

biblioteca școlarului

ION LUCA CARAGIALE

O FĂCLIE
DE PAȘTI

biblioteca şcolarului

I.L. CARAGIALE

O FĂCLIE DE PAȘTE

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI • CHIȘINĂU

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu
Concepția grafică a colecției: Vladimir Zmeev
Coperta: Isai Cărmu

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE:

Tudor Vianu,
Șerban Cioculescu,
Dumitru Micu,
Ion Vartic

Editura „Litera Internațională”
O. P. 61; C.P. 21, sector 1, București, România
tel./fax (021) 3303502; e-mail: info@litera.ro

Grupul Editorial „Litera”
str. B. P. Hasdeu 2, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax (3732) 292 932, 294 110, fax 294 061;
e-mail: litera@litera-publishing.com

Difuzare:

S.C. David D.V.Comprod SRL
O. P. 61; C. P. 21, sector 1, București, România
tel./fax (021) 3206009

Prezenta ediție a apărut în anul 2003 în versiune tipărită
și electronică la Editura „Litera Internațională”
și Grupul Editorial „Litera”.
Toate drepturile rezervate.

Editori: *Anatol și Dan Vidrașcu*
Lectori: *Andrei Hropotinschi, Petru Ghencea*
Tehnoredactare: *Elena Dandara*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic din Chișinău.
Comanda nr. 30475

CZU 821.135.1-3
C 23

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Caragiale, I.L.

O făclie de Paște/ I. L. Caragiale; col. iniț. și coord. Anatol și Dan Vidrașcu; conc. gr. a col./ Vladimir Zmeev; coperta/ Isai Cârmu — B., Litera Int., Ch., Litera, 2003 (Combinatul Poligrafic). — 396 [p]. — (Bibl. școlarului, serie nouă, nr. 408)

ISBN 973-7916-25-5. — ISBN 9975-74-519-9

821.135.1-3

ISBN 973-7916-25-5
ISBN 9975-74-519-9

© LITERA INTERNAȚIONAL, 2003
© LITERA, 2003

TABEL CRONOLOGIC

- 1812 În toamnă probabil, Luca, fiul lui Ștefan — născut la Constantinopol — vine în țară în suita noului domnitor Ioan Caragea; numele de Caragiale ar putea proveni dintr-o poreclă care să însemne „al lui Caragea“.
- 1838 Luca Caragiale se căsătorește cu actrița Caliopei Caloropolo.
- 1850 Renunțând la teatru, Luca Caragiale se angajează ca secretar (un fel de administrator) al mănăstirii Mărgineni, în jud. Prahova.
- 1852 30 ian. Se naște Ion, fiul lui Luca și al Ecaterinei, n. Chiriac Caraboa, a doua soție a tatălui, fiica unui negustor din Brașov.
- 1859 Începe să învețe carte cu „dascălul de la biserica Sf. Gheorghe din Ploiești“.
- 1860 Intră la școală direct în cl. a doua, la școala domnească nr. 1 din Ploiești, avându-l institutor pe Zaharia Antinescu, unul din modelele lui Zaharia Trahanache, apoi pe „inimosul Basil Drăgoșescu“, rememorat în *Peste 50 de ani*.
- 1867 Viitorul scriitor absolvește gimnaziul Sf. Petru și Pavel din Ploiești, deși îi plăcea mai târziu să pretindă că „nu am, domnilor, decât patru clase primare pe care pot să le justific...“.
- 1868 Vine la București unde, în toamnă, se înscrie la cursul de mimică și declamațiune al unchiului său Costache, la Conservatorul dramatic din București; îl întâlnește pe Eminescu.
- 1870 Își termină studiile la Conservator și se angajează ca sufleur la Teatrul Național; în vară se angajează și copist la tribunalul Prahova și asistă la mișcările republicane de la Ploiești, conduse de căpitanul Al. Candiano-Popescu, evocate în schița *Boborul*; moare Luca Caragiale, tatăl său.
- 1873 Colaborează cu fabule și versuri umoristice la *Ghimpele*, semnând cu inițialele sau cu pseudonimele Car și Palicar.
- 1874 Girant responsabil la ziarul *Alergătorul liber*, apoi corector la *Unirea democratică*.
- 1877 Redactează revista umoristică *Claponul*, iar în vară scoate împreună cu Frederic Dame ziarul *Națiunea română*, experiență care va inspira schițele *Reportaj*, *Ultima oră!* ș.a.; este adus de Eminescu la o ședință a Junimii.

- 1878 Intră în redacția ziarului conservator *Timpul*. Teatrul Național prezintă premiera piesei *Roma învinsă* de Al. Parodi în traducerea lui I.L. Caragiale; la 12 noiembrie citește, într-o ședință festivă a Junimii, piesa *O noapte furtunoasă*, „via lui comedie“ notează Maiorescu în jurnal, iar Iacob Negruzzi își amintește că „ne-am tăvălit cu toții de răs“.
- 1879 Pe scena Teatrului Național, la 18 ian. are loc premiera comediei sale *O noapte furtunoasă*; deși publicul a reacționat favorabil, cronicarii dramatici au reproșat intriga imorală; la a doua reprezentație, Ion Ghica, directorul teatrului, intervine în text și autorul își retrace piesa; Maiorescu îl ia câteva zile într-o excursie la Viena; în *Convorbiri literare* nr. 7 și 8, din octombrie și noiembrie, apare piesa *O noapte furtunoasă*.
- 1880 În nr. 11, din februarie, al *Convorbirilor literare* apare farsa *Conu Leonida față cu reacțiunea*, care va fi reprodușă și în ziarul *Timpul*, nr. 162 și 163 din 22 și 23 iulie, fără nume de autor însă.
- 1881 Apar *Amintiri din teatru* în *Convorbiri literare*; în vară are loc premiera farsei *Conu Leonida față cu reacțiunea* la grădina Rașca; Caragiale se retrage din redacția ziarului *Timpul* și este numit revizor școlar în județele Neamț și Suceava; relațiile cu Eminescu se deteriorează.
- 1882 Este mutat ca revizor școlar în județele Argeș și Vâlcea, unde rămâne până în octombrie.
- 1883 Preia direcția ziarului *Doljul* din Craiova; lucrează la libretul operei bufe *Hatmanul Baltag*; citește primul act într-o ședință a Junimii.
- 1884 Este funcționar la Regia tutunului; în octombrie citește la Junimea *O scrisoare pierdută*, care este prezentată în premieră la 13 noiembrie, în prezența regelui Carol.
- 1885 *D-ale carnavalului* este premiată de un juriu alcătuit din Alecsandri, Maiorescu, Hasdeu ș.a.; la 12 martie se naște Mateiu, fiul scriitorului și al Mariei Constantinescu; în aprilie are loc premiera piesei *D-ale carnavalului*, care apare apoi în *Convorbiri literare*; T. Maiorescu publică studiul *Comediile dlui I. L. Caragiale* în nr. 6 al *Convorbirilor literare*; Caragiale devine redactor al ziarului *Voința națională*; moare Ecaterina Momula-Cardini, mătușa scriitorului, lăsând o avere importantă să fie împărțită între urmași.
- 1888 La 3 mai moare mama scriitorului; este numit director general al teatrelor.
- 1889 În ianuarie se căsătorește cu Alexandrina Burelly, fiica unui arhitect; în mai demisionează din postul de director general al teatrelor; apare volumul său de *Teatru*, cu studiul lui T. Maiorescu ca prefață; la moartea lui Eminescu, publică *schița-necrolog În Nirvana*; colaborează la ziarul junimist *Constituționalul*; în nr. 7-8 ale revistei *Das literarische Rumänien* apare traducerea germană a schiței *În Nirvana*, datorată lui Oswald Neuschotz.

- 1890 Se prezintă în premieră drama *Năpasta*, care apare și în volum; este profesor de istorie la un liceu particular.
- 1891 Volumele *Teatru* și *Năpasta* sunt respinse de la premiul Academiei; tot acum, în ziarul *Românul* din 16 aprilie /4 mai, apare informația că *O scrisoare pierdută* a fost tradusă în germană de dr. T. Thamm și a intrat în repetiții la Wallner Theater din Berlin.
- 1892 Se gândește să se mute la Brașov; ține la Ateneu conferința *Găste și găste literare*, care duce la ruptura cu Junimea și cu Titu Maiorescu; publică volumele de proză *Note și schițe* și *Păcat, O făclie de Paște, Om cu noroc, Trei novele* și anunță romanul *Patria și familia*, despre care nu se știe nici dacă a fost măcar schițat.
- 1893 Tipărește împreună cu Tony Bacalbașa revista umoristică *Moftul român*; se naște Luca I. Caragiale; deschide o berărie în București, pe str. Gabroveni.
- 1894 Apare revista *Vatra* sub conducerea lui Caragiale, Slavici și Coșbuc; deschide „berăria academică *Bene bibenti*“; se naște Ecaterina Caragiale.
- 1895 *Evenimentul* din 7 feb. anunță că Deutsches Theater din Berlin a pus în repetiție *Năpasta* și *O scrisoare pierdută* în traducerea Mite Kremnitz; la 5 febr., același ziar anunță că *Năpasta*, tradusă de Adolf Last, se va juca de trupa germană a teatrului din Cemăuți.
- 1896 Apare volumul *Schițe ușoare* în Biblioteca pentru toți; conduce suplimentul literar al ziarului conservator *Epoca*, cu Șt. O. Iosif ca secretar de redacție.
- 1897 Apar volumele *Schițe și Notițe și fragmente literare*; după *Adevărul* din 3 martie, *Théâtre de l'Oeuvre* din Paris urma să prezinte *Năpasta* în traducerea franceză a lui Osw. Neuschotz sub titlul *Fausses accusations*.
- 1899 Este numit registrator cl. I la Regia monopolurilor statului; anunță o piesă din lumea presei românești, *Rotativa*, care n-a fost scrisă; scrie în ziarul *Universul* foiletoanele care vor fi adunate în vol. *Momente*.
- 1900 Se sărbătoresc 25 de ani de activitate literară ai scriitorului și cu acest prilej apare numărul unic al revistei *Caragiale*; apare seria a doua a revistei *Moftul român*; deschide „berăria cooperativă“ și apoi berăria „Gambrinus“; în dec. începe procesul de calomnie intentat lui C. A. Ionescu, care l-a acuzat pe scriitor de plagiat; Delavrancea e printre apărătorii lui Caragiale.
- 1905 Se stabilește la Berlin; formulează proiecte în legătură cu o viitoare piesă, *Titircă, Sotirescu & C-nia*, care reia personaje din comediile anterioare.
- 1907 Sub semnătura „Un patriot român“ publică în ziarul vienez *Die Zeit* un articol politic intitulat *1907*; în toamnă, acesta apare în românește sub titlul *1907, din primăvară până-n toamnă*.

- 1908 Se înscrie în partidul conservator-democrat al lui Take Ionescu.
- 1910 Apare volumul *Schițe nouă*; încearcă să scoată o revistă literară la Budapesta.
- 1911 Ia parte la serbările Astei de la Blaj; colaborează la ziarul *Românul* din Arad; Horia Petra-Petrescu publică prima cercetare monografică asupra scriitorului: *I. L. Caragiales Leben und Werke*, o teză de doctorat susținută la Leipzig.
- 1912 Refuză să ia parte la sărbătorirea oficială a celor șaiszeci de ani pe care o plănuiește Societatea scriitorilor; la 9/22 iunie moare subit, în urma unei crize cardiace.
- 1930 Apare primul volum al seriei de *Opere* sub îngrijirea lui Paul Zarifopol, continuată de la vol. IV înainte de Șerban Cioculescu.
- 1940 Apare *Viața lui I.L. Caragiale* de Șerban Cioculescu.

DIN VOLUME

UN ARTIST

Mai mult decât oricare alta, breasla bărbierească mi-este foarte simpatică... Briciul e rudă cu dalta, cu penelul, cu coturnul, arcușul, condeiul – mai știu eu cu ce! De aci, neînvinsa pornire către artele frumoase caracteristică la toți bărbierii. O sumă dintre dâșșii, împinși de patima lor pentru teatru, s-au făcut artiști dramatici; mulți alții scriu poezii, de obicei lirice, mai adesea galante; mai toți trebuie să știe cânta cu un instrument, prin ajutorul căruia, în momentele pierdute, își traduc în melodii acea încărcare de simțiri ce ne-o dă, unora dintre noi, lumea cu lumina ei, cu formele, mișcărilor și zgomotul ei... Da, cum se rupe la vreme copilul din mamă, acea încărcare de simțiri caută să se rupă din sufletul nostru: trebuie înapoiată cui ne-a dat-o. Ascunsă-n noi, ne muncește, ne chinuie, nu ne dă pace pân' ce n-o întoarcem în dar lumii, care n-o recunoaște și n-o primește decât învăluită în fâșii smulse din sufletul nostru – pecetia sincerității darului.

Dar e oare un mijloc mai puternic ca să ne scăpăm de toată haotica năvălire a lumii întregi în bietul nostru suflet, decât divină muzică? – vagă și vastă ca și lumea, ca și aceasta nepătrunsă și fără alt înțeles decât înțelesul cel mare și singurul – armonia... De aceea, bărbierii, ca toți artiștii, iubesc așa de mult pasărilor cântărețe. Sub puful aripelor palpită un sânge atât de cald! Sufletele acelea mici știu să arunce lumii așa de bine aceea ce primesc de la dânsa! Noaptea de iulie, și pădurea cu mirosul ei înviorător, cu atâtele-i umbre de frunziș, cu atâtele-i lumini, de sus de la razele răcoroase ale lunii, de jos de la licuricii neastâmpărați, și mișuiala discretă a insectelor prin păiș, și răsuflarea femeii care se lasă s-o plimbi alene pe poteca umedă de rouă... toate-toate sunt în romanța mistică a privighetorii... și psalmul triumfal al ciocârlanului este sublimul rășărit de soare pe șesul neundoiat al Bărăganului!

Să lăsăm însă astea și să venim la artistul meu – bărbierul care mi-a ras întâi barba și care mi-o rade și acuma... întâi o rădeam că n-o aveam, azi o raz că o am – albă... Bărbierul meu a fost în tinerețe corist la teatru. Știe să cânte cu ghitara, cu flautul și cu țimbalul – le-a

învățat fără profesor. Are două pisici foarte bine educate: una învârtește o minavetă mică ce cântă mazurca și cealaltă joacă. Toți pereții prăvăliei lui sunt acoperiți cu o mulțime de colivii, în care ciripesc fel de fel de păsărele. Pe subt colivii sunt atârinate pretutindeni cadre: planul Sevastopolului cu luarea turnului Malacof, execuția lui Maximilian, capitularea Sedanului, portretul răposatului Abdul-Medjid și altele.

În această mică galerie, se află și o operă originală a artistului meu. Nu este lucrată cu penelul, e țesută în fire de păr de toate nuanțele posibile: ea înfățișează un munte depărtat în fund; pe vârful lui stă un călător, iar la poale-i curge o apă mare; dincoace de apă e un cioban, care pășunează o turmă de o speță destul de problematică; în sfârșit, călătorul din vârful muntelui își aprinde țigara la luleaua ciobanului din vale... Ce perspectivă! De câte ori mă rade, o admir, căci într-adins m-așează cu fața spre opera lui – știe bine cât îmi place.

Artistul meu avea odată doi cocoși, pe cari-i deprinsese la beție, și încă beție de alcool, fiindcă le dădea boabe și grăunțe zăcute-n rom. Am văzut într-o dup-amiaz de vară, în fața prăvăliei, pe desfrânații aceia beți turtă, făcând muștră și defilând soldățește, ca doi muscali pe două cărări, pe dinaintea unui cățel, alb și creț, muiat în boia de băcan pentru roșit ouă. Samurache stătea sluj, cu o chivără de hârtie în cap, încins cu o sabie enormă și având, se-nțelege, tot aerul sever necesar situației... Artistul meu ședea picior peste picior pe laviță și le comanda, cântându-le din gitară marșul de la '48... Era atâta nerv în ritm, atâta suflare marțială în executarea bătrânului cântec popular, că m-așezai pe laviță alături cu comandantul și-ncepui să-l acompaniez bătând toba cu deștele pe fundul pălăriei – fără asta nu mergea: toba, cu grupetele ei în contratimp, asta e piperul marșului; – iar droaia de copii din mahala, adunați să admire cocoșii, se puseră deodată la rând smirna și, apucați de mișcarea covârșitoare a sunetelor, porniră să defileze în urma cocoșilor de colo până colo și înapoi și iar, tropăind voinicește cu piciorușele lor goale pe paveaua încinsă de soarele de vară... Și pentru ca parada să fie deplină, o adiere de seară – ce binecuvântare după o zi de arșiță! – făcu să fâlfâie mândru deasupra tuturor acestor bravi prosopul alb curat aninat sus la ușa bărbieriei.

Până târziu seara a urmat parada în fața unei asistențe foarte numeroase. Când s-a înnoptat bine, s-a dat comanda ruperii rândurilor, și artistul meu, ridicându-se-n picioare și scoțându-și ghitara de pe gât, a anunțat publicului:

– Măine seară mai frumos!

Mai frumos... nu se putea.

Însă nu e numai artist, este și un om de spirit. Pe vremea războiului din '78 avea un mierloi care fluiera căzăceasca și o gaiță diplomată care vorbea rusește. Cum intra unul dintre aliați în prăvălie, gaița îl întâmpina cu:

„Zdraste! Zdarov?”¹

După ce amicul meu trăgea perdaful din urmă și-i da voie mușterului să se scoale, gaița, schimbând tonul, striga:

„No harașo! Davai paruski!”²

Și până dispărea, dincolo de răspântie, cazacul încântat de așa cordială primire, mierloiul îl petrecea fluierându-i cântecul fierbinte al patriei depărtate.

¹ Noroc! Sănătos? (rus.)

² Bine! Hai să vorbim rusește! (rus.)

DIN CARNETUL UNUI VECHI SUFLEOR

NENOROCIREA UNEI REGINE

Seara când are să joace, își aduce fiecare actriță slujnica, s-o aibă de ajutor la costumat – mai coase ici, mai prinde-mă dincoace, ori du-te de-mi adu un ceai, sau cere de la cineva o țigară șcl.

Raluca Stavreasca luase de câteva zile o slujnicuță așa de nostimă încât ardeau în foc toți actorii, toți mașiniștii, lampiștii, dulgherii și pompierii; căci este pesemne și aici ca-n toate ale lumii un fel de ironie a soartii: nimini nu s-aprinde mai grozav ca un pompier. Când îi trebuia Stavreaschii „madmazela“, madmazela ședea la taifas ori se zbenguia pântru culise, într-o seară multregretata artistă juca pe regina într-o melodramă înfricoșată, în actul al patrulea se făcea o revoluție la poarta palatului. Regina, blocată în palat de valurile populare, intra în scenă, care reprezintă o măreață sală de recepție, zicea câteva cuvinte pripite, ieșea apoi în balcon ca să vază ce e jos, unde urla mulțimea turbată, și trebuia să se întoarcă în scenă repede, palidă și desfigurată de groază: văzuse cum pe fiul ei iubit îl sfâșiau fiarele scăpate din lanțurile robiei. Pentru ca efectul să fie mai puternic, talentata tragediană își pregătise pudră fără roșu ca să-și dea pe obraz când o ieși în balcon. Vine actul al patrulea; replica se apropie. Raluca dă cutia cu pudră și oglinjoara în mâna madmazelei și-i zice foarte severă:

– Madmazelo, să faci bunătate să vii după mine: să nu te dezlipești de-aici, ai înțeles? dacă nu vrei să te scarmăn!

Replica a sosit. Strigăte feroase se aud sub balconul palatului regal. Regina se arată încruntată de spaimă în scenă. Cum intră ea, pocnește în tot teatrul un râs ca de cine știe ce comedie. Ea pune mâinile la piept, ridică ochii la cer, pășește spre rampă și declamă cu toată căldura:

„Fiul meu! prințul!... unde e prințul? Dumnezeuul meu! Presimt o mare nenorocire!“

Aș! publicul râde înainte cu un hohot colosal și se pornește s-aplaude cu mâinile, cu picioarele, cu bastoanele – se zguduia policandru. Regina își pierde cumpătul, întâi nu știe ce să creadă, ea, atât de obișnuită să captiveze și să stăpânească publicul cu glasul ei

frumos, cu ținuta și gesturile ei nobile. Apoi îi trece prin gând că este o cabală¹, pentru care trebuie să fie recunoscătoare Mariții „Blondii” (Costandineasca) cu care era certată la cuțite... Dar cheful publicului merge înainte crescând: nu e chip să mai stea în scenă. Tremurând din toate fibrele, cu sufletul în prada unei senzații mortale, face la dreapta-mprejur ca să fugă... Când se întoarce să scape de privirile amețitoare a sutelor de chipuri strâmbe de râs, de cine dă cu ochii?... De madmazela... Madmazela era la spate, cu oglinjoara la subțioară, cu cutia cu pudră într-o mână și cu puful încărcat în alta, gata să i-l aplice: intrase de la-nceput după urma nefericitei suverane, închipuie-și oricine ce furtună de râsete a fost în teatru când a văzut lumea că și regina a descoperit cauza misterioasă a nenorocirii ei.

– Ce cauți aici, mizerabile? răcnește regina în culmea încordării tragice, și cu pumnii-ncleștați vrea să se repeză asupra sclavei importune.

Publicul simte că-i explicație la mijloc și se oprește ca prin farmec din râs, ca și cum o singură palmă năbușise toate gurile-ntr-o clipă.

– Nu mi-ai poruncit să viu după dumneata că mă scarmeni?

Alt potop de râsete și de aplauze, în sfârșit, Gatineau, regizorul, prinde de veste într-un târziu, ca todeauna, și strigă lui Petrache mașinistul să lase cortina. Peste zece minute când s-a potolit zgomotul vesel, s-a început iar actul – dar dramă mai era aceea? Trecea cît trecea, se stăpânea lumea câteva secunde și iar pufnea ori cineva din public, ori chiar un actor, și să te ții apoi! toată lumea – adică toată lumea afară de Raluca, firește, care era în adevăr cea mai dezolată regină.

După ce a scărmanat-o pe madmazela, i-a dat a doua zi drumul, si s-a împăcat și cu Blonda; căci la repetiția de dimineață neapărat s-a vorbit tot de comedia de cu seara, și din vorbă-n vorbă, Blonda – ea nu fusese seara la teatru – a zis către Dragulici:

Biata Raluca! auzi, biata fată! să-i strice proasta tocmai monologul, calul ei de bătaie!

Raluca a auzit-o, a uitat că sunt certate și a luat-o gura pe dinainte:

– Închipuiește-ți, dragă, tocmai scena pe care contam!

Astfel s-a rupt gheața și cele două prime subiecte s-au făcut iar prietene bune. Asta era într-o luni dimineața: vineri sau sâmbătă s-au certat iar, fiindcă Stavreasca a pretins de la direcție să-i dea ei într-o repriză un rol pe care-l „crease” Blonda... Asta nu se face: fiecare cu creațiile lui!

¹ Intrigă

QUIPROQUO¹

Într-un an cădea Crăciunul sâmbătă – sâmbăta era ziua operii italiene. Se dedea *Il Trovatore*. De pe la cinci ceasuri galeria gemea de mitocănime foarte veselă. Cântau tenorul Patierno, primadona Bianchi și baritonul, nu mai ții minte cum îl chema – un nume italianesc strajnic – Grampampolini², cam așa ceva – însă un excelent bariton.

Teatrul plin și artiștii foarte bine dispuși. Signora Bianchi era cam după masă, foarte aprinsă la față și apilpăsită³; tenorul era în voce, iar signor Crampampolini prânzise în compania della Bianchi, *corpo di Dio!*

Terzetul final din actul întâi a mers admirabil, un *brio* rar. Aplauze nebune, galeria fanatizată. „Bis! bis!“ A doua oară bucată merge și mai cald. Cântăreții sunt chemați la rampă de două, de trei, de patru ori. Câțiva amatori furioși încearcă să cheme pe artiști a cincea oară; de astă dată nu mai se prinde: se mai aud fără răsunset ici și colo câteva bătăi în palme umflate și ostenite, și-n sfârșit un glas mitocănesc din galerie pornește *risoluto fortissimo*⁴:

– Bravo!... Pascali! Matilda! Dimitriade!

EXCES DE ZEL

La Brăila a deschis întâi *café-chantant* un grec, într-o grădină unde ținea și cafenea și birt. Grecul adusese, după recomandăția unui samsar, o cântăreață excentrică de renume. La reprezentația de deschidere, grădina era plină de lume – tot negustori chiaburi cu nevestele, cu fete mari, cu copii...

Impresariul era în culmea fericirii, se plimba de la masă la masă, zâmbea și saluta cu respect în dreapta și-n stingă. „Diva“ care nu cunoștea moravurile caste ale publicului brăilean, apare pe scenă într-un costum abracadabrant; pornește să cânte, s-aprinde, face gesturi prea-prea și la refren, *Eh! allez-y, mon petit chien...*⁵ etc., îi trage un chiot apilpăsit⁶ și niște tifle... cu piciorul. Toată lumea scandalizată; grecul se reazimă de un felinar să nu cază. Refrenul se repetă cu mai mult *brio*: lumea începe să murmure și să se ridice. Grecul, îngrozit, dă să se repează pe scenă, dar nu-l ajută balamalele. Al treilea cuplet cu

¹ Încurcătură (lat. și fr.).

² Poate Sparapani.

³ Atrăgătoare.

⁴ Hotărât (și) foarte puternic (indicație de tempo muzical).

⁵ Haide, cățelușule... (fr.).

⁶ Aici: îndrăcit.

vârf și-ndesat! Lumea se scoală, și-n mijlocul protestărilor de indignare s-aude un țipăt sfâșietor – leșinase impresariul...

Fiindcă pusese capital în întreprindere și avea contract cu „diva“ s-o ție măcar două luni cu câte douăzeci și cinci de lei pe seară, a trebuit s-o păstreze, în toate serile însă ședea între culise: când venea refrenul, punea mâna în buzunarul jilecii și striga:

– Madama! dau ținți franți șuplimentu: mai cu modeștia!

REVANȘĂ

Direcția teatrului o ținea Costache Caragiale în tovărășie cu Costache Mihaileanu. Iorgu Caragiale ieșise din școala de muzică a cadeților – adică jumătate ieșise și trei sferturi fusese dat afară, pentru că nu-nvăța nimica și se ținea de farse toată vremea. La școala de muzică era profesor un popă de regiment muscal, fugit, se zicea, din țara lui, unde fusese osândit la pierderea darului. Era un popă rău și ursuz. Odată scoate pe Iorgu la teorie și-l întreabă în câte feluri se duce o notă ținută; Iorgu se gândește, se scarpină-n cap și răspunde:

– *Crescendo, descrescendo* și *ris...* și *răs...* și *ris...*, și nu mai știe.

– Și *răs* și *ris* ce? întreabă popa răstit și dă să-l apuce de ureche, Iorgu se ferește-n lături și răspunde:

– Și *răs*-popă!

Apoi i-a tras popa și *crescendo* și *descrescendo* și *rinforzando*, și l-a dat afară; și astfel se găsea acumă luat pe procopseală de frate-său și de tovarășul acestuia, Costache Mihaileanu. În teatru avea câmp deschis pentru instinctele sale de farsă, la cari n-a așteptat mult ca să le dea de lucru.

Într-o seară juca directorul Mihaileanu pe un nobil cavalier rătăcitor. După ce-l omoară vrăjmașii într-o întâlnire, frații de arme îl aduc pe nășalii, îl întind pe catafalc, și amanta vine să-l plângă.

Catafalcul era așezat lingă fundal tocmai unde venea gaura tabloului – toate tablourile au câte o mică spărtură pe unde se vede de-napoi în scenă și-n public. Ce-l împinge demonul pe Iorgu? Pune un ac în vârful unei nuiete, vâă nuiăua pân spărtura perdelii și-ncepe să-mboldească pe răposatul cavalier, pe când îl jelea atâta lume adunată cu venerație împrejurul catafalcului.

„S-a stins sufletul cel mai generos, s-a oprit din bătăile ei inima cea mai fidelă!“ se vaită amanta dezolată.

Iorgu îi trage câteva bolduri; răposatul șoptește:

– Ce-i asta, bre? Cine-i acolo?

„S-a pierdut floarea cavalerismului! s-a frânt spada cea mai nobilă a mândrei Burgundii!” adaogă un frate de arme.

Iorgu repetă cruda jucărie; Mihaileanu, fierbând:

– Ești nebun?... Cine-i ala?... Vrei să mă scol acuma de-aici?

„Mort! mort el! Dumnezeuul meu! mort!”

Iorgu cu nuielușa iar; Mihaileanu, în culmea scrâșnirii:

– Cine e? să-lucid când m-oi scula! Ah! m-a omorât mișelul... ticălosul!

Aș! l-a chinuit pe răposatul până s-a lăsat perdeaua... Se scoală-n sfârșit Mihaileanu turbat, aleargă pe scenă, află cine fusese „mișelul” și-i arde lui Iorgu cu sete câteva perechi de palme de-i strămută căpriorii. După aceea mai vine și celălalt director, Costache Caragiale, și-i trage altele, ca să-i puie la loc ce-i scrântise tovarășul. Iorgu le mănâncă și tace.

Vine mai târziu vremea să se joace *Don Ranudo de Colibrados*, o farsă de Kotzebue, foarte comică, deși prea copilărească. Don Ranudo e un „grande d’Espana” ruinat, lipit pământului, însă tot fudul, tot țăntoș și plin de „morgă”. Odată se plimbă cu nobila „dona” de Colibrados, ligniți amândoi de foame, pân satul vasalilor lui, și-ntâlnește pe unul stând pe câmp la gustare, îl întreabă:

„Mă, țărănoiule, ce faci tu acolo?”

Țăranul se-nchină până la pământ:

„Gustam și eu ceva, stăpâne.”

„Ce gustai, mă?”

„Niște brânză, măria-ta.”

„Ce fel de brânză? ia să văz și eu ce fel de brânză... Știi, nobila mea consoartă, că mâncările bădăranilor ăstora au câteodată gust bun, mai ales după plimbare... Ia să-ți văz brânză, mocofane!...”

Țăranul le dă atunci o bucată din desaga lui, iar nobilii trebuiesc să i-o smucească repede și s-o mănânce cu mare lăcomie.

Costache Mihaileanu (don Ranudo) era foarte grețos: te miri din ce i se apleca; de aceea, când avea să mănânce ceva în scenă, își aducea bucațica lui de-acasă. Iorgu îi zice directorului, care uitase demult istoria cu acul:

– Nene Costache, dă-mi mie să joc pe țăranul.

– Bine; ia-l.

La reprezentație, Mihaileanu îi dă o bucată frumoasă de caș să-l aibă în desagă: Iorgu însă în scenă mănâncă el cașul și-i dă în loc un cocolos de luminare de seu cu fitil cu tot tăvălit în răzătură de săpun și acoperit cu praf de tibișir.

Cât era de flămând nobilul hidalgo, de mușcat a mușcat-o, dar n-a putut-o-nghiți brânza bădăranului.

DIN CARE SE VEDE CĂ METODA CHINOROZULUI NU-I ATÂT DE RECENTĂ PE CÂT S-AR CREDE

Iorgu se emancipase de frate-său Costache și locuia singur în casa unde se făceau probele, în dosul teatrului; avea un salonaș și o odaie de culcare, în casa aceea se aduna regulat un cerc de ștregari veseli tot unu și unu, fel de fel de tipuri. Din cercul acela au făcut parte în tinerețea lor o mulțime de oameni, cari mai târziu au jucat un rol însemnat în țară: este destul să citez pe cel mai mare democrat al istoriei noastre – C. A. Rosetti. În această amestecătură de viitori 6 oameni iluștri și de nulități, de oameni de spirit și de nerozi, pe cari-i aduna și-i ținea la un loc numai dragostea de păcăleli, de râs și de veselie, se afla și un oarecare Matache Pițirigă – cântăreț în dreapta la biserica Slobozia, corist la operă și actor la teatrul român.

Tot într-o vreme răsărea pe orizontul artei naționale o nouă stea ursită să eclipseze toată pleiada... Peste scurt timp de la apariția ei, ajunsese obiectul unui cult public. Tânăra stea monopolizase adorația eleganților timpului, iar pe de altă parte Iorgu monopolizase atribuțiile de preot al sectei. Unul dintre sectarii noului cult, un tânăr boier pe atât de urât și de zevzec, pe cât era de fervent, fiind și el membru în cercul ștregarilor, vine odată la Iorgu și i se mărturisește:

– Aman, Iorgule dragă! sunt prăpădit, nenorocit, nu mai pot trăi de atâta chin: să nu mă lași!

Și-i spune că i-a scris „persoanii“ multe răvășele cu miros de odagaci¹, dar că n-a avut parte de răspuns; că este disperat și s-a hotărât s-o isprăvească la un fel: ori să capete o întâlnire ca să-și declare focul, ori să-și ia adio de la lume; ș-așa îl roagă pe Iorgu, ca prieten și băiat de inimă, să nu-l lase și să-i facă rost de o ocazie, pentru care tânărul va ști să fie cu prisos recunoscător. La această propunere destul de boierească, Iorgu, care știa toate biletele și toate stăruințele urâtului, îi răspunde:

– Îți fac rost, dar mai întâi să dai un chef ștregarilor.

Se-nțelege că a doua seară se și înființase cheful în salonașul lui Iorgu. Șampanie din destul, și toți ștregarii în păr.

Ghebosul, căci era și ghebos înamoratul, gătit, pomăduț și parfumat, până să nu se puie la masă era și amețit de perspectiva fericirii și acum trăgea cu coada ochiului la Iorgu, așteptând semnalul – căci fericirea îi era promisă chiar pentru seara aceea... Ștregarii erau

¹ Vechi parfum turcesc (ambră).

mai nebuni ca todeauna, iar Matache, în capul mesii, cânta pe nas popește:

„Adevăr, adevăr grăiesc vouă: puțin și nu mă veți vedea și iarăși puțin și mă veți vedea!“

Și râsete... și chef!... Tocmai când se-ncinsese bine toiul petrecerii, lui Matache îi vine rău, se scoală de la masă și iese afară să ia aer... Era pân ianuarie. Mai trece puțin și Iorgu ridică un toast „pentru realizarea visurilor tuturor amorezaților“... era semnalul.

Deodată se și aude în odăița de alături o tuse gingașe năbușită:

„Ține-mă, Născătoare! Să nu mă lași, sfinte Pantazi!“

Iorgu deschide ușa de la mijloc, pune mâna în cocoașa ipochimenului¹, îi face vânt în odăiță și-nchide la loc... Peste câteva minute se aud țipetele înamoratului înăuntrul și ușa din fund bufnind; apoi se deschide ușa de la mijloc și s-arată Matache în *neglige*² de jună cântând în falset ca o maică stăriță:

„...Și iarăși puțin și mă veți vedea!“

Înamoratul intrase în odăiță, unde bătea pe fereastră lumina îndoiioasă a zăpezii de-afară și numaidecât începuse să-și toarne declarația. Matache îl mângâiasse pe obraz, pe gât, apoi, simțind că urâtul s-apropie să-l pupe, îl umflase de păr și de urechi și-i demonstrase că nu era ce-și închipuia. Nenorocitul a dat năvală la ușa din fund, care răspundea în curte, a luat-o la fugă pin zăpadă, pe din dosul teatrului, și s-a oprit tocmai la cafeneaua Fialcowsky numa-n gheroc³ și cu capul gol.

P-atunci junimea aleasă se strângea la Fialcowsky. În cafenea era lume multă împrejurul biliardului: se juca o partidă interesantă. Cum a intrat tânărul nostru, toată lumea a părăsit jocul și a-nceput să bată din palme și să se strâmbe de râs. Tânărul a rămas încremenit câțva timp – nu-și putea închipui să fi transpirat așa de repede știrea despre trista-i aventură – până i-a spus unul să se uite-n oglindă...

Era peste tot obrazul negru strălucios ca o cizmă de paradă: Matache fusese uns pe mâini cu chinoroz.

Înamoratul nenorocit nu și-a făcut seama singur de desperare – chinorozul pesemne are efect răcoritor – dimpotrivă a trăit și încă bine, așa că mai târziu a ocupat multe funcțiuni și dignități înalte, a trecut de mare om politic, de mare orator și mare literat... bineînțeles că mai mare decât orice a fost și a rămas până la moarte aceea ce fusese când cu chinorozul lui Matache.

¹ Persoană, individ (uneori cu sens peiorativ).

² Îmbrăcăminte de casă, în halat și în papuci (fr.).

³ Haină neagră, veston (germ.).

...Când acu câțiva ani adăogam la carnetul meu șirurile de mai sus, tânărul păcălit trăia încă; astăzi el e mort – Dumnezeu să-l ierte de toate versurile și de toată proza cu care a înavuțit tânăra noastră literatură, de toate discursurile pe cari le-a pronunțat pe rând în cele două Camere și-n întruniri publice! – și fiindcă „despre morți numai bine“, iată-i numele pur și simplu: Pantazi Ghica.

LOGICĂ STRÂNSĂ

În vremea războiului din urmă, pe vară, lui Iorgu Caragiale îi venise iar furia să joace – căci era retras din teatru de vreo câțiva ani și avea funcția de comisar comunal la hala din Piața Amzii. Despre “această ocupație burgheză și prozaică, și despre căderea lui din gloria artistică trecută” – așa zicea el – făcuse, într-un moment de inspirație, câteva versuri lirice cam așa:

„Dup-atâția ani de fală,
De artă, poezie,
Mă văz vătaf la hală
Peste măcelărie;
Și bieteale bucheturii,
Ce-adesese-am secerat,
În niște zarzavaturi
Acum s-au preschimbat!“

Acuma, apucat de nostalgia culiselor, întocmise o trupă de nespălați și luase cu chirie locul viran de pe Podul Mogoșoaii în fața străzii Umbrii, unde s-a clădit mai târziu casele lui Ienciulescule. Pune dulgherii să-i facă o scenă [...] și-ncepe reprezentațiile.

Într-o sâmbătă seara, era și sărbătoare, juca *Adam și Eva*. Grădina era plină, mai ales de ovrei. Iorgu, directorul, n-avea rol; se plimba de colo până colo pântre public ca să se bucure de succes. Localul, cum era așezat, nu era prea potrivit pentru teatru: cu zgomotul trăsurilor de pe Podul Mogoșoaii, nu putea auzi publicul nimica de pe scenă.

Era tocmai monologul Sataniei. Satana se vedea dând din mâini și din picioare, se vedea mișcând buzele, dar grai de loc. Un ovrei de la locul din urmă, lângă zidul care da în pod, îl vede trecând pe directorul și-l cheamă:

– Domnule director! Domnule Iorgu! iu n-avuz nimica; dracul ala vorbește prea încet.

– Strigă-i să vorbească mai tare, zice directorul și pleacă.

– Mai tare! mai tare! strigă ovreii.

Degeaba... Iar:

– Domnule director!
– Ce poțezi iar, nene?
– Nu m-avude.
– Apoi dacă nu *te-avude* dracul pe dumneata, cum vrei să-l *avuzi* dumneata pe el?

A rămas ovreiul deocamdată amețit de logica zdrobitoare a directorului, dar pe urmă s-a dezmeticit și nu s-a lăsat:

– Domnule Iorgu!...
– Iar?
– Apoi nu mi-a plitit el să m-avuză: iu am plitit să-l avuz pe el!
Văzând Iorgu că n-o scoate la căpătâi cu ovreiul, îi zice:
– Lasă, nene; nu vezi ce zgomot e afară? mai aibi și dumneata răbdare până la Sfântul Dumitru, pin' ne-om muta de aici!
Era pe la Sântămărie.

MOMENT DE DISTRAȚIE

Serghe răposatul era de specialitatea lui dramatică *intrigant* în melodramă și în comedie *moralist mușcător*. Odată juca cu trupa lui proprie în provincie o melodramă, în care fabula este cam așa: un mizerabil persecută de moarte pe o pereche de tineri foarte cumsecade, buni nevinovați, îl juca Serghe pe mizerabilul. Acest intrigant face fel de fel de mișelii și crime, și ce e mai scandalos decât orice e că omul acesta pervers are o virtute – conștiința ticăloșiei lui, și spune curat, cu un cinism revoltător, că el e bun de spânzurat. Victimele, pe cari era cât p-aci să le răpună, scapă la un moment dat din mrejele lui. El spumează și toarnă de ciudă un monolog enorm; după ce se mărturisește publicului de toate câte le-a făcut, încheie cu o frază de mare efect:

„A! iubiții mei! A! naivă pereche de turturele! mă credeți învins?...

N-aveți grije! nu-mi veți scăpa! Am să vă înfășur în urzeala mea ca și un păianjen infam pe două musculițe amorezate!... Da, da! sunt infam! sunt un păianjen infam!“

Apoi râde sardonice, și-aruncă mantaua peste umăr și pleacă cu pași largi și apăsați. Serghe ținea la monologul lui, decât nu știa boabă din rol, ca de obicei:

– La tine mi-e nădejdea, Caimac băiete! făgăduiesc să fac cinste!

Caimac era diminutivul de mângâiere al lui Maican sufleurul.

...Iaca a sosit în fine și marele monolog... Păianjenul infam o ia la început cu binișorul, rar și-ndesat. Șirurile dintâi merg bine... Pe urmă se pornește mai iute; Maican îl ține de scurt; Serghe îi dă zor

înainte, se-nfierbântă, iar Maican suflă din fundul inimii. La o frază pe care o apucă bine, Serghe se repede-n goana mare, strigă, sforăie și nu mai aude pe sufleor. Acesta, cum era foarte nervos și pripit, pierde și el șirul, și se-neacă amândoi de tot. Păianjenul desperat își frânge mâinile, bate din picior și mârâie pân timer dinți:

– M-ai omorât, frate Caimac... mersi!

Dar acum, Maican, tot pierduse șirul, se uita din cușca lui la Serghe și-l aștepta să se mai potolească pentru ca să-i poată arunca un început de frază. Cum se uita el așa, bagă de seamă că i-a plesnit tricoul lui Serghe, și cu cât se zbuciumă intrigantul mai tare cu atâta se rânjește și plesnitura...

În vremea asta Serghe aiurit o ținea-ntr-una:

„Dar ce e de făcut? Dumnezeu! ce e de făcut?“

Deodată se oprește să facă joc de scenă mut și să-și mai tragă răsuflarea. Maican profită de ocazie și-i șoptește repede:

– S-a rupt tricoul, nene Serghe, ieși!

Cum aude Serghe șoapta – o aștepta de mult – o prinde-n zbor și strigă cu putere:

„Dar ce-i de făcut, Dumnezeu! S-a rupt tricoul, nene Serghe, ieși!“ Maican a căzut de pe scaunul lui din cușcă sub scenă și din căzătură a dat în friguri.

LUPTĂ DREAPTĂ

Maican sufleorul era slab și nervos peste măsură. Pasiunea lui, care lua proporțiile vițiului, era tutunul și cafelele turcești potrivite din zahăr – de unde i se și trăgea numele de Caimac, nume pe care un filolog neprevenit l-ar putea lesne bănuși că provine dintr-o simplă metateză: Maican... Caimac. Odată pune prinsoare cu Dragulici să bea cinsprezece cafele una după alta: a câștigat. Dragulici le-a plătit; dar ca să nu rămâie în pagubă s-a prins și el că bea tot atâtea romuri. După ce le-a băut, zice:

– Mai plătești un *pour la dame*¹, Caimac?

– Nu se poate, răspunde Maican; acum e rândul cafelelor.

RUȘINE

Într-o duminică, în ziua de Crăciun, mitocănimia era ca de regulă în par la galerie. Se juca *Amicii falși* – *Nos Intimes* a lui Sardou. Se făcuse pesemne abuz la casă; se vânduseră probabil mai multe bilete decât prescrie

¹ Sens strict: pentru invitată (fr.); aici: cel din urmă.

regulamentul: erau peste cinci sute de mitocani sus, înfierbântați ca la orice praznic: vorbeau, râdeau, se certau; ședea unul peste altul; țipa unul strivit, ceilalți făceau chef – ceva nespus. Când să se ridice perdeaua, unul din loja din dreapta a galeriei începe să strige vesel pe altul din loja opusă:

– Niță al Zamfirii! Niță al Zamfirii văduvii!

– Uite, mă! zice Niță către altul de lângă el; vezi, nene, mitocanii din Tîrchilești și de pă la Bonaparte a-nceput și ei să vie la teatru...Oleu!

Apoi se-ntoarce spre cel din față care-l chemase:

– Mă, pârlitule, ai luat piatră-n gură când ai intrat înăuntru?

Niță era umblat pe la teatru; probabil cel din Tîrchilești intra pentru întâia oară în templul Taliei române. Lumea a-nceput să râză; dar a trecut asta și s-a ridicat perdeaua. Zgomotul din galerie nu înceta însă, așa că nu s-auzea mai nimic de pe scenă.

Tudorița Pătrașcu juca în *Amicii falși* pe băiatul lui Marécat – un debutant pe calea vițiilor cu frumoase promisiuni; un ștregar de vreo șaisprezece ani, care sărută slujnicele și cade leșinat țeapăn din cauza remușcărilor ce i le dă consumarea pripită a unui trabuco furat din tabacherea lui papă. Cu toată lipsa vreunui talent mai deosebit, Tudorița, tânără p-atunci, frumușică și zveltă, făcea un efect minunat: ștregarul era foarte nostim în pantalonii lui de dril alb, într-un *pet-en-l'air*¹ de catifea și cu o pălărie de paie pusă cochet la o parte *à la diable m'emporte*².

Când să se isprăvească actul întâi, Niță al Zamfirii, aplecat cu jumătate trupul peste galerie, arată pe Tudorița și zice tovarășului de lângă el:

– Vezi tu, vere? Băiatul ăla e fată mare... zău!

Astfel actul întâi s-a sfârșit, în răs și aplauze, cu mult succes. Am mers să fumez cu actorii între acte.

– Ce zicea mitocanul de Tudorița? mă-ntrebă Dragulici.

– Explica altuia că e fată mare.

– Auzi dumneata ce rușine pe biata Tudorița după atâția ani de carieră!

Adevărul e că biata fată plângea de rușine.

FERICITA IMPROVIZAȚIE

Solomonescu era și cântăreț la Biserica Dintr-o zi și artist dramatic. Dimineața, după liturghie, se pune la zăcuscă, se stropea bine și se scula de la masă tocmai seara ca să meargă la teatru; după reprezentație mergea la Vasile Băcanul, la „Garibaldi“, unde cina cu Dragulici până

¹ Hăinuță scurtă de casă.

² Șăgalnic, picant (fr.).

să toace de liturghie. Cu programa aceasta de viață, își confundă adesea diminețile cu serile și viceversa: la biserică își dedea în petecul declamației și la teatru în al isonului. Avea pe lângă asta păcatul că nu putea pronunța niciodată curat numele proprii și neologisme.

Odată juca Ștefan Mihăileanu pe Olliver Cromwell în *Muschetarii* lui Dumas, și Solomonescu pe un ofițer de gardă în tabără. Ofițerul intră grăbit în cortul Protectorului și strigă:

„Gen’rale! gen’rale, a sosit *bastamentul*!”

Publicul pufnește. Generalul se ridică de pe scaun indignat ca să dea o lecție incultului:

„Mizerabile! Vorbește frumos! Uiți că te afli în fața generalului *Croncove!*!”

Aplauze frenetice. Până târziu acu câțiva ani, nenea Ștefan, de câte ori îmi povestea întâmplarea, pe care o știam destul de bine, fiindcă fusesem de față, îmi zicea:

– Dacă nu-mi venea mie inspirația să improvizez vorbele alea, îmi strica dobitocul toată scena!

EXTEMPORARE

În *Roza magică* (*Pied de Mouton*), Solomonescu juca pe alguazilul. Într-o scenă alguazilul vine, la ordinele lui don Nigaudinos, să aresteze pe logodnica acestuia fugară cu altul, în scenă se află don Nigaudinos (neuitatul Dragulici), Lăzărilă (Garagiale Iorgu), alguazilul (Solomonescu) și perechea înamoraților.

Dragulici zice lui Solomonescu:

„Hahă! iată și porumbița! Fă-ți datoria, om al legii!”

Solomonescu începe ca la ohtoc:

„Seniorina, te somez să te întorci la casa părintească!”

„Din inimă vorbește polițaiul ăsta, seniore”, zice Caragiale.

– Da – răspunde afară din text Dragulici foarte serios – din inimă, din inimă, numai cam pe nas ca la Biserica Dintr-o zi!

UN „LA” NATURAL

Se pregătise *Jianul* pe vremea direcției lui Millo. A doua zi era reprezentația, dar încă nu se hotărâse cine să cânte doina haiducească între culise. Ghiță Alexandrescu cânta minunat, dar nu se putea să

¹ Greșise (fr.: *manquer*)

se-auză glasul lui, fiindcă el juca pe eroul piesei și cântecul trebuia să fie al altui haiduc... Cine să cânte?...

Mincu, care pretindea că-și *mâncase*¹ vocația de tenor, se oferă el.

Oferta e primită. Face repetiție, pune pe Flechtenmacher să-i transpuie muzica pentru tenor, nu bea toată ziua nimica, a doua zi înghite la ouă proaspete și cafele reci, și seara vine la teatru legat la gât cu o basma mare.

În sfârșit iese între culise la vreme să-și aștepte replica și acordul orchestrei. Emoție n-avea de loc; de ce ar fi avut? el conta sigur pe *si bemol* și aria suia numai până-n *la natural*. Replica a sosit. Orchestra dă acordul și tenorul pornește. Rulada introductivă merge bine, intră în măsură, o bătaie, două, trei – la a patra, Dragulici, care-l pândea la spate, îl gădila fără veste cu degetul – Țața Mița, așa îi ziceam, se-neacă: *cuac!*

GLUMĂ PROASTĂ

Șamil sau Vulturul Caucazului e o melodramă plină de sentimente patriotice și de scene grandioase. La un moment, după o încăierare sângeroasă, cercheii ia la goană pe muscali; scena rămâne goală și pe un vârf de stâncă se luptă în duel un georgian cu un rus: georgianul biruie, ia steagul, și rusul, străpuns, cade în prăpastie. Mincu se propune să facă el pe rusul cu steagul:

– Fac eu pe muscalul, să v-arăt eu o căzătură de tragedie cum nu s-a mai văzut în București!

Seara și-aduce o saltea d-acasă, și o pune între culise la picioarele practicabilului de la poalele muntelui. Vine scena. Mincu, rănit, scapă din mâini stindardul, se lovește la piept, se-nvârtește într-un picior și șovăie. Dragulici ședea pe vine jos între culise cu mâinile gata pe căpătâiele saltelii: când vede că pornește muscalul de sus, îi trage salteaua!

Erau vreo doi stânjeni de unde pornise Țața Mița: din norocire, însă, n-a suferit tare decât la părțile moi.

OFERTĂ GRAȚIOASĂ

În *Millo director*, Țața Mița juca pe Nastasache; Țața era afumat rău de tot în seara aceea. Când vine cu fișicul de cofeturi ca să-i ofere directorului, pe care toți în piesă îl cred director de minister, zice: „Domnule director, mă rog, nu poftiți un *bubon*?” „Mulțumesc, amicul meu, răspunde Millo; mănâncă-l dumneata mai bine.”

UN CREDITOR TURBAT

Millo rămăsese la Brăila dator unui hangiu grec 150 de galbeni, chiria și întreținerea trupei două săptămâni și bani împrumutați din mână la plecare. Fusese vorba că imediat ce s-o întoarce în București și va începe teatrul să-i trimită înapoi banii. Așteaptă grecul un an, doi, trei... scrie zece, cinsprezece, o sută de scrisori – nimic, în vremea asta, se ruinează negustorul, ajunge mufluz¹ și vine din Brăila cu vreo douăzeci de galbeni, cit îi mai rămăsese totul cu totul din naufragiul lui. Îl întâlnesc într-o dimineață; mă ia la o parte încruntat și mă-ntreabă unde șade Millo:

– Sinti ruinato, domnule; am venit se me da banii domno Millo, or lu-mpusco!

Și-mi arată un pistol turcesc încărcat... I-am spus, firește, că nu știu unde șade debitorul și l-am lăsat. Seara, mergând spre Fialcowsky, mă gândeam de ce n-am mers să previu pe Millo să se păzească, ori să dea de veste la poliție, când, mă-ntâlnesc iar cu grecul. Era liniștit de tot; zice:

– Știi, am gasito pe domno Millo!

– Ei, zic, ți-a dat?

– As! frate, săracul, țe se me da? daca nu împrumutam eu cu țiști galbeni, n-ave țe muncă astăzi!

ÎNDOIT LAPSUS

Millo juca la Bârlad în *tournee* de vară, având în trupă și pe răposatul Mincu – nici nu pleca Millo fără Țața Mița – era în repertoriu.

La Bârlad le mergeau afacerile rău de tot: datori la han, la birt, cafenea, chelneri, la toată lumea. Desperați, afișează pe *Jianul, căpitan de haiduci* pentru reprezentația „de adio“, cu speranța să umple sala, să plătească ceva din datorii și să plece după noroc în altă parte... Seara, teatrul aproape gol...

Millo juca pe Cărc-Serdar și Mincu pe Ghincu – ca de obicei. E o scenă unde Jianul, prins odată, scapă, și Cărc-Serdar întreabă pe Ghincu: „Ce ne facem, măi Ghincule?“ și Ghincu răspunde: „De! știu și eu, Cărc-Serdare!“... Millo se uita la lojile și scaunele goale trist. Vine scena:

„Ce ne facem, măi *Mincule?*“ întreabă Cărc-Serdar distras.

„De! știu și eu, *Musiu Millo!*“ răspunde Ghincu.

¹ Falit

CHESTIE PERSONALĂ

A fost un scandal nepomenit când trupa franceză de operete mici, de la noua grădină Stavri, a cutezat să facă pe scenă un joc de cuvinte, inocent s-ar părea, dar care era să aibă urmări regretabile.

Era într-o piesă o scenă de improvizație, în care actorii – neuitații Debeer, Roux și M-lle Gandon, o femeie aproape genială – făceau pe întrecute jocuri de cuvinte în acțiune. Debeer zice lui Roux:

„J'ai un grand oiseau dans ma main”¹

„Cela n'est pas possible”², răspunde Roux.

„Je t'assure.”³

Debeer deschide mâna și arată o nucă:

„C'est une noix (une oie), tu vois?”⁴

„Ah, oui”, răspunde Roux pipăind pe Debeer și considerându-l lung din cap până-n picioare; *conviens que c'en est une.*⁵

După multe alte grozăvii de aceeași speță, Gandon întreabă pe Debeer:

„Vois-tu la tont pres de la coulisse des navires?”⁶

„Non pas.”⁷

„Mais il doit y en avoir.”⁸

„Comment?”⁹

„Puisqu'il y a la un port, un grand port de Roumanie.”¹⁰

Și Gandon aduce un porc pe scenă... Atunci începe un scandal înfiorător... Toată lumea în picioare: „Francezii vor să-și răză de români și de România!... Nu ne putem lăsa insultați de străini în țara noastră!... Afară străinii!... Scuze numaidecât ori o lecție exemplară șcl. ...”

Și huiduieli, înjurături, fluierături și bastoane ridicate în sus...

Bieții artiști vor să se explice... Nu se aude nimic... Scandalul crește, în sfârșit, Debeer reușește să se facă un moment ascultat, în care timp „își cere iertare dacă a supărat cumva pe onorabilul public, că gluma era inocentă, fără cea mai mică intenție ofensatoare – un nenorocit joc de cuvinte, pe care artiștii îl regretă din tot sufletul etc.”

¹ Am o pasăre mare în mâna mea! (fr.).

² Asta nu se poate (fr.).

³ Te asigur (fr.).

⁴ E o nucă (o găscă), vezi? (fr.).

⁵ A, da... recunosc că e o pasăre (fr.).

⁶ Vezi acolo aproape de culise niște vapoare? (fr.).

⁷ Nu (fr.).

⁸ Trebuie să fie însăși (fr.).

⁹ Cum? (fr.).

¹⁰ De vreme ce acolo e un port, un port mare al României (fr.). (*Port se pronunță ca și porc.*)

Zgomotul începe să se potolească puțin; când deodată un telegrafist înalt și chipos, cu niște barbete colosale, se repede turbat până lângă scenă și făcând niște gesturi mărețe strigă pe deasupra întregului zgomot:

– Cer cuvântul! Nu se poate! Eu vreau imediat satisfacție personală pentru *cochon de la Roumanie*!¹

A izbucnit un râs general... Dacă răzi nu mai ești necăjit: reacția s-a făcut ca prin farmec, și eminenții artiști au putut urma în liniște spectacolul.

BONBON

Într-o vară juca pe piața Constantin-vodă cirul lui Hüttemann. Pe-atunci nu se pomenea încă în capitala Belgiei Orientului de *café-chantant*: altă petrecere de vară nu era decât cirul, grădina Rașca și panoramele.

Luceafărul cirului era domnișoara Henriette, fiica directorului: frumoasă de basmu. Înaltă, subțire și mlădioasă ca o nuia de richită; talia nu-i trecea printr-un inel, ce-i drept, dar o puteai cuprinde desigur într-un covrig cu susan; trăsuri fine; piețița trandafirie; părul negru și creț; ochii verzi deschiși – ce raze umede aruncau acei ochi! – gura ca o cireașă coaptă; dinții mărunți, cei de sus cu strungăreață la mijloc... Alte signalmente n-are... ba da: în bărbie o gropiță și când râdea alte două în obraji.

Își închipuie oricine ce de cofeturi, ce de buchete, și câte băți în fiece seară între adoratori! Dar ceva mai mult... Fata avea un armăsar adevărat arăbesc, favorit al ei, tânăr de trei-patru ani, alb tot ca laptele, părul lucios ca sideful, coama și coada ca niște fuioare de borangic în unde, urechile străvezii și rumene, nările roșii și ochii aprinși ca doi cărbuni... Alte signalmente n-are... ba da: era pintenog la trei picioare cu câte o pată neagră. Cum era fata era și Bonbon – așa-l chema.

După toate jocurile, gimnastică, sărituri prin cercuri de hârtie și focuri de artificii, paiațării, ieșea și domnișoara Henriette călare pe Bonbon – o apariție feerică. Era îmbrăcată ca amazoană, un costum de catifea verde ca smarandul, încheiat, dinainte de sus până jos și la mâneci, cu bumbi auriți mat; în cap o tocă de aceeași stofă cu rochia cu o pană albă mare, cu mănuși și biciușca tot albe. Bonbon avea coama împletită în codițe prinse de panglici; căpăstrul și frâul de șnur de mătase cu un ciucure mare de ibrișim pe frunte, toate astea verzi, cu câte o mărgea de aur mat la fiecare înnodătură.

¹ Porc al României (fr.).

Mișcări de școală înaltă, pășuri în ritmul muzicii, salturi și complimente... și grindină de buchetați... în sfârșit, domnișoara descăleca în mijlocul arenii, atârna frâul de oblânc, scotea din *aumônière*¹ cofeturi și le dedea lui Bonbon; apoi făcea gropițele-n obraji și striga cu glasul ei de șaisprezece ani:

„Bonbon, embrasse-moi!”²

Ștregarul sforăia și fugea făcând o sumă de cochetații. Domnișoara se supăra:

„Qu'est-ce que c'est que cette manière?... embrasse-moi tout-de-suite!”³

El iar făcea nebunii și nu vrea... Domnișoara scotea batista, o puneă la ochi, începea să ofteze și să plângă... Atunci Bonbon se oprea din sărituri, se uita lung la ea, se apropia încet-încet și-ncepea s-o mângâie cu fruntea pe umăr. Ea se-ntorcea binișor zâmbind și el îi dedea numaidecât o guriță:

„Ah! merci!”

Și Bonbon pieră din arenă ca praștia.

De prisos, crez, să mai spun câte inimi nenorocise domnișoara Henriette. Cum se arăta în arenă, intrau florii morții în sute de suflete, parcă le-ar fi lucrat o baterie electrică – și se-nțelege că, dacă era vorba de baterie electrică, cei mai susceptibili, cei mai buni conductori erau telegrafistii: strajnic pătimeau toți, dar dintre toți cel mai prăpădit era T..., aprins la culme. De aceea ne și zicea, cum era glumeț de fel:

– Nu vă dați cu chibrituri pe lângă mine, că ia foc! Telegrafistul se afla foarte încărcat de electricitate... se cam trecuse și din băut de focul pasiunii – nu-i vorbă, și până nu se pomenea de domnișoara Henriette se cam trecea el, dar acu era cu câteva grade mai sus. Avea un sfaț: îl păstrase ca să-și cumpere un bilet de amfiteatru. Ce și-a făcut el socoteala? să intre în circ pe mofturi și să rămâie cu sfațul să ia tutun și alune prăjite pentru paiețe – erau două paiețe mici foarte comice și drăguțe. Așa, pleacă de lângă noi fără veste, dă vreo două târcoale barăcii și vede în partea grajdului o spărtură în uluci, de vreun stânjin de la pământ, pe unde aruncau rânșii gunoiul. Se suie pe grămada de gunoi, se vâă pân spărtură și sare înăuntru: caii se sperie, aleargă rânșii, pun mâna pe el și trage-i, de-i scapără electricitatea, îi trag cât îi trag și-l aruncă pân spărtură afară.

Tot într-un timp, noi îl căutam pe după circ – când ce să-l vedem pe telegrafistul nostru? Stetea pe gunoi și reflecta adânc. Până să-l întrebăm

¹ Chimir, brâu (fr.).

² Bonbon, sărută-mă! (fr.).

³ Ce sunt aceste purtări?... sărută-mă îndată! (fr.).

ce este, se scoală în picioare și dispare iar înăuntru. Am auzit tăvăleală strașnică în grajd și apoi ne-am pomenit cu el mototol înapoi... îl ridicăm numaidecât; el începe să-și scuture hainele și zice:

– Ce se socotesc adică nemții? c-o să mă prinză ș-a treia oară? Parcă eu sunt prost!

Și ne-a povestit toată istoria... Am mers de și-a cumpărat și el bilet și am intrat cu toții... Om fără parte! Domnișoara Henriette nu juca: Bonbon era indispus – îi dedeseră să bea obosit apă rece – pneumonie dublă. A trecut o săptămână și Bonbon a murit... Peste vreo câteva zile apoi a plecat și cirul.

Aveam într-o fotografie mare pe domnișoara Henriette și pe Bonbon sărutându-se: se tot ținea telegrafistul de mine să i-o dau și nu vream. Într-o seară, după multă vreme, venind vorba despre cirul Hüttemann a început T... să plângă – era iar cam trecut -- și să mă roage să-i dau lui fotografia neuitatei Henriette. N-am avut ce-i face – i-am dat-o...

Când scriu aceste depărtate amintiri, sunt gata să mă culc. Nu mi-ar părea rău să visez pe Bonbon și pe domnișoara Henriette; asta m-ar întineri cu douăzeci și cinci de ani... Dar cine poate visa și când vrea și ce-i place?... De una, mai bine – e rău să visezi cal alb.

O FĂCLIE DE PAȘTE

Leiba Zibal, hangiul de la Podeni, stă pe gânduri la o masă subț umbrarul de dinaintea dughenii, așteptând diligența, care trebuia să fi sosit de mult: e o întârziere de aproape un ceas.

Este lungă și nu prea veselă istoria vieții lui Zibal, dar așa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rând una câte una fazele ei mai însemnate...

Precupeț, vânzător de mărunțișuri, samsar, câteodată și mai rău poate, telal de straie vechi, apoi croitor și ștergător de pete într-o ulicioară tristă din Ieși – toate le încercase după accidentul care-l făcuse să-și piarză locul de băiat într-o mare dugheană de vinațuri. Doi hamali coborâseră în beci un boloboc sub privigherea băiatului Zibal. O neînțelegere se ivi între dâșii la împărțeala câștigului.

Unul din ei luă un crâmpei de lemn ce-l găsi la-ndemână și lovi în frunte pe tovarășul său, care căzu amețit și plin de sânge la pământ.

Băiatul, văzând sălbăticia, dete un țipăt de alarmă, dar mizerabilul se repezi să iasă din ogradă și, trecând pe lângă băiat, ridică mâna asupra-i... Zibal pică leșinat de spaimă. După o zăcere de câteva luni, când se întoarse la stăpân, locul lui era ocupat.

Atunci începu lupta grea pentru viață, care se îngreună și mai tare prin căsătoria lui cu Sura... Răbdarea însă ostenește soarta rea. Fratele Surei, hangiu la Podeni, muri, și hanul rămase lui Zibal, care urmă negoțul pe seama lui.

Aici se află el acuma de cinci ani.

Are strânsă o avere bunicică în bani și vinațuri bine îngrijite, o marfă care întotdeauna face parale. De sărăcie a scăpat Leiba, dar sunt toți bolnavi, și el și femeia și copilul – frigurile de baltă.

... Și oamenii sunt răi și pricinași la Podeni!... Ocări... batjocuri... suduituri... acuzări de otrăvire prin vitriol... Dar amenințările!

Amenințarea este mai grea pentru un suflet ce se clatină ușor decât chiar lovitura. Ceea ce muncește acu pe Leiba mai mult decât tremurătura frigurilor este o amenințare.

„A! goi¹ ticălos!“ gândește el oftând.

Ticălosul este badea Gheorghe – pe unde o fi! – un om cu care Zibal a avut o daraveră foarte neplăcută.

Gheorghe venise într-o dimineață de toamnă la han, obosit de drum; ieșea din spital – zicea – și căuta de lucru. Hangiul l-a luat în slujbă. Dar Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal și prea ursuz... suduia mereu și mormăia singur prin ogradă. Era o slugă rea, leneș și obraznic... și fura.

Într-o zi a amenințat pe balabusta îngreunată, care-l ocărâse cu drept cuvânt, s-o lovească în pânțele... altădată a asmuțit un câine asupra lui Strul cel mic.

Leiba i-a făcut numaidecât socoteala și l-a trimis. Dar Gheorghe nu voia să se ducă; el pretindea cu violență că s-a fost tocmnit pe un an. Atunci hangiul a spus că merge în deal la primărie să ceară vătășei ca să-l alunge.

Gheorghe a vârat repede mâna în sân strigând: „Iuda!“ și a voit să se năpustească asupra stăpânului.

Din norocire, sosea atunci o haraba încărcată cu mușterii. Gheorghe a început să rânjească, zicând:

„Ce, te-ai spăriet, coane Leiba?... Iaca mă duc“.

Și apropiindu-se crunt peste tarabă de Leiba, care se dete cât putu înapoi, îi șopti:

„Să mă aștepți în noaptea Paștilor, să ciocnim ouă roșii, jupâne... Să știi că ți-am făcut și eu socoteala!“

Atunci intrară mușterii în dugheană.

„Să ne vedem sănătoși la Înviere, coane Leiba!“ adăugă Gheorghe depărtându-se.

Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunțe pe amenințător, cerând să fie păzit. Subprefectul, un tânăr foarte vesel, a primit întâi peșcheșul „modest“ adus de Leiba, pe urmă a început să râză de jidanul fricos și să-l batjocorească. Leiba a stăruit călduros să-l facă a înțelege gravitatea lucrului, cum era hanul izolat departe de sat și chiar de șosea. Dar subprefectul, cu un aer mai serios, l-a povățuit să fie cumințe: nici să nu mai pomenească de așa ceva, ca să nu deștepte, în adevăr, într-un sat unde oamenii sunt răi și săraci, pofte de călcare.

Mai târziu, peste câteva zile, îl căutară pe badea Gheorghe un pomojnic² și doi călărași: era bănuț pentru o pricină.

Ce bine era să-l mai fi răbdat Leiba măcar până la sosirea acestor oameni!... Dar Gheorghe era acu cine știe unde...

¹ Creștin.

² Funcționar care administra o plasă.

Deși asta se petrecuse de mult, totuși, în mintea omului prins de friguri, se repeta bine impresia figurii lui Gheorghe, a mișcării lui vrând să scoată ceva din sân și a cuvintelor lui amenințătoare. Cum se deștepta așa de limpede acea amintire?

Era sâmbăta Paștelui.

Sus pe deal, în satul depărtat ca la doi kilometri printre bălți, se auzeau clopotele bisericii... Și se aude așa de ciudat când ai friguri: aci foarte tare, aci aproape deloc... Noaptea care venea era noaptea Paștilor: scadența făgăduielii lui Gheorghe...

„Dar poate că l-au prins până acuma!“

... Oricum, Zibal mai stă la Podeni doar pân' la câștigul¹ viitor. Cu capitalul lui se poate deschide un negoț frumos în Ieși... În târg, Leiba o să fie sănătos, o să șază aproape de comisie... O să cinstească pe comisar, pe ipistat, pe sergent... Cine plătește bine este bine păzit.

Într-un târg așa mare, noaptea e zgomot și lumină, nu întuneric și tăcere ca în valea singuratică a Podenilor. E un han în Ieși – acolo în colț, ce loc bun pentru o dugheană! – un han unde toată noaptea cântă fetele la *café-chantant*. Ce viață zgomotoasă și veselă! Acolo găsești la orice ceas, zi și noapte, pe domnul comisar cu fetele și cu alți *poreți*².

Ce mai trebuie multă bătaie de cap aici, unde, mai ales de când cu drumul-de-fier, care ocolește foarte pe departe mlaștinile, *gheșeftul* scade mereu?...

– Leiba! strigă Sura dinăuntru, sosește diligența, s-aud zurgălăii.

Valea Podenilor este o văgăună închisă din patru părți de dealuri păduroase. În partea despre miazăzi, mai cufundată, se adună, din șipotele ce izvorăsc de sub dealuri, niște băltaie adânci, deasupra cărora se ridică ca niște perii stufiguri dese de rogoz. Între partea băltoasă și partea mai ridicată despre miazănoapte, în mijlocul văii, stă hanul lui Leiba: e o clădire veche de piatră, sănătoasă ca o mică cetățuie; deși terenul e mlaștinos, hanul are zidurile și beciurile bine uscate.

La glasul Surei, Leiba se ridică greoi de pe scaun, întinzându-și membrele obosite; el cată lung în zare cătră răsărit: nici pomeneală de diligență.

– Nu vine; ți s-o părut... răspunde el balabustei, și se lasă iarăși jos.

Foarte trudit, omul își încolăcește brațele pe masă și-și așează pe dânsel capul, care-i arde tare.

¹ De obicei: rata semestrială de plată sau de încasare.

² Oameni distinși.

La căldura soarelui de primăvară, care începuse să încingă fața mlaștinilor, o molicune plăcută cuprinse nervii omului, și gândul începu să depeze pe fusul conștiinței bolnave mai rar și tot mai rar și înmuind treptat formele și colorile închipuirilor...

Gheorghe... Noaptea Paștilor... Talhar... Ieșii... O crâșmă în miezul târgului... O dugheană veselă, care merge bine... Sănătatea...

Și ațipi...

... Sura lipsește cu copilul de mult d-acasă.

Leiba iese în ușa dughenii să se uite în calea ei.

Pe ulița mare e o circulație vie, o ne-ntreruptă fâșitură de roate pe răzoare¹, acompaniată de ciocăniturile ritmate ale trapătului de pot-coave pe luciul asfaltului.

Deodată însă circulația se oprește, și dinspre Copou se văd venind o grămadă de oameni, gesticulând și strigând foarte mișcați. Mulțimea pare că escortează pe cineva: militari, o streajă și fel de fel de public. La toate ferestrele caselor, la toate ușile dughenilor se înghesuiesc privitorii curioși.

„Aha! gândește Leiba, o pus iar mâna pe un talhar!“

Cortejul se apropie. Sura se dezlipește din mulțime și urcă lângă Leiba pe treptele crâșmei.

„Ce e, Sura?“ întrebă el.

„E un nebun scăpat de la Golia.“

„Să închidem dugheana, să nu deie peste noi...“

„E legat acuma bine; dar adineauri scăpase. S-a bătut cu toți soldații... Pe un jidan, pe care un goi răutăcios din mulțime l-a îmbrâncit peste nebun, nebunul l-a mușcat de obraz.“

Leiba de pe trepte vede bine; cu o treaptă mai jos, privește Sura cu copilul în brațe.

Este în adevăr un nebun furios, pe care-l țin câte doi oameni de fiecare parte; pumnii îi sunt strâns legați unul peste altul cu o curea tare. E un om cu o chereștea uriașă: un cap ca de taur, părul negru, des, barba și mustățile aspre și împâslite. Prin cămașa-i, sfâșiată de luptă, se vede pieptul lat, acoperit ca și capul de un stuf de păr. E cu picioarele goale; gura i-e plină de sânge, și stupește mereu firele pe care le-a smuls cu dinții din barba jidanului.

Toată lumea s-a oprit... De ce?

Jandarmii dezleagă mâinile nebunului. Mulțimea se dă într-o parte făcând un loc larg împrejurul lui. Nebunul dă un ocol cu ochii și-și oprește privirile care ard spre ușa lui Zibal; scrâșnește din dinți, se

¹ Resorturi (etimologie populară).

repede țintă pe cele trei trepte, și-ntr-o clipă, apucând în palma dreaptă capul copilului, în cea stângă pe al Surei, le izbește pe unul de altul cu atâta putere că le confundă¹ ca pe niște ouă moi...

Un zgomot s-auzi, o trosnitură care cu nimic nu se poate compara, la întâlnirea celor două tidve smăcinate una de alta.

Leiba, cu inima înnodată, ca un om ce cade dintr-o nemăsurată înălțime, dete să țipe:

„O lume întreagă mă lasă cu dinadinsul pradă unui nebun!“

Dar glasul mut nu se supune voinței.

– Scoală, jidane! strigă cineva trosnind tare cu o nuia pe masă.

– Proastă glumă! zise Sura din pragul crâșmei; să sparii așa omul din somn, țăranoi mojić!

Leiba sări drept în picioare.

– Te-ai spăriat, jidane? întrebă râzând glumețul. Dormi la nămieț, ai?... Scoală că-ți vin mușterii... sosește harabaoa poștei.

Și, după prostul său obicei, care irita rău pe jidan, voi să-l apuce pe Zibal în brațe să-l gâdile.

– Lasă-mă-n pace! strigă hangiuul smuncindu-se și îmbrâncindu-l cu toată puterea. Nu vezi că sunt bolnav? Lasă-mă-n pace!

Diligența sosește în sfârșit cu aproape trei ceasuri de întârziere. Sunt doi călători, care se așează împreună cu conductorul, pofțit de ei, la aceeași masă.

Din convorbirea călătorilor se lămurea bine împrejurarea. La tactul² de mai sus al poștei, se întâmplase peste noapte o călcare cu omor în hanul unui jidov. Hangiuul omorât ținea și schimbul cailor. Tâlharii îi furaseră, și până să se găsească alții în sat, călătorii curioși putuseră cerceta în voie teatrul crimei.

Cinci victime. Dar amănuntele! Dacă nu s-ar fi găsit casa prădată, s-ar fi crezut că a fost o cruntă răzbunare, sau fapta nebuniei religioase. În anecdotele despre sectarii iluminați, se povestesc câteodată executări de așa absurdă sălbăticie.

Leiba tremura scuturat de un puternic acces de friguri și asculta aiurit.

Apoi urmă ceva care trebuia neapărat să umple de respect pe conductor. Tinerii pasageri erau doi studenți, unul în filozofie, altul în medicină; mergeau să petreacă sărbătorile în orașelul lor natal. Între ei se încinse o înaltă dezbateră academică despre crimă și cauzele ei, și dacă trebuie să fim drepti, medicinistul era mai bine preparat decât filozoful.

¹ Amesteca (fr. confondre.).

² Sau *taht*: stație.

Atavismul... Alcoolismul cu urmările-i patologice... Vițiul de concepție... Deformarea... Paludismul... Apoi nevroza! Atâtea și atâtea cuceriri ale științei moderne... Dar cazul de reversie!

Darwin... Haeckel... Lombroso...

La cazul de reversie, conductorul face niște ochi mari, în care strălucește o profundă admirație pentru cuceririle științei moderne.

– Este evident, adăugă medicinistul. De aceea, criminalul propriu-zis, luat ca tip, are brațele peste măsură lungi și picioarele prea scurte, fruntea îngustă și turtită, chipul tare dezvoltat; chipul lui e de o caracteristică asprime și bestialitate, băătoare la ochii deprinși: e un rudiment de om; e, cum am zice, fiara care de-abia de curând a reușit să stea numai pe labela dinapoi și să-și ridice capul în sus, spre cer, către lumină!

La vârsta de douăzeci de ani, după atâta emoție, după o bună ospățare cu un vin așa de bine născut și așa de bine crescut ca vinul lui Zibal, o frază de o nuanțată lirie, fie chiar din partea unui medicinist, șade bine.

Entuziastul tânăr, între Darwin și Lombroso, găsise vreme să miroase și puțin Shopenhauer – „spre cer, către lumină!”

Zibal era departe de a fi priceput „luminoasa” teorie. Pentru întâia oară poate, în aerul umed al Podenilor, se rostogoleau așa de înalte vorbe, așa de nobile subtilități de gândire.

Ceea ce pricepuse însă Leiba mai bine decât oricine, mai bine chiar decât conferențiarul, era ilustrația izbitoare a teoriei; cazul de reversie îl cunoștea în carne și în oase: era portretul lui Gheorghe. Acest portret, din care până mai adineauri păstra numai trăsături fundamentale, i se redeștepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate până în cele mai neînsemnate amănunte.

Diligența era departe. Leiba o urmărise cu privirile până ce, cotind la stânga, ea se pierduse pe după deal. Soarele scăpătase și el după coasta de la apus, și seara începea să-mpăienjinească dulce formele din valea Podenilor.

Hangiul, posomorât, se puse să rumege în minte tot ce auzise.

... În tăcerea nopții, pierduți în întuneric, un bărbat, două femei și doi copii fragezi, smulși fără veste din brațele binefăcătorului somn de mâna fiarei cu chipul omenesc și jertfiți unul câte unul... Țipetele nebune ale copilului retezate de junghiul care-i despica pântecul... Gâtul spart de secure, prin deschizătura căruia iese, după fiecare gâlgăitură de sânge, o horcăială surdă... Și cea din urmă jertfă, care, nălucită într-un colț,

asistă la toate astea așteptându-și rândul... Procesul mai grozav decât execuția, jidanul fără apărare în mâna goilor... țestele prea slabe pentru mâinile năprasnice ale nebunului de-adineaurei.

Buzele lui Leiba, fripte de friguri, urmau machinal gândul tremurând repede. O scuturătură puternică îl apucă dintre spete: el intră cu pasul împleticit în gangul hanului.

„Fără îndoială – gândește Sura – Leiba nu e bine deloc, e tare bolnav; Leiba are „idei la cap“... Căci ce înțeles poate avea tot ce face el de câteva zile și mai ales ce a făcut astăzi?”

Crâșma a închis-o înainte de aprinsul lumânărilor, tocmai când se isprăvea *șabăsul*. De trei ori au bătut mușterii în ușa dughenii, strigând cu glasuri cunoscute să le deschiză. La fiecare bătaie, el a tresărit și a oprit-o șoptindu-i încet și cu ochii sperioși:

– Nu te mișca... Nu voi să intre goi aici.

El a trecut apoi sub gang și s-a pus s-ascuță pe treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne. Tremură de nu se poate ține pe picioare și nu vrea să se odihnească. Ce e mai îngrijorător decât toate, el, Leiba, la întrebările ei stăruitoare, a răspuns aspru și a trimis-o să se culce, poruncindu-i să stingă numaidecât lumina. Deocamdată, ea s-a împotrivit: dar așa de scurt i-a repetat omul porunca, încât dânsa, cu toată obida, a trebuit să se supună, resemnându-se să amâne pentru mai târziu lămurirea acestor împrejurări.

Sura a stins lampa, s-a culcat și acuma doarme alături de Strul.

Femeia avea dreptate... Leiba e în adevăr bolnav.

E noapte deplină. Zibal șade de mult pe pragul ce dă în gang și ascultă...

Ce?

Zgomote nehotărâte vin din depărtare... Parcă sunt tropote de cai, bubuituri de mai înfundate, convorbiri misterioase și agitate. O încordare înaltă a atenției ascute simțirea auzului în singurătatea nopții; când ochiul e dezarmat și neputincios, auzul pare că luptă să și vază.

Dar nu e o părere... Pe drumul care abate din șosea încoace se aud venind pași de cai. Zibal se scoală și vrea să se apropie de poarta mare a gangului. Poarta este bine închisă cu o bârnă grea d-a curmezișul, ale cărei căpătaie stau în câte-o bortă în ziduri. La întâiul pas, nisipul strivit sub papucul lui face o scârțâitură prea indiscretă. Zibal scoate picioarele din papuci și rămâne în colțuni. Așa, fără vreun zgomot apretăbil de o ureche neprevenită, el merge la poarta gangului tocmai când călăreții trec prin dreptul ei în pasul cailor. Dânșii vorbesc încet de tot, însă nu atât încât Leiba să n-apuie foarte bine câteva vorbe:

– S-a culcat¹ devreme...

– Dar dacă o fi plecat?

– I-o veni rândul aldată... Da eu aş fi vrut...

Nu se mai poate înţelege nimica; oamenii aceia s-au prea depărtat.

De cine era vorba?... Cine să se fi culcat sau să fi plecat?... Cui o să-i vie rândul aldată?... Cine e acela care ar fi vrut altceva?... Şi ce altceva vrea acela?... Şi ce căutau pe drumul de lături – un drum pe care nu intră cineva decât anume ca să se abată la han?...

O osteneală zdrobitoare se lăsă pe cerbicea lui Zibal...

„Să fie Gheorghe?”

Leiba simţi că i se sting puterile şi se aşeză la loc pe prag. Între frânturile de gânduri ce se rostogoleau în capul său, el nu putu prinde un gând întreg, o hotărâre... Aiurit, intră în dugheană, trase un chibrit şi aprinse o lampă mică cu petrol.

E o idee de lumină; fitilul e aşă de jos lăsat încât flacăra stă ascunsă în interiorul capsulei de alamă; numai prin graţia maşinii apar de jur împrejur nişte bendiţe verticale foarte subţiri de-o lumină aproape cu totul moartă... Dar este destul pentru ca să vază bine în ungherele cunoscute ale dughe-nii... A! e cu mult mai mică deosebirea între soare şi cea mai de nimic scânteie, decât între aceasta şi întunericul orb!

Ceasornicul ţacănea în perete. Zgomotul acesta monoton supăra pe Zibal. Omul nostru puse mâna pe limba ce se legăna şi-i stinse mişcarea.

Gura lui era uscată. Îi era sete. Spălă un păhăruţ în cada cu trei picioare de lângă tarabă şi voi să-şi toarne rachiul bun dintr-un şip; dar gâtul şipului începu să clănţanească tare pe buzele paharului. Aceste sunete erau şi mai supărătoare. A doua încercare, cu toată voinţa lui de a-şi birui slăbiciunea, nu avu mai mult succes.

Atunci, renunţă la pahar, lăsându-l să cază domol în apă, şi înghiţi de câteva ori din şip. Puse după aceasta la loc şipul, care atingând scândura produse o ciocnitură de speriat. Un moment, se opri înecat de această impresie. Apoi luă lampa şi o puse pe firida ferestrei, care dă în gang: pe poartă, pe paveaua şi pe zidul din potrivă al gangului se zugrăviră nişte bande late de-o lumină cu prea puţin mai deasă decât o închipuire.

Zibal se aşeză pe prag întinzându-şi urechea la pândă...

Clopote în deal... Toacă pentru Înviere... Care va să zică a trecut de miezul nopţii; ne apropiem de ziua... A! dacă ar trece şi restul acestei lungi nopţi ca jumătatea întâia!

¹ În textul din volum (3 *Novele*, 1892, Minerva, 1908), greşală de tipar: “sculat”.

... O trosnătură de nisip strivit sub talpă!... Dar el e în colțuni și nici n-a mișcat măcar piciorul... A doua trosnătură... Mai multe... E desigur cineva afară, aci, foarte aproape. Leiba se scoală apăsându-și pieptul cu mâna și căutând să întoarcă înapoi un nod rebel ce i se ridică în gât.

... Sunt mai mulți oameni afară... Și Gheorghe!...

Da, el e; da, a bătut în deal ceasul Învierii.

Vorbesc încet:

– Dacă-ți spun eu că doarme. Am văzut când a stins lumina.

– Mai bine; prindem cuibul întreg.

– Poarta o deschiz eu; îi știu meșteșugul. Să-i croim fereștrău... Bârna trece pe-aici...

Și se simțiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanța pe lemn...

Un sfredel mare se aude rozând țesăturile uscate ale blănii bătrâne de stejar... Zibal are nevoie să se rezeme: el se sprijinește în palma stângă pe poartă și cu dreapta își acoperă ochii.

Atunci, printr-un caprițiu neexplicabil al intimelor jocuri, se produse în urechea omului dinăuntru foarte tare și lămurit:

„Leiba! sosește diligența!”

Era neîndoios glasul Surei... O caldă rază de speranță... un moment de fericire... este iar un vis!... Dar Leiba își trage repede mâna stângă: vârful instrumentului, pătrunzând de partea asta, l-a înțepat în palmă.

A mai gândi la scăpare?... Absurd!...

În creierul care ardea, imaginea sfredelului lua niște dimensiuni nemaîncipuite. Unealta, învârtindu-se mereu, creștea la infinit, și borta devenea tot mai mare și mai mare, așa de mare în sfârșit, încât, în cadrul ei rotund, monstrul putea să apară în picioare fără să se aplece. Ceea ce se petrecea în acel creier ieșea din sfera gândirii umane: viața se ridicase la o treaptă de exaltare din care toate se vedeau, se auzeau, se pipăiau enorme, de proporții haotice.

... Lucrarea din afară urmează cu metodă și stăruință. Leiba a văzut acum de patru ori pe rând dintele răsucit de oțel pătrunzând în partea lui și trăgându-se înapoi afară.

– Amu, adu heresteul... zise Gheorghe.

O limbă îngustă de herăstrău trece prin borta întâia și începe să ronție în mișcări dese și regulate... Planul era ușor de înțeles: patru borte în patru unghiuri ale unui pătrat; între ele herăstrăul trage liniile; în centrul pătratului s-a înfipt sfredelul mai dinainte; când bucata va fi cu totul dezlipită de trupul întreg al lemnului, se trage afară; prin golul rămas, o mână puternică se introduce, apucă bârna, o dă-ntr-o parte și... goii sunt la Leiba în casă.

Și același sfredel, peste câteva minute, are să fie instrumentul caznei lui Zibal și a tuturor ai lui... Doi găzi or să țină victima răstignită jos, și Gheorghe, cu călcâiul pe pânțelele ei, o să vâre încet, ca în blana de lemn moartă, sfredelul în osul viu al pieptului, adânc, mai adânc, până să atingă inima, pe care s-o oprească din zvâcniturile-i nebune și s-o ținuiască pe loc.

O sudoare de moarte scaldă tot trupul lui Zibal; omul se-nmuie din încheieturi și încet se lăsă să cază în genunchi, ca o vită ce-și pleacă sub lovitura din urmă grumazul, pătrunsă că de acuma ea însăși trebuie să se părăsească pe ea însăși.

„Da! s-o ținuiască pe loc!... gândi el pierdut... da! s-o ținuiască pe loc!”

Și rămase tâmp cu ochii holbați la lumina de la fereastră... Câteva momente el stete astfel încremenit pe altă lume, dar deodată:

„Da, repetă el surâzând cu o clipire fieroasă; da! s-o ținuiască pe loc!”

Se petrecu atunci în această ființă un fenomen ciudat, o completă răsturnare; tremurătura lui se opri, abaterea dispăru și figura-i, descompusă de-o atât de îndelungă criză, luă o bizară seninătate.

El se ridică drept, cu siguranța unui om sănătos și puternic, care merge la o țință lesne de ajuns.

O linie, între care cele două puncte superioare ale pătratului, era pe sfârșite. Leiba se apropie curios să vadă jocul uneltei. Surâsul său se caracteriza acum și mai tare. Mișcă din cap, ca și cum ar fi zis:

„Mai am încă vreme”.

Herestrăul roase cele din urmă fibre de lângă borta către care tinsese, și începu lucrul între borte inferioare.

„Mai sunt trei”, gândi Leiba, și cu precauția celui mai încercat vânător intră binișor în duhgeană. Căută sub tarabă, luă ceva, ieși apoi cu același tact, ascunzând obiectul ce-l ținea în mână, ca și cum se temea de indiscreția zidurilor, și se duse în vârful degetelor la poartă.

Dar ceva grozav! lucrarea de afară s-a oprit cu desăvârșire... nu se mai simte nimic.

„Ce-i asta?... Să fi plecat?... S-a dus?” fulgeră prin mintea omului dinăuntru. Și la această închipuire, el își mușcă buza de jos, cuprins de o nemaipomenită dezolare...

„Haha!” fusese o urâtă amăgire: lucrarea începe din nou, și el se pune a o urmări cu bătaile de inimă a celui mai înalt interes. Hotărât, omul nostru era muncit de-o neînțeleasă dorință de a vedea lucrul cât mai degrabă sfârșit.

„Mai iute! gânde Leiba cu nerăbdare... mai iute!“

Acum se auzeau iar clopotele în deal.

– Mai iute, bre, ne-apucă ziua! zise un glas de afară, îmboldit parcă de voința omului dinăuntru.

Lucrătorul porni cu multă activitate. Încă puține mișcări, și toate punctele pătratului sunt unite.

În sfârșit!

Sfredelul trage încetinel în afară bucata în patru colțuri... O mână mare și vânjoasă intră... Până să n-atingă însă bârna pe care o caută, se aud două răcnete, pe când Zibal înfășură cu putere căpătâiul liber al lațului de butucul fix de la ușa gârliciului...

Lațul era ingenios combinat: o frânghie lungă legată cu un căpătâi de un butuc; la o lungime potrivită, pe locul unde era să dispară pătratul scobit, un ochi, pe care Leiba îl ținea deschis cu mâna stângă, în timp ce cu mâna dreaptă ținea strâns celălalt căpătâi. La momentul cerut, Zibal dete drumul ochiului și, apucând repede cu amândouă mâinile căpătâiul liber, cu o smucitură supremă trase înăuntru brațul întreg.

Într-o clipă operația fusese gata... Două răcnete o însoțiseră, unul de pierzare, altul de triumf: mâna era „țintuită pe loc“.

Se auziră apoi pași depărtându-se grabnic. Tovarășii lui Gheorghe părăseau lui Zibal prada prinsă cu atâta istețime.

Jidanul se rezezi în dugheană, luă lampa și cu o învățtură sigură ridică fitilul sus de tot: lumina captivă între gratii ieși deasupra veselă și victorioasă, redând viață hotărâtă formelor nebuloase din preajmă-i.

Zibal trecu cu lampa în gang. Tâlharul gemea greu; după încordarea brațului se vedea că renunțase la o inutilă zbućiumare. Mâna era umflată și degetele încovoiate... părea că vrea s-apuce. Jidanul apropie de ea lampa. Un fior: frigurile se întorceau iar. Aplecă lumina prea aproape încât tremurând atinse mâna tâlharului cu sticla fierbinte: o crispație violentă a degetelor se produse urmată de un vaiet surd...

La vederea acestui fenomen, Zibal tresări... prin ochii lui scăpărase o inspirație excentrică. Începu să râză cu un hohot care zgudui bolta gangului și intră repede în dugheană.

Mijea de ziua.

Sura se deșteptă deodată... parcă auzise prin somn niște răgete îngrozitoare... Leiba nu era în odaie. Toate cele din ajun reveniră în minte. Se petrecea ceva rău. Sări jos din pat și făcu lumină. Patul lui Leiba era nedesfăcut. El nu se culcase deloc.

Unde era?... Femeia își aruncă ochii pe fereastră: pe dealul din față se plimba un stol de lumini mici și vioaie, care se mișcau, săltau, aci ascunzându-se, aci ivindu-se iarăși... Ieșeau de la Înviere. Sura deschise

oleacă fereastra; atunci auzi gemete înfundate la poartă. Înfiorată, coborî iute pe scăriică. Gangul era luminat. Ieșind pe gang, femeia fu izbită de o grozavă priveliște.

Pe un scaun de lemn, cu coatele pe genunchi și cu barba rezemată în mâini, sta Zibal. Ca un savant care, în amestecul unor elemente, ar căuta să prinză un secret subtil al naturii ce de mult îi scapă și-l necăjește. Zibal ținea ochii ațintiți asupra unui lucru spânzurat, negru și inform, sub care, pe un alt scaun, la o potrivită înălțime, arde o făclie mare.

Zibal privește fără să clipească procesul de descompunere a mâinii ce desigur nu l-ar fi cruțat pe dânsul. El n-auzise urletele de-afară ale nenorocitului: era acuma prea interesant ce vedea ca să mai auză. Zibal urmărise cu nesațiu toate contorsiunile, toate crispațiile stranii ale degetelor, apoi amorțeala cuprinzându-le încet pe unul câte unul – erau parcă labelle unui gândac, care se zgârcesc și se întind, se agită în mișcări extravagante, tare, mai încet, încet de tot și apoi înțepenesc sub jocul unui copil crud.

Era sfârșit. Mâna cocea și se umfla încetinel fără mișcare.

Sura dete un țipăt.

– Leibal!

Zibal îi făcu semn să nu-l deranjeze... Un miros gras de carne arsă se răspândea în gang; o fâșăitură se auzi și mici plesnituri.

– Leibal! ce e? repetă femeia.

Se făcea ziuă bine... Sura se aruncă și trase bârna.

Poarta se deschise de perete târând trupul lui Gheorghe spânzurat de brațul drept. Mulțimea sătenilor, toți cu făcliuțele de Paște aprinse, năvăli înăuntru.

– Ce e? ce e?

Îndată înțelesesă ce fusese.

Zibal, care stătuse aci nemișcat, se ridică grav în picioare. El își făcu loc să treacă, dând cu liniște lumea la o parte.

– Cum a fost pricina, jidane? întrebă unul.

– Leiba Zibal, zise hangiuul cu tonul înalt și cu un gest larg, merge la Ieși să spună rabinului că Leiba Zibal nu-i jidan... Leiba Zibal este goi... pentru că Leiba Zibal a aprins o făclie lui Christos!

Și omul plecă încetinel spre răsărit la deal, ca un călător cuminte, care știe că la un drum lung nu se pornește cu pasul pripit.

GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ“

Eram ș-așa indispus de neodihnă. Toată noaptea trecută moțăisem ghemuit în unghiul unui vagon de clasa a doua, înghesuit de o companie veselă de bucureșteni care se-ntorceau de la expoziție – un potop de impresii și amintiri... Mă despărțisem de ei de dimineață, ș-acu pe-nserate intram în orașelul meu natal, unde nu mai fusesem de copil... Trebuie să mărturisesc că n-am simțit „acele palpitări“ care se simt la orice revedere de acest fel; ce-i drept, nici pomii și altele n-au manifestat față cu „vechiul lor prietin“ vreo deosebită emoție. De la gară trec prin niște ulițe triste: miroase a scăpătate și părăginire. Asta mă indispuce și mai mult. Să plec cu trăsura-nainte, pe-ntuneric și pe un drum necunoscut? Nu! mai bine să rămân aici o noapte; am nevoie de repaos; să dorm fără cletinătură, fluier, clopote și mai ales fără impresii mirifice de la Paris. Tocmesc trăsura pe a doua zi la patru și trag la „Grand Hôtel Victoria Română“, în centrul orașului.

Otelul meu are două caturi. Jos e la mijloc gangul, de o parte „Restaurant et Berărie“, de alta „Cafenea et Confiserie“. Dinaintea „confiseriei“ sunt așezate mese și scaune până la mijlocul stradei; aci se strânge seara societatea aleasă. Acum e plin de lume. Sosirea mea produce senzație. Toți ochii se pironesc asupra-mi. Opresc o cameră și stau la o masă în partea restaurantului să beau o bere... Privirile mă săgetează; pe lângă cei de la mese, ies acuma să se uite la mine și cei din cafenea... Un băiețel ca de vreo cinci ani se scoală de la locul lui, vine binișor la masa mea și se pune, mâncând dintr-o prăjitură, să mă studieze de aproape. „Nicule! vin’la mama!“ strigă o damă. În zadar; copilul, numai ochi, n-aude. Am rezistat până aci, înfruntând ploaia de săgeți; privirile copilului mă biruiesc. Mă gândesc la bestiile din menajerii; ele, afară de chinul dureros al captivității, mai sufăr unul, care acuma văd eu cât e de neplăcut – să rabzi, fără să le fi solicitat, privirile persistente ale unei mulțimi curioase. Dar dacă ar fi numai privirile! Exemplarele din menajerie, publicul este rugat să nu le atingă; pe mine, băiatul cu mâna plină de spumă de zahăr, mă și pipăie! Imposibil de răbdător... o sforțare... Mă scol în sfârșit, evitând privirile

copilului, plătesc și intru pe gang... Băiețelul se ține după mine până la scară și stă locului să se uite cum mă sui, până când, făcând cotul scării, îi ies din bătaia ochilor. Am scăpat, dar m-a apucat capul...

...Numărul 9 – odaia mea...E o căldură năbușitoare înăuntru și miroase a vopsea cu terebentină proaspătă... Să deschiz... Ferestrele dau în uliță. În față e o răspântie. În fund se vede foișorul de foc deasupra casei orașului. Pe sub ferestre trece strada „Independenței“, care la dreapta dă în strada „Regală“, strada principală din fața otelului. Aceste lămuriri topografice le datoresc chelneriței, care, manifest indispusă c-am deranjat-o, mi le dă scurt, îmi aprinde lumânarea și pleacă bufnind ușa. De-abia acum încep să recunosc locul. „Grand Hôtel“ stă pe maidanul unde ne jucam în copilărie. Parcă văz încă maidanul plin de popor înghesuindu-se la o masă, pe care o săptămână a stat zi și noapte o condică enormă deschisă. Era după 11 februarie. De câte ori ieșeam de la școală, iscăleam toți da, și fiecare de mai multe ori... De mici aveam sentimente civice în orașul meu natal!

Ulițele din dosul „Victoriei Române“ au rămas cum le știam odinioară. În cele două colțuri ale răspântiei din față, este de o parte un birt și de alta o cafenea mică. De la fereastra mea văd bine ce se petrece peste drum. În cafenea, un individ, aplecat cu pieptul pe biliard, citește o gazetă deschisă mare pe postavul verde; într-un colț, doarme altul cu capul pe masă. Dincolo, în birt, sunt două femei și doi tineri; beau și râd; lângă ei, pe o laviță, cântă doi lăutari. După gesturile și grimasele cobzarului, după mișcările ce le face cu pânțele, pare a fi un cântec obscen. Dacă n-ar fi trăsurile, care se-nvârtesc mereu pe dinaintea otelului, aș auzi tot.

Zece ceasuri... Să mă culc... Las ferestrele deschise și lumânarea aprinsă și mă așez în pat...

Mă doare capul... Băiatul cu prăjitura... Ce ochi!... Oare să fi existând deochiul?... Un neastâmpăr nesuferit îmi furnică din talpă până-n creștet... Insecte!... Iute jos din pat!... Iau lumânarea să văd de aproape... E grozav!... Un popor întreg, ca la un plebiscit... și umblă și aleargă pe cearșaful alb încoace și-ncolo uimite de lumină! Ce să fac?... Trebuie să dorm!... În pat, imposibil... Trag cearșaful, îl scutur bine pe fereastră și-l întind, pe covor în mijlocul odăii; desfac un pachet de tutun, presăr pe cearșaf și mă culc pe jos... Îmi arde toată pielea; nu pot adormi; sunt amețit, nervii iritați – simt enorm și văz monstruos. Lumânarea îmi dă drept în ochi... Mă scol s-o mut și apoi m-așez la loc.

...Deodată sar în picioare... zgomot mare în uliță! Merg degrab la fereastră... O suflare răcoroasă de afară mă înviează... Cadranul transparent de pe foișorul de foc arată unu ș-un sfert... Când au trecut

trei ceasuri?... Am ațipit, prin urmare?... Ce e în stradă?... Măturătorii orașului... Au prins un câine la mijloc. Știu... Asta e o petrecere populară la noi; am văzut-o de atâtea ori...

Câțiva inși se pun la pândă de-o parte și de alta a uliței. Un câine flămând rătăcește căutând dosurile bucătăriilor și unghiurile unde se aruncă gunoaiele. La un semnal, toți se ridică și-l împresoară din toate părțile. O clipă, animalul se oprește înghețat; sângele-i dă năvală la inimă, care-ncepe să zvâcnească de coaste... E pierdut!... Părul i se zbârleşte pe coamă. Un fior îi fulgeră de-a lungul prin șira spinării și-i încovrigă coada de-a-ndăratele, până-i înfige vârful în pânțele... Ochii turburi caută încotrova un punct de scăpare; dar abia se pune problema în mintea aiurită, și o piatră l-a izbit peste bot, alta la încheietură, un lemn peste șale și altele plouă... El își iese acum din sine: mașina cea vie dă drumul rezervei de energie – pentru așa moment o păstra – nici gând de economie... trebuie cheltuită toată! Opintindu-se din fundul rărunchilor, animalul s-avântă orbește în fața loviturilor... Un răcnet suprem! sparge rândurile vrăjmașilor, le scapă printre picioare și fuge uitându-se drept și numa-nainte, fuge mereu până dă de un loc singuratic. Aci s-așează, stins de oboseală, să-și liniștească cutremurul membrelor, să-și lingă rănile și să se vaite discret de durere. Somnul se capătă mai ieftin decât hrana și deocamdată i-e mai trebuincios: truditul trup se încolăcește binișor, închide ochii triști și adoarme oftând greu din afund.

Toată intervenirea mea acum în favoarea animalului este zadarnică. Degeaba raționez eu de sus de la fereastră că nu le e permis unor oameni ai autorității să turbure liniștea nopții și somnul contribuabililor. Pot eu striga mult și bine: cine m-aude? Huiduiturile și râsetele acopăr chiar și glasul celui mai interesat, chelălăiturile animalului. Îl mai văd doar cum se zbate sub loviturile măturoaielor, ridicând cu contorsiunile lor un nor gros de praf... Sunt nervos; nu mai pot privi; dar tot ascult... De mirare... câinele nu mai țipă deloc. A fugit!... Urmează râsete... Mă uit iar. Măturătorii stau tolăniți pe trotuar; iar la lumina felinarelor din colțuri se vede în mijlocul stradei victima lungită – e un cățel mic, alb și lăptos... Mă culc supărat la loc. Mai am două ceasuri și scap... Bietul dobitoc!... Acum încep vâjăiturile măturoaielor... Dacă ar fi cățelul favorit al vreunei dame – parc-am văzut una adineaori la „confiserie“ cu un cățel în brațe – și ea ar fi amica vreunui om influent din localitate, atunci măturătorii...

Ceartă jos la cafenea... S-a spart ceva... parcă o ușă cu geamuri trântită cu violență... Țipete de femeie, strigăte de bărbați, fluierături febrile de gardiști... Aha! a venit stăpâna cățelului. Alerg la fereastră. Nu se mai văd ceasurile la foișorul de foc; lumina de-ndărătul

cadranului s-a stins; dar mai sus de foișor arde clipind în cadență steaua dimineții – se face ziuă... E o grămădire dinaintea birtului din colț... Precupeți, care merg cu coșurile încărcate la piață... Ce să fie?...

O femeie numa-n cămașă, cu picioarele goale, cu părul desprins, ține strâns de piept pe un om îmbrăcat în uniformă de poliție. El luptă să scape – ea nu-l lasă. Femeia începe să zbiere răgușit făcând gesturi extravagante:

– Ce, domnule! care va să zică, dacă sunt o nenorocită, să-și bată joc de mine dumnealui, pentru că e de la poliție?... Și mai întâi, cine ce treabă are? dumnealui a fost amantul meu?

Comisarul, îndreptându-și mondirul boțit la piept:

– Sergent! e beată... la arest!

Doi inși o înhață; ea se smucește și dă să se repează iar; dar un sergent voinic o apucă de braț și o-nvârtește-n loc:

– Nu zbiera și mergi! strigă el scrâșnind și lovind-o greu cu palma peste gură.

Aud atunci o horcăială-necată și, în cadrul luminat al birtului, văd silueta albă a femeii ridicând în sus brațele goale cu pumnii încleștați și dând capul cu părul despletit pe spate, ca și cum i s-ar fi frânt gâtul. Un moment se răsucesc de mijloc, apoi cade țeapănă pe spate în prag... Pun mâinile la ochi și mă dau înapoi...

Lumânarea arde-n fundul sfeșnicului cu flacăra din urmă. Cobor iute, scol pe portar și plătesc. Patru ceasuri... Trăsura m-așteaptă. În câteva minute sunt afară la câmp. Ce dimineată! ce răcoare! și ce singurătate!

Uf!... Niciodată n-am să uit ce bine m-am odihnit o noapte în orașul meu natal, la nr. 9, „Grand Hôtel Victoria Română“!

OM CU NOROC!

Amicul meu, domnul Manolache Guvidi, este o persoană cunoscută în societatea noastră; e un om cu o avere însemnată, câștigată printr-o muncă onorabilă; e un om inteligent și serios, un bun soț și un bun tată de familie. Cu atâtea calități trebuia să reușească în lupta pentru viață: invidioșii, cu toate clevetirile lor, n-au putut nimic în contră-i.

Odată, în vremea primei sale căsnicii, el avea o mare întreprindere publică – aceea a fost începutul prosperității lui, deoarece din câștigul acelei afaceri a ieșit cheagul averii frumoase de care se bucură astăzi. Invidioșii intriganți căutară să-l sape și, după o campanie înverșunată prin grai și prin presă, reușiră să producă în cercurile înalte un curent defavorabil amicului Manolache.

Alergături, protestări, plângeri fură zadarnice din parte-i. Atunci, ca să nu se dea bătut și totuși să nu mai meargă fără folos la locurile oficiale, unde fusese bruscăt și amenințat cu rezilierea contractului și cu un proces ruinător, el trimise pe nevastă-sa să parlez cu un personaj de mare influență, care oarecând îl ajutase la nevoie, arătându-i multă bunăvoință.

Domnul Guvidi se cunoștea pe sine; el știa că, cu caracterul său „neîncovoiat și mândru“, n-ar fi putut conduce așa de bine ca soția sa această daraveră delicată. Doamna Guvidi, deși foarte tânără, sub înfățișarea și manierele ei copilăroase, ascundea mai mult tact diplomatic, în adevăr, bărbatul socotise cuminte: ceea ce omul „tare și aspru“, cum se știa el, ar fi putut compromite, femeia slabă a scos-o cu blândețe la un fericit capăt.

Gurile răuvoitoare au trebuit în sfârșit să tacă ostenite; iar amicul nostru, luat îndeaproape de tot sub puternica protecție a înaltului personaj de care am vorbit, și-a putut urma înaintea treburilor și realiza câștigul însemnat pe care-l merita munca lui inteligentă și neobosită.

Și nu numai atât: de la această împrejurare s-a stabilit între familia Guvidi și protectorul său o prietenie din cele mai călduroase, care a plutit într-un senin neîntrerupt atâția ani – până când moartea crudă a răpit în floarea vârstei pe doamna Guvidi.

Sărmana femeie! așa de tânără, așa de frumoasă și atât de iubită! Cine-și putea închipui! Și ce gol a lăsat ea în urmă-i!

„IREPARABILĂ PIERDERE PENTRU CEI CE RĂMÂN NECONSOLAȚI!“

Acestea sunt cuvintele negre și pline de durere ce le-am citit cu toții pe panglica lată a celei mai frumoase cunune de violete de Parma, când am urmat tristul convoi. Iar pe cununa depusă de jalnicul soț era o vorbă și mai scurtă, și mai sfâșietoare:

„MEMORIE ETERNĂ! GUVIDI DEZOLAT!“

Mult a trecut de atunci și timpul, ca mai totdeauna, a alinat „eterna“ durere, umplând încet-încet cu uitare golul ce-l lăsase în urmă-i încântătoarea pierdută.

Când golul a fost cu desăvârșire umplut, amicul nostru Manolache s-a însurat a doua oară.

Om cu noroc!

Aceasta, soția a doua, este tot așa de tânără și de frumoasă cum era odinioară răposata; iar cât despre tactul diplomatic, atât de necesar când are cineva daraveri mari și multiple, putem spune că o întrece.

Și de aceea afacerile casei Guvidi & Co. sporesc mereu și merg din ce în ce mai bine: succesul este robul amicului nostru; norocul umblă după omul acesta ca un câine ascultător și credincios.

Mă gândeam tocmai ce roman bogat și senin s-ar putea face din studiul vieții acestui tip de om fericit, pe care-l cunoaștem toți așa de bine în societatea noastră, când iată că primesc prin poștă următoarele:

„Domnul și doamna M. Guvidi au onoarea a vă ruga să petreceți ziua de duminică la moșia lor Moara-de-piatră. Adunare restrânsă de intimi.

Ținuta absolut fără pretenție: *où il y a de la gêne, il n'y a pas de plaisir*¹.

Notă. La gară v-așteaptă trăsura.“

Stilul e femeia... Grațioasa doamna Guvidi! Îi cunosc scriptura și dictonul favorit, pe care-l spune așa de des și cu o atât de fermecătoare clipire de ochi!

Moara-de-piatră ca moșie e o moșie mică; da, dar ce rai mic!

E așezată la o distanță de douăzeci de minute de la gara * *. Un parc măreț și un *cottage*² englezesc cum se găsesc rar la noi.

Cu cât socotiți că a cumpărat moșia asta? N-o să credeți, căci în adevăr eu însumi n-aș crede, dacă n-aș ști pozitiv. Cu cât?... Cu o

¹ Unde-i stânjenire, nu-i plăcere (fr.).

² Vilă la țară (engl.).

pereche de cai roibi... atât! Frumoși cai, ce e drept; dar, oricum, să capeți o moșie, care face două sute cinzeci de mii de lei ca o para, pe o pereche de cai, care mult-mult să facă cinci mii, cinci mii cinci sute!... Aci însă a lucrat un alt factor mult mai puternic decât interesul – patima.

Fostul proprietar al Morii-de-piatră era mult cunoscutul N... distinsul *sportsman*, un flăcău destul de copt, putred de bogat, și care, cum îl știm toți, are o pasiune neînfrânată pentru cai. A văzut odată la Șosea pe doamna Guvidi cu roibii – îi mâna singură – în cine știe ce dispoziții de spirit se afla omul – se zice că jucase toată noaptea trecută la “Jockey” și pierduse mult – și de atunci n-a mai avut pace nici somn.

Astea le povestește însuși amicul nostru comun, Guvidi. Caii aceia au devenit pentru N... o marotă¹, o idee fixă, o boală, cum vreți s-o numiți. Ce n-a făcut ca să-i capete? I-a urmărit pretutindeni; a legat cea mai strânsă prietenie cu Guvidi, a stăruit, s-a rugat, s-a umilit... în zadar toate. Deși bărbatul stăruise să-i facă hatârul noului prieten, nevasta nu voia cu nici un preț.

– Nu fac târgul pe bani! a zis ea odată cu hotărâre.

– Atunci, pe ce? a întrebat N... cu tonul omului gata la toate.

– Pe... N-o să vrei...

– Orice!

– Pe Moara-de-piatră! a răspuns scurt femeia, care era acum parcă mai frumoasă ca totdeauna.

– Ei! prea exagerat! a întrerupt Manolache, amestecându-se și el în vorbă din fundul salonului, unde-și citea gazeta.

– Ce te amesteci dumneata în tocmeala noastră?... nu te privește! i-a obiectat doamna încruntându-se ca un copil răsfățat. Domnul Guvidi dete din umeri și-și urmă înainte citirea.

– Îți place mult?... mult? a întrebat N...

– Mai mult, desigur, decât îți plac dumitale... cailor mei, a zis ea zâmbind cu un fel de răutate sceptică.

– Asta este peste putință! a răspuns N... încet și înecat, și ochii lui, care văzuseră multe, așintiți în ochii femeii tinere, sclipiră într-un chip foarte ciudat.

– Nu crez până nu mi-ei dovedi-o! zise ea și mai încet, accentuându-și bine zâmbetul răutăcios.

Târgul s-a făcut... Nici nu se putea altfel – altfel nu căpăta N... ceea ce dorea cu o atât de adâncă pornire... Roibii au fost ai lui.

Și astfel, de vreo șase ani acum Moara-de-piatră este proprietatea Guvizilor.

¹ Cuvântul e definit chiar de autor: “o idee fixă, o boală”.

Am ascultat de gentila invitație și nu mi-a părut rău. E în adevăr un loc încântător, și am petrecut în sânul acestei familii model cum nu se poate mai bine.

Dar nu era o petrecere ordinară: se rupea turta Nicuții – copila unică împlinea cinci ani.

Câte și ce daruri – o avere!... Între altele o fotografie recentă – încadrată în patru vergele de aur masiv, prinse la încheieturi cu ținte de diamant ca boabele de năut – nașul ținând în brațe cu dragoste pe mica fină, care-i râde cu nevinovăție.

Nașul a făcut o frumoasă surpriză oaspeților: a adus din București muzica roșiorilor.

Ospățul a fost strălucit și balul pe iarbă verde foarte animat și vesel.

A doua zi, luni, având fiecare dintre invitați afaceri de dimineață, am trebuit toți să luăm trenul care trecea la unu noaptea.

O noapte de septembrie limpede ca sticla curată... vreme dulce și lună plină... zece trăsură mergând la pas și banda roșiorilor cântând un marș triumfal în frunte – de neuitat.

Familia Guvidi cu nașul ne-a condus până la gară.

Ne-am suit în vagon cu toții, după ce am mulțumit gazdelor și îndeosebi doamnei, care făcuse onorurile cu grația ei obișnuită etc...

N..., care n-avea ca noi treabă, a rămas pentru o noapte la Moara-de-piatră. Guvidi, așteptat a doua zi negreșit în orașul P..., unde-l chemau niște afaceri urgente, a rămas în gară s-apuce trenul ce venea din București și cu care noi ne încrucișam la întâia stație.

Se-nțelege că în tren am vorbit toată vremea numai despre petrecerea minunată de cu ziua, și am fost unanimi în a fericii, cu mai multă sau mai puțină invidie, pe amicul Manolache de cât noroc a avut și are.

Doamna Z..., una dintre invitate, o văduvă respectabilă, care știe toate câte se petrec în societatea noastră, și chiar mai multe, ne-a afirmat pe drum – „contând, se-nțelege, pe discreția noastră” – că N..., cum e cam bolnăvicios, și-a făcut testamentul și lasă aproape toată averea sa copilei lui Manolache, pe care o iubește la nebunie.

Și toți, firește, am trebuit să zicem iarăși:

„Mare noroc pe Guvidi!”

PĂCAT...

I

Un băietan voinic – barba de-abia-i mijește, și sub căciula de oaie părul creț și des... și niște ochi blânzi – și mintos tânăr. Când a plecat de-acasă să meargă la București p-atâția ani în școli, mama lui – de treabă femeie! – l-a sărutat de-atâtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula și iar l-a sărutat, și i-a zis:

– Niță, mamă, te duci frumos și sănătos; să-ți ajute Dumnezeu și Maica Domnului să-mi vii înapoi tot așa!

Și cât era de cuminte bătrânica, nu s-a mai putut stăpâni... a biruit-o plânsul. De multe ori a dat el să plece, și ea l-a ținut să-l mai mângâie încă. Lui i-ardea să se ducă, și măcar că-i era dragă mama, parcă avea acum necaz pe ea că-i prea întârziează plecarea. A plâns și el, ce-i drept, de plânsul ei; dar pe când ochii-i erau triști, închipuirea zbura cu bucurie pe drumul ce i se deschidea lung și necunoscut înainte.

Trei ani de-o neclintită monotonie... Aceleași ceasuri... aceiași pași... trei ani întregi! Al patrulea, deși se anunțase de la început a urma aceeași neabătută cale, păstra pentru mai târziu o noutate, o ciudată surprindere.

Alături cu seminarul, o casă veche boierească... De la ferestrele și de pe pridvorul din spatele ei, se vedea peste zid în curtea de recreație a școlii. Odată, într-o zi de sărbătoare, Niță se plimba singur pân curte cu o carte în mână: rămasese în școală să se prepare de examenele apropiate. Era o dogmă încălțită; el ocolea curtea repețind pe de rost cu cartea-nchisă-n mână. Anevoie se putea ține minte așa fraze torturate... Deschise iar cartea...

Trecând prin dreptul zidului, seminaristul tresări: un ghemotoc de hârtie îl lovi pe mână și alunecând peste cartea deschisă sări cât colo înaintea lui. Niță se opri pe loc... Neapărat iar o glumă a vreunui camarad... un miez de pâine muiat în cerneală... sau cine știe ce.

Se uită-mprejur... în curtea școlii nimeni... Lovitura venise dinspre casele de-alături... Ridică ochii-n sus și văzu la cea mai apropiată fereastră vecină, care era deschisă, perdelele mișcându-se ca și cum ar fi fost cineva ascuns îndărăt... Ce-o fi?

Să vedem... Seminaristul s-aplecă și luă ghemotocul: era ceva înfășurat înăuntru... Voi să-l desfacă... O înțepătură... Un ac cu gămălie! Ce păcăleală proastă!... Supărat, trânti ghemotocul și începu să ștergă

degetul împuns, în vârful căruia, după fiecare ștersătură, creștea repede la loc o mărgea mare roșie.

Ghemotocul izbit cu necaz de pământ se desfăcu... între cutele lui o floare!... Cu mirare și cu mai multă luare-aminte ca-nțâia oară, el ridică binișor hârtia... în adevăr era o garoaafă – ca sângele ce-i curgea din deget – ruptă de curând...

Desfăcu atunci mai bine... Ceva scris...

Trupul tânăr se simți furnicat din creștet până-n tălpi de un fior fierbinte... Căldura toată i se urcă la frunte... Ascunse în sân hârtia și floarea, cercetă de jur împrejur cu ochii să nu fi văzut cineva din școală cele petrecute, și fugi înăuntru fără a mai cuteza să ridice ochii la fereastra unde se mișcau perdelele.

Bolnav... Friguri și bătaie de inimă, încât nu se putea ține pe picioare. Părintele-directorul s-a convins că e rău băiatului și l-a trimis să se odihnească. Nițâ s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sân floarea și biletul ș-a citit încă o dată, iar, și mereu:

„Ești frumos... Dacă ai vrea, te-aș iubi mult.“

...Dacă ar vrea!...

Cine să fie? El nu e copil; e flăcău de douăzeci și trei de ani... Cine?... O femeie!

Bolnavul sare din pat, iese din dormitor și fără să mai anunțe pe cineva, după cum cere regulamentul, iese pe poartă. Pe dinaintea caselor vecine, el își potolește pasul și trece peste drum ca să poată apuca toată fațada dintr-o singură căutătură. Ferestrele de la pod sunt toate închise și perdelele lăsate.

El știe că e frumos... Mama i-a spus-o adesea, poate mai adesea fetele din sat, dar desigur mai mult decât toate sora lui Cuțiteiu, Sultana, care nu i-a spus-o niciodată... Cu dragoste amestecată și cu puțină mândrie zâmbește el când îi vine acu în minte mama lui.

S-a înserat bine și seminaristul tot se plimbă de colo până colo pe dinaintea casii unde se află acea femeie care l-ar iubi mult „daca ar vrea el“... Clopotul pentru cină sună la școală. Asta-l deșteaptă; el grăbește și intră.

Sunt toți la masă; lui nu-i e foame... Merge și se culcă, așezând sub pernă biletul și garoaafa, după ce iarăși privește îndelung icoana acelor vorbe, pe care de-acu nu le mai poate uita vreodată.

Zgomotul celorlalți băieți venind în dormitor îl supără foarte. La intrarea lor, el vâra iute mâna sub căpătâi, apucă bogăția ascunsă și stă nemișcat... Unii îl întreabă câte ceva... nu înțelege bine ce... el nu suflă, prefăcându-se adormit.

Aproape de miezul nopții... Dorm în sfârșit toți. Niță se scoală încetinel și cu cea mai mare precauție iese; găsește ușa sălii pe pipăite și coboară în curte... La fereastră lumină... geamurile deschise și perdelele lăsate. El rămâne cu ochii pironiți acolo, rătăcind în altă lume, pe care o visase parcă adesea, dar nu spera s-o vadă vreodată.

Flăcăul își umflă pieptul, întinzându-și brațele, amorțite de friguri, până-i trosnesc încheieturile, când perdelele se dau într-o parte și o femeie pune mâna pe geamuri să le închiză. Seminaristul îngheață; vrea să strige, dar nu poate, și, până să treacă efectul loviturii, fereastra e închisă, perdelele lăsate la loc și lumina stinsă.

Se apropie de ziua când tânărul se hotărăște să se-ntoarcă-n dormitor... Se trănțește pe brânci în pat, își reazimă inima, în care simte o strânsoare nedefinită, pe mâna dreaptă, și pe cea stângă fruntea caldă – adoarme și doarme dus până la clopotul de gustare.

Trei nopți de pândă... patru... cinci... și tot atâtea zile mai grele ca nopțile; ceasuri de cursuri și de meditații... zgomotul camarazilor, neputința de a sta singur cu închipuirea lui... și frigurile... și ferestrele tot închise... și perdelele vecinic lăsate.

Doctorul, un om de spirit, când părintele-directorul i-a prezentat pe Niță, l-a mângâiat pe tânăr, apucându-l în glumă de tuleiele din barbă, ș-a zis:

– N-are nimic, părinte; ...să se plimbe mai des... și-i trece.

Duminica... în sfârșit!

Niță a fost îndemnat de camarazi și de părintele-directorul să iasă la plimbare; el ar preferi să stea la școală ca să se poată ajunge cu lecțiile, rămase-n urmă din pricina frigurilor... Firește că superiorul a fost încântat de atâta sârguință.

Dejunul s-a isprăvit... Acum școala este iar deșartă. Silitorul seminarist trece către curtea din fund... Dar dacă ferestrele or fi tot închise?... Nu – și n-apucă să ridice ochii doritori și vede venindu-i prin aer un nou ghem, care-ntr-o clipă îi cade la picioare... Țsta nu mai e prins cu un ac – e legat cu o cordeluță roșie:

„Treci la miezul nopții... Te aștept... O să vezi cât te iubesc.“

Și nici o mișcare la perdele... nici o arătare!... Ziua trece încet... e însă uneori atâta dulceață și-n chinul așteptării! Dar noaptea! niciodată n-au adormit seminaristii așa de târziu!... Din norocire, mai pe urmă nici o piedecă.

Sare peste poartă fără zgomot și se-ndreaptă sigur către ținta știută.

O femeie în umbra gangului!... El se oprește înecat. Ea îi șoptește: „Vino, te așteaptă!...“ Atunci... nu e chiar asta!

El se lasă să-l ia de mână și să-l ducă pân în tunec încetișor... O scară strâmtă... încăperi întunecoase... iar câteva trepte. Voinicul merge machinal, lăsându-se târât ca un copil somnoros de mâna femeii.

La fiecare pas nesigur, la fiecare șovăire, o oprire de un moment, o povățuire discretă, o șoaptă de încurajare și înainte!

Se opresc... Femeia îl lasă de mână... O clipă, părăsit în locul orb și necunoscut, el e-n pierzare – o coloană aplecată căreia i s-ar smulge propteaua de siguranță – aude urechile cum îi țiuiesc de tare și simte genunchii părăsindu-l.

Acum femeia lovește surd cu vârful unghiilor pe o ușă – sunt lângă o ușă – care îndată se deschide.

E lumină înăuntru – lumină albastră... un albastru molcom și leneș... Femeia care l-a condus pân în tunec îl împinge binișor în lumină. Coloana cedând se apleacă, cu toată greutatea trupului puternic de douăzeci și trei de ani, în albastru... și ușa se-nchide pe dinafară.

Vorbe?... încăp vorbe?

Cum o femeie știe alinta – cum degetele ei delicate se înfig în mușchii încordați – și gura ei rece ca gheața – și ochii ei beți – și puful mărunț de pe obraji aprinși zbârlit de fiori – încovoiala lângedă a trupului – izbiturile inimii ei de pereții sânelui — și mirosul fără nume ce-i radiază din rădăcinile părului – și cât e de bine să te părăsești în stăpânirea acestor atâtea simțiri ce te-nvăluiesc din toate părțile ca niște vârtej de aburi calzi saturați de esențe adormitoare...

Cu vorbe să le spun?... Astea se simt și se gândesc, de spus nu se pot spune... A fost o smăcinare a sufletului dulce și dureroasă, o exaltare a simțirii îngrozitoare și delicioasă.

Multe nopți asemenea și fiecare neasemănate... Libațiuni sub razele lămpii albastre; toate nebuniile închipuite și neînchipuite; anecdote picante de care el avea un repertoriu popular așa de bogat; scene de gelozie fără cuvânt și din chiar senin; și jocuri, și mușcăături; și lupte, atât de inegale, pentru ea ca putere, pentru el ca farmec... ș-apoi, după atâtea oboseală, povestirea reciprocă a celor întâmplare mai-nainte de-a se cunoaște.

El avea puțin de povestit... Așa era de strâmt satul unde trăise și așa de puțin însemnată viața lui până când „l-a înțepat un ac cu gămălie!“... Șiret țăranul – ținea mult la această cădere de frază; știa el bine că, însoțită de sugerea degetului înțepat și de o privire pe sub sprincenele posomorâte cu bunătate, are să fie cu prisos răsplătită.

Ea însă avea mai multe de spus, și povestea ei era destul de tristă. Cinci ani de viață cu un om istovit, apoi nebun și paralytic; în urmă, văduvă, cu un copil bolnav și capiu – o fetiță, care roade și mănâncă lucrurile din casă și care trebuie păzită foarte de aproape să nu dea foc. Interese mari... o avere colosală... consiliu de familie... soacră și cumnați – niște creaturi aspre și brutale, care fac împrejurii o poliție dezgustătoare.

Și aci, față cu fraza lui de predilecție, venea așa de potrivit:
– Închipeie-ți ce sete mi-e de viață! ce dor mi-era de tine!

Căldura strânsă atâta vreme în ființa aceea frumoasă se revărsa acuma-n afară cu o pornire nebiruită: a fost pentru el scurtă, dar plină acea vreme fericită.

S-a sfârșit însă.

El a trebuit să renunțe la ea, când între ei s-a ridicat zidul consiliului de familie. Acesta firește nu putea îngădui o așa rătăcire... Plângeri... revoltă – de prisos. O ultimă efortare din partea desperatului a fost întâmpinată într-un chip deciziv.

Când seminaristul a îndrăznit să nesocotească recomandațiile imperioase ce-i fuseseră comunicate și să calce pragul, pe care aldată pășea la fabricarea ce-o socotea un drept câștigat, scump a trebuit să-și plătească pasul imprudent. A fost o maltratare meritată poate, dar oricum prea sălbatică. Zbirii însărcinați cu corecțiunea cutezătorului au făcut exces de zel: nenorocitul, luat fără veste, a fost strivit de lovituri... capul spart, pieptul pisat cu călcâiele. În stare de completă nesimțire, a fost aruncat în poarta școlii, unde l-au găsit, a doua zi dimineața, oamenii de serviciu, mai mult mort decât viu.

Toate alergăturile și stăruințele părintelui-directorului ca să facă a se descoperi și pedepsi criminalii, care atentaseră așa de crunt la viața elevului favorit, au trebuit să înceteze. Bătrânul a fost chemat înaintea înaltelor fețe păstorești. Acelea i-au adus aspre muștrări că nu-și vede de datorie, că nu îngrijește destul de serios de moralitatea școlarilor, și l-au făcut să înțeleagă că, dacă voiește să mai rămână director, n-are să se amestice în cele ce se-ntâmplă afară din poarta seminarului: asta e treaba obrazelor judecătorești, nu a celor bisericești!

Niță a stat mult între viață și moarte; luni întregi au trecut până să se poată întrema. El n-a murit din asta; dar poate că nopțile pe care mama, chemată în grabă, le-a petrecut la căpătâiul nenorocitului, să-i fi scurtat cu mult zilele bieteii bătrâne. De atunci el a rămas cu o boală de inimă, care i-a cauzat până la moarte multe momente neplăcute.

Dar era întremat... El porni să caute norocul pierdut... Prea târziu... Casele se dărau și lucrarea începuse din aripa unde aldată era odaia

albastră... Femeia murise... Copila bolnavă era într-un institut de educație în străinătate... Consiliul de familie nu stetea cu mâinile-n sân.

Mai întâi o resemnare sfântă, apoi puțin câte puțin, dacă nu uitarea, cel puțin potolirea dorului sub grămădirea anilor. Zece ani!... Seminaristul este acuma preot – preotul Niță din Dobreni – om așezat și foarte bine văzut de toată obștea.

De dimineață orașul de reședință al județului e foarte animat – târgul anual. Preotul Niță umblă prin strada mare cum se umblă la târg de colo până colo, oriîncotro, fără o țință hotărâtă...

Înainte de cafenelii din centru e strânsă lume multă, care privește la ceva și râde în gura mare... Poate un animal savant, care denunță vârsta și vițiile spectatorilor; ori vreo piaiță... ori altceva. Grămada de lume sporește neconținut... Popa urmează după mulțime. Pe trotuarul cafenelii pe scaune și-n picioare stau notabilii orașului – reprezentanții județului în vacanță parlamentară, membrii tribunalului, funcționari de la prefectură, primărie, casierie, ofițeri; de jur împrejur lumea pestriță de toate treptele stă în semicerc, în mijloc se petrece comedia. Popa Niță se vâra și el.

Ce este? Ce face atâta senzație? Un copil de vreo opt-nouă ani, zdrențeros și murdar, cu picioarele goale, îmbrăcat în haine nepotrivite – un gheroc mare, a cărui talie îi vine până la glezne, în cap un cilindru turtit – face caraghiozlăcuri.

Este un mititel măscărici foarte destrăbălat – jigărit, sfrejit și galben; pulpele-i uscate care se văd prin sfâșiitura nădragilor sunt pline de jupuituri. Așa de prăpădit, este totuși foarte îndrăzneț. Fumează o țigară lungă, se strâmbă-ntr-un chip straniu, păcălește și-njură pe boieri chemându-i dupe porecla știută, începe să cânte un cântec rușinos jucând ciamparele, făcând gesturi și mișcări neiertate... Lumea face un haz nespus... O țărancă bătrână, care e-n rândul întâi al spectatorilor, rușinată de refrenul pe care copilul i-l aruncă ei cu o intenție diabolică, își caută loc să scape de privirile întoarse asupra-i, se-nchină și zice depărtându-se:

– Cine știe ce păcate! Să ferească Dumnezeu pe orice copil!

Mititelul, obosit, s-a oprit: merge să salute foarte comic cu cilindrul lui enorm pe boieri, și s-așază pe un scaun picior peste picior alături cu domnul senator... Altă țigară... Domnul senator îl tratează cu cafea și rom. Alt „amic“ îl mai îmbie încă cu un păhărel... și încă unul...

Copilul se scoală și-ncepe iar jocul... Acu mișcările și gesturile sunt și mai deșucheate... Cu-ncetul însă membrele pierd siguranța și simetria mișcărilor; cântecul e surd, articularea inegală... încă o strofă!... Dar

gâfâiala îl îneacă... Cântărețul se oprește un moment clătînându-se, moale de mijloc: e galben ca ceara; ochii-i crucesc stinși în fundul capului... O sforțare, excitat de îndemnul unanim al amatorilor!... Oștează adânc, dă să ridice piciorul, se-nvârtește în loc și trupșorul zdrobit atâta se prăbușește greu pe marginea trotuarului. – Beat mort!

Se grămădise lume prea multă... circulația din obor în oraș era întreruptă... Polițaiul chemă pe un vătășel care ridică de acolo pe micul desfrânat, ca să risipească aglomerația.

Popa Niță, cu pumnii încheștați, se sui pe trotuar și apostrofă, cu accentul celei mai mari indignări, pe cei ce râdeau:

– E păcat, domnilor! gândiți-vă! Creștini!... Frumos!... Mare păcat!

Se-nțelege că lumea care se amuzase așa de bine n-a găsit nicidecum la locul ei apostrofa moralistului și i-a plătit-o cu sarcasme groase. Popa nu-și putea găsi liniștea: el bătea nervos cu degetele pe tabla de marmură a mesii, mormăind între dinți fel de fel de exclamații de indignare.

Cafegiul, care știa multe, fu gata ca să-i dea toate amănuntele asupra acelui copil. De necrezut, dar adevărat... și popa ascultă încremenit:

E un copil de familie bună. – O văduvă a unui boier nebun. Înamorată cu un băiat de la țară, un seminarist. – Însărcinată. – Rușinea lumii. – Merge să nască la moșie. – Moartă din facere. Copilul e aruncat; crește la o țarancă bătrână care moare ș-aceea și el rămâne pe drumuri. – Aci în oraș e pripășit de vreo șase luni: a venit să cerșească și, fiind drăcos de fel, din jucărie-n jucărie a ajuns în halul ăsta. – O fată bolnavă, fugită de la școală prin străinătăți, ajunsă rău pe-acolo; găsită pe urmă de epitropi și-ntoarsă în București; aci fuge cu un ofițer, de la ofițer pleacă cu altul. – Cu băiatul a vrut să-și facă pomană un cizmar: l-a luat ucenic: aș! pungașului nu-i ardea de lucru – soi rău! Învățat să ceară, să fumeze și să bea. Meșterul l-a bătut odată părintește; neprocopsitul a fugit, și de atunci trăiește așa: spune obrăznicii, măscări, caraghiozități, și capătă și el o bucățică de pâine; se-nțolește de la unul ș-altul de pomană, și doarme Dumnezeu știe unde-l ajunge oboseala. – Istoria asta de-aminteri tot orașul o știe; de-aia-l și cheamă „Mitu Boierul“.

Popa, cu coatele pe masă, strângându-și tâmplele-n pumni, rămase, înecat de sudoare, cu ochii țințiți la o muscă ce umbla mărunțel pe tabla de marmură albă; el urmări insecta până la marginea mesii. Ce socoteală s-o fi făcut în capul cel mic cât un bob de mac nu se poate spune; destul că musca stete pe loc, își dezmorți labele de dinapoi împleticindu-le una de alta, își netezi frumos mustățile cu labele de dinainte, apoi deodată se-nălță și pieri. Omul, deșteptat, se ridică de pe scaun și ieși.

Cercetări zadarnice... Nu putea găsi copilul. Toate informațiile vătășeilor de noapte erau greșite: la cazarma pompierilor, nu era... în gangul poștii, nu... sub șopronul primăriei asemenea: nici aici, nici acolo. Trei-patru ceasuri de goană după o știre exactă. În piață, vătășelul știe sigur că Mitu Boierul a intrat adineaori cu mai mulți ofițeri și funcționari la cafeneaua din colț, unde „cântă fetele teatru“.

A făcut o nepomenită senzație popa intrând cu figura lui sperioasă în localul muzelor profane.

– Uite și părintele! a strigat procurorul cu tonul de satisfacție cu care se-ntâmpină de regulă un musafir întârziat. Iar una dintre cântărețe, care ședea pe genuchii casierului la aceeași masă cu tânărul magistrat, a adăogat:

– Blagoslovește, taică părinte!

Atunci s-a pornit un hohot, aplauze, tropăituri, suiere, răcnete: „Bravo, popa! Bis, popa!“ – Infernal! o menajerie care arde...

Succesul colosal și spontan eu n-a afectat câtuși de puțin pe omul nostru: zgomotul din fundul acestui suflet covârșea furtuna veselă de-afară. Popa a năntat hotărât până în mijlocul sălii, a căutat cu ochii în toate părțile și a plecat grăbit de sub ploaia de râsete, de glume răutăcioase și de huiduieli...

Nu e nici aici... Dar nu se poate să se întoarcă la gazdă singur...

Peste puțină... înainte!... încă un vătășel: poate la Sfântul Ion în curtea bisericii; doarme băiatul uneori și acolo, când e vreme bună...

...Era în adevăr acolo...

La spatele altarului, unde un felinar din răspântie aruncă razele-i afumate, se odihnea mototolit, cu capul pe un mormânt fără nume nici îngrădeală, un om mic... Tocmai acum luă seama preotul cât umbrelt făcuse și se așeză binisor jos să-și potolească mișcările inimii. El întinse cu sfială mâna spre capul băiatului: atunci simți distinct la arătătorul, drept o înțepătură de ac... Da – era aci lângă el pe pământul gol rodul nopților petrecute în lumina albastră. Copil în război cu lumea așa de timpuriu, el parcă-ntr-adins poposise lângă altar, doar o putea intra pe furis sub ochiul lui Dumnezeu, care, de când îl împinsese la viață, nu se-ndura să-i arunce o dată măcar o căutătură.

„Doamne! șopti popa plin de obidă; uite-te la el, doamne, uite-te și la el!“

Și apucând bine în brațe mototolul adormit, se sculă puternic în picioare și porni. Băiatul, deșteptat de zguduială, mormăi somnoros o înjurătură și adormi iarăși în brațele care-l strângeau cu atâta patimă.

Pe stradele întunecate ale orașului, omul care-și ducea comoara avu norocul să nu dea de nici o piedică: era ceasul când și felinarele pot fi stinse, când și vătășii trebuiesc să doarmă. Ajunse la gazdă, deșteptă vizitiul și pe hangiu, plăți și plecă. A doua zi, înainte de nămieț, erau în Dobreni acasă.

Preoteasa nu putea fi tocmai mulțumită de ce-i adusese bărbatul de la târg. Nu-i puțină greutate să aduci la o stare cuviincioasă un așa gunoi de copil. Tot trupul i-era numai jupuieli și bube din pricina scărpinaturilor și necurăteniei. Câte lăuturi, câte leșii și alifii au trebuit pentru ca să ridice treptat de pe ființa părăsită coaja în care o înveliseră atâția ani de mizerie!

Copilul s-a lăsat bucuros să facă cu el ce-au vrut. Mai greu de tămăduit decât bubele erau apucăturile și năravurile... Până la urmă însă și acestea au fost să fie învinse: povețele, blândețea, o vorbă aspră la soroace, devotamentul oamenilor buni care-l luaseră la sânul lor cald, și mai ales o boală îndelungată au gonit, dacă nu cu desăvârșire, cel puțin în cea mai mare parte și pornirile și deprinderile rele. Nu e peste puțință grădinarului priceput și răbdător să îndrepteze un copăcel fraged pornit să crească strâmb.

Când, scăpat cu totul de vermină, l-au îmbrăcat într-o duminică în haine nouă – mintean cu șireturi de fir, ițarași albi cu șnur negru de mătase și pălărie cu panglicuță tricoloră, și i-a zis părintele: „Să le porți sănătos, Mitule; să crești mare, cu minte și noroc!“ copilul a pus mâinile în buzunare, s-a privit serios și-ndelungat în oglindă și s-a pornit pe un răs... și râzi! De râsul lui a-nceput să răză și femeia și bărbatul. Dar când s-a-ntors copilul cu fața la ei și li s-au întâlnit privirile, părintele l-a luat în brațe, l-a sărutat de multe ori și s-a pornit pe un plâns... și plângi!... ș-a-nceput și copilul și femeia.

S-au dus pe urmă la biserică. Mitu în hainele nouă a făcut senzație... Mai ales femeile care mai de care l-au alintat, că era ș-un copil curățel.

Atâta numa rău de tot: Mitu era bolnav – tuse seacă, dureri la lingurea, nu mânca nimic și câtu-i ziua-l trăgea la somn... Friguri?... Deochi?... Lingoare?...

Era boala câinească... zăcea pe prispă la soare... d-abia se mai târa... Doftorii, descântece, degeaba: se gunoia, se istovea văzând cu ochii!... Scurtă căuta să fie bucuria, și cu cât omul o vedea scurtându-se, cu atât îi creștea fioroasa închipuire că azi, mâine o să se sfârșească fericirea găsită pe neașteptate... Iată acum se stingea de tot lumina ce-i răsărise în cale fără veste... vopaița era pe isprăvite.

Preotul ațipise despre ziuă îmbrăcat... Femeia sta tot deșteaptă lângă bolnav, care dormea de o zi și mai bine. Ea puse mâna pe obrazul copilului – rece; aplecă urechea la gura lui deschisă – nimic! – Scoal', părinte! țipă ea îngrozită... Nu mai suflă!

Omul sări în picioare, luă băiatul în brațe și fugi în curte strigând: – Săriți, oameni buni! săriți!

Se arăta peste culmea dealului soarele... O mulțime de bărbați și mai ales de femei se strânse. Preotul pusese copilul țeapăn pe prispă și-l bocea în genuchi... O femeie ținea luminarea.

Dar nu-i mort încă... Un cântec cu apă nencepută... Copilul pare că mișcă... îl ridică de mijloc încetinel... El deschide lin ochii, răsuflă și zice cu glas stins:

– Mi-e foame!

Bun dofter aerul Dobrenilor! Acea ființă curățită pe dinafară trebuia și pe dinăuntru premenită: asta era treaba lui și a luat-o foarte binevoitor asupra-și. A fost dureroasă și crudă operația; dar era neapărată și din norocire a izbutit.

Băiatul scăpat cu desăvârșire, sânge proaspăt începu să-i rumenească obraji, așa de veștezi mai-nainte, și să umple ochii lui, posomorâți și-ntunecoși până aci, de lumină și veselie. Fusesse o luptă extremă înfricoșată; viața pășea acuma-nainte strălucitoare și mândră de așa biruință.

Pe când preoteasa Sultana atârna în biserica din Dobreni o icoană frumoasă dăruită Maicii Domnului pentru că-i dăruise ce a fost rugat-o ea, în orașelul de reședință era oarecare mișcare la cafeneaua din centru: se aflase de urma lui Mitu Boierul.

Disparația lui nu putuse trece neluată-n seamă: era o pagubă reală pentru atâtea amatori de giumbușuri. Nu se știa ce să fie: fugise?... murise? În sfârșit se aflase adevărul. O notiță publicată în gazeta locală arăta că, în vremea bălciului, un popă de țară, care umblase noaptea beat pe la *cafe-chantant*, întrebasese din vătășel în vătășel despre băiat... Popa desigur îl luase.

Procurorul luă afacerea în mână și, „cu o inteligență și un zel care-i fac adevărată onoare“, descoperi că „victima raptului“ se află la popa Niță din Dobrenii-de-plai. Atunci tânărul magistrat, însoțit de forța publică, a plecat la cuvenita cercetare locală.

Revoltat că vrea să-i ia băiatul, preotul a făcut o elocuentă apărare a cauzei sale...

Un copil bântuit de foame; în prada unor porniri rușinoase și omorâtoare chiar pentru un om copt; desfrânat prin îndemnul lumii

batjocoritoare, nesățioasă de petreceri... Scăpat de așa vitregă soartă, întors de la o atât de rătăcită cale – de la moarte la viață... Dormea pe pământul gol, bolnav și îmbătat, cu trupul fript din creștet până în tălpi de pecingine murdară, cu inima smintită de ticăloșie... Ce-ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost nici milă, când ar fi început zloata și gerul? Ar fi murit pe o grămadă de gunoi, ca un câine hărbar fără stăpân. Și să zici c-ar fi putut înfrunta atâta vijelie înverșunată! ce-ar fi ajuns?... Spitalul de nebuni... Temnița... Ocna!

Cuvântul oratorului câștigase aproape pe toți asistenții... Se vedea pe chipurile tuturor o impresie binevoitoare. Procurorul însă a răspuns scurt și răspicat:

– Popo, nu poți sechestra minorul! minorul trebuie restituit cui de drept; legea e cu el, legea proteje pe minor!... *Dura lex, sed lex!*¹

Tonul magistral și sever, cuvintele înalte și demne ale procurorului, neapărat că trebuiau să răstoarne impresia ce preotul obținuse cu elocuența-i sentimentală. Și notarul începu să scrie, sub dictarea omului legii, procesul-verbal.

Era hotărât: îi lua copilul! El nu-l putea lăsa însă!... Dar... i-l ia!

Popa clipi aiurit și văzu înaintea sânge... Chiar pentru o faptă sau numai pentru o demonstrație – însuși n-ar fi putut-o spune – el se repezi-n odaie și luă pușca din cui, când cumnatu-său Cuțiteiu, primarul, om văzut și umblat prin multe, intră după el și-l apucă de mână... Și popa înțelese că niciodată, în clipe așa de înalte, inspirația nu trebuie căutată la un kilometru; ea ne stă sub nas – cine se uită departe firește n-o s-o vadă... Popa puse pușca-n cui – descuie lada, scotoci în fund, și lăsa cu multă discreție capacul, așezând la loc velița pe deasupra.

Primarul trecu iarăși unde se scria procesul-verbal... Omul legii dicta: „Disponem dar...”

Cuțiteiu întrerupse, cerând foarte respectuos iertăciune magistratului să-i spuie ceva... și ieșiră amândoi în tindă.

– Domnule procuror – șopti primarul cu o anume privire – popa este un om foarte de treabă.... Nu-l cunoașteți... Pofțiți, pofțiți!

Și deschizând ușa, introduse foarte politicos pe junele licențiat în odaia unde-l aștepta nerăbdător părintele... Și așa... se făcură toate bune... Procesul-verbal nici nu trebuia schimbat: totul sta în încheiere. Procurorul întrebă pe notar:

– Unde am ajuns?

– „Disponem dar...” răspunse notarul cu toată gravitatea.

– Nu așa, zise procurorul: „dispunem însă!”

Și spre mulțumirea tuturor, reprezentantul ministerului public dictă:

¹ Legea e aspră, dar e lege! (adagiu latin).

„Disponem însă – considerând informațiile cele mai amănunțite, care unanim arată pe sfinția-sa părintele Niță din Dobrenii-de-plai ca pe un om cu cele mai frumoase calități; considerând pe de altă parte progresele fizice și morale realizate, sub îngrijirea sfinției-sale, de către minorul Mitu, supranumit «Boierul» – dispunem a rămânea susmenționatul minor, în completă lipsă de ascendenți, sub paza și răspunderea acestui meritos și caritabil preot.“

Seara a fost masă mare la popa Niță. Domnul procuror a trebuit să cedeze rugăciunilor tuturor și să-și amâne plecarea pe a doua zi. El „s-a crezut dator“ să facă la prânz cele mai sincere și mai călduroase laude sentimentelor umane ale părintelui, „al cărui exemplu nu s-ar putea îndeajuns recomanda“. Domnul procuror vorbea mult și frumos – era foarte vesel; diplomatul Cuțiteiu zâmbea cu mult înțeles făcând preotului cu ochiul, pe când acesta ținea între genuchi pe Mitu și, cu gândul pe altă lume, îi trecea încet cu mâna prin părul bălan și moale.

Unei femei ca preoteasa Sultana, așa de bună cu un copil sărman străin, trebuia să-i dea Dumnezeu o bucurie – și i-a dat-o: în același an a avut o fetiță... Dar ce bucurie! Multă bătaie de cap și trudă i-a trebuit ca s-o crească – pentru că era și un copil ciudat! De mirare cum dintr-o mamă atât de blajină și supusă să nască așa fire!...

Aveau odată un vițel; îl scosese din necaz – se prăpădise vaca și rămăsese bietul fără țâță... Cine-l îngrijea? – Ileana – să fi fost p-atunci fetică de vreo doisprezece ani. Cine-l hrănea? Cine se rugase cu cerul și cu pământul de mă-sa s-o lase să culce vițelul plăpând cu ea în casă? – Ileana. Era o dragoste nemaipomenită. Într-o dimineață însă, ea se sculă bufnind: nu vrea să vorbească nici cu mama nici cu tata; ei, ca părinții, văzând-o iar în toane rele, o ocărără; ea fugi în grădină. Aici s-apucă să se joace ca de obicei cu Priian ăl mic: îl prinse să-l mângâie și, înclăștându-și dinții, îl strânse tare de bot. Ori n-avea nici el chef de joc în dimineața ceea, ori îl supăraseră prea tare semnul ei de dragoste, animalul se smuci și se depărtă țăfnind. Ea îl chemă – el n-asculță... Merse după el – el nu vru... Se răsti la el – Priian fugi... Și tot așa și iar așa... încăpățânarea lui creștea potrivit cu stăruințele ei. Nu vrea și pace... Obosită, cu tot sângele-n obraji, tremurând de ciudă, ea se duse, luă o bucată de mămăligă și o bardă și se-ntoarse iar... Cum o văzu venind, Priian se-nfipse în copite și bărligă coada... Ea se apropie binișor-binișor... cu mâna stângă întinsă, cu dreapta ascunsă la spate, spunând prietenului ei, care o necăjise, vorbe mângâioase... El ținti asupra-i ochii mari și proști, și cu și fără încredere, aruncându-i din afundul nărilor umede duhoarea dulce de lapte... Stete nemișcat...

Fata înainta lin mâna... Priian întinse botul fraged, dar, până s-apuce bucățica, Ileana îi trase una cu sete în stuful creț din frunte: tăișul se-nfipse adânc în osul încă necopt. Capul drăguț al iui Priian se-necă în sânge... Sărmanul se tăvăli și începu să zvâcnească grozav din picioare...

Mama o văzu venind întunecată și stropită de sânge pe obraz, pe mâini, pe piept.

– Ce e?

– Am tăiat pe Priian în fundul grădinii... Ai să-ți arăt!

Când ajunseră, Priian se isprăvise de tot.

– Haină, haină! strigă mama... De ce?

– Iac-așa!

A bătut-o rău; ... ea a răbdat – nici o vorbă, nici o lacrimă. Mama însă s-a văicărat mult de mahnire și de grije...

Dar când s-a supărat pe tat-său și i-a trântit candela din cui și a umblat fugară trei zile pân pădure, de nu mai știau und' s-o caute?... Dar mai târziu – fată mare! – când, dintr-o vorbă de nimica, a înșfăcat în brațe pe Stanca Radii, și nici una nici alta s-o arunce de sus de pe tăpșan, unde se făcea hora, de rîpă?... Au trebuit doi flăcăi să lupte s-o scape pe Stanca... Păcat de așa frumusețe și mândrețe de femeie să fie așa de cruntă și dârje!

Pe biata preoteasa Sultana a chemat-o Maica Domnului devreme... A plâns-o mult bărbatul pe blânda femeie, pe care o iubise atâta pentru sufletul ei cel bun, pentru mila ei de sărmanul cules de pe drumuri. Văduvul nemângâiat și-a măritat fata curând după moartea nevastii: nu mai era de trai – trebuia odată căpătuită.

E un om de treabă ginerele; dar e slab de înger... urât și moale de genuchi... vorbește peltic... pricepe greu... Bun om, cumsecade... dar nu e ce-ar fi să fie – mai ales pentru astfel de femeie, alt bărbat trebuia.

Mitu a crescut mare și voinic... Astăzi el este învățător în Dobreni. Părintele Niță a dorit mult să-l aibă aproape și a izbutit să-l permute aici de acum șase luni, ca să-l poată însura și așeza.

II

Toate acestea trec acum prin mintea părintelui Niță și de aceea bătrânul e foarte mahnit. Zadarnic luptă să gonească gândurile care-l frământă – cântecul de-afară i le încarcă și mai tare: Ileana, fata lui, nevasta lui Matache, sade în curte cu bărbia rezemată în mâna și cântă.

Ileana cântă frumos, e știută; dar acuma căldura cântecului este deosebită; glasul ei arde. Omul, care învățase atâtea, asculta

mușcându-și buzele: el bănuia... nu, înțelegea bine ce putere a ridicat așa de înalt coardele cântăreții.

O melodie simplă și monotonă – dar câte înțelesuri, câtă pierzare de suflet, câte făgăduieli fără margini și poftă oarbă! Fata cânta tinerețele lui. Cântețul acela îl lua în sus, ca pe niște aripe largi și puternice, și-l ducea îndărăt cu treizeci de ani... întorcându-se de acolo-ncoace către clipa de față, număra el unul după altul exact toate belciugele ce-i făcuseră lanțul vieții.

Cântețul Ileanii durea prea mult; nu mai era de suferit: trebuia năbușit. Tatăl ieși pe prispă și-o chemă brusc. Ea tăcu și s-apropie.

– Ileano-Ileano! zise popa mustrător și fulgerând-o cu privirea. E păcat!

– Taică!

– E păcat, adaogă popa și mai apăsător. Rușine și păcat! și ieși pripit din ogradă, fără să se uite înapoi.

El merse drept la învățător... Omul acesta scotea pe Ileana din minți... da, el!

Aici s-a urmat o scenă foarte neplăcută: amare imputări de nerezunoștință de o parte, de alta protestări călduroase de nevinovăție. Tânărul jura că n-au fost decât poate glume umflate de gura răuvoitoare a oamenilor sau mai bine a femeilor din sat, care dacă nu bârfesc, nu trăiesc. Bătrânul ținea-ntr-una, fără s-asculte, că un bărbat în toată firea nu se cuvine să se rătăcească după o minte slabă de femeie. Și la urmă scurt: o voință hotărâtă până la sânge a împiedica rușinea și păcatul... Numaidecât învățătorul trebuia să ceară permutarea în alt județ; preotul avea mijloace să capete aprobarea imediată. Îi dădea o sumă însemnată; îi găsea o fată bună să-l însoare... îl iubea ca pe un scump copil al lui... cu mult mai mult decât pe Ileana... Ș-asupra cuvintelor din urmă bătrânul, simțind că-i scade energia, se grăbi să plece fără a mai răspunde la observațiile tânărului, care nu se știa să merite această izgonire.

Preotul porni spre casă; dar deodată se opri... un moment nehotărât... apoi își întoarse pașii – nu vrea să vadă pe Ileana... să meargă la Cuțiteiu... Nu că doar avea să-i spuie ceva, dar simțea nevoia să nu fie singur.

Primarul era acasă. Bătrânii prieteni se așezară pe pălmar... De mâncare n-avea părintele poftă; dar un pahar de vin bun e bun ori când... Cuțiteiu scoase din beci o cană cu spumă... Primarul era foarte vesel și fiindcă nu-i era somn, ca de obicei, avea poftă de lafuri¹.

¹ Palavre.

Între un om și altul este adesea ca de la o stea la alta. Arde colo un soare uriaș și dincolo altul. Printre învârtitoarea pulbere de lumi, un colos de flăcări d-abia zărește pe celălalt ca o scânteie ce clipește pierdută în negura fără fund... Ba câți încă nu se mai zăresc de loc și unul de altul nici măcar nu bănuiesc. Adesea tot așa se pricep oamenii-ntre ei și pot înțelege unul altuia sufletul.

Steteau aci față-n față cei doi bătrâni și buni prieteni, dar era atât de nemăsurată depărtarea dintre ei! și aceasta reducea pentru Cuțiteiu la proporții ce nici nu mai merită socotite spaimile părintelui. La urma urmelor, ce lucru mare și grozav?... E ceva să se-ntâmpale mai des și mai lesne?... Ce?... Se iubesc doi oameni tineri... Ei! ș-apoi?...

Lume nu e?

– Eu știam de la-nceput că o să fie-ncurcătură, zise Cuțiteiu cu zâmbetul lui obicinuit... Nici că se putea altfel... Întâi numai bănuiam – acu mi-aș pune capul... Stai să vezi... Duminecă vreo două săptămâni, nu știu ce roboteam pân grădină... Numa ce să-i vezi: venea amândoi dinspre gârlă, trecea pe lângă gard încet și vorbea șoptit... N-am putut auzi mai nimic... Atâta doară mi s-a părut că zicea ea:

„Nu te crez!“ da el zice: „O să vezi!“ Am sărit repede din grădină și până s-ajungă ei pe linie, cum umbla domol și se tot oprea pe loc, le-am ieșit înainte la poartă... Se legăna alături parcă mergea pe o apă... Era să treacă pe lângă mine far’ să mă vază.

„Bună dimineața, fină“, zic; zice: „Sărut mâna, nașule“. „Da-ncotro?“ „Mergeam și noi la biserică... Ne-am întâlnit mai colea cu neica Mitu...“ I-am tras cu ochiul, și zic: „Cale bună, fină“. El a tăcut și s-a făcut roșu ca ardeiul; da ea, diavoloaica, a-nceput să râză; zice: „Sărut mâna, nașicule!“ și-a plecat amândoi înainte.

M-am uitat lung după ei până a intrat în curtea bisericii... așa mândri!... Ei! ce să mai vorbim degeaba, taică? Dacă așa a făcut Dumnezeu lumea noastră... Am zis și eu: așa da, așa-mi place și mie!... Ș-apoi, adică ce-ar fi – adaogă Cuțiteiu după o scurtă tăcere – ce ar fi să-l lase pe pârlitul de Matache și să ia pe Mitu?

– Cât oi trăi eu asta nu se poate, zise popa.

– Ce se potrivește!... De ce?

– Că nu voi eu!... Și popa înghiți în sec și, simțindu-și gâtul uscat, bău două pahare unul după altul... ș-apoi încă unul.

– Ei! asta-i... Or să te-ntrebe ei pe tine!... Și dacă-i vorba, tot mai bine să-i fie nevastă decât țiitoare... Uite popa cum se miră! parcă-ntâia oară a văzut d-alde astea... Ce, mă, tu n-ai fost tânăr niciodată? Nu ți s-a-ntâmpalat... Iacă mie, cum mă vezi, mi s-a-ntâmpalat... și încă la mine... a fost ca

nelumea... Acuma poci să-ți spui ca la un duhovnic, c-a trecut de mult... Eu mă-ndrăgisem de cumnată-mea... Popa făcu o mișcare.

– Da, da, de nevasta lui frate-meu răposatul... Să murim și eu și ea și mai multe nu... Satul tot știa și frate-meu nimic... Bietul răposatul... bun om, da prost! parcă-l împingea dracul să m-ajute el. Țiu minte odată zor-nevoie să mă duc eu la târg cu ea, că el avea treabă la deal... Bucuria noastră! Mă și suisem în căruță cu Smaranda, când iacătă maică-ta... Venise s-o luăm și pe ea cu noi. Ce să faci? Am luat-o... O zi întregă n-a fost chip s-o rătăcim pân târg...

Taica mă dăscălea pe-o parte, maică-ta pe alta... Și unul ș-altul o păzea pe Smaranda... Unde să te apropii? Ce mi-a dat păcatu-n gând? Să fug cu ea-n lume... Cine să le fi spus... cum or fi aflat-o și p-asta... nu știu... știu numai atâta că m-a vândut alde taica – să scape de mine și pe mine de păcat.

– Cum?

– Iaca lesne... M-am pomenit într-o dimineață cu larmă mare-n sat, chiote, țipete de muieri și de copii... Ce e? ce e? Alergau aleși¹! cu ceaușii să prinză flăcăi la miliție... N-apucasem să-mi pui minteanul, și numa iacă Smaranda într-un suflet: „Fugi, Costandine! după tine umblă... fugi că te ia!” Odată mi-a scăpărat pân cap: „Ții! asta hoțul de taica mi-a făcut-o!” că-mi spusese cu vreo câteva zile mai-nainte: „Mă, Costandine, tu ai fi bun de dorobanț... ce nu vrei tu să te bagi la miliție?” „Acu, zic, tot mă ia ei, încai...” Am apucat-o pe Smaranda ș-am smucit-o înăuntru-n odaie... Ți-ai găsit!... Nici n-am atins bine clanța, și iacă și taica cu toporul ridicat: „Ticăloșilor, vă trăsnește Dumnezeu! vă crap capul ca la niște câini!...”

Ăia intraseră în curte... Îi dau brânci bătrânului – Dumnezeu să-l odihnească! – cât colo, ies pe prispă și pui mâna la brâu pe prăsele:

„Mă! zic; ă! dintâi de-o pune mâna pe mine... îi vârs mațele!” ș-o iau la fugă spre pârleaz... Ei după mine. Un ceauș de dorobanți venea înaintea mâncând pământul și-nvârtea peste cap ștreangul... parcă-l văz ș-acu nalt și spătos cât o namilă. „Dă-te!... nu te da!... ține-aci!” Când să pui piciorul peste gard, mi-a și aruncat lațul de gât și m-a întors înapoi lat pe spate. M-am zbătut cât am putut... da-mi luase apa. Ce să mai lupți cu beregata strânsă-n ștreang! M-a legat cot la cot... și m-a dus...

– Ei, și?

– Ei! și m-a dus. Cine era să mă plătească? taica?... M-a dus la tact și d-acolo la oraș... Am fugit odată cu gândul să vii să iau pe Smaranda și să m-apuc de hoție. A pus mâna pe mine, m-a bătut și m-a închis... Am

¹ În fiecare sat se alegeau patru „aleși”, iar din rândul acestora căpetenia lor: „logofătul”.

sărit într-o noapte peste zid... A prins de veste straja, s-a luat după mine și m-a-mpușcat în picior – s-acu am semnul...

Mi-a tras o bătaie strașnică... Am stat închis multă vreme până a venit să mă scape – și cu ce cheltuială! – cine te gândești?... Bietul neica, frățină-meu!...

M-am întors acasă... Smaranda avea doi copii... fusese bolnavă... se făcuse urâtă... Când ne-am văzut, ne-a apucat și pe mine și pe ea o rușine...

– Pe urmă?

– Pe urmă m-am căsătorit și-am trăit cum mă știi... Bodaproste lui bietu taica: el m-a mântuit de păcat... că după cum eram nebun, îl făceam – îl făceam și era făcut...

Venise popa să caute chipurile liniște la cumnatul Cuțiteiu! nu cu vin, cu otravă-l cinstise. Și de aceea se întorcea părintele într-un târziu cam pe două cărări, căutând o inspirație luminoasă și neputând apuca în mintea-i turburată calea spre o hotărâre. O oboseală nespusă, un fel de dezgust mai zdrobitor decât chiar deznădejdea apăsa greu pe amândoi umerii bătrâni.

Care va să zică el cerea o jertfă – știa de-aminteri și el asta tot așa de bine ca și Cuțiteiu – o jertfă care nu se dă de bunăvoie, care trebuie luată cu de-a sila... „Cu de-a sila!...” Și omul grăbi pasul...

Ajunse acasă, luă din fundul lăzii și vârî în sân un pachet învelit într-o basma, încălecă și porni... Când răsărea soarele era departe.

Drumul a fost și scurt și lung, lung de neastâmpăr, scurt de gânduri... O să se-nvoiască prefectul?... Un învățător nu poate fi luat în armată... Cum să propuie? ce să zică? cum să înceapă?... Dar dacă n-o izbuti?... Dacă nu s-o putea?... Ei! numai să vrea prefectul și se poate...

Prefectul era o veche cunoștință – procurorul de odinioară. Fost deputat, om bogat acum, cu putere și influență nemăsurată... S-ar putea dacă ar vrea el... În mâna omului aceuia stetea liniștea călătorului. Acesta și-aducea aminte cât de bun fusese acela cu el... Da, dar acu nu mai era tânărul vesel de p-atunci: trebuia să fie un om matur... Lucrul poate că n-o să meargă așa de ușor ca aldată...

Și astfel, bătându-se cu socotelile, călărețul se trezi înainte-i cu sclicheala turnurilor de tinichea din oraș... Încă o fugă de cal... În sfârșit!

Intră pe aceeași barieră pe unde acu mai bine de douăzeci de ani ieșise ducând în căruță comoara găsită lângă altarul lui sfântul Ion...

Călărețul ocoli cu dinadinsul stradele principale și piața, nevoinde să mai vadă locurile ce fusese odinioară teatrul talentelor micului bufon.

Prefectul locuia la marginea oraşului într-o casă de jur împrejur cu o grădină mare... La prefect era lume multă... Preotul aşteptă în sală. D-abia se aşezase cu sfială pe un colţ de scaun şi auzi deodată în o odaie de-alături un zgomot grozav: ceartă, palme, buşeli, ţipete; uşa odăii se deschise smucit, o slujnică urâtă şi lălăie, răgind ca o bestie, cu nasul şi gura pline de sânge, ieşi zăpăcită; după ea numaidecât, o damă mititică şi uscată, cu capul plin de funde de hârtie, fierbând şi spumegând, cu un cleşte de sobă în mână, şi strigând: „S-o puie la coteţ! la coteţ!“ .Una după alta pieriră-ntr-o clipă pe altă uşe.

Popa se ridică-n picioare mai mult de frică decât de respect. Până să-şi dea bine seama de ce văzuse, auzi un hohot de râs straşnic ş-apoi alte ţipete, de astă dată jalnice şi sfâşietoare – o femeie se chinuia parcă să-şi dea sufletul. Uşa se deschise înapoi, şi un ungurean intră purtând în braţe pe dama cu capul înfăşurat în hârtii... Membrele-i erau înţepenite, gâtul şi mijlocul strâmbe, faţa ca varul, şi din ochii ei mari deschişi peste măsură se vedeau numai gogoşile albe... Gemea şi scrâşnea din dinţi. Slugoiul, ajutat de două femei, o duse în odaia ei.

Peste un moment, el ieşi ştergându-se pe mâini – îl muşcase.

– Ce e? îndrăzni popa aiurit.

– Iacă nişte păcate!

Şi fără multă stăruinţă, popa află cât e de rea şi de bolnavă stăpâna casii, nevasta prefectului... O scorpie!... bate slugile până la sânge, le-nţeapă cu ace, le frige cu fierul de frizat roşit în spirt... şi când osteneşte, o apucă: râde, plânge, ţipă şi rămâne ceasuri întregi ţeapănă... Trebuie frecată cu perii aspre, bătută cu nuiile subţiri şi afumată cu nişte doftorii tari până să-şi vie iar în fire.

Popa îşi făcu cruce şi s-aşeză la loc s-aştepte. Tocmai târziu, prefectul ieşi să conducă până la scară pe un boier bătrân. Isprăvind, dete cu ochii de preot, care sta umilit în picioare. Din două vorbe cei doi vechi cunoscuţi se recunoscără. Preotul zise încet:

– Aş vrea, să trăiţi, domnule prefect, să vă spui un foc al meu... între patru ochi... dar între patru ochi...

Fiindcă mai avea doi musafiri, prefectul pofti foarte politicos pe popa, cu toate protestările de rigoare ale acestuia, în salonul de-alături, şi intră în birou să expedieze pe cei doi.

Popa trecu în salon şi se opri un moment la uşe... De mult nu mai intrase în așa apartament! de mult nu-i mai lovise vederile așa combinație de forme şi colori! Era în adevăr minunat. Salonul da în grădină, şi reflexul copacilor, trecând prin perdeluțele de răţea, dedea şi mai mult farmec acestui interior şi bogat şi de gust.

Omul făcu un pas, înaintând ca un călător într-o vale plină de încântătoare amintiri, pe care o revede deodată după o îndelungată pribegire... Uimit, privi de jur împrejur; dar când ajunse cu privirea în colțul unde bătea-n plin lumina verzuie de la trei ferestre mari, călătorul rămase trăsnit... Un strigăt i se-necă în piept: ochii lui întâlneau căutăturile unui portret mare...

Era o arătare din altă lume – mai dulce, mai bună... fericită! Zâmbea cu același zâmbet neuitat, în care se amesteca multă blândețe cu multă patimă, atâta inteligență limpede cu atâta oarbă pornire... Bătrânul stete mult... mult înaintea ei, și, voind parcă s-aprinză cu privirea lui ochii nemișcați de sus și să-i facă să clipească o dată măcar, măcar o dată, clătină din cap și șopti:

„Ei!... să știi tu ce e acuma pe sufletul meu!”

– Poftim, părinte, zise prefectul.

Bătrânul tresări:

– Cine e? întrebă el, întinzând mâna spre chipul din perete și fără să se uite la omul ce-l trezea așa de brusc din vis.

– Soacră-mea... mama nevastă-mii... O femeie nenorocită: a murit tânără, sărmana!

Bătrânul se-ntoarse machinal.

– Ei! ce e? spune-ți păsul, adaogă prefectul; poftim de șezi.

Popa șezu și tăcu.

– Ai vreo pricină?... vreo daraveră?... spune.

Popa nu zise nimic.

– Suntem singuri, n-ai nici o sfială... Nu ne-aude nimini... Spune, zise foarte binevoitor, deși cu oarecare nerăbdare prefectul. Dacă e posibil, te cunosc ce om ești, fac tot pentru sfinția-ta.

Bătrânul alunecă de pe scaun și căzu mototol pe covorul moale... Polițaiul, care aștepta afară ordine, era din norocire aci, gata la chemarea superiorului, să ajute pe omul bolnav: l-a descheiat la gât, la sân, la brâu... l-a frecat cu oțet la tâmpile și la inimă... Când își veni în fire, preotul era întins în birou pe canapea... Se încheie degrabă, își ceru iertăciune – era bolnav, bătăi de inimă și amețeli – simțise cum îl ia ca p-o apă, cum i se-ntunecă tot împrejur și cum adoarme... Se ridică, salută și porni să plece.

– Bine, nu mi-ai spus nimic, zise prefectul, făcând semn polițaiului să iasă.

Polițaiul ieși foarte mulțumit de serviciul umanitar ce realizase... Popa se căuta mereu în sân, la brâu, prin buzunare, fără să spuie o vorbă... Prefectul, obosit, zise:

– Ei! spune-mi odată...

– Am pierdut-o! răspunse popa naiv, salută și ieși grăbit.

Prefectul dete din umeri... Chemă pe polițai... Polițaiul lipsea, dar trebuia să se întoarcă la moment: plecase în fuga mare – „uitase raportul de noapte la canțilerie!“

Oricât era de tânără Ileana, înțelesese că taică-său citea în sufletul ei tot așa de bine ca-n cărțile lui de la biserică...

Dacă-i așa, care va să zică știe și el... Ș-apoi?... să știe! Cine ce treabă are?... Frică?... de cine? de ce?... De Matache?... tontul?... cârpa? O să-l lase și pace bună: trai cu de-a sila nu se poate. Cinste?... Vorbe. Rușine?... N-are. Da, să știe tot satul!... I-ar părea rău să nu știe lumea toată!... Are să spuie chiar dânsa... Da, pentru că nu mai poate ascunde focul ce-o arde; trebuie odată să-l dea afară... și cântecul și plânsul pe-nfundate nu-i mai ajung pentru asta. Are să iasă pe drum... nu; are să meargă la biserică și, când o fi tot vileagul strâns, o să strige-n gura mare că-i plesnește inima de atâta chin mut, că fără omul ăsta înnebunește, omoară pe cine i-o ieși înaintea și se strânge singură de gât cu ghearele ca o fiară nebună!

Și cu mâinile înfipite în păr, femeia își legăna ca de durere capul frumos într-o parte și-n alta... De din dosul caselor porni – așa de târziu! – semnalul cunoscut: fiara nebună dintr-o săritură fu de gâtul prăzii.

– Ci vino odată! gemu ea. De ce mă chinuiești? Ce vrei? să mor? Zi tu că vrei să mor... Pe sufletul mării din groapă – s-ajung să mă gunoiesc la garduri până or fugi și câinii de mine! să-mi pice carnea putredă de pe oase! să mi se macine oasele până la măduvă! jigăniile pământului să mi se ncuibe în coșul pieptului și-n țeasta capului: zi tu că vrei să mor... acușica, acilea, mor!

Ochii i se-nchiseră, obrajii și gura îi înghețară, și căzu moale în brațele lui. Când de suflarea bărbatului femeia își căpătă iar glasul, se puse să-i spuie cât de nedrept se supăraseră el pe ea, cât de copilărească și fără temei fusese cearta lor și cât suferise ea de lipsa lui.

...Se zbăteau de mult unul în brațele altuia, când se auzi porțița trântită: sosea părintele călare. Amândoi rămaseră nemișcați. Călătorul descălică, luă șaua și dete drumul calului să pască... De departe, din fundul grădinii unde erau ei, se văzu fereastra de la odaia bătrânului luminându-se.

– Să știe el că sunt aici – zise Ileana râzând înfundat și strângându-se ca de teamă lângă Mitu – m-ar omori!

Preotul stinsese lumina și se trântise pe pat să-și adune gândurile și să facă un plan nou, altă socoteală...

Deși obosit de atâta drum călare, de-atâtea ș-atâtea, nu putea adormi... încet-încet însă p-aci să ațipească. Era tocmai să pășească hotarul fericit dincolo de care gândurile scapă din știrea noastră ca să alerge și să-și topăie libere danțurile bizare... ..El sări în sus.

...Umblă cineva pân curte... O ușe se deschide și se-nchide în casele din față ale fie-sii... Vorbă tainică!... Bătrânul ieși repede... Nimic... S-auzea numai prin răcoarea nopții ronțăiala calului... Fusesse o părere bolnavă... Ocoli împrejurul caselor... Iar nimic... Beznă... Nici o mișcare...

Bătu la fereastra Ileanii... încă o dată... mai tare... tare de tot... Nici un răspuns...

...Să spargă ușa!... Se duse, luă toporul și se-ntoarse; dar când pipăi să găsească clanța, dete cu mâna de verigă: era pusă și-ncuiată cu lacătul... Nimeni!... Cu capul gol, cu pletele-i cenușii desfăcute și lăsate-n voia vântului, bătrânul ieși pe poartă-n goana mare... La școală încuiat cu lacătul... îndărăt!... Era lumină la Ileana: se dezbrăca să se culce... înapoi!... La școală lumină!

El sui dintr-un pas cele trei trepte ale prispiei și se uită pe fereastră: Mitu sta la masă cu capul rezemat pe mână... Frumusețea tânărului, privirile lui pierdute cine știe unde, aerul extatic care-i lumina capul încremeniră pe omul de-afară: acesta-și acoperi ochii să nu mai vază spăimântătoarea icoană. O clipă stete așa, apoi bătu hotărât în ușe, intra desfigurat, se înfipse în prag și izbucni:

– Ce ai tu cu mine? ce? om fără suflet, fără lege și fără Dumnezeu!... Nu răspunzi... ai?... Te-am strâns de pe drumuri, te-am încălzit la sânul meu, și tu vrei necinstea casei mele? tu vrei să mă omori pe mine?... Ce rău ți-am făcut eu ție? Cu ce ți-am greșit? Spune: să mă căiesc și să mă ierți!... Iartă-mă!... Fie-ți milă de un biet păcătos de bătrân... Mitule, copilul meu!...

Și bătrânul cu părul despletit se târa în genuchi și lupta să-i apuce și să-i sărute mâinile cu zorul...

– Părinte! zise tânărul tremurând și căutând să-și scape mâinile. Tu să mă ierți pe mine... Iartă-mă!... Eu nu uit ce-ai fost pentru mine; nu voi să-ți fac nici un rău, nici o rușine. Ea nu mai poate trăi cu bărbatu-său... ea dacă se desparte, eu... o iau.

– Ș-o iei tu?

– Da, eu; nu mai poci trăi fără ea...

– Omule, ți-e soră!

– Pentru că m-ai crescut.

– Nu!... ți-e soră bună!

– Cum?

– Tu ești copilul meu adevărat... Carnea mea!

– Părinte... vrei să mă amăgești...

– Nu, nu te amăgesc... Am greșit... am păcătuit, și Dumnezeu a vrut să mă bată, și te-a trimis pe tine să mă bați... Trebuia de mult să-ți spui taina asta: erai tânăr și eu eram duhovnic... mă puteam eu spovedi unui copil?... Dar atâta dragoste câtă ți-am purtat eu ție... niciodată n-ai înțeles, n-ai bănuț măcar că eu îți sunt tată cu adevărat?... Pentru că n-ai înțeles, iacătă viu eu, duhovnicul, la tine și mă spovedesc ție și te rog: nu-mi lăsa sufletul în frică de moarte!... Dacă simți că nu poți birui păcatul care te târăște, pleacă, fugi departe: aici e iad și pentru tine și pentru ea și pentru mine!... Să știu eu numai unde ești... Lasă... ție o să-ți treacă... o să te-nsori cu o fată frumoasă... o să ai copii... Las tot aici... și vine taică-tău bun să trăiască lângă tine și să moară fericit, fără buba asta grozavă care-mi roade inima!

Bătrânul se opri pentru că nu mai putea. Mitu ascultase galben. Fără să răspundă sărută mâna preotului, care-l strânse ca și odinioară la piept stropindu-i capul cu lacrimi bogate și calde.

– Acu mă duc, taică, zise el; mă duc!

Și se duse.

De două zile... Acu e a treia noapte de când părăsita anină la fereastră semnul știut, ștergarul înnodat, degeaba... Nu vine. Ea geme în chinurile așteptării, nesiguranții, deznădejdi.

Bolnav pântre străini?... Răpus?... Cu altă femeie?... Să-l caute? unde?... Să aștepte? cât?... Să moară? cum? Unde e?... Unde?

E aici foarte aproape... Se-ntoarce din depărtări la locul lui... El a cugetat atâta vreme pe drumuri, și-a ajuns să vadă că nu poate lăsa pe nenorocita în necăință, fără să-i zică o vorbă, fără să plângă amândoi împreună păcatul săvârșit din neștiință... Dar dacă preotul, pentru cuvinte de bigotism ori de eresuri sociale, o fi inventat o poveste de fantazie?... Caldă speranță! dragostea lui atunci n-ar fi neiertată!... Dar dacă ar fi adevărat?... Ei, și? La urma urmei el strică?... Ea? Soarta!... Și de aci o întreagă filozofie păgână, în fața căreia orice convenție e eres, superstiție orice credință.

Așa filozofând, a sărit pârleazul și trage cu urechea... Nu poate păși înainte... i-e frică... Un moment voiește să se-ntoarcă și să plece... acu pentru todeauna... Pune piciorul pe pârleaz... Dar se socotește mai bine... Coboară iar îndărăt și stă ținut pe loc... Stă pe loc demult între două căi, fără să poată intra nici pe una: trebuie târât ca să se umească... și are să fie târât.

Lumina de la fereastra părintelui s-a stins. Tânărul lasă să mai treacă timp, apoi face un pas într-o parte ca să vadă dacă la Ileana e aprins...

Nu e... Se apropie binișor. Câinele începe să latre... Omul îl cheamă șoptit pe nume; animalul se gudură și se potolește... Acum s-aprinde iar lumina la bătrânul. Tânărul se retrage lângă pârliaz. Preotul iese... merge la poartă... se-ntoarce, și Mitu îl vede cum trece prin bătaia luminii de la fereastră și se-ndreaptă după câine, ca după o călăuză, cercetând, cătră fundul grădinii. Ușor, învățătorul trece afară peste gard și se pitulă în dosul crucii mari de sub deal, la răspântie... Câinele sare și el și vine să dea din coadă pe lângă cruce... Preotul se-ntoarce în casă și stinge iar lumina¹. A început acu o luptă așa de-ncordată, încât între zvâcnurile repezi ale inimii nu mai încape nici un moment pentru caintă... Câinele, gonit, ia drumul de ocol; omul sare înapoi în grădină... Ce face femeia? Să fie bărbatul acasă?... Nu e probabil... căruța nu e-n șopron și-n grajd nici un zgomot... Lumină deodată la fereastra Ileanii... ștergarul înnodat... îl așteaptă... Inima-n dinți!... și freacă cu mâna pe ușa foarte discret.

Un țipet năbușit înăuntru... Ileana suflă-n luminare și iese. Tremură scuturată din rărunchi de friguri... Ea îl târăște în grădină la locul știut, unde de-atâta vreme așteaptă velința întinsă. Femeia se acață de gâtul lui... El o strânge-n brațe cu putere și dă să-și apropie buzele de ale ei... dar îl cuprinde un fior de groază și-o împinge departe. Acum pornește potopul ei de vorbe – jurăminte, blesteme, fără șir dar pline de înțeles; bănuieli de necredință... teama de sațiu... amenințări de crimă și sinucidere... plânsete și rugăciuni de milostivire. El ratează grav cuvântarea ei monstruoasă... și-i spune tot, tot... Ea rămâne-ntâi înlemnită... apoi începe să râză înecat și din ce în ce mai nervos și mai nervos, până când izbucnește cu hotot și, lovindu-l brutal peste brațul vânjos, pe care i-l apucă și-l strivește sub degete:

– Prostule! A răs de tine!... Ai crezut?. Nu-i adevărat! Minte!
Și se năpustește asupra lui și-l îngenuche jos la pământ...

O sprânceană alburie se ivește pe coama dealului de cătră răsărit... Pe lângă crucea din răspântie scârție roatele căruțelor ce pleacă din vreme să nu le-ajungă zăduful pe drum... Mitu tresare din somn.

– Se face ziuă, Ileano! scoală degrab!

Sprânceana albă crește și alte roate venind din deal la vale se aud apropiindu-se... o doină din frunză, cântec de drumet fără griji... și vorbă... Tânărul ridică femeia de jos și-o ajută, cum era amețită, să ajungă până la ușa casii...

E grea despărțirea... O să fie chiar peste puțină!

¹ În placheta *Păcat...*, 1892, fără „lumina”, care apare în *Schițe*, 1897, și *Novele, povestiri*, 1908.

...Bătrânul a dormit rău: bătaile inimii l-au deșteptat prea de multe ori... Se ridică năbușit din pat; îi trebuie aer; merge să deschiză fereastra, dă perdeluța-ntr-o parte, și i se năzărește că vede-n pragul din față două umbre albe ce vor parcă să se topească una-ntr-alta...

Se șterge la ochi și se uită mai bine... Da!... Ia pușca din cui și iese-n prag:

– Cine-i?

O flacăra roșcată, un trosnet, la care răspunde împrelung deal după deal – Mitu a picat fulgerat.

– Ce-ai făcut, nebunule?! răcnește femeia și pornește un pas.

A doua țevă! Ileana cade-n genuchi... se zbușie în zadar să se scoale... Vrea să strige... o gălgăitură de sânge o podidește pe gură... Se moaie de la junghietură și târându-se cât colo, se așază de-a binelea.

Popa aruncă jos pușca, a cărei guri tot fumegă mirosul necăcios de silitră... Trece gardul, suie în clopotniță, se atârână cu amândouă mâinile de funiile de tei și-ncepe să le smucească cu o înaltă energie: cele trei clopote mici și sărace se pornesc deodată să țipe și să se vaite cu o jale nebunească...

Se strânge multă lume.

Popa ia de mână pe Cuțiteiu și pornește urmat de obștea satului. El merge cu toți la locul unde zac cei doi copii nenorociți... Sprinceana mică alburie câtă vreme s-au jelit clopotele s-a făcut trandafirie și mare.

– Eu i-am împușcat, zice bătrânul liniștit... Întâi pe el și pe urmă pe ea... Da, eu!

Și se-ntoarce să-i privească... Ileana a adormit, strângând în brațe genuchii lui frate-său... Popa se apleacă la ea:

– Nu așa, cățea! zice el zâmbind crud... Nu așa, că-i păcat! Și descleștându-i mâinile calde încă, o dă greoi mai la o parte... A zburat în sfârșit surășul înțelept de pe chipul prietinelui Cuțiteiu... Omul își acopere prostește buzele învinețite cu o mână, cu alta ochii uzi... Toți stau cu capul gol... Nici o suflare.

Popa se ridică, se-ntoarce spre mulțime cu privirea ținută și-nfricoșat de-ngrijată.

– Inima!... zice el. I...! și se culcă să doarmă somnu-ăl bun lângă copiii săi.

NOROCUL CULEGĂTORULUI

A fost odată un băiat sârman; și făcându-i-se Maichii Precistii milă de el, s-a prefăcut călugăriță și i-a ieșit înainte când bătea el hoinar drumurile.

– Mă băiețele, ce tot umbli tu, de colo până colo, fără rost? Uite, o să vie iarna; tu n-ai părinți, adăpost n-ai, haine nu, n-ai de nici unele... Vrei tu să te procopsești?

– Vreau, sărut mâna, maică...

– Atuncea... vino cu mine.

Și a plecat băiatul dupe maica stărița. Ea l-a dus la o tipografie și l-a băgat ucenic; i-a dat ceva mărunțele pentru covrigi, l-a blagoslovit și s-a dus.

A început atunci pentru băiatul sărac frecusul jugului vieții: vânzarea puterilor de azi pe o bucătică de pâine pentru mâine, de mâine pentru poimâine, ș-așa tot mereu, muncă zdrobitoare câtui ziuica de lucru, de sărbătoare, ba și de duminică până-n amiază; asprimea celor mari; ușoare greșeli plătite cu vorbe și lovituri prea grele, și silință niciodată răsplătită cu o vorbă bună măcar, și dureri de dinți prăpădiți de otrava plumbului, și usturături de urechi trase la corecturi date prost... și câte și mai câte... Avea de ce să mulțumească maichii stăriții, nu-i vorbă.

Dar... le-a răbdat toate.

A crescut băiatul canonit și muncit și a ajuns, după ucenicie, culegător. Ș-a stat el așa lucrător multă vreme – și multă și grea. Într-o seară, amărât rău de sărăcie și osteneală, tocmai când trecea să se ducă acasă pe drumul pe unde se-ntâlnise în copilărie cu maica stărița, și-a adus aminte cu dor și cu obidă de ea, ș-așa s-a gândit de adânc la dânsa, că numai iacăt-o înaintea lui, tot așa de blândă și de tristă ca ș-odinioară, tot așa de tânără și de frumoasă de parcă nu trecuseră valurile vremii și peste ea ca peste toată lumea.

– Te gândeai la mine?

– Da, maică, mă gândeam la sfinția-ta, că tare mi-e sufletul acrit și m-am saturat să mă chinuiesc atâtea ceasuri pe zi și să nu mă procopsesc toată viața... și-mi dam cu socoteala că sfinția-ta trebuie să ai trecere în lumea asta...

Da maica stărița zâmbi cu mâhnire și-i tăie vorba cu bunătate:

– În lumea asta?... nu prea am trecut de la o vreme.

– Și de aia vream să te rog – zise lucrătorul – să-mi faci și mie rost de vreun noroc mai bun.

– Să vedem... să mă rog poate de fiu-meu.

– Da ce e fiul sfinției-tale?... are vreo putere?

– Apoi de! eu așa gândesc... Da ce ai vrea tu?

– Știu eu? aș vrea să nu mai lucrez așa de mult pentru atât de puțin câștig.

– Bine, zise maica stărița... Atuncea, dacă-i așa, o să mă rog de fiu-meu să te norocească.

Și ridică ochii ei sfinți, și dulci cum îi cerul senin, în sus și zise:

– Fiul meu, fiul meu! fă-mi pe gând și dă omului ăstuia necăjit, că e omul nostru, ce mă rog eu: scutește-l de atâta oboseală, și dă-i și lui un dar: pentru fiece bârfire ce-a trecut pân degetele și pân vingalacul lui câte trei parale, câte două pentru fiece minciună și câte o para pentru fiecare două nerozii.

– Aoleu! maică, zise culegătorul, iar cu paraua? văz eu că tot neprocopsit o să rămâi.

– Taci tu, răspunse ea, și aibi credință -- vorba fii-meu: credința ta te va mântui... Noapte bună.

– Noapte bună, maică!

Și s-a dus maica stărița.

Lucrătorul a pornit și el spre casă. Gând să intre, ce să vază?... nevastă-sa – că uitasem să vă spui, de degrabă ce mi-e să isprăvesc, că se și însurase – nevastă-sa aprinsese o sumă de lumânări și țopăia pân odaie singură.

– Ce e, femeie? zise omul; ce! ai înnebunit de joci tontoroiul singură fără flașnetă măcar?

Aș! femeia n-aude, nu vede: dă-i-nainte! ba încă sare și-l ia de gât și pe el și-l târăște și-l învărtește, dă-i la dreapta, dă-i la stângă, mă rog, ca nebunii, până ce cad amândoi pe câte un scaun gâfâind. Bietul om începe să-și facă cruce ca de alte alea:

„Să știi că mi s-a smintit femeia de necazul sărăciei!”

După ce s-a mai odihnit ea și a răsuflat nițel, s-a sculat de pe scaun și zor-nevoie să-l ia iar la danț. El, de frica tontoroiului, zbuchi pe ușe-afară! Ea dupe el!... și-i spune toată pricina veseliei ei, pecum că pe la toacă se trântise puțin obosită de spălatul rufelor și i se arătase în vis Maica Domnului și-i zisese:

„Femeie, să scobești cu un cuțit sub vatra din tindă, și o să găsești acolo o oală, și ce-o fi în oala aceea al vostru să fie.”

– Și uite! zice nevasta, și ridică plapuma... Ce să vezi! Poli, galbeni, patace, franci, băncuțe, hârtii de 20, de 100, ba și de 1000! pe care le vărsase din oală în pat.

Și astfel s-a procopsit culegătorul nostru și a mulțumit maichii stăriții că-i menise așa de bine.

Pe urmă, mai târziu, i s-a deschis lui capul și s-a domirit cine să fi fost călugărița, că aici stătuse putere dumnezeiască la mijloc și că el se procopsise așa fiindcă de atâta amar de vreme era culegător la un ziar mare cotidian:

Trei parale bârfirea, două minciuna, și nerozii... două de-o para!

O INVENȚIE MARE

A venit într-o duminică Aghiuță la Dumnezeu, și zice:

– Doamne! ce tot îți mai bați capul cu oamenii ăștia?... Nu-i vezi sfinția-ta ce secături sunt?... Dă-mi-i mie odată și te mântuie de ei! Păcat de grija sfinției-tale: sunt răi și proști!

Da Dumnezeu – nu prea avea chef de vorbă în ziua aia – zice răstit:

– Piei d-aici, negrule și hainule, că nu voi s-ascult astăzi duminică așa vorbe de pâă...

– Doamne...

– Cum au să fie proști, bre! dacă i-am făcut eu întocmai după chipul și asemănarea mea?! ai?

– I-ai fi făcut după chip, dar i-ai greșit la cap, să nu fie cu supărare sfinției-tale.

– Taci și piei, pesimistule! zise Dumnezeu foarte aspru, să nu mă necăjesc!... Ce-mi umbli cu minciuni și cu ponigrelă și cu iscodiri de-ale tale?... Cum sunt proști?... eu nu-i văz proști!

– Ei! sfinția-ta – zise Aghiuță – nu-i vezi, că nici nu prea umbli de la o vreme pe la ei, de când ai pățit-o – adică să mă ierte sfinția-ta când răznesc – cu istoria de... când te-au necinstit, fie cinstită fața sfinției-tale...

– Care istorie, bre? întreabă Dumnezeu, încruntat, făcându-se că nu ține minte – ori, mai știi eu? poate că și uitase, că, la Dumnezeu, ce nu se poate?

– Ei? care istorie?... cu ăi doi tâlhari... la mijloc... pe Golgota de...

– Bine, bine, zise Dumnezeu, vrând să schimbe vorba... Tu... ai mai fost p-acolo, pe la ei?

– Da unde-mi fac eu vacul, stăpâne? la ei și cu ei: ziua și noaptea nelipsit, nici în somn nu-i las... Cine-i crește? cine-i îngrijește? cine-i îndeamnă la bine? Da dacă-s proști?... De când îi tot dăscălesc eu? geaba: sunt grei de cap.

– Bine, bine – zise Sâmpetru, văzând pe Dumnezeu necăjit – te știm noi ce procopsit ești; da Dumnezeu vrea dovezi, nu vorbe... Haide, nu ne mai împuia capul! cară-te, cât e cu cinste, că-ți mai lungesc urechile o toană!

Ce să facă bietul Aghiuță? A plecat, că știa că Sâmpetru nu glumește. Da ce și-a zis în gândul lui, demonul?

„Dovezi poftiți? o să vă dau eu și dovezi... să vă satur.“ Și s-a dus... s-a tot dus până a ajuns la o cetate nemțească între două ape mari și frumoase, tocmai pe la soare-apune... Când să intre pe poartă, numa iacătă aude clopotul de seară.

S-a cutremurat Aghiuță și s-a oprit pe loc... A stat el așa, cu coada bârligată și cu ghearele înfipite-n pălmi, până s-a stins de tot-de tot auiala din urmă a acioaii.

Atunci a intrat tipa-tipa în cetate și numaidecât a și-ntâlnit pe un neamț c-o barbă lungă pân' la brâu.

– *Guten Abend! – Guten Abend! – Wie geht's? wie steht's, Herr von Gutenberg?*¹ (Vezi dumneata, Aghiuță îi știa limba și numele omului!)

Și... s-a-mprietenit amândoi, și, de colea până colea, mai una, mai alta, s-au dus la berărie.

Ce-or fi vorbit ei acolo, ce s-or fi sfătuit, ce i-o fi șoptit neamțului – Aghiuță știe; destul că neamțul n-a putut dormi toată noptica de gânduri... Pe urmă ș-altă noapte și altele multe tot așa; nu putea omul să-nchiză ochii. S-a bătut cu ideile și cu planurile, s-a sucit, s-a-nvârtit, s-a chinuit până i-a dat de rost și... a născocit în sfârșit tipografia.

Pe urmă... țin-te hârtie, să nu te rupi! Trage-i și trage-i...

La-nceput a mers, cât a mers, încet. Pe urmă, ce-i plesnește pân cap lui Aghiuță? pune o roată la mașină, și când vede că roata merge moale, numai odată se repede, își încârligă coada de o spiță și-ncepe un vârtej, de sfârâie că nu se mai văd spițele, și ajunge de trage astăzi câte 500.000 de coale numărul 12 pe ceas; le tipărește, le pune număr, le fățuiește, le lipește adresele și timbrele și haida! la poște și pe urmă la drumul-de-fier, și aicea Aghiuță iar cu coada pe o spiță, și face pe ceas șase poștii și mai bine de degrabă ce-i e să-și împartă bunătățile.

Și numa ce să se pomenească odată Sâmpetru? Un zgomot și o tevatură la poarta raiului, de gândeai că vin tătarii, nu altceva – fluier, sforăituri, uruieli, clopote și un fum...

Ce e? ce e?

E Aghiuță cu un tren de marfă încărcat cu fel de fel de *Biblii, Filozofii, Legiuri, Gazete, Reviste vechi, Reviste nouă*, și altele și altele – le descarcă pe toate și drept la Dumnezeu cu ele. Zice Dumnezeu:

– Iar ai venit, răule?

– Iar, Doamne.

– Ce mai veste-poveste?

¹ Bună seara! Bună seara! Ce mai faci? cum o mai duci, domnule Gutenberg? (germ.).

– Ce să fie, Doamne? Iaca venii cu hârtoagele astea: dovezi ați cerut, dovezi v-am adus. Ia uitați-vă! ia poftim, sfinte Petre: pune-ți ochelarii și vezi...

Și se porni Aghiuță să-i arate lui Dumnezeu și lui Sâmpetru marfa. Dumnezeu se uită, sfântul apostol se uită, și-ncepură amândoi să se scarpine-n barbă și să se privească adânc cu ochii lor înțelepți.

– Așa e, Doamne? întrebă Aghiuță.

Da Dumnezeu nu răspunse.

– Așa e, sfinte Petre?

Sâmpetru... nimic.

– Ei? și ce vrei acu? întrebă Dumnezeu.

– Să mi-i dai, după cum ne-a fost vorba.

– Bre, ia-i odată și mă lasă-n pace! zice Dumnezeu plictisit.

Aghiuță, vesel, dă să plece.

– Stai! und' te duci, necuratule?

– Mă duc să-i iau.

– Cum?... Apoi terfeloagele astea cui le lași? Ia-ți-le d-aici și să nu te mai văz cu așa prostii, că pui pe Petre să-ți taie coada! Auzitu-m-ai?

Când a auzit Aghiuță asta, și-a luat degrabă marfa și tușt! p-aci ți-e drumul! a venit înapoi cu coada-ntr-o picioare.

Ș-așa a învățat pe oameni să facă Biblioteci și Academii naționale, ca nu cumva vremea să le prăpădească înțelepciunile!

POVESTE

Imitație

A fost odată un împărat ș-o împărăteasă, care aveau trei feciori: ăl mai mare să fi avut șapte anișori, ăl mijlociu vreo șase și Prâslea vreo patru. Și erau frumoșei și cuminiți de ți-era mai mare dragul să-i vezi.

Odată, împăratul pleacă la vânat după fiare cu o sumedenie de curteni; și merg ei cât merg călări pân păduri, pân munți, și numa-ntr-o liveze răcoroasă, când se opresc să mai râsufle caii de atâta urcuș, aud niște miorlăituri, să fi zis că e vreun cotoi sălbatic, or cine știe ce lighioană.

Au început să sforăie caii și să-și ciulească urechile înspre partea de unde venea zgomotul, împăratul zice: „Ce să fie?“ că nu se vedea nici o mișcare în iarba înaltă a pajiștii și miorlăiturile îi dedeau zor înainte.

Un curtean tânăr mai îndrăzneț zice: „Nu dați drumul câinilor!“ , sare jos de pe cal și, pâș-pâș pân iarbă, merge binișor cu arcul gata către locul bănuț. Aproape de tot, se oprește și-ntinde arcul... Altă miorlăitură... Trage, săgeata vâjaie și se pierde în desișul ierbii care se clatină încet din vârf... Altă miorlăitură tot pe loc. În sfârșit, vânătorul mai face un pas, doi, se uită bine și rămâne încremenit.

În iarbă, la un loc bătătorit într-adins, o copăiță și-n copăiță un copilaș – el miorlăia așa. Cine-l lăpădase tocmai aici? Norocul lui... A vrut el împăratul să meargă-nainte la vânat, că la asta plecase, da unde a fost chip de țipetele broscuului, că făcea o gălăgie, un tărăboi de nu-l încăpea pădurea.

Așa, zice întâiul sfetnic, ăla era un prietin vechi și bun al împăratului:

– Măria-ta și boieri dumneavoastră, eu zic să ne mulțumim cu atâta pe ziua de astăzi. Hai să ne-ntoarcem acasă, să dăm poșândicul ăsta pe mâna unei femei, că cu așa trâmbiță nu mai întâlnim noi vânat cât am umbla.

S-au întors cu copilul încet la pas, și, or – de osteneală cât țipase, or de zăngănitul armelor, or de legănătura mersului domol călare, copilul a adormit în brațele sfetnicului, care i-a cântat tot drumul.

În sfârșit, ce s-o mai lungim degeaba! pune-te biata împărăteasa, biată să nu fie! cu cocoanele din casă, ia-l pe copil, desfașă-l, spală-o – că era fetiță – premeneste-o, aleargă de-i caută sân... mă rog, toate celea multe câte trebuiesc la un pui de om. Și feciorii împăratului, bucuria lor, că aveau acuma o păpușe vie să se joace cu ea!

Hrănită, îngrijită, alintată ca o fată de-mpărat, cum nu era să crească bine? Creștea mare și frumoasă, dar frumoasă, nu așa – frumoasă! Au crescut feciorii și fata până a ajuns ea de vreo optsprezece ani și ei care de câți era.

O iubeau împărăteasa și-mpăratul pe fată de-o pierdeau din ochi, cât era de mlădioasă când umbla de colo până colo pe covoarele moi, de nu s-auzea pășind, și cu trandafiri în păr și râdea de toate celea, parcă era, când s-arăta în fața bătrânețelor lor, ca un luceafăr scânteietor și vesel în fața unui drumeț ostenit.

Și erau toți fericiți. Da numa, ce să se pomenească odată împăratul și-mpărăteasa, tocmai când ședeau amândoi de vorbă și puneau la cale că ce rost să-i facă fetii ăsteia, să-i găsească un voinic, un om de neam pe potriva ei, ca fată de suflet a unei case împărătești – ce să se pomenească? Vine feciorul ăl mai mare și zice cu glasul tremurat:

– Măriile-voastre, taică și maică, vă sărut mâinile, vreau să vă spui o vorbă și să vă fac o rugăciune mare!

Zice împăratul:

– Ce e, fătul meu? Spune.

Băiatul zice:

– Sărut mâinile mărilor-voastre, am venit... să-ndrăznesc... dacă nu vă e cu supărare... să-mi... să-mi dați mie pe Ileana de nevastă... că... mi-e dragă și fără ea nu pot trăi. Împăratul răspunde:

– Fătul meu, asta nu se poate. Ești fecior de împărat și ai să fii împărat. Nici inima ta n-are voie să bată cum îi place și nici tu n-ai voie s-o ascuți cum bate. Dacă vrei s-o iei pe Ileana, lapdă-te de tronu-mpărătesc, pe care ar fi să mi-l moștenești tu când o vrea Dumnezeu să mă cheme de aici; lapdă-te de tron, și atunci, rămâneți: tu bărbatul Ileanii și frate-tău ăl mijlociu împărat pe bun drept în locul tău la vremea ta... Gândește-te bine toată noaptea și mâine să-mi dai răspuns!

Dar când a zis vorbele astea, împăratul s-a posomorit rău de tot – adică: să nu te socotești că-i glumă ce-ți spui eu. A plecat tânărul pe gânduri. N-apucă împăratul să se-ntoarcă spre împărăteasa, s-o întrebe ce zice de asta, și iacătă feciorul ăl mijlociu intră, se-nchină pân' la pământ, sărută mâna tatii și mării și zice:

– Taică și maică, măriile-voastre, am venit să vă fac o rugămintă: eu vreau să mă-nsor și vă rog să-mi dați pe Ileana, că fără Ileana eu mor.

– Fătul meu, zice împăratul supărat, asta nu se poate.

– De ce, măria-ta?

– De ce, de ne-ce... Uite pentru că nu vreau eu! zise împăratul răstit! Ieși afară! ieși, că se-ntâmplă nu știu ce!

– Ai văzut, măria-ta? zise împărăteasa, după ce a plecat flăcăul mâhnit.

– Am văzut, răspunde împăratul încruntat.

– E un lucru mare, măria-ta, zice împărăteasa; și încă mie mi-e frică și de altceva.

Și cum zice vorba asta, hop și Prâslea, de douăzeci și doi de ani, de-abia cu câteva tuleie în bărbie, iar: „Ileana și Ileana, că de unde nu, îmi fac seamă singur!” și-ncepe să plângă și să cază în genunchi la părinți, că-i era mai mare milă mă-sii de el.

Se scoală împăratul necăjit foc și șart! o palmă lui Prâslea de a răsunat tot palatul:

– Ieși afară, mucosule!

Plângi Prâslea și fu! Împărăteasa plânge, și împăratul turbat trimete să cheme numaidecât pe întâiul sfetnic. Cum sosește bătrânul, împăratu-i spune tot.

– Măria-ta – zice sfetnicul – nu trebuie să te superi așa de tare. Cine n-a trecut prin asta? La tinerețe, e boală cu leac. Să-i trimetem pe copii să se plimbe pân lume un an; un an să n-aibă voie nici unul să puie piciorul pe pământul împărăției noastre, și peste un an să mai vorbim: boală trecătoare... Ochii cari nu se văd se uită.

Împăratul chemă pe unul câte unul dintre feciori, și fiecăruia le spuse porunca hotărâtă, scurt și apăsător, așa că nu mai era chip să mai zică băiatul nici cărc.

– Ai înțeles?

– Am înțeles, măria-ta!

Și au sărutat fiecare mâna taichii și maichii și și-au luat rămas bun de la Ileana, și-au plecat tustrei călări tot uitându-se-napoi, cât au putut să mai vază, cum fluturau în vârful turnului, de departe, două năframe albe. S-au despărțit la răspântie și au apucat care pe unde.

Au umblat ei cât au umblat, așa hoinar, multă vreme pân lumea largă de colo până colo, și ce să vezi? Când mai erau vreo trei luni până să li se-implinească termenul, ajung ei, fără să se caute, într-un târg mare, unde se ținea iarmaroc vestit o dată la zece ani. Și ținea iarmarocul ăsta o sută de zile în cap. Se strâneau acolo la vreme toate bogățiile de mărfuri din patru părți ale lumii, bunătățile și leacurile pământului, și minunile iscodeniilor toate, și comedii și solomonii¹, ghicitori, cântăreți și panglicari și paiatele ăi mai dintâi: veneau toți să-și arate care mai de care meșteșugul... și lume... lume de toate neamurile și limbile din depărtări.

Umblând așa pân iarmaroc, feciorul nostru ăl mai mare dă peste un negustor care vindea un plocat frumos cu părul creț și dulce ca mătasea

¹ Vrăjitorii, vicleșuguri.

porumbului fraged. Plocatul cea era vrăjit, că cine ședea pe el, până să se stingă o scânteie, ajungea unde gândea. Ce mai încape tocmeală multă? – l-a cumpărat.

Tot în vremea asta, al doilea frate găsește pe un pusnic de la Sfântul Munte, ori de unde o fi fost, care vindea o iconiță făcătoare de minuni a Maichii Precistii, și iconița aceea avea puterea că cine ar fi fost pe moarte, dacă o atingea cu credință de buze, îi trecea boala și se ridica-n picioare bun zdravăn, parcă nu l-ar fi fost durut în călcâie măcar.

– Câte parale?

– Atâtea.

– Poftim.

A luat iconița și-a plecat.

La o înghesuială nerăzbită, cum e la orice iarmaroc, iacă se-ntâlnesc cei doi frați și nu le vine că crează ochilor, și se iau în brațe – că pasămite își tăinuise unul altuia șiretenia de-acasă. Când să-și spuie câte toate le văzuseră și cât li e dor de maica și de taica de-acasă, iacă un zgomot grozav: un tânăr alerga pân iarmaroc plângând și căutând cai să zboare ca vântul și ca gândul, că el trebuie numaidecât să plece acasă. Fuga și ei, să vază ce e. Când colo era chiar Prâslea. Cum îi vede, dă un țipăt:

– O, frații mei iubiți, ia uitați-vă în oglinda asta, gândiți-vă la părinții noștri acasă și să vedeți grozăvie l Doamne! doamne! ce să facem?

Și cum se uită ei în oglindă și se gândesc acasă, ce să le vază ochii? Văd aievea pe Ileana culcată-n pat cu părul despletit, albă cum îi varul, cu ochii ca sticla duși în fundul capului fără o rază de viață – broboane mari de sudoare pe frunte – stârlici¹ la-ncheietura mâinilor încrucișate pe piept – și sughițe rar – sfetnicul bătrân îi ține luminarea, și mitropolitul în sfită² de aur s-apleacă și apropie de buzele ei fripte lingurița cu grijanie; și la o parte și alta a patului, în genunchi, plâng înfundat împăratul și împărăteasa cu capetele lor bătrâne pe picioarele răcite ale bietei fete...

Repede, flăcăi! toți pe plocat...

Au ajuns...

Iconița la buzele moartei...

Se mișcă fata... clipește din ochi... își ridică mâna la frunte... își dă frumos părul într-o parte... zâmbește... se scoală...

E sănătoasă... sărută pe părinții și pe frații ei, și-ncepe iar să răză ca mai-nainte și să umble de colo până colo; fuge-n grădină, taie trandafiri, și-i³ pune-n păr și spune la copilării și râde de parcă s-a sculat o ciocărlie din somn și-și cântă cântecul de dimineată.

¹ Pată mare pe pielea muribunzilor.

² Odăjdii.

³ În *Schițe*, 1897, greșit: „și”.

A pus împăratul să clădească o biserică mândră cum nu mai fusese până atunci în toată împărăția, spre lauda Fecioarei, care făcuse o așa minune. Și a mâncat și băut la sărbători mari trei săptămâni lume după lume pe socoteala curții împărătești.

Acu, toate bune: fata a scăpat; să fie sănătoasă, să trăiască, și Maica Domnului buna, care a păzit-o, să-i dea noroc... Da... fata ca fata; ce te faci cu flăcăii? că de a doua zi au început iar să vie unul câte unul la împăratul să-și spuie păsul.

Cui s-o dea?

Care are mai mult drept s-o ia?

Fără oglindă n-ar fi văzut-o în ce hal era și n-ar fi îndrăznit să calce porunca împăratului, să vie înainte de termen.

Fără plocat, n-ar fi sosit la vreme.

Fără iconiță ar fi dus-o toți la groapă.

Au stat seara la sfat împăratul, împărăteasa și sfetnicul cel bătrân, și până-ntr-un târziu n-au putut să se-nțeleagă cei doi bătrâni cumiști cui trebuie dată fata: ba unuia, ba altuia, ba lui Prâslea; ba să se tragă la sorți, norocul s-aleagă!

Împărăteasa, dacă văzu și văzu că nu se mai isprăvește vorba și ea cam picotea de somn, zice:

– Doamne! măria-ta, cum sunteți dumneavoastră bărbații! vă pricepeți la împrejurări mari, și la ale mici vă pierdeți cumpătul și rostul... Război mare să fi fost de făcut și până acu îl puneți la cale... Stau și v-ascult de-atât amar de vreme... am căscat de mi-a trosnit fălcile. Ce mai tura-vura... vorbă lungă degeaba? Iacă, o s-o ia ăl de l-o iubi fata, că dreptul lui e!

– Ei? întreabă cine a ascultat povestea, care dintre flăcăi a luat-o pe Ileana?

– Nu știi dumneata – răspunde povestitorul – cum se isprăvesc toate poveștile cu trei feți-logofeți? Pe cine era să iubească fata?...Pe Prâslea.

– Dar ceilalți cum au rămas?

– Au rămas destul de bine. Ăl mare a rămas cu topuzu-mpărătesc; ăl mijlociu cu iconița... Puțin lucru e să împărătești? Nu-i destul să nu mori niciodată? Dar era și drept să fie a lui Prâslea, pentru că el, dacă nu o lua pe Ileana, rămânea cu oglinda, și s-ar fi tot uitat în ea, ar fi văzut-o pe fată mereu cu altu-n brațe și s-ar fi prăpădit băiatul... Și dacă se prăpădea el, se prăpădea și fata, se prăpădea și mă-sa, împărăteasa, care tot pe el îl iubea mai mult, că era Prâslea, și ar fi fost mai mare păcatul să se-ntâmpile atâtea nenorociri pentru o biată dragoste de tinerețe.

BOBORUL!

În secolul nostru s-a născut și s-a sfârșit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis unui istoric conștiincios să-l piarză din vedere. Voi să vorbesc despre Republica de la Ploești, un stat care, deși a durat numai vreo cinsprezece ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin și pentru popor, pe la două ceasuri în dimineața zilei de 8 august 1870, tânăra republică a fost sugrumată în aceeași zi pe la ceasurile patru după-amiazi. Nu face nimica! mărirea și importanța statelor nu se judecă după extensiunea și durata lor, ci după rolul mai mult sau mai puțin strălucit pe care l-au jucat în complexul universal.

Cadrul meu e prea strâmt ca să pot închide într-însul istoria generală a veselei republice podgorene. Voiesc numai să contribuiesc și eu la consemnarea materialului necesar unui viitor istoric; și sunt autorizat a o face – eu am fost cetățean al acelei republice. Am asistat la mărirea și decadența ei, și nu în calitate de gură-cască, ci în calitate oficială. Când poporul a călcat poliția, eu m-am repezit și am dezarmat pe un subcomisar de serviciu, luându-i sabia din cui. M-am încins cu ea, și am avut norocul să treacă atunci pe lângă mine Președintele Republicei. Eram de șaptesprece ani; înfățișarea mea hotărâtă atrase privirile Preșidentului – mă numi subcomisar în locul zbirului pe care-l dezarmasem.

Astăzi, când sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s-o spun cu mândrie. Da, am fost unul dintre cei mai aprigi susținători ai ordinii în Republica Ploștilor. Ceasuri glorioase, n-am să vă uit! Șeful meu, polițaiul, era simpaticul și bravul Stan Popescu, unul dintre cei 1.000 ai lui Giuseppe Garibaldi – voluntir în Italia, voluntir într-o revoluție polonă, vrăjmaș jurat al tiranilor și frate pasionat al poporului. Cu astfel de șef, mergi în foc bucuros pentru o idee mare.

De cu seară din ajun, 7 august, mai mulți conspiratori, între cari și Stan Popescu, așteptând vești (de unde? istoria nu poate încă spune), jucaseră, în salonul de la otel „Moldova“, *la chilometru*. Ce însemnează *la chilometru*? E un joc inocent, foarte puțin complicat – iată. Jucătorii, indiferent de numărul lor, se așează la o masă în colțul unui salon. Se aduce fiecăruia câte o sticlură de vin. Încep să bea. Când unul și-a

ispăvit porția, așază sticla goală pe jos, lângă zid, în lungul salonului. A doua sticlă golită, o așază cu fundul în gâtul celei dântăia, și așa mai departe, până când șirul sticlelor ajunge la zidul din potrivă – *la kilometru*. Cel ce a ajuns mai întâi la kilometru a câștigat partida – ceilalți trebuie să-i plătească sticlele băute, în proporție dreaptă cu numărul de sticle ce le lipsește lor până la țintă. Se înțelege, când jucătorii sunt toți de talie, se-ntâmplă să se joace o contra și adesea partida să fie remisă. În seara aceea, Stan câștigase cu mare avans partida-ntăia.

Pe la unu trecute, după miezul nopții, când era să se-nceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam. Toți jucătorii, uitând de petrecerea lor inocentă, se ridică încruntați. Tocsinul¹ sunase. Cauza sfântă a poporului îi chema pe câmpul de onoare. Era ceasul acțiunii... Toți pornesc tăcuți și hotărâți în grămadă. Ies pe gangul otelului și apucă spre obor. Pâlcuri-pâlcuri vin din toate părțile; se contopesc toate grămadă; cu cât înaintează acest brav popor, cu atât numărul sporește.

La 2 și jum. despre ziuă, telegraful e în mâna republicanilor; toate firele rupte și mai ales casa confiscată.

La 4, ușile temniței de pe drumul Rudului se deschid pentru câțiva republicani închiși în prevenție.

La 5, batalionul de linie din cazarma de la Sf. Nicolae face act de supunere în mâinile Prezidentului.

La 5 și jum., poliția republicană este organizată; poporul, ca gardă civică a Republicei, e înarmat cu săbii confiscate de la pompieri și de la ipistați, cu puști de vânat, cu pistoale și reteveie.

La 6, în Piața Unirii plină de popor – tocmai pe locul unde se ridică astăzi mândră statua Libertății (cetățenilor ploeșteni, Națiunea recunoscătoare!) – Prezidentul, urcat pe un scaun de tocat cârnați, citește actul solemn al întemeierii Republicii.

La 7, se desfundă în toate răspântiile boloboace, în sunetele marșului eroic de la 48.

La 8, o parte din popor, cu polițaiul și un taraf de lăutari, mergem la grădina Lipănescului.

Aci, pe iarbă, se-ncinge un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrâne republice. Grătarele sfârâie aruncând în aer valuri de miros fierbinte și gras, ca niște altare antice pe cari se ard ofrande unui zeu tutelar. Canalele o dată deschise nu se mai închid. Boloboacele golite se rostogolesc hodorogind departe, ca niște ruginite instituțiuni ce nu mai corespund exigențelor moderne, și, în locul lor, se-mping cu greutate alte boloboace pline, ca niște reforme pe cari le reclamă spiritul progresist

¹ Clopot de alarmă.

al timpului și interesele vitale ale societății. Ce veselie! ce avânt! ce entuziasm!... A! sunt sublime momentele când un popor martir sfarmă obede și cătușele tiraniei și, aruncându-le departe, tare de dreptul său, fără ură, uitând trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfânta Libertate și – te pupă! O!

Eram la Lipănescu-n grădină de vreo câteva ceasuri. Uraganul entuziasmului creștea mereu, când o onoare nenchipuită veni să-l ridice la paroxism. Președintele – el, în persoană! – urmat de un adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară și să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise câteva cuvinte. Era încântat de purtarea bravilor săi ploeșteni, cari au știut ca totdeauna să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism, o furie! Oalele toate de pământ, căciulile-n sus și „Ura! Vivat Republica!” Președintele a plecat, luând cu dânsul pe Stan Popescu, polițaiul... Încet-încet, cu ultimii cârnați, cu ultimele fleici și oale, se strecură și poporul martir... Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei.

Mi-adusei aminte că am părinți, cari m-așteptau, și mă dusei degrab acasă încins cu sabia mea peste jiletcă. Răposata mama era foarte bună, dar o femeie de moda veche, un spirit reacționar; era departe de a înțelege importanța politică a formelor democratice. Aflase tot ce se petrecea în oraș și tremura de grija mea văzând că nu viu la dejun. Mi-a făcut o scenă grozavă – că de ce m-am amestecat cu derbedeii, că doresc s-o fac de râs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfârșitul lui tata, care era greu bolnav; pe urmă mi-a poruncit aspru să rămân acasă, în zadar am protestat; în zadar i-am spus, arătându-i arma, că am o funcțiune publică de îndeplinit: mi-a luat sabia, pe care a aruncat-o, unde? nu știu, și mi-a încuiat ghetele și pălăria în scrin. O săptămână m-a ținut astfel captiv, până s-a potolit primejdia. Atât mai bine! Când eu plângeam acasă de ciudă soarta rușinoasă a săbii mele, ce se-ntâmpla în inima Republicei?

Pe la trei și jumătate după-amiază, în vagoanele de material ale liniei ferate Rucurești-Ploești, atunci încă-n construcție, sosea grabnic în Republică un grozav oaspete. Ce era? Era Reacțiunea. Reacțiunea cu tot ce are ea mai oribil și mai hidos – un batalion complet de vânători sub comanda maiorului Gorjan. Cum puseră piciorul pe pământul sacru, începură vinătoarea după republicani. Reacțiunea căuta însă mai cu seamă pe Preșident; dar acesta, printr-o inexplicabilă coincidență, ieșise prin granița de răsărit a Republicei, bariera Bucovului, pe când Reacțiunea intrase pe granița de apus, bariera Rudului. În trei ceasuri de goană, vânătorii arestară mai bine de șease sute de copii ai poporului. Pușcăria și patru hanuri, prefăcute în pușcării, gemeau de republicani.

Cuminte mama! Dumnezeu s-o odihnească! Era o femeie fără multă învățătură, dar ce prevedere politică! Dacă mă prindea Reacțiunea cu sabia la brâu!

Reacțiunea restabili cu brutalitate *statu quo ante*¹. Pe Prezident l-au prins călăreții prefecturii către seară de tot, pe drumul Buzăului, dincolo de Lipia, la vreo două poști departe de granițele răsăritene ale Statului său. Când i-au strigat călăreții din goană: „Stai!“ el, care era pe jos, a avut curajul să stea. Iar când l-au întrebat: „Ce făceai aici?“ el a răspuns scurt: „Mă plimbam“. Și fiindcă este indiferent, când te plimbi, dacă te plimbi așa ori așa, l-au pus mizerabilii să se plimbe-napoi. Tot înapoi și iar înapoi! niciodată înainte! iată deviza Reacțiunii.

Dar polițaiul?... Ce se făcuse Stan Popescu? Se dusesese să ia în posesiune jețul lui de mușama în cancelaria poliției. De două zile nu dormise... Partida *la chilometru*... apoi alergăturile cu poporul... pe urmă festivitatea de dimineață la Lipănescu... entuziasmul... Se simțea zdrobit, și era atât de plăcută răcoarea în cancelarie. O dulce aromeală, foarte naturală după atâtea emoțiuni, după atâta triumf, îi apăsă cu putere brava cerbice. Omul își încrucișa mâinile pe biroul său, își așază bine capul și, gândind cu drag la viitorul tinerei Republice, adormi butuc.

Pe dânsul îl căutau mai întâi după Prezident – a cărui urmă o aflaseră și în goana căruia porniseră călăreții – și l-au și găsit. Maiorul Gorjan, dând ușa de părete, intră cu zbirii săi în cancelarie. Polițaiul horcăie cu capul pe masă. Maiorul face patru pași mari și trage o puternică lovitură cu palma pe masă. Stan Popescu tresare cu ochii cârpiți.

– Cine te-a pus pe tine aici? răcnește strașnic reacționarul.

– Boborul! răspunde foarte răgușit republicanul.

Atâta i-a trebuit Reacțiunii! Când a auzit de bobor, a turbat: l-a și-nhățat pe Stan și, valvârtej cu el, drept la hanul Călugărului!

Așa s-a sfârșit cu Republica noastră! Așa Reacțiunea a sfâșiat cea mai eroică pagină a liberalismului român!

¹ Starea înainte de (lat.).

NOAPTEA ÎNVIERII

NOVELĂ

Notiță explicativă

Dacă literatura este, în adevăr, o artă, atunci se întâmplă cu dânsa, în deosebire de toate celelalte arte, un lucru foarte ciudat. Să vedem.

Toate artele cer de la om o strădanie mai mult sau mai puțin îndelungă. Muzica, pictura, sculptura, arhitectura, teatrul, până și călăria, trebuiesc învățate încet-încet, ani întregi. Cu cât le învață omul și le pătrunde, cu atât descopere că-i mai rămâne încă mult de știut; așa, s-a zis cu drept cuvânt că viața este prea scurtă și arta prea lungă. Toate – afară de literatură.

Literatura este o artă care nu trebuie învățată; cine știe cum din litere se fac silabe și din acestea cuvinte, este destul de preparat pentru a face literatură.

Deosebirea acestei nobile arte de celelalte se poate compara cu privilegiul de odinioară al claselor aristocratice; când intra copilul nobil în armată, intra dintr-o dată cu un grad înalt; nu-i trebuia, pentru ca să ajungă polcovnic, nici vechime, nici practică, numele lui era de ajuns pentru înaintare.

Așa e și-n literatură: ai învățat alfabetul, poți fi literat. Aminteri, nici nu s-ar explica progresul și bogăția de producere a acestei nobile arte la noi. Întrebați pe un muzicant, pe un pictor, pe orice alt artist, om matur: în câtă vreme ai învățat d-ta arta dumitale? Are să-ți răspundă, dacă e adevărat artist, aproape invariabil: „În foarte mult timp, vreo douăzeci de ani, și tot nu o știu bine“. Dar ia întreabă și pe un june literat, în cât timp și-a învățat arta; are să-ți spună: „Domnule, literatura nu se învață; talentul este suficient; am talent, prin urmare am tot ce-mi trebuie ca să fiu un literat desăvârșit“.

Și astfel vedem că lumea părăsește artele ingrate, cari reclamă atâta bătaie de cap până să le înveți, și că tinerimea toată dă năvală în ogrorul literelor, pe atât de comod pe cât de nobil.

Dar nu numai pe calea producerii literatura-i exigentă, ci și pe calea judecării produselor.

Un exemplu. Ca să judeci o operă de artă, un tablou, o statuie, o simfonie, mai știu eu ce, îți trebuie, pe lângă gustul înăscut, și o deprindere îndelungată, o anume pregătire, care nu se pot căpăta decât cu vremea.

Un muzicant bătrân, om care și-a petrecut o viață cu cercetarea secretelor artei sale, nu îndrăznește a se pronunța așa dintr-o dată asupra valorii unei produceri de școală nouă.

Un pictor, vechi meșter, nu poate judeca lucrarea altuia, trecând numai pe dinaintea ei, dintr-o singură aruncătură de ochi.

Așa cu toate artele – afară de literatură. Și e drept să fie așa; dacă, pentru ca să o faci cu succes, nu-ți trebuie altă pregătire decât scrisul, de ce ți-ar trebui mai mult decât cititul ca să o judeci cu competență?

Știi să scrii? ești literat.

Știi să citești? ești critic.

Prin urmare, eu, care nu am învățat arta ce profesez, nu am de loc dreptul să mă supăr, nici cuvânt să mă mir că d-ta, fără nici o preparare, îmi critici producerile; cum mie nu mi-a trebuit învățătură ca să le scriu, nici d-tale nu-ți trebuie, ca să pricepi producerea mea, decât să o citești.

Și iată, numaidecât am să dau aici o nuvelă. Eu n-am făcut până acuma literatură serioasă, și mă jur că n-am vreo prealabilă, pregătire pentru așa ceva; de astă dată însă, m-am hotărât. Trebuie, pe lângă teoria de mai sus, și un exemplu, și mi-am ales novela, un gen la modă.

Iată opera mea:

NOVELĂ

Este în ajunul Învierii.

Natura, ca o mireasă răpită, care a dormit vrăjită în lanțurile de gheață ale unui crud uriaș răpitor, se deșteaptă fericită, grațioasă, mândră, la mângâierile dulci, duioase, molcome ale tânărului și fierbintelui său mire, care o căuta de mult, care a regăsit-o în sfârșit, și care vine să dezlege vraja de gheață cu farmecul unei sărutări de foc. Este tânărul și zburdalnicul copil favorit al lui Paște-împărat, este minunatul făt-frumos April cu părul auriu, care o ia în brațe pe adormita fecioară, o alintă, o leagănă, o mângâie și, cu mii și mii de sărutări, una mai înflăcărată decât alta, o recheamă la o nouă și strălucitoare viață!

Pretutindeni este o mișuială, o forfoteală, o fierbere, o pornire de trai proaspăt: muguri verzi, flori de toate firele de tort ale curcubeului, musculițe șagalnice, gândăcei nebunateci... Ce viață și ce veselie în totul și în toate!... Totul trăiește, toate se bucură!

O! primăvară, junețea anului! O! junețe, primăvara vieții! O! nouă și sublimă antiteză!¹

Și pentru ca această sărbătoare a lumii întregi, când prăznuim regăsirea și reînvierea copilei de împărat de către mirele său, făt-frumosul April, feciorul favorit al lui Paște-împărat, să fie vrednică de așa părinți și așa copii, Cerul, părintele fecioarei, plângând de bucurie, aruncă mană bogată din ochii săi pe țarinile și ogoarele muncite cu sudoarea frunții

¹ Antiteza e binecunoscută și aparține poetului italian Metastasio (1698-1782): "O, primavera, giuventù del anno,/ O giuventù, primavera della vita!"

harnicului și neobositului plugar, prietinel totdeauna credincios al Zorilor, al Nămiezii și al Amurgului, iar tunetele largului văzduh vestesc, în chip de biruință împărătească, tutulor popoarelor și semințiilor isprava mirelui April, redeșteptarea miresei lui fecioare!

Christos a înviat! vom zice mâine. Adevărat a-nviat! vom răspunde tot noi. Da! A renviat Natura, a renviat viața și celor din mormânturi viață dăruindu-le !

O zi frumoasă, măreață, sublimă va fi ziua de mâine pentru toți – pentru toți afară de Leiba Zibal, hangiul de la Podeni.

Mic, slab, pipernicit, nervos, bolnav de friguri, el e cuprins de o nedescrisă groază la apropiarea nopții Învierii, fiindcă știe bine că, în noaptea aceasta, un tâlhar are să-l calce ca să-și răzbune asupra lui. Acela care va veni peste noapte, care trebuie să vie, se cheamă Gheorghe; el a fost odată slugă pripășită de pe drumuri la hanul jidanului. El era un om fioros, și hangiul știe că, o dată căzut în mâinile lui Gheorghe, nu mai poate fi scăpare pentru el. Acela, om rău și crud, îl ura pe hangiu de două ori, și ca de un vrăjmaș și ca de un creștin, îi promisese că are să vie, și acum jidanul îl aștepta.

Până acolo mergea groaza lașului jidan, că visa ziua-n amiaza mare că cineva îl atacă, în fața lumii întregi, că un nebun furios vine în fața unei mari mulțimi de oameni să strivească, sub ochii lui, capetele copilului și balabustei lui unul de altul și să le confunde ca pe niște ouă moi. Teribil! Oribil! Înfrorător!...

Atunci se deștepta...

Dar iată că sosea și diligența cu doi studenți, cari mergeau să facă Paștile în provincie, în familie.

De ce sosise astăzi diligența așa de târziu?

La tactul poștii, de unde trebuise să ia cai odihniți, se făcuse un omor, mai bine adică cinci omoruri, și se furaseră patru cai. Era teribilă, înfrorătoare, oribilă înfățișarea teatrului crimei. Aceasta o putea afla Leiba Zibal de la cei doi pasageri, studenți, cari, ospătând sub umbrar, discutau despre crimă în genere, foarte emoționați de cele ce văzuseră.

Ei erau doi din acei tineri cari înțeleg năzuințele unei lumi viitoare, cari, la lumina științei, văd păsurile și nevoile societății și, suferind de suferințele altora, dorind dorințele tutulor, cred și speră într-o lume mai bună, mai frumoasă, mai adevărată, mai justă, mai echitabilă. Ei erau amândoi de unanimă părere că în o mai bună organizație economică, în o organizație socială care să nu mai lase nimica de dorit, crima nu va mai avea loc și prin urmare va trebui să dispară de tot, sau mai bine zis să nu mai apară de loc.

Deși jidanul nu înțelegea bine teoriile înalte economico-sociale ale celor doi tineri altruiști, el, în egoismul său, înțelegea instinctiv că, în organizația actuală, care e încă foarte departe de idealul lor sublim, Gheorghe poate să-i facă peste noapte ceea ce tâlharii ceilalți făcuseră dimineața trecută la tactul poștii.

De aci, îndată după plecarea diligenței rămânând singur pe înserate, fricosul jidan intră într-o grijă omorătoare. Se puse să încuie hanul și să se închidă înăuntru ca într-o cetate, de unde să reziste în ruptul capului la atacul lui Gheorghe.

Așa, închis în cetățuia lui, ca un senior din evul mediu, care știe că are să fie atacat de un măreț suveran însoțit de o puternică oaste, el așteaptă prins de frigurile groazii... Noaptea a sosit.

Într-un târziu, iată sosește și momentul oribil.

Tâlharii, cu Gheorghe în frunte, încep atacul cetățuii.

Ei au un plan lesne de înțeles: să facă patru găuri cu un burghiu mare în scândura groasă de stejar a porții; pe urmă, cu un ferăstrău, să unească toate găurile, și, când acestea vor fi toate unite, pătratul dintre ele să-l tragă afară; apoi, prin locul rămas gol, unul să introducă mâna înăuntru, să apuce bârna, care închide poarta, s-o dea-ntr-o parte, să deschiză poarta de perete, și să intre la jidan, să-l apuce în culcuș.

La această închipuire, jidanul, care urmărea dinăuntru, dărdăind de groază, ce se petrecea afară, fu cuprins de toți fiorii: era pierdut! era față-n față cu moartea neîmpăcată, moartea pe care forțe nu înconștiente i-o preparau cu toată rafinata cruzime de care numai omul este capabil.

Care va să zică, e prins în laț! în laț!...

„În laț! Iehova! zise jidanul în sine... în laț!...”

Și atunci, se bătu în piept și se rugă, ca și cum ar fi cerut lui Iehova o inspirație de mântuire.

„În laț!” mai zise el o dată. Apoi, după o zguduitoare teribilă, începu să zâmbescă sardonice:

„În laț! în laț! las’ să ziche el!” și, galben, desfigurat, abătut, zdrobit, torturat de groaza apropiatei morți, dispăru pe furiș iute în întuneric...

Puțin apoi, apăru iarăși.

Jidanul era acum gata. El combinase astfel planul său: o frânghie lungă legată cu un căpătâi de un butuc al gârliciului pimniței; la o potrivită lungime, pe unde era să dispară pătratul scobit, un ochi pe care îl ținea deschis cu mâna stângă, în timp ce cu mâna dreaptă ținea strâns celălalt căpătâi. La momentul dat, jidanul dă drumul ochiului și, apucând repede cu amândouă mâinile căpătâiul liber, cu o smucitură supremă trage înăuntru brațul întreg.

Se înțelege că tovarășii banditului prins astfel îl părăsiră în fuga mare: se știe că bandiții în genere sunt lași!

Uf! Jidanul scăpase: era triumfător!

Jidanul se repezi în dugheană; luă o lampă și o apropie de mâna captivă. Atunci mâna simți, și această simțire dete jidanului o inspirație diabolică.

El intră iarăși în dugheană, cuprins de o nouă dărdăială de friguri; luă o făclie mare, o aprinse și o fixă să arză subț mână banditului, care nu l-ar fi cruțat pe el.

Era acum, nu numai salvat, era chiar răzbunat!...

Da! dar... Dar era... nebun!...

Spaima pe de o parte, mulțumirea și emoția triumfului pe de alta îi rătăciseră mințile...

Nebun! căci atunci când propria lui balabustă și toți țărani, cari, natural, de la Înviere veneau la circumă, l-au întrebat: „Ce s-a petrecut, jidane? ce este?” el, cu privirile pierdute, vagi, rătăcite, le răspunse că el nu e jidan, că el merge la Ieși să spună rabinului că el e creștin, fiindcă el a aprins o făclie lui Christos în noaptea Învierii!...

Și a și pornit să plece spre Iași.

Se făcea ziua, ziua Paștilor.

Natura, ca o mireasă răpită, care a dormit vrăjită în lanțurile de gheață ale unui crud uriaș răpitor, se deștepta fericită, grațioasă, mândră, la mângâierile dulci, duioase, molcome ale tânărului și fierbintelui său mire, care o căutase de mult, care o regăsise în fine, și care venea să dezlege vraja de gheață cu farmecul unei sărutări de foc. Era tânărul și zburdalnicul copil favorit al lui Paște-împărat, era minunatul făt-frumos April cu părul auriu, care o lua în brațe pe adormita fecioară, o alinta, o legăna, o mângâia și, cu mii și mii de sărutări, una mai înflăcărată decât alta, o rechema la o nouă și strălucitoare viață.

Pretutindeni, o pornire, o fierbere, o forfoteală, o mișuială de trai proaspăt: muguri verzi, flori de toate firele de tort ale curcubeului, musculițe nebulatice și gândăcei șagalnici!

...Ce viață și ce veselie în toate și în totul!... Totul trăia, toate se bucurau!

O! junețe, primăvara anului! O! primăvară, junețea vieții! O! sublimă și mai ales nouă antiteză!

Și pentru ca această sărbătoare a lumii întregi, când se prăznuia regăsirea și renvierea copilii de împărat de către mirele său, făt-frumos April, feciorul favorit al lui Paște-împărat, să fie vrednică de așa părinți și așa copii, Cerul, părintele fecioarii, plângând de bucurie, arunca mană bogată din ochii săi peste țarinele și ogoarele muncite cu sudoarea

frunții harnicului și neobositului plugar, prietenul totdeauna credincios al Zorilor, al Nămiezii și al Amurgului, iar tunetele largului văzduh vesteau, în chip de biruință împărătească, tutulor popoarelor și semințiilor isprava mirelui April, redeșteptarea miresei lui fecioare!

„Christos a-nviat, jidane!” ziceau vesel românii.

„Adevărat a-nviat!” răspundea nebun jidanul.

Da! renviase natura, renviase viața, și celor din mormânturi viață dăruindu-le.

O zi frumoasă, măreață, sublimă era aceea pentru toți, chiar pentru Leiba Zibal, hangiul de la Podeni!

Notă

În momentul când cronica mea este deja culeasă la tipografie, un amic îmi spune că i se cam pare a fi citit odată o novelă ceva cam așa.

Acum e prea târziu ca să mai schimb subiectul.

Nu voi putea fi acuzat de plagiat, căci mai la urmă subiectul nu e atâta de important în artă cât este de importantă tratarea.

Vedeți, de exemplu, în pictură sau în sculptură de câte ori nu s-a tratat același subiect, fie profan, fie sacru, de diferiți artiști, și n-a mai făcut nimenea gură.

Am încercat dar și eu să tratez în modul meu original un subiect pe care poate l-a tratat și un altul. De unde știi? poate am avut norocul să fac mai bine.

În fine, orișice puteți zice de nuvela mea; un lucru rămâne netăgăduit: ce stil! ce limbă! ce limbă românească! Ei? Apoi, dacă e limba frumoasă, ce mai poftiți?...

BAIONETA INTELIGENTĂ

[GARDA CIVICĂ]

De câte ori auz zgomote de război, îmi amintesc cu pietate și cu mândrie de acum atâția ani trecuți, când eram unul dintre aprigii apărători ai Independenței. Pe vremea ultimei conflagrațiuni orientale, am servit în garda civică – „baioneta inteligentă” – în compania din mahalaua armenescă. Timpuri eroice! am de la voi frumoase amintiri! Căpitanul meu, dl Gută Cotoi, odinioară sergent în pompieri, era un tip de haidamac, care fusese apoi, pe rând, birjar, cârciumar, binagiu, samsar de slugi, spion de poliție, bătaș, ș-acum, în sfârșit, urmând unei vocațiuni irezistibile pentru viața politică, se declarase pe față pentru guvern. Era un agent propagandist rabiât – groaza cârciumarilor și altor case publice, spaima birjarilor, lăutarilor, flașnetarilor, alunarilor, salipgiilor și a tuturor câți îi picau înainte în momentele-i de arțăg contra ciocoilor. Dar, aminteri, om plăcut, deștept și vesel. Când a venit pentru prima oară să mă cheme-n serviciu, era tămâiat, îl cunoșteam de mult – cine nu-l cunoștea în mahala pe dl Cotoi? – zic:

– Frate Gută, te rog, pe mine să mă scutești; sunt slab de constituție.

– Ei, aș! zice. Ofică rusească!... Nu se poate, d-le luncule... adică... se poate, dacă pui om în loc.

– Atunci, pui om în loc.

– Atunci, scoate rubla.

I-am dat-o, și dl Gută a plecat legănându-se și strigând:

– Trăiască ai noștri, d-le luncule!

Apoi o teribilă înjurătură:... de ciocoi! Peste vreo opt zile, m-a călcat dl Gută iar, și iar mi-a șters carboava, și iar: „Trăiască șel...” Peste vreo cinci zile, altă rublă; pe urmă, din patru-n patru zile, regulat. Dar toate tiraniile trebuie să aibă un capăt. Am hotărât să mă revolt. Când vine dl căpitanul tun și zice:

– Măine ai servici...

– Neică Gută, zic, oi avea, n-oi avea servici, nu știu, da' rublă știu că n-am, și nici n-o să mai am de aici înainte. Scurt!

– Atunci... cum?

– Iac-așa.

- Atunci te bag la arest.
- Să poțeste!
- Car' va s' zică nu dai rubla?
- Nu pot.
- Bine...

Și a plecat supărat, înjurând strașnic pe ciocoi. A doua zi, dis-de-dimineată, am auzit goarna, m-am îmbrăcat repede și m-am dus la companie: am luat o pușcă bătrână, care clănțanea din toate încheieturile când umblam; mi-am încins centuronul cu patronașul peste palton, și am plecat prin lapoviță cu cârdul companiei. Un comisar de poliție ne-a dus în șireag pe Podul Mogoșoaii – era parada Bobotezii. Mai târziu când a venit și căpitanul și m-a văzut, el, care mă credea un laș incapabil de a purta o armă, a rămas încremenit:

– Bravos, dle Iancule! mă lucrași car' va s' zică?... Da' nu face nimica! Trăiască ai noștri!... de ciocoi!

După ce a dat câteva târcoale în fața companiei, a venit iar la mine, m-a tras la o parte și, foarte discret, mi-a duhnit la ureche:

– Dle Iancule, nu face pentru d-ta să stai între boccii... Dă-mi o jumat' de rublă și du-te acasă.

– N-am nici sfanț, nene Gută, zic eu tare, ca să m-auză cocoanele înghesuite pe trotoar la spatele șireagului nostru.

Dar dl căpitan se-nțepenește-n călcăie și, ca să-mi acopere glasul, strigă răgușit din fundul bojocilor:

– Cumpanie... drepti!

În același moment, s-aud venind din susul stradei niște huiduituri zguduitoare... Ce era? Cine știe cine prinsese un câine jigărit de mahala, îi legase o tinichea de coadă și-l aruncase în mijlocul stradei, să-l dea garda-n târbacă, după o veche datină consacrată a acestei instituțiuni urbane. Apucat între cele două șiruri de bravi, care aveau la spate câte un zid de lume; aiurit de huiduituri, de amenințările puștilor și de loviturile tinichelii, nenorocitul animal fugea făcând niște salturi nebunești și chelălăind într-un chip infernal, pe când garda și publicul făceau un haz nespus. A trecut pe dinaintea noastră ca o vedenie himerică, încă târziu se auzeau în depărtare huiduituri tocmai pe la Piața Teatrului.

Noi eram companie de elită. Eu stam postat peste drum de Crețulescu, aproape de palat, între doi armeni foarte borțoși, unul basmangiu pe podul Târgului-de-afară, și altul fabricant de cafea măcinată și alte mirodenii în Calmata. Acesta-și pusese de degrabă paltonul peste șorțul cu care se acoperea când măcina martinică, și șorțul era cu o palmă mai lung decât poalele paltonului, care se mai scurtase o șchioapă din pricina centuronului încheiat sub burtă.

Cafegiului, răzbit de frig, îi curgea nasul enorm plin de guturai, și, om curat ca toți armenii, mă ruga din când în când să-i ții pușca: s-apleca din greu, își ridica șorțul și se ștergea la nas. După aceea, când își lua pușca-napoi, foarte politicos:

– Mersâm... Am avut noroc; dacă nu am uitat șorțu pa mine, cu ce m-am șters la nas?

De-atunci, n-am mai băut cafea cu caimac! În sfârșit, iată că se-ntorc înapoi spre palat trăsurile oficiale... Strigam încă ura, când trecea pe dinaintea noastră escadronul de suită. Jandarmii mândri, cu săbiile scoase, se uitau, pe sub cozorocul chiverelor, la compania noastră, mai ales la mine și la armenii mei, cu un zâmbet așa de ciudat, încât am aplecat ochii-n pământ și, din ceasul acela, mi-am promis să fac toate sacrificiile pentru a mă scuti pe viitor de o așa penibilă situație. Am alergat la dl Cotoi și, după multă tocmeală, ne-am ajuns: două ruble pe lună și să mă lase-n pace. I-am dat una înainte și apoi câte una la fiecare cinsprece zile. Am servit regulat patriei, spre deplina mulțumire a comandantului meu, până la desființarea gardei. Și o dovadă că am fost un brav e că d. căpitan a venit odată la mine foarte bine dispus și mi-a zis:

– Dle lancule, să știi că acuma ne-mparte și nouă, la garda națională, dicorății pentru apărarea Independenței; să știi că te pui pe listă.

Eu, înțelegând unde vrea să m-aducă dl Gută, i-am răspuns că eu n-am pretenție... am luptat așa, de dragul liberalilor. Dar dl Gută:

– Trăiască ai noștri, d-le lancule!... de cioco! Da' nu se poate! să dau la toți boccii și mitocanii dicorății și tocmai d-tale să nu-ți dau! nu face! Eu știu că te trec pe listă.

– Nu mă trece, că cine știe cât costă... acu sunt cam tinichea.

– Ce să coste? un moft... Facem noi pentru d-ta. Pe urmă mi-a cerut o jumătate de pol, pe urmă i-am dat o rublă și pe urmă ne-am ajuns cu o rublă și jumătate. M-a încasat și m-a trecut la portofel. Peste vreo câteva zile după desființarea gărzii, m-am întâlnit cu dl Gută – îl făcuseră perceptor, și era foarte vesel! L-am întrebat în glumă:

– Nene Gută, ce se mai aude cu dicorația mea?

– ... Care dicorație...?

– Aia... nu ții minte?... o rublă și jumătate...

– Dracu să-i știe, d-le lancule, ce-a făcutură ăia de la comenduire, că eu le-am trimes de atunci listele; dar acolo e acuma un balamuc cu predarea armelor! Cică s-a furată sumedenie...

¹ În ediția de bază (Momente, 1901), greșit: “vremea”.

² Obişnuiesc, poftesc (ngr.)

– Se prea poate, nene Gută; în vreme¹ de război câte arme nu să prăpădesc!

– Poate la alte cumpănii să se fi făcut vrun abuz; dar la noi, nu-mi vine să crez... Ei! da' nu face nimica... Trăiască ai noștri, dle Iancule!... de ciocoi!

Astfel, din pricina unei neglijențe a comendurii am rămas nedecorat, după ce am luptat atâta! Asta nu e drept! mi-am zis. Sunt sigur că lui Sarchiz cafegiul i-a dat. M-am dus să-l văz. L-am găsit tot cu șorțul cunoscut și cu guturaiul cel vechi; amesteca martinică cu rio ca să facă moca. Din vorbă-n vorbă, zic eu, ascunzând cât puteam mai bine sentimentul de invidie:

– Dumitale cum ți-a dat decorație, frate Sarchiz, și mie nu? că eu încai am plătit înainte.

– Așa am avut oră... Când ne-a aduce dicorație, plătim... Ne-a adus dicorație, am plătit.

– Așa...? zic eu domirit.

– Bei un cafe proaspăt?... să-ți fac un gingirle...

– Nu, nene Sarchiz, mersâm; nu mai metahirisesc² de mult cafea cu caimac!

ÎNTRE DOUĂ POVEȚE...

Schiță

Cu tot uetul balului, am auzit șoptindu-mi clar la urechea dreaptă: „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să te lași amețit de un drăcușor așa de tânăr!“ Era o povață foarte cuminte, pe care desigur aș fi urmat-o, dacă aveam numai o ureche; însă de-abia își termină consilierul înțelept propoziția, și, la urechea stângă, altul îmi șopti și mai clar: „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să nu te lași purtat de atâta farmec...“ Nu m-am uitat împrejur, să văz cine sunt cei ce-mi șopteau. Îi știam. Erau cei doi consilieri intimi ai mei, cari nu mă părăsesc nici un pas, nici o clipă, nici ziua, nici noaptea, nici deștept, nici în somn. Îi cunosc bine pe amândoi, mai bine de cum mă cunosc ei pe mine. Eu sunt sigur de caracterul lor; ei nu se pot niciodată bizui pe al meu. De câte ori nu i-am amăgit, urmând, cu toată povață stăruitoare a unuia – pe care mă prefăceam că o ascult cu tot interesul – îndemnul celuilalt. Dar e și vina lor: unul mă trage la dreapta, altul la stângă; când unul îmi zice da, altul îmi zice ba, așa că eu, sau trebuie să stau pe loc, așteptând în zadar o împăcare a lor imposibilă, sau trebuie numaidecât să urmez pe unul, și astfel să contrarez pe celălalt. Însă, ce e regretabil pentru mine, e că totdeauna, după ce am urmat pe unul departe pe o cărare, când mă uit înapoi, mă căiesc că n-am urmat povața celuilalt.

Acum, stam singur după perdelele unei ferestre, pitit într-adins în întuneric, pentru a scăpa un moment de persecuția unui drăcușor de cincisprezece ani și a-mi culege mințile, înțelege bine cititorul că, nu în ironie, numesc pe domnișoara Nina „un drăcușor“: la grandiosul bal, ea venise costumată așa, ca s-adeverească zicătoarea că puilul, și de drac, e frumos... În costumul de mătase neagră, cu clinuri și bendițe stacojii; cu manteluță de catifea, care-i împlinea talia micuță încă neformată bine, mititelul Mefisto avea niște mișcări de o mlădiere diabolică: asta îmi amintea vorba că un drăcușor se poate strecura prin cea mai îngustă crăpătură. Ceea ce mai ales se potrivea de minune cu atributele personajului, erau cei doi ochi negri, cari aruncau de sub tichia de catifea niște priviri câteodată insuportabile. În totul era, simțeam bine, o arătare primejdioasă, un prilej de pierzare, de care trebuia să fug făcându-mi cruce.

Din ascunzătoarea mea de după perdele, unde mă refugiasem scăpându-i pe înșelate, o urmăream cu privirile cum aluneca de colo până colo, ca argintul viu, prin mulțimea pestră, cu un neastâmpăr febril, după ce, de la categoric până la brusc, refuzase orice invitație la danț. O clipă, o pierdui din ochi; și clipa aceea, în care se stinse, între atâtea colori strigătoare, delicioasa siluetă neagră, mi-a fost, trebuie să mărturisesc, foarte penibilă. Atunci, la urechea stângă auzii, călduros: „Pe tine te caută!” iar la urechea dreaptă, batjocoritor: „Ei așa!” Această replică răutăcioasă m-a ofensat... Așa? am zis; și, dând cu amândouă mâinile perdelele într-o parte, am intrat în lumina balului.

O frumoasă domniță din veacul [al] XVI-lea îmi ieși drept în față.

Era o veche cunoștință a mea, care-mi ceru brațul s-o conduc la bufet. Domnița era una din cele mai mândre frumuseți ale societății noastre – și văduvă. Deși favoarea ce-mi făcea era destul de prețioasă, o favoare de care nu se bucurau decât foarte puțini intimi, am fost grozav de contrariat de întâlnirea aceasta prințiară. Dar nu era chip să scap... A trebuit să mă execut. Am pornit cu ilustra mea tovarășe pe latura vastului salon, căutând calea mai liberă, și, pe când îmi spunea că a doua zi e hotărâtă să plece pentru câteva luni în Italia, și că i-ar face mare plăcere să fie însoțită de un om de spirit, amuzant și iubitor de artă, eu căutam, distrat, în toate colțurile, nu cumva voi mai găsi cu ochii norocul ce mi se părea pierdut pentru totdeauna... Să fi plecat?... Aș fi fost dezolat!...

Am ieșit din salon pe ușa cea mare și am pornit să coborâm pe scara de marmură către splendidul bufet din catul de jos. Dar, când pășeam a doua treaptă, îmi apărui jos, pe spalierul de mijloc al scării de onoare, între ghirlandele de flori luminoase, domnișoara Nina, care suia în fugă din bufet. Cum ne-a văzut, s-a oprit pe loc, în timp ce eu am făcut o mișcare, pe care domnița, cu gândul la călătoria proiectată, probabil, a trecut-o neluată-n seamă. Am coborât încet-încet! Nina sta înfiptă în călcăie dinaintea noastră, asteptându-ne să sosim. Mândra domniță, trecând liniștită în fața fetei, a mângâiat-o zicându-i cu multă bunăvoință: „Unui așa drăcușor frumușel i-ar șede bine și în rai”, la care drăcușorul, aruncându-mi o privire aproape infernală, răspunse înțepat: „*Merci, Madame...*” și într-o clipă zbură pe scară-n sus și dispăru pe ușa cea mare în salon.

Am intrat cu domnița în bufet, unde era multă lume... Când voiam să aduc la gură o cupă de șampanie, am simțit la spate un fior călduros, ca și cum mi s-ar fi apropiat repede de corp o flacăra, așa că m-am întors brusc în loc... Drăcușorul!... Era în ochii ei o privire

atât de hotărâtă și de impunătoare, cu un înțeles așa de categoric și de precis, încât dacă domnița n-ar fi avut buna inspirație a-mi cere singură s-o duc înapoi la fotoliul ei rezervat în salon, aș fi fost în stare să fac o nepoliteță rugând-o, sub orice pretext, cât de stângaci aș fi putut imagina în pripă, să mă scutească de atâta onoare.

Urmăriți la o cuminte distanță de drăcușorul meu, a cărui emanațiune o simțeam de departe devenind din ce în ce mai pătrunzătoare, am pornit înapoi spre salon. După ce am lăsat la locul ei pe domnița, m-am întors. Rezemată de o coloană de lângă ușa cea mare, Nina mă aștepta. M-am oprit în loc și mi-am cufundat privirile din tot adâncul sufletului asupra siluetei aceleia, care lua proporții miraculoase. M-am dus cu dragă inimă, împins de o putere irezistibilă, drept la ea, fără nici o sfială de cine știe ce ochi bănuitori, își scosese mânușile roșii, și mâna-i mică, cu care-și apăsa partea stângă a pieptului, strălucea într-un mod uimitor pe pieptarul ei de atlas negru. Figura ei avea un aer straniu – un amestec de răutate inspirată și de profundă imputare. Sprincenele-i fine erau încruntate, buzele strânse, și fruntea, atât de tânără încă, întunecată. Mi-a luat brațul fără să-mi zică o vorbă, și, fără să-i zic o vorbă, am urmat-o machinal. Brațul îi tremura așa, încât al meu, contagiat, începu să tremure asemenea. Ea mi-l strânse cu putere, și simții distinct cum, sub corsajul de mătase, zvâcnea precipitat de pereții coastelor mici resortul neastâmpărat al vieții.

Ocolind cu multă prudență punctele salonului, unde, în grupuri, puteam întâlni cunoștințe indiscrete, trecurăm într-un salonaș turcesc, apoi într-o altă încăpere mai mică, fără să fim împiedicați de cineva, și ajunserăm la o ușă ascunsă în perete. Nina ciocăni de trei ori, într-un mod caracteristic; ușa se deschise; fusei împins înăuntru; drăcușorul intră după mine și trase ușa care se înclue de sine. Eram în odăița de studiu a d-șoarei Ana, fiica stăpânei casei și prietenă intimă a d-șoarei Nina, cam de aceeași vârstă.

Balul era departe. Nu se mai auzea câtuși de puțin zgomotul lui.

Rămăsei încremenit în picioare, pe când drăcușorul, fierbând și bătând nervos din vârful botinei de lac, își arunca departe mantaua de catifea și mânușile roșii. După ce mă privi apoi îndelung cu ochii pierduți, se trânti pe o canapea, ascunzându-și capul în amândouă mâinile. Stam pe loc, cuprins de un vag sentiment de frică; însă încet-încet, în fața acestei minuni, la care nu mă săturam să privesc, frica începu să se schimbe într-o delicioasă senzație.

După mișcarea umerilor înțelesei că drăcușorul plângea înfundat cu hohot. Nu mai puteam sta locului; mă repezii fără să știu ce fac și,

luând în brațe cu putere drăguțul corp, ușurel ca o pană, îl ridicai drept în sus... Plângea cu adevărat, zbătându-se în brațele mele ca o pasăre sălbatică rănită pe care o culege brutal vânătorul.

„Nino! i-am strigat; nu-i frumos ce faci! un drăcușor nu plânge niciodată!... Te rog!... Nino!“

Pe sub perdeaua de lacrimi, atât de bogate și de ieftine la așa vârstă, ea-mi aruncă drept în ochi o privire nespusă; încet-încet apoi, pleoapele cu genele mari închiseră ferestrele atât de luminoase ale acelui suflet ciudat; fața se făcu cum e varul, nasul se subție, buzele se albiră și se întredeschiseră, și fermecătorul cap al micului Mefisto se aplecă pe spate, lăsat în gol în afară de brațul meu.

„A leșinat! trebuie deșteptată!“ auzii la urechea stângă, care se ridicase la o stare exaltată de sensibilitate, pe când urechea dreaptă era, poate tocmai pentru asta, cu desăvârșire surdă. Atunci, simțind că mi se opresc bătăile inimii, îmi aplecai binișor capul și-mi apropiai buzele mele de ale ei... Erau reci ca gheața... Iar când voia să se deschiză spre a zice o vorbă – ce vorbă, nu știu – simții că mă ciupește cineva de urechea surdă. Era domnișoara Ana, care sosise pe la spate fără s-o auz, râzând foarte veselă; zdrobită de oboseala danțului, ne spuse gâfâind:

„Destul!... Nino, te caută toți în bal; trebuie să pleci!“

Am îmbrăcat amândoi repede cu manteluța lui pe bietul drăcușor, care era cu totul aiurit; i-am șters frumușel lacrimile, i-am aranjat frizura deranjată sub tichiuța de catifea și i-am deschis ușa secretă. Drăcușorul a stat o clipă în prag, apoi, cu o volubilitate felină, s-a repezit înapoi la mine, să-mi dovedească iute că aceleași buze pot fi și reci ca gheața și fierbinți ca flacăra cea mai vie.

Când, după o plimbare de trei ceasuri în sanie, mă întorceam de dimineață de la Șosea, unde mersesem să caut somnul prea greu de găsit acasă, am auzit venindu-mi de departe, pe aripile unui vânt subțire și înghețat, țipătul unei locomotive, mi s-a ridicat de deasupra ochilor vraja minunatei nopți trecute. La urechea dreaptă, care, nu știu de ce, își recăpătase sensibilitatea, mi-a sunat:

„Ar fi o nerozie să nu profiți de ocazia fericită a unei călătorii împreună cu o femeie așa de distinsă.“

„Dar drăcusorul cum rămâne?“ mi-a șoptit la urechea stângă.

„Ei aș!“ am răspuns.

Am mers în grabă acasă, mi-am făcut repede valiza și am pornit la gară. Trecând pe o stradă de-a dreptul, mi-a venit ideea să cârmesc la stânga, să fac un ocol mic, spre a trece pe dinaintea caselor unde

locuia Nina. Dar m-am gândit pe dată c-aș putea pierde trenul și am aplecat în jos mâna cu care vream să ating umărul birjarului. Am ajuns la gară cu cinci minute înainte de plecarea trenului. L-aș fi scăpat!... M-am suit vesel. Tovarășa mea de călătorie era de mult la locul ei. A fost foarte mulțumită văzându-mă hotărât în sfârșit s-o însoțesc, și mi-a dovedit aceasta îndestul pe urmă.

Am petrecut în Italia câteva luni, pe cari nu le pot uita niciodată; și asta o datoresc înțeleptului meu consilier din dreapta... Dar, precum am zis mai sus, ce e regretabil pentru mine e că, de câte ori urmez pe unul din consilieri departe pe o cărare, când mă uit înapoi, totdeauna mă căiesc că n-am urmat îndemnul celuilalt. Și de aceea, mi-aduc de-atâtea ori aminte de mititelul Mefisto și tot de-atâtea ori regret că odinioară consilierul de la stânga n-a insistat mai mult și n-a știut să profite îndestul de surditatea urechii drepte... Scăpam o încântătoare călătorie în Italia... Ei! și?... De unde știi pe ce alte țărături și mai fericite... Și acum, când e atât de mult de atunci, iată-i pe bunii mei consilieri că tot nu s-au împăcat; unul îmi zice: „Ai făcut foarte cuminte!“ iar celălalt: „Mare neghiob ai fost!“

CĂNUȚĂ, OM SUCIT

A fost odată un om care toată viața lui nu s-a putut potrivi cu lumea – un om sucit.

Mă-sii i-a abătut să-l nască tocmai despre ziuă la lăsata secului de postul mare, când se pornise o zloată grozavă. Paștele în anul acela cădea în iarnă de tot. Tată-său a alergat cu brișca la moașa satului tocmai în margine. Moașa dormea; d-abia se-ntorsese acasă de la arendașul moșiei, unde fusese chef. A trebuit vreme până s-o deștepte, până să se-mbrace femeia, până să se urce-n brișcă. Copilul a așteptat cât a așteptat și, până să-și piarză răbdarea mă-sa, care se văita cumplit, și-a pierdut-o el p-a lui și s-a repezit așa fără socoteală în lume, tocmai când s-auzeau clopoței de la brișca lui tată-său la scară.

Peste vreo patru săptămâni, a venit vremea să-l boteze: Radu, Răducanu, Cănuță – fără praznic la călindar. După ce s-a lăpădat de trei ori de Satana nașu-său pentru el, popa satului a luat copilul în mâini și l-a vârât o dată-n cristelniță: "... În numele Tatălui!..." copilul a răbdat; pe urmă înc-o dată: "... ș-al Fiului!..." copilul a-nceput să urle de apă rece parcă-l băga în foc; iar când l-a vârât a treia oară: "... și-al Sfântului Duh!..." copilul s-a smuncit dintre degetele popii ca o vârlugă, și a scăpat în fundul cristelniții. Popa a scos mâinile goale din apă, iar nașa a început să țipe:

– Se-neacă, părinte, copilul! ... Ce faci?

Popa și-a sumes iute mânecele și l-a scos cât a putut mai degrab la aer. Mititelul era vânăt ca un ficat de bivoli bătrân; nici miau nu mai zicea; clipea numai din ochisorii lui cârpiți ca un broscoi în pierzare.

L-au luat de picioare, l-au învățit, l-au scuturat, l-au frecat, până i-a venit iar sufletul la loc.

– Măă! zice popa; mulți copii am botezat de când sunt preot... să vă trăiască! dar așa copil sucit n-am mai văzut!

Cănuță a rămas sărman de părinți tocmai când se făcuse copil de-nvățătură... De una, mai bine pentru ei: mare bucurie n-aveau să capete după urmările lui.

Bunică-sa despre tată l-a luat pe copil la oraș și l-a dat la școală. A-nvățat Cănuță cât a-nvățat, până a ajuns cu chiu cu vai în clasa a patra.

Într-o zi, dascălul, un om foarte serios, a venit supărat. Cum a intrat în clasă, s-a așezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul și pe urmă:

- Cănuță!
- Prezent!
- Câți domni a avut țara românească?
- Mulți, domnule.
- Mulți, mulți! da câți?... neghiobule!
- ... Câți, domnule?
- Dar tu mă-ntrebi pe mine? ori eu pe tine, prostule?
- Să-i numărăm, domnule...
- Dar pân-acu ce-ai făcut, neghiobule?
- Am învățat la ar'metică, domnule.
- Mergi la loc, nătărăule! Aldată să-i numeri.

S-a dus Cănuță la loc și s-a apucat să numere și iar să numere.

A doua zi a venit dascălul și mai supărat:

- Cănuță!
- Aici.
- Câte feluri de numere complexe avem?
- Multe, domnule.
- Câte, dobitocule?
- Câte, domnule?
- Răspunde tu, boule!
- Să le numărăm, domnule!
- Acu să le numeri? până acum ce-ai numărat, măgarule?
- Am numărat domnii, domnule!
- Mergi la loc, vită! Aldată să le numeri.

Iar s-a dus la loc și s-a apucat să numere câte feluri de numere complexe avem.

A treia zi, dascălul intră turbat:

- Cănuță!
- Prezent!... Numerele complexe...
- Nu te-ntreb de numerele complexe...
- ... Domnii țării românești...
- Stăi, întâi să te-ntreb, loază... Câte râuri are Europa?
- Mă duc să le număr, domnule...

Și a plecat Cănuță. S-a dus la bunică-sa acasă și i-a spus că nu mai merge la școală măcar să-l taie. Bunică-sa a alergat la dascăl, și dascălul i-a spus:

- Babo, dă-l la meșteșug. Poate meșteșugul să-i dea de capăt, că nu-i de școală, e copil sucit, una-l întrebi și alta răspunde.

S-a mâhnit bătrâna, dar s-a gândit: de unde știi? nu e toată lumea făcută să se procopsească-n școală... să-l dau la stăpân; poate acolo să-i fie norocul lui.

L-a dat pe Cănuță la un băcan. A slujit băiatul cât a slujit, când mai bine, când mai rău. Într-o seară, băcanul a încărcat un coș mare cu fel de fel de mezeluri și cu vreo douăzeci de sticle de vin, să le trimeată la un mușteriu. Afară era polei grozav. Cănuță s-a aplecat și d-abia a putut ridica greutatea pe loc limpede în prăvălie.

– N-o să aluneci cu el, mă? a-ntrebat jupânul.

– De! jupâne; știu eu?

– O să-l poți duce?

– E greu...

– Haide! s-a răstit jupânul. Dar să dormi și să mănânci, știi? leneșule!

Cănuță a dat să ridice coșul și n-a putut. Jupânul ca să-l îmbărbăteze i-a dat un pumn în ceafă; pe urmă, jupânul și încă un băiat au ridicat greutatea și i-au pus-o lui Cănuță în cârcă. Copăcel-copăcel, băiatul a mers câțiva pași până la colțul stradei pe unde presăraseră negustorii cenușe pe dinaintea prăvăliilor; dar când să apuce pe o ulicioară mai neumblată, ca să mai scurteze din drum, tocmai venea o birje cu caii răscăcârați de teama alunecusului. Băiatul s-a ferit repede-n lături și odată, bândăbâc! și sdrong! Cănuță într-o parte cât colo și sarcina din spinare într-alta. Băiatul s-a lovit la cot de i-a secat sufletul; dar s-a ridicat degrab să vadă ce s-a făcut coșul. L-a apucat vârtos de toartă și l-a smuncit cu putere. Ciudat lucru! Coșul era acum mai ușor. Când l-a ridicat de la pământ, a-nceput să curgă din fundul coșului ca dintr-o stropitoare ciuruită: se spărseseră sticlele și acum se scurgea rămășița vinului. Ce să facă? La mușteriu, cu ciobul de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă?... Să se-ntoarcă la prăvălie! N-are să-l omoare doar.

De omorât nu l-a omorât jupânul, că jupânul nu era om așa de rău... Dar...

– Unde ai căzut, ticălosule?

– În colț la ulicioară.

– Pentru ce ai apucat pân ulicioară, afurisitule? Nu puteai merge pe Podul Mogoșoaii, pe unde e măturat și cu cenușe pe jos? Ai?

– Ca să nu mai olesc, jupâne!

– Să nu mai ocolești?... Ți-e lene să umbli, mișelule!... Patruzeci de franci!... face pielea ta câtă pagubă mi-ai făcut tu mie?

Și trage-i, și trage-i... I-a tras atâta, încât bietul Cănuță, după ce s-a-nchis prăvălia, nici n-a mai mâncat. S-a culcat îmbrăcat pe mindir și a dormit tun până la ziuă, parcă făcuse un ziafet.

A treia seară îl trimite iar cu marfă la alt mușteriu. Acuma era coșul foarte ușurel.

– Măă! să vii degrabă.

– Viu, jupâne.

– Bagă de seamă să mai spargi ceva iar!...

Peste câteva minute vine-n prăvălie o damă și târguiește fel de fel de trebuincioase pentru casă.

– Să-mi dai un băiat să mi le ducă numaidecât cu mine și cu contul, să-l plătesc acasă.

– Care dintre băieții ăi mici e aicea? întreabă jupânul.

– Nici unul! răspune tejghetarul. Sunt toți duși.

– Dar Cănuță?

– N-a venit încă.

– Veni-i-ar numele...

Doamna-și pierde răbdarea; se uită la ceas:

– Atunci, zice, iau o birje, că m-așteaptă la masă; am musafiri; și trimite dumneata pe băiat mâine, ori poimâine cu contul.

Jupânul, negustor vechi, care cunoștea cât se-ntinde, poimâinele cocoanei, zice dulceag:

– Dar... știți că... mai este un contișor...

– Ce contișor? zice dama. Orice-ar fi, plătește bărbatu-meu când o trece pe aici.

– E cam demult, zise jupânul zaharisind și mai tare tonul. De! cu vremea asta, și la noi, negustorii, nu prea merge... Eu zic, conită, mai bine să așteptăm băiatul... zău! mai bine să așteptăm băiatul.

– Care va să zică nu am atâta credit la dumneata?

– Mă iertați, sărut mâna, răspunde cu glasul ca miambalul jupânul, frecându-și mâinile.

Apoi schimbând deodată tonul, aspru cătră tejghetar, pe când intră mai mulți mușterii:

– Băiete! vezi ce-a poftitără domnii.

– Mersi, zice dama foarte înțepată și iese trântind ușa.

Orișicât să lași să plece așa un mușteriu supărat, o damă, nu face pentru un negustor... Tocmai când se gândea la asta cu părere de rău că s-a-ntâmplat, iacăta și Cănuță, alb de mazărice.

– Unde ai stat până acuma, nemernicule? zbiară jupânul.

– Am fost la d. Popescu.

– La d. Popescu?... un ceas pentru o palmă de loc?

– Am dat pe Podul Mogoșoaii, jupâne; pân ulicioară alunecă.

– Pe Podul Mogoșoaii?... ca să caști gura la prăvălii!...

Și șart! part! o pereche de palme fierbinți peste urechile degerate.

Desigur numai din pricina firii lui pe dos, i s-a părut lui Cănuță două palme mult mai dureroase decât bătaia de dăunezi. Dăunăzi, după atâta pisăgeală, se culcase fără să se plângă de șale și dormise ca o buturugă; acuma n-a putut s-adoarmă de usturimea urechilor. A plâns înfundat toată noaptea pe mindirul lui până despre ziuă.

Se împlinea acu, peste o minută, a treisprezecea învârteală a pământului împrejurul soarelui de când tânărul Cănuță se grăbise a ieși să se bucure de razele acestuia. Un neastâmpăr nesuferit ridică pe băiat de pe mindir. Cănuță oftă adânc ca și cum ar fi răsuflat întâia dată, își șterse repede ochii ca și cum ar fi văzut întâia oară lumina. În perete ardea o lămpșoară afumată. Toți băieții ceilalți dormeau adânc. Își luă într-o basma lucrușoarele lui, mai nimic, și ieși.

Mijea de ziuă când, rupt de oboseala trupului și mai ales de a sufletului, înghețat de atâta umblet prin frig, bătea în geam la cocioaba bunică-sii, în fundul unei mahalale de la marginea orașului. Baba se deșteptase, își aprinse candela la icoane și se-nchina.

– Cine e?

– Eu, bunico.

I-a deschis.

– Ei! ce cauți tu până-n ziuă?

– Am fugit de la jupân.

– De ce? a-ntrebat bunica încruntată de cine știe ce urât gând i-o fi fulgerat prin mintea ei veche.

– ...Pentru că... nu mai vreau să stau.

– Nu-ți dă de mâncare?

– Ba da.

– Muncești prea mult?

– Mult... dar... nu mult.

– Te bate?

Băiatul dete din cap și-ncepu să plângă. A vrut bunica să-l mustre, să-l îndemne la supunere – ba, că așa bate stăpânul, să-nvețe băieții minte; ba, că trebuie să aibă copilul răbdare dacă e la stăpân; că dacă n-a vrut să-nvețe carte și nici la stăpân nu vrea să stea, atunci ce-o să se facă el? s-ajungă vagabond, ori pungaș, ori să se prăpădească pe drumuri; că de! e băiat mare acuma, de treisprezece ani... de treisprezece ani!... Și și-a adus aminte baba că adineaori, acu, a împlinit copilul copilului ei d-abia atâta, și că e destul de măhnit el și de bătut la ziua lui, când alți copii cine știe ce bunătăți și ce mângâieri au la ziua lor; ce să-l mai mustre și ea?... și tot uitându-se la el cum plângea ca un prost, șezând pe marginea lăzii, cu legătura-ntr-o mână, și se ștergea cu căciula la ochi, a-nceput și baba să plângă ca o proastă...

Când răsărea soarele mare pe un cer limpede ca sticla, Cănuță dormea la căldură în patul bunică-sii. Tot fire sucită! Omul când doarme fără grije, doarme pe-o ureche, nu pe brânci; nici pe una nici pe cealaltă nu voise să doarmă, fiindcă-i erau prea simțitoare de cu seară.

Tot așa și iar așa, pentru nimicuri, a schimbat Cănuță mulți stăpâni. Istoria lui se poate asemăna cu istoria unui pahar care rabdă să-l umpli cu litra și pentru o picătură se supără și dă pe-afară. Și lumea vede măcar ce se petrece cu paharul; dar putea lumea-nțelege ce se petrecea în sufletul lui Cănuță? Paharul stă de față; sufletul lui Cănuță sta ascuns și pesemne era prea mic, prea strâmb – dedea repede pe dinafară.

Multe și de toate a-ncercat el în viața lui, ca să și-o poată cârpi de azi pe mâine. A făcut, fiindcă și el era român, a făcut și politică: a părăsit totdeauna opoziția, din cauza nemărginitei și injustei ei violențe, în ajunul venirii ei la putere, și s-a alipit totdeauna de guvern, care-n definitiv nu era așa de vinovat, cu câteva zile înainte de trecerea acestuia în opoziție. Și pe urmă iar așa și tot așa.

Ducând viață destul de grea, i-a venit și lui ceasul, și s-a însurat ca toată lumea. L-a înșelat la început soacră-sa, nu i-a dat zestrea făgăduită – el a zis și n-a prea zis ceva. L-a înșelat nevasta întâia oară – el a zis prea puține. A doua oară – n-a zis nimic. Dar odată, la Blagoveșteni, a făcut ce-a făcut și din toată sărăcia a cumpărat un crap mare și borțos, ceva rar: patru chile și plin cu icre. L-a dus acasă și a rugat pe nevastă și pe soacră să i-l facă umplut la cuptor cu stafide și coconari. Femeile, din una-ntr-alta, mai cu treabă, mai cu vorba, au uitat să scoată peștele la vreme. Când l-a dat la masă – sfarog. Cănuță și-a ieșit din pepene. Fără nici o vorbă și-a lăsat nevasta și a pornit divorț a doua zi cu probe de altă dată; ar fi pornit numaidecât, dar nu se putea, era sărbătoare, mâncare de pește, nu se ținea tribunal.

Femeia era însărcinată... A-nceput să plângă, că ce o să facă ea fără Cănuță. El n-a vrut s-asculte. De necaz, de mâhnire, femeia a lăpădat la mă-sa și cât p-aci să piară de boală și de mizerie. A alergat soacră-sa la el:

– Cănuță maică, fie-ți milă! e nevastă-ta, iart-o! se prăpădește fata, moare! Ce Dumnezeu! Cănuță maică, pentru un crap!

Aș! Cănuță băiat strașnic, o ținea întruna:

– Crap necrap, nu se poate, cocoană! am pornit hârtie, s-a isprăvit.

În sfârșit a scăpat femeia după o îndelungată suferință.

Într-o dimineață, când plecase după daraveri, Cănuță se-ntâlnește cu nevastă-sa, slabă, legată pe sub fâlci: se plimba în Piața Teatrului de colo până colo ca o desperată. O dureau îngrozitor o măsă de sus. Fusesse la dentist, dânsul dormea. Îl aștepta să se deștepte; dar nu putuse sta locului;

ieșise să se plimbe; stând în salonul de așteptare, i-era frică să nu-nnebu-nească de durere.

Pe când vorbeau amândoi – c-aminteri nu erau supărați – iată că vine în fuga mare feciorul de la dentist și-i spune să poștească. Femeia pornește hotărâtă; dar după un pas se oprește și, întorcându-se către bărbatu-său:

– Ai și tu cu mine, Cănuță; mi-e frică.

Omul merge după ea. Ajung în salonul de așteptare. Femeia cade zdrobită pe un jeț, legându-și capul strâmbat și aiurit de suferință.

– Pofțiți, zise doctorul deschizând o ușă.

Femeia se scoală și ia de mână, dârdâind ca de friguri, pe Cănuță; amândoi intră după doctor. Ea, albă ca hârtia, se așează pe scaunul de operație. El se face că fluieră ca pentru el singur, ținând mâinile la spate și uitându-se la o cadră din perete. Dar n-are răbdare, vrea să se-ntoarcă... Atunci un țipăt... Gata!

– Haha! zise doctorul. Bine-ai făcut c-ai venit! aveai un abces care se putea sui la ochi, și pe urmă...

– Ei, domnule doctor! zise femeia cu tonul blând al celei mai hotărâte scârbe de viață, după ce se clăti bine în gură... Câte supărări am eu, mă mir cum nu mi-a copt până acu și inima!

Cănuță nu mai fluiera. A plătit vizita doctorului. A plecat cu nevastă-sa. A tratat-o cu cafea cu lapte la Fialcowsky, că nu pusese femeia nimic în gură de trei zile. Pe urmă s-au suit amândoi într-o birje; au mers acasă, s-au împăcat și au trăit încă destulă vreme împreună.

Ar mai fi trăit încă bine, dacă nu i se-ntâmpla lui Cănuță să moară. Într-o zi, dintr-un nimic, iarăși pentru un moft – ceruse împrumut o mică sumă unui prieten pe care l-a fost îndatorat pe vremuri cu mult mai mult, și acesta îl refuzase – s-a iritat așa de grozav din ceartă încât i-a venit un fel de necăciune... Rău... rău... până seara a murit. L-au îngropat a doua zi ca pe toți morții.

La șapte ani, i-au făcut după obicei parastas ca să-i scoată oasele și să i le spele. Era de față la slujbă nevasta și câteva rude. Când au dat groparii de coșciugul lui și i-au ridicat binișor capacul putred, ce să vezi! În loc să stea oasele lui Cănuță de-a lungul și cu fața-n sus, hârca sta-nus cu ceafa și țurloaiele erau pornite către grătarul coastelor.

– Țsta n-a fost mort bine când l-au îngropat, a zis popa.

– Aș! a răspuns femeia. M-aș fi mirat, Dumnezeu să-l ierte, să-l gălesc la loc... Sfinția-ta nu l-a cunoscut pe răposatul Cănuță... om sucit!

LA HANUL LUI MÂNJOALĂ

Un sfert de ceas până la Hanul lui Mânjoală... de-acolea, până-n Popeștii de Sus o poștie: în buiestru potrivit, un ceas și jumătate... Buiestrașu-i bun... dacă-i dau grăunțe la han și-l odihnesc trei sferturi de ceas... merge. Care va să zică, un sfert și cu trei, un ceas, și până-n Popești unul și jumătate, fac două și jumătate... Acu sunt șapte trecute: ăl mai târziu până la zece, sunt la pocovnicu Iordache... Am cam întârziat... trebuia să plec mai devreme... dar în sfârșit!... de așteptat mă așteaptă...

Așa socotind în gând, am și văzut de departe, ca la o bătaie bună de pușcă, lumină multă la hanul lui Mânjoală, adică așa-i rămăsese numele; acuma era hanul Mânjoloaii – omul murise de vreo cinci ani... Zdravănă femeie! ce a făcut, ce a dres, de unde era cât p-aci să le vândă hanul când trăia bărbatu-său, acuma s-a plătit de datorii, a dres acaretul, a mai ridicat un grajd de piatră, și încă spun toți că trebuie să aibă și parale bune. Unii o bănuiesc că o fi găsit vreo comoară... alții, că umblă cu farmece. Odată au vrut s-o calce tâlharii... S-au apucat să-i spargă ușa. Unul dintre ei, ăl mai voinic, un om cât un taur, a ridicat toporul și când a tras cu sete, a picat jos. L-au ridicat repede! era mort... Frate-său a dat să vorbească, dar n-a putut – amuțise. Erau patru inși. L-au pus pe mort în spinarea lui frate-său, și ceilalți doi l-au apucat de picioare, să-l îngroape undeva departe. Când să iasă din curtea hanului, Mânjoloaia începe să strige pe fereastră: hoții! și-n față-le, iaca zapciul cu mai mulți inși și cu patru dorobanți călări. Strigă pomojnicul: „Cine-i?” Hoții cei doi, fugi care-ncotro! rămâne mutul cu frate-său mort în cârcă. Acu, ce te faci la cercetare? Toată lumea știa că mutul vorbește; cui putea să-i treacă prin cap că mutul nu se preface? L-au bătut până l-au smintit, ca să-i vie glasul la loc – degeaba. De atunci li s-a tăiat pofta flăcăilor să mai calce hanul...

Până să-mi treacă toate astea prin minte, am sosit. O sumă de cară poposesc în curtea hanului; unele duc la vale chereștea, altele porumb la deal. E o seară aspră de toamnă. Chirigiii, se-ncălzesc pe lângă focuri... de aceea se vedea atâta lumină de departe. Un argat îmi ia calul în primire să-i dea grăunțe la grajd. Intru în cârciumă, unde fac

refenea¹ oameni mulți, pe când doi ȣigani somnoroși, unul cu lăuta și altul cu cobza, ȣărlăie într-un colț oltenește. Mi-e foame și frig – m-a răzbit umezeala.

– Unde-i cocoana? întreb pe băiatul de la tarabă.

– La cuptor.

– Trebuie să-i fie mai cald acolo, zic eu și trec, printr-o săliță, din cârciumă în bucătărie...

Foarte curat în bucătărie... și abur, nu ca în cârciumă, de cojoace, de cizme și de opinci jilave – abur de pâine caldă. Mânjoloaia priveghea cuptorul...

– Bine v-am găsit, cocoană Marghioalo.

– Bine-ați venit, cocoane Fănică.

– Mai s-o fi găsinđ ceva de mâncare?

– Pentru oameni de omenie ca dumneata, și la miezul nopții.

Și repede coana Marghioala, dă poruncă unei cotoroaște să puie pe masă-n odaie, și pe urmă s-apropie de cotlon la vatră, și zice:

– Uite, alege-ți.

Cocoana Marghioala era frumoasă, voinică și ochioasă, știam. Niciodată însă de când o cunoșteam – ș-o cunoșteam de mult: trecusem pe la hanul lui Mânjoală de atâtea ori, încă de copil, pe când trăia răposatul taică-meu, că pe acolo n-era drumul la târg – niciodată nu mi se păruse mai plăcută... Eram tânăr, curățel și obraznic, mai mult obraznic decât curățel. M-am apropiat pe la stânga ei, cum era aplecată spre vatră, și am apucat-o peste mijloc; ajungând cu mâna de brațul ei drept, tare ca piatra, m-a mpins dracul s-o ciupecs.

– N-ai de lucru? zice femeia și s-a uitat la mine chiorăș...

Dar eu, ca s-o dreg, zic:

– Strașnici ochi ai, coană Marghioalo!

– Ia nu mă-ncânta: mai bine spune ce să-ți dau.

– Să-mi dai... să-mi dai... Dă-mi ce ai dumneata...

– Zău...

Și eu oftând:

– Fie, că strașnici ochi ai, coană Marghioalo!

– Dar dacă te-aude socru-tău?

– Care socru?... de unde știi?

– Dumneata gândești că, dacă te-ascunzi sub căciulă, nu te vede nimini ce faci... Nu te duci la pocovnicu Iordache să te logodești cu fata a mai mare?... Aide, nu te mai uita așa la mine; treci în odaie la masă.

Multe odăi curate și odihnite am văzut în viața mea, dar ca odaia aceea... Ce pat! Ce perdeluțe! ce pereți! ce tavan! toate albe ca laptele. Și

¹ Ospăț, chef, petrecere (turc.).

abajurul și toate cele lucrate cu iglița în fel de fel de fețe... și cald ca subț o aripă de cloșcă... și un miros de mere și de gutui...

Am vrut să m-așez la masă și, după obiceiul apucat din copilărie, m-am întors să văd încotro e răsăritul să mă-nchin. M-am uitat cu băgare de seamă de jur împrejur pe toți pereții – nici o icoană. Zice cocoana Marghioala:

– Ce te uiți?

Zic:

– Icoanele... unde le ții?

Zice:

– Dă-le focului de icoane! d-abia prădesc cari și păduchi de lemn...

Femeie curată!... M-am așezat la masă făcându-mi cruce după datină când, deodată, un răcnet: călcasem, se vede, cu potcoava cizmii, pe un cotoi bătrân, care era sub masă. Cocoana Marghioala sare repede și deschide ușa de perete; cotoiul supărat dă năvală afară, pe când aerul rece năpădește-năuntru și stinge lampa. Caută chibriturile pe băjbâite; caut eu încolo, caută cocoana-ncoace – ne-am întâlnit piept în piept pe-ntunec... Eu, obraznic, o iau bine-n brațe și-ncep s-o pup... Cocoana mai nu prea vrea, mai se lasă; îi ardeau obrazii, gura-i era rece și i se zbârlise pe lângă urechi puful piersicii... În sfârșit iacă jupâneasa aduce tava cu demâncare și cu o lumânare. Pesemne om fi căutat mult chibriturile, că țilindrul lămpii se răcise de tot. Am aprins-o iar...

Bună mâncare! pâine caldă, rață friptă pe varză, cârnați de purcel prăjiți, și niște vin! și cafea turcească! și răs și vorbă... halal să-i fie cocoanii Marghioalii! După cafea, zice cotoroanții:

– Spune să scoată o jumătate de tămâioasă...

Grozavă tămâioasă!... Mă apucase un fel de amorțeală pe la încheieturi; m-am dat așa-ntr-o parte pe pat, să trag o țigară cu ale din urmă picături chihlimbarii din pahar și mă uitam pân fumul tutunului la cocoana Marghioala, care-mi sta pe scaun în față și-mi făcea țigări.

Zic:

– Fie, cocoană Marghioalo, strașnici ochi ai!... Știi ce?

– Ce?

– Dacă nu te superi, să-mi mai facă o cafea; da... nu așa de dulce...

Și râzi!... Când vine jupâneasa cu cafeaua, zice:

– S-a pornit un vânt de sus... vine prăpăd.

Am sărit drept în picioare și m-am uitat la ceas: zece și aproape trei sferturi. În loc de o jumătate de ceas stătusem la han două ceasuri și jumătate! Vezi ce e când te-ncurci la vorbă?

– Să-mi scoată calul!

– Cine?... Argații s-au culcat.

– Mă duc eu la grajd...

– Ți-a pus ulcica la pocovnicu! zice cocoana pufnind de râs și ținându-mi calea la ușe.

Am dat-o binișor la o parte și am ieșit pe prispă. În adevăr, era o vreme vajnică... Focurile chirigiilor se stinseseră; oameni și vite dormeau pe coceni, vârandu-se cumiști unii-ntr-alții jos la pământ, pe când pe sus prin văzduh era vântul nebun.

– E vifor mare, zise cocoana Marghioala, înfiorată și apucându-mă strâns de mână; ești prost? să pleci pe vremea asta! Mâi de noapte aici; pleci mâine pe lumină.

– Nu se poate...

Mi-am tras mâna cu putere; am mers la grajd; cu mare greutate am deșteptat un argat și mi-am găsit calul; l-am închinat, l-am tras la scară și m-am suit în odaie să-mi iau noapte bună de la gazdă. Femeia, dusă pe gânduri, ședea pe pat cu căciula mea în mână, o tot învărtea și-o răsucea.

– Cât am de plată? am întrebat.

– Îmi plătești când treci înapoi, răspunse gazda, uitându-se adânc în fundul căciulii.

Și pe urmă se ridică în picioare și mi-o întinse. Mi-am luat căciula și-am pus-o-n cap, așa cam la o parte. Zic, privind pe femeie drept în lumini, care-i sticleau grozav de ciudat.

– Sărut ochii, cocoană Marghioalo!

– Umblă sănătos!

M-am urcat pe șea; jupâneasa bătrână mi-a deschis poarta, și am ieșit. Rezemat cu palma stângă pe coapsa calului, mi-am întors înapoi capul: peste zăplazul înalt se vedea ușa odăii deschisă, și în deschizătură, umbra albă a femeii adumbrindu-și cu mâna arcurile sprâncenelor. Am ținut la pas încetinel, fluierând un cântec de lume ca pentru mine singur, până când, cotind după zăplaz, să-mi apuc drumul, mi s-a ascuns vederii. Am zis: hi! la drum! și mi-am făcut cruce; atunci am auzit bine ușa bufnind și un vaiet de cotoi. Gazda mea știa că nu o mai văz, intrase degrab la căldură și apucase pe cotoi cu ușa, desigur. Afurisit cotoi! se tot vâra pântre picioarele oamenilor.

Să fi mers o bucată bună de drum. Viforul creștea scuturându-mă de pe șa. În înalt, nori după nori zburau opăciți ca de spaima unei pedepse de mai sus, unii la vale pe dedesubt, alții pe deasupra la deal, perdeluind în clipe largi, când mai gros, când mai subțire, lumina ostentă a sfertului din urmă. Frigul ud mă pătrundea; simțeam că-mi îngheață pulpele și brațele. Mergând cu capul plecat ca să nu mă-nece vântul, începui să simt durere la cerbice, la frunte și la tâmple

fierbințeală și bubuituri în urechi. Am băut prea mult! m-am gândit eu, dându-mi căciula mai pe ceafă și ridicându-mi fruntea spre cer. Dar vârtejul norilor mă amețea; mă ardea sub coastele din stânga. Am sorbit în adânc vântul rece, dar un junghi m-a fulgerat pân' tot coșul pieptului de colo până colo. Am aplecat iar bărbia. Căciula parcă mă strângea de cap ca o menghină; am scos-o și am pus-o pe oblânc... Mi-era rău... N-am făcut bine să plec! La pocovnicu lordache trebuia să doarmă toată lumea; m-or fi așteptat; pe vremea asta or fi crezut oamenii, firește, că n-am fost prost să plec... Am îndemnat calul care se-mpleticea de parcă băuse și el...

Dar vântul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină cețoasă; începe să cearnă mărunț și-nțepos... Îmi pun iar căciula... Deodată sângele începe iar să-mi arză pereții capului. Calul a obosit de tot: gâfăie de-necul vântului. Îl strâng în călcăie, îi dau o lovitură de biciușcă; dobitocul face câțiva pași pripiți, pe urmă sforăie și se oprește pe loc ca și cum ar vedea în față o piedică neașteptată. Mă uit... În adevăr, la câțiva pași înaintea calului zăresc o mogâldeață mică sărind și țopăind... Un dobitoc!... Ce să fie?... Fiară?... E prea mică... Pun mâna pe revolver; atunci auz tare un glas de căpriță... Îndemn calul cât pot; el se-ntoarce-n loc și pornește-napoi... Câțiva pași... și iar stă sforăind... Iar căprița... Îl opresc, îl întorc, îi dau câteva lovituri, strângându-l din zăbală. Pornește... Câțiva pași... Iar căprița... Norii s-au subțiat de tot; acumă văz cât se poate de bine. E o căpriță mică neagră; aci merge, aci se-ntoarce; aruncă din copite; pe urmă se ridică-n două picioare, se repede cu bărbuța în piept și cu fruntea înainte să-mpungă, și face sărituri de necrezut și mehaie și fel de fel de nebunii. Mă dau jos de pe cal, care nu mai vrea să meargă în ruptul capului, și-l apuc scurt de căpăstru; mă aplec pe vine-n jos: „Ța-ța!” și chem căprița cu mâna parcă aș vrea să-i dau tărățe. Căprița se apropie zburdând mereu. Calul sforăie nebun, dă să se smucească; mă pune în genunchi, dar îl ții bine. Căprița s-a apropiat de mâna mea: e un ied negru foarte drăguț, care se lasă blând să-l ridici de jos. L-am pus în desaga din dreapta peste niște haine. În vremea asta, calul se cutremură și dărdăie din toate încheieturile ca de frigurile morții.

Am încălecat... calul a pornit năuc.

De mult acum, mergea ca praștia sărind peste gropi, peste moșoroaie, peste bușteni, fără să-l mai pot opri, fără să cunosc locurile și fără să știu unde mă ducea. În goana asta, când la fiecare clipă îmi puteam frânge gâtul, cu trupul înghețat și capul ca-n foc, mă gândeam la culcușul bun pe care-l părăsisem prosteste... De ce?... Cocoana Marghioala mi-ar fi dat mie odaia ei, aminteri nu mă poftea... Iedul

se mișca în desagă să se așeze mai bine; mi-am întors privirea spre el: cuminte, cu capul deștept scos afară din desagă, se uita și el la mine. Mi-am adus aminte de alți ochi... Ce prost am fost!... Calul se poticnește: îl opresc în silă; vrea să pornească iar, dar cade zdrobit în genunchi. Deodată, printr-o spărtură de nor se arată felia din urmă aplecată pe o rână. Arătarea ei m-a amețit ca o lovitură de măciucă la mir. Mi-era în față... Atunci sunt două luni pe cer! eu merg la deal: luna trebuie să-mi fie-n spate! Și mi-am întors repede capul, s-o văz pe cea adevărată... Am greșit drumul! merg la vale... Unde sunt? Mă uit înainte: porumbiște cu cocenii netăiați; la spate, câmp larg. Îmi fac cruce, strângând de necaz calul cu pulpele amorțite, ca să se ridice – atunci, simț o zvâcneală puternică lângă piciorul drept... Un țipăt!... Am strivit iedul! Pun mâna iute la desagă: desaga goală – am pierdut iedul pe drum! Calul se scoală scuturându-și capul ca de buimăceală; se ridică în două picioare, se smucește-ntr-o parte și mă trânteste-n partea ailaltă; pe urmă o ia la goană pe câmp ca de streche și piere-n întunec. Pe când mă ridic zdruncinat, auz foșneală pântre coceni și un glas de om din apropiere, tare:

– Tiu! Ța-ța! Ptiu! Uci-gă-te toaca, duce-te-ai pe pustii!

– Care-i acolo? strig eu.

– Om bun!

– Care?

– Gheorghe!

– Care Gheorghe!

– Nătruț... Gheorghe Nătruț, care păzește la coceni.

– Da nu vii încoace?

– Ba, iaca viu.

Și, dintre coceni, se arată umbra omului.

– Mă rog, frate Gheorghe, unde suntem noi aicea?... am rătăcit cu viforul ăsta drumul.

– Da unde vrei dumneata să mergi?

– La Popeștii de Sus.

– Ehe! la pocovnicu Iordache.

– Ei, da.

– Apoi, n-ai rătăcit drumul... da mai ai de furcă până-n Popești... Aicea ești d-abia în Hăculești.

– În Hăculești? am zis cu bucurie. Atunci, sunt aproape de hanul lui Mânjoală...

– Uite-l colea; suntem la spatele grajdului.

– Hai de-mi arată drumul, să nu-mi rup gâtul tocma-acuma.

Rătăcisem vreo patru ceasuri...

În câțiva pași am ajuns la poartă. La odaia cocoanii Marghioala lumină, și umbre mișcă pe perdea... A avut parte cine știe ce alt drumet mai înțelept de patul cel curat! Eu oi fi rămas să capăt vreo laviță lângă cuptor. Dar noroc! cum am ciocănit, m-a și auzit. Jupâneasa bătrână a alergat să-mi deschiză... Când să intru, mă-mpiedic de prag de ceva moale – iedul... tot ăla! era iedul gazdii mele! A intrat și el în odaie și a mers să se culce cuminte sub pat.

Ce să spui? Știa femeia că mă-ntorc?... ori se sculase de dimineață?... Patul era nedesfăcut.

– Cocoană Marghioalo! atât am putut să zic, și vrând să mulțumesc lui Dumnezeu că m-a scăpat cu viață, am dat să ridic dreapta spre frunte.

Cocoana mi-a apucat repede mâna și, dându-mi-o în jos, m-a luat cu toată puterea în brațe.

Parcă văz încă odaia ceea...

Ce pat!... ce perdeluțe!... ce pereți!... ce tavan!... toate albe ca laptele. Și abajurul și toate cele lucrate cu iglița în fel de fel de fețe... și cald ca subț o aripă de cloșcă... și un miros de mere și de gutui...

Aș fi stat mult la hanul Mânjoloaii, dacă nu venea socru-meu, pocovnicu Iordache, Dumnezeu să-l ierte, să mă scoată cu trăboi de acolo. De trei ori am fugit de la el înainte de logodnă și m-am întors la han, până când bătrânul, care vrea zor-nevoie să mă ginerească, a pus oameni de m-au prins și m-au dus legat cobză la schit în munte: patruzeci de zile, post, mătăanii și molitve. Am ieșit de-acolo pocăit: m-am logodit și m-am înșurat.

Tocma-ntr-un târziu, într-o noapte limpede de iarnă, pe când ședeam cu socru-meu la lafuri, după obiceiul de la țară, dinaintea unui borcan cu vin, aflarăm de la un isprăvnicel, care sosea cu cumpărături din oraș, că despre ziua stătuse să fie foc mare la Hăculești: arsesse până-n pământ hanul lui Mânjoală îngropând pe biata cocoană Marghioala, acu hârbuită, subț un morman uriaș de jărat.

– A băgat-o în sfârșit la jărat pe matracuca! a zis socru-meu râzând.

Și m-a pus să-i povestesc iar istoria de mai sus pentru a nu știu câta oară. Pocovnicul o ținea întruna că în fundul căciulii îmi pusese cocoana farmece și că iedul și cotoiul erau totuna...

– Ei aș! am zis eu.

– Era dracul, ascultă-mă pe mine.

– O fi fost, am răspuns eu, dar dacă e așa, pocovnice, atunci dracul te duce, se vede, și la bune...

– Întâi te dă pe la bune, ca să te spurce, și pe urmă știe el unde te duce...

– Da dumneata de unde știi?

– Asta nu-i treaba ta, a răspuns bătrânul; asta-i altă căciulă!

DOUĂ LOTURI

– Asta e culmea!... culmea!... strigă d. Lefter, ștergându-și fruntea de sudoare, pe când madam Popescu, consoarta sa, caută fără preget în toate părțile... Nu e și nu e!...

– Femeie, trebuie să fie-n casă... Dracu n-a venit să le ia!...

Dar ce au pierdut? ce caută?

Caută două bilete de lotărie, cu cari d. Lefter Popescu a câștigat. însă oricine mă poate întreba:

Bine, daca a pierdut biletele, de unde știe d. Lefter de câștig?

E lucru simplu. Biletele le-a fost cumpărat cu bani împrumutați, ca de căbulă¹, de la d. căpitan Pândeale, fiindcă-i spusese mulți, când se tot plângea că n-are noroc la joc, să-ncerce a juca cu bani de-mprumut... Și a făcut învoială, pe onoare, față cu martori, să dea din câștig, dacă s-o-ntâmpla, zece la sută căpitanului.

Când a cumpărat biletele, d. Lefter a râs pesimist:

– Ți-ai găsit! eu și noroc!

Dar d. căpitan Pândeale, mai optimist:

– De unde știi dumneata norocul meu?

Ș-a pus pe d. Lefter să-i însemneze în carnet numerele biletelor.

A trecut mult de la aceasta. Lotăriile, amânate de atâtea ori, s-au tras în sfârșit amândouă în aceeași zi. La prima (Lotăria „Societății pentru fundarea unei Universități Române în Dobrogea, la Constanța”) lotul cel mare de 50.000 lei l-a câștigat numărul 076.384; iar la a doua (Lotăria „Asociațiunii pentru fundarea și înzestrarea unui Observatoriu Astronomic la București”) lotul cel mare tot de 50.000 lei l-a câștigat numărul 109.520.

D. Lefter, până adineaori, habar n-avea că se trăseseră ieri amândouă loteriile. Era seară; omul ședea la masă cu consoarta sa în sălița de intrare, vorbind în tică despre cum se scumpește viața din zi în zi, când, aude o birje oprindu-se-n poartă, apoi pași apăsători în curticică și pe urmă bătând cineva tare grăbit la geamlăcul d-afară. D. Lefter sare să deschidă, bănuind în gând: „Hait! iar ne cheamă deseară la serviciu extraordinar turbatul (turbatul e șeful), să ne canonească până la miezul

¹ Superstiție de jucător.

noptii, ca să se recomande ministrului că e grozav!“ – iar madam Popescu se repede în odaie, fiindcă era în *négligé*. D. căpitan Pândelescu intră ca o furtună și, vorbind din ce în ce mai tare, ca și cum d. Lefter ar fi surd:

– Bine, nene, păcatele mele! de ce n-ai venit la berărie?... se poate să fii așa de indiferent?... te caut ca un nebun de atâtea ceasuri!

– Ne-a ținut până adineaori turbatul la cântărie... De ce?

– Leftere!... nu știi nimica?

– Ce?

– Ieri s-a tras lotăriile noastre ! – Ei?

– Am câștigat!

– Nu mă-nnebuni!... Cât?

– La amândouă am câștigat loturile mari! ale mari de tot!

Și căpitanul pune pe masă listele oficiale și alături carnetul său. În adevăr, carnetul sună tocmai ca-n liste: *076.384 Universitate - Constanța, 109.520 București - Astronomie*.

Cititorul a înțeles acumă ce caută de trei zile pe brânci soții Popescu.

D. Lefter a trimis turbatului o scrisoare, cerând, cu tot respectul, un concediu de două-trei zile, pe motiv că nu se simte de loc bine. Așa și e; e bolnav.

După o muncă zadarnică de atâta vreme, după ce toată casa a fost răsturnată de zece ori, când așa, când aminterea, d. Lefter a căzut pe o canapea sfărâmat de oboseală; a simțit că i se taie încheieturile și așa, un fel de slăbiciune la lingurea, parcă-l lua o apă; a moțăit de câteva ori ș-a adormit. Femeia a șezut și ea pe un scaun, că nu mai putea de picioare și de mijloc – se-nțelege, de atâta alergătură și de-atâtea ridicături. Să fi ațipit d. Lefter ca vreun sfert de ceas și, deodată, se scoală drept, cu fața luminată de raza adevărului...

– Știu unde sunt! acum știu!... uf!... le-am găsit!

– Unde?

– În jacheta mea a cenușie de vară... Cu ea eram la berărie când le-am cumpărat. Țiu minte bine; le-am pus în buzunarul de la piept înăuntru... Acolo sunt!... sigur!... Adu-mi jacheta!

Pe cât își aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atât madam Popescu se turbura, se roșea, se-ngălbenea...

Care jachetă? întrebă ea aiurită, ca de pe altă lume.

A cenușie.

– Leftere! zice femeia punând mâna la sânul stâng, ca și cum ar fi simțit un junghi grozav.

– Ce?

– Am... dat-o.
 – Ce ai dat?
 – Jacheta!
 – Care jachetă?
 – A cenușie!
 – Cui?
 – N-ai spus tu că n-o mai porți?
 – Cui? cui ai dat-o, nenorocito!
 – La o chivuță.
 – Pentru ce?
 – Pe farfurii.
 – Când?
 – Alaltăieri...
 – Alaltăieri!... fără s-o cauți pân buzunare!
 – Am căutat-o, răspunde femeia îngrozită de vina ei; nu era nimic.
 – Taci! strigă crunt d. Lefter... Pe câte farfurii ai dat-o?
 – Pe zece... Destul m-am tocmit: n-a vrut să-mi dea o duzină întreagă,
 răspunde ea fără să mai știe ce spune.

– Unde sunt farfuriile?... Voi să văz farfuriile! Adu farfuriile! poruncește trașnic d. Lefter.

Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune; i le aduce și le pune pe masă. Frumoase farfurii! cu chenar dublu, unul conabiu lat pe multe, și altul pembe îngust pe buză. Domnul Lefter ia una ș-o sună – porțalan.

– Bravo! bun gust ai! zice rânjind sardonice.

Și, pac! trânteste una jos... țândări! și pe urmă, paf! alta asemenea.

– Leftere!

– Așa sunt eu, galant, cocoană! când am chef, sparg; sparg, cocoană, când am chef, farfurii de câte zece mii de franci una! sparg, mă-nțelegi, sparg al dracului!

Și iar pac! paf! până la a din urmă, pe când cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc. După ce le isprăvește pe toate, d. Popescu își scoate batista, își șterge sudoarea frunții și se așază grav pe scaun, apoi, cu tonul sever, dar calm, al judecătorului nenduplecat cătră criminalul care-i stă de față-n picioare:

– La care chivuță? o știi?

– La Țâca, aia tânără frumoasă, care vine totdeauna pe aici, răspunde vinovata, plângând cu inima frântă de târzie căință.

Știi unde se află această chivuță?

– Zice că stă tocmai la margine, în mahalaua Farfurigiilor.

– Destul, nenorocito!

Peste un ceas, pe nserate, o birje trece în goana mare prin strada Emancipării din Farfurigii: pe capră, alături cu birjarul, un sergent; în fund, d. Lefter și d. căpitan Pândeale; iar, dinainte, încă un sergent și d. comisar al secției respective, Turtureanu, deja cointerestat cu cinci la sută asupra câștigului – se-nțelege, câștig, dacă se vor găsi cele două bilete. Comisarul știe unde stă chivuța Țâca.

Birja, trecând din greu prin noroi, se oprește în sfârșit în apropierea unei cocioabe de pământ, care șade singuratică într-un peș pe un maidan. Comisarul postează pe sergenți, pitulați, în dosul cocioabei, după regula strategică consacrată la călcări de vizuini; le face semnul clasic al lui Harpocrates¹, ș-apoi trece, urmat de d. căpitan și de d. Popescu, să bată la ușe... O fetiță zdrențuită vine să deschiză. În sălița luminată de pălpăiala a câțiva tăciuni de pe vatră, miroase strașnic a carne cu prune: o ȝigancă bătrână pregătește de cină. Toți trei vizitatorii se dau înapoi pe prispă punându-și mâna la nas.

– Unde-i mă-ta, fa? întreabă d. comisar.

– Trebuie să vie acuma, zice copila uitându-se sperios cu ochii ei mari la cei trei domni.

– Aprinde-un muc de luminare și hai de ne du în odaie, s-o așteptăm. Fata stă la-ndoială.

– Haide! se răstește d. Turtureanu... și toți trei intră, împingând pe fată-nainte.

– Da ce e? întreabă bătrâna, ridicându-se de la vatră, unde sta stârcită.

– Avem treabă cu fie-ta, cu Țâca...

– Lipsește ceva dintr-o casă... știe ea ce lipsește, adaogă d. Lefter

– Vai de mine! boiarule, zice bătrâna... N-are Țâca obiceiul... La toate casele boierești o cunoaște pe Țâca... la toate cocoanele mari o știe pe Țâca...

– Haide! nu mai lungi vorba, comandă d. căpitan Pândeale, ș-aprinde! cât vrei să mă ȝii în picioare?

– Iac-aprinz... Da nu se poate, Țâca, boiarule! să ferească Dumnezeu! eu, pântru Țâca, poci să-mi pui mâna-n foc pântru Țâca... Poate, altă chivuță...

Și zicând acestea, baba a aprins o lumânare de seu ș-a trecut în odaie, urmată de boieri. Odaia are două paturi, o masă, o laviță, un scaun și o sobiță de tuci. Pe amândouă paturile, stau grămezi de haine, încălțăminte, pălării, șaluri purtate, pe sub paturi și pe laviță fel de fel de mărfuri de farfurărie și sticlărie...

La vederea mormanelor de vechituri, d. Lefter tresare; se repede și-ncepe să scotocească, luând și examinând pe rând bucățică cu

¹ Degetul la gură.

bucătică, fir cu fir. Câte reflexiuni ironice, picante, sentimentale, se pot face asupra unei așa grămezi pestrițe de vechituri, cu privire la zădărniciia lumii trecătoare prin care au trecut și ele o clipă, nouă, neveștejite!

Dar d. Lefter n-are vreme să filozofeze... el caută... caută mereu.... Fatalitate! jacheta cenușie nu se află. Când gânduri peste gânduri îi clocotesc în cap, iacătă și Țâca, d-abia ducându-și coșul plin de vechituri nouă, foarte obosită de alergătura zilei-ntregi și flămândă: de departe i s-au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.

Cum intră, o înconjură toți trei musafirii; d. Lefter o ia de piept:

– Unde mi-e jacheta?

– Care jaghetă?

– Jacheta a cenușie...

– Care jaghetă cenușie?

– Jacheta cu biletele...

– Care belete, boiarule?

– Te faci că nu știi, gașperită!

– Sa mă trăsnească Dumnezeu! sa hie al dracului!

– Mai bine, spune drept, zice d. Turtureanu.

– Dacă spui, ai bacșis bun, adaogă d. căpitan Pândeale.

– Ce sa spuie, boiarule! zice bătrâna apilpăsită; ce sa spuie? Vai de păcatele noastre, daca nu știe... auzi colo! ce sa spuie?

– Taci tu! zbiară d. Turtureanu și-i dă brânci babei cât colo în săliță.

Baba își face cruce, iar copila tremură ca varga lîngă vatră, unde prunele sfârâie tare-n cratiță.

– Sa n-aibă parte! dă să zică Țâca.

– N-ai fost tu – o-nterupe d. Lefter – în strada Pacienții numărul 13, la madam Popescu, madam Lefter Popescu, o damă naltă, subțirică, frumoasă, oacheșe, casele ale verzi cu geamlâc, care are o alună cu păr dasupra sprâncenii din stînga și se poartă legată la cap cu roșu?

– Ba, am fost.

– Atunci, de ce minți?

– Ba, nu mint, boiarule; am fost. Ei?

– Nu ți-a dat pe zece farfurii, că n-ai vrut să dai o duzină-ntreagă, cu chengar conabiu lat pe multe și altul pembe îngust pe buză, o jachetă cenușie?

– Ba, mi-a dat.

– Atunci, de ce minți?

– Nu minte, boiarule! zice bătrâna din săliță.

– Taci tu!... Unde e jacheta?

– E pa mine... o port pa dedesubt.

– Ca să nu te prinz!

– Ba, sa hie al dracului care n-o poartă de frig... Sunt borțoasă, boiarule... alerg toată zăulica pân zloată – bogdaproste, îmi ține cald la pânțete și la șale.

– Dezbracă-te! poruncește d. Lefter.

– Iaca...

Și Țâca începe a-și lăpăda țoalele de pe ea. Tocmai dedesubt de tot, peste cămașe, se vede jacheta cenușie. D. Lefter repede o caută-n buzunarul de la piept; chivuța se strâmbă, că se gădilă la sân. În buzunar, nimic; dar în fund are o descusătură... desigur o fi căzut în căptușeală. Țâca scoate jacheta și o dă d-lui Lefter, care o descoase cu briceagul din toate tighelurile... În căptușeală, nimic și iar nimic.

– Ce mi-ai făcut biletele? răcnește îngrozitor cu pumnii-nclăștați d. Lefter, pe când ceilalți doi o strâng de-aproape într-un colț.

– Care belete? zbiară și chivuța ca o nebună ș-apoi, schimbând tonul, strigă tare către baba din săliță în țigănește: „Săi, că se sfarojesc prunele de tot!”

– Ce ai spus pe țigănește? urlă d. Lefter.

– Haoleu! încep să se bocească baba și copila, ce năpaste a fost să cază pe noi!

– Să-mi scoți biletele! scrâșnește d. Lefter; să-mi scoți biletele, hoațo! că te omor, mă-nțelegi? te omor!

Și-i trage Tâchii o palmă, s-o năucească. Atunci, toate trei femeile se pornesc pe răgete, să crezi că s-a aprins o cușcă cu pantere. D. Turtureanu dă-ntr-o parte pe d. Lefter și cu gravitate:

– Las-o, mă rog... Las’ că spun dumnealor la secție.

Apoi iese-n ușe, dă un țignal; sergenții răsar ca din pământ, și haide! le-au pornit pe nemâncate...

Toată arta d-lui Turtureanu a rămas infructuoasă... Femeile nu știau nimic despre bilete... Cu tot zelul său, nu putuse depăși limitele prudenții; de aceea, el spunea seara la berărie d-lui Lefter și căpitanului:

– Cu baba și cu fata, de! merge să le mursici mai zdravăn; dar cu Țâca, nu prea, fiindcă e, pardon, în poziție: dacă se-ntâmplă la secret vreun avort... Nu știi dumneata? Astăzi nu mai poți conta pe inferiori... și nici pe superiori! S-aude... Gazetele atât așteaptă ca să ne persecute... Dar îți spun eu că nu e... Biletele n-au fost în jachetă; pot face prinsoare pe ce poftești... Să vezi, când ți-o mai trece nițel asta... cum să zic? amorul propriu – așa e tot omul la-nceput când îi vine o surpriză de așa un câștig – să vezi, ai să dai peste ele acasă.

D. Lefter susține că Țâca i-a furat biletele – chivuțele și jidanii nu sunt proști: când cumpără haine vechi, le purică pân toate-ndoiturile.

– Ia, dă-mi-le, mă-nțelegi, la discreție, să stau eu cu dumnealor în *tete-à-tete* la secret... Să vezi cum scot biletele...

Și zicând aceasta, se uită cruciș fioros și scrâșnește din dinți.

D. Turtureanu răspunde făcând teorii asupra instrucțiunii criminale pe temeiul îndelungei d-sale experiențe în serviciul siguranței publice. Așa, femeile rabdă mai mult, sunt mai piloase¹ decât bărbații. Dintre bărbați, bulgarii întrec pe toți la răbdare; mai puțin ca toți rabdă țiganii, și țigancele mai puțin decât toate: cum le strângi puțin în corset, „stai, ca spui, mânca-te-aș!”

De aceea, le slăbise pe chivuțe, lăsându-le însă tot la secret nemâncate, să se mai gândească – poate!... dar nu-i vine să crează.

Pe când vorbește d. Turtureanu, d. căpitan Pândeles citește gazeta de seară, iar d. Lefter ascultă dus pe gânduri. La un moment, d. Popescu se face palid: un domn a intrat în berărie și trece pe lângă masa lor către fund. Este șeful său de la minister, un tip foarte posomorât și din cale-afară aspru. D. Lefter se scoală și salută; șeful d-abia moțâie din cap și se așează la o masă puțin mai departe.

– Uite, zice d. căpitan și arată celorlalți gazeta, care scrie:

„Precum se știe, cele două mari lotării s-au tras zilele trecute. Numerele 6 cari au câștigat loturile cele mari, de câte 50.000 lei sunt: la Constanța-Universitate, 076.384; – la București-Astronomie, 109.520.

Un lucru curios însă; până acuma, fericii posesori ai numerelor câștigătoare nu s-au prezentat să-și reclame dreptul. Pentru numeroșii noștri cititori și gentilele noastre cititoare, în rândurile cărora am dori din suflet să se afle câștigătorii, amintim că, după șase luni de la trageri, nu se mai poate sub nici un cuvânt reclama vreun câștig. Sumele nereclamate până la termenul fatal trec de drept la fondurile societăților respective.”

Cu tot respectul ce i-l insufla d-lui Lefter șeful său, care-l ochia pe sub sprâncene din când în când cu privirea plină de mustrare – adică: „Dumneata ne tragi pe sfoară; scrii că ești bolnav, ca să-mi lipsești de la datorie, și pe urmă-mi bați berăriile... Bravo !” – cu tot respectul acela foarte legitim, d. Popescu nu se putu stăpâni la propoziția finală din notița gazetei, și izbucni într-un hohot de râs, un râs vânat:

– Hahaha! să știi, nene Turturene, că le găsim tocma a doua zi după termen... îmi cunosc eu norocul!... Hahaha!

¹ Regional: tari, rezistente, răbdătoare.

Râsul și vorbele acestea au făcut pe d. căpitan Pândeles să sară din loc. El, care până aci păstrase o atitudine calmă, mai presus de orice laudă, a trebuit în sfârșit și el să izbucnească... Imputări amare de neglijență, de indiferență, de imprudență! Când are cineva hârtii de valoare așa de mare, nu le lasă să se târâie astfel de colo până colo... Trebuie să fie cineva prea sec! Așa trebuie să pați când faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zeze! șcl. ... Și asupra acestora, d. căpitan pleacă, spumând și înjurând ca un grad inferior. D. Lefter parcă n-a auzit nimic; bate toba încetinel cu deștele pe marmura mesii.

Peste câteva momente, domnul șef, care a plătit paharul său de bere, se scoală și, trecând spre ușe pe lângă masă, zice:

– Domnule Popescu, dacă dumneata nu mai vrei să vii la serviciu, atunci, te rog, cel puțin trimite mâne cheia sertarului, unde ai acte publice în întârziere.

– Am fost bolnav, domnule șef.

– Mofturi!...

– Parol, domnule șef; mâne viu negreșit.

– Te rog! zice scurt și apăsător șeful și pleacă fără să salute.

D. Turtureanu se uită la ceas... Târziu! Trebuie să meargă la serviciul de noapte: peste un ceas trece inspectorul pe la secție. Pleacă; d. Lefter pleacă după el. Se aruncă-ntr-o birje; d. Lefter se aruncă după el.

– Merg și eu la secție, nene Turturene, s-o mai văz pe hoia! D. Turtureanu se-nvoiește numai după ce amicului își dă cuvântul solemn de onoare că n-are să mai fie violent, n-are să mai facă nimica femeilor arestate. Pe drum, d. Popescu promite amicului său să-i ridice partea din câștig de la cinci la zece la sută, dacă se găsesc biletele.

– Pe viitorul și pe onoarea mea! nene Turturene!

Au sosit... Nenorocire!... Inspectorul trecuse pe la secție adineaori; cercetase la secret, notase ceva, foarte supărat, în portofel, și liberase pe cele trei femei, îmbunându-le cu vorbe blânde.

– De mare belea mi se pare că m-ai dat, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale! a zis d. comisar.

D. Lefter atunci a-nceput să se vaite.

– Prin urmare, care va să zică, dacă nici dv., poliția, nu ne protejați contra bandiților, atunci, mă rog, ce mai rămâne? Am înțeles, care va să zică, cum merge chestia! Nu vă săturați nici cu zece la sută? Cât vreți, cât pofțiți, domnule? șaptezeci? nouăzeci? sută la sută?

Și apoi o cascadă, un torent de invective la adresa autorității, care e compusă din pungași, din zbiri complici cu briganzii! exemplu: d. inspector, care s-a-nvoit cu țigancele...

– Frumos! sublim! adăgă, după o pauză de resuflu, d. Popescu, cu un ton de acră ironie.

Ș-apoi, schimbând tonul, cu glasul tunător:

– Rușine pentru acest început de secol! de trei ori rușine!

Prudența și amicitia au oprit pe d. Turtureanu să nu-i dresese cuvenitul proces-verbal pentru insultă adusă autorității în exercițiul funcțiunii, și poate că tot i l-ar fi dresat, dacă, asupra ultimelor cuvinte, d. Lefter n-ar fi ieșit în fuga mare ca un nebun, strigând că se duce să reclame la parchet.

Era cam pe la rândul al treilea al salipgiilor; mijea bine de ziuă, când d. Lefter, după ce rătăcise atâta vreme prin mahalale, ajunsese în sfârșit în maidanul din strada Emancipării, în fața cocioabei, de unde ridicaseră asea ră pe cele trei chivuțe...

Poate... poate că rugămintea să biruie ce n-a putut birui violența... și d. Popescu bate cu sfială la ușa sârmanei locuințe... Nici un răspuns... Mai bate o dată, tot așa de discret... Același rezultat... Să bată mai cu inimă!... Dar mai multă inimă n-are... Se apropie în vârful galoșilor de fereștrică și ascultă ce să fie înăuntru... în tăcerea dimineții umede și neguroase, se aud bine horcăieli... Femeile, zdrobite de împrejurările prin cari trecuseră, dormeau duse.

D. Lefter șezu pe marginea de lemn a prispiei și aprinse o țigaretă... Șezu cât șezu așa, meditănd un discurs bine simțit pentru a convinge pe chivuțe că niște femei muncitoare pot câștiga o avere într-un chip onorabil, fără să caute a ruina pe un om, de la casa căruia au câștigat totdeauna o bucățică de pâne... Ar fi păcat! și mai la urmă, el a dat de știre: biletele sunt anulate; dar zece, cincisprezece la sută, da! o avere necalculabilă, care le pică din cer: bogate, independente și... oneste, șcl. ...

Deodată, se aude zgomot ușor în casă... în sfârșit, s-au deșteptat... Musafirul se scoală-n picioare, tușește și pune mâna pe bordul pălăriei.

În același moment, ușa se deschide și se arată-n prag chipul nețăsălat al fetii:

– Haoleu, mamă! săriți! c-a venit hăla iar!

Femeile sar degrab:

– Iar ai venit, nebunule? ți-pă Țăca.

– Ai venit iar la belete, ai? urlă bătrâna.

Și, până să n-apuice d. Popescu să salute măcar, se pomenește fleșcă drept în ochi, o strachină cu prune sleite:

– Na belete!

– Sa pui sa ne omoare, nevinovate, la poliție, ai? oțule!

Și după ce i-au luat văzul, trage-i, pumni, palme, și pe urmă care cu ce apucă, baba cu o cratiță, fata cu o scurtătură de lemn și femeia cu un tărn, și dă-l tava pân noroi:

– Na belete! na belete!! na belete!!!

Când au ostenit bine chivuțele, a plecat și d. Lefter, destul de ostenit și dumnealui, dar repede, și cu capul gol, de degrab ce-i era – și chivuțele după el:

– Ho! Ho! nu mai vrei belete? sa mai vii la belete! ho! oarrba!!

Pe la șapte și jumătate d. Popescu era acasă. Consoarta sa nu dormise toată noaptea de grije. Cocoana, văzând halul omului, s-a pornit pe plâns... De cu seara, venise un prieten de la minister și lăsase o scrisoare... O citește:

„Dragă Leftere,

Astăzi, când am plecat de la canțilerie, d. Georgescu, șeful, mi-a zis să te anunț că, dacă mâne nu vii la serviciu, poți să nu mai vii de loc, căci face raport de destituire și pune să spargă broasca sertarului tău, unde ai încuiat dosarul cu afacerea Goldstein. Au venit astăzi trei deputați și au făcut gură că se trăgănează lucrările. De mâne, începem, pe cât o ține Camera, canțileria la 8 dim. Te rog, în interesul tău, vino negreșit. Șeful e turbat rău.

Al tău fidel amic,
Mitică“

La opt și cinci, d. Lefter, spălat și premenit, suie treptele ministerului, întreabă pe aprod:

– Șeful a venit?

– Acușica, răspunde aprodul. A ordonat să mergeți imediat la dumnealui.

D. Popescu grăbește și intră foarte umilit. Șeful, care se plimbă de colo până colo, cu mâinile în buzunar, cum îl vede, se oprește:

– Ai venit, domnule?

– Da, domnule Georgescu...

– Aici nu sunt domnul Georgescu, domnule! aici sunt domnul șef... Să-mi aduci la moment dosarul afacerii Goldstein... și aldată, să știi că te dau afară! Statul nu plătește impiegații, ca să facă beții noaptea și ziua să zacă – uite ce prăpădit ești! – în loc să vie la datorie... M-ai auzit?... Mergi de-mi adu dosarul!

Impiegatul iese împleticindu-se. Se duce la masa lui de lucru, descuie sertarul și apucă nervos un vraf de hârtii. Când dă să pună vraful pe masă, scapă pântră dește jos o hârtiuță mică îndoită. S-a-pleacă – o ridică – o privește lung – dă un ținăt...

Toții zii! toți au murit! toți mor! numai Norocul trăiește și va trăi alături cu Vremea, nemuritoare ca și el!... Sunt aci!... aci, biletele!... aci era soarele strălucitor căutat atâta timp orbește pe-ntunec!

D. Lefter e liniștit – acea liniște a mării, care, înțelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan: fața ei este senină fără

creț, pe când în fundu-i zac atâtea sfărâmături de corăbii înghițite pe de-a pururi înainte de a fi putut ajunge la liman!

El ascunde-n sân, între flanelă și piele, într-un plic de pânză, cele două bucățele de hârtie tipărite conabiu, ca muchea unor farfurii pierdute pe veci. Surâzând de această reminiscență vizuală, se încheie la jiletcă fără pripă, se așează bine în jețul său de mușama și așterne cu mână sigură, pe o coală de hârtie ministerială, următoarea compoziție, care, sub forma-i laconică, ascunde atâta bogată ironie:

„Domnule Ministru,

Sănătatea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului.

Vă rog dar respectuos să binevoiți a-mi primi demisia din postul ce ocup la acest onor. minister.

Binevoiți, etc.

Eleutheriu Poppescu“

Ia apoi dosarul și demisia și intră hotărât la șeful, care lucrează cu nasul vârât în hârtii:

– Domnule șef, iată dosarul Goldstein.

– Bine, răspunde superiorul fără să ridice capul. Lasă-l aici.

– Și mai iată, „domnule Georgescu“, vă rog foarte mult, și demisia mea.

– Bine... Las-o aici.

– Vă salut.

– Bine... Du-te.

După zece minute, omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii intră la bancherul unde au fost depuse biletele *en gros*.

– Mă rog, unde se-ncasează câștigurile de la lotăriile cari s-au tras alaltăieri?

– Fondul e depus la Casa de depuneri, dar poate cineva să le-ncaseze și prin noi. Aveți vreun bilet câștigător?

– Am... două câștigătoare, răspunde fără afectare d. Popescu, și arată de departe biletele, ținându-le grațios între două degete.

Sunt câștiguri mari?

– Măricele... Am amândouă câștigurile mari!

Bancherul deschide niște ochi plini de admirație și zice, dând să ia biletele:

– Dați-mi voie, mă rog.

Dar d. Lefter retrace încetinel mâna, dezdoiește biletele și întreabă:

– N-aveți listele oficiale?

– Ba da. Iată-le.

– Mă rog – zice d. Lefter cu vorbă răspicată – avem o dată: zero-șapte-zeci-și-șase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-și-patru – Universitate-Constanța.

– Nu, răspunde bancherul: una-sută-și-nouă-mii-cinci-sute-două-zeci.

– Dă-mi voie, nu mă-ncurca: una-sută-și-nouă-mii-cinci-sute-două-zeci – București-Astronomie.

– Ba, pardon, zice bancherul... București-Astronomie – zero-șapte-zeci-și-șase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-și-patru.

D. Lefter nu-și dă seama bine de ce, dar simte o sfârșeală și cade, alb ca porțelanul, pe un scaun lângă cantor¹, întinzând machinal mâna cu biletele. Bancherul le ia: se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, și, zâmbind și el fără afectare, zice d-lui Lefter, care ascultă stupid:

– Uite ce e, stimabile: v-ați înșelat... și iacă de unde provine...

Dumneata ai... Ciudat lucru, ce-i drept... Cum s-a-nțâmpat!... Al dracului!... Dumneata ai la una tocmai numărul care a câștigat la cealaltă și...

– Și... ce?

– ...și viceversa.

Cum aude cuvântul viceversa, d. Lefter se face vânăt ca ficatul și se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă:

– Viceversa! Nu se poate, domnule! peste poate! Viceversa! Asta-i șarlatanie, mă-nțelegi! Vă-nvăț eu minte pe dv. să umblați d-acuncolo cu infamii, și să vă bateți joc de oameni, fiindcă este o exploatare și nu vă mai săturați ca vampirii, pierzând toată sudoarea fiecare om onest, deoarece se-ncrede orbește-n mofturile dv. și cu tripotajuri evreiești de bursă, care suntem noi proști și nu ne-nvățăm odată minte ca să venim, mă-nțelegi, și să ne revoltăm... da! să ne revoltăm! Așa să știți: proști! proști! proști!

Ș-a-nceput să se jelească, să se bată cu palmele peste ochi și cu pumnii în cap și să tropăie din picioare, făcând așa un tărăboi, încât a trebuit bancherul să ceară ajutorul forței publice ca să scape de d. Lefter...

Dacă aș fi unul dintre acei autori cari se respectă și sunt foarte respectați, aș încheia povestirea mea astfel...

...Au trecut mulți ani la mijloc.

Într-un târziu, cine vizita mănăstirea Țigănești putea vedea acolo o maică bătrână, oacheșe, înaltă și uscată ca o sfântă, cu o aluniță mare păroasă dasupra sprâncenei din stânga și cu privirea extatică. Ea nu scotea un cuvânt, nu voia să răspundă la nici o întrebare; nu

¹ Casă (de plată).

făcea nici un rău, era dimpotrivă foarte blândă. O singură apucătură denunța oarecum că, sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul dezrădăcinat: toată ziua, maica Elefteria culegea, te miri pe unde le mai găsea, cioburi de străchini, pe cari le ascundea cu scumpătate în scunda ei chiliuță.

Tot într-un timp, colo departe, în haosul zgomotos al Bucureștilor, trecătorii puteau vedea un moșneag micuț, intrat la apă și scofâlcit, plimbându-se liniștit, cu acea liniște a mării, care, potolită în sfârșit, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan. Bătrânelul se plimba, regulat – dimineața, de colo până colo pe dinaintea Universității – seara, cum răsăreau aștrii, de jur împrejurul Observatorului pompierilor de la bifurcarea bulevardului Pake – șoptind mereu, cu un glas blajin, același cuvânt: „Viceversa!... da, viceversa!...” – cuvânt vag ca și vagul vastei mări, care, sub fața-i fără creț, ascunde-n tainicele-i adâncuri stâncoase cine știe câte corăbii, zdrobite înainte de a fi ajuns la liman, de-a pururi pierdute!

Dar... fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept: după scandalul de la bancher, nu știu ce s-a mai întâmplat cu eroul meu și cu madam Popescu.

CAUT CASĂ...

Caut casă cu chirie, caut și nu găsesc. E absurd ce se petrece la noi, în București! În fiecare an, se clădesc sute de binale, acareturi peste acareturi, și, în loc să scază, chirile cresc. Și ce construcții! tot cum nu-mi convin mie.

– Aide-naite! strig eu samsarului, care mă poartă de azi-dimineață. Înainte, jidove rătăcitor!

– A! iată încă una... Asta e a douăsprecea astăzi.

– S-o vedem și p-asta.

E făcută parcă numai și numai să fie admirată de dinafară. Firește că în pragul iernei nu caut o casă cu chirie pentru a o admira din curte – adică din uliță, fiindcă n-are curte. Pe dinafară, șase ferestre mari, ciubuce și ornamente monumentale, înăuntru, trei chichinețe, din cari una n-are lumină decât de la ușa coridorului, ce duce la atenanțe – cocoana, stăpâna casei, zice: independențe. Independențele! Deschid ușa să le văz și repede o-nchid, la loc; m-a-necat! E foarte cald în odăițe – o căldură năbușitoare.

– Dar, întreb, a fost cineva bolnav aci?

– Nu!

– Parcă ați făcut foc.

– E tinicheaua de la acoperiș. Știți, când e soare... Dar când plouă, se răcorește.

– Dar à propos, sobe nu văz.

– Sunt coșurile de zid... Puneți sobă cu cărbuni... Așa am pus și noi: e mai economie.

– Și cât pe an?

– Două mii.

– Înainte, jidove rătăcitor!

Ahasverus răsuflă din greu; scoate o basma murdară cu care-și curăță fruntea de sudoare și pornește... Eu, după el.

Atunci, ca în fața beduinului călător prin pustiul de nisip, începe să mi se ridice la depărtată zare *fata morgana*. Iat-o cât e de luminoasă! Bun și neuitat adăpost! E casa lui Hagi Ilie lumânărarul, de la Sf. Gheorghe din Ploiești, unde am stat atâta vreme cu chirie până să-mi completez studiile

și să-mi obțin diploma de patru clase primare la școala domnească. Cu cât mijesc ochii mai tare, cu atât bătrâna mea prietină apare mai limpede între cei patru salcâmi venerabili... Iată și liliicii... Au înflorit a doua oară – semn de toamnă lungă... Îmi trimet de departe florile albe mirosul lor onest. Să ne apropiem binisor și să intrăm în grădina care parcă n-are fund. Grădina asta – s-o vezi noaptea pe lună! Atunci să-i mănânci discret prunele brumării. Iată ce frumusețe de prune. Dar gutuile... Și perele astea de iarnă... Astea se mănâncă tocma-n postul Paștelui. Și vița, uite ce încărcată e!

Uitați-vă departe până-n ulucile cari d-abia se zăresc colo jos. Toată câmpia aceasta plină de bălării uriașe e curtea caselor. Nu simțiți cum miroase a bălărie răscoptă de soare? Grădina de alături e vestită pentru vișinele ei turcești. Gardu-l poți sări ușor, dar trebuie mare băgare de seamă, nu cumva să simtă stăpânul: aleargă foarte iute și are un bici, care arde ca focul; e mai rău dacă te ajunge cu sfârcul când vrei să săi gardu-napoi. Ia uitați-vă acuma la casă. Ce mândru se țuguiază acoperișul cu șindrilă, îmbrăcat spre miazănoapte cu mușchi verde moale și purtând în vârful un urcior smălțuit care sclipește în soare. Ce mare și stufoasă a crescut urechelnița! Iată dasupra gârliciului, din care izvorăște așa potrivită răcoare, pridvorul larg.

Dar ia să suiți numai, după mine, cele nouă trepte până-n pridvor.

Vedeți cât de frumos se ține pe stâlpii lui bondoci de stejar cioplit! Ce cuminte adăpostește de bătăile arșiței și apelor cerului! Să trecem acum din pridvor în sală. Ce largă încăpere! Colea, la dreapta, două odăi; dincoace, la stânga, alte două. La deschizătura ferestrelor se vede cât de groase sunt zidurile. Pe firida uneia din ele, șed fără primejdie șase borcane respectabile de murături. Ce ziceți de sobe? Cu ce dignitate magistrală stau, proaspăt văruiate, la locurile lor, gata să prezideze o dezbatere, într-una din ședințele lungilor nopți de iarnă! Și iată cum, alătura de perete, protectorul nebiruit, departe de ferestre și de uși, se odihnesc paturile copiilor, cu fața către lumina vetrei și cu căpătâiul sub icoane...

– Iacă alta! îmi strigă Ahasverus, stingând din ochii-mi arătarea cea albă. Iacă alta!

„De închiriat!“

...Iar monumentală! iar terra-cotta! iar ferestre ca la Palatul Justiției. S-o vedem și p-asta... a treisprezecea. Intrăm, începem minunat... O *entrée* zugrăvită pompeian... Un motiv, în toată pictura,

îmi atrage cu deosebire atenția: e un amoraș verde, fluturând pe fundul cărămiziu și purtând în mânușițe, asupra capului, un ghiveci cu trandafiri albaștri. În stânga, salonul; e în trei colțuri... Locul este tăiat cu o foarte pronunțată oblică pe linia stradei, care se realiniază acuma toamna, căci alinierea de astă-primăvară a fost greșită. La mirarea mea că văz un salon în trei colțuri, stăpâna casei, care e marșandă, *robes et confecțiuni*¹, îmi deslușește că toate casele de pe strada aceasta sunt așa: adică au toate câte un salon în trei colțuri, fiindcă toate locurile sunt tăiate *en biais*². Sofrageria e luminată de sus, din tavan, prin pod.

– E cam strâmtă... îndrăznesc eu.

– Vai de mine! zice marșanda. Cum strâmtă? e destul de comodă: doi metri cinzeci pe trei treizeci.

Două odăi de dormit. Nici un perete neperforat. Doi au câte două ferestre; alții doi câte-o ușă... Și răspund spre apus. Ce nopți plăcute de vară! Ce somn unsuros și ce cămăși de noapte lipicioase! Peste drum e o magherniță cu fel de fel de poame și mustărie... și muște...

– Dar eu am copii; paturile copiilor... nu știu unde le-aș putea pune la adăpost... știți, iarna...

– Iarna, puteți astupa o fereastră; bateți o saltea și pe deasupra o scoarță.

– E cam departe de centru.

– Aveți tramvaiul nou, la o distanță de zece minute de aici... și de acolo mai e nițel și dai în bulevard. Sobe le-ați văzut?... sunt de porțelan, de la Bazalt.

– Și mă rog, cât costă pe an?

– Pe un an nu le putem da... cel puțin pe trei...

– Dar cât pe an?

– Douămii-cinsute...

– Pornește – strig eu aspru – jidove rătăcitor!

Ahasverus se supune poruncii seculare. Ieșim....

A-nserat; m-a răzbit foamea. Isaac e zdrobit de atâta umblet. Îi dau doi franci de cheltuială.

– În sfârșit, îmi zice rătăcitorul, plictisit de atâtea dificultăți din parte-mi; în sfârșit, ce fel de casă vrei? poate să ți-o găsesc eu singur, fără să mai alergi și dumneata.

– Ce casă vreau? zic eu și mai plictisit. Uite ce casă vreau... Vreau o casă cu șase odăi mari, fiecare nu mai mult decât cu o fereastră și

¹ Rochii și confecții (fr.).

² De-a curmezișul (fr.).

o ușă, cu sală de baie, cu bucătărie, două odăi pentru slugi, cu parchete, cu apă-n curte și-n odăi, cu *tout à l'égout*¹, cu seră, cu grădină de fructe și grădină de flori și un havuz mare, în mijlocul curții... Asta vreau!

– Pe unde să fie?

– În centru... pe linia tramvaiului.

– Și cât vrei să dai pe an?

– Între o mie și o mie o sută...

– Bine, zice Ahasverus oftând resemnat, și vrea să plece.

– Stai! zic eu. Ia seama, Isaac, să nu fie cu zidul la uliță, să-mi scârție cu cărbune pe zid când ies de la școală... M-ai înțeles?

¹ Closet cu apă curgătoare (fr.).

LA CONAC

Din Poenița vine domol la vale un călăreț tânăr în buiestru țăcănit...

N-are de ce să gonească: soarele nu s-a ridicat nici de două sulițe; înainte de nămieț, are să ajungă la conac, la Sălcuța, dincolo de jumătatea drumului... Acolo stă un ceas, să dea grăunțe calului; până la toacă, e-n oraș, la boierul. Gândindu-se la boierul, se pipăie-n sân – legătura cu banii stă bine.

A trecut de cotul dealului la câmp deschis.

E a doua zi de Sfântul Gheorghe. Ceru-i fără pată cât de slabă în tot largu-i de jur împrejur. La vale, în zare adâncă, sclipește undoind aerul dimineții calde, iar în păduriștea de mesteacăn de pe poala din bătaia soarelui, pasărilor primăverii se-ngână și care de care se-ntrec în feluri de glasuri.

– Da-ncotro, 'ncotro, flăcăule ? întreabă cineva din urmă pe tânărul călăreț.

Acesta întoarce capul. Din urmă îl ajunge un alt călăreț. De unde a răsărit omul acesta? fiindcă, tot drumul, tânărul, măcar că și-a întors privirile de multe ori pe calea umblată, nu a luat seama să mai vină cineva după el; chiar a gândit: câtă singurătate de dimineață pe un drum așa de căutat întotdeauna!

– La vale... răspunde tânărul. Da dumneata?

– Tot la vale.

Și cu vorba aceasta strângându-și calul în pulpe, trece alătura înaintașului.

– Drum bun, flăcăule!

– Și dumitale!

– Bine că te-ntâlnii!... Mi-e urât să fiu singur, mai ales la drum.

Călătorul după chip și port e un negustor, vreun orzar ori cirezar de cari umblă pân sate după daraveri; un roșcodan grăsului, cu fața vioaie; câm și pistru; dar om plăcut la înfățișare și tovaroș glumeț; numai atâta că e sașiu, și când se uită drept în ochii tânărului, îi face așa, ca o amețelă, cu un fel de durere la apropietura sprâncenelor.

Merg ei astfel domol alături în buiestru țăcănit, vorbind mai de una, mai de alta, și rămâne lucru hotărât că se opresc împreună la

conac pentru o gustare; și din vorbă-n vorbă, nici nu prind de veste când ajung aci aproape să intre-n Sălcuța. Cotind la stânga, de după tufișul mobilei pe care stă biserica, li se arată, ca la o bătaie de glonț, coperișul nou de tinichea al turnului strălucind în soare.

Tânărul îndeamnă calul ținând scurt zăbala. Tot așa și negustorul. Calul ia vânt. Trecând prin fața bisericii, flăcăul își face cruce. Atunci aude pe tovaroșul, rămas câțiva pași înapoi, râzând grozav, întoarce capul: tovaroșul, nicăieri... Mare minune!... Unde a putut pieri? A intrat în pământ?

Nu... E la han... îl așteaptă subt umbrar...

Flăcăul nu a luat seama că negustorul i-a fost trecut înainte. Firește că așa a trebuit să fie: în pământ n-ar putea intra un călăreț cu cal cu tot...

La conac, tingirile și căldările clocotesc, grătarele sfârâie, cântă lăutarii, forfoteală și larmă mare, și clopote și clopoței, pe cari le sună vite și cai mișcându-și capetele.

Tovaroșii de drum, după ce atarnă de gâtul cailor trăistile cu grăunțe, se așază la o masă. Negustorul scoate din geanta lui un șip cu rachiu și cinstește pe tânărul... Bun rachiu!... O căldură plăcută cuprinde măruntaiele, și ce poftă de mâncare!... Mâncarea e bună și vinul și mai bun... Negustorul bea și-mbie pe tânăr, și tânărul, voinic, se ține bine: pahar la pahar și dușcă la dușcă...

Încet-încet, tovaroșii s-au înfierbîntat bine... Dar... le trebuie vin, și degeaba bat în masă și strigă: nimeni nu-i aude. E îmbulzeală mare înăuntru în prăvălie și afară subt umbrar. Pierzându-și răbdarea, negustorul se scoală de la masă și merge-n cârciumă. Tânărul stă foarte aprins la locul lui, se șterge de sudoare și suflă din adânc.

Celălalt se-ntoarce mănând înainte o fată voinică și frumoasă, care, cu mânecile cămășii sumese până la subțiori, aduce pe o tavă uscătură și udătură. Ajungând prin îmbulzeală la masă, sașiul se uită lung la tânăr, ba-i mai face și cu ochiul cătră fată.

Fata lasă tava pe masă și pornește. Flăcăul vrea s-o apuce de braț; ea scapă și pleacă; el o cheamă-napoi; ea-și întoarce capul râzând, dă din umeri, parc-ar zice: „acu n-am vreme de jucării!“ și intră-n prăvălie. Sașiul se uită la flăcău și iar îi face cu ochiul: „după ea!“ Flăcăul se scoală hotărât drept în picioare și urmează calea ce i-o arată ochiul tovaroșului...

A trecut de mult de nămieț și încet-încet au plecat, unii câte unii, cărăuși, negustori și drumeți alții, care la deal, care la vale, și lăutarii au tăcut și s-a liniștit de tot și s-a limpezit locul.

La conac a mai rămas prea puțină lume... Într-o odaie, ațipesc așa după masă cei doi tovaroși, fiecare pe câte un pat... Fata le aduce cafele... Acu nu-i mai e degrabă; poate sta și de vorbă cu un drumeț.

Negustorul se uită sașiu la fată, se uită sașiu la băiat și merge să vadă ce mai e pe dincolo, pân odaia unde s-au pus niște orzari să-nvârtească un ștosișor...

Acu, ce mai una-alta? Multă vreme nu poate sta de vorbă o fată care are atâta treabă... N-apucă să plece fata, și roșcodanul intră-napoi.

Tânărul s-a culcat de-a binele... As! E vreme de dormit acum? Trebuie să meargă îndată după tovaroș în odaia d-alături, unde e pont mare de câștig: orzarii sunt și mai buni de iubit – joacă și prost și gros.

– Hai, scoală!

Între orzari, cine să fie? – Neica Dincă, unchiul, frate bun cu taica flăcăului nostru.

Nu stau mult la vorbă ca să înțeleagă unchiul de unde vine și unde se duce tânărul. Vine de acasă și se duce la oraș, să plătească boierului câștul întârziat, cinzeci de galbeni, pentru sfoara de moșie din Poenița, pe care o ține taică-său în arendă. Și jocul pornește iar... Tânărul se vâra și el... și joacă.

– Mă, țângăule – zice unchiul – ia-ți calul și mergi de-ți caută de treabă!... Ai auzit?...

Dar țângăul se uită în ochiul tovaroșului, care-i stă în față, și se face că n-aude. Merge-nainte și bine merge; are un noroc nemaipomenit.

– Mă, secule! zice unchiul. Ți-e destul... Pleacă!...

Aș!... S-a-nserat de tot; nu se mai vede cartea; se aprind lumânări.

– Mă, băiete! a-nnoptat... Ce faci?...

– Lasă-mă, unchiule!

–...Bine! răspunde omul bătrân și joacă-nainte...

Dar jocul e joc și norocul noroc... începe cartea flăcăului să se schimbe și să meargă tot d-a-ndăratele... Sudori peste sudori... Tânărul se oprește și stă la gânduri, uitându-se ca-n gol; dar întâlnește ochiul tovaroșului, care-i dă o povață mai tare decât cea mai tare poruncă... Pune mâna-n sân și scoate legătura... înainte... Unchiul ridică ochii spre nepot, zâmbind cuminte, și, fără să mai zică o vorbă, îi apleacă cu multă luare-aminte asupra mesei.

E trei după miezul nopții... S-a dus arenda!... și două inele și ceasul!... S-ar fi dus și calul și șaua, dacă unchiul și orzarii n-ar fi suflat în luminări și n-ar fi mers să se odihnească... Cine a câștigat?...

Cine a știut să joace, firește: unchiul și cu unul dintre orzari, tovaroșul lui; alți doi orzari au pierdut, nu tocmai cât nepotul, adică nu tot ce aveau; dar au pierdut și ei destul de frumos pe potrivă unor negustori nu tocmai tari.

Acu, toți jucătorii dorm, fiecare la odaia lui. S-a-nnorat de pe la miezul nopții și e întunec adânc.

Flăcăul nostru stă pe prispă cu fruntea-ntră mână, pe când, în picioare, drept, în față-i, stă tovaroșul său de drum. Înecat de gânduri, tânărul ridică fruntea-n sus și-i pare că vede în întunecul nopții strălucind ochiul ciudat care l-a stăpânit toată ziua.

– Ce-i de făcut? întreabă.

– Dorm toți butuc, șoptește cald sașiul... Ușa e scoasă din țâțâna de jos... Dacă o ridici binișor, poți intra pe dedesubt; poți pe urmă s-o descui pe dinăuntru și să ieși frumos. Intră încetinel; lasă-te pe vine; mergi pe dibuite la paturi; ascultă bine unde răsuflă, și trece-le cu basmaua asta pe la nas fiecăruia... O dată să tragă-n suflet din mirosul asta, și nu se mai deșteaptă până la ziuă, să-i tai cu fereștrăul.

Și zicând acestea, îi dă basmaua-n mână și-l împinge pe flăcău încet-încet spre ușă. Băiatul trece basmaua în mâna stângă și, ștergându-se de sudoare:

– Doamne! doamne! suspină el și cu dreapta-și face cruce.

Atunci un hohot strașnic se aude... Flăcăul se-ntoarce-n loc. E beznă-mprejură-i, și nicăieri ochiul luminos al tovaroșului. Tânărul se moleșește din toate-ncheieturile și se prăbușește pe prispă.

...Se face ziuă...

– Scoală, mă! aici ai adormit, procopsitul? zice un glas cunoscut. Flăcăul se trezește buimăcit.

Unchiul îl cheamă în odaie; nepotul ascultă d-abia târându-se pe picioare.

Cât ai pierdut, mă?

– ...Tot.

– Cât tot?

– Ce-am avut eu... și...

– Și ce mai?

– Și... arenda.

– Cinzeci de galbeni?

Nepotul dă din cap punând ochii-n pământ.

– Cine te-a pus să joci, dacă nu știi jocul?

– Dracul m-a pus!

– Nu ți-am spus de trei ori să pleci?

– Da.

– N-ai înțeles că te luam la sigur?

– Nu.

– Prostule!

Și unchiul trage din brâu un pungoci mare, scoate o mână de bani și numără pe masă.

– Numără-i și tu. Sunt cinzeci?

–...Da.

După o tăcere, în timp ce băiatul a strâns banii, i-a legat și a vârât adânc legătura în sân:

– Cu mine să joci tu, mă! țângăule mucos?

Și-i arde părintește două palme strașnice.

– Altă dată să nu te mai apuci să joci cu oameni bătrâni, dacă nu știi juca! Îa-ți acu banii și pleacă degrabă la boierul... Uite... mai ține doi lei de parale, să ai ce mânca pe drum.

– Sărut mâna!

În câteva clipe, băiatul e călare...

– Ei! ce stai? nu pleci?

–...Unchiule, să-ți faci pomană, să nu spui taichii, că mă omoară!

– Dacă te faci băiat de treabă, nu-i spui.

– Mă fac... sărut mâna!

Și flăcăul dă călcăie buiestrașului.

– Mă! strigă după el unchiul. Ia seama, că te ia dracul dacă te mai iei după el, nătărăule!

Către seară, tânărul, flămând și-nsetat, trece pe dinaintea conacului de la Sălcuța în buiestru-mbășicat. O fată naltă și voinică cu mânecile sumese până la subțiori, stând rezemată de un stâlp al prispei, se uită lung după călăreț. El apleacă bărbia-n piept, strânge scurt zăbala și îndeamnă calul la iuțală. Vrea și el să se uite o dată înapoi, dar a apucat să cotească la dreapta pe după movila bisericii, și prispa conacului nu se mai poate vedea.

Ajungând la cotul dealului, unde apucă drumul spre Poenița, buiestrașul gâfâind își potolește puțin mersul la urcuș.

Soarele, scăpătând la apus, se uită îndărăt cu stăruință caldă la păduriștea de mesteacăn, unde atâtea pasări ale primăverii se cheamă, se-ntreabă și-și răspund, se-ngână și se-ntrec în fel de glasuri, întorcându-se fiecare pe la cuibul său.

MONOPOL...

În vara anului 1907, aflându-mă în străinătate și având în țară daraveri, m-așez în trenul Berlin-București, cu gândul să m-abat o zi-două pe la Iași, unde să vizitez pe niște vechi și buni prieteni, familia Ronetti Roman.

A doua zi, mă cobor în gara Pașcani la 12.30 p.m. Numaidecât întreb cu respect pe un domn impiecat de mișcare foarte tânăr, care poartă o șapcă prea matură, odinioară desigur stacojie, „pe ce linie este tras trenul ce trebuie să plece peste câteva minute spre Iași“... Domnul impiecat îmi răspunde politicos că, „în legătură cu Berlin-București, pleacă din Pașcani spre Iași numai un tren, la 4,10, cu sosirea la 6,5 p.m.“

– Dar....

– Știu, mă-nterupe ghicindu-mi gândul; este și un tren cum vrei dumneata; dar acela nu umblă...

– Este, dar nu umblă?

– ... nu umblă decât pe sezonul băilor.

– Am înțeles, răspund eu pe jumătate domirit.

Firește, e prea de timpuriu, înainte de sfârșitul lui mai, să-n-ceapă băile... Dar nu știam să fie acuma și-n Berlin pătimași care vin să se caute la băile din Iași.

Trei ceasuri și jumătate în Pașcani – cam prea mult!... Dar ce pitoresc!

Ce glodăraie și colbăraie!... Ce abdomene de copii malarici! și se joacă și râd – cam trist, dar tot râd!... Ce grav municipalul care ține ordinea la fântâna din piața gării, unde se-mbulzesc multe vite însetate!... Ce jigăraie de câini costelivi cu ochii răătăciți și coada-ncârligată înspre pânțele, furnizori ai amicului meu doctorul Lebel!... Și, cu tot regimul nostru protecționist, nici o fabrică de mănuși în tot ținutul!... Ai de ce să ți se rupă inima – de mila oamenilor, firește, după a vitelor și a câinilor. Bine că avem o S.P.A.¹; să sperăm că încet-încet, cu vremea, vom ajunge s-avem și o S.P.O.²

4.10... Am pornit. Mergem și înaintăm domol în sus spre Ruginoasa, și ne apropiem de culme.

¹ Societatea pentru protecția animalelor.

² Societatea pentru protecția oamenilor.

Soarele, aplecându-se către piscurile Ceahlăului, se ascunde după grămezi uriașe de nouri, care se tot ridică una peste alta venind dimpotrivă, pe când largile adâncături din dreapta urcușului nostru se-nvăluiesc treptat în umbră.

Blânda melancolie a țărinelor moldovenești – un cântec de neam mâhnit, din glas copilăresc, ajungând la mine limpede din dedeaparte vale – închipuirea marelui sinistru de acum două luni – apropierea de Iași... Apoi dulci amintiri din zilele primei nesocotite tinereți – gândiri amare din pragul cu deșarte regrete al bătrâneții... Toate mă-mpresoară, și care de care luptă să mă-ngenunche și să mă copleșească.... Pe lângă astea, suflarea de monstru astmatic a locomotivei și țcănitul din ce în ce mai obosit al roatelor... E penibilă mișcarea în alt *tempo* decât al sufletului!

În sfârșit, tica-taca, încetinel, ajung cu voia lui Dumnezeu joi seara, 24 mai, în gara Iași, unde sunt întâmpinat nu se poate mai frățește, de prietenii mei.

Mă gândesc, cum sunt obosit de drum și de atâtea impresiuni, să mă duc repede la baie; dar îndată mi-aduc aminte de șapca odinioară stacojie: nu s-a deschis încă „zezonul“. Mă mulțumesc să mă spăl la bunele mele gazde cu apă de Vichy-Celestins; apa comună de Iași e mult mai gustoasă și mai hrănitoare, dar costă mai scump și cam irită pielea, mai ales vara.

E, cum spusei, la sfârșitul lui mai. Găsesc iubitul meu Iași în tremurul alegerilor generale... Ce febră! peste 43 de grade; aproape să se coaguleze albumina!

Fierbe lumea de grija cea mai mare ce poate – cum să zic? – posedă pe un adevărat român – așa-numita despuiare a scrutinului... Scrutinul este pentru noi, modernii, adică românii moderni, un fel de zeu, care s-arată în toată maiestatea lui despuiat: *Apollo resplendescens*¹...

Ziua de vineri, 25 mai, mi-o consacru deci de dimineață să vizitez redacția *Opinie* (o instalație în adevăr europeană; chiar un telefon; cam năzuos – e încă june), unde, în calitatea mea de confrate mai în vârstă, sunt primit cu destulă considerație. De aci, voi să contemp lu apariția zeului – pe un potop de ploaie, să crezi că s-au rupt băierile firmamentului.

De cu noapte a-nceput a turna, și toarnă... Piețele, ogrăzile, locurile virane sunt mări și lacuri; ulițele, fluviuri și niagare... Caii

¹ Apollo strălucitorul (lat.).

înoată; birjele plutesc; tramvaiele par niște vapoare de curse intraurbane, ca la Hamburg.

Mă plâng unui amic, impiecat superior, om cu carte, de furia elementului.

– Las', coane luncule, îmi zice, ploaia aiasta-i bună după atâtea călduri tropicale!

Și mă conving că are omul toată dreptatea... De trei ori binecuvântat, diluviu!

1) *ad rem*¹: căldurile au fost, ce-i drept, foarte tari și înainte de vreme;

2) *ad locum*²: se spală Iașii; nu-i vorbă. Iașii sunt un târg tare curat; dar orșicât, cineva, cât de curat să fie, tot nu strică să se spele din când în când; măcar dacă nu se spală singur, să se lase spălat, și

3) *ad personam*³: servitoarea bunelor mele gazde a avut ingenioasa inspirație să pună la gurile zgheaburilor toate cofele și putinile din casă... Las să se premenească umplutura de mai multe ori până curge limpede de tot și mă spăl bine cu apă de ploaie – excelentă pentru piele.

Din adâncul sufletului zic: Domnul fie lădat! el, care ne trimite răcoare după călduri tropicale; care ne spală câteodată cu d-a sila; care ne dă apă așa de ieftină, mult mai ieftină decât cea de Vichy – o bagatelă.

Mă aflu, cum zisei, la *Opinia* înainte de amiază. După ce, ca musafir, îmi fac datoria să țin pe tinerii confrăți, vreo trei sferturi de ceas, cu palavre, încep a pricepe că le cam stau pe suflet... Eu n-am treabă; toată ziua mi-e de petrecere; pe când ei ard în toiul bucătăriei, unii cu condeiele-n mână, altul cu telefonul la ureche, celălalt cu nasul în listele electorale... În trei-patru ceasuri trebuie s-apară foaia..

– Domnilor, zic, de-acu vă las.

– Dar de ce te grăbești, coane luncule?... de ce nu mai stai oleacă, olecuță?

Olecuță! diminutivul acesta îmi pare un categoric superlativ.

Tineri politicoși! nu-mi ascund pălăria, nici umbrela, nu-mi fac nici o violență... Mă lasă să plec... E și vremea, în față, la Mitropolie, sună 5 antemeridiane... La 12 fix ziua, sună în față la Mitropolie 5 antemeridiane; la 12 fix noaptea, 5 postmeridiane – dar foarte regulat.

Am plecat, spre marele regret al confrăților, pe când potopul se ntețește din ce în ce. Mă urc în luntrea mea cu un triton bătrân care tușește strașnic

¹ Cât privește faptele (lat.).

² Cât privește locul (lat.).

³ Cât privește persoana (lat.).

și strănută... Simptome alarmante la așa vârstă... Se vede bine că, în atribuțiunile amicului nostru doctorul Jocu, nu intră și inspectarea animalelor marine.

– *Avanti, gondoliere!* strig.

Bravul gondolier îi trage câteva tritonului cu coada lopeții. Bălăcind contra torentului, navigăm încet-încet la deal.

Unde să merg? La Smirnov, or la Ermacov? Sunt amândoi imperfecti; dar la primul merge colegiul I; eu merg la colegiul II, cu intelectualii. Oprim la Ermacov. Debarc. Am călcat pe pământ ferm.

Sui scăricica, intru, când... simt că-mi fuge pământul de sub picioare și, cât p-aci, dacă nu sare cineva repede să m-apuce, dau să cad pe spate înapoi afară, în valuri. Ca fulgerul mă săgeată un gând sinistru: un atac de dambla!... Sunt pierdut!... Dumnezeuule! aibi milă de familia mea rămasă departe în străine locuri... Ce bucurie pe mine când, cu toată supărarea gleznei din pricina alunecării, aflu, după primul moment de groază, că damblaua mea a fost numai niște sâmburi de măsline risipiți – pe gios!

Dugheana e plină de amici, toți funcționari publici și profesioniști libere¹. Așteaptă aci de mult să se oprească potopul, și, așteptând, ca să le pară timpul mai scurt, iau aperitive, țuică, mastică, pelin, mișmaș, și gustă mezeluri, salam, ghiudem, cașcaval, măsline...

Firește, mai cu samă cum sunt vesel că n-am avut dambla, intru și eu în combinație.

...Și aperitive, și mezeluri, și vorbă, și discuție asupra „situațiunii dificile în care se găsește țara în urma tristelor evenimente, ca să zicem așa, și-n fața atâtor reforme ce această situațiune le reclamă imperios, dacă ne putem pronunța astfel“ și apoi „asupra trecutului, prezentului și viitorului, ideilor și programului fiecărui ales și fiecărui candidat“ – și dezbateri, și vorbă, și aperitive, și mezeluri, și aruncăm sâmburii – pe gios!...

Dar e unu și jumătate; m-așteaptă la dejun. Am stat aci un ceas și mai bine! Vezi cum trece de ușor vremea vorbind despre chestii grele!... Cu multă prudență, de teama unui al doilea atac, mă mișc și vreau să-mi plătesc consumația. Dar amicii protestează: astăzi este rândul de plată al amicului X..., care a repurtat, ca orator la o întrunire electorală, un fenomenal succes...

Încă un rând de aperitive și măsline, și aruncăm sâmburii... Eu mă lipesc bine cu talpa de dușumea... Și încă un rând... cel din urmă! și măsline, și aruncăm...

¹ Profesioniști libere.

– Socoteala! în total!

Nu-i mult! Mezeluri și mășline, 3.15; băuturi, 17.05; total 20.20. Amicul X..., după ce plătește galant, se suie în gondolă cu mine; locuiește în drumul meu, pe un *canaletto* – să-l las acasă.

Pornim.

– Coane lancule, îmi zice, ‘m par’ rău amu, după su’cesul meu, c-am cedat și nu mi-am pus cand’atura!

Face economie de silabe, probabil, fiindcă mai avem puține momente de petrecut împreună; vrea omul cât mai scurt să-mi spună cât mai multe. Și, cum se clatină gondola pe valuri, amicul adaogă:

– Aveam o ide’ de refo’mă... Nu mai me’ge, monșăr, cu țărani. Ș’ bețivi!... T’eb’e un mo’opol al... ac’... (gondola se clatină) al... *ac’cololului!*...

Ne-am oprit. Ne pupăm în gondolă ca doi patricieni de pe timpul ilustrului doge Francesco Morosini. Se dă jos încetinel pe trotuarul plin de apă și întră, learcă de ploaie, pe portalul bătrânului său *palazzaccio*¹.

– Ia sama (îi strig), pe *San Giovanni*, *padrone mio*!² nobilul meu senior, să nu-ți fi rămas vreun sâmbure de măslină pe talpă!

El se-ntoarce-n loc, smulge cu vârful degetelor o sărutare unsuroasă de pe buze și mi-o aruncă magnific din depărtare.

Sunt opt ceasuri și trei sferturi... Gondola așteaptă... îmi iau rămas bun de la grațioasa mea gazdă și plec cu Ronetti Roman la gară.

După ce-i mulțumesc de afectuoasa primire, urc în vagon.

– Amice, zic, știi d-ta cu ce mă duc eu de la Iași la București?

– ... Cu trenul.

– Da, cu trenul, firește; dar nu numai cu trenul, merg și cu o idee...

– ...?

– ... O idee de reformă!

– !?...

– Trebuie de înființat numaidecât un monopol , al *ac’cololului*...

Trenul s-a pus în mișcare... M-aplec pe ușa vagonului:

– ...la sate!... pentru rurali!

¹ Mic palat (it.).

² Sfântul Ion, patronul meu! (it.).

MAMĂ..

A fost odată un împărat și o-mpărăteasă sănătoși și voinici, dar tot mâhniți, fiindcă de aproape zece ani, de când se luaseră, duceau degeaba dorul unui copil măcar.

Venind vremea să plece împăratul la război departe, cum trebuie să se-ntâmpile orăru împărat într-o poveste, după ce și-a sărutat soția, i-a zis:

– Măria-ta, eu acuma plec și numa Cel-de-sus știe când m-oi întoarce. Să te găsesc sănătoasă! Dar să știi că la-ntoarcere trebuie să găsesc și copil în casă; de unde nu, pâine și sare cu mine nu mai mănânci!

Pe urmă a-ncălecat și a plecat cu oștile.

A trecut de la astea o lună... au trecut trei... cinci... aproape nouă – suna a pace – și nici un semn.

De grijă și de supărare, sta biata împărăteasă în odaia ei, fără să mai vază pe nimini decât pe o bătrână credincioasă, care o crescuse pe ea de mică, de când rămăsese fără mamă; sta închisă cu bătrâna, ofta și se jelea... Ce o să se facă ea când o da cu ochii de soțul ei?

Văzând că se prăpădește de atâta inimă rea, i s-a făcut bătrânei milă, și s-a gândit cum i-ar mai risipi gândurile negre. Și așa, într-o zi, pe la scăpătatul soarelui, a luat-o, și amândouă, îmbrăcate ca niște cocoane de rând, să nu le cunoască nimini, s-au dus la plimbare într-o pădure.

Acolo umblând ele încet, duse pe gânduri, iată că găsesc o țigăncuță zdrențeroasă și lihnită, stând jos pe o buturugă în acea singurătate, cu un dănciuc aproape gol în brațe... îi dedea țâță; el sugea și ea plângea.

– De ce plângi, fetico? a-ntrebat-o bătrâna.

– Cum să nu plâng, coconiță?... M-a amăgit hoțul, și după ce și-a bătut joc de mine, a fugit în lume și m-a lăsat să umblu așa, gonită de la părinți, cu pruncu-n brațe!... Nu mai mă țin picioarele de nemâncată... și pruncul nu vrea să știe – cere... Și n-am încai inimă să-mi fac seama singură: să-l omor și pe el și să mă omor și pe mine... că dă Dumnezeu prunci cui nu-i trebuie, la o păcătoasă ca mine, și la cine trebuie nu-i dă!

Împărăteasa a oftat adânc auzind vorbele astea atât de duioase.

– E băiat? a-ntrebat cocoana a bătrână.

– Băiat, săru' mâna!

– De câte luni?

– La noapte e de zece zile.

Bătrâna stă la gânduri o clipă și, pe urmă, zice:

– Fetico, ești tu cuminte?

– N-am fost până-acuma, coconiță, săru' mâna; da de-acu-ncolo, să fie ea a dracului care o mai...

De prisos să ne mai lungim la povestit cu de-amănuntul toate... Destul să spunem că, peste un an de la plecare, întorcându-se împăratul biruitor de la război, a găsit acasă mare mulțumire: cocon împărătesc de trei luni în vârstă, dar crescut cât unul de un an... și doica, o mândrețe de fată oacheșe, îmbrăcată numa-n mătăsării, ca orce doică de cocon împărătesc... și sânul!... și s-a bucurat foarte mult împăratul despre toate.

S-a făcut botez cu paradă mare și s-a-nveselit norodul întreg, că, firește, soarta împărățiilor este legată de a împăraților – și l-au botezat Florea-voievod.

Creștea voinicelul, și nu mai putea o lume după el, că, ce-i drept, mare minune de băiat! iar doica, la care mulți se uitau lung, le spunea:

– Ia, nu vă mai uitați așa, parcă n-ați mai văzut copil! să nu mi-l deochiați!

Când a ajuns băiatul la vreo șase anișori, împăratul a-nșărcinat pe un curtean de credință să-l învețe mănuierea armelor, călăria, înotatul, jocurile felurite și cântarea din harfă și din gură – în sfârșit toate câte trebuiesc pentru desăvârșirea unui tânăr care va să-mpărățească.

Doica, iubind foarte pe băiat, îl însoțea mereu la ceasurile de-nvățătură; astfel, învățătorul, care prețuia și el mult pe școlarul său așa de deștept și cu frumoase apucături vitejești, văzând-o zi cu zi, a ajuns să o placă atâta, încât, a răbdat cât a răbdat, până n-a mai putut, și a cerut-o în căsătorie; iar dânsa plăcându-l asemenea, că era om de seamă și mândru, și-l vedea că ține și el mult la băiat, bucuroasă l-a luat.

Și i-au cununat chiar împăratul cu împărăteasa, dându-le mare cinste și daruri scumpe.

Când a intrat în biserică mireasa – gătită de nună-sa sub ochii nunului – cu flori și betea de aur în părul-i negru, cu chipul și trupul, și cu zâmbetul și mersul acelea, pășind așa de cuminte, nici îndrăzneată, dar nici sfioasă – a rămas toată lumea-ncremenită, nu altceva, că-n adevăr era o arătare.

Mai mulțumit ca oricine de această căsătorie a fost tânărul Florea-voievod; el îi iubea mult, și pe mama-doica și pe învățătorul lui; avea și de ce: și ei îl iubeau pe el destul.

Când îl vedeau aruncându-se pe cal sălbatec prins de coamă-n fuga mare, și când se-ntorcea cu calul, adineaori nebun, acu domolit și plin de

spumă; când îl vedeau săgetând rândunica din zbor; când îl auzeau, pe urmă, cântând din gură și cu harfa, de te sfințea – amândoi soții nu mai puteau de mândrie, îl luau în brațe și-l sărutau, și femeia zicea:

– Mulți feciori de-mpărat or mai fi, da ca și ăsta al nostru, nu mai crez altul!... s-a isprăvit!

Au trăit ei așa cu toții, la curte, în bună pace, liniștiți și fericiți, fiecare cu partea și gândul lui, pân-a-mplini Florea-voievod douăzeci și doi de ani – un flăcău ca un brad.

Dar într-o zi, iată că vine de la palat curteanul, învățătorul lui, acasă, și zice vesel:

– Știi tu un lucru, dragă nevastă?

– Știu, dacă mi-ei spune...

– S-a hotărât! îl însurăm pe Florea...

– Pe băiatul nostru?... cum asta?

– Ei! cum!... iac-așa, cum se-nsoară toți flăcăii.

– Cine-l însoară?

– Ei cine!... împăratul și împărăteasa.

– Cu cine?

– Cu fata unui crai vecin.

– Asta nu se poate! auzi? coșcogea fecior de-mpărat să ia o fată de crai... – Asta nu se poate!

– De ce nu?

– Fiindcă trebuie să ia fată tot de-mpărat, pe potriva lui... Nu! asta nu se poate, în ruptul capului!

– Dar bine, femeie, dacă așa au hotărât părinții lui?...

– Or fi hotărât ei... Dar eu?... eu unde sunt?

Și repede s-a gătit și-nvăpăiată s-a dus la palat să dea ochi cu împăratul și cu-mpărăteasa, să-i întrebe: cum se poate, fără știrea și a ei, care l-a crescut pe băiat, să hotărască dânșii așa de soarta lui? și, răspicat, le-a spus că Florică al ei nu poate lua pe orcine, că lui Florică al ei trebuie pe puțin o fată de-mpărat; de unde nu, nu trebuie! că, slava domnului! tânăr e, frumos e, voinic e, fecior de-mpărat mare e! Are vreme să mai aștepte pân-o găsi una pe potriva lui.

Împăratul a zis una, împărăteasa două, doica nouă... au început să se-nțețească femeile la vorbă, și din vorbă la-mpunsături, și de-acolea, ceartă la toartă... împărăteasa, supărată de-atâta tevatură, ca s-o taie scurt, zice:

– În sfârșit, așa a hotărât politica măriei-sale împăratul, așa am hotărât eu – așa trebuie să se facă! destulă vorbă!

– Ba, nu!

– Ba, da!

Doica, înfierbântată grozav, a țipat o dată, ah! și a leșinat. Sări, toți...
O descheie la sân și dă-i cu oțet de trandafir.

Vine și Florea:

– Mamă-doică!

Și-ncepe să se vaite ca un copil mic și să se bată cu pumnii-n cap:

– A răpus-o pe mama-doica!... Aoleu!... nu mai e de rană!

Împărăteasa – leșină și ea.

Împăratul, strașnic de turburat de toate astea, strigă:

– Eu stric, că m-apuc să vorbesc politică cu niște femei nebune!

Împărăteasa se deșteaptă și pleacă foarte mâhnită de asemenea cuvinte.

Se deșteaptă și doica; se uită la-mpăratul și, lovindu-se cu pumnul peste sânul gol, începe să se bocească flăcăului:

– Nu se poate, maică! nu voi, maică, moartă tăiată! Nu te dau, Florică, decât după fată pe potriva ta! Să nu mă faci de rușine, Florică mamă, că mă omor!

Florică o mângâie plângând și zice:

– Nu, mamă, nu! fără voia ta nu fac nimica!

Împăratul, ținând și el foarte mult la doică și auzind și vorbele băiatului, nu s-a-ndurat să le strice hatârul, și le-a zis:

– Dacă nu vreți voi, bine!

S-a făcut război pentru asta; căci craiul vecin, care avusese făgăduială de căsătorie pentru fiică-sa, n-a putut suferi o astfel de nesocotire.

Războiul s-a sfârșit, ca toate războaiele, cu pace. Iar peste un an, plimbându-se pe la curțile din lume, Florea-voievod, însoțit de doica și de-nvățătorul lui, s-a dat în dragoste – că era ochios – cu o tânără vestită de frumoasă, fata unui împărat, mai mare chiar decât tatăl lui; și numaidecât între cele două curți s-a pus la cale căsătoria.

Când s-a făcut nunta aceea strălucită cu mari petreceri în grădinile-mpărătești, toată lumea s-a-nveselit; dar mai mult ca toți, doica.

A privit lung la mire și mireasă, cum se plimbau prin grădină, încet, strâns alături, șoptindu-și unul altuia cine știe ce nimicuri tinerești, i-a arătat soțului ei și, străluciridu-i ochii de mulțumire, a zis:

– Așa da, Floric-al mamei! așa-nțeleg și eu!... Să ia fiecare pe potriva lui!... așa trebuie!

ION

Pe un zăduf de nămieț, la un han, cum erau în vremuri hanurile, a poposit un flăcău, drumeț sărac, ostenit și prăfuit. Cum a sosit, răsuflând greu de oboseală, a dat bună vremea la toată lumea și s-a așezat cuviincios pe o laviță, la un colț de masă sub umbrar, unde ospătau călători mulți, care treceau unii la deal și alții la vale; și a cerut hangifului să-i dea și lui un sfert de pâine, brânză și o bărdacă de vin mai ieftior.

Stând așa la un loc cu atâția inși, l-au întrebat unul și altul: cum îl cheamă, dincotro vine, încotro se duce, cu ce rost și daraveri, dacă are părinți și rude; în sfârșit, cum fac toți drumeții când se întâlnesc care de pe unde.

El le-a răspuns bucuros...

că pe el îl cheamă Ion;

că mai are o soră gemenă, cu care de mititel nu s-a putut împăca; iar părinții, văzându-i că neconținut se ceartă, și, cu cât cresc, din ce în ce mai rău se ocărăsc și se bat pân' la sânge, i-au gonit pe amândoi de-acasă, să se ducă-n lume, unu-ncoace, altu-ncolo, încotro i-o lumina Dumnezeu; că soră-sa a avut noroc; iar el, ba: ea a ajuns procopsită, doamnă mare, primită pe la curți împărătești; iar el, umblând de colo până colo, slujind, când la un stăpân, când la altul, este, precum se arată, un... neprocopsit.

Și a oftat adânc de nedreptatea norocului.

– De, mă băiete! zice un bătrân; poate că și tu ai fi vinovat! Ai fi având și tu cine știe ce cusur or slăbiciune, de schimbi mereu la stăpâni, și nu te poți tu, băiat voinic, sălta din nevoie.

– Poate oi fi având și vrun cusur, ce să zic?... dar despre slăbiciune, alta nu mă știu să am decât că nu pot suferi pe soră-mea... Și nu fac pas, să nu dau de ea, tot de ea și iar de ea. Și, cum o-ntâlnesc, nu mă pot stăpâni... mă reped ș-o apuc de piept... Chiar aseară am avut o întâmplare cu dumneei... M-au bătut ei, prietenii dumneei, strașnic, nu-i vorbă... halal să le fie!... așa mângâietură, n-am ce zice, de mult n-am mai căpătat; dar... nu-mi pare rău; încai mi-am sărat sufletul – i-am dat eu dumneei ce i se cuvenea...

Pe urmă, după ce soarbe din bărdacă, povestește, cui are vreme să-l asculte, întâmplarea.

Ieri, plimbându-se pin cetatea de scaun, a auzit sunând trâmbițe; a alergat să vadă ce e... La o răspântie, unde se strânsese multă gură-cască, un pristav¹, cu o chivără mare de hârtie, striga din fundul jocurilor că „să vie diseară orcine pofteste în grădina împărătească, s-auză acolo fără plată cum cântă un vestit măgar de prăsilă, sosit de curând de la-nvățătură, pe care împăratul, ținând la el foarte mult, l-a fost trimis cu cheltuială în străinătăți, să se desăvârșească-n școlile înalte la meșteșugul cântării frumoase“. Ion a-nceput să răză de mofturile caraghiozului; dar, pe urmă neavând altă treabă, s-a dus și el la grădina împărătească, foarte curios să auză cum o îi cântând un măgar învățat...

– ...că eu, a zis Ion cătră ascultătorii de la masă, eu știu ce glas are măgarul, și știu asemenea că orce școală, cât de înaltă, nu poate da ce n-a vrut să dea nașterea... Așadar, m-am dus... am intrat fără supărare și am găsit multă lume adunată, și din boierime și din tagme și prostime – destulă. Grădina era luminată cu multe lumini în bășici de hârtie vâpsită. În fundul grădinii, era o moviliță cu flori pe de margini, și acolo, sus, de jur împrejur, lăsând un loc gol la mijloc, ședeau pe jețuri împăratul, împărăteasa și toată curtea, și-nre cei dintâi ai curții, tocmai la față, surioara mea, îmbrăcată mai strălucit ca-mpărăteasa; îi sclipeau capul, pieptul și mâinile de diamanticele. Am așteptat cât am așteptat, înghesuit în fund, și-n sfârșit am auzit! A! A! și bătai în palme din toate părțile. Se arătase sus pe movilă vestitul cântăreț, gătit cu un valdrap de mătase cusut numa-n fireturi, și decorații atârinate de gât, și fel de fel de zorzoane, și-n frunte, la coamă și la coadă, funde de panglici în trei fețe. S-a făcut tăcere mare... A-nceput măgarul să cânte... ce credeți?... *Carnavalul de Venezia!*... din ce?... din gură!... cum? cu variațiuni!

Aici, s-a oprit Ion și s-a uitat răzând ca un prost la ascultători. Dar, de unde să știe ascultătorii aceia din lumea de rând ce însemnează *Carnavalul de Venezia* și „variațiuni“!... și unul întreabă:

– Ei! și pe urmă?

– Pe urmă, după ce a zbierat măgarul aproape un ceas, surioara mea (că la ea mă uitam mereu) s-a ridicat în picioare, a-nceput să bată din palme, s-a repezit la el, l-a luat de gât și l-a pupat și p-o falcă și pe cealaltă, și, scoțându-și de la mână o brățară, care scânteia de departe, i-a petrecut-o pe dup-o ureche. Atunci, lumea toată de la mare pân' la mic a pornit să răpăie din palme și să țipe ca nebunii: “*bravo! bravo! bis! bis!...*“

¹ Vestitor, crainic, herald.

Cântărețul a mulțumit foarte mândru, moțâind când în dreapta, când în stânga, și iar s-a pus pe zbierete. Iar surioara mea, la fiecare zbieret al lui, da din cap încântată, aruncându-i câte un trandafir, și se uita galeș când la-mpăratul și la-mpărăteasa, când la boieri și la prostime...

N-am mai putut suferi... Când s-a opintit odată dumnealui să ridice glasul sus de tot, am pus și eu două degete-n gură și-am început să fluier din rășputeri.

S-au ridicat toți în picioare...

– Cine?... cine a-ndrăznit?

Și-n turburarea aceea, am auzit glasul sorii-mi:

– Obraznicul ăsta trebuie să fie ticălosul de frate-meu!

Numaidecât, care cum m-a ajuns, m-a luat în palme, în ghionturi, în picioare; m-au scuipat; și după ce s-au săturat, m-au aruncat ca pe o strachină spartă afară din grădină... Am stat puțin așa, până să-mi mai vie suflul la loc; m-am sculat și am plecat șchiopătând... și până foarte departe, auzeam mereu zbieretele măgarului și bătăile-n palme ale celorlalți, și *bravo!* și *bis!*..

...Ei! vă place?...

Când să isprăvească Ion povestea, iată că sosește dinaintea hanului o călească mare cu falaitar¹ și cu o ceată de curteni călări. Opresc să răsuflă caii; descalecă boierii, și coboară din călească o mândrețe de curteană.

– Uite-o, strigă Ion, ridicându-se de pe laviță... Uitați-vă, asta e procopsită de soră-mea!

Dar ea:

– Nici aici nu scap de tine, neprocopsitul?

– Nici aici! răspunde fratele râzând. Unde te-i duce, tot de mine ai să dai. Om fi umblând, tu iute, că zbori pe sus cu falaitar, și eu încet, că mă târăsc pe jos; dar tot trebuie să ne-ntălnim! n-am să te las! am să-ți dau mereu peste bot și la cap! să vedem: care pe care?...

– Ia-ți seama la gură, nebunule! a strigat un curtean strălucit, dându-i o palmă să-i strămute căpriorii.

– Poți să dai palme cât poțesteți, a zis Ion, sunt deprins cu așa mângâieri... Deocamdată, lasă-mă numa să-ntreb pe surioara mea iubită: când vă mai cântă, soro, măgarul?

– Ce-ți pasă ție?

– Cum să nu-mi pese, dragă?... Vreau să știu... să viu să-l mai ascult... că-mi place, de mă-nnebunesc, mai mult ca la toată lumea...

¹ Cal înaintaș (germ.: *Vorreiter*).

– Să știi tu că place la toată lumea!... Vedeți-l, oameni buni, pe nenorocitul ăsta!... Tutulor nouă, și împăratului și-mpărătesei, la toți boierii, la tot norodul, mie și dv., ne place la toți; numai dumnealui nu-i place! Toți, și eu și dumneavoastră suntem niște proști; numa dumnealui, pricopsitul! mai cu moț... Vine să strice petrecerea și mulțumirea și cheful la o lume-ntreagă... Apoi de!

– Ia, ascultă, mă băiete, a zis unul de la masă, are dreptate dumneei: dacă place la toată lumea, ce te amesteci tu?... ce-ți pasă ție?

– Cum o să placă, nene, săracul de mine?... măgar! din gură! *Carnavalul de Venezia!* cu variațiuni!!!

– Dacă le place, mă! n-auzi?

– Ia m-ascultă și pe mine, flăcăule, zice altul mai dârz, pierzându-și răbdarea; de ce ești căpățânos și nu vrei să-nțelegi?... Dacă ne-o plăcea și nouă, ăstora de aici?

– Cum să vă placă, omule?

– Ei! uite așa: să ne placă!... Ce!... nu cumva o să cerem voie de la tine să ne placă?... Uite, mă!... Cine ești tu?

– Nu-i vorbă de cine sunt eu! strigă Ion aprins; e vorba: se poate să placă?... măgar – din gură *Carnavalul de Venezia* – cu variațiuni?... Ai?...

– Nu zbiera așa la mine, că eu te plesnesc!... Uite-așa! o să ne placă!

– Lăsați-l, mă, zice altul; asta e părerea lui...

– Părerea lui s-o ție pentru tat-său și pentru mă-sa! să nu ne-o vâre nouă cu de-a sila pe gât!

Și-ncep să vorbească tare toți deodată, unul așa, altul amintirea... Sora face haz... iar Ion strigă mai tare ca toți:

– Nu trebuie să vă placă!

– De ce mă, pârlitule?

– Că nu e de plăcut!

– Că nu vrei tu, ai? Ei! iaca, la toți ne place, să crapi!

– Atunci dacă la toți vă place – a strigat și mai tare Ion – să mă iertați, dar sunteți toți niște...

– Niște ce, mă?

– Niște urechiați mai mari ca el!

Maica ta, Christoase! ce foc pe Ionică!... L-au luat în palme, în ghionturi, în picioare... și trage-i, care mai de care, și tăvăleşte-l prin umbrar, unu-l lăsa de ostenit, ș-altu-l lua de odihnit... Au spart cu el toate borcanele și bărdacele hangului – pe când surioara se suia în călească și pornea cântând, urmată de droaia curtenilor călări... Dar flăcăul nu se lăsa... când pe mese, când pe subt mese, într-una țipa: „urechiați“ și iar „urechiați“.

L-au lăsat măr, și s-a dus fiecare la treaba sa. S-a sculat Ion, mulțumit de atâta-nvârtitură, și-a căutat căciula, a scuturat-o frumos și, cum parcă nu i s-ar fi întâmplat nimica, zice liniștit hangiului, care se uită cu milă la cioburile risipite pe jos:

– Nu se poate, mă omule, măgar, fie cât de-mpărătesc și de-nvățat, să cânte din gură... ce? *Carnavalul de Venezia* și încă cu variațiuni – gândește și dumneata...

– Ei! du-te la dracul cu prostiile tale! a zis hangiul plictisit. Nu vezi ce tărăboi și ce pagubă mi-ai făcut?

Și s-a dus Ion cu pas potrivit – dracul știe-ncotro... să caute una mai bună.

PARTEA POETULUI

„Nehmt hin die Welt!...“¹

SCHILLER

„Luați-vă lumea! a strigat Domnul; luați-o, oamenilor! a voastră să fie ca moștenire-n vecii vecilor! și frățește v-o-mpărțiți!“

S-au repezit care mai de care cu mâinile-ntinse să-și apuce partea; mișunau tineri și bătrâni.

Plugarul se duse spre roadele câmpului; Vânătorul porni să bată pădurile; Neguțătorul își înfundă hambarele; Vierul își alese zeama nobilă; Regele puse streji la poduri și drumuri și zise: «Dați-mi dijma!»

Într-un târziu, după ce se isprăvisese-mpărțeala, iată vine și Poetul din depărtări... Nimic nu mai rămăsese de apucat; pretutindenți toate aveau stăpân.

– Vai! eu singur – strigă el cu mâhnire – eu singur fusei uitat, eu, cel mai supus copil al tău!

Și-ngenunchie înaintea Domnului, care-i răspunse:

– Dacă te-ai desfătat în lumea visurilor, ce stric eu? Unde erai când s-a-mpărțit pământul?

– La tine eram! zise Poetul. Ochiul meu țintea la fața ta; urechea mea la armonia cerurilor... Iartă sufletului care, îmbătat de lumina ta, nesocoti cele pământești!

– Ce-i de făcut? zise Domnul... Nimic de acolo nu mai e al meu; toate le-am dăruit! Vrei tu să trăiești în cerul meu?... Vino când dorești: orcând, bucuos îți va fi deschis!“

Pe urmă i-a adăogat Domnul cu multă bunătate:

– Ei, acuma, mai du-te pe pământ și te mai plimbă.

A mulțumit Poetul din fundul sufletului și a plecat măgulit de atâta frumoasă atenție din partea Domnului. S-a coborât pe pământ...

Acolo toată lumea forfotea în sus și-n jos, alergând fiecare fără astâmpăr după treburile sale: care mârșniți, care mulțumiți, toți îngrijați...

Poetul a salutat în dreapta și-n stângă; unii tot i-au moțait din cap; dar alții, parcă nici nu-l văzuseră. A dat să intre-n vorbă ici și colo... Unul i-a răspuns:

¹ Luați-vă lumea!... (germ.).

– N-am vreme de fleacuri... am treabă!

Altul, după ce l-a ascultat puțin, zice:

– Îmi pare rău, dar nu-nțeleg de loc... Salutare...

Pe altul, l-a povățuit Poetul cu blândețe să nu mai bea atâta bere, că berea multă tâmpește. Acela, pesemne tâmpit gata, i-a zis o vorbă foarte proastă și i-a turnat o halbă-n cap.

Poetul a căzut mâhnit pe gânduri – fără-nțelegere cum poate avea o lume întreagă, stăpânind întreg pământul, atâtea griji, atâta bătaie de cap și atâta răutate – și s-a hotărât să se-ntoarcă la Domnul.

Când a sosit sus, a dat la poartă de sf. Petre, care-i era binevoitor.

– Ei! zice sfântul – te-ai întors iar? atâta ți-a fost plimbarea?

– Să-ți spun drept, sfinte Petre, e tare urât pe pământ... și am venit, după cum mi-a spus Domnul... Dar sfântu-i taie vorba:

– Drăguță, să ierți, Domnul acuma are alte treburi; mai du-te și te mai plimbă; vino aldată.

– Bine! a zis Poetul cuviincios.

Și s-a-ntors la plimbare jos. Dar nu s-a mai dus în oraș; s-a dus la țară...

Era o zi blagoslovită de vară... Limpede și cald... În depărtări se-ntindeau, cât apuca ochiul, câmpuri aurii cu spicele coapte, și aci aproape se auzeau într-o adâncătură fâșiituri de coase și cântece de cosași.

Poetul s-a apropiat de unul dintre muncitori, care trăgea cu gresia pe buza coasei, și i-a zis:

– Frumoasă e natura, ai?

Dar muncitorul asudat, punându-și gresia în brâu și ștergându-se cu mâneca pe frunte, i-a răspuns:

– O fi și frumoasă!

– E duioasa noastră mamă! a adăogat Poetul.

– Da, duioasă mamă, ce e drept... Trebuie numa s-o bați să-i sângerezi sânul până să se-ndure să-ți dea o picătură de lapte... Și încă vara, cât să fie de zăduf, calea-valea; dar să poțtești d-ta iarna – că pasămite nu ești de p-aici – să poțtești când turbă și urlă... atunci s-o vezi ce duioasă e!

– Da, știu; dar, chiar în furoare, ce sublimă este!

– Bag seama, zice muncitorul, d-ta or ești lovit cu leuca, or altă treabă n-ai decât să râzi de mine... Ia cată-ți de drum, domnule, că n-am poftă de glumă pe nemâncate!... Și s-a pornit omul la lucru mai departe.

Vorbele și purtarea atât de grosolane ale aceluia țaran l-au mâhnit pe Poet, îndemnându-l să se ducă-napoi, sus.

– Iar d-ta, drăguță? l-a-ntrebat portarul.

– Iar eu, sfinte Petre, și te rog să mă lași a mă apropia de Domnul, care mi-a făgăduit că „orând, bucuros cerul îmi va fi deschis“.

– Puiule, zice sfântul, eu știu ce ți-a făgăduit Domnul, că eram de față; dar acuma, drept să-ți spun, nu e vreme potrivită să i te-n-fățișezi; e foarte supărat pe oameni, fiindcă-i vede cum se-nvrăjesc și dușmănesc între ei și gata-gata să facă iar războaie și vărsări de sânge; și Domnul este peste măsură scârbit de purtările lor, și chiar se gândește cum să-i pedepsească amarnic, cu foc, apă, cutremure și alte răni, ca să-i aducă la calea pocăinții... Prin urmare, mai plimbă-te...

– Bine, a zis Poetul.

Și iar s-a dus jos la plimbare... Dar nu s-a mai dus la țară; a mers într-un oraș foarte mare.

Umblând de colo până colo, cum umblă omul fără treabă, a intrat, către seară, pe gangul unui palat, s-a suit pe scări, pe unde se-mbulzea fel de fel de lume, și a nemerit într-o sală mare. Acolo țineau sfat diplomați și militari împrejurul unei mese, pe care, sub lumina a o sumă de policandre strălucitoare, stau întinse hărți, documente, tractate; iar în capul mesei, într-un jeț mai înalt, aroma dulce un împărat bătrân, cu toate că toți ceilalți făceau gălăgie strașnică, strigând înfierbântați, unii *pace*, alții *război*, alții cine mai putea înțelege ce.

Poetul a înaintat până la masă și, cu glas olimpiant, a tunat:

– Pace! Domnul este peste măsură scârbit...

Dar unde-a fost chip să urmeze mai departe?... Un general l-a luat de ureche și l-a-nvârtit în loc cu fața spre ușa și cu spatele spre-mpărat; iar un diplomat l-a consiliat de dinapoi, să zboare pe scară-n jos.

Plecând astfel, mai mâhnit de astă decât de mojicia cosașului, a dat pe stradă, noaptea, de o ceată de măști, care cântau, țopăiau și chihoteau, cum are tinerimea flusturatică obiceiul în carnaval, îndată ce l-au văzut, au năvălit la el să-l tachineze; una dintre fete l-a apucat de gât cu mâinile ei subțiri și reci și l-a sărutat de l-a fript până-n fundul sufletului; pe urmă, l-a luat la braț pe sus, și au pornit cu toții înainte, să ridice târgul cu nebuniile lor. La o respântie, iată că se întâlnesc, în bătaia unui felinar, cu un bătrân gros și pântecos, roșu ca morcovul și cam preafoarte vesel – un fel de negustor provincial, d-ăi de care se-ncurcă bucuros la petreceri pân orașele mari, mai ales în toiul câșlegiului. Cum dau de el, se opresc derbedeii, iar măscuțița Poetului i se smulge de la braț și se repede la negustor strigând:

– Unchiule!

Iar „unchiul“ zice: – Sufletu-meu! nepoțico!

Ea îl ia de gât cu aceleași mâini subțiri și reci și pupă-l... Poetul se repede să-i despartă; unchiul îi dă brânci încoace, nepoțica încolo, și pe urmă tifla... și pleacă toți încolo cu negustorul. Poetul rămâne în loc; își pune mâna la frunte și stropește cu lacrimi calde mormântul iluziunilor sale, ca să crească dasupra florile pe veci pierdute, în veci neuitatelor tinere sfinte amintiri...

Apoi, mai mâhnit chiar decât de consiliul diplomatului, merge iar sus...

– S-a isprăvit, sfinte Petre; mă simt zdrobit de atâtea plimbări!...

Și-i povestește pe larg cu multă obidă, dar într-un stil nobil și susținut, toate câte le-a ntâmpinat.

Sf. Petre, ținând la băiatul ăsta, se duce la Domnul și zice:

– Doamne, iar a venit Poetul... Eu aș zice să-l primești și să-i dai și lui ceva, că prea a rămas fără parte pe lume...

– Ce să-i dau, Petre?... Nu i-am spus că nu mai am ce-i da, dacă au luat ailalți tot?... Eu stric, dacă a umblat gură-cască și n-a mers și el la-mpărteală?... Poate să mijlocim pe pământ pentru vreo slujbă...

– Nu e de slujbă el, zice sfântul... e delicat...

– Atunci, ceva bani...

– Nu-i trebuiesc... e dezinteresat.

– Vreo decorație...

– Aș! se supără... e și mândru.

– Ei! zice Domnul, mi-am găsit beleaua cu omul ăsta...

– Doamne, zice Petre, eu știu ce i-ar trebui lui...

– Ce?

– Nu-i vreun lucru mare: o cutie cu penițe, un clondir cu cerneală și trei topuri mari de hârtie.

– Dă-i-le, să ne scăpăm de el; că iar așa întruna, toată ziua-bună ziua, a cam început să mă plictisească.

I le-a dat... A plecat Poetul foarte mulțumit.

Nu trec nici trei săptămâni, și iar se pomenește sfântul cu el:

– Iar, iubitule?... ce mai poțezi?

– Am isprăvit hârtia și cerneala...

– Cum se poate?

– ...și am venit să vă rog, dacă nu vă supărați, să-mi mai dați. Sfântul se uită lung la el și, pe urmă:

– ...Să-ți mai dăm...

I-a mai dat două clondire și patru topuri.

Peste o lună, iar...

– Nu mai pot de la mine, drăguță, fără voia Domnului, că lucrurile astea le am și eu luate-n primire cu socoteală... Aide de te roagă singur...

Și Domnul s-a-ndurat și i-a mai dat Poetului – cinci clondire și zece topuri.

Dar când a vrut să plece Poetul, domnul zice:

– Ia ascultă, mă băiete, nu mai strica atâta, fă și tu nițică economie... vezi ce scumpă e acum hârtia!

Iar după ce a plecat Poetul, senin, zice Domnul:

– Petre, bun băiat o fi ăsta; dar e cam...

– Cam cum, Doamne?

– ...Cam... găgăuță... Nu ți se pare și ție?

– De! Doamne, răspunde Petre, fiecare cu partea lui!

PASTRAMĂ TRUFANDA

În portul Kavalei, de pe coastele Archipelagului – până nu se pomenea de vase cu abur – într-o dimineață se pregătea o corabie mare, încărcată cu mărfuri și cu mulți călători, să pornească spre coastele de răsărit, la Iafa, în Asia Mică.

Între călătorii aceia, se afla și unul Iusuf, un negustoraș, mergând la Ierusalim după daraveri. Omul se suise de cu vreme pe corabie, să-și găsească loc bun și se așezase jos turcește, pe chilimul lui, mai la o parte, ca să nu stea în drumul corăbierilor, cari umblau de colo până colo sarta-ferta¹, strângând frânghiile și-ntinzând pânzele, ca pe orce vas când mai sunt câteva clipe până să pornească dezlegat în largul apelor.

Iusuf sta liniștit și trăgea ciubuc, cu gândul pe de o parte la drumul lung ce-l avea de făcut, pe de alta la casa pe care și-o părăsea de nevoie... Când erau toate aproape gata, și căpitanul se suia la locul său, să dea semn de plecare, s-aude de pe mal, pân zgomotul și forfoteala mulțimii de lume – unii cu treabă, alții numai așa gură-cască, precum e-n orce port la sosirea și plecarea unui vas mare – s-aude un glas strigând:

– Iusuf! Iusuf! unde-i Iusuf?

Și până să se ridice Iusuf, să vadă dacă pe el îl cheamă, și cine, iacătă trece peste punte în corabie, găfâind de alergătură, cu un sac în spinare, Aron, un ovrei negustor, vecin cunoscut al lui.

– Bine că te gălesc, dragă Iusuf, zice Aron; tot mergi tu la Ierusalim; fă-mi, te rog, o bunătate frățească... Uite sacul ăsta cu niște haine – nu-i greu; nici douăzeci de oca – să-l duci lui frate-meu Șumen... știi unde șade... Vrei?

– De ce să nu vreau? a zis Iusuf; nu-l duc în spinare; pe corabie e destul loc; de la Iafa la Ierusalim, tot o să iau or cămilă, or cătâr, cum mi-o veni mai bine la-ndemână... ți-l duc bucuros.

– Și să-i zici lui Șumen, dar să nu uiți! că numaidecât să facă păcum i-am scris eu cu hainele astea rămase de la tata... și...

¹ Du-te-vino (ngr.).

Ar fi vrut Aron să mai spuie ceva, dacă nu-ncepea să se legene corabia de plecare; a lăsat sacul lângă Iusuf și a sărit repede afară pe mal. A pornit vasul cu pânzele umflate, și până s-a depărtat bine, încă mai auzea Iusuf glasul lui Aron:

– Păstrează-l bine! să nu mi-l prăpădești!

Seara, i-a prins bine călătorului sacul prietenului; l-a pus căpătâi și, fiind marea liniștită, a dormit odihnit până la ziuă; dar toată noaptea a visat că mânca lucru sărat – firește, răsuflând aerul mării.

Când s-a deșteptat, a simțit mare poftă de mâncare, și iar i s-a părut că-i miroase a sărătură. A băut o cafea, a tras ciubuc; parcă i s-a mai potolit foamea, și s-a tolănit iar cu capul pe sac. După ce a stat puțin așa, se ridică iar...

„Bre – zice în gândul lui – eu am mai umblat pe mare, dar așa miros plăcut de sărătură!... ce să fie asta?”

Când se pleacă să-și strângă chilimul și căpătâiul, simte miros și mai tare; apropie nasul de sac și-nțelege sigur că din sac iese ce iese... Deznoadă sfoara și desface; când colo, peste ce dă? Sacul nu era cu haine, era plin îndesat cu pastrama trufanda.

„Al dracului șarlatanul de Aron!... ca să nu mă-ndemn să gust o bucățică din pastrama lui, m-a mințit că sunt haine.”

Și gândind astfel, i-a lăsat gura apă... A scos din brâu cuțitașul, din legătura lui o bucată de pâine, și din sac o halcă de pastrama. A tăiat o felie... a gustat... Strașnică aromă! A mâncat Iusuf frumos, și a legat sacul la loc.

Din pricină că a-ntâlnit și vânturi în potrivă, ba de vreo câteva ori chiar furtuni, a umblat corabia mai bine de o lună până la Iafa. În vremea asta, Iusuf, care se spurcase la lucru bun, a tot dezlegat sacul și a mâncat; ba, a mai și vândut, cu paralâcul și cu bucata, să nu mai stea să cântărească, la alți călători, cari nu sufereau și puteau să mănânce pe mare; și, firește, marfă bună, năvală mare; așa că, încet-încet, i-a tot scăzut căpătâiul, și când a ajuns la Iafa mai rămăsese-n sac numai frumusețea aceea de miros.

De la Iafa, s-a luat Iusuf cu mai mulți călători, și au mers pe catări până la Ierusalim. Pe drum, i-a dat unul și altul să guste din pastrama lor...

– Ei! zice Iusuf, pastrama ce-am avut eu pe corabie, de la noi, de la Kavala! aia pastrama!... Ia, mă rog, poftiți dv. de vedeți numa ce aromă frumoasă! (și le da sacul pe la nas). Păcat că nu mi-a mai rămas! să fi văzut!... și fragedă... și grasă... o bunătate! așa pastrama, zic si eu...

Ajungând la Ierusalim, s-a gândit Iusuf:

– Ce să mai mă duc la Șumen cu sacul gol? Frate-său, Aron, or din nebagare de seamă, de degrabă, a luat un sac cu pastrama, în *locul sacului* cu haine; or că, de calic, să nu mă lăcomesc, m-a mințit. Orcum, am mâncat-o? am mâncat-o: o să i-o plătesc cinstit omului când m-oi întoarce la Kavala, și atâta tot... Nu mai mă duc la Șumen!

Și s-a dus să-și vadă de daraverile negustoriei lui. După ce și le-a isprăvit, s-a ntors înapoi la Iafa, acolo s-a suit pe altă corabie și a pornit înapoi spre casă. Pe drum, mânca din pastrama altora, dar mirosea sacul lui Aron, și mereu, la toți călătorii:

– Ei! pastrama, dacă vreți, să poftiți la noi, la Kavala! – acolo pastrama!... E mai ales unul, Aron, un prieten al meu, face strașnică... Ia vedeți numa ce frumusețe de aromă!... Geaba! ca la noi, la Kavala, pastrama!...

Și, seara, se culca cu capul pe sacul lui Aron și visa noaptea că mănâncă sărătură; iar dimineața când se scula, își mirosea căpătâiul, și gândea:

„Cum ajung la Kavala, drept la Aron mă duc, după pastrama; să o fac eu, crestată și pârlită la spuză, ușor, să nu-și scoată sarea...” Și-i lăsa gura apă lui Iusuf.

Cum coboară pe pământ la Kavala, să fi zis c-a dat în bobi! pe cine vede-ntâi?... pe prietenul Aron – parcă știa că sosește și-l aștepta cu patru ochi.

– Bre, Aroane, de ce ești șarlatan și mă minți că-n sac sunt haine vechi de la tată-tău?... de frică să nu ciupecsc din pastrama...

Aron s-a făcut odată galben, și, cuprins ca de un fior, d-abia a putut bâigui:

– Ce? ce?

– Câte ocale era în sac, bre?...

Dar Aron mai rău:

– Ce? ce?

– ...Că, să spun drept, ca om cinstit ce mă știi... eu... pe drum... ți-am mâncat pastrama toată, și...

Dar Aron țișă o dată și-ncepe să se plesnească peste ochi cu palmele, să se bată cu pumnii-n cap, să-și smulgă barba și perciunii; se vaită și urlă, ca de cine știe ce nenorocire grozavă.

– Ce urlă, bre, așa, și faci atâta tărăboi? câte ocale a fost, eu sunt negustor de treabă, nu tăgăduiesc: ți le plătesc pân' la para.

Aș! ovreiu! cade jos, se tăvălește, bătându-se cu fruntea de țărână și urlând mai tare, parcă-i ieșit din minți.

– Bine, bre, ți le plătesc; n-auzi?

Se scoală ovreiul de jos, apucat ca de turbă, îl înhață de piept pe Iusuf, și, haide, techer-mecher¹ cu el, la cadiu, la judecată!

Cadiul face cercetare cum a mers pricina.

Iusuf spune tot cum s-a-ntâmpat: că el, întâi, a crezut că sunt haine; că, pe urmă, după aromă, a descoperit șmecheria, și a găsit în sac pastrama de oaie, și, ca omul, la drum lung, s-a-ndemnat și... a mâncat-o; dar el, negustor cinstit, nu tăgăduiește, și se dă dator să plătească până la para.

În vremea asta, Aron se jeleşte mereu smulgându-se de barbă:

– Bine, bre, zice cadiul, dacă omul nu tăgăduiește și se dă dator să-ți plătească cinstit până la para, ce mai faci gură?... ai?...

– Să plătească? urlă ovreiul... să plătească?... ce să plătească?... pe tată?... poate el să plătească pe tată?

– Care tată, bre? întreabă Iusuf.

– Tata meu!

– Care tată, bre? întreabă cadiul.

– Tata meu, Leiba Grosu, care a murit... și Iusuf l-a mâncat.

– Pe cine l-am mâncat, bre?

– Pe tată!

– Când, bre, l-am mâncat eu pe tat-tău?

– Când a fost pe corabie...

– A fost tat-tău cu mine pe corabie?

– A fost!

– Și l-am mâncat?... eu?

– Tu! tu!

– Efendi cadiu, zice Iusuf, nu vezi că e nebun ovreiul?

– Nu sunt eu nebun! zbiară Aron; tu ai fost nebun, că ai mâncat pe tată!

– Mai spune o dată: care tată?

– Tata meu, Leiba Grosu, care a murit!... parcă n-am spus?

– Apoi de, efendi! zice Iusuf.

– Carnaxi!² nu mai zbieați, strigă cadiul... Stați, că nu mai înțeleg nimic!... Bine, nu zici tu că tat-tău a murit?

– A murit!

– Bine, dacă a murit, cum era să mai umble pe corabie, bre?

– A umblat!

– După ce a murit?

– După!

¹ Cu de-a sila, pe sus (turc.).

² Vorbă turcească de ocară, cuvânt cu cuvânt: apuca-te-ar colicele!

– Cum, bre?

– Tată, când a murit, m-a jurat să-l trimit să-l îngroape în pământul sfânt la Ierusalim, că acolo vrea el să putrezească... și eu m-am gândit că oasele tot nu putrezesc; le-am îngropat aici, și carnea am făcut-o pastrama...

Iusuf s-a-ngălbenit deodată și s-a apucat cu mâinile de pântece.

– ...și, a urmat jelindu-se Aron, m-am gândit, de ce să nu fac iconomie la transport; am pus pastrama-ntr-un sac și i-am dat lui... să-l ducă la Ierusalim, la frate-meu, Șumen, s-o îngroape acolo, că el a știut... Și el a mâncat pe drum pe tată!... Ce fac eu acum?

Când le-a auzit toate astea Iusuf, i s-a-ntors inima pe dos; a-nceput și el să se bată cu pumnii-n cap și-n pântece, și să se vaite:

– M-a spurcat jidanul, efendi cadiu! aman! m-a spurcat! Ce mă fac eu acum?

– Tu de ce-ai mâncat? zbiară Aron.

– N-ai zis tu că sunt haine?

– Și parcă trebuia să le mănânci?

– De ce nu mi-ai spus drept, că e tat-tău?

Și iar ovreiul, vei! și turcul, aman! Cadiul, ascultându-le toate, a zis:

– Bre! de treizeci de ani judec aicea la Kavala lume după lume, cu fel de fel de pricini; dar încă așa nebuni și așa pricină ciudată nu mi s-a mai înfățișat... Asta... să aveți răbdare... că trebuie să chibzuiesc mai adânc!...

Și, după ce a chibzuit și iar a chibzuit adânc, a hotărât ca: Turcul să plătească ovreiului, pe prețul zilei, douăzeci de ocale pastrama prima, pe care i le-a mâncat; iar ovreiul să plătească turcului douăzeci de lire, fiindcă l-a-nșelat dându-i un sac de haine, în care nu era haine, ci pastrama, și nu pastrama adevărată de oaie, ci de ovrei.

Și pe urmă, cu o vorbă scurtă turcească, i-a dat afară p-amândoi.

KIR IANULEA

Zice că odată, acu vreo sută și nu știu câți ani, a dat poruncă Dardarot, împăratul iadului, să s-adune dinainte-i diavolii, de la mare pâ'n' la mic: unul să nu fie lipsă, că-i scurtează coada și-i lungește urechile! Și, dacă s-au adunat ei cu toții, împăratul s-a tras-de țacălie scrâșnind strașnic, a tușit de i-a pârâit jețul, a holbat ochii la ei și le-a zbirat așa:

– Afurisiților! care dintre voi nu e zezec, să-i treacă pe sub nas toate și el să nu bage nimic la cap, trebuie să fi luat seama, ca și mine, că toți oamenii sosiți de pe la dânșii aici la noi nu se plâng decât numa și numa de soțiile lor; toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor; pe care-l întrebi de ce a ajuns aici: „femeia“ și iar „femeia“. Măi, am zis eu în gândul meu, adevărat să fie asta?... Pe spusele oamenilor, firește, mare temei nu putem pune, fiindcă-i știm ce iubitori de adevăr sunt. Dar iarăși nu-mi vine să las așa lucru ciudat fără de aproape cercetare; căci politica împărăției noastre cere ca să știm tot, fără greșală, nici îndoială... Mai întâi, era să vă poruncesc a supune la cazne feroase pe toate femeile, doar de-om putea afla de la dânsle un crâmpei de adevăr; dar, pe urmă, m-am gândit că nici așa n-ajungem la mare ispravă; le cunoaștem și pe dumnealor cât de-ndărătnice și de-ncăpățânate sunt... Așadar și prin urmare, după multă chibzuință, am hotărât să trimit pe mititelul, pe Aghiuță... Ce? n-a venit Aghiuță?... Unde-i Aghiuță?

Mititelul sta pitit tocma pântre diavolii mărunței de la urmă, și, pe când cuvânta Dardarot, el, trăgând cu urechea, își cântărea coada-n mâini. Cum și-a auzit numele, a lăsat coada și a țipat:

– Aici sunt, întunecimea-ta!

– Apoi, dacă ești aicea, ce nu te-arăți mai la vedere? Vino-ncoace, proclate! Te dai coadei, ai? Simțiși c-am să te pun la treabă și te pitești, să nu-ți vād mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii!

Și când s-a apropiat Aghiuță de tron, l-a-nhățat Dardarot de urechi și scutură-l, de-i trosnea junghietura – de dragoste multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit, și când se plictisea împăratul de treburile-mpărăției, pe el îl chema, să-i spuie lafuri și să-i facă giumbușuri.

– Ascultă-mă, Aghiuță puiule... Dumneata numaidecât ai să iei din comoara-mpărătească suta de mii de galbeni aduși alaltăieri cu zgârcitul pe care-l îngropară cu talerul părliții de mahalagii, că-ncepuse să le miroasă – zi o sută de mii de galbeni. Apoi, o să te-mpelițezi din cap până-n călcâie în chip de om muritor și să te duci pe pământ, în ce loc ți s-o părea mai potrivit. Acolo – ascultă bine, astâmpără-te cu codița! – să te căsătorești și să trăiești cu nevasta zece ani. Pe urmă să te faci că mori; să-ți lași acolo trupul, și să te-ntorci să-mi dai socoteală una câte una de toate pân câte ai fost trecut ca om însurat...

Bietul Aghiuță! știa el de ce sta pitit pântre plevușcă, măcar că era un drac și jumătate: bănuise ce-l aștepta, că iar o să-i dea cine știe ce grea sarcină. Când a mai auzit că o să aibă a face și cu femeie, a vârat coada-ntr-o picioare; încă n-o putea uita pe baba la care intrase să slugărească trei ani... Îi dedese baba de lucru – să-i îndrepteze un fir de păr creț; l-a tot muiat cu limba Aghiuță și l-a tras pân degete, zi și noapte fără răpaos; de ce-l muia și-l trăgea, de-aia firul se-ncârlionța și mai tare; și așa și iar așa, până i-a ieșit dracului părul pân căciulă; s-a lipsit și de simbrie și de tot, ș-a fugit de la stăpână.

–...Și să știi, a adăogat Dardarot, după ce a stat puțintel la gânduri, că în toată vremea de zece ani pe pământ, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile și ticăloșiile pământenilor... la neștiință, la sărăcie, robie, prostie și la mânie chiar, rămânând să te aperi de toate relele cum ai putea și cum te-o tăia capul... înțelesu-m-ai, puiule?

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea câr-mâr; că Dardarot, cât îi vorbise, nu-l slăbise din gheară.

– Înțeles, întunecimea-ta!

– Apoi, dac-ai înțeles, puiule dragă, ce mai stai?

– Daca nu-mi dai drumul de ureche...

Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, și zice râzând:

– Pt! să nu te deochi!

Și l-a stupit pe mititelul în vârful nasului. Pe urmă, i-a lăsat urechea și, fără să mai zâmbească, răcnindu-i fioros „Ai plecat?“, i-a tras un picior drept unde-ncepe să-i zică spatelui coadă. S-a dus de-a berbeleacul puiul până la comoara împărătească; a luat suta de mii de galbeni, și, p-aci ți-e drumul! într-un suflet, la mplinirea datoriei.

Pe drum s-a prefăcut în chip de om, nici matuf¹, dar nici prea țângău; om tocmai în puterea vârstei, frumos și arătos; și, după ce s-a gândit, în care loc anume să meargă pe pământ, zice:

¹ Bătrân hodorog (turc.)

„Știi ce?... Am să mă duc la București... cunosc orașul... (că mai umblase de multe ori p-acolo) e loc de petrecere. Banul e scump; învârtit bine, aduce peste sută la sută; vorba veche: dacă ești sărac, du-te-ntr-o politie¹ bogată... din ce scapă pântre degetele altora, poți culege destul; dacă ești bogat, du-te-ntr-una săracă... din orice firimitură dă s-aducă un nevoiaș la gură, îi smulgi peste jumătate.“

Gândind astfel, cum a picat în București, a tras în miezul târgului, la hanul lui Manuc. Acolo, a chemat îndată un samsar și i-a spus să-i găsească fără zăbavă o pereche de case frumoase, cu încăperi multe pentru stăpâni, musafiri și slugi, la aer curat, cu grădină și fântână-n curte, cu pimnițe, bucătării, spălătorii, cu grajduri și șoproane, în sfârșit cu toate câte trebuiesc pentru așezarea cuviincioasă a unui negustor chiabur. La vreo câteva zile, casele erau și dereticate cu tot dichisul – niște case mari în mahalaua Negustorilor; și slugi peste slugi, și cai la grajd, și călești în șopron...

Stăpânul casei, cunoscând păcatul oamenilor și mai ales al femeilor că or să-l descoasă care mai de care, ca să-i afle rostul – că de unde e, cine e, cu ce trăiește, ce caută aici și câte altele – a chemat pe jupâneasa bătrână – o cotoroanță zugrăvită și smălțuită, pe care o pusese mai mare peste slugi, să poarte cheile și să ducă grija de toate – a poftit-o să șază jos pe chilim, iar el, de pe divan, trăgând ciubuc, s-a apucat a-i povesti păcum urmează.

– Uite, dragă kera Marghioale... Mie, cum ți-am mai spus, îmi zice kir Ianulea... Eu sunt de felul meu din părțile despre Sfântagora². Părinții mei, oameni de jos, se țineau cu o livede mică de măslini. Pe când împlineam șapte anișori, le-a venit părinților dorința să meargă la hagiâlâc; și așa, după ce au făcut rost de ceva parale, m-au luat împreună și ne-am dus călare pe catâri până la portul Salonicului. Acolo, ne-am suit pe o corabie mare, care aștepta cu pânzele ridicate vânt, ca să pornească spre miazăzi către Iafa. N-a trecut mult; a-nceput să sufle vântul așteptat; s-au umflat pânzele, și am pornit. Trei zile cu soare și trei nopți pe lună am mers tot drept înainte fără nici o supărare. Noi mâncam după datină post. Cam a treia zi, am mâncat la nămieș, fasole și ridichi... Ce să te pomeniești?... Așa pe la toacă, au început amândoi părinții mei să se ție cu mâinile de pânțe și să se vaite grozav: „mor“ și iar „mor“!... Căpitanul, văzându-i cum se zvârcolesc și se zgârcesc în dureri de moarte, a chemat degrab pe un călugăr papistaș, care se suise cu noi pe corabie, om învățat, priceput și la căutarea boalelor.

¹ Cetate, oraș (ngr.)

² Muntele Athos în Grecia.

Până să vie acela, bolnavii începuseră să-nvinețească și d-abia i-au putut spune ce mâncaseră – fasole și ridichi. Călugărul a-ntrebat încă o dată:

– Înțeleg, fiilor; dar trebuie să-mi spuneți: ați mâncat fasole și ridichi, ori ridichi și fasole?

Iar mama i-a răspuns cu glasul leșinat:

– Ridichi și fasole...

– Atunci, nu prea e bine! a zis călugărul.

Și a poruncit să-i frece pe pânțele cu câlți aspri... Dar degeaba i-au frecat până le-au jupuit pielea; că, pe când răsărea luna, tata întâi și mama îndată după el, și-au dat otpustul¹... Eu, copil, ce să fac?...

Mă țineam plângând tot după căpitan și după călugăr, și i-am auzit vorbind așa; zice căpitanul:

– Părinte, dac-o fi holeră, m-am nenorocit; patruzeci de zile nu-mi dă voie să intru-n port, mi se strică marfa și rămâi sărac pe drumuri!

Dar omul învățat i-a răspuns:

– Nu e holeră cum nu sunt eu călugăriță. Asta e un fel de boală care bântuie mai cu samă în postul Paștelui la christianii răsăriteni...

Greșesc oamenii – c-așa e bietul om, supus greșelii – mănâncă întâi ridiche și pe urmă fasole... Vezi bine, ridichea își repede tăria-n sus, iar fasolea își năvălește puterea spre partea dimpotrivă; una-mpinge, alta nu se lasă; se-ncinge luptă cu iuțeală mare în măruntaie, cărcei peste cărcei, până se face încurcătură-n mațe, de se sparge praporul – și se prăpădește omul de *hurduharismés* – așa zic grecii la năprasnica asta de boală.

– Dar nu se ia?

– De loc; n-ai nici o grijă.

I-au înfășat frumos pe bieții părinții mei în niște cearșafuri curate; le-au aprins câte o luminare de ceară la cap; un alt călugăr grec i-a prohodit și, de dimineată, când s-a arătat soarele dasupra talazurilor – „vecinica lor pomenire!“ – una! două! trei! i-au aruncat în adâncime... Pe mine, văzându-mă plângând, și-a făcut pomană căpitanul de m-a luat pe procopseală – întâi slugă, pe urmă ajutor, mai apoi tovarăș... Nu-ți mai spui, dragă kera Marghioalo, pân câte necazuri am trecut; câte ocări, înjurături și bătăi am înghițit; de câte ori era să pier în vuitoare; de câte ori m-au amăgit împrejurările și înșelat lumea – mai ales de când am încăpuit eu singur o corabie și m-am apucat de negoț pe seama mea, fără alt stăpân nici tovarăș decât norocul meu! Nu-ți mai spui cum am scăpat odată cu viața numa-n pielea goală, că, după ce umblasem șapte

¹ Au murit (*otrust*: sfârșitul liturghiei).

luni pe ape, tocmai când să intru în Țarigrad, mi s-a aprins corabia încărcată cu cositor și chihlibar de peste două mii de lire, pe care le cumpărasem cu piper și curmale nici de trei sute! Nu-ți mai spui câte și mai câte am pătitit, prin atâtea depărtări, pe mări și pân țări, cu fiarele, și, încă mai grozave, cu oamenii!... Destul să-ți spui că, încet-încet, m-am chivernisit cumsecade, ajungând să am o stare destul de bună pe potriva mea... Am învățat, cât am colindat pân lume, purtările cele frumoase; știu destule limbi străine – încai despre a rumânească, pot zice, fără să mă laud, că o știu cu temei; măcar că de viță sunt arvanit și nu prea am învățat buche, dar, drept să-ți spun, la asta nu mă dau pe nici un rumân, fie cât de pricopsit cărturar, îmi plac cu deosebire limba și lumea de-aici, și, așa, fiindcă m-am săturat de atâtea primejdii ale călătoriilor, de atâta bătaie de cap și de inimă ale negoțului, am venit să m-așez aici, în Valahia, la București; să mă bucur în isihie¹ de rodul îndelungatei mele trude...

– Doamne, kir Ianuleo, a zis kera Marghioala; pân multe ai mai trecut și dumneata!... Dar să nu-ți pară rău! încai n-ai pătitit ca atâția alții degeaba! Frumos ești, voinic ești, bogat ești! de trăit știi să trăiești!... Halal să-ți fie! Iar kir Ianulea a adăogat:

– Uitam ceva... Ascultă, rogu-te bine, dragă kera Marghioale: să nu care cumva să aflui că ai spus la vreun vecin, ori altcuiva – da măcar tatii, de s-ar întoarce din fundul mării – câte le aflași acu de la mine, că, vezi dumneata? câtă nevoie am de slujba dumitale, ca femeie cinstită și credincioasă ce te știu; cât sunt eu de blând și cât ești de bătrână, nu-ți caut!... te cotonogesc! îți rup ciubucul ăsta pe șale și te dau ș-afară din pâine cu ocară!... Ai priceput?

– Vai de mine! a zis bătrână; s-ar putea?... N-am obiceiul!... În viața mea n-am mâncat labe de pui!... Hei! kir Ianuleo; eu am slujit la case mari boierești... Câte am văzut ș-am auzit eu!... n-am vreme acuma să ți le povestesc!... dar, lasă...

– Ei, eu atâtea-ți spui dumitale... te nenorocesc!... s-a isprăvit!

– Să mă omori! a zis jupâneasa și n-a mai stat; s-a ridicat de pe chilim și a plecat degrabă cu cheile la treburile ei.

Până seara, toți ai casei; până-n două zile, mahalaua-ntreagă; până-ntr-o săptămână, tot târgul... toată lumea a știut istoria lui kir Ianulea mai bine chiar decât el; corabia arsese de trei ori; chihlibarul prăpădit făcea douăzeci de mii de lire; iar de atunci, în post, nu mai mănâncă nimini ridichi cu fasole, toată lumea mănâncă fasole cu ridichi.

Cu azi, cu mâine, a făcut cunoștință kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba și de boieri; a-nceput să meargă pe la ei și să-i poftască pe la el, la

¹ Liniște, odihnă, tihnă.

sindrofie. Și la toată lumea plăcea, fiindcă era om deștept și blând, cu multă știință despre ale lumii, cu purtări alese și, mai vârtos, cu dare de mână: levent și galantom, pătruns de filotimie¹ și de hristoitie² – într-un cuvânt, adevărat om de omenie. Astfel, care dintre negustori ba chiar dintre boieri aveau mai multe copile decât stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. În vremea asta, el și pusese ochii pe o tânără din vecini – o chema Acrivița, fata a mai mare a lui Hagi Cănuță, toptangiu pe vremuri. Hagiul, văduv, era om de seamă, însă cam ifiliu³ pe potriva greutăților casei lui, fiind împovărat de trei fete, una după alta gata de măritat, și încă doi feciori – băieți buni, aminteri, da cam nepricopsiți; așa că puțină nădejde de zestre de la Acrivița. Dar zestre-i trebuia lui kir Ianulea? Fata era vestită de frumoasă; numai atâta cusur avea și ea, că se uita, uneori, nu todeuna, cruciș; dar tocmai asta îi plăcea lui cu deosebire. Fata-l plăcea și ea pe el... A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o.

Fiind și kir Ianulea, ca tot omul, supus slăbiciunilor omenеști, era stăpânit de patima fuduliei; îi plăcea să trăiască domnește, numai petreceri scumpe, împărțind în dreapta și-n stânga daruri prețioase. Așadar, a făcut o nuntă strălucită cum nu se mai pomenise vreodată în mahalaua Negustorilor; încât bărbații ziceau: „Trebuie să fie putred de bogat arvanitul!... Văzuși, nene, ce bine a lovit-o sărăcia de hagiul!“ iar femeile: „Poftim, soro, noroc pe chioara lui Cănuță!“

Cum a adus-o kir Ianulea în casă cu lăutari, parc-a întors-o pe dos. Până la sfârșitul cununiei, duminică seara, era blândă și supusă ca o mielușea; dar, luni dimineața, s-a ridicat din pat ca o leoaică... A chemat toate slugile, femei și bărbați; s-a uitat o dată chiorâș de i-a băgat în spaime pe toți și, de față cu bărbatu-său, le-a zis:

– Să știți că de azi încolo sunt eu stăpână aici! Și să mai știți că cu Ianuloaia n-o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea! și încă să mai știți că eu am toane: pe cine m-o supăra cu atâtica măcar, îl plesnesc și-l trimit numaidecât la agie⁴ să-și ia merticul⁵ și de-acolo! Scurt!... Ați înțeles?... Aid-acuma! ieșiți afară!

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră și mai țațoșă; și, de ce era ea mai țațoșă și mai aspră, d-aia kir Ianulea o iubea mai tare; și de ce creștea dragostea dumnealui, de-aia-i creștea și ifosul dumneei.

Toată ziua o ofta omul după o vorbă mai dulce, or după un zâmbet...

¹ Generozitate (ngr.).

² Cuviiință (ngr.).

³ Fără bani, lefter (turc.).

⁴ Prefectura de poliție.

⁵ Porția, rația.

Ea sta tot posacă și-ncruntată. Dacă s-apropia de ea și da s-o mângâie, ca s-o mai îmbuneze: „Dragă Acrivițo, de ce ești supărată?” ea-l împingea cât colo:

– Ah! Ianuleo, fugi că n-ai haz de loc... nu vezi?

Alt bărbat, în locul lui, și-ar fi pierdut răbdarea și ori îi punea picioru-n prag, s-o potolească, ori o trimitea-napoi la babacă-său, la Hagi Cănuță... Dar el, unde? Când îl împingea, el îi cădea-n genunchi: „Dragă Acrivițo, iartă-mă!” și da să-i sărute mâinile; dar ea:

– Uf! Ianuleo, scoală-te! nu mai mă plictisi!

– Nu mă scol până nu mă ierți!

– Atuncea, stai așa până poimăine, dacă poftesteți!

Și se scula ea și pleca, după ce-i da cu tifa.

Kir Ianulea, ce să facă? Se uita după ea lung cum ieșea înțepată fără să-și întoarcă ochii, măcar că o ruga cu lacrimi să nu-l părăsească așa... ofta, se ștergea la ochi și... o iubea și mai mult.

A mers așa cât a mers, până i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească și pe altă parte: s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară¹. S-a prefăcut azi, s-a prefăcut mâne, pân-a-nceput chiar să crează. Omul da bani cu împrumut, și firește veneau la el boieri, cocoane, negustori, slujbași, fel de fel de lume cu daraveri. Cocoana Acrivița sta cu urechea la ușă, s-auză tot; și nu s-a mulțumit s-auză numa; a sfredelit ușa cu un burghiu, ca să și vază. Și-ncai, nu tăcea? îi spunea fără sfială ce auzise și văzuse, și ține-te: că ăla ți-a zis așa și i-ai răspuns așa; că pe aia ai strâns-o de mână și i-ai sărutat-o de trei ori, și, pe urmă, când a vrut să plece, ai luat-o de mijloc și te uitai la ea așa galeș, și ai dus-o până la ușă și iar i-ai sărutat mâna – și câte alte ponosuri și mai și.

Iar dacă el se jura că pe nedrept îl bănuiește, că el e dator să se poarte politicos cu lumea și mai ales cu cocoanele, ca orice negustor – ea începea să-l ocărăască, făcându-l nerușinat și mincinos. Nu mai putea kir Ianulea; îi venea să se strângă de gât ca pițigoi și mai multe nu. Dar nici cu atâta nu se mulțumea cocoana. Nu-i era de ajuns cum le încornora toate câte le auzea și le vedea pe ascunsele; ca să afle și mai multe, da bacșișuri la slugi să-l iscodească; ba a pus chiar pe un frățior al ei să nu-l slăbească de pe urme, să-i descopere toate „berbantlăcurile dumnealui”. Firește că nici slugile, nici frățiorul, n-au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai de ispravă. Cocoana s-a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mănâncă pâinea, ca niște „păcătoase, ticăloase și necredincioase”; frățiorului i-a strigat că ori e haple, ori „pes... semne altceva”, și i-a poruncit

¹ Geloasă.

să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele; iar pe slugi chiar în fața lui kir Ianulea, le-a smintit în palme și le-a dat afară.

Cum a schimbat slugile, alte bănuieli și alte certuri... Dar nici nu putem zice așa, fiindcă la ceartă unul spune una, altul alta, ori pe rând, ori amândoi deodată; în sfârșit, are parte fiecare de cuvânt; pe când aicea, țipa, ocăra și blestema numai dumneei, iar dumnealui asculta, înghițea și tăcea. Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoșul, se dedeau bine cu găina; îi turnau fel de fel de gogoși, care de care mai umflate pe placul dumneei: că dumnealui face și drege, că umblă așa și pe dincolo; și, fiindcă Ianuloaia era mulțumită cu astfel de slugi, apoi și ele-și făceau de cap; furau de stingeau.

Totodată, Acrivița mai căzuse și la darul foștelor: casa plină de jucători, masă lângă masă – otusbir, ghiordum, ba și stos – și dulcețuri, zumaricale¹, vinuri, cafele și utci, și ciubuce peste ciubuce, ziua până seara, și noaptea până la ziuă. Pe lângă asta, era și agiamie și-nfumurată că nimini nu știe juca mai bine ca ea – și, se-nțelege, pierdea gros. Toate cheltuielile și pierderile astea îl dedeau mult îndărăt pe kir Ianulea; nu se mai ajungea din venituri. De regulă nu zicea nimica; dar așa, uneori, cam în glumă, se-n tâmpla să-i scape și lui câte o vorbă, bunioară:

– Numa de nu ne-ar bate odată toba cu atâtea cacialmale!

Nu-i trebuia mai mult cocoanei...

– Da ce? nici atâta petrecere nevinovată să n-am în casa mea?... Dumneata nu trebuia să te fi-nsurat, dacă te știai pârlit, să iei pe Acrivița, fata lui Hagi Cănuță, care n-a fost învățată la casa părintească să-și mănânce de sub unghie!... Să fi luat o mahalagioaică sârmană, s-o ții încuiată pe măslina și pe mămăligă, să-ți spele rufele și să nu se-ndure s-aprinză un muc de lumânare-n casă! ori una, să-ți puie niște coarne, să nu le poți duce!... Nu ți-e destul că sunt cinstită, după ce că-ți rabd, ca o nenorocită, toate ticăloșiile și murdăriile dumitale?... Eu voi să trăiesc, d-aia m-am măritat; aminteri mă duceam la călugărie!... Și-n sfârșit, dacă-ți place, kir Ianuleo! de unde nu, du-t' te plimbă, și să ne vedem când mi-oi vedea ceafa... fără oglinzi!

Într-o zi, stând ei la masă împreună cu o sumă de musafiri, până s-aducă ciorba, a-nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietină măritată, care nu se afla de față: că s-a ținut cu beizadea cutare, un copil! și vodă, supărat foc, era să puie să-i taie coadele și s-o trimită surghiun la un schit, tocmai în fundul munților; că a prins-o odată bărbatu-său, ziua-n amiaza mare, la Țurloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc și cu alți drăngălăi; – țișanii îi trăgeau de unul singur „Măi, cazace,

¹ Prăjituri (ngr.).

cazacele!“ și ea chiuia și juca numa-n papuci, cu palmele-n ceafă, apilpisită, ca un maladeț zaporojean; că-ntr-un rând, a plecat la Căldărușani, s-o spovedească sfinția-sa părintele Ioanichie, și a stat acolo de miercuri în săptămâna patimilor până-n săptămâna luminată după izvorul tămăduirii; – se plimba toată noaptea cu duhovnicu-n luntre pe lună și cânta de răsuna lacul: „Frunzuliță lobodă, of! țațo, gura lumii slobodă!“ iar părintele lucra din lopeți și-i ținea isonul pe glas al optulea... Și câte alte grozăvii.

Musafirii și mai ales musafirele făceau haz; iar bietul kir Ianulea, om cu hristoitie, făcea fețe-fețe. A răbdat el cât a răbdat, și zice, întâi cu destulă blândețe:

– Bine, Acrivițo, scumpa mea! cum poți dumneata, mai ales că știi ce bun prietin sunt cu bărbatu-său... cum poți, fără să le fi văzut toate astea cu ochii dumitale, fără nici un temei, să catigorisești¹ astfel pe o prietină, pe care o primim aproape în toate zilele în casa noastră?... îmi pare rău!

– Ei! apoi vezi bine că dumneata o s-o aperi... că vă scoateți ochii unul la altul!

Și apoi le spune tutulor că acuma prietina nu se mai duhovnicește la Căldărușani: i-a pus lui kir Ianulea gândul... „să-mi spargă casa!“

Da o s-o prinză odată și n-o s-o ierte cum a iertat-o vodă; o să puie s-o tunză ca la cazarmă pe... și din „muscălească“ și „călugărească“ n-o mai scoate.

N-a mai putut suferi kir Ianulea; s-a ridicat foarte turburat și s-a răstnit odată tremurând:

– Ascultă-mă, Acrivițo! nu-ți dau voie, mă-nțelegi, să mai zici o vorbă măcar despre o femeie care – poți spune dumneata toate murdăriile ce-ți trec prin gândul dumitale! – este mai cumsecade ca dumneata; că dumneata ești, mă-nțelegi, mai îndrăcită decât talpa iadului, și oricât de blajin să fie omul, îl scoți din toate răbdările! Să taci din gură, scorpie nebună, că pui de te leagă și te trimit la balamuc, mă-nțelegi!

Cocoana s-a ridicat și dumneei și s-a năpustit asupra dumnealui, să-i arză o palmă; dumnealui s-a ferit repede-ntr-o parte; iar dumneei, de necaz că nu l-a putut nemeri, a luat castronul cu ciorbă de pe masă și i l-a aruncat în față – l-a opărit de sus până jos. Kir Ianulea și-a ieșit din pepene; s-a repezit cu pumnii-nceștați, s-o pilduiască; dar musafirii s-au pus la mijloc și l-au oprit în piept:

– Nene Ianuleo! stai, omule! nu șade frumos! Și, pe urmă, cătră dânsa:

– Mai potolește-te și dumneata, coană Acrivițo, pentru Dumnezeu! nu-l mai turba!

¹ A vorbi de rău, a calomnia (ngr.).

Ți-ai găsit!... S-a pornit cocoana pe răcnete, să rădice mahalaua-n picioare:

– Săriiți! săriiți, oameni buni! că mă omoară păgânul, arvanitul!... Mă bați, ai? după ce-ți râzi de casa și de cinstea mea, hoțule și pehlivanule!... Dacă te-ai îmbătat și ai poftă de bătut, du-te de-ți bate ȋitoarele de pân fundul mahalalelor, pe care le-ndopi cu pumnii de lire și-n casă te calicești până la lescaie, râtane!... Da pe mine să mă bați? pe mine, mă! spurcăciune de bādăran?... pe mine, fata lui Hagi Cănuță, să-ndrăznești tu să mă bați, păcătosome, janghinosule și răiosule!?... Stai tu, că te-nvăț eu pe tine, cenghené¹ turcească!

Și până nu i s-a stins glasul, n-a contenit... Firește că petrecerea n-a mai mers înainte... Au sărit toți musafirii, care mai de care: „Nene Ianuleo!“, „Gocoano Acrivițo!“... că „la necaz spune omul multe“; că „are mâna cinci degete și nu se potrivesc unul cu altul“; că „și măruntaiele din om tot se ceartă uneori“; dar orșicum, „nu e bine să s-auză-n lume de așa-ntâmplări într-o casă de seamă!“... și așa mai departe, cu chiu cu vai, i-au împăcat. Dar, firește, s-a știut îndată în toată mahalaua că „biata Acrivița lui Hagi Cănuță a ajuns de-o bate arvanitul – la masă! față cu musafirii! – după ce o-nșeală cu care-i iese-nainte!“... „și pe urmă prietenele: „Cum a fost ea crescută, mititica, și pe ce mâini a-ncăput!... o s-o bage-n pământ păgânul!“

Lui kir Ianulea i-a trecut repede necazul și iar „dragă-n sus! dragă-n jos! puiule și suflète!“ și orce porunca dumneei, dumnealui răspundea:

– Cum poștești dumneata, *fos-mu, parighoria lu kosmu!* (vorbe frumoase, care-nsemnează, pe elinică: *lumina mea, mângâierea lumii!*).

În vremea asta, cocoana Acrivița se gândea:

„Eu cu budalaua, cu capsomanul ăsta de Ianulea, mult n-am să mai fac purici... Ia să mă gândesc la viitorul meu...“

Astfel, zi cu zi, i-a luat diamantăcelele și sculele² și argintăria, și le-a pus la păstrare acasă la Hagi Cănuță; pe urmă, a-nceput să vândă și de pân lucrurile de preț ale casei, despre care „budalaua“ habar n-avusese să facă și el, ca orce negustor cuminte, o catagrafie. Totodată, s-a luat cu binișorul pe lângă el; a-nceput să-l mângâie și să-l mânglisească³. După ce l-a răsucit și l-a fermecat cum a știut ea, când erau într-o seară amândoi singurei la iatac, s-a pomenit kir Ianulea că se repede dumneei și-l ia strâns în brațe și pupă-l!... El zice:

– Mă iubesti, dragă Acrivițo?

Dar ea, uitându-se la el cruciș:

¹ Țigan.

² Bijuterii

³ Să-l înșele.

– Mai mă-ntrebi, Ianulică, *fos-mu*?

N-a putut kir Ianulea s-adoarmă toată noaptea de bucurie că s-a dat Acrivița lui pe brazdă... De-acu-ncolo, trai, neneco! Despre ziuă, când s-ațipească și el, hat! îl ia dumneei iar în brațe și zice:

– Dragă Ianulică, am să te rog ceva... dar... să nu zici ba.

– Când am zis eu ba la vreo dorință a mătăluță, sufletul meu?

– Uite ce e... Tățița ar vrea să mărite și pe surioarele mele – să nu-i rămâie fete bătrâne-n casă – c-au și-nceput mahalagioaicele (le știi gurița) sa le zică „iepele lui Cănuță“ – și nu prea are cu ce să le-nzestreze pe potriva lor; că dacă nu era om cinstit și filotim cum e, ar fi avut astăzi stare!... Mulți bani are de luat de pe la boieri mari; ce folos, dacă deocamdată nu-i poate scoate?... Dar, după ce o-nchide el ochii, firește, dumneata ai să fii mai mare între clironomi¹; ai să strângi pe boieri în chingi negustorește și o să-ți intri-n bani... Și... așa, m-am gândit să-l ajutăm noi; să le facem fetelor o zestre cât de micșoară; că, de! cine se mai însoară astăzi fără zestre, doar de dragoste?... Numai eu am avut noroc să te gădesc pe dumneata – și plăcut și bogat, și galantom și să mă iubești atâta! Și pe urmă, strânge-l iar și pupă-l.

– Bine, puică, să le dăm... Cam cât?

– De! știi eu?... cam câte o mie, două de galbeni.

– Bucuros, sufletele!... adu-mi aminte mâne să mergem la hagiul, să-i numărăm paralele... Acu, aide, bibilico, să ne culcăm. Dar ea îl strânge iar și zice:

– ...Și pe urmă, uite... Frățiorii mei... Nu e bine să mai stea așa degeaba... M-am gândit să le faci dumneata rost de un capitălaș, să s-apuce și dânșii de vreo negustorie, că sunt gogeamite gălganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului: pun-te, masă! scoal-te, masă!... Ce zici dumneata, nu zic bine?

– Dragă puiule, nu știi că eu zic ce zici mătăluță?... Adu-mi aminte mâine dimineață... Acuma, hai să-i tragem un somn.

– Mai dă-mi o guriță, Ianulică, *parighoria tu kosmu*! I-a mai dat o guriță, și au adormit ca niște copilași scăldați.

A doua zi, s-a isprăvit daravera: au fost înzestrate surioarele amândouă și amândoi frățiorii încăpuți; iar peste vreo câteva zile, după ce i-a dascălit pe larg cumnatul mai mare în toate privințele negoțului, ca om încercat, au pornit, cu chimirul plin, după marfă – unul, cu corabia, de la Galați către Smirna înspre părțile răsăritului; altul pân Brașov, spre părțile apusului către Lipsca, în chervan, cum umblau negustorii p-atunci.

Nu mai încăpea-n piele kir Ianulea de fericire... Ziafeturi peste ziafeturi zi și noapte, cu toate bunătățile și trufandalele; chef și

¹ Moștenitori (ngr.).

tămbălău cu zeci de musafiri și de lăutari – și tot ce dorea Acrivița trebuia să se-mplinească: Turnul Colții să-l fi cerut pe masă, kir Ianulea pe masă i l-ar fi adus.

Au mers lucrurile tot așa și iar așa; a tot băgat mâinile kir Ianulea în lada cu bani; a tot luat cu pumnul, la loc n-a mai pus nimic, pân-a dat într-o zi cu unghiile de fundul lăzii. N-avusese pân-acuma obicei nici vreme să numere ce-avea-n ladă; acu i-a dat în cap să facă și asta, și nu i-a trebuit multă răbdare... Mai rămăseseră vreo trei sute și ceva de lire – să tot ajungă pentru coșniță și cheltuieli mărunte pe vreo două-trei săptămâni... Dar, om cu fire neclintită, s-a gândit așa:

„Ei! ș-apoi?... ce-mi pasă?... Măine, poimăine se-ntorc băieții cu marfa; ne apucăm de negustorie și, cu stăruință multă și puțin noroc, umplem lada la loc... Pân-atunci, helbet!¹ avem credit destul!“

Și s-a pornit după împrumuturi... Alergau cu limba scoasă samsarii de colo până colo, să-i găsească bani cu orșice preț... Pân-acuma el luase dobânzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată. Mai întâi nu s-a prea băgat de seamă; dar n-a trecut mult și a aflat negustorimea că se clatină rău kir Ianulea; și mai ales că bântuia p-atunci mare chesat² asupra târgului, i s-a scurtat omului creditul de tot: cu mai bine de sută la sută și de-abia găsea, și nu vreo sumă mai însemnată, doar num-așa de mezelic. Toată nădejdea lui se răzima pe întoarcerea tinerilor, care, nu-și putea el închipui, de ce zăbovesc atâta, când toți negustorii plecați totodată, ba unii chiar mai târziu, se și-ntorseseră de la tacsid³, fiecare cu încărcătura lui, la potrivită vreme.

Pasămite, cumnățeii aveau cuvinte să zăbovească... Tocmai când să-și piarză kir Ianulea răbdarea, iacă-i sosesc, una după alta, două vești destul de urâte... Băiatului dintâi, pe când se-ntorcea de la Smirna, i se cufundase corabia încărcată; iar el, începător în ale negustoriei, a fost uitat s-o asigureze... Cel mai tânăr dedese la Lipsca, în iarmaroc, peste alt chilipir: se-ntâlnise cu niște elini, de care mișună todeuna pân îmbulzeala târgurilor mari; hoinărise cu ei pe la berăriile nemțești toată ziua, iar, seara, merseseră-mpreună la cafeneluța unui simbatrot, într-o ulicioară dosnică de lângă Casa Sfatului, să-nvârtească un endekamisi, și pe urmă, la iuțeală, un stosișor; și așa, de pe la aprinsul lumânărilor până despre ziuă, îl lăsaseră tinichea: nu mai avea băiatul nici cu ce să vie-napoi acasă.

¹ N-ai grijă, las'pe mine! (turc.).

² Criză de bani (turc.).

³ Călătorie (ngr.).

Cum s-a răspândit vorba și despre astea, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămâne mufluz, și s-au adunat cu toții la cafeneaua de la Hanul cu Tei, spre a se sfătui ce-i de făcut, ca să-l țină zi și noapte sub de aproape pază, nu cumva s-o șteargă înainte de sorocul plăților, cum au muflujii obicei. Pe de altă parte, văzându-se scos la selemet², l-a apucat pe kir Ianulea un fel de groază... Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste și-n ocară?... Or să-l vâre întâi în temniță, și, pe urmă, când i-or da drumul, să-ntinză mâna pe la porțile ălor de i-a-ndopat cu atâtea bunătăți și daruri!... Și încă, treacă-meargă toate!... Dar ce te faci cu fata lui Hagi Cănuță ?...

N-a stat mult la gânduri spre a vedea că alta nu-i mai rămâne decât să spele degrabă putina – să se ducă, încotr-o vedea cu ochii, până dincolo de Mărul Roșu. Astfel dar, în faptul zilei, s-a sculat binișor, a strâns câtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, s-a dat jos la grajd, a poruncit să-i puie șaua pe un buiestraș tătăresc, a-ncălecat, spunând argatului că merge până la Snagov după plătică proaspătă, că are deseară musafiri la masă, a ieșit pe poartă la pas și... pe urmă, cu ochii tot înainte, p-aci ți-e drumul...

Când a luat-o pe subt mitropolie la stânga, către câmpul Filaretului, se luminase de răsărit, așa că, suind la deal, pân dreptul Cuțitului de Argint, și uitându-se-napoi în vale, a zărit un pâlc mare de călăreți în goană venind parcă pe urma lui. În adevăr, bănuiala i-era întemeiată... Prinseseră de veste negustorii și porniseră repede după el cu ceauși de la agie. El a vrut s-abată din drumul mare și s-o ia pe subt deal la dreapta; dar a dat de niște șanțuri; buiestrașul s-a poticnit și l-a trântit cât colo... Atunci, omul s-a sculat, a părăsit calul și a apucat-o pe jos. A suit la niște uluci, le-a sărit; pe urmă, alt șanț și alte garduri, până când, rupt de osteneală, ajungând pe culme, s-a oprit în fața viișoarei unui mărghiaș bondoc și-ndesat, care tocmai se spăla pe ochi de dimineață la soare în prisma cramei. Kir Ianulea, cum l-a văzut, i-a zis gâfâind:

– Bună dimineața, neicuțule; cum te cheamă?

– Bună dimineața, jupâne... Pe mine Negoită mă cheamă; da pe dumneata?

– Kir Ianulea...

Și d-abia mai ținându-l balamalele, a pâșit pârleazul înăuntru și zice:

– Frate Negoită, fă-ți pomană și mă scapă! Umblă niște dușmani să puie gheara pe mine, să mă nenorocească! Ascunde-mă undeva pe-aici, și eu te fac om bogat... Iar, dacă, pân-oi pleca nu ți-oi dovedi că te pot procopsi, atunci primesc să mă dai chiar dumneata pe mâna dușmanilor... Mă rog dumitale, frate Negoită, nu mă lăsa-n pierzare! mă rog și iar mă rog!

¹ Vânzare, faliment (turc.).

Negoiața s-a scărpinat în cap stând puțin la gânduri și a răspuns:

– Ascultă-mă, kir Ianulea; ce sunt dușmanii dumitale?... n-or fi boieri?... că de! drept să-ți spun, cu boieri în cârcotă nu mă bag...

– De unde, boieri? sunt negustori...

– Atuncea, te scap...

Cum l-a ascuns sub o claie de haraci, peste care a mai trântit și niște coceni de porumb, iacătă și dușmanii...

– Mă, neicuță, a-ntrebat unul, nu văzuși dumneata adineaori trecând p-aici un negustor – așa ș-așa?

– N-am văzut.

– Ți-am da un bacșiș bun, să ne spui încotro a apucat...

– Păi, dacă nu l-am văzut...

– Spune, mă! a zis un slujitor ridicând gârbaciul...

– Dumneata mă poți și omorî!... da dacă nu l-am văzut...

– Dacă n-a văzut omul, n-a văzut, zice altul... Hai degrabă-nainte, că pierdem vremea degeaba.

Și au plecat, care călare, care pe jos, unii-ntr-o parte, alții-ntr-alta, alergând ca nebunii... După plecarea lor, Negoiața s-a suit într-un dud mare și s-a uitat pretutindeni roată, să se-ncredințeze dacă s-au depărtat bine; pe urmă s-a dat jos încetinel și l-a scos pe fugăr din ascunzătoare.

– Te-am scăpat! acuma, să te văz, kir Ianuleo... te ții de vorbă?

– Dragă neică Negoiața, nu știi cât îți sunt de-ndatorat și cât vreau din tot sufletul să mă țiiu de cuvânt!... Iar ca să-nțelegi că mă pot plăti de dumneata, te rog șezi colea lingă mine să afli cine sunt eu și să asculți toate pățaniile mele.

Și i le-a povestit toate pe șart kir Ianulea lui Negoiața – de cum a fost plecat din adâncuri după porunca împărătească și până-n ceasul de față – toate, cu de-amănuntul toate, pe care Negoiața le-a ascultat cu plăcere mare și cu multă luare-aminte.

– Și acuma, neică Negoiața, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata... De câte ori ai auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să știi că eu sunt ala. Numai decât dar să vii acolo, că eu nu ies din ea până nu m-ai goni dumneata... Firește că dacă i-ai da de leac, degeaba n-are să-ți fie... Bărbatul femeii ori părinții fetei or să te răsplătească frumos... Ce zici?... îți vine la socoteală?

– Cum nu? a răspuns zâmbind Negoiața.

Iar kir Ianulea, după ce i-a mulțumit încă o dată, a plecat p-aci-n-colo.

Nu se-ncheiase nici o lună după astea, și coborând Negoiața-n târg cu niște vișine trufandale de vânzare, a aflat de la precupeți că pe una dintre fetele lui Zamfirache Uluerul din Colentina, a de s-a logodit cu

Ilie Bogasierul de la Bărăție, o muncește dracul de vreo zece zile... Ce nu i-au făcut?... Leacuri, descânțete, molitve... degeaba! Părinții și logodnicul plâng întruna văzând-o cum se canonește... Vorbește în toate limbile fără să le fi-nvățat, și sporovește și-i turuie mereu gura și spune fel de fel de taine și pâre – de unde le-o mai fi știind? -- încât o lume, care aleargă s-o asculte, stă și se crucește:

ba că „sacul cu lire de la paharnicul lordache din Dudești, de nu i s-a mai dat de urmă – furat de grămăticul pe care l-au prins pe drumul Olteniței și a scăpat peste noapte din beciurile agiei – se află acuma pus bine, înfășurat într-un testemel ceadiriu¹, în fundul sertarului de jos de la scrinul de lângă soba din iatac la clucereasa Tarsița, mătușă despre mamă a lui aga, mai tânără ca dumnealui – se-ntâmplă! – și că cine nu-i știe merchezul² poate scotoci-n sertar cât pofteste, că nu-i da de fundul adevărat“;

ba că „adiata“³ lui Agop, tutungiul de la Sfinți, lăsată nepoati-si, nu-i scrisă de răposatul: a ticluit-o pe urmă, într-o noapte, bărbatu-său Tacor, cafegiul din Caimata, care vinde și suliman și cana de păr... Tacor cu Avedic, paracliserul de la biserica armenească“;

ba că „fratele ăla tinerelul, de d-abia-i mijeste mustața, călugărașul sprâncenat, care șade la preacuvioșia-sa părintele archimandritul Hrisant, în curtea mitropoliei – chip și seamă la-nvățătura cântărilor – este fata a mai micșoară a lui Ristache Muscalagiul de la Ploești“... și câte și mai câte alte bazaconii – cine le mai poate ținea minte?

Cum a auzit Negoită toate astea, și-a desfăcut coșurile la preocupări cu rădicata pe ce a putut rupe și s-a dus d-a dreptul să vază și el pe fata apucată; și cum a ajuns acolo, s-a vârât pântre lumea adunată ș-a spus părinților și logodnicului că el o scapă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni. Firește că bieții oameni n-au mai stat la gânduri: o sută fie! Iar Negoită s-a apropiat de urechea pătimașei și, făcându-se că o descântă, i-a zis încet și sfios:

– Am venit, kir Ianuleo, după vorba noastră...

–Am înțeles, i-a șoptit duhul; dar, drept să-ți spui, neică Negoită, nu te-am crezut așa de nătărău, să te mulțumești cu o sută de galbeni... Ce o să-ți ajungă ție numai atâta? Trebuia să ceri gros! Dar fiindcă ai greșit, te iert de data asta... Acu mă duc la Craiova, să intru în soția caimacamului. Săptămâna viitoare să te-nființezi acolo... Nu mă face să te-aștept prea mult; mai am și alte trebușoare, nu numa grija dumitale... Caimacamul își iubește nevasta ca ochii din cap, e și bogat și darnic. Socotește-te

¹ Verde-deschis (turc.).

² Rostul (turc.).

³ Diata, testamentul (ngr.).

bine în talia asta, că de-acolea-ncolo nu mai ai nici o putere asupra mea; să știi că după aia sunt dezlegat de orice cuvânt și nu mai avem nimica de-mpărțit împreună!

Zicând acestea, s-a depărtat duhul... Tânăra s-a tămăduit. Toată lumea se-nchina; părinții și logodnicul nu știau ce să mai facă de bucurie, iar Negoită, luându-și suta de galbeni, a pornit la vie să se gătească de drum lung.

Și-a vândut a doua zi rodul la un oltean; a treia zi și-a cumpărat un călușel, cu tot dichisul de călărie, de la pătură și șea pân' la ipingea; a patra, dimineața, a plecat. Asta era într-o miercuri... Ziua umbla, noaptea se odihnea; așa încet-încet, haideha-haideha, marțea următoare, pe la asfințit, a ajuns drumetu' la straja Craiovei, și, de acolo, întrebând din om în om că unde ar putea găzdui un negustoraș ca el, l-au mânat la un han peste drum de o biserică mare.

Cum a descălicat, a dat calul în primirea argaților și a intrat în circumă, unde mai erau și alți isafi¹, să-și prinză inima cu un ciocan de rachiu și cu ceva mezelic, înainte să meargă la odaie, înserase binișor. Până să-i frigă niște pastrama, sta la masă pe gânduri; stând așa, aude clopote, și întreabă pe un amăut, care trăgea ciubuc la altă masă, ce sărbătoare e a doua zi, de se face privighere mare. De la amăut și de la cârciumăreasă, află îndată că nu-i a doua zi nici o sărbătoare, dar că așa se fac ziua și noaptea slujbe peste slujbe la toate bisericile pentru ușurarea tinerei soții a caimacamului, care e chinuită de duhuri, și nu-i pot da de leac cu nimica: toate babele meștere, toți doftorii de la Sibiiu, pricepuți la așa boale, toate maslurile și molitvele, citite de vlădica și arhieriei cu patruzeci de preoți – degeaba. Femeia are năvârlii² grozave: întruna sare și joacă tontoroiul, că trebuie s-o lege; cât o țin legată, dărdăie din toate-ncheieturile și scrâșnește, parcă ar arde-o în foc; dacă-i dau drumul, iar începe să sară și să țopăie, și țopăie și sare, până o leagă iar; asta de peste o săptămână, fără clipă de odihnă și fără să primească-n gură măcar o picătură de apă... O lume se-ngrozește; iar soțu-i se jelește ca un nenorocit; și de-aia se fac slujbe peste slujbe la biserici, doar s-o milostivi Maica Domnului cu vreo minune.

Negoită a dat țoiul repede pe gât, a-mbucat o fărâma de pastrama, ca orice slugă, de teamă să nu-l aștepte prea mult stăpânul; a dat un icusar³ amăutului și l-a rugat să-l ducă degrabă la curte. Când au ajuns acolo, fierbea lumea, că bolnavei i-era totdeauna mai rău când înnopta...

¹ Breslaș, meseriaș (turc.).

² Năbădăi, furii.

³ Monedă turcească, irmilic (ngr.).

O sumă de cucoane și slujitoare o țineau legată-n cearceafuri ude pe biata tânără, care se zbuciuma din creștet până-n tălpi; preoții-n odăjdii mari o slujeau și-o afumau cu cădelnițele, iar soțul plângea, făcând mereu la metanii. Când iată că un arnăut vine și zice-n gura mare:

– Măria-ta, nu te supăra!... este aici un om prost, care vine tocmai de la București într-adins; zice că el știe să descante la boale ca a m. -sale și-și pune capul cheazășie că o tămăduie îndată.

S-a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdi din urmă, și a strigat:

– Să vie!

Cum s-a arătat Negoită în prag, până să-l întrebe cineva ce și cum, tânăra s-a potolit din dărdăială, a poruncit, parcă era sănătoasă la baie, să-i scoată cearceafurile; s-a uitat drept la el, a început să răză veselă, ca la vederea unui vechi prietin de mult așteptat, și i-a făcut semn să vie mai aproape, chemându-l chiar pe nume:

– Bine-ai venit, dragă Negoită! ce mai faci? sănătoșel? vino-ncoace mai aproape, că am să-ți spun ceva, să nu ne-auză niminea!

Cine să-și crează ochilor și urechilor?... Negoită a dat pe toți într-o parte, s-a apropiat prietenește de pătimașă și i-a șoptit:

– Drăguță, să mă ierți că te lăsa să cam aștepți, dar nu știi ce; greu drum și ce gloabă de cal am avut.

– Nu face nimica, a răspuns duhul foarte încet; eu plec de aici...

De-acuma, te-am procopsit; nu-ți mai sunt dator cu nimica. Să știi prin urmare, neică Negoită, că asta ți-este a din urmă... Să nu care cumva să te mai văz că te ții de coada mea, că nu numai nu capeți nimica, dar încă mă și supăr, și dacă m-oi supăra, de! poate să-ți pară foarte rău... Atâta-ți spun...

A pierit duhul... și firește și-a venit pătimașă-n fire, bună zdravănă ca mai-nainte, parcă și mai veselă... Acuma cu câte daruri și cinste l-a-ncărcat caimacamul pe Negoită, ce să vi le mai înșir eu? – că vi le puteți singuri închipui... I-a dăruit cu hrisov o moșie, s-o stăpânească de veci, și pe dasupra l-a și boierit.

Trăia acuma Negoită în huzur, ce cu gândul nu gândise, de vreo trei luni și mai bine. Dar într-o zi, tocmai când își făcea după prânz tabietul boieresc, cu cafea și ciubuc în pridvorul lui de la țară, iacătă vede de departe, pe drumul care vine dinspre miazăzi, un vârtej de praf, care se tot apropie... Ce să fie?... Sunt niște slujitori de la curte: vin în goană cu naltă poruncă să-l aducă napristan¹ la Craiova.

¹ Îndată.

Nu i-a prea plăcut lui Negoită că i-au turburat tabietul; dar ce să facă?... Ajungând la curte a sărutat mâna stăpânului; acesta l-a luat în brațe, l-a sărutat pe frunte, și i-a zis:

– Preaiubite frate Negoită, dacă ții la mine câtuș de puțin, să pornești fără clipă de zăbavă spre București: butca e gata; pe drum așteaptă cai de olac¹ din poște-n poște... Fata măriei-sale lui vodă, domnița, e apucată cum a fost și nevastă-mea, poate și mai rău, după ștafeta ce primii... Numai dumneata o poți scăpa... Aleargă!

„M-am fript!“ s-a gândit Negoită; dar de zis, n-a putut zice nimic.

Caimacamul l-a strâns în brațe, l-a suit în butcă, și, mânați, bre! Surugiii au dat bice și călcâie, pe urmă țipete și chiote... Până a doua zi, pe la ceasul vecerniei, l-au adus pe Negoită techer-mecher drept la scara palatului domnesc din București.

Vodă și doamna, frângându-și mâinile, l-au întâmpinat în capul scării, și vodă i-a strigat în grecește, cum vorbea p-atunci boierimea:

– Ah! Dumnezeu te-a adus, boierule! Poftim!

Dar Negoită – de unde să știe grecește? – a răspuns într-o doară:

– Cine nu-l caută îl găsește, măria-ta, dar cine-l caută! Să vedem!... să-l căutăm!... Dacă s-o putea, și mie mi-ar părea bine. Să vedem...

– Haide!

Și zicând asta, vodă l-a mpins pe Negoită până-n sagnasiul² din fundul sălii... Acolo sta domnița grecește pe un covor jos, clătînând mereu din cap ca o păpușă cu gâtul pe sârmă; întruna se chinuia așa de cinci zile cu dinții-nclștați și fără să-nchidă ochii o clipă.

Cum s-a arătat Negoită, domnița a stat din cap și a-nceput să țipe, apucată de toate năbădăile:

– Afară! dați-l afară! să nu-l văz în ochii mei pe râtanul de Negoită! afară!... să vie băbaca!

Negoită n-a așteptat mai multe și, în loc să se supere că-l gonește cu ocară, a ridicat așa din umeri, parc-ar fi zis: „De! dacă nu poștești!“... S-a-ntors în loc și a voit să plece. Dar doamna l-a apucat de mână, iar vodă s-a apropiat de fiică-sa:

– Aicea sunt! uite băbaca matală!

– Nu tu! țipa fata. Nu te-am chemat pe tine! să vie băbac-al meu!

– Eu sunt băbac-al tău! a zis cu lacrimi fierbinți prăpăditul de bătrân.

Dar copila, țipând și mai grozav:

– Nu! nu ești tu! tu ești urât! tu du-te cu Negoită! să vie căpitan Manoli Ghaiduri, că el e băbac-al meu adevărat!

¹ Schimb

² Un fel de balcon turcesc, cu geamlăc.

La așa vorbe nebunești, doamna a leșinat... Dacă nu era Negoită s-o apuce-n brațe, cădea lată. Au sărit cocoanele curții și au luat-o s-o frece cu oțet de trandafir și să-i dea pe la nas cu pene aprinse. Iar bietul vodă a-nceput să se bată cu pumnii-n fes, pe câtă vreme copila tot mai tare țipa:

– Să-mi aduceți pe băbac-al meu! pe căpitan Manoli! p-ala-l vreau eu!

În sfârșit, Negoită zice lui vodă la o parte:

– Măria-ta, la așa pățimași trebuie să le facem cheful deocamdată; că dacă ne-mpotrivim, îi ațâțăm mai rău.

I l-au adus prin urmare pe căpitan Manoli... Mai rar așa palicar!¹ înalt, spătos și mustăcios – o mândrețe de arnăut! și muiat numa-n fireturi de sus până jos – să fie de fală pentru orce curte domnească! Cu mustățile lui frumoase înecate de lacrimi, s-a apropiat căpitan Manoli, sluga credincioasă, de fiica doamnei; iar mititica, îndată ce l-a văzut, s-a descrunțat deodată, a zâmbit dulce și, ca orce copil supus când roagă frumos pe tată-său să-i facă un hatâr, i-a zis cu multă blândețe:

– Babacă! te rog, babacă, dacă mă iubești, să-i tai lui Negoită nasul și urechile și să-l dai afară ca pe un obraznic... că e botos, e lacom și nemulțumitor!... să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi!²

Căpitan Manoli iubea firește pe domnița din tot sufletul; dar așa hatâr mare nu-i putea face fără voia stăpânilor. Iar Negoită s-a gândit: „Așa ți-e vorba?... Bine!“ pe urmă s-a-ntors la vodă și zice:

– Măria-ta, ia să se dea toți într-o parte, să văz și eu mai aproape pe pățimașa.

I-au făcut toți loc, iar Negoită s-a dus drept la domnița care se zbuciuma și răcnea cât putea:

– Afară Negoită! Leși afară, mojicule!

Dar el nu s-a sinchisit de pandoliile ei și i-a vorbit încet:

– Drăguță, eu aș zice să pleci mai bine de bunăvoie...

Aș! fata răcnea mai rău:

– Afară Negoită!

– Și zi, așa, ai?... Nu vrei?

Ș-a dat s-o apuce de mână. Atunci domnița l-a scuipat în față și i-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoită.

El s-a șters cu mâneca pe obraz și-ntorcându-se-n loc spre vodă, zice:

– Măria-ta, patima asta vine aicea cu o-mprejurare cum pân-acuma n-am mai întâlnit... Că n-ar fi leac de tămăduire, nu zic; dar, singur eu, nu pot face deocamdată nimica... îmi trebuie un ajutor... Am aicea la

¹ Grec.

² Suferi.

București, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meșteră care știe să tragă de gălci și de năjit¹; e văduva unuia care și-a prăpădit averea-n risipă și-n desfrânări; a rămas mufluz, și-a luat lumea-n cap și a lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame... O cheamă Acrivița Ianuloaia, fata lui Hagi Cănuță...

La vorbele astea, domnița a-ncețat deodată cu țipetele și-a-nceput să tremure, clănțănind ca-n toiul frigurilor.

– Așadar, rog pe măria-ta să poruncească a pune iute caii, s-aduc numaidecât pe Ianuloaia.

A vrut să facă un pas; dar domnița l-a apucat strâns de pulpană, țipând apelpisită:

– Stai, Negoiță!

Și... ce să mai lungim acuma povestea? – că o poveste, cât de frumoasă, dacă-i prea lungă, iar nu face – i-a trecut copilei, parcă numai visase cineva c-ar fi fost bolnăvioară; s-a gătit frumos, și-a plecat veselă cu doamna la plimbare, în butcă deschisă... Patru telegari cu falaitar; doisprece arnăuți călări înainte și tot atâția în urmă fluturându-le fustanele; iar Manoli, sus pe capră, cu mâna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf² și cu stângă răsucindu-și mustățile... Și era mare bucurie pe sufletul lui vodă, când se uita de la fereastră cum zbura butca departe...

Negoiță a rămas în gazdă la curte. Cam a treia zi, aducându-și aminte că mai are și alte daraveri în București, a mers drept în mahalaua Negustorilor, să-i ia urma Ianuloaiei... Casele cele frumoase le vânduseră creditorii... Sârmana! părăsită de bărbat, trăia acuma la tată-său, la hagiul... Acolo, găsind-o, a rămas încremenit de așa frumusețe, mai ales cum se purta ea acuma, cernită de sus până jos, ca orce văduvă jalnică... După ce i-a sărutat mâna, i-a zis:

– Uite, cocoană; eu mă știu dator lui kir Ianulea cu o sută de galbeni; ieri am aflat de nenorocirea dumneavoastră, și ți-am adus datoria... Pofim!

Cocoana a-nceput să plângă și să-l întrebe dacă știe el ceva despre ce s-o fi făcut omul ei, că ea nu mai poate – se frige, o să moară de dorul lui. Negoiță i-a răspuns că nu știe nimica; iar, ca mulțumire că bărbatu-l îndatorase la vreme de mare nevoie, a rugat-o pe cocoana să primească a stăpâni ea de veci viișoara lui de la Cuțitul de Argint, și i-a și dat la mână hârtie de danie, întărită cu pecetie domnească.

După aceea, ca să se mântuie el odată de slujba doftoritolui, s-a gândit câtva și i-a mai spus:

¹ Otită externă (pop.).

² Cingătoare lată (turc.).

– Cocoană, eu am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale; în cinstea și pomenirea lui, vreau să te-nvăț ceva, cu care, la prilej, să te salți bine din lipsă... Ascultă, rogu-te, cu luare-aminte... De câte ori ai auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie din orce loc, or de ce neam ar fi... numaidecât să mergi acolo, că nu iese din ea până nu l-ai goni dumneata... Să-i zici pătimașei numai atâta, parc-ai fi-ntâlnind pe omul dumitale: „Aici mi-ai fost ascuns, Ianulică?... și eu te căutam ca o nebună... *fos-mu! parigkoria ta kosmu!*“

– De unde știi dumneata vorbele astea? a-ntrebat cocoana privindu-l cruciș.

– Le-am învățat, demult, de la un prietin... a răspuns Negoită, zâmbind la privirea cocoanei; apoi a adăugat: ...Numai atâta să-i spui... Pe urmă, s-o apuci în brațe, tot cu gândul la kir Ianulea: să te uiți la ea așa frumos, cum te uiți acuma la mine, s-o săruți cu foc și să n-o slăbești din dragoste până nu-i trece de tot... Firește că, după potriiva ipochimenilor, n-are să-ți fie osteneala degeaba... Ai înțeles?

– Am înțeles.

– Acuma, rămâi sănătoasă, cocoană! S-auzim de bine!

S-a-napoiat după acestea Negoită la curte, unde a stat încă vreo patru-cinci zile, numa-n bunătați și-n cinste mare. Când ședea el sus la masă cu măriile-lor, cu protipendada și cu evgheniștii ai mai simandicoși, cântau jos pe sub ferestre meterhanele¹ și jucau soitarii² pentru petrecerea isnafilor și-a prostimii. A opta zi, s-a hotărât Negoită să se pornească la urma lui înspre părțile Jiului... L-au căftănit și i-au dăruit vodă și doamna câte trei pungi de ibrișim cu câte o mie de galbeni; iar domnița, un inel cu o nestemată cât o alună turcească, și cu sevas³ mare l-au petrecut toți până jos în capătul scării.

Căpitan Manoli s-a rugat de stăpâni să ducă el pe Negoită pân-acasă. Toată vremea, pe drum, l-a-ngrijit căpitanul ca un frate ziua și noaptea, cântându-i din gură și cu tambura manele turcești și cântece de palicari de pân munții lui depărtați – și cânta strașnic; avea și glas și pătrundere. I-a plăcut mult lui Negoită tovarășia lui Manoli și, ajungând acasă la moșie, s-a crezut dator să poftască și el în gazdă pe căpitanul, care era tot atât de plăcut și de bun, pe cât de voinic și de viteaz... Seara au cinat împreună, cu vin vechi de Drăgășani, cu cafele și ciubuce până târziu; iar, după cină, la care, osteniți cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare, căpitanul, cât era de mare palicar, înecându-l deodată așa un parapon, s-a lăsat să-l podidească plânsul ca pe o femeie, și căzând în genuche, i-a zis gazdei:

¹ Muzică instrumentală turcească.

² Măscărici.

³ Alai, cinste.

– Eu sunt sărac, *bei-mu* (adică *prințul meu*), n-am să-ți dăruiesc nimica de preț; dar numai Dumnezeu și sufletul meu știu cât îți sunt de recunoscător!... că, dacă se prăpădea fetica, eu – uite, vezi hangerul ăsta?... până-n prăsele mi-l băgăm în piept!... că, fără copila asta, ce s-ar mai fi făcut Manoli sârmanul, sârmanul Manoli?

Ș-a-nceput să sărute mânilor lui Negoită și l-a rugat să-i primească-n dar o pereche de mătânii de la Ierusalim.

Câtă vreme căpitan Manoli vărsa aici lacrimi de mulțumire, colo, departe, la București, se jelea de durere mitropolitul, că una dintre nepoțelele î.p.s.-sale începuse să aibă pandolii... Dar s-a-ndurat pronia și nu l-a lăsat să plângă prea mult pe robul lubitorului-de-oameni... Cum a intrat coana Acrivița până gangul clopotniței, parcă i-a luat tinerei boala cu mâna... Și a zis bodaproste Ianuloaia când a plecat blagoslovită și mulțumită destul de la mitropolie.

Iar, noaptea aceea chiar, în adâncuri se aduna soborul demonilor dinaintea lui Dardarot, să asculte pe Aghiută, care se întorsese și el la urma lui cu coada-ntr-o picioare, rupt de oboseală.

Le-a povestit el toate câte le pătimise dincolo, mai cu șart și mai frumos decât vi le-am putut eu povesti dumneavoastră, împăratul a făcut un haz nespus și a zis râzând:

– M-am pătruns acuma cum merge pricina... Halal să-ți fie, dragă Aghiută! frumos te-ai purtat, n-am ce zice... Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atâta osteneală?

– Întunecimea-ta, spre răsplată, două hatâruri am să-ndrăznesc a cere.

– Spune, puiule dragă.

– Întâi, pe Acrivița și pe Negoită să nu-i văz vreodată p-aici!... Ducă-se la rai, să se-mpace sf. Petre cu ei cum o ști.

– Bine... Și al doilea?

– Al doilea, să mă lăsați să mă mai odihnesc și eu puținel acasă, că m-am dehulat¹ de atâtea trebușoare pe pământ.

– Bine, ș-asta!... ai dreptul să dormi trei sute de ani de aci-ncolo fără să te mai supere nimini cu nimic!

Zicând acestea, Dardarot i-a tras un picior după obicei și l-a trimis să se culce.

Și așa, au mers cocoana Acrivița și Negoită, fiecare la ceasul său, în rai; iar Aghiută s-a pus să-i tragă la soamne... și dormi! și dormi! ș-o fi dormind ș-acuma, dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul, să se apuce iar de cine știe ce drăcii.

¹ Dăulat, prăpădit da oboseală.

CALUL DRACULUI

Era odată, la marginea unui drum umblat, o fântână, și lângă fântână ședea jos o babă, ghemuită pe niște zdrențe de cergă, și morfolea-n gingii un crâmpiei de covrig muiat într-o năstrapă cu apă rece. Când vedea drumeț, or pe jos, or călare, or cu carul, lăsa baba covrigul din gură, întindea dreapta și se milogea tânguios numai din vârful limbii: „Faceți-vă milă și pomană, măiculiță, de o biată păcătoasă fără putere!“ Dacă-i da cineva ceva, zicea baba: „Bogdaproste, măiculiță! Dumnezeu drăguțul să primească!... de unde dai să sporească și să izvorască!“ Rar se-ntâmplă creștin drumeț să treacă pe lângă așa bătrână nevoiașă și să nu se-ndure măcar cu ce, după potriiva lui; dacă nu o lescaie, măcar o fărma de pâine; dacă nici atâta, barem o vorbă bună. Când îi zicea vreunul: „Crede, bătrânico, aldată!“ ea răspundea: „Crez, măiculiță, crez... să ne crează Dumnezeu pe toți, drăguțul!“

Pe urmă își muia covrigu-n năstrapă și s-apuca iar de morfolit.

Într-o zi, fiind târg deval, a-nceput dis-de-dimineață să se care într-acolo lume după lume de la deal. La dus, i-au mai zis babei câte unii „crede“; da spre seară, la-ntors, i-au dat care ce l-a lăsat inima... Păcum e obiceiul la târg: târguiește omul ce târguiește, cumpără, vinde; apoi, mai cu rachiul, mai cu vin, mai cu vorbă, se-nveselește, și pe urmă își mai aduce aminte și de sufletul răposaiilor și le dă pomană după putere. Și așa, a rămas baba pe ziua aceea mulțumită destul cu traista plină.

Încet-încet, pe-nserate, s-au îpușinat drumeții; tot mai rari și mai rari, până n-a mai trecut nimini după asfințitul soarelui, când s-a arătat și luna la răsărit. Dacă-a-nnoptat bine, a căutat baba-n traistă și a scos niște turtă dulce, căpătată de la una dintr-un cârd de fete, care trecuseră p-acolo cântând, chicotind și făcând fel de fel de nebunii, cum fac toate codanele când se-ntorc aprinse de la joc, că-n târg fusese horă mare. A muiat baba turta dulce, a gustat-o și zice:

– Bogdaproste! am avut zi cu noroc astăzi... S-o ție Dumnezeu drăguțul pe fata aia, s-ajungă la bătrâneți frumoase, ca mine!

Pe urmă s-a înfășat baba-n cerga ei, și-a pus traista căpătâi și s-a ghemuit de-a binele culcată pe partea stângă, cu spatele la lună, să

nu-i dea lumina-n ochi... Tocmai bine de dormit!... Nici prea cald, nici prea răcoare; de vânt, nici suflare; pe câmp, așa liniște de toate patru părțile că se puteau auzi cum țârâiau și forfoteau gângăniile, miș-miș pân pâiș, și apa cum gâlgăia afară din ghizdul fântânii pîntre pietricele – că așa e apa, ca viața omului! atâta numa, că viața curge cât curge și pe urmă stă; dar apa curge mereu de când lumea și cât lumea n-o să mai stea...

Baba-nchisese ochii și, cu gândul cine poate ști la mai ce, ofta din când în când... și nu-i venea somnul; iar se mai gândea, ofta și mișca, să-și potrivească oscioarele mai odihnit, geaba! nu putea măcar ațipi. Se urcase luna cam de două suliți, când iacă, i se pare babei că vin pași de la deal dinspre partea apusului. Trage cu urechea și aude bine că s-apropie drumeț; mijește ochii, și-l și vede aci-aci. Se ridică de mijloc, întinde mâna și-ncepe duios, după canonul ei:

– Faceți-vă milă și pomană, măiculiță, de o biată păcătoasă fără putere!

Totdeodată, drumețul a sosit în dreptul fântânii; abate din drum spre babă și-i zice:

– Bună seara, băbuțo; da... n-ai adormit încă?

– N-am adormit, măiculiță; că n-am somn, vai de păcatele mele! Drumețul se așază jos lângă babă, în bătaia lunii, și răsuflă adânc de oboseală...

– Da de unde vii dumneata, măiculiță, de-ai întârziat așa pe drum?

– Hei! de unde viu eu... viu de departe...

– De departe, ai?... Și... un' te duci?

– Hei! unde mă duc eu... mă duc departe...

– Departe, ai?... Da... cum te cheamă pe dumneata?

– Prichindel mă cheamă...

– Da... de câți ani ești?... că te văz crud de tot...

– Merg pe șaptesprece...

– Da... părinți ai?

– N-am, c-am fost copil lăpădat...

– Da... frațiori mai ai?... surioare?

– Oi fi având, da nu-i cunosc...

– Cum, ai fi având și nu-i cunoști?... Ce vorbă-i asta?

– Păi nu-ți spusei c-am fost copil lăpădat?

– Bine, aia am înțeles eu; da vorba e, vreau să știu...

– Ia ascultă, babo, adică de ce m-ai fi descosând așa?

– Că vreau să știu și eu...

– Da ce-ți pasă dumitale?

– Cum să nu-mi pese, mă? întrebă baba cu mirare... Știi că-mi plăci! Cum, adică! nu trebuie să știu eu ce pramatie de călător primesc noaptea-n gazdă?... ai?

– Da; da iar așa, să-mi numeri toți dinții din gură...

– Uite, mă!... da ce, ți-i scot dacă ți-i număr?

A făcut haz băiatul de vorba babei și zice:

– Aoleu! la bună gazdă avusei noroc să pic!... în loc să mă-n-trebi: „Ai mâncat tu ceva, mă băiete, astăzi?... ți-o fi foame?“ dumneata îmiiei tacirul¹ pe nemâncate.

– Păi ce stric eu?... tu de ce ești găgăuță și taci?... N-ai aflat tu că, până nu plânge copilul, nu capătă țâță?...

– Ba, aia am aflat-o eu; da, dacă m-ai năvălit cu întrebările, când era să-ți spui?

– Vino-ncoace, terchea-berchea!

Și zicând astea, scoate din traistă o costiță de purcel, niște colaci și turtă dulce și mere, și i le dă:

– Ia colea și trage-i fălci, că dinți, slava domnului, văz că ai.

A mâncat băiatul cu poftă mare; i-a mulțumit gazdei și s-a aplecat la fântână să bea.

– Ce faci, mă?

– Ce să fac?... vreau să beau.

– Păi, apă rece să bei după costiță afumată? Ia colea!...

Și i-a dat din desagă un clondiraș cu rachiu de izmă.

– Să-nveți de la mine, mă băiete: să nu bei apă după lucru gras, că ți s-ableacă... Ai înțeles?

– Am înțeles... Da multe mai știi și dumneata.

– Știu, firește; cum să nu știu?... că pân' la vârsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un câine pân apă... Vorba aia: uită-te la față și mă-n-treabă de viață... Ehe! fātu-meu; când aș sta să-ți spui cine sunt eu...

– Înțeleg, a zis băiatul căscând; da vorba mea e, noaptea asta nu ne odihnim noi de loc?... e cam târzior...

– Să se culce cui i-e somn, fātu-meu!... eu știu că mi s-a speriat de tot somnul; pot sta de vorbă pân' la ziuă, dacă poțtești...

– Dumneata ai fi putând, că n-ai umblat toată ziua, două poștii ca mine, pe jos... Da eu tare aș vrea să mă odihnesc, drept să-ți spui.

Și iar a căscat.

¹ Interogatoriu.

– Atuncea – zice baba – culcă-te tu, somnorosule; că eu mai stau... Ia cerga asta și te-nvelește, că despre ziuă se lasă răcoare. Dacă s-a culcat și s-a-nvelit băiatul, zice baba:

– Întoarce-te pe partea ailaltă, mă; să nu-ți dea luna drept în ochi... Vrei să-ți spui un basm, s-adormi mai bine?

– Spune.

– Da, vorba e, ascultți?

– Ascult.

–...A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi...

– ...nu s-ar povesti... a mormăit băiatul.

– Bag sama pe ăsta-l știi... zice baba.

– Știu numa-nceputul.

– Ei! Începutul nu-i nimica; să vezi dumneata mijlocul și sfârșitul...

Și a urmat așa:

– ...pe când se potcovea purecele cu nouăzeci și nouă de oca de fier și... ..și sărea pân' la cer... iar a mormăit băiatul.

– Mă, spune drept... dacă-l știi pe ăsta, să-ți spui altul.

– Dă-i-nainte, babo, și nu mai mă sâcâi!

– Apoi, atunci, tacă-ți fleoanca ș-ascultă!... A fost odată un împarat ș-o împărăteasă, bogați nevoie mare, putrezi de bogați; și se tot ruga la Dumnezeu să le dea și lor măcar un copilaș... și se tot ruga, se tot ruga, și degeaba se tot ruga... Și așa, când și-a pierdut ei toată nădejdea, că erau bătrâni-bătrâni, cocliți de bătrâni, numa iacătă că vine o țigancă, mai bătrână ca ei, și zice să le dea cu ghiocul...

Aude baba ceva și se oprește din povestit...

Prichindel jos sforăia, și luna sus de trei sulii și mai bine... Baba s-apleacă pe o rână, să-l vadă dacă-i învelit cumsecade, că-i era milă de el; când se uită de-aproape, vede într-o parte învelitoarea băiatului cam ridicată; i-o apasă... cerga iar se ridică; iar i-o netezește-n jos... cerga iar în sus. Zice baba-n gândul ei: „Ia să vedem mai bine“... și trage încetinel cerga, pune mâna și dă de o coadă!... „Am înțeles!“ Lasă cerga la loc binișor peste băiatul adormit, și s-apucă să-l mângâie blând pân păr; o ia-ntâi de la ceafă și, când ajunge cu mâna spre frunte, dă de două cucuie tari – ce mai încape vorbă? – niște cornițe în lege.

– Ei! zice baba, d-ăștia mi-ai fost?... Lasă, că-ți cunosc eu dumitale meșteșugul!

Îi înfinge o mână-n păr și cu alta l-apucă de coadă și trage ș-așa ș-așa.

Băiatul sare din somn:

– Ce e, babo?

– Bine, mă, pușlama, că n-am să-ți zic mai frumos!... după ce te-am găzduit, te-am ospătat și cinstit boierește, tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase, și eu, o biată neputincioasă, să moțai deșteaptă, să-ți spui basme și să te apăr de muște... ai? Păi ce fel de vorbă-i asta?... Scoală, dulăule, c-ai dormit destul! Uite, ce lună frumoasă!... hai ne plimbăm...

– Ce, nu ți-e bine, babo?... Culcă-te acolo și lasă-mă să mă odihnesc... Nu ți-am spus ce obosit sunt?

– Ia, nu mai umbla tu cu mofhuri... parcă nu știi...

– Of! că multe mai știi!

– Să știi tu, că, dacă-i la o adică, te știi și pe tine cine ești... Cui le tai tu?... ba că ești copil sârman; ba că n-ai frați; ba că ești prăpădit de drum... Parcă nu ți-am văzut eu podoabele, ghiavole!... Ce crezi?... Hai scoală, să ne plimbăm! n-auzi tu?

Și iar îl zgâlțâie...

– Astâmpără-te, babo, și mă lasă!

– Nu te las, cioflingarule, pân' nu ne plimbăm... num-așa, nițeluș, de colea până colea, doar de mi s-o face și mie somn... Haide, scoală!

– Ei! zice băiatul; mi-am găsit beleaua cu baba asta... înțelege odată, babo, când îți spune omul!...

– Da tu, om ești?

– Da ce sunt?

– Om, ai? Da cine moaș-ta a mai văzut om cu codiță și cornițe, mă?... Vrei să mă tragi pe sfoară, tu, pe mine? Hehei, băiete! nu mă cunoști cine sunt... Eu... d-ăștia mărunței ca d-alde tine... Să-ntrebi odată pe frate-tău, pe Aghiută – cu ala barem ne cunoaștem de mult – să-ți spuie el; și tu să-i spui de la mine, c-am zis eu așa, că de ce nu mai dă p-aici?... ce?... e supărat?... Hai ne plimbăm... Scoală odată, că te plesnesc!

Da diavolul – ce alta are de lucru decât să ispitească și să păcălească pe bieții muritori, și să-și bată joc de sufletul lor? – ucigă-l crucea! Ce se gândește afurisitul de Prichindel, văzând că nu-i chip aminteri să scape de babă? se ridică de mijloc și zice:

– De! băbuțo, ce să-ți spui?... Cum mi s-a speriat și mie somnul, parcă-parcă mi-ar plăcea să mă plimb pe lună.

– Păi, atunci, ce stai?... Haide!

– Da, da nu pe jos...

– Da cum, mă?... călare?

– Călare, firește; călare, merg.

– Uite, mă! tu ești cam țicnit pesemne... Da un' să-ți gădesc cal acușica?... Ce, acilea sunt grajdurile lu tat-tău, să bați numa-n palme și să-ți vie bidiviul gata la scară?... îmi pare rău de boiul tău!... ce nu te gândești când vorbești?... nu șade frumos!

– Păi, eu „cal“ am zis?... am zis „călare“.

– Adicătele, cum vine vorba asta?

– Și mie-mi pare rău de dumneata, că-mi spuseși adineaori că știi multe și le-nțelegi pe toate, și atâta lucru, bag seama, nu pricepi...

– Ce să pricep, mă?

– Dumneata vrei să mergem la plimbare...

– Ei! da...

– Ei! eu merg bucuros, da numa călare merg... Ei?

– Ei?

– Ei! ia-mă dumneata în cârcă, și hai să ne plimbăm... Uite, ce lună!

– Nu ți-e rușine ! zice baba; coșcogea flăcăul zdravăn, în floarea vrâstii tale, să te bucuri tu la o biată șontoroagă de bătrână ca mine, fără putere... să te ducă-n cârcă-oscioarele mele!... Auzi-auzi!

– Rușine, nerușine, asta e... Dacă poștești, bine; de unde nu, lasă-mă să dorm.

– Așa ți-e vorba?

– Așa... Dacă ești bătrână fără putere, ce-ți mai arde de plimbare?... Stai de-ți odihnește „oscioarele“...

Și zicând astea, Prichindel s-a așezat la loc să doarmă... Luna sclipa dasupra de tot... Baba s-a culcat și e a; a-nchis ochii, și a stat așa cât a stat; s-a mai învărtit, s-a răsucit, când așa, când aminterea, și zice:

– Ai adormit, Prichindel?

– Iar, babo?

– Ia, scoală, mă, să-ți mai spui o vorbă...

– Care vorbă?

– Mă, Prichindel, da dacă nu te-oi putea eu duce, mă? că tu trebuie să fii greu, cum te văz eu, voinic...

– Noi să-ncercăm... Ce pagubă?

– Ei! bată-te vina ta să te bată!... Auzi dumneata, neiculiță, drăcia dracului! ce i-a dat lui Tartorul pân cap: zor-nevoie, la plimbare de-a călare!!... Mă, băiete, hai mai bine pe jos, că-i mai frumos...

– Pe jos nu pot.

– Nu?

– Nu...

Mai tace baba ce mai tace, și pe urmă:

– Ei! hai, scoală... să vedem ce putem! să-ți fac și hatârul ăsta...să nu zici!

S-au ridicat amândoi... Baba s-a pus puiă:

– Haide, hopa!

– Țin-te bine, babo!

Și ȋup odată! în cărca babei; iar baba:

– Mă, băiete, ascultă; să nu te lași greu și să nu-mi dai prea des călcăie ca ageamiii!... Apucă-te numa bine cu amândouă mâinile pe după gâtul meu!... Haide, gaa!

...Bine-i spusese baba că ea știe multe și el mai nimic. Prostul de Prichindel – drac-drac, da n-a-nțeles. Cum a luat-o de gât, baba s-a scuturat de zdrențele și de urâciunea ei și deodată s-a prefăcut într-o femeie tânără și voinică, înaltă și frumoasă ca o zână, strălucind și ea pe pământ cum strălucea luna-n cer – fiindcă baba asta era o fată de-mpărat mare, care, de mititică se dedese la știința farmecelor și la meșteșugul vrăjitoriei, și, pentru păcatele ei, fusese blestemată să se preschimbe în hodoroagă cerșetoare și să nu-și mai ia înfățișarea ei de mai-nainte decât atunci când o putea păcăli pe dracul, ba încă, și atunci, numa pe vremea nopții. Așa, până să vă lămuresc în aste câteva cuvinte, baba, adică fata de-mpărat, or zâna, cum pofțiți, era departe cu Prichindel. Alerga ușor ca vântul de parcă n-atingea pământul; îi zbura pe dasupra capului lui Prichindel părul ei bălan despletit; – iar în lumina lunii, fâlfâia în fel de fel de ape zăbranicul vioriu țesut în fluturi și-n fire de argint, cu care era-nvăluită... Mult au alergat așa...

– Să stăm, să mai răsuflăm! a zis Prichindel amețit, când au ajuns într-o pajiște.

Dar ea, ce să-l asculte?... De unde-și mai potolise fuga, s-a pornit iar și mai repede, și tot mai repede, pân-au dat într-o luncă plină numa cu trandafiri albi mirositori, și aici a-nceput ea să se domolească și încet-încet să meargă în pas... Apoi, oprindu-se locului, zice:

– Ascultă!

Și deodată, în tăcerea aceea plină de lumina lunii, s-a auzit din umbra unui tufiș glas de privighetoare.

– Îți place, dragă Prichindel?

– Strașnic! a răspuns el.

– Îți pare rău că ți-ai pierdut somnul pentru plimbare?

– Ei aș!

– Vrei să mai mergem?

– Hai-nainte!

– Și iar a pornit fata de-mpărat...

S-au plimbat mult și multe lunci au văzut cu câte flori! și atâtea cântări de pasări, care mai de care, au auzit!... Dar când, departe de tot dintr-o pădure ieșeau în largul câmpului înspre răsărit, deodată strigă cu groază Prichindel:

– Se crapă de ziua!

Ea se oprește scurt, se uită-n zare, vede-n adevăr mijind zorile, și... p-aci ți-e drumul! Și țin-te, goană!... Zbură cum zboară calul-dracului, peste moșoroaie, gropi, mărăcini, bușteni, bălți – că bietul Prichindel vedea jucând pe cer trei luni în loc de una. Cum a sosit într-un suflet înapoi la fântână, l-a aruncat pe diavol cât colo mototol; iar ea s-a scuturat și-ntr-o clipă s-a ghemuit pe cergă jos – tot baba de cu seară... El s-a ridicat zdruncinat de căzătură, și zice:

– Mai rămâi sănătoasă, babo!

– Umblă sănătos, Prichindel maică!

A plecat băiatul șontâc-șontâc înapoi la deal cătră asfințit unde scăpăta luna... Dar baba strigă după el:

– Mă! n-auzi tu?... când mai vii p-aici?

– Aldată... Cine știe când? a răspuns el fără să se mai uite-napoi.

– Mă, băiete, ascultă... să nu uiți să-i spui lui frate-tău că-l aștept negreșit... Ai auzit?

Da până să isprăvească ea, băiatul a pierit, parc-a intrat în pământ.

Oftează baba și se culcă; dar n-apucă să-nchiză ochii bine și aude glasuri de drumeți. Se ridică de mijloc și, cu mâna-ntinsă, începe duios, după canonul ei:

– Faceți-vă...

Când unul dintre drumeți îi taie vorba:

– De dimineată te-ai sculat astăzi, băbuțol!

– Ce să fac, măiculiță? dacă n-am somn, vai de păcatele mele!...

Faceți-vă milă și pomană de o biată păcătoasă fără putere!

– Crede, bătrâno! zice ălăalt.

Și își văd oamenii de drum.

– Crez, măiculiță, crez! să ne crează Dumnezeu pe toți, drăguțul!

Pe urmă, scoate din traistă o bucățică de covrig, o-nmoaie-n năstrapă și-ncepe s-o morfolească-n gingii.

DIN PERIODICE

CRONICA SENTIMENTALE

În una din livezile-nverzite ale Africei necunoscute de miazăzi, prin cari curge liniștită apa Zanzibarului, se rădica un cătun de bordeie locuit d-o populațiune barbară cât se poate de ciudată.

Veți crede că voi să vă serv un capitol de geografia populară, sau că încerc a vă da introducățiunea topografică a unui roman de călătorii și aventuri.

Nicidecum! Voi să vă fac cunoștință pură și simplă cu o specie de oameni cari, mă prind, nu-și pot găsi semeni în nici unul din cele patru înghiuri ale pământului.

Liniștiți, pacifici și muncitori, ei cultivă pământul pe țărmii Zanzibarului. Nu au făcut nimenui nici un rău, și, cu toate astea, sunt în o stare... ca vai de capul lor.

Bieții mei africani, necunoscând până mai anii trecuți invențiunea salutară a pălăriilor, și șezând la muncă toată ziua cu capul gol, espus la razele fierbinți ale soarelui de miazăzi, și-au prăjit creierii până-n-tr-atâta, încât toți călătorii carii s-au aventurat prin aceste ținuturi barbare, văzând pe africani, cu drept cuvânt i-au numit: *tâmپیٹي*.

Imaginați-vă un beduin – știți că vorba *beduin* în Africa este sinonimă cu *tâlhar* – sălbatic, mîncăcios, nesățios, cu toate instinctele rele, ingrat, rău, scelerat și câteodată chiar antropofag, stând pe un tron de nuiiele de răchită, în mizlocul cătunului, sub un umbrar de frunze de palmier: este capul atotputinte al bieților *tâmپیٹي*.

În jurul lui, alți câțiva beduini, armați cu câte o lăncă-n mină, un arc și o tolă cu săgeți la spinare și un cuțit enorm la brâu, purtând câteva pene de struț înfipite-n părul lor negru și creș, compun curtea și se numesc favoriții consiliari.

Aceasta este toată organizațiunea sociale a *tâmپیٹيilor*.

Acum, sunteți curioși să vă fac un tabel pitoresc de moravurile publice ale acestui trib barbar? Ascultați.

Curtea este strânsă în jurul tronului de răchită. Beduinul suprem cheamă pe primul consiliar, îi spune ceva la ureche, și apoi, cu un semn, congediază pe toți. Curtea se răsipește.

Șapte beduini, mai-marii celor mari, se răped pe cai, ia [sic] cuțitele-n dinți, împumnă lăncile și dau goană cailor prin cătun, zbierând ca niște posedăți. Vai de *tâmpitul* care se va găsi-n calea lor! îl trag în lănciă ca p-un iepure-n frigare.

Bieții *tâmpii* aud de departe zbieretele beduinilor și dau năvală-n bordeie; cei ce nu au avut pas să intre se trântesc cu fața la pământ, ating țărâna cu fruntea și, aducând mâinile pe dasupra capului, fac semnul peninții.

Beduinii, în goana lor, dau foc bordeielor, jefuiesc țarinele și averile *tâmpîților*, trag în lănci câțiva și se-ntorc, tot prin cătun, cu caii oboșiți și-nspumați la pas.

Toată populațiunea d-astă dată le iese-nainte cu daruri și li se-nchină până la pământ.

Cam în toate zilele se repetă această scenă: este un remediu beduinesc pentru mîntinirea liniștei și ordinei în spiritele bieților mei africani.

Sărmani *tâmpii*! Beduin vă trebuia voă!?

Am călătorit odată prin acel minunat ținut, și-l voi pomeni și morților. Am admirat moravurile bizare ale acestor nefericiți. Am văzut de nenumărate ori repetându-se, din ce în ce mai cu furoare, scena de mai sus. Aproape să mă tâmpesc și eu de prea multă admirațiune, am atras într-o zi la o parte pe câțiva *tâmpii* mai de căpetenie.

– Bine, nefericiților – le zisei – cum nu vă vine odată ideea să vă sculați cu toții-n o dimineață, să puneți mâna pe toți beduinii și să-i atârnați în rând la bătaia vântului de crăcile palmierilor voștri? Ce dracul! nu mai aveți nici instinct? Până când o să vă numiți *tâmpii*?

Căscară toți gura, deschiseră ochii mari, rădicară din umeri și începură să cam surâză.

Nu-nțeleseseră ce le spusese.

„Adevărat *tâmpii*, de trei ori *tâmpii* – zisei în mine – sunteți demni de admirat!“

Mă-ntorsesem de mult din călătoria ce făcusem la tribul *tâmpîților*; vă jur însă că nu mai cugetam decât la dâșșii. Îmi rămăsese adânc săpată în memorie suvenirea nefericirii și mizeriei lor. Nu-i puteam uita.

Mai zilele trecute, întâlnesc un amic care neconținut călătorește. Se-ntorcea din Africa, îl întreb cum a petrecut.

– Am văzut minuni, îmi zise. Ai auzit tu vreodată de *tâmpii*?

– *Tâmpii*!/? strigai. O! îi cunosc! Am petrecut mult în mizlocul lor, sermanii! Ei, cum mai o duc dâșșii cu beduinii?

– Din ce în ce mai rău!

- Bieții *tâmpiți!* sunt de plâns.
- Pre legea mea – îmi zise amicul – tu-i crezi de plâns, permite-mi să-i crez de răs.
- Bieții *tâmpiți!* repetai...

DEPEȘI TELEGRAFICE

SERVICIUL GRATUIT ȘI DE PORUNCEALĂ AL „GHIMPELUI“

Berlin, 2 ianuarie. – Pe d. de Bis-smârck¹ l-a apucat sughițul și strănutatul de la proclamarea lui Don Alfonso² ca rege al Spaniei. Popii îl felicitază de această reușită cu *carnacsin*. Numai de i-ar fi d-a bună. Popii sunt decisi a face un mare parastas pentru liniștirea d-lui de Bis-smârck și întărirea lui Don Alfonso, ale cărui balamale s-a cam slăbit din cauza oftatului dupe tron. Moriones a murit mortăciune, și Serano ș-a primit resplata pentru serviciile aduse cauzei lui Don Alfonso, dându-i-se și revașiu de drum.

Roma, 3 ianuarie. – Don Carlos³, ca să-și rezbune pe popa Piu⁴, pentru că l-a tras pe sfoară, a hotărât să se turcească cu toți ai lui. Castrat suferă de tecnef⁵ din cauză că n-a fost vestit să ia și el parte la restabilirea Bourbonilor pe tronul Spaniei.

Exarhina, aflând de hotărârea luată de Don Carlos de a se turci, i-a tremis un portret al ei și o scrisoare confidențială, rugându-l a o îngagia între viitoarele sale cadâne. Don Carlos a primit cu bucurie și Exarhina se dispune a pleca. Toți cordialii tineri și voinici, cari, până acum, se bucurau de favorile Exarhinei, par foarte contrariați de apropiata ei plecare.

Pesta, 5 ianuarie. – D. Andrasz suferă tare de măseaua de *minte* de la schimbarea ministerului sârbesc. Un consult de 12 doctori de Staatsbahn⁶ s-a întrunit în jurul bolnavului și a opinat în unanimitate că existența ministeriale a vestitului diplomat maghiar este foarte amenințată. Cura ordonată de consultul medical din nenorocire este

¹ Contele Bismarck, cancelarul Germaniei

² Alfons al XII-lea, regele Spaniei (1874-1885).

³ Pretendent la tronul Spaniei, din anul 1872

⁴ Papa Piu al IX-lea (1846—1878).

⁵ Tignafes.

⁶ Căile ferate ale statului (germ.).

imposibile din cauză că spițerii d-aci nu vor să facă rețetele pe credit. Să vorbește, însă, ca sigur, că d. Crucioiescu și Costea-chioru-Cantaridis, aginți diplomatici, vor interveni pe lângă guvernul lor respectiv spre a plăti rețetele necesarii pentru stabilirea sănătății ministeriale d-aci prin ipotecarea unor căi din țeara lor.

Constantinople, 6 ianuarie. –Aflând despre venirea noului minister sârb la putere, *sultanului* i-a revenit pofta de mâncare și cheful pe care le pierduse de mult. Se sună pe aci că guvernele unor state vecine sunt foarte îngrijate de dispozițiunile padișahului.

Paris, 7 ianuarie. – Ultimele alegeri au fost un fel de *talmes-balmes*. Nu se știe încă cine va mânca *locmaua*¹.

Paris, 9 ianuarie. – Camera și guvernul s-au cam burzuluiit cu ocaziunea legilor constituționali. Miniștrii au mâncat papara. Li s-au dat și revaș de drum. Nu se știe până acum dacă mareșcalul Mac-Manșon² din ce parte își va recruta noul minister septenalist. Ceea ce este însă mai greu pentru marecalul prezident, este că nu poate mai curând să-și vază împlinite visurile în privința viitorului și preaiubitului său generică Luluță al IV[-lea], pe care l-a pupat în bot de Anul Nou, în loc de arvună.

Madrid, 9 ianuarie. – Primul act constituționale și liberale al lui Don Alfonso de Bourbon și-a produs efectele sale. Toate ziarele liberali sunt suprimate. D-aci începe opera glorioasă a lui Don Alfonso. Spania se poate felicita prin urmare de norocul ce-a dat peste dânsa. Ministerul lui Don Alfonso este terchea-berchea șapte lei perechea și ceva de dăruială.

CRONICA

A! doamnelor și domnilor, sunt cronicar, și-mi este imposibile a nu fi indiscret – cu voia lui *conu* Gugumane, primarul Buharei.

– Dară ce are a face primarul Buharei?

– Mă rog, dați-mi voia! despre dânsul am să vă vorbesc. El este nobilul meu erou pentru cronica de azi. Îmi pare rău că nu am darul lui Apollon, ca să-l cânt în versuri.

¹ Cuvânt turcesc cu dublu sens: prăjitură și (fig.) sumă mare de bani.

² Mareșalul Mac-Mahon, președintele Republicii Franceze (1873–1879).

– *Conul* Gugumano, primarul Bucharei, în versuri?

– Da! în versuri eroice. Nu râdeți. Adică, de ce nu! Să ne înțelegem: dacă dumnealui a ajuns să fie primar la Buchara, pentru ce nu s-ar găsi și un fecior al muzelor ca să-l cânte în versuri? Nu mi s-ar părea rătăcirea a doua mai rea decât cea dintâi.

Conul Gugumano, prin urmare...

– Iar!...

– Iar și totdeauna. Ei, ce vreți! am și eu simpatiile și slăbiciunile mele... Mă rog, doamnelor și domnilor, lăsați-mă să-ncep cel puțin. Mă lăsați? Bine. Încep deci:

Conul Gugumano, în una din zilele trecute, a mers în calitate...

– Ce mai calitate!...

– Domnule, mă-ntrerupi iar. *Quand arriverons-nous, si nous marchons ainsi?*¹ vorba poetului. Și apoi, dumneata n-ai parte de cuvânt aici; dumneata ai antipatia vădită pentru *conu* Gugumano, fiindcă ești contribuabil la Buchara! Ei! și ce-a ieșit d-acolo? Ce-ți pasă dumitale de neomenia cu care onestul părinte al capitalei Turkestanului își tratează pe administrații lui? Și apoi chiar dacă ți-ar păsa dumitale de una ca asta, ce ne pasă noastră că-ți pasă dumitale?... Te rog, lasă-mă să-mi încep cronica.

Ziceam că *conul* Gugumano este un... un...

Mi-am pierdut șirul!... Am început rău! Să încerc a începe din nou și mai bine, de se poate. Să vedem!

Mesdames et messieurs! Signore e signori! Doamnelor și domnilor! Vedeți că-ncep cu scamatorii. Atențiune!

Mai zilele trecute, *conu* Gugumane (citiți, ca tătarii, Gugù-manò), petrecu o noapte până aproape de ziuă cu condeiful în mână, vrând să facă socoteala banilor primăriei de la Buchara, îți n-au mai ramas nici prin fundul lăzilor. Stete toată noaptea și nu putu măcar să-nceapă.

Se culcă despre ziuă obosit d-atâta lucru, și se deșteptă a doua zi târziu, mahmur ca un bașibuzuc² și ursuz ca un cazac. Se spală și se așeză la dejun. Pesemne, l-o fi supărat vro purdălnică de măsă, că trecu cu cinci litre fără una peste porția obicinuită; și mi se rădică de la masă făcând cu ochiul, din mahmur zefliu³, și din ursuz chefliu, trandafiriu la obraz și cu barbișul⁴ cătând a gâlceavă.

„A, *saperlote!* își zise strașnicul primar, legănându-se într-un fotoliu măreț. A, *saperlote!* a, *sapristi!* (că-njură și mai și în franțuzește decât în limba lui). A, *crédieu!* ce dispus sunt! Unde dracul să mă duc eu să petrec câteva minute, ca să pot digera.“

¹ Când vom ajunge, dacă mergem așa? (fr.).

² Soldat turc (turc.).

³ Vesel, glumeț.

⁴ Barbișonul, țcălia.

Feciorul intră cu cafea și licoruri și întrerupe monologul lui *conu* Gugumane tocmai în partea cea mai caracteristică.

Conul Gugumane gustă un licor, și... i se pare apă goală. Cu toate astea, este de la Șapca¹! Mai înghite un păhăruț... Nu prea... dar, în fine, tot e ceva mai tăricel decât cel dintâi. Să vedem! un al treilea... și mai tare. Și așa, până la al șaselea, care seamănă a licor cumsecade. Pesemne că se lăsase tăria la fundul clondirului, și apa se alesese dasupra. În fine, cafeaua. Două... trei picături de *vieux cognac* sunt indispensabili. Mâna primarului Bucharei, tremurând de primul period al frigurilor de dupe dejun, greșește, și ca la de dramuri – pe nemințite: de *vieux cognac* umplură ceașca.

„A, *saperlote!* a, *sapristi!* repetă *conul* Gugumano. Ce nerod sunt! Unde dracul aș merge să petrec câteva minute, ca să diger!...” Și rămâne pe gânduri.

Feciorul intră din nou ca să rădice serviciul.

– Cuconașule – zice feciorul umilit – aș îndrăzni a vă ruga...

– Îndrăznește, dobitocule! răspunde primarul Bucharei.

– Am o nepoată în glasa doa la scoală de fete din coloarea de ciadiriu de aici, și madama nu vrea să o treacă în glasa treia; zice că o s-o lase repedentă... Și v-aș ruga, coconașule...

– Bravo, măi! tu totdeauna ai avut mai mult cap ca mine!

– Sărut mâna, coconașule!

– Da – zise *conul* Gugumano cu un *laiser-aller*² adevărat *gail-lard*³ – ești mai deștept ca mine, dobitocule! Dar ce-i faci norocului? Eu, primar la primărie; tu, slugoi la slugărie! Bine că mi-ai dat ideea. Am să merg să vizitez examenile scoalelor de fete, începând de unde este nepoată-ta; am să petrec câteva minute, ca să diger. Să-mi puiă caii.

Scena se petrece în una din clasele primare de fete din coloarea de ciadiriu în Buchara.

Profesoarea face examenile anuali în prezința câtorva notabili ai mahalalei, părinții copilelor.

Dodată o trăsură coconească se oprește la poartă. Vine primarul Bucharei să asiste la esamene. Toată lumea se scoală.

Conul Gugumano intră cu pălăria la o parte și cu țigara în gură, urmat de fecior. Frigurile de dupe dejun sunt în al doilea period. Primarul tremură din genuchi și merge să șează, à l'américaine, călare d-a-ndoasele pe un scaun, în timp ce picioarele și le-ntinde pe un altul.

¹ Capsa (?).

² Nepăsare (fr.).

³ Veselă (fr.).

Pălăria, pentru că nu și-o scoate, îi stă mereu pe cap. *Conul* Gugumano fumează, și, din când în când, aruncă în aer și câte o roată de fum, care merge să se spargă în nasul unuia din asistenți.

– Fă, fetico! zice primarul Bucharai către copila care este în examen, fata primului proprietar al mahalalei. Știi tu să-mi spui ce capitală are Tartaria noastră?

– Buchară, răspunde fata.

– Așa! Tocmai așa! replică *conul* Gugumano, zâmbind și privind! galiș (frigurile de dupe dejun intrau în al treilea period). Tocmai așa Buchară, unde sunt eu primar! Bravo ție! adică, nu! Bravo mie! Știi tu, fă, fetico, că ești deșteaptă.

Toată lumea e indignată. Pălăria șeade mereu pe capul lui *conu* Gugumano, și dânsul trage din țigară ca un șearpe, sughițând, câteodată... ca dupe masă.

– Mă rog – reia dânsul – unde este nepoata ăluia? și arată pe fecior, care stă în picioare la ușă.

– Uite-o în fund, coconașule, zice feciorul. Vîno, Marișo, de sărută mâna coconașului.

Asistenții își mușcă buzele; fetele râd; profesoara schimbă fețe-fețe... și Mărișo, nepoata feciorului, iese din bancă și vine să mănjească cu nasul mâna primarului Bucharai.

Conu Gugumano își scoate o gheată, se scarpină cu sete pe talpa piciorului, și exclamă:

– Dar mulți purici aveți p-aici!

Apoi se adresează cu bunăvoință către Mărișo, care i-a sărutat mâna:

– Bine! să trăiești! Ei, fă! știi tu carte?

– Hâhî, răspunde fata.

– Prea bine, bravo!

Și pentru prima oară cinstind cu cuvântul pe profesoară, îi zice:

– *Madame*, să faci bine să treci pe fata asta cu premiul întâi în clasa treia: este nepoata ăluia – și arată pe fecior.

Apoi, trăgându-și gheata și sughițând încă o dată cu ton, își aruncă țigara aprinsă pe scânduri și ieși urmat de fecior.

Credeți că e un basmu? Credeți că sunt un mistificator, un farsor? Ziceți că nu se poate una ca asta? Și eu vă repet și vă jur că s-a putut. O făcu primarul nostru.

Și credem a nu putea termina mai bine această cronică, decât citind, la adresa *conului* Gugumano, primarul vestit al Bucharai, cuvintele lui Byron:

„*Tu es passablement insolent, Bob Southey!*“¹

¹ Ești destul de obraznic, Bob Southey! (fr.).

Pe căldura – era să zic *tropicale*, boala epitetelor de care suferă d. de Marsillac e foarte contagioasă – pe căldura de care este năbușită Capitala, vi s-a întâmplat, pe la șapte sau altă oră seara, să vă-ntâlniți cu o cunoștință, la Fialcowsky, Frascatti, pe bulevard sau la Giovanni? Prima mișcare când vă-ntâlniți este să vă opriți și să vă treceți o dată sau și de mai multe ori – dupe cum suferiți mai mult sau mai puțin de asudeală – cu basmaua, pe ochi, pe nas, pe obraz, pe gât etc.; a doua mișcare: vă dați mâna; vă strângeți cordial; voiți apoi să v-o retrageți, și, ce să vedeți! dreapta dumitale nu se mai poate dezlipi de dreapta amicului; trageți cu putere fiecare: peste puțină! Mâinile d-voastră s-au încheștat. Atunci – și aceasta este a treia mișcare – d-o ordine superioară pentru că se petrece în onoratul d-voastră cap – atunci voiți neapărat a afla cauza acestui efect, cum adică și pentru ce mâinile d-voastră nu se mai pot descleșta! Cel mai deștept dintre d-voastră – desigur unul e mai deștept decât celalt – se bate cu mâna stângă pe frunte.

– Am găsit: sudoarea mâinii amestecată cu un strat de pulbere fină ce zboară în atmosfera Capitalei, amestecată cu al doilea strat de fum gros de asfalt, pentru că adineaori am stat poate zece minute, de m-am uitat cum se lucrează la palat asfaltul, au produs pe mâna mea această *[sic] mixtum compostum [sic]* lipicios, care afirmă de astă dată strânsa și indisolubila noastră amicitia.

Și zicând acestea, lipiți prin mâini, vă apropiați de Fialcowsky, cereți un pahar de apă, vă depărtați unul de altul cât vă lasă mâinile, și rugați pe *garçon* să-l toarne pe mâinile d-voastră încheștate. Două minute, și efectul este obținut. Sunteți liberi a vă duce fiecare unde vă place, la *Union* sau la *Guichard*, la *Walhalla* sau la *Patzak*.

O rudă de aproape a unei persoane influente făcea, unui prieten, în serile trecute, catalogul slujbelor ce ocupă și lefurilor ce primește: 300 franci cutare; 200 franci cutare; 150 franci bursa cutare; 150 franci bursa cealaltă.

– Cu toate astea – zise prietenul – când erați în opoziția, fratele d-voastră striga tare contra nepotismului.

– Ei, nene! firește că striga, pentru că era în opoziția; dar acum! Ce vrei? între noi fie zis: cât vor fi în lume unchi și nepoți, nu se poate stârpi nepotismul!

Vreți un doctor ferchezat, spoit, dichisit, pomaduit și *ticsit* de *capacitate* medicală? Vreți *bună educațiune* în specialitatea esculapică, și strașnică alababură de cerebeli?

– Adresați-vă și d-lui dr. *Pastramă-di-galați* și veți avea o completă satisfacțiune în sensul de mai sus!

FELURIMI

La boite aux lettres.¹ – Acest mic pamflet, plin până dincolo de spirit, sau plin de spirit până dincolo, care încurcă așa de mult limba bieților băieți ambulanți cari-l vând pe strade, încât au trebuit să facă din el derivarea etimologică de *Batra letra*, *Biata lepra*, a dat loc la următorul dialog:

– Bine, frate, înțeleg că trebuie să existe în lume și oameni de aceia, ca cei de la pamfletuțul acesta; nu înțeleg însă cum de nu scriu ei în limba lor, în limba românească?

– Ei! se vede că nu te pricepi. Apoi bine, ce, crezi că *clasa aleasă* o să-și profane urechile cu scrieri românești?

– De una e bine, că există un pamflet românesc mai puțin²!

Ingenios de tot. – Prietenul X..., care, fără a face parte din comisia bugetară, se bucură de o reputație financiară foarte înaltă, ne comunică următorul mijloc de economii financiare, pe care, dupe rugăciunea autorului, îl recomandăm locurilor competente. Iată mijlocul:

În cel mai apropiat număr al *Monitorului oficial*, guvernul să publice un manifest în următorul mod, sau cam așa:

„Guvernul, adânc atins de acest colosal exemplu de abnegare patriotică, nemaipomenită în analele regimelor constituționale din toată lumea, mulțumește, în numele patriei, lefegiilor săi administrativi, judiciari, școlari, militari etc., etc.. etc. – cari *toți*, din propriul lor avânt, în o absolută unanimitate și fără nici o excepție, au renunțat cu totul la lefile lor pe anul curent.“

Daca amicul X... ar fi ministru de finanțe, zău, ar face!...

Două varietăți nostime din *Curierul de Galați*: Raportul comisarului din orașul N. către o autoritate superioară: „În

¹ Cutia cu scrisori (fr.). În ziar. greșeală de tipar: „baitre”.

² În ziar, semn de întrebare.

precedenta zi de... ale corenteii, orele 6–7 seara, de către... s-au scos din apă cadavrul unui individ necunoscut, ce venea plutind despre B.; dupe observațiunile făcute de noi s-au văzut că este de *etate matură, de națiune bulgară, religia ortodoxă și de profesie liberă*, fiind îmbrăcat numai cu o cămașe și izmene; iar dupe cercetările ce i-am făcut, nu am putut descoperi cu nici un preț numele și pronumele lui și nici locul de unde ar fi. Am luat măsuri a i se face autopsie.“

Un raport al unui șef de barieră, prin care voia a spune că la revizia ce împreună cu subcomisarul respectiv au făcut în cutare zi la tăietoarea de vite, au constatat că în acea zi s-au tăiat boi.

El zice:

„La revizie ce am făcut azi la tăietoare, am dovedit că s-au tăiat boi, împreună cu subcomisarul respectiv.“

Statistică. – O însemnată autoritate pentru statistică, dupe cercetări foarte minuțioase, a constatat că procenteale damelor care, trecând pe lângă o oglindă, nu se pot stăpâni de a nu se uita într-însa, sunt douăsprezece – pentru o duzină.

PROFESIE DE CREDINȚĂ

Către cititori

În vremea caraghioază și „de mare cumpănă“, prin care avem cinstea să trecem – când a ieșit iar la maidan chestia Orientului, și s-a tras a treizecelea ediție a *Hrismosului răposatului întru fericire ieromonah Agatanghel*; când în București ies mereu la gazete și gazetuțe, cum răsar ciupercile pe gunoi dupe ploaie; când fiecare ciocoi ori ciocorofleac s-amestecă cu câte un petec de jurnal în cearta împărățiilor – de ce adică să nu iasă la lumină *Claponul*, buletin hazliu al întâmplărilor Orientului?

Unde mai pui la urmă că *Claponul* (dupe cum se și vede din numele cu care l-a dăruit nașu-său *Ștrul*, hahamul din Beligrad) este un organ *eminaminte neutral*, care nu ține nici cu rușii, nici cu turcii. Ce treabă avem noi cu împărățiile, și ele cu noi? Împarță-și părul cu furca – noi n-avem să ne amestecăm.

De altă parte, opinia publică și-a încărcat stomahul cu sulii, baionete, ghiulele, torpile, obuze și cu toate hapurile de soiul acesta; toate gazetele o îndoapă zilnic cu știri *pozitive*, care au băgat-o în draci. *Claponul* vine ca zaharicalele și cafeaua dupe masă, să-i dreagă gustul.

Drept aceea, acest organ *rococo* s-a hotărât să apară *meteoric* în broșuri de 32 de fețe, în cari un comitet de redacție (patruzeci fără unu de colaboratori) va înșira producții variate, prea nostime și caraghioaze, ce desigur au să placă foarte mult, mai ales autorilor respectivi.

Pe urmă, *Claponul* ia angajament în fața cititorilor să le dea noutățile cele mai sigure de pe tot pământul, căci a trimes corespunzător în toate unghiurile lumii pe apă și pe uscat.

Publicitatea română de mult simțea – vorba ceea – o *imperioasă necesitate* de a poseda între organele ei o foiță așa nostimă, și opinia publică aștepta – vorba cealaltă – cu o *legitimă nerăbdare* apariția *Claponului*.

Această foiță – nu că să o laud – se va tipări în 33.333 de exemplare, și va fi citită și foarte aprețuită chiar și de cei ce nu se pricep la citirea limbei românești.

În sfârșit și mai presus de toate, *Claponul* a găsit de cuviință a lua drept deviză:

„*Leftin și bun! – 10 bani numărul!*“

Cumpărați, lume! si, povestea vorbii, nu mă năvăliți, că vă dau la toți!

GOGOȘI

1

Întotdeauna cocoanele din mahala sunt strașnice la închipuire, dar niciodată fantazia lor nu s-a urcat mai sus, ca de când s-a îngroșat gluma cu chestia Orientului.

Moașa Sevastița Hurdubiloaia din Popa Nan mi-a spus următoarea noutate:

În Dușumea, o muiere însărcinată a născut alaltăieri un băiat îmbrăcat de sus până jos pihotaș muscal, cu cizme cu carâmb în picioare și cu chivără cu moț în cap. Cum a dat cu nasul de lumină, pruncul s-a ridicat chipeș în călcâie, a făcut smirna cu pușca la umăr și a strigat:

– *Zdrasti, brate! Davai cușai!!*

Moașa Sevastița e în stare să-mi spuie mâine că o altă clientă a ei a născut un cazac, călare pe cal și cu sulița în mână, care, fără să mai dea bună ziua moașii, a dat pinteni calului și a pornit în fuga mare la Plevna, cu buricul netăiat.

2

Pe vremea când se vorbea despre moratoriu.

La o judecătorie de pace se înfățișează un proces pentru șapte franci și jumătate datorie de chirie. Judecătorul întreabă pe datornică:

– De ce nu vrei să plătești restul chiriei, babo, dupe învoială?

– Plătesc, măiculiță, da... mi-e frică să nu pățesc ceva.

– Ce să pățești?... ‘

– Vez’ că mi-a spus ginere-meu, că s-a făcut la mitropolie o lege cu *murături* – ce-o fi aia! – păcum că nu mai are voie nimeni să-și plătească datoriile...

3

Este atât de dumnezeiască morala încât numai ea însăși e destulă scuză pentru neamul omenesc, că nu o poate urma.

4

La judecătorul de instrucție.

Un țigan depune într-un proces de bătaie. Dupe depoziție, magistratul îl întreabă:

– Știi să scrii?

– Ba să mă ferească Dumnezeu, boierule, că destul scriți dumneavoastră!

5

Niciodată ca acum salonul profesorului de danț, cavalerul Corvin, nu a fost mai îmbulzit de școlărițe. O mulțime însemnată de dame din București învață cu multă stăruință, ziua și noaptea, să joace *mazurca*, în vederea eventualităților chestiei Orientului. Se asigură că le pare foarte rău că n-au pentru ce să învețe și *ștaierul* nemțesc.

De ce însă să ne mirăm de cocoane, când știm mulți bărbați de stat, cari ar pofti să joace *ciamparalele*!

Boierul și cocoana ia cafea dupe masă și vorbesc politică despre chestia Orientului. Să nu uit a spune că cocoana e una din școlărițele de mazurcă ale cavalerului Corvin, și că boierul, deși trăiește cu cocoana în căsnicie de vreo zece ani, nu se bucură încă de nici un moștenitor.

– Lasă, soro, să mai vie muscalii, să mai intre bani în țară.

– Firește, dragă, răspunde cocoana. Și apoi unde pui că se mai înmulțește și lumea!

Întrucât cocoanele pot fi constante în politică:

În mahalaua Oțetarii, vreo zece cocoane șed la sindrofie și fac politică. Un monșer din partea locului intră să le aducă știrea că s-a încheiat convenția cu Rusia, pe care începe să le-o citească.

La fiecare articol, toate cocoanele bat în palme cu bucurie, strigând într-un glas: „Bravo guvern!”

Însă când monșerul dă citire articolului în care se spune că muscalii n-au ce căuta prin București, întreaga sindrofie dă un țipăt grozav și leșină *in corpore*.

Când s-au trezit, trecuseră toate în opoziție.

Un țăran lovește câinele unui arendaș cu sapa și-l omoară. Arendașul îl cheamă la judecată să-l globească. La înfățișare, țăranul se apără, zicând că dobitocul s-a dat să-l apuce pe furiș de picior.

Judecătorul îl întreabă:

– De ce nu te-ai apărat cu coada sapii?

– M-aș fi apărat cum zici d-ta, dacă s-ar fi dat câinele să mă muște cu coada și nu cu dinții.

Alt țăran trece pe dinaintea tribunalului. O sumă de avocați se suie și se coboară cu ghiozdanele la subțioară. Țăranul întreabă pe unul:

– Da oare, ce să fie în palatul ăsta, domnule?

– Moară de vânt, răspunse în glumă cel întrebat.

– Ei, că să zici! nu-mi dedea în gând: uite ce de măgari se suie cu sacii!

O cocoană intră într-o băcănie să târguiască.

– Cum dați zahărul? întrebă.

– Trei franci ocaua.

– Cum se poate! Am citit la *Claponul* că s-a ieftinit!

Iată un adevăr care poate să treacă de pe acum între proverbe:

„Senatul fără d. Deșliu e ca nunta fără lăutari.“

O sumă de cocoane fac politică în grădina Episcopiei. Una dintre ele, cocoana Tarsița, este muma unui ofițer de călărași.

– Tare trebuie să fii mâhnită, cocoană Tarsițo, cu bătaia asta!

– Dar pentru ce?... întrebă cocoana Tarsița.

– Pentru flăcăul d-tale... Doamne ferește de vreo primejdie!

– Aș, n-am habar. Nu știi că băiatul meu este asigurat la *Dacia*? Numai mă tem să nu-i răpuie calul, că ține băiatul mult la el.

– Apoi atunci, soro, pentru ce nu și-a asigurat și calul?

Despre cât sunt de nenorocite neprevederile legiuitorilor și *lacunele* legilor, ne poate da dovadă următoarea întâmplare a unei cocoane din Târgoviște.

Cocoana a pornit jalbă de divorț la tribunalul respectiv, pentru cuvânt că bărbatu-său nu vrea să o aducă și pe dânsa la București să vază pe țarul.

Prezidentul a arătat cu regret cocoanii că din nenorocire pentru dumneaei, legiuitorul a lăsat și aci, ca în multe părți, să se strecoare o *lacună* în condica civilă – căci, între cauzele determinante pentru divorț, a uitat să prevadă și „refuzul bărbatului de a-și duce consoarta să vază pe țarul“.

Domnul X... este republican în toată puterea cuvântului, dar nu mai puțin și cucoana dumisale împărtășește cu prisos aceste salutare principii.

În zilele trecute, dupe votarea decorației României, domnul X... vorbea cu cucoana politică.

– Dragă (zise dumneaei), vezi de ia și d-ta o decorație. Crez că ai drept. Nu ești și d-ta patriot?

– Nu mă pot pune, soro, în contradicere cu principiile mele republicane. Dupe ce am combătut toată viața decorațiile, ce aş semăna să ies cu decorația în lume?

– Să nu ieși d-ta (zise cocoana). Să mi-o dai s-o port eu din când în când: la Șosea, la teatru...

15

Un tânăr *monșer* (al cărui aparat digestiv, cu toată cura de apă de Buda, nu a putut înțelege însemnătatea igienică a cuvântului *regularitate*) intră în o prăvălie din Lipscani, să-si dea o pălărie de paie spre reparare.

Dupe ce nemțoaica îi dă răbojul, *monșerul*, având nevoie de amândouă mâinile spre a-și drege cravata la oglindă, ia provizor răbojul în dinți. Din o nenorocită greșeală, însă, răbojul îi scapă pe gât.

– Peste două zile e gata, domnule, zice nemțoaica.

– Nu pot veni peste două zile, madamo (zice trist *monșerul*). Peste vro patru, poate: sunt tare de natură.

16

Un nou colaborator are să se producă în curând în paginile acestei foițe. Noul gogoșar va debuta prin un studiu foarte adânc, intitulat: *Patriotismul din puncturile de vedere politic și psihologic*.

17

După moarte și cal de ginere...

Încurcătura cestiunii Orientului crește mereu. Complicațiuni noi se arată pe orizontul politic, spre a turbura și mai mult liniștea Europei. Iată în adevăr ceea ce comunică agenția Havas:

„Deodată cu plecarea d-lui Cogălniceanu la Viena, se anunță că și ambasadorul otoman din București, exc.-sa Vahit Abdulah, a primit ordin secret de la guvernul său să părăsească Bucureștii în 24 de ceasuri.“

Noi din parte-ne regretăm foarte mult plecarea din București a onorabilului Vahit Abdulah, care știuse așa de bine să capete încrederea înaltei nobilimi și onor. public.

18

Dăm ca foarte pozitivă următoarea știre, asupra căreia facem toate rezervele noastre:

În cazul când rușii vor amenința Țarigradul, reședința împărăției otomane se va muta la Mărul-Roșu.

S-au zis multe despre oamenii nenorocoși, dar cea mai nostimă vorbă în privința aceasta a zis-o chiar unul dintr-înșii:

„Sunt sigur că în ziua când m-aș hotărî să fac negustorie cu pălării, toți oamenii și-ar pierde capetele.“

Ce trebuie să fie măsurile *ne-urgente* ale poliției! O circulară către ipistații unei mahalale:

„Acum *douăzeci de zile și mai bine*, femeia Stanca Văduva ne-a reclamat că i s-a furat din curte, peste noapte, o frânghie de rufe și o doniță.

Vă comunic ca să luați *măsuri urgente* întru căutarea delicuentului.“

Maisterul *Stultzpapferl*, șușter subțire, ține foarte mult la dreptul ce are de a exercita strașnic control în toate afacerile lui.

Maisterul este tras înaintea tribunalului corecțional, fiindcă și-a bătut cumplit pe *madama*.

– De ce ți-ai bătut nevasta? îl întreabă aspru prezidentul.

– Am prins pe ea, *her* prezident!

– Nu trebuia s-o bați: trebuia s-o dai în judecată pentru adulteriu.

– Eu nu bătut pe ea pentru asta, *her* prezident; bătut numai pentru ce nu spus și la mine!

O nouă aplicație de „Măsuri și Greutăți“.

Un anunț al ziarului *Resboiul* de la 17 august, pagina IV-a, coloana 3-a, ne spune:

„LECȚIUNI PARTICULARE

75 FR. STÂNJENUL

DE

MATEMATICI

A se adresa“ – etc. ..

Cât sunt de grozave greșelile de tipar, ne dovedesc următoarele noduri extrase din *Monitorul oficial*:

MINISTERUL DE FINANȚE

Prin *deriziune* ministerială cu data de la 23 corent, d-l Z..., actual vameș la vama..., pentru *rapacitatea* sa notorie, se trece în postul de *casier* al aceluși județ.

24

Toți credincioșii căscau, și părintele Matache Sugăceanu citea cu glas tare, de un sfert de ceas, evanghelia Samaritencii.

Deodată popa întrerupe procitania și se adresează pe alt glas către ascultători:

– Nu vă mirați, drept-credincioșilor, că e atâta vorbă lungă în evanghelia de astăzi, pentru că și Samariteanca avea limba ca toate femeile.

25

Tot popa Matache, care în privința poftei de mâncare e mai popă ca toți popii, merge într-o zi de post cu paracliserul să mănânce la un notabil al mahalalii, unde se făcea pomană. Prânzul este de dulce și de post.

– Pofțiți iahnie, părinte, zice stăpâna casii.

– Nu mânca, preasfinte (șoptește paracliserul); adineaori am văzut pe slujnică în cuine, că a amestecat-o cu lingura de dulce.

– Ce treabă ai tu să umbli prin cuinile oamenilor?! strigă popa supărat.

26

Un sfat prețios către cititorii cu barbă ai *Claponului*:

Nu permiteți niminui să învețe bărbieria pe capul dumneavoastră.

Un provincial intră să se rază în o bărbierie plină de mușterii. Toate calfele și stăpânul fiind ocupați, un ucenic vine să săpunească pe provincial.

Când băiatul începe să tragă cu briciul pe curea, un câine foarte mare se scoală de sub bancă și vine să se așeze în fața provincialului, lingându-și botul și fixându-l foarte expresiv, ca cum ar spera să-i arunce un codru.

Cinci minute – câinele așteaptă mereu fără să-și părăsească poziția, în sfârșit, provincialul întreabă cu mirare pe bărbier:

– Ce are câinele ăsta? Pentru ce se uită așa la mine?

– Pentru că a văzut că te rade băiatul (răspunde bărbierul).

– Ei! și ce are a face?

– S-a-nvățat cu nărav dulăul (zice bărbierul). Băiatul e ucenic, acum învață meșteșugul: se-ntâmplă adesea de-i scapă briciul și taie urechea mușteriiului: atunci dulăul gata o îmbucă!

Închipuți-vă mutra provincialului la această candidă și lugubră deslușire...

Pe vremea când încă nu se afla în Capitală Compania barometrică, un boier tocmi și se învoi cu un întreprinzător în această ramură de industrie, ca să-i curățe... ceea ce avea de curățit.

Tocmeala se făcu, și treaba se isprăvi ușor și bine. La plată, însă, se ivi neînțelegere.

Industrialul pretindea că a ridicat 33 de butoaie; boierul nu voia să plătească mai mult ca 32. În sfârșit, după multă sfadă, industrialul se înduplecă și luă paralele, însă la plecare, nu se putu opri de a zice clientului său, cu un accent de o foarte candidă imputare:

– Păcat de Dumnezeu, boierule! îmi mâncași un butoi!

REZBELUL

Planul de bătaie al oastei rusești are de scop să bată pe turci – precum desigur planul turcilor e să biruie pe ruși. Dacă nu s-o întâmpla cea dântăi, are să se întâmple cea d-a doua... și dacă nu s-or întâmpla nici una, nici alta, atunci o să se întâmple altceva – că ceva tot are să se-întâmples.

Vapoarele turcești umblă pe apă, și când nu umblă... stă pe loc – iar oastea rusească stă pe uscat, și când nu stă... umblă. Aceste știri îngrijitoare produc senzație în toată lumea europeană, care a ajuns de nu mai are poftă de mâncare, fiindcă nu are ce să mai mănânce – criză mare!

Ca doi berbeci pizmătareți, cari stă gata să se arunce unul asupra altuia cu coarnele, astfel două împărății au pornit cu oștile respective să se întâlnească și să se facă praf. Să vedem care din doi are să rămâie până la urmă *berbec bătut*.

În această privință vederile noastre se rezumă în puține cuvinte.

Dacă s-o întâmpla – cum cred unii – să bată rușii pe turci, atunci o să facă țarul chef mare și sultanul are să se facă ursuz și mahmur de tot; iar – cum cred alții – la din contră... viceversa. Putem însă afirma cu siguranță că și unuia și altuia le-ar părea bine să facă chef.

În zilele din urmă în parlamentul din Stambul, un deputat (extremă-stângă, grupul Bogaci-Sadea-efendi) a interpelat pe guvern să-i spuie că ce are să facă dacă n-o putea birui pe ruși – și ministrul de război a răspuns că dacă n-or fi turcii biruitori, or să fie biruiți. Parlamentul, mulțumit de răspunsul ministrului, a trecut la ordinea zilei, dând guvernului un vot de *aferim*¹.

¹ *Aferim* (turc.), interjecție: Bine! bravo! Vot de *aferim* — vot de încredere.

De altă parte, un corespondent al nostru ne scrie că la un ziafet ce marele duce Nicolae a dat ofițerilor la pornirea lor din Ghișinău, comandirul-duce le-a ținut un discurs scurt dar coprinzător, în următoarele cuvinte:

„Dacă n-om bate noi pe turci, atunci au să ne bată ei pe noi!”

Iată, deci, că vederile noastre se întăresc prin glasurile oficiale ale celor două împărății cu pricina.

În tot cazul, însă, noi tot n-am pierdut speranța în diplomația Europei: tot mai credem că are să se facă pace... dupe ce s-o isprăvi rezbelul.

PROSPĂTURĂ

În vreme de băjenie și de răzmiriță ca acum, se găsesc creieri cari, ori prea zvântați ori prea mucezi, ori de frică ori că-și pierd sărita, sunt stăpâniți de fel de fel de temeri, una mai bizară și mai nejustificată decât alta. Pe de altă parte, toate gazetele (afară de a noastră, se-nțelege) caută să-și facă negustoria cât pot mai bine, răspândind în public noutăți false și curat născocite, spre amăgirea opiniei publice supraexcitate.

Conjurăm pe înalta nobilime și onor. public să nu mai dea nici un crezământ nicidecum la nici o știre din nici o gazetă – căci toate știrile de tot felul din toate locurile și din tot momentul, nimeni altul decât noi, noi și numai noi suntem în stare a le da.

O veste tristă pentru amatorii de giumbușuri ziaristice: Aflăm că d. Al. Sihleanu, cu sănătate și voie bună, s-a convertit.

Știrea aceasta a produs la bursă o scădere colosală în cursul acțiunilor ziarului *Reforma*, foaie cotidiană care apare la două săptămâni o dată.

Mișcările oștirilor rusești. – Mersul rușilor spre Dunăre se urmează cu mare iuțeală. Astăzi joi la nămieș în curtea „Otelului de Orient“, de peste drum de grădina Episcopiei¹, au intrat 4 cazaci călări.

Pentru a putea da cititorilor cât se poate mai multe gogoși proaspete, anunțăm că am angajat mai mulți corespondinți, câte unul pentru fiecare mahala din București. Astfel ne vedem puși în plăcuta poziție a da sub această rubrică gogoși pe cari nu oricine le poate procura publicului.

¹ Pe locul de azi al Ateneului României.

Ni se scrie din cartierul general al armatei otomane de la Dunăre, că starea sănătății bașibuzucilor este minunată. Soldații turci cari n-au murit încă tot mai trăiesc, și cei cari nu sunt de loc bolnavi sunt foarte sănătoși.

Consiliul de igienă, de pe lângă cartierul general al bașabuzucilor de la Dunăre, a votat în ședința de joia trecută următoarea propunere, pe care a înaintat-o către generalisimul respectiv:

„Considerând că e mai igienic pentru un bașabuzuc să mănânce mai rar și mai mult decât mai des și mai puțin;

Că decât să se îndoape într-una ca vitele, mai bine să mănânce o dată cumsecade, și apoi să fie cu stomahul mai ușor pentru orice întâmplare –

Consiliem pe înaltul generalisim:

Să le mai sporească cu jumătate tainul zilnic de până astăzi, dispunând a li se da tainul astfel sporit la trei zile o dată regulat.“

Generalisimul, încântat de îngrijirea Consiliului pentru sănătatea bașabuzucilor, a adoptat propunerea adăogând în turcește, cu chiar mâna lui, următoarele:

„Asemenea, oricâte de-ale mâncării vor putea bașabuzucii să fure de pe țărul srâng al Dunării, sunt opriți a le atinge cu gura sub pedeapsă a li se scoate toți dinții. Din potrivă, aducându-le acasă la sub iscălitul, pentru această faptă bună, se va dispune a fi pomeniți la gîmnia din Rusciuc de către hogaș, în toate zilele în cari nu li se cuvine tain dupe povața Consiliului de igienă.

Generalisim, Hagi - Caimac“

ÎN STILUL ȘI CU SINTAXA „MONITORULUI OFICIAL“

„În ziua de 22 corent, pe seară, între orele 10 și 11 antemeridiane, locuitorul Ion Ciupitul din comuna Făcăleț, plaiul Podgoriei, județul Ialomița, care dormea pe prispa casii, fiind reținut în pădure cu cercuri de bute, o furtună care venea din sus despre miazăzi cu nor gros, rămîind trăsmit pe loc, arzându-i și un pătul plin cu porumb, în care nu se afla de loc bucate, fiind gol.“

ULTIME GOGOȘI CALDE

(SERVICIUL TELEGRAFIC PARTICULAR)

Țarigrad, marți

Ședința parlamentului. – Deputatul Gianabet interpelează pe ministrul de război, în privința bombelor cu cari se bombardează orașele românești. Interpelatorul întreabă dacă ministrul știe pentru ce ghiulelele nu bat la țintă și nu fac explozie, spre rușinea lui Abdul-Kerim. Ministrul răspunde: *ioc!*¹

Dupe răspunsul ministrului, parlamentul votează o moțiune de *sictir* ministerului, formulată de interpelator.

Anasini-Zavrac, capul centrului drept, este chemat a forma noul cabinet.

Vidin, marți seara

Materialul de artilerie din cetate a tras reveneală. Bombardarea cetății a început. Ghiulelele din Calafat fac stricăciuni mari. Lui hoguea din Vidin, o ghiulea i-a luat ceașca cu cafea din mână tocmai când o aducea la gură. Unui cadiu, o altă ghiulea i-a spart luleaua ciubucului. Pe ulițele Vidinului au rămas multe perechi de papuci fără stăpân.

De trei zile căinii din cetate urlă a pustiu.

Agenția Havas a trimis din București către ziarele din străinătate următoarea depeșă:

„Toate silințele guvernului român, de a opri ca teritoriul său să devie teatrul războiului, au fost zadarnice. Ostilitățile au început aseară cu furie chiar în București. Un birjar muscal a bătut de moarte în Podul Mogoșoaii pe un calfă turc de la bragagiria lui Vahit-Abdula, cauzându-i pagube însemnate prin răsturnarea unei donițe plină cu braga. Angajamentele de neutralitate date de guvernul român au fost pe deplin păstrate în această primă ciocnire. Sergenții de stradă au asistat la încăierare ca spectatori cu totul neutri, până când bragagiul a fost silit să bată în retragere. Liniștea domnește în București.“

Tot agenția Havas mai trimite iarăși de aici următoarea depeșă cu aceeași destinațiune:

¹ Nu, nimic! (turc.).

„În România, zahărul de la 2 franci și jumătate ocaua, a scăzut la 75 de bani. Această repede ieftinire se datorește împrejurării următoare. Patru monitoare turcești au bombardat portul Mizil (?) cu căpățini de zahăr englezesc, dintre cari au căzut în oraș aproape la 15.000. Toate proiectilele (din pricina căldurei exploziei) când au fost strânse de pe ulițe, erau reduse în stare de acadele. Liniștea domnește.“

(N.B. Punctul de întrebare pus în această depeșă dupe cuvântul *Mizil* este al agenției Havas. Se știe cu câtă băgare de seamă și rezervă serviciul acestei agenții dă știrile sale telegrafice către ziare.)

Rusciuc, miercuri

Azi a plecat de aci la București un trimis expres al lui Abdul-Kerim, purtând asupra-i bonuri imperiale otomane în valoare de 11 parale turcești, ca să cumpere pentru generalisimul un exemplar din foița hazlie, ce apare mâine în București sub titlul *Claponul*.

Turtucaia, joi

La bombardarea din urmă a acestui oraș, bașabuzucii au fost la înălțimea lor tradițională. Cu un sânge rece minunat au privit Turtucaia în flăcări. Și ca să nu piardă ocazia a se bucura, ca niște adevărați artiști, de acest măreț spectacol, au dat fuga cale de trei sferturi de poștă afară din oraș spre miazăzi, ca să poată privi focul în perspectivă.

Țarigrad, vineri

Se afirmă prin cercurile înalte că Rusia cere pacea, rugând pe Englitera să intervie pe lângă Poartă. Guvernul britanic se ține greu. Știrea aceasta a produs o însemnată urcare a valorilor împărătești la bursa de aici. Hârtiile otomane, de la 63 s-au urcat la 64 de parale turcești... ocaua.

Londra, vineri

Times, zicând că interesele Engliterei au fost lovite, declară prin urmare că ea e desfăcută de orice angajament de neutralitate.

Flota engleză a și primit ordin să pornească în grabă pentru a face o demonstrație energică în fața portului român Găiești, pe unde se dezbarcă mereu arme americane. Flota are să ție închis și să vegheze acest port, până la desăvârșita terminare a rezbelului.

Marele stat-major a adoptat invenția colonelului Hahaler-aga pentru trecerea bașibuzucilor pe Dunăre. Invenția stă în aceasta: întocmai ca un balon, se umflă turecii șalvarilor fiecărui bașabuzuc cu aer îndesat, până ajung ca două burdufe. Cu chipul acesta toți șalvarii fiind astfel umflați, bașabuzucilor le va veni foarte ușor a trece Dunărea, umblând pe apă în picioare până-n genuchi.

N.B. Din cauza întreruperii căilor, neprimind de trei zile poșta din Urlați, nu putem da nimic nou despre mersul rezelului în Asia Mică.

CĂTRE CITITORI

Nici nu vă mai întreb dacă v-a plăcut numărul I, căci nu mai încapе vorbă! Văzut-ați izbândă strălucită? 33.333 de exemplare se vândură toate până să n-apuci să te ștergi la ochi. O foaie n-a mai rămas, măcar de leac — fără să mai socotim că la cele din urmă, când ajunsese vânzarea pe drojdie, s-a urcat prețul unui exemplar până la un ban și jumătate, și asta pe trotuarul cafenelei Fialcowsky, unde se cheamă că se găsește elita cititorilor din București.

Tot publicul, cât a avut parte să cumpere numărul I al *Claponului*, a râs și l-a aplaudat, și chiar cei ce nu l-au putut cumpăra din cauza crizei au făcut chef mare numai închipuindu-și cele scrise în această foiță; dar mai presus de toți, doi dintre colaboratorii noștri (de aminteri niște bărbați politici recunoscuți ca foarte serioși la sus-pomenita cafenea) erau cât p-aci să se strice de râs, citindu-și pentru a șaptea oară articolele, cu cari înavuțiseră paginile numărului I.

Această izbândă, pe care nu ne iartă modestia să o atribuim la altceva decât la meritele *Claponului*, ne îndeamnă a stăruî în arena publicității, promițând cititorilor să aducem neconținut îmbunătățiri la această publicație populară. Nu vom cruța nici un sacrificiu (din cele cari nu ne vor costa nimic, se-nțelege) pentru a mulțumi pe cititori și a răspunde pe deplin devizei *Claponului*.

Și drept dovadă, numărul I a fost ce a fost — acu să vedeți numărul 2, și apoi să vorbim.

SITUAȚIUNEA EUROPEI

(Articol de fond)

Săptămâna aceasta în Europa a fost ca toate săptămânile... de șapte zile tocmai.

În aceste șapte zile s-au petrecut fapte multe și mărunte – dar numai două singure evenimente de adevărat calibru european s-au arătat pe orizontul politic, spre a face caracteristica săptămânii: apariția *Claponului* în București și declararea neutralității Spaniei în chestia Orientului.

Lumea politică a primit cu bucurie arătarea acestor două fenomene, cari sunt de natură a exercita o înrăurire neașteptată asupra situației actuale.

Toate cabinetele europene au felicitat telegraficește foarte călduros pe redactorii noștri de nemerita idee politică ce au avut, când dâșii au declarat cu energie și pe față neutralitatea Spaniei; precum și toți cititorii *Claponului* au rămas pe deplin mulțumiți de întreprinderea literară, plină de talent, a guvernului m.-sale Alfons XII, prin scoaterea la lumină a acestei foițe foarte hazlie.

...Aceasta numai și numai pentru că atât noi cât și guvernul spaniol am avut lealitatea a ne pune mai presus de sistema nenorocită, urmată până acum în diplomația europeană.

Ce ne-am zis noi?... Nimic mai mult decât că trebuie să avem tăria a proclama sus și tare neutralitatea Spaniei.

Ce a făcut guvernul de la Madrid? Nimic mai puțin decât a scos la lumină o foaie foarte nostimă, pe care toți cititorii au judecat-o vrednică a le lua cu cinste câte un ban pe săptămână din buzunar – dovadă că *Claponul* se vinde ca lipia caldă.

De la o vreme încoace adevărul este că s-a urmat în politica Europei o școală nu prea cinstită. Diplomația nu mai avea decât un înțeles cu totul nențeles: moffuri, nazuri, giumbușuri... ba și chiuluri, și tot felul de secături nevrednice de fețele împăratești. Nu este dar de mirat că Europa, aderând fără rezervă la noua noastră școală diplomatică, a aplaudat cu mulțumire ferma atitudine politică luată de redacția noastră, cum și stilul hazliu și popular al guvernului din Madrid (și între noi rămâie vorba, sperăm că și pe viitor, atât guvernul *Claponului* cât și redacția Spaniei vor fi onorați cu aceeași încredere, ca și până acum, de către înalta nobilime și onor. public bucureștean).

Afară de aceste două evenimente ale săptămânii, pe cari le relatarăm foarte deslușit cititorilor, avem a înregistra între faptele, deși de o ordine secundară, totuși importante, aceea ce o știre din izvor sigur ne aduce la cunoștință. Faptul este cu atât mai regretabil, cu cât *Claponul* însuși fără intențiune i-a fost cauza indirectă.

Guvernul otoman a destituit pe Abdul-Kerim din postul de generalisim al armatei de la Dunăre, din cauză că, dupe o denunțare anonimă, poliția din Ruscuc i-a călcat casa, și în urma unei strașnice perchezitiuni, a descoperit asupra-i numărul 1 al *Claponului*, pe care-l ținea ascuns într-unul din meși. La întrebările ce i s-au făcut a mărturisit că se prenumără și el între cititorii acestei foițe – a cărei trecere în țara turcească este oprită, fiindcă această foiță se bănuiește că ar fi organul oficios al cartierului general rusesc.

Întrucât ne privește, respingem cu indignare insinuările guvernului din Stambul. Am spus-o și o mai repetăm: *Claponul* este un organ *eminaminte neutral*! Cel mult el poate fi gazeta oficioasă a stărostiei birjarilor muscali din București, însă niciodată a cartierului general rusesc.

Aceasta trebuie s-o știe foarte bine cabinetul de la Stambul, și dacă umblă cu mofturi, ca să inducă în eroare opinia publică europeană asupra personalității politice a *Claponului* – aceasta nu poate veni decât tot de la politica englezească. Noi știam foarte bine că nicidecum nu se va putea împăca cu ideile noastre politica egoistică a companiei engleze de tramvai, căreia de la un cârd de vreme birjarii muscali, neutri ca și *Claponul*, îi fac strașnică concurență; țineam însă a nu răspunde decât fiind provocați d-a dreptul.

Acum că am limpezit o situație, care nu se mai putea prelungi, nu mai avem nimic de zis în această privință.

Am uitat însă a spune că multregretatul Abdul-Kerim a fost înlocuit la comanda bașibuzucilor cu un fin și rubedenie de departe a sultanului, anume beiful Hagi-Caimac. Să-i fie de bine, și la mai mari! Atâta pagubă!

Astfel s-a dus și săptămâna aceasta, cum bag seama or să se mai ducă multe, până când, dupe un vot secret dat de proroci cu majoritate absolută de glasuri, Atotștiitorul, citind mesajul de dizolvare (menit a face senzație) o să închiză catastiful caraghiozăturilor omenești.

Dacă *Claponul* va apărea și pe atuncea, promitem a da cititorilor atât textul mesajului *in extenso* cât și darea de seamă în rezumat a acestei importante ședințe.

[RESPECTUL DATORIT AUTORITĂȚII]

Întrucât cocoanele se pot lesne pătrunde de respectul datorit autorității.

Deși boierul ei este liberal, cocoana Z... este retrogradă, neputându-se despărți de tradițiile aristocratice, moștenite din casa părintească: tatăl dumisale fusese pe vremea lui cojocar subțire.

Lipsind într-o zi cocoana de acasă, comisia de rechiziții militare îi ia din grajd doi telegari, cei mai frumoși, dând chitanță boierului, întorcându-se cocoana acasă, află trista știre și... cade pe loc leșinată.

Tablou!...

Pe dată însă dumnealui o deșteaptă, scăldând-o cu dragoste în o ploaie de oțet de trandafir.

După leșin și istericale, vin plânsetele și sughiturile...

– Bine, dragă! (zice dumnealui sasisit) nu știi că este o lege, e ordinul guvernului? Cum puteam să nu-i dau? Și apoi tocmai eu să nu dau ajutor stăpânirii în așa vremuri!

– Să mă slăbești! (țipă cocoana furioasă). Nu voi să știu de guvernul dumitale! De ce ai dat caii?

– Ce eram să fac?

– Ah! de ce nu i-a adus dracul când eram eu acasă! că puneam slugile cu parul, să-i sature de jaf ziua nămiaza mare!

– Să facem revoluție? Să ne împotrivim autorității cu parul? Se vede că glumești!

– Ba nu glumesc de loc!

Și se plimba turbată.

– Ba încă asta nu-i nimica, soro! (adaogă boierul cătând să o împace). Dar dacă ne-om pomeni că ne trântesc la cvartir o duzină de ofițeri muscali, atunci ce ne facem?

– Ce să ne facem, dragă! (zice blândă dumneaei, foarte repede pătrunsă de respectul datorit autorității). Dacă este ordinul guvernului, trebuie să ne supunem; n-avem ce face!

MULȚUMIRE PUBLICĂ

Subiscăliții ne credem datori a aduce prin aceasta, pe calea publicității, mulțumire [a] și expresia recunoștinței noastre doctorului chirurg Leichtag din București, pentru minunata operație chirurgicală ce a făcut asupra noastră chiar în zilele trecute.

De mult auziserăm vorbindu-se de meritele acestui însemnat bărbat de știință – și în fine avurăm ocazie a ne convinge d-a dreptul de capacitatea lui mai presus de orice laudă.

Încă din copilărie, mulțumită caldarâmurilor din București, sufeream toți la picioare de bătăături chronice, cari mai ales când se schimba vremea ajungeau a fi o adevărată calamitate.

Toate alifiile și plasturile de prin spițăriile Bucureștilor în zadar au fost, căci suferințele noastre mergeau mereu crescând și amenințând a ne învenina existența până dincolo de mormânt.

În așa desperată situație ne aflam, când doctorul Leichtag a luat briceagul și s-a prepus asupra vrăjmașelor bătăături. Fără să simțim cea mai mică ciupitură, operația se sfârși repede – și în locul unde erau alaltăieri bătăăturile, astăzi este mai curat ca pe o palmă vecinic adăpostită în mănășe.

Repeșim deci mulțumirea noastră bravului chirurg, pe care-l recomandăm călduros tuturilor interesaților în cauză.

Comitetul de redacție
al *Clapoului*

IMPORTANTISIM

Ultima gogoășe

În momentul de a pune sub presă, aflăm de la oarecine (al cărui nume îl trecem sub tăcere) că ar fi circulând zgomotul, cum că azi vineri, pe la orele 12¹/₄ la amiazi, m.-sa țarul tuturilor Rusiilor ar fi intrat în București.

Dăm deocamdată sub toată rezerva, ce ne caracteriza, această importantă noutate.

[CURĂ LA APELE DE LA VĂCĂREȘTI]

Domnul X..., în toate diminețele regulat, își ducea cocoana, care era foarte slabă și suferindă, să facă cură la apele de la Văcărești. Cu adevărat cocoana suferea, însă suferința dumisale nu se putea tămădui cu apă minerală. Era o boală despre care patologia nu a vorbit până acum – o ațătare a inimii celei simțitoare, patimă sufletească. Cocoana pătimea

de nu-știi-ce pentru un tânăr monșer, care și dânsul căuta vindecare la fântâna Domnița Măria.

Cu toată cura, cocoana slăbea mereu, ceea ce întrista prea mult pe boierul. El nu bea apă minerală, fiind destul de gras și rumen la obraji, și astfel își lăsa cocoana să se plimbe singură după fiecare pahar.

Grădina de lângă binefăcătoarele izvoare esle deasă și umbroasă. Într-o zi, după o plimbare prea îndelungată, cocoana vine să-și ia pe dumnealui de unde-l lăsase. Fața îi este trandafirie și ochii-i sunt plini de un foc prea duos.

– Știi, dragă, ce față frumoasă ai astăzi? zise boierul cu mare mulțumire.

– Am început (răspunse cocoana mișcată) să fac altfel cura, și trebuie să mă plimb foarte mult. Dacă nu vrei să aștepți dumneata atâta, mâine viu singură.

– Ba din potrivă, sufletele (zise boierul), aștept cât poțești. Cum să n-aștept pentru binele matalor?

E de prisos să mai spunem că după o cură foarte stăruitoare de câteva zile, cocoana se întremase de ți-era dragă lumea s-o vezi.

[CETĂȚEANUL GHIȚĂ CALUP]

Cetățeanul Ghiță Calup, băcan în mahalaua *** și gardist civic, este foarte gelos de cocoana dumisale. El are în prăvălie un tejghetar tânăr, anume Ilie, pe care-l iubește mult, căci este foarte harnic. Pentru aceea jupân Ghiță i-a dăruit la Sf. Ilie, de ziua lui, o legătură de gât prăzulinie.

Când prietini povățuiesc pe jupân Ghiță să trimeată în locu-i la gardă pe Ilie, jupânul le răspunde:

– Nu-mi pasă să lipsesc de acasă și un an de zile. Nu mi se simte lipsa. Ilie să trăiască! Am să-l fac tovarăș la parte!

Cetățeanul Calup, când îi vine rândul să facă de gardă, cheamă pe Ilie, și dupe alte multe, îi recomandă mai ales să pazească strajnic cinstea cocoanii.

– ...Știi tu, Ilie, cum sunt muierile...

– Știu, jupâne...

– Ei! ia vezi... Păzește bine!

– Las' pe mine, jupâne; cât o trăi Ilie, cinstea dumată e cinste...

– Bravos, Ilie! Am să te fac tovarăș la parte!

A treia zi de Sf. Ilie, jupân Calup, care plecase de dimineață ca să stea de gardă până a doua zi, apucându-l peste noapte oarecari dureri, e silit a se întoarce acasă la ceasul unu despre ziua. După ce bate foarte mult în poartă, Ilie, *zăpăcit de somn*, vine să-i deschiză. Jupân Calup intră în odaie. Cocoana doarme cu fața la perete. Când jupân Ghiță voiește să se culce, găsește pe plapuma dumisale de dumaticon alb o legătură de gât prăzuliie... foarte zgârcită.

A doua zi, jupânul a certat pe Ilie, că nu-și păstrează lucrurile și mai ales legătura, pe care i-a dăruit-o de ziua lui; însă această mică neglijență nu putea fi tocmai un cuvânt ca să nu-l facă tovarăș după făgăduială.

...În adevăr, chiar din acea zi, în casa cetățeanului Ghiță, Ilie este tovarăș *la parte* – la parte mai mare sau mai mică, după cum se întâmplă să-i vie rândul jupânului la gardă.

REGENTUL ANULUI

Regentul anului 1878 este planeta *Venus*.

Odinioară *Venus* era zeița amorului și a tuturilor comicilor și cabazlicurilor ce curg din această patimă universală.

De aici se vede că în anul acesta mai multora dintre însurați nu o să le meargă tocmai bine, iar cocoanele sub înrăurirea acestui regent vor face multe și mărunte, pe cari nu avem loc a le număra aici.

Multe căsătorii se vor face, și divorțuri de două ori pe atâtea. *Monșerii* becheri douăzeci și cinci la sută se vor căpătui; iar cei familiști cincizeci la sută vor văduvi.

Tot sub înrăurirea regentului, copiii 75 la sută se vor naște cu părul galben, cârni și cu ochii mici, spre marea mirare a taților lor, cari nu-și vor aduce aminte de convenția ruso-română.

Regentul va aduce pe lângă alte bunuri și multe daraveri doctorilor specialiști.

Cocoanele vor merge de vară să facă băi la Șistov și Nicopole, unde se vor face două așezăminte de băi mixte; vor fi toți admiși la scăldătoare, afară numai de bărbații însurați: și apoi să vedeți ce mai de comedii are să facă regentul anului.

Cocoanele prinse de către bărbații dumnealor în flagrant delict vor avea în fața judecătorilor o scuză nebiruită: *regentul anului*.

ECLIPSE

Vor avea loc două eclipse totale în anul acesta:

Întâia eclipsă totală, în lună, va fi la 30 februarie, pe la Prânz, și se va vedea de pe Piața Teatrului din București.

A doua eclipsă totală, în soare, va fi la 31 ale aceleiași lune și se va putea observa fără ochian pe la miezul nopții de pe movila Cișmegiului.

DIVERSE

CARNAVALUL ține cât țin balurile mascate, și balurile se fac numai în carnaval.

POSTUL CEL MARE, în anul acesta, ca todauna, pentru săraci ține tot anul, pentru bogați cât au poftă de icre moi.

ZILE NEFASTE pentru chiriași sunt două: Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru.

REZBELUL

1877

Dintre toți anii trecuți, cu drept cuvânt acesta se poate numi un an caraghioz, deși s-au petrecut în cursul lui lucruri foarte serioase, tocmai așa precum adunările legiuitoare sunt niște așezăminte foarte serioase, deși se petrec în ele prea adesea lucruri caraghioaze.

În acest an, târâș-grăpiș, ar fi mers treburile foarte bine dacă n-ar fi mers rău de tot; politica iarăși nu s-ar fi încurcat așa de mult dacă ar fi fost pace, și mulți onorabili deputați și senatori au dovedit elocent, la „Idee“, că ar fi fost desigur pace dacă nu era război; apoi, întemeiați pe această matură judecată, membrii clubului „Lătrătorii la lună“ s-au rostit în ședința solemnă că dacă nu se făcea război era să fie pace bună.

Aceasta poate da o idee, deși slabă în adevăr, despre logica care a predominat la mersul spiritului public în Capitală.

Războiul – iată evenimentul cel mare!

Noi am zis-o și o susținem sus și tare:

„Vapoarele turcești umblă pe apă, și când nu umblă... stă pe loc; iar oastea rusească stă pe uscat, și când nu stă... umblă.

Aceasta produce senzație în toată lumea europeană, care a ajuns de nu mai are poftă de mâncare, pentru că nu mai are ce mânca – criză mare!“

Apoi, întrucât privește acțiunea războinică chiar, ziceam: „Ca doi berbeci pizmătareți, cari stau gata să se arunce unul asupra altuia cu

coarnele, astfel două împărății au pornit cu oștile respective să se facă praf.

Să vedem care din doi are să rămâie *berbec bătut*. “Adevărul e că până acum nici unul, sau mai bine zis amândoi berbecii, se poate spune că au rămas bătuți.

Lumea politică stă pe gânduri și diplomația și-a pierdut catastifele.

În zadar au fost stăruințele, în zadar amenințările: nici un folos.

Țarul este neînduplecat; sultanul este mahmur.

Cei doi berbeci voiesc cu orice preț să se bată reciproc.

Întrucât privește acest război, prevederile noastre sunt categorice:

Dacă nu sultanul, țarul va fi învingător – și viceversa.

Aceasta încă nu o știu destul de bine diplomații, și pentru aceasta nu se pot pronunța deocamdată.

Domnea în cercurile diplomatice o mare nedomirire până în zilele trecute, când agenția Havas împrăștia în cele cinci părți ale lumii o depeșă de o importanță foarte gravă, în care se spunea:

„În Asia s-a făcut o mare bătălie. Se asigură că ori turcii ori rușii au fost învingători.”

Atunci s-au pus oamenii la gânduri, ca să dovedească: este sau nu adevărată știrea dată de numita agenție.

Dupe mature chibzui, cântărind probabilitățile, se pronunțară în cunoștință de cauză, că spusele agenției sunt curatul adevăr.

Atunci, pentru asigurarea opiniei publice europene, se hotărâră toți a stăruii ca, cel puțin dupe sfârșirea războiului, să se facă pace.

Să sperăm prin umare că stăruințele diplomaților vor ajunge la bun capăt.

[FORMULAR DE PROCESE-VERBALE POLIȚIENEȘTI]

La 1874 s-a publicat un *Formular de procese-verbale polițienești de d. D.R.R.* ... Pe pagina 5-a, autorul arată motivul care l-a îndemnat să înavuțească publicitatea română cu această importantă lucrare:

„Prefacia¹

N-am voit să fac altceva decât să *comblez*² o lacună, ce crez că există în administrațiunea polițienească. Știu că... etc., etc.”

După aceasta, într-un stil foarte *picant*, autorul se scuză de greșelile, ce poate a lăsat să se strecoare în producția sa.

¹ Prefață, în ortografia latinistă.

² Să umplu.

Firește că cititorii vor fi *grați*¹ autorului de acest *uvraj*² și totodată noi din parte-ne îi *aportăm*³ ale noastre *remersimente*^{4x} pentru *fatiga*⁵ ce și-a dat spre a *anriși*⁶ publicitatea, deși pentru prima oară un așa *travaliu*⁷ nu putea să fie *exampți*⁸ de *foturi*⁹.

De la una la alta.

Cu voia cititorilor câteva rânduri de filologie aplicată.

A *combla o lacună* va să zică: a *înlătura o lipsă*, a *împlini un gol*, a *astupa o gaură*.

Claponul propune deci, pentru întrebuițarea generală, adoptarea acestei minunate expresii, datorită autorului *Proceselor-verbale polițienești*.

Astfel, de acum încolo, în loc de a zice:

„Mă duc să *înlătur o lipsă*, să *împlesc un gol*, sau să *astup o gaură*“, vom zice:

„Mă duc să *comblez o lacună*...“

Societatea noastră academică este rugată a consfinți adoptarea acestei locuțiuni, pentru ca se *combledie acesta una singula lacuna asia de viu sentita in limb'a romanica*¹⁰.

AFORISME

1

În război necurmat trăim: cu inimizii în luptă, cu amicii în armistițiu.

2

Toate mulțămirile trebuiesc plătite: înainte de a se căpăta, ni se par destul de ieftine, în urmă prea scumpe.

3

O mare durere e să iubești; o mare nenorocire să scapi de această durere.

¹ Recunoscători; mai frecvent: *ingrați* — nerecunoscători.

² Lucrare.

³ Aducem.

⁴ Mulțumiri.

⁵ Osteneala.

⁶ Îmbogăți.

⁷ Muncă.

⁸ Lipsit.

⁹ Greșeli.

Toate expresiile 2 — 9, frantuzisme.

¹⁰ Ortografie latinistă.

4

Dacă și între oamenii cuminiți s-ar putea stabili înțelegere așa de lesne ca între nerozi, mulțimea acestora ar avea o soartă mai bună.

5

Pasivul și activul fiecărui pas al omenirii sunt totdeauna în echilibru. Pasivul descoperirii tiparului: s-au recunoscut nerozii, s-au numărat și s-au găsit a fi dânșii cei mai mulți.

6

Când avem un sentiment fără speranță, o mare speranță ne mai rămâne: că niciodată nu-l vom pierde.

7

Opiniile sunt libere, dar nu și obligatorii.

8

Lumea este numai o poruncă a lui Dumnezeu dată unui suflet omenesc: fiecare cum poate ascultă.

LA LUMINĂȚIE

Aproposito de 24 Ianuarie, o reminiscență foarte depărtată. Odată răposatul *Nichipercea*¹, făcând darea de seamă despre paradă, scria: „...Fu multă lume aseară la luminăție, și domnii de la primărie și de la poliție fură la luminăție.”

SPIRITISM ȘI TELEPATIE

Ce este *spiritul*? Este un ce de la Dumnezeu dat, care intră în corpul noului zămislit, – nu se știe când intră, dar de intrat pozitiv că intră – și iese când corpul moare – pe unde iese nu se știe, dar se știe că iese.

Înainte de a intra și după ce a ieșit, se plimbă prin văzduh. Timpul petrecut de spirit într-un corp oarecare, fie acesta de orice sex sau chiar de amândouă, se numește *incarnațiune*, și sunt de 7 ori câte 7 incarnațiuni în de 9 ori câte 9 veacuri. Timpul cât e liber spiritul, el vine bucuros să vorbească cu spiritele cari stau pe pământ incarnate,

¹ Revistă umoristică, pronunțat antimonarhică, a lui N. T. Orășanu.

și să spună acestora lucruri de pe cea lume și secrete de pe lumea aceasta, secrete pe care spiritele incarnate nu le pot descoperi din pricina condițiilor greoaie ale corpului.

Despre mijloacele de comunicare între spiritele libere și cele incarnate – începând de la visul ordinar și masa învățitoare, metodele cele mai vechi și mai uzitate, și ajungând până la cea din urmă metodă, adică prinderea spiritului într-un clondir – vom vorbi cu de-amănuntul într-un număr viitor.

Până atuncea, câteva cuvinte asupra *Telepatiei* ne par indispensabile.

Telepatia este simțirea reciprocă la distanță. Această simțire pe nepipăite, nevăzute, neuzite, negustate și nemirosite, se exercită între spirite incarnate precum și între acestea și cele libere și viceversa.

Telepatia poate fi de trei feluri: pozitivă — simpatică, negativă — antipatică și mixtă sau simpatico-antipatică și antipatico-simpatcă.

Exemple:

Pleci de-acasă cu gândul a merge să ataci pentru ultima oară pe un amic cu o cerere de împrumut. Amicul d-tale, un mitocan, în momentul când pornești, te simte venind cu atâta pornire și dă ordin strașnic servitorilor să-ți spuie când vei sosi că domnul a plecat în străinătate și nu se știe în ce zi se-ntoarce.

Iată un caz de telepatie antipatică, un caz adevărat – întâmplat chiar mie.

Atunci consulți un spirit liber să vezi când poți pune mâna pe mitocanul d-tale și dacă ai sorți de reușită. Spiritul, după ce face nazuri câțeva vreme, îți răspunde în sfârșit:

„Slăbește-ne, frate, cu mofturile d-tale.“

Deci, telepatie antipatică între un spirit liber și unul incarnat.

Supărat de așa cuvinte de refuz, ieși să iei aer, și de cine dai întâi cu ochii? de un creditor uitat. Ptf! *Ecce homo!*¹ Cine ți l-a scos înainte? Telepatia simpatcă.

Acum două exemple de telepatie simpatcă între două spirite incarnate.

Te afli la o serată între mai multe dame, și de unde vorbești despre poezie, te pomenești cu o mâncărime grozavă într-o oarecare parte a corpului; dar o mâncărime nesuferită. Ce e de făcut?... A te scărpină în lume, peste puțină. Biruit însă de fenomenul insuportabil al incarnatului d-tale, te hotărăști să părăsești societatea și să pleci afară ca să te scarpini. Dar, o minune! Când dai să pornești, mâncărimea a dispărut ca prin farmec.

¹ Iată omul! (lat.).

Peste câteva luni după aceasta, întâlnești un bun prieten care se-n-toarce dintr-o călătorie îndelungată. Din vorbă-n vorbă îi spui istoria și... ce afli de la dânsul? Minune!

La același ceas, în același minut, la aceeași secundă, amicului d-tale, aflându-se pe bordul unui steamer¹ englez tocmai la antipozii Bucureștilor, i-a venit poftă, fără să aibă nici o mâncărimă, să se scarpine exact la punctu-i respectiv unde respectivul d-tale punct te mânca.

De ce se scărpina el? pentru că te mânca pe d-ta.

Cum devine asta? și cum se poate explica științificește altfel decât prin telepatie simpatică între două incarnate.

Și cazul acesta nu este un caz închipuit numai pentru a ilustra teoria: este un caz real, care s-a consemnat în revistele savante străine.

Tocmai de la antipozii! Auzi d-ta de la ce distanță!

În fine, un exemplu de telepatie simpatică între un spirit liber și unul incarnat.

Vrei să chemi un spirit, oricare ar fi el, și vezi că neconținut se prezintă același, îl întrebi:

„Cine ești?”

„Sunt Draș², doctorul Draș, amicul tău Draș.”

Atunci vrei să știi ce părere are vestitul Draș despre d-ta și ce-ți prezice pentru viitor:

„Ce sunt eu?” îl întrebi.

„Un bărbat eminent”, îți răspunde spiritul.

„Ce mi se cuvine mie în țara asta?” îi mai adăogi.

„O situație înaltă și un premiu și două lefi și trei diurne și locuință și toate accesoriile și bilet de liber percurs pe toate liniile Europei.”

„Dar le voi avea oare într-o țară ingrată ca asta?” întrebi sfios.

„Le vei avea, răspunde spiritul marelui doctor; nici răbdare nu-ți trebuie, căci le vei avea în curând.”

Și în cursul săptămâni, în adevăr că le și ai.

Iată un exemplu recent de telepatie simpatică între un spirit liber și unul incarnat.

Deocamdată, destul; credem că am pus solid bazele științei. Ne oprim aci pentru astăzi. În numărul viitor vom intra în cercetarea

¹ Pachebot (engl.).

² Doctorul Alois Drasch, de origine german, introducător al hidroterapii la noi, decedat în 1894 (după *Dicționarul contemporanilor* de Dimitrie R. Rosetti 1898, p. 68). Alta era părerea majorității corpului medical bucureștean, care-l socotea un șarlatan interesat și un empirist primejdios (Dr. C. D. Severeanu: *Din amintirile mele*, I, 1929, pp. 105 — 106).

metodelor de comunicare între spiritele libere și cele incarnate: medie, speranțe¹, arbori, mese învârtitoare etc., le vom analiza și explica cu toate amănuntele.

ISTORIC

Spiritismul are un viitor vast. Între alte foloase, el este chemat a ne da și lămuriri definitive asupra punctelor încă obscure sau de amănunte din istorie. Iată un specimen de acest fel. Într-una din seanțele oficiale ale Agenției spiritiste-telepatice Fachino, un spirit vioi și plin de haz – spiritul unui boier moldovean, anume Bălșucă², om de duh pe vremea lui, precum o afirmă singur – ne-a spus următoarea poveste. Dăm aci comunicarea spiritistă exact înregistrată *tale quale*³:

Spiritul boierului vorbește:

„Știți că toate pricinile de familie, de ceartă, de ocară, de despărțenie, chestii delicate sufletești, se judecau pe vremea mea, nu de țingăi ca acum la voi, ci de un sfat, care se chema Consistoriul și care era închipuit din episcopi și boieri de rangul întâi cu mitropolitul în frunte. Pe vremea mitropolitului Veniamin, eram și eu mădular în Consistor. Așa, ne vine odată să judecăm pe un mișel care nenorocise pe fata cea mai mică a unei biete văduve cu trei copile sărmene.

Înaltpreaosfinția-sa zice mișelului:

– Mișelule, cum ai făcut fapta asta?

Mișelul tace și nu vrea să spuie – de rușine.

– E păcat, mișelule! urmează î.p.s.-sa, și păcatul trebuie plătit... Numaidecât să iei fata de nevastă, să cureți cinstea familiei.

– Nu pot, înaltpreaosfințite, zice mișelul.

– Pentru ce nu poți, mișelule?

– Pentru că...

– Pentru că ce?

– Pentru că am avut legături și cu cea mijlocie.

– Ptf! nu te-ar mai răbda Dumnezeu, nemernice! Atunci să iei pe cea mijlocie.

– Nu pot, înaltpreaosfințite!

– Pentru ce, mă?

– Pentru că am avut legături și cu cea mare.

¹ Aluzie la folcloristul Th. Speranția, devotatul lui Hasdeu.

² Poate Iordache Bălș.

³ Întocmai (lat.).

– Anaftema! blestematele, ticălosule și răule! N-o să te mai rabde pământul de-un așa păcat! Să vie popa aici să-l cunune cu cea mare!

– O să vină popa degeaba, înaltpreașfințite! nu se poate.

– Ce! ai înnebunit? De ce să nu se poată, tartore? nu pot să înțeleg.

– Pentru că am avut legături și cu...

– Cu mai cine ?

– Cu bătrâna!

Mitropolitul s-a făcut galben de ciudă, iar eu mi-am strâns poalele anteriorului cu spaimă și am strigat plecând din presustvie¹:

– Înaltpreașfințiților și boieri dumneavoastră, lăsați-l pe tâlhar în plata Domnului! nu vedeți c-aista-i om primejdios... Haid' să nu ni se întâmple ceva!“

CĂTRE SPIRITIȘTII ROMÂNI

Spiritismul ia un avânt din ce în ce mai puternic în România – e un lucru constatat, în cele mai multe case, și în familii și la becheri, atât în Capitală cât și în districte, de la mândrul palat al bogatului până în coliba umilă a săracului, se constată cu cea mai mare sfințenie cazurile de telepatie și se țin regulat seanțe spiritiste, în care se primesc comunicări de cea mai mare importanță. O atare comunicare este aceea pe care o dăm mai sus în articolul nostru *Un vechi microb!*

Rugăm deci, în numele sfânt al științei, pe toți adepții spiritismului român, cari țin seanțe sau iau parte la ele, să ne împărtășească rezultatele lor clar înregistrate precum și toate cazurile de telepatie constatate prin proprie experiență sau aflate numai din auzite. Nu vom face nici o rezervă în privința acestor din urmă: departe de noi cea mai mică bănuială de mofturi: cunoaștem destul de onești și de serioși pe spirițiștii români ca să avem toată încrederea în privința afirmațiilor lor chiar din a treia mână; de aminteri, agenția noastră telepatică Fachino, care are de trei ori pe zi serviciu de comunicare, va controla și verifica tot ce ni se trimete.

Astfel, de la numărul 2 încolo, *Moftul român* va afecta două rubrici speciale, una pentru „Comunicări spiritiste“, alta pentru „Cazuri nouă de telepatie“.

¹ Consistoriu.

MOFTUL

(Studiu de mitologie populară)

Din vremurile anteistorice, pe când era lupul cățel, și până la epoca de astăzi, *Moftul* a ocupat totdeauna locul de căpetenie în afacerile de orice fel ale oamenilor. De dânsul este legată viața mai tuturilor popoarelor. Mare parte din faptele eroice, judiciare, familiale, didactice, religioase, regale șcl. au fost săvârșite numai și numai cu ajutorul acestui teribil demon sau al acestui nostim zeu, căci mitologiștii nu se învoiesc asupra chipului lui de a fi.

Dacă ne vom urca la izvorul vremurilor și vom urmări cursul vieții planetei noastre caraghioaze pas cu pas, de la cele dintâi ființe cu două picioare și până la ultimele mari evenimente – vom găsi totdeauna un *păcală* și un *păcălit*. Ca să susținem toate acestea nu vom căuta multe argumente; vom cita puține, însă puternice, așa că cel mai cârcotos dintre cititori să se pătrunză că noi spunem totdeauna adevărul când nu ni se ntâmplă din contra.

Astfel, este cunoscut de toți că pentru un moft Adam a fost înduplecat să mănânce din mărul Evei (sunt unii autori cari pretind că a fost smochină); printr-un moft Iacov s-a furișat în neamul lui Isus în locul lui Isav; pentru un moft Mântuitorul a fost vândut; printr-un moft s-au născut Romul și Remu, și tot printr-un moft romanii își luară primele neveste; printr-un moft s-a dărâmat Troia; *Moftul* în fine a făcut multe și de toate, și nu ne-am mai opri o lună spunând câte cinci pe minută, dacă am voi să înșirăm câte s-au scris măcar în aste câteva zile în proză și versuri în gazetele de toate colorile din țara noastră. Deoarece este așadară așa de bine constatat că *Moftul* ține un rang atât de înalt în mișcarea omenirii în genere și a patriei noastre în particular, vom căuta să-i găsim origina și chipul cum dânsul s-a introdus în lume.

În privința aceasta nu-i nimic mai bun, dar totodată și mai primejdios, decât de a consulta părerile mitologiștilor vechi și moderni și a studia cu de-amănuntul ideile ce, în felurite vremuri, s-au dat în această privire, și aceasta pentru că părerile lor sunt atât de contrazicătoare, încât, citindu-le cineva pe toate, crede că fiecare autor s-a silit să păcălească pe adversarul său.

Așa, magul Tinichea și dervișul Ceacșir, cel dintâi de viță de Persia și cel d-al doilea din Eghipt, despre carii ilustrul Nan-ba-ba-dan, în vestita lui carte *Stelele întunecoase*, spune că au viețuit cu 3102 ani și 1 lună înainte de era noastră, susțin în acord comun că *Moftul* este un demon cu trei capete oribile: *Minciuna*, *Bârfirea* și *Zavistia*. *Moftul* are în mână

o sabie cu două ascuțișuri și cu vârful învârit ca un burghiu, cu care mușcă și împunge și sfredelește pe cei ce vrea să-i tortureze. Mama lui a fost *Secătura*, o fecioară pe care o amăgise *Șmecherlâcul*; *Secătura* l-a născut pe Moft departe de casa părinților ei, *Netotul* și *Zevzecia*, într-o poiană misterioasă – vorba *Constituționalului* – asta numai de rușinea părinților.

El, *Moftul*, a crescut cu o iuțeală nepomenită și a fost alăptat de *Hârtia*, căreia i se făcu milă de copilul orfan aruncat de mama lui. Când ajunse în vârstă *Moftul*, doica lui, *Presa*, îl însura după *Opinia*, o tânără fată mai mult sau mai puțin publică, foarte mult curtată pe vremea ei, cu care tânărul avu o prăsilă mai numeroasă decât nisipul mării: pe fiecă zi dedia lumii câte 10.000 de copii care de care mai fleac și care toți aveau mai mult ori mai puțin trăsurile tatălui lor.

Acele arătate până aci autorii le susțin bizuindu-se pe *bas-relieful* ce l-au găsit sculptat pe sahanul cel mare al faraonului *Ghiveci* din a CXXV-a dinastie egipteană, sahan ce s-a găsit în vremea săpăturilor spre punerea temeliei primei piramide și pe niște pergamente, din cari se vede limpede că dâșșii au dreptate.

Alți autori însă, apuseni, cum sunt *Șir Ylang-Ylang*, *Immerschnaps*, *Don Frigar's*, *Colorez*¹ – și alții susțin o părere cu totul deosebită.

Moftul, zic dâșșii, este un zeușor gingaș și nostim, care a luat naștere din amorul din flori al *Hazului* cu *Gluma*. Ei îl înfățișează ca un băiețel tânăr și bălăior, purtând într-o mână *Râsul*, o floare, și în alta niște foarfece mari: cu cea dintâi dă pe la nasul celor ce-l ascultă, iar cu foarfecele taie la palavre. Autorii sus pomeniți privesc *Moftul* ca pe un zeu iubit, al cărui cult a fost răspândit mai ales la popoarele de ginte latină; are mulțime de temple; băieții și fetele, femeile și bărbații, moșnegii și babele îi sacrifică flori de câmp și mai ales *Parodia*, o floare multicoloră și pestriță. Icoana lui se află în toate familiile păstrată între zeei penai ai casei cu mare smerenie. Din vechime chiar, cultul lui s-a răspândit foarte iute între magistrați, medici, spițeri, avocați, în scoale, în jurnalistică, în pensionate de ambele sexe, între artiști dramatici și [...] ², rați, popi, dascăli, capete încoronate și încornorate șcl., așa că astăzi rar se va găsi chiar în Parisul Orientului vreo ființă omenească care să nu-l adoreze.

Părerea acestor autori se reazimă pe manuscrise, colecțiuni, chronice, gravuri de metal, piatră, lemn, fotografii, pe care oricine le poate vedea în arhivele tuturilor gazetelor hazlii și ne hazlii din capitala Belgiei orientale, descoperite în deosebite timpuri și prilejuri, precum la săpăturile făcute la

¹ Nume de fantezie, șarjate, *Immerschnaps* pe nemțește ar însemna: mereu rachiu.

² Exemplarul din revistă defect.

Turnul Colții, la străpungerea tunelului de sub Pasajul Român, la punerea temeliei Teatrului Caragheorghevici scl.

Noi dăm firește, din spirit de neutralitate, sub rezervă vederile acestor învățați în privința *Moftului*, deși înclinăm mai mult către cei din urmă, cari după părerea noastră au aerul mai serios.

Învățații apuseni însă au uitat să spună unde și cum dă oracolele sale zeul așa-numit *Moftul*, căci fiecare zeu important care se respectă trebuie să dea oracole.

Nu putem prin urmare încheia mai bine acest studiu mitologic decât desăvârșind părerile lor și spunând că *Moftul* își dă oracolele prin ziarul cu același nume, *Moftul român*, care apare în București de două ori pe săptămână a 15 bani numărul – ieftin și bun!

O NECUVIINȚĂ

Poftește-l la nuntă, să-ți zică la mulți ani! e o vorbă românească veche, care caracterizează pe omul fără tact, fără pricepere și fără gust, budalaua, mangafaua ce nu poate niciodată înțelege ce se potrivește și ce nu s-ar potrivi.

„Poftitul la nuntă“ de astă dată este Teatrul Național. Se știe mai întâi că în admirabila feerie a lui Shakespeare *Visul*, motivul comic este rezultatul florii magice, pe care drăcușorul de Puck o dă pe la nasul mândrei Titania. Zâna, atinsă de parfumul fermecat, se orbește până într-atâta, că începe a adora pe gogomanul de Bottom, al cărui cap, printr-o ironie a lui Oberon, a fost preschimbat într-un cap de măgar. Mângâieri, sărutări, alintări, pe toate i le dă Titania, și el, Bottom, drept orice răspuns, mișcă plin de încredere și cu satisfacție din vârful urechilor.

Se știe apoi că presa noastră, a cărei licență trebuie să despere pe orice om onest – o presă, care nu mai are nici uri scrupul de limbagiu, o presă, care ar merita cenzura pentru nerușinatele ei abateri de la regulile bunei-cuviințe, o presă, în fine, fără lege nici Dumnezeu – se știe că presa noastră a exploatat, și publicul indus în eroare a primit și pus în circulație o sumă de glume, mai mult sau mai puțin mitocănești, despre dezvoltarea anormală a ornamentelor auriculare ale prîntului nostru moștenitor.

Ne întrebăm dar: când tânărul nostru prînt vine într-un Teatru Național, în așa circumstanță, însoțit de mireasa sa, e lucru cu minte, cu tact, cu pricepere, ca Teatrul Național să arate pe Titania mângâind pe urecheatul Bottom?

Credem că nu, și sperăm că dacă pe viitor nu se va suprima scena dintre Bottom și Titania, cel puțin se vor scurta urechile fenomenale ale fericitului, pentru ca aluzia să nu fie prea din cale-afară transparentă și ireverențioasă.

CULMEA NENOROCULUI

S-au zis multe despre oamenii nenorocoși.

Unul a spus:

„În ziua când m-oi face pălărier, sunt sigur că toți oamenii or să-și piarză capetele!“

Altul, un om adesea păcălit, a adaos:

„Dacă aş avea eu cap, sunt convins că nu s-ar mai fabrica pălăriile!“
Care ar fi însă culmea nenorocului?

Îndată după apariția *Moftului*, să nu mai aibă moftul căutare în patria română!

Imposibil!

MEDIUL SPIRITIST

Mediul este un mijlocitor.

El mijlocește comunicarea între spirite, fie între unul incarnat și altul liber, fie între două incarnate, fie între mai multe.

Mediul trebuie să fie eminentamente sensibil, discret, dezinteresat și sincer.

El trebuie să poată cădea în isteric¹ după voință.

El trebuie să crează în Credință, să iubească Iubirea, să știe Știința, să spere Speranța: Iubire-Dezvăluire, Credință-Știință, Știință-Speranță, iată Mediul!

Cum lucrează Mediul?

El se așază pe un scaun înaintea unei mese, ține un condei în mână și cade, la o comandă dată, în stare de amorțeală completă; nu mai vede, nu mai aude, nu mai miroase, nu mai gustă, nu mai are pipăit.

Poți să-l înțepi, nu mișcă; vârî-i degetele în ochi, nu clipește măcar; trage-i cu tunul la ureche, nu se clatină; poți să-i dai pe la nas cu orice, nu strănută; pune-i pe limbă un lucru ce nu-i poate plăcea, nu se strâmbă; este în sfârșit fără a fi. Spiritul lui s-a dat într-o parte ca să lase să treacă prin corpul pentru moment vacant spiritul chemat din văzduh.

Atențiune! Începem!

Un fachir, preot al spiritismului, pune solemn întrebarea către spiritul evocat ce trebuie să se prezinte în Mediu.

Mediul, până aci înțelenit cu condeiul în mână, începe a scrie răspunsul pe o bucată de hârtie; scrie, scrie până se oprește.

Fachirul ia răspunsul și-l citește în gura mare:

¹ Transă.

Senzație! Fachirul face un semn, Mediul este dezlegat: dezlegare–reincarnare – spiritul propriu al Mediului reintră în incarnațiunea sa. Mediul se deșteaptă și... pe onoarea lui! nu știe nimic din câte s-au petrecut.

Mediul scrie curat și în orice limbă vrea spiritul evocat să se exprime, chiar într-o limbă pe care n-o cunoaște decât un amic al Mediului. Programă evocărilor și chestiunilor trebuiește comunicată Mediului cu o săptămână înainte de seanță, mai cu seamă pentru a-i garanta sinceritatea acestuia.

Se întâmplă însă uneori că Mediul, nu destul de bine înțepenit, să facă mici greșeli în scriere, de amintiri¹ ușoare de îndreptat. Astfel, odată la întrebarea: „Bunicu-meu era muzicant: cu ce cânta el?“ Mediul – fără să știe bine franțuzește, notați bine – scrie: „Ah! flûte!“² în loc de: „*De la flûte*“³, deosebire regretabilă.

Altă dată, preotul întreabă spiritul unui divin răposat: „Vremea trece, moartea ne sosește – ce trebuie să facem?“ și Mediul scrie:

„Să mă slăbiți cu dragostea!“ în loc de: „Să mă slăviți cu dragoste!“

Altă dată, iar la întrebarea preotului: „Ador muzica – îmi pare rău că n-am învățat-o și p-aia, poate scriam și vreo operă – la vârsta mea cu ce mai pot învăța să cânt?“ Mediul scrie: „Cu Olga“⁴ în loc de: „Cu orga!“

Dar nu face nimic. Asemenea mici greșeli lesne se trec cu vederea de inițiații sublimiei științe a spiritismului.

O LĂMURIRE

Primim (de la o damă desigur, scriptura și felul de a judeca nu mai pot lăsa nici o îndoială) niște aspre critice asupra unor articole, și totodată și laude pentru altele. Doamna sau domnișoara – căci asta nu o putem ști la sigur, asta e cum se simte dumneaei – se vede că pe de o parte e mulțumită de unele dintre glumele *Moftului român*, iar pe de altă foarte supărată pe modul nostru de a vedea lucrurile. N-avem alt ce răspunde decât că cu de toate nu se poate, că orice lucrare omenească este

¹ În text, greșeală de tipar: „amintiri“.

² A! drace! Literal: A! flaut! (fr.).

³ Din flaut (fr.).

⁴ Acest nume revine și în istorioara spiritistă: *Olga și Spiriduș*, pe care o dăm în volum. Să fi fost o intenție de insinuare aluzivă, la o persoană din anturajul lui Hasdeu?

totdeauna sortită a nu fi perfectă, deși nu imperfectibilă. Dama își însoțește criticele cu această măgulitoare întrebare:

„Nu-i păcat ca autorul *Nopții furtunoase*, *Făcliei de Paște*, șcl. să publice asemenea gazetă de *bas-étage*¹?“

Răspundem: O fi! însă autorul în cestiune s-a socotit că, pe potriva puterilor sale intelectuale și pe potriva cererii, a oferit destule mofturi până acuma onor. public român. „Ia să dau la lumină și ceva serios!“ și-a zis el, și a scos *Moftul român*, care, slavă domnului! până acuma vedem că merge bine: n-avem de ce ne plânge!

Și mai la urmă, ce să mai vorbim una și alta! Nu poate cineva mulțumi pe toți bărbații, darmită pe toate damele!

POLEMICĂ ÎN PERSPECTIVĂ

În ultimul moment, punând mâna în mare grabă pe un număr al *Constituționalului*, simțirăm că spiritualul oficios, liric la zile mari, dă să ne muște. E vorba de o notiță, plină de spirit de aminteri, intitulată *Știre falsă* – o rubrică de invenție proprie, care va rămâne clasică în jurnalistica noastră – în care foaia, cu frecventele „poiene misterioase“ și cu „mirosul de smirnă“ atât de necesar în situație, ne impută că n-avem destulă sare și că de aceea noi cei de la *Moftul român* „am fi comandat la Ocnele-Mari un vagon de sare, care încă nu ne-a, sosit!“

A! mii de poiene misterioase și de bombe! asta este prea mult! E o provocare în regulă, pe care ne-o fac spiritualii oficioși.

O primim! A! va fi o polemică foarte caldă. Până atunci le zicem adversarilor noștri cu poetul:

„Când mănânci așa iahnie
Nu mai face gălăgie!“

Iar dacă-i vorba de sare, mai bine confrății s-ar gândi nu la noi, ci la iahnia dumnealor; ori, în fine, dacă le place și fără sare, să le fie de bine!

Atât pentru azi! La luptă în curând! La luptă, se înțelege nu dreaptă, căci la iahnie nu ne putem pune cu spiritualii noștri adversari.

¹ Calitate inferioară, ordinară (fr.).

UN TENOR SCĂPĂTAT

E frumoasă și strălucită cariera cântărețului. Adevărat că el nu poate lăsa nici o urmă vădită a talentului său, decât doar atestările contimpuranilor. Dar pot acestea să ne dea impresia ce ne-o producea chiar talentul cântărețului; a murit? nu lasă în urmă-i decât o vagă suvenire. Așa e cântărețul, așa actorul, tot așa orice executant instrumental.

Și poate tocmai pentru că sunt așa de ingrate după moarte aceste cariere, ele sunt așa de încoronate de glorie și de răsplată materială în viață: e o dreaptă compensare pe care publicul le-o dă instinctiv.

Prin contrariu ne-am explica de ce producătorii intelectuali, aceia cari după moarte lasă un patrimoniu durabil care să facă onoarea neamului lor, nu primesc, în cele mai multe cazuri, de la contimpurani decât spanac.

„Domnul acesta – gândește cu drept cuvânt lumea – are să capete de la copiii noștri destule laude și chiar statuie; asta o să coste destui bani: i-ajunge atâta; acuma să se mulțumească cu cartofi copti!”

Așa, Millo, care a dus o viață strălucită trăind ca un prinț, astăzi la adânci bătrânețe vegetează într-un ungher, uitat aproape de toți; iar lui Eminescu, care a dus o viață de pârilit, îi plouă onorurile, elogiurile și busturile.

Strălucea într-un timp oarecare pe scenele europene un faimos tenor italian *di primo cartello*¹.

Ovațiuni, buchete, coroane, ode și sonete, mai mult sau mai puțin cu știrea impresarului; daruri scumpe de la doamne, mai mult sau mai puțin fără știrea bărbaților respectivi; și aur... o mină: California toată într-un *do diez!*

Dar, vai! ce se-ntâmplă într-o zi? Artistul simți că-l răcăie în gât...

„O indispoziție trecătoare!” – își zise el – și seara s-a amânat reprezentația.

Din nenorocire, însă, a doua zi, a treia și cele următoare, indispoziția a persistat... Până în cele din urmă s-a convins omul că glasul i s-a stins... California s-a sleit: adio, glorie și fericire!

Nesocotit ca cea mai mare parte dintre favoriții muzelor, el trecuse prin valurile de aur cum trece câinile prin apă: nu se lipise de el o picătură.

Ce să facă dar?

¹ De rangul întâi (ital.).

A coborât încet-încet treptele scenelor celor mari și s-a dus la teatrele de a doua mână, apoi de a treia și așa tot mai jos până când d-abia mai putu fi admis să zbiere pe un teatru de subprefectură.

Aci însă era dificil publicul, tocmai poate pentru că plătea locul întâi un franc și jumătate, iar galeria 20 de bani... și se juca de două ori pe săptămână.

Întâia seară, debutul „*ilustrului*“ tenor.

Emani... Ruina apare: satisfacție mare în public. La primul recitativ, răceală, începe cavatina... murmure. La cadență... fluieri, țipete, urlete: *Fuori! Abbasso! Mascalzone! Alla porta!*¹

Tenorul nostru rabdă și urmează acompaniat de un zgomot infernal.

A doua seară *Trocatore...* același succes.

A treia *Lucia*: apariția lui Edgar este primită într-un mod îngrozitor.

Atunci tenorul face semn publicului că vrea să vorbească. Deodată zgomotul se oprește. Artistul se apropie de rampă și spune:

„Doamnelor și domnilor,

Știți dumneavoastră cât sunt eu plătit aici ca să vă cânt?... 20 lei pe seară... Ei! Nu cumva o să pretindeți să vă cânt pe 20 de lei ca pe zece mii?... Apoi dacă aș putea cânta cum știu eu, aș fi ajuns să cânt aici la dumneavoastră?“

Micul spici al marelui tenor a produs efect. El a făcut o bună schimbare în opinia publică locală și artistul a putut obține acolo câteva zile-fericite la sfârșitul carierii lui pierdute.

Rar publicul, afară de cel român se-nțelege și îndeosebi de cititorii *Moftului român*, are conștiință de ce poate și are drept să pretinză!

O REPLICĂ

Am avut onoarea să declarăm o dată că nu punem mâna pe *Constituționalul* decât la cea din urmă nevoie; ca să te hotărăști a te pune la așa lectură serioasă, e treabă mare. Oricum însă, ești om și trebuie să te impui, ș-așa am văzut că spiritualii oficioși cu „poienele misterioase“, urmate de „binefăcătorul miros de smirnă“, ne răspund la notița din numărul nostru trecut: în ruptul capului, ei țin „să mai facă gălăgie“.

Într-o „știre falsă“, dar umplută de spirit, ca după obicei, spun că cei de la *Moftul*, nemulțumiți cu sarea națională, am avea nevoie să căutăm sare la Atena. Adică cum, la Atena?

¹ Afară! Jos! Afară! (ital.).

Dacă e vorba de Atena propriu-zis, ca aluzie la origina noastră mai mult sau mai puțin neromânească, răspundem: aducă-și primul redactor al oficiosului aminte că la noi, la gazete, e greu să găsești pe toți români *pur sang* „fără cusur“ originar. Un redactor mai la urmă e destul să nu fie nerod până să se crează de spirit fără să fie; acela e-n adevăr cusurul principal, căci acela se vede în public; celelalte privesc familia respectivă...

Dacă însă e vorba de Atena cu privire la sarea atică, apoi asta s-o recomande cine ar avea măcar atâtica.

P.S. – *Moftul român* pune un premiu de 20 de lei pentru acel care va găsi în *Constituționalul* o vorbă de spirit.

Condițiile concursului: bucata adusă la concurs, rugăm, dacă se poate, să fie originală.

CUGETĂRI

1

Evangelistul ne spune: dacă-ți dă cineva o palmă, întoarce obrazul tău și pe partea cealaltă.

Bunătatea moralistului putea merge și mai departe: dacă prinzi pe cineva la nevestă-ta, cere-i pardon și poștește-l și mâine seară.

2

Într-o serată literară, opiniile cele mai sincere sunt adesea căscaturile.

3

Artistul trebuie să fie bărbat – muzele sunt femei.

4

În politică, un om fără principiile noastre e un om pierdut; el se poate regăsi când ni le îmbrățișează.

5

Deplorabil te poate face oricine; numai tu însuși te poți face ridicul.

LA TRIBUNAL

- Pune mâna pe cruce și zi după mine.
- Lasă, domnule prezident, știu eu (*jură*).
- Nu uita că legea pedepsește pe martorii cari nu spun adevărul.
- Lasă, domnule prezident: ce Dumnezeu! atâta lucru să nu știu?
- !?
- Sunt martor de-atâta vreme!

CHEȘTIUNI MILITARE. – PROGNOTICURI RĂZBOINICE. FUMURI DE CUCERIRE

Depeșe cifrată a împăratului Germaniei către regele României:
Extraurgentă:

„În România ai tu tunuri bune?
Răspuns plătit zece cuvinte.“

Răspunsul regelui României:

„Da; așa zice directorul Regiei; dar eu obicinuiesc havane austriace.“

O PILDĂ

A fost odată un francez, un anume marchizul *de Bievre*, care a rămas până acum vestit pentru calambururile și jocurile sale de cuvinte, și cu drept cuvânt. Fiindcă își repeta glumele lui foarte des, oamenii târzii la pricepere îl bănuiau totdeauna, chiar când vorbea cu înțeleș propriu, că face un calambur.

Așa odată, marchizul de Bievre, ieșind de la curte, pofteste în trăsura lui pe un conte:

- Domnule conte, mă rog.

Contele stă și se gândește: „Iar un joc, de cuvinte desigur!“ Și se gândește. După câteva momente, zâmbind:

- Domnule marchiz, nu-l înțeleg; e greu.

- Nu, domnule conte, nu-i nici un calambur. Pofțiți, e târziu, ne-asteaptă la dejun.

SFATURI

1

Preferăți săpunul român cașcavalului străin: o industrie națională nu se poate întemeia decât cu oarecari mici sacrificii din partea consumatorilor!

2

Nu ziceți niciodată unei dame: vă cunosc de când eram copil – ci: vă cunosc de când erați copilă.

3

Nu căutați totdeauna inspirația la un kilometru, ea ne stă foarte adesea sub nas – dacă n-o găsim, e că poate ne uităm pe deasupra ei prea departe.

4

Luați o jumătate de afirmare a unui ziar opozant și amestecați-o bine cu o jumătate de dezmințire a unuia guvernamental – iată o rețetă adeseaori bună pentru a afla adevărul.

METEOROLOGIE

De două luni n-a dat o picătură de ploaie. Recolta este serios amenințată. Niță Pistrui și Mitru Buzatu vorbesc cu boierul, proprietarul.

Mitru (scărpinându-se-n cap): ...Și d-aia inisem pa la ‘mneata..., zic: hai să mai mergem pa la boierul, că uite cu pustia asta de secetă... ne-am prăpădită de tot de tot!

Boierul: Apoi nu mai ține mult seceta, Mitreo; mâine, poimâine, plouă.

Niță: Să dea ‘Mnezeu! da nu-mi ine a crede, boierule.

Boierul: Dacă-ți spun eu! Sigur.

Mitru (învârtind căciula în mână): De!... Poate-o hi știindă boierul, vere Niță...

Niță (scărpinându-se): De, poate o hi știindă (*uitându-se pe cer*), da... vorba... nu prea are semne...

Boierul: Ce-ți spui eu! Aici la barometru scrie. Uite cum s-a lăsat de jos limba.

Niță (zâmbind sceptic): De!... mai știi minunea!

Peste noapte, furtună grozavă... Și-apoi ploaie... ploaie trei zile... o săptămână... două.

De o lună plouă-ntruna. Niță și Mitru se-ntorc la boierul.

Niță (intrând cu căciula-n mână și-nvârtind-o): Uite ce e, boierule, vorba ine, de ce inisem noi pe la 'mneata.

Mitru (scărpintindu-se): Ia vorbeam și cu Tudorache al Păunii să iie și el, da pasămite s-a dus să caute un bou, de s-a rătăcit, că ita ca ita, cum o știi și 'mneata, dar-ar lupu-n cornu ei...

Niță: ...Inisem să te rugăm de-o istorie.

Mitru: ...Că ziceam că de! și 'mnitale-ți pasă, dacă-i la o adică...

Boierul: Ce?

Niță: Vorba ine că adicătelea, să nu hie cu supărare, vorba lui nea Mitru, și 'mnitale ți-ar fi bine, că trecui pe colea pe devala de la aria nouă; să vezi grăul... e culcat de tot de tot... l-a prăpădit ploaia... boierule.

Boierul: Ei, ce?

Niță: Ine vorba... că dacă nu te-i supăra...

Boierul: Ei, ce? spune.

Mitru: Vorba e, inisem pa la 'mneatale să te rugăm dacă poțtești, să-ți faci pomană să mai dai cu deștu la bulametu ăla, să-i mai potriiești limba...

Niță: ...Că ne potopește de tot ploaia asta, stare-ar pustie!

EPIDEMIE

Primăvara, cu toată reputația pe care au vrut poeții să i-o facă, este anotimpul epidemiilor: pneumoniile, pleureziile, scarlatina, gâlcile și mai presus de acestea o altă serie tot așa de grozavă: concerte de binefacere, reprezentațiuni în beneficiul unei familii mai mult sau mai puțin sărace, în profitul unui tânăr sau al unei tinere debutante, care încă de acum cincisprezece ani promite atât de mult, sau, în fine, pentru înființarea unei școli române *in partibus infidelium*¹, ori pentru ridicarea bustului unui nemuritor răposat, care a vegheat să și-l ridice singur încă din viață șcl.

Despre pneumonii, pleurezii, scarlatină, gâlcii șcl. d. dr. Babeș a dat și då totdeauna regulat cu o lună de zile înaintea votării bugetului – nu de altceva, dar fiindcă se nemerește tot primăvara să se voteze și bugetele – toate instrucțiunile necesare publicului; ele se rezumă în câteva cuvinte bine simțite: feriți-vă de apa filtrată după altă sistemă decât sistemul Babeș – sistemă eminamente națională și istorică, cu piatră acră.

Este, credem, de datoria noastră să dăm la rându-ne instrucțiunile necesare pentru a preveni epidemiile din seria a doua. Aceste instrucțiuni

¹ În Turcia, pentru aromâni („printre pagini”, lat.)

vor fi scurte, ele nu cer nici un aparat special și le dăm gratuit poporului nostru așa de încercat în privința aceasta în timpul din urmă. Iată-le:

Ocoliți locurile frecventate de artiști, mai cu deosebire tragici și comici.

Evitați pe mama și pe soțul tinerei debutante care promite de atâta vreme un viitor deja trecut.

Când un om ras peste tot obrazul, sau o damă de la Comedia Română vă întâmpină cu ochi lacomi și cu surâsul pe buze – căutați numaidecât în fundul imaginației o călătorie depărtată la care trebuie să porniți chiar astă-seară, sau un doliu de familie, care vă oprește de a asista la petreceri publice, sau cel puțin o boală nervoasă, care vă obligă să vă culcați seara de la opt. În cazul cel mai rău: ați uitat punga acasă! luați biletul pe datorie și mergeți apoi de-l înapoiați în seara de reprezentație la casă, fiindcă ați plecat la țară încă de ieri.

Dacă ați avut nenorocirea să nu puteți lua la vreme aceste măsuri profilactice, și n-ați putut scăpa neîncălțați cu un bilet, nu mergeți la concert sau reprezentație: veți găsi Ateneul sau teatrul încuiat:

„Din cauză de indispoziție concertul se amână pentru altă dată“.

Feriți-vă primăvara de epidemii!

REFLECȚII

Reflecția unui fotograf. – Omul este un animal care pozează. *Reflecția unui papugi.* – Vulgul vrea să fie încălțat: deci, să-l încălțăm!

„MOFTUL“ ÎN FAȚA OPINIEI PUBLICE

Fără glumă, sunt oameni cari dau prea multă atenție și importanță *Moftului*; nu ne așteptam la atâta onoare. Critice aspre se îndreptează asupra-ne: ba că nu suntem serioși; ba nesărați; ba ne batem joc de națiune, de patrie, de idealurile mărețe etc., că ne batem joc până și de morți; că suntem o primejdie publică, o nenorocire pentru generațiile tinere, un virus social, o gazetă pornografică, ce ar merita să fie suprimată pe cale polițienească și pe care cineva nu o poate lua decât cu cleștele.

Mai întâi s-o luăm, metodic, de la coadă. Pe noi ne importă numai să ne citească publicul; apoi ne-o lua cu mânușa, cu cleștele ori cu mâna goală, de asta puțin ne pasă, și nici nu poate fi altfel, de vreme ce ne cunoaștem lumea și știm că, dacă e vorba de așa ceva, partidele

politice au obiceiul să nu atingă organele de păreri deosebite altfel decât cu cleștele: așa iau liberalii *Timpul*, așa conservatorii *Voința* șcl., căci, într-o țară constituțională ca a noastră, ce poate inspira un adversar „infam” alt decât dezgust?

N-am râs de morți, feritu-ne-a Dumnezeu! am glumit numai despre mofturile debitate la ocazii funebre de către cei vii. Nu putem fi un ziar grav, fiindcă ne-am propus dintru început să ne ferim de asta, și ne-am propus-o pentru că, după o matură socoteală, am văzut că presa română are destule organe grave.

Nu ne batem joc de România și de românism, vorbe care se pronunță și se scriu cu un singur *r*, ci de *rrromânism* și de *Rrromânia* cu trei *rrr*; nu de popor, vai de capul lui! râd destul atâția de el! ci de *poppor*, ba câteodată și *bobbor*, când e *rromânul* „supărat” și răgușit de supărare.

Ce-i drept, în politică parcă găsim până acuma chinorosul preferabil cotonogelii – nu ca chestie de culoare politică, fiindcă noi, ca niște moftangii sinceri, mărturisim că nu facem parte din nici un *marre partid historic!* – dar pentru cuvântul că chinorosul cu spălătură tot se ia, dar bătaia, după cum spune înțeleptul proverb, nu se mai întoarce.

Spunem pornografii?... Sfidăm pe cineva să ne arate un șir pornografic în *Moftul*. Al! dacă ar veni să ne interpreteze un Machiavel sau un Talleyrand, care se lăuda că din trei rânduri ale unui scriitor îl poate face să merite spânzurătoarea, se-nțelege că ne-ar băga la ocnă – neavând la noi pedeapsa capitală.

Dar la ocnă ne-au și trimis aceia cari ne imputau că n-avem destulă sare. Despre sare, ce să zicem? are omul câtă poate avea; dar și la aceasta avem o apărare: cel ce se știe a nu avea nici o lipsă în această privință, acela să ne arunce întâi piatra. Și ce-i drept numai unul s-a găsit până acuma așa de nevinovat, *Constituționalul*.

Că umblăm după câștig și am ales scandalul ca mijloc, asta ce e drept e cam așa; dar „scandalul” este pare-ni-se un cuvânt prea aspru, „moftul” credem că e de ajuns.

În fine, la amenințările cu suprimarea mai mult sau mai puțin apropiată a *Moftului*, strigăm sus și tare că Pactul fundamental, pe care și l-a dat Națiunea în suveranitatea ei, și toate *inst’uțiunile* noastre liberale se opun categoric la așa ceva. Mai la urmă, care guvern ar fi nebun să calce *Cons’tuțiunea*, să facă scandal pentru un „Moft”. Unde mai pui apoi că noi totdeauna vom fi de principiul că cu guvernul s-o lăsăm mai domol decât cu opoziția.

Ce, am fi copii? de-abia ne-am înjghebat o redacție cu două mese și trei scaune; să ne pomenim cu *bobborryl* „supărat” că vine și ne strică

mobilele și poate și cu ce ședem pe ele? Doamne ferește!... s-a mai întâmplat.

Ș-acum, dragă cititorule, după aceste deslușiri, urmează, te rugăm, a ne citi mofturile; fii indulgent cu slăbiciunile și prostiile noastre; ia-ne în nume de bine glumele, și nu uita că și un „Moft“ ca acesta reclamă oarecare necaz și bătaie de cap:

En faveur du badinage,
Faites grâce à la raison.¹

ELOCUENȚA

Auzite la o întrunire publică:

„Ciocoi vor să meargă mai departe: ei vor să calce în picioare tot ce e mai înalt, religiunea, pentru ca apoi să ne poată pune taxe ca să ne omoare și să ne îngroape de vii și apoi să ne sugă toată sudoarea de la care atârână viitorul copiilor dumneavoastră, pe când ei se resfață la putere, susținuți de *cineva* mai sus pus în contra voinței aceloră ce le strigă: până când? Iată viitorul pe care l-am văzut de mult realizat sub guvernul reacționar!

Însă nu! Reacțiunea nu va reuși să asasineze o națiune care a știut așa de bine să moară la Plevna... etc.!...“

Auzit la înmormântarea unui om politic:

„...Decedatul era dintre acei bărbați cari-și ridică din viață un pedestal, de unde numele lor zboară din gură în gură și din secol în secol! Marile principii sunt totdeauna baza puternică și solidă care face frontispiciul oricărui edificiu național: răposatul era dintre² aceia. Fără asemenea răposai, o națiune nu poate trăi. Să luăm dar cu toții stindardul patriotic care era infiltrat în vinele și-n inima ilustrului decedat, pe care-l plângem că nu mai este între noi, și să-l punem în fruntea noastră...”

POETUL ȘI „MOFTUL“

M-am întâlnit alaltăieri cu poetul Caton X..., unul dintre cei mai talentați parnasieni români. El se afla într-o dispoziție de spirit cu desăvârșire sumbră: scrisese toată noaptea o poezie și acum mergea la

¹ De dragul glumei./Fiți îngăduitori cu adevărul (fr.).

² Corectat după *Moftul român*, 1893; în *Calendarul Moftului român* lipsește „dintre”.

cafenea să bea un capuținer. Am intrat în vorbă. Omul acesta, cu drept cuvânt, e amărât de tot ce-l înconjoară. El se vede nenorocit într-o epocă și într-o țară unde talentul serios nu este apreciat și unde numai mofturile fac parale. Dar să dăm aci, mai bine decât o descriere, întreaga conversație ce am avut-o cu poetul: acest interview este plin de interes.

Eu: Salutare, ilustre Caton.

Cat.: Salutare.

Eu: Ce mai faci?

Cat.: Ce să fac... trăiesc... vegetez (*zâmbind sumbru*). N-am dormit toată noaptea... m-au torturat niște terzine.

Eu: Și le-ai reușit cel puțin?

Cat. (fără nici o falsă modestie): O! eu le reușesc totdeauna terzinele. (*O tăcere.*)

Eu: Aproposito, ce zici de *Moftul* nostru?

Cat. (aci dezgustul dispare de pe figura poetului, dând loc la o încredințare, care nu ține decât o clipă și dispare ca să dea loc iar dezgustului): Ce vrei să zic? dacă sunteți, cum văd, mulțumiți...

Eu: Slava domnului! merge.

Cat. (dând din cap dezolat): Da, da, merge și o să meargă, nu mă-ndoiesc; astea sunt lucrurile cari merg la noi: prostiile, mofturile – literatura serioasă nu merge. De la început am știut, văzând numai titlul *Moftul*, că o să reușiți. Iată țara în care trăim, iată publicul nostru, îi dai ceva sănătos și muncit...

Eu: Dar îmi pare că și *Moftul* e sănătos și muncit...

Cat. (izbucnind): Sănătos și muncit... *Moftul?* A! Asta e prea mult! o foaie fără nici o sare, fără nici un pic de talent, plină de pornografii, și care lovește în tot ce e ideal, mare și sfânt, care toarnă otrava batjocurii în spiritele din lumea asta și din cealaltă, împingând pe tineri la scepticism, la antipatie contra tuturilor frumoaselor formule clasice ale patriotismului și ale artei! Sănătoasă?... o foiță infamă, care nu respectă nici morții, parodiind discursurile funebre!

Eu (dezmeticindu-mă din amețeala în care m-a aruncat cascada de elocuență): Dar în fine...

Cat. (mai violent): În fine, în fine mergeți înainte: asta reușește la noi. Bateți-vă joc de tot, de cer și de pământ, de vii și de morți, de „noi și de voi“. Ați găsit coarda care place unui public fără ideal și fără busolă morală; corupeți-l și mai mult decât este corupt; rătăciți-l mai departe pe căile necunoscute și-ntunecate ale scepticismului, ale blazării și lepădării de cele sfinte.

Eu (umilit): Oricum, mi se pare că...

Cat. (întrerupându-mă cu adâncă amărăciune): A! ce țară!

Eu (mâhnit): Și eu tocmai vream să te-ntâlnesc, ca să te rog să colaborezi.

Cat.: Să colaborez eu la *Moftul*? să-mi prostituiesc pana cu pornografia și insanități?! A!

Și zicând el acestea, am intrat amândoi la Fialcowsky. Cu multă diplomație și cu puțină cafea cu lapte, am obținut pentru cititorii noștri frumoasa lui poezie *Erato, scapă-mă*, această minune de rime și de fantazie, pe care o dăm mai sus, în numărul de astăzi.

Le-am citit aceste terzine în ședința plenară la redacție și am exclamat cu toții:

„Ei! Cine mai poate scrie ca Caton? Frumos, nobil, admirabil talent!“

Dar când te gândești cu câte amărăciuni este legat talentul unui poet ca Caton, atunci îți vine să zici: mai bine că nu am talent ca Caton. Noroc că nu sunt, că nu pot fi ca el! Mi-e frică de deziluzie și decepție! Nu vreau să trăiesc, nu vreau să beau, nici să mănânc atâta amar ca Caton: am groază de intoxicațiune prin capuține!

CACOFONIE

În momentul când punem sub presă și când nu e chip să mai facem corecturi, un amic indiscret (un deputat independent), aruncându-și privirea din întâmplare pe probele paginilor noastre, exclamă indignat:

– A! aceasta este un scandal. Cacofonia cu care se termină articolul dv. *Poetul și „Moftul“* este neiertată. Căci să vă pun imediat într-o dilemă. Din două una: ori ați făcut cacofonia fără intenție, ori ați făcut-o cu intenție... Apoi dac-ați făcut-o cu intenție, ați căutat cu dinadinsul efectul pornografic și n-aveți scuză...

– Nici o scuză? am strigat eu exasperat de strânsura inestricabilă a dilemii. Nici o scuză! (Cu glas tare.) Mai întâi, jur pe sfânta constituțiune, care garantează libertatea presei, câtă vreme aceasta nu e în opoziție! jur pe sângele martirilor de la 14 martie 1888, căzuți pe baricade la Orfeu, în Piața Teatrului și-n strada palatului! jur pe toate idealurile politice, economice, financiare etc. că cacofonia a rezultat numai din iuțeala condeiului!

(Și mai tare.) A! dar să admitem că este intenționată. Ei! și? pentru o mică cacofonie nenorocită, vrei d-ta să ne faci să credem că merităm ocna pe viață? Dar d-ta, care ești deputat, tocmai d-ta să te revolți? Dar unde se aud mai multe cacofonii decât în Camera dv. reacționară? Dar cine, în plin Parlament, din cauza a două inocente inițiale, a lipit la trei

colegi infamele sobrichete¹ pe cari cerneala noastră ar roși să le scrie aici? De unde ați scos dv. că Camera să aibă singură privilegiul cacofoniilor? Și ce este această școală iezuită, nedemnă de veacul XX [sic] care consistă în a învinovăți pe altul că uzează moderat de ceea ce d-ta abuzezi mereu? Și nu uita, domnule, că noi cel puțin avem scuza că cacofoniile ies din vârful condeiului, iar nu din viu grai!

MOFTURI

1

Spicuiuri din diverse carnete:

Al unui pesimist – Se spune că nu-i amor fără stimă... cu toate astea eu iubesc omenirea.

Al unui critic – Fiecare stană de marmură e o nucă al cărei miez este o Venus sau un Apollo; trebuie să știi numai să dai binișor coaja la o parte.

Al unei înamorate – El!

Al unei cochete – Ei...

Al unui artilerist, tată de familie – Păziți-vă copiii de Crup²!

Al unui fotograf – A flata... aci stă toată diplomația.

Al unui lampist – Nu fumați...

2

Politica la Kubler³:

Un guvernamental dinastic (cu ifos): Fiu-meu trece premiul întâi cu Coroană.

Un opozant antidinastic (cu pică): Se-nțelege, dacă sunteți vânduți Neamțului!

3

La jurați:

Martorul X..., un fel de n'nea Ghiță, băcan fudul, „comersant, dom'le!“ a depus jurământul.

Prezidentul: Ai cunoscut d-ta pe servitoarea Maria?

Martorul (cu multă dignitate): Eu n-am a face cu servitoarele, dom'le!

¹ Porecle (fr. *sobriquets*).

² Joc de cuvinte: *crup* (anghina difterică) și *Krupp*, uzinele de armament.

³ Cafenea bucureșteană.

Micului Spanacovici îi place mult să se uite la jocul de maca ce se face la *papa* regulat în toate serile. Profesorul îl întreabă la examen:

- Spune-ne, zece și cu zece cât fac?
- *Bac!*¹ răspunde micul Spanacovici.

Junele galant (cu avânt): Domnișoară, ce zici de luna asta splendidă? de parfumul teilor și de aerul răcoros al serii, cari ne-m-bată... ne transportă...?

Domnișoara (cu dignitate): N-avem obicei!

Iorgu, distrat, către Lina, cu dragoste: Mișo puică...

Lina, distrată, către Iorgu, asemenea: Ce, Micule dragă...?

Micul Spanacovici se-ntoarce de la examen. Madam Spanacovici mama îl întreabă:

- Spânăcel dragă, ce notă ai luat?
- Nouă, mamă.
- Bravo!
- Da; trei la matematică, trei la gramatică și trei la istorie.

Din carnetul unui pungaș.

Iarna... la-nchisoare,

Vara... la răcoare.

Mititelul Spânăcel Spanacovici, rămas repetent, se consolă:

- Mai bine; tata e republican, e-n contra Coroanei.

– Fie, cocoană Marișo, turbat îți vine astăzi cu trandafirul ăsta alb în părul dumitale negru... E lucru mare...

- Cu plăcere, dar nu se poate!

¹ Nimic, zero, la jocurile de noroc.

C.F.R.

Raport către șeful mișcării,
din partea șefului unei gări

„În noaptea de... frânarul Ioan Popescu având serviciu de zi și fiind de ieri beat, care dormise la vagoanele încărcate cu vinuri și pesemne a abuzat prin efracțiune, sosind trenul de marfă 203, manevrând în stare de beție, a fost apucat între două tampoane și omorât, lucru care i s-a mai întâmplat de atâtea ori mai ales având serviciu la vagoanele cu băuturi.“

SMĂRÂNDIȚA

Roman modern

I

Fata mamei Ilinchii era bălană, plăviță, cu părul galben-auriu ca spicul grâului copt, răscopt, tocmai cum e bun de secerat, cum e pâinea a bună de mâncat și-i place puiului golaș de pitpalac să-l ciugulească și să-l înghită pe nemestecate în gușa lui îmbrăcată în puf bogat, moale și dulce.

Smărândița mamei Ilinchii era tânără ca o dimineață de primăvară caldă, blândă, senină, mănoasă și încropită, când ciocârlia se avântă și-și dă drumul, nebună, săltătoare, zglobie, pe aripele vântului ușuratic și zburdalnic, spre a arunca, către cerul albastru și limpede, ca peruzeaua cea mai nestimată, ciripiturile ei argintii și călduroase, aprinse, fierbinți.

Copila avea ochii negri, negri ca mura de pădure coaptă, răscoptă, cum e când e bună de mâncare, dulce și acră; dulce, nu să te leșine pe inimă; acră, nu să strepezească dinții, ci dulce și acră, acrișoară și dulceagă cum îi place și ursului, cât e el de ursuz și de nemulțumitor, s-o guste.

Subțirică de se-ncovoia ca o nuia de corn verde, când o fluieri în vânt cu putere, și răsărită ca o ramură de garoafă bătută, căreia stă să i se deschiză-n vârf bobocelul ascuns, care de-abia așteaptă să-i plesnească gogoșa ca să te îmbete cu mirosul său din destul, arătându-și vesel frunzulițele catifelate și crește ca o horboțică de borangic subțire de poți să-l spargi cu limba.

Așa era copila Ilinchii, a Ilinchii, o gospodină bătrână, cinstită, harnică, vioaie, cuminte, neobosită și neodihnită, care începea munca de cu noptica, până să nu înceapă cocoșul cel berc, fala satului întreg,

să cânte la cântători *cucurigu gagu*, de cotcodoceau toate puicele și găinele, ba și cloștile pe cuibarele lor.

Și muncea și făcea pânză în patru ițe, fote și catrințe bătute și marama de borangic și velințe și scoarțe în zece fețe și chilimuri pestrițe și plocate flocoase și altițe cu cocoșei și păsărele și flori în fel de fel de ape, și toate le făcea.

Iar Smărăndița mării llinchii mergea cu Murgana la apă, s-o adape, și cânta un cântec duios, plângător, o doină jalnică, molică, domoală, pătrunzătoare, de răsuna peste toată valea-nverzită, înflorită și smălțată cu brebenei, viorele, didiței și micșunele, galbene, roșii, albastre, pestrițe de toate neamurile și de toate fețele.

Mama ei muncea toată ziua, cât e ziua de mare, de mândră, de albă, luminoasă și lungă și blagoslovită de Dumnezeu, muncea și lucra și-și bătea capul și mintea și gândul și zicea în sufletul ei:

„Helbet! Dumnezeu o fi bun și cu noi!”

Și Smărăndița cânta și mâna pe Murgana la izvor, la șipot să-i dea apă proaspătă, rece și curată din inima pământului, și Murgana făcea: *Muu! muu!* după ce bea; și Smărăndița, nebună, zglobie, ca un fluture împistruiat pe aripe cu toate fețele câmpului și stelele cerului, răspundea mângâind-o pe Murgana:

– Helbet! Murgano, lasă că o fi bun Dumnezeu și cu noi!

Dar pe urmă, se gândea ce se gândea și o podidea plânsul, și plângi și plângi și plângi, de curgea din ochii ei mai bogat, mai limpede, mai cald decât din șipotul rece, în care Murgana se juca cu botul ei dulce, moale și care mirosea a lapte muls numai de-atunci.

Murgana, după ce se mai odihnea, iar bea, și bea și bea, și apoi se uita la stăpâna ei și iar bea. Și Smărăndița zicea oftând:

– Aide, Murgano, sora mea; aide acasă: ne așteaptă mama... Mama?... nu!... ne așteaptă bătrâna...! Bătrâna? nu!... ne așteaptă... Doamne! Doamne!... ne așteaptă nenorocita!

Și Murgana părea că înțelege, părea că pricepe, părea că pătrunde și-și tălmăcește limpede și pe de rost dorul fetei... Și nu mai vrea să bea și pleca, și Smărăndița după ea.

Și șipotul rece în urma lor sta pe loc și plângea mereu... De ce plângea Smărăndița?... De durere!

De ce o dureau pe Smărăndița?... O dureau că se gândea...

La ce se gândea Smărăndița...

La ce?...

Sus pe dealul înalt, între salcâmii cari aruncă departe-departe talazuri-talazuri de un miros îmbătător, adormitor, omorător de dulce, amețitor, din ploaia albă ce cerne din crăcile lor verzi, pe o pajiște împodobită cu mii și milioane de pestrițături de flori, cari mai de cari întrecându-se în mândrețe, în strălucire, în fețe și în miresme, stau casele proprietarului, albe, drepte, înalte, mari, bogate și fudule, cu pridvorul lor cu stâlpi subțiri și încârlionțați, cu gârliciul beciului răcoros și tainic, plin cu butii de pe vremuri, cu alb, roșu, negru, profir, de-ți aprinde sângele în vine să fii măcar bătrân dintre oltenii lui Tudor Vladimirescu. Și gârliciul este închis cu două uși cu găuri lucrate-n struncărie, de vine fiecari două găuri una în câte opt colțuri și alta în câte douăsprezece, și încuiate cu un lacăt mare și gros cât o ploscă de nu-l poți sparge să se puie cinci voinici cu topoarele pe el.

Strălucește și bate la ochi de departe, hi! hi! tocmai de un sfert de poște boierească, tocmai de pe dealul de dincolo de moara lui moș Tănase Cârnu, bătrânul care are nasul tăiat de când venea turcii puhoi peste biata țară, că și spune bătrânul:

– Hei! hei! ce era pe vremea mea, voi n-ați apucat! Să fi văzut voi, dragii moșului!

– Da, ce era, moșicile? întreabă copiii și femeile, bărbații și fetele.

– Era nevoie mare, le răspunde moș Tănase.

Când răsărea soarele de primăvară, mândru, mare, aprins, rotund, și bătea drept în curtea din deal, sclipeau toate zidurile albe, de ți se părea că e o hârtie sclivisită ori o batistă spălată și-nălbită în două sute de ape.

Și care călător trecea pe acolo, ori pe jos, ori călare, ori în căruță, cu un cal, cu doi, cu trei, ori cu oricâți să fi fost, că era drum umblat și bătut, nu se putea opri să zică:

– Doamne! doamne! ce mândrețe de case, de parcă e un palat din poveste în mijlocul raiului!... Dar ale cui or fi, moșicile?

– Ale cui să fie? zicea Tănase, moșul bătrân, cuminte, liniștit, înțelept, domol. Ale cui?... Ale proprietarului.

Și oamenii ziceau încet:

– A! ale proprietarului!

Erau bătrâne casele proprietarului, dar proprietarul era tânăr.

Tânăr de vârstă era el, dar bătrân de suflet, și casele erau bătrâne de vârstă, dar trainice și tinere-n ziduri. Și se vedeau... se vedeau bine ori de unde din sat.

Dacă ieșeau dimineața în zori, când mugesc vitele spre pășune, ori la nămieș când e soarele-n puterea lui, de fuge vaca de muscă și stă la

adăpost de umbră, și rumegă, ostenită, gâfâind de zăduf, răsuflând tacticoasă și apărându-se alene cu coada, când la dreapta, când la stîngă, când în sus, când în jos, tot de ele dai cu ochii; tot pe ele le vezi fudulindu-se tot acolo în vârful dealului și seara dupe soare-apune, când se potolește lumea și se joacă toți copilașii și vin să ceară la mama, din găleată, lapte muls cald, fiecare cu covățica lui și cu bucățica lui de mămăligă, și zice:

– Mamă, dă-mi și mie, mămucă, că și eu am fost cuminte...
Și mămucă îi zice:

– Iacă nu ți-oi mai da și ție, că destul lapte ai supt cât erai mititel; să mai dăm și vițelușului, săracul! că el e de țăță... Dar tu ești flăcău mare... mâine-poi-mâine te ia la oaste... parcă te văz cogeamite ofițer!

Dar copilul, jumătate mândru de vorbele mămulichii, jumătate supărat că nu vrea să-i dea lapte, zice:

– Ba, eu voi lapte.

Și mama îl pupă și-i dă lapte în covățica lui; iar copilul zglobiu râde și bea laptele, și mama iar îl pupă.

Din tot satul ca din tot satul, dar de nicăieri nu se vede mai bine casele proprietarului decât din bătătura curată, măturată, dichisită și îngrijită de parcă e linsă, a mamei llinchii văduva, mama Smărăndiții.

III

Murgana vine acasă mugind cu botul întins în aerul răcoros și mirositor al serii și pare că cere copăița ei cu tainul de mălai măcinat de-adineaori, cald ca laptele, și galben ca aurul, și mărunț de juri că-i dat prin sită de mătase, măcinat boierește, cum numai la moara lui moș Tănase se poate macină.

Că are patru pietre și te întreabă, când vii cu sacul încărcat cu porumb de plesnește:

– Cum vrei să ți-l macin? mocănește, țărănește, negustorește ori boierește?

Și dacă zici *boierește*, apoi lasă-l pe moș Tănase: odată strânge șurupul uns cu săpun, și șterge și unge fusul cu seu de capră, și scutură bine piatra, și potrivește apa mai domoală ori mai iute, cum e tocmai potrivită, la socul al doilea, și numai începe să curgă bogăția pe zgghiabul de scândură lustruită în găleata pântecoasă, de ți-e mai mare dragul să vezi și să miroși și-ți vine să zici:

– Bogată și mândră țară!

Murgana a sosit și stă la poartă mugind plângător, prelung, leneș, ca copilul somnoros când vrea să zică:

– Mamă, mămucă, mi-e foame!

Smărăndica vine încet ștergându-și ochii negri cu șorțul alb, cusut cu flori mărunțele de jur împrejur peste tot.

Mama Ilinca sare să deschidă portița și Murgana dă năvală la copaia gata cu atâta gălbenet înăuntru, și Smaranda intră și ea și zice:

– Mamă, bătrânico! ți-era dor de mine? și o umflă plânsul cu hohot.

– Ce e, mamă? vai de mine! Ce plângi?

– Nu plâng, mamă... Ți s-a părut, mămuco dragă... Iacă vezi, acumă râz... Am fost o nebună... M-am gândit... m-am gândit... la tata.

Și Smărăndița se porni pe răs ca copilul nebun, vesel și fericit, care nu știe încă să-și posomorască fruntea curată și senină, să-și încrunte sprâncenele bălane și să-și muște buzele trandafirii, făcute toate într-adins parcă spre a râde și a înveseli pe mama bătrână, cum înveselește raza caldă a soarelui câmpia roditoare. Smărăndița râdea acumă, dar mama ei Ilinca nu râdea; ea își întorsese privirile de la copila ei; ea nu vrea să se mai uite, să privească, să vază pe copila ei. Îi era teamă, îi era frică, îi era milă și o dureau văzând pe această copilă dragă că plânge, că suferă, pe această copilă, care era singura ei mulțumire, singura ei fericire, singurul ei noroc pe acest pământ, după nenorocirile prin care trecuse, după atâtea ș-atâtea suferințe mari, groaznice, după atâtea nefericire înfiorătoare, înfricoșată, cari o lovise fără cruțare.

A! ea își aducea aminte acum iar prin câte trecuse, prin ce dureri scrâșnitoare, și parcă voia să gonească departe-departede gândurile negre și-ntunecate ca bezna adâncă a unei nopți fără nici o rază de lumină; ea vrea parcă să stingă de tot-de tot amintirea trecutului ei, ca să nu-și mai turbure fericirea blândă care-i alinase sufletul ei chinuit, măhnit, zdrobit. Smărăndița, fiica Ilinchii, asta era totul în lume pentru Ilinca, mama Smărăndiții.

Se gândea că această copilă, bucatică ruptă din soare, care dimineața se deșteaptă cântând cu glasul ei de zână din povești o doină domoală și pătrunzătoare, care toată ziua îi stă împrejur și-i luminează zilele ei veștejite și ofilite, care seara adoarme ca un copil de țâță pe prispa de pământ în poala mămuchii sub mângâierile mâinilor ei bătrâne, fără să poată afla vreodată cum s-a isprăvit basmul ce-i povestește mămuca – cine a biruit: Făt-frumos ori Zmeul? și a putut Făt-frumos să deschiză lacătul de aur și de diamant al palatului de cleștar cu iarba fiarelor, pe care i-a dat-o Zâna-zorilor a bună și miloasă, și să scape pe fata împăratului?... și a găsit floarea care, până să clipești o dată, mugurește, îmbobocește, înflorește și se scutură, ca s-o deștepte pe fată?... și a descoperit izvorul cu apă vie de soare

nevăzut, de jivine neatins, de suflet muritor negustat, cu care să-și vindece setea pe care i-a turnat-o în inimă săgeata otrăvită cu bale necurate ale Zmeului, până să se apuce la trântă dreaptă voinicește ? Se gândea că această copilă este copila ei și a lui Mitran... Mitran! Doamne! doamne! Și cum se gândea la el, își întoarse fără să vrea privirile către Smărăndița, care-n adevăr acuma râdea din toata inima.

– Vezi? mămucă bună, vezi? iacătă, râz; iacătă, nu mai plâng.

– Să nu mai plângi, mamă, zise Ilinca mângâind-o frumos și domol și pe obraji ei rumeni, și pe ochii ei negri, și pe părul ei plăviț. Vino de stai colea să-ți spuie mama un basmu, un basmu mândru.

– Tot cu Făt-frumos și Ileana, mămucă?

– Nu, mamă dragă; am să-ți spui astă-seară un basmu care n-o să te lase s-adormi; n-aș fi vrut să ți-l spui, ca să nu-ți întristez și să-ți posomorăsc sufletelul tău tinerel, dar m-am gândit că de! sunt bătrână, și n-ai auzit și tu la biserică pe moș popa cum citește la carte că omu-i ca iarba, zilele lui ca iarba câmpului! poate mâine-poimâine să mor...

– Mămucă! nu vreau! nu vreau eu să mori.

– Ei! mamă, tu ești tânără, tu nu știi: fiecare trebuie să-și facă rândul.

– Mămulică dragă...

– Și de-aia, m-am hotărât că trebuie să-ți spui odată ce mă arde pe suflet, trebuie să știi și tu. Nu se poate să mă duc lângă tatăl tău fără să știi și tu basmul meu.

– Spune, mamă dragă, te ascult, și-ți făgăduiesc că astă-seară n-am să mai adorm, măcar să știu de bine că m-apucă sfântul soare aici pe prispă cu capul în poala ta.

Smărăndița aduse din odăița lor de culcare o pernă și o rogojină, o așeză pe prispă, pe dasupra rogojinii puse un plocat, peste plocat o scoarță, pe urmă o velință, și pe dasupra un chilim, chilimul cel frumos și mândru, pe care a vrut să-l cumpere atâția boieri mari, dar mama Ilinca n-a vrut:

– Chilimul ăsta nu l-avem de vânzare, boierule; l-am făcut de zestre fetii.

Și după ce a așternut bine Smărăndița, un așternut moale ca într-un cuib cald, zice:

– Mămuco, aide și spune, nu mai pot de nerăbdare să te ascult.

– Aide, mamă dragă, să-ncep să-ți spui.

– Ilinca se așeză pe așternut și copila se culcă cu capul în poala mamei ei iubite.

Se înnoptase d-a binele și printre vârfurile salcânilor de pe dealul din față se vedea luna plină, care se ridica încet-încet aruncând o lumină de parcă erau valuri de diamant topit. Noaptea era senină, dulce, blândă și plină de îmbătătorul miros al salcânilor pe care-l purta un vântișor liniștit pe aripele lui străvezii din vârful dealului peste toată valea adormită, cufundată în somn liniștit, adânc, binefăcător.

IV

Când luna măreață și plină, fără măcar cea mai mică știrbitură, fără nici cea mai mică urmă de dinte a vârcolacului, se ridică strălucitoare dasupra vârfurilor pomilor mirositori de departe, tot văzduhul fără margini închipuite al lui Dumnezeu, albastru și străveziu de parcă-i cleștarul mai curat ca apa limpede, și valea întregă adâncită într-o tăcere vrăjită și prispă pe care ședeau mama Ilinca cu copila ei Smărăndița, se umplură de o lumină vie și bălaie de semăna că ți s-ar fi deschis fundul sufletului ca să prinză tainele firii, din adâncul căreia se varsă în gândurile noastre crâmpenie-crâmpenie de destăinuiți cari de cari mai amețitoare și mai pline de slava lui Dumnezeu.

– Ascultă tu, mamă? întrebă mama Ilinca, mângâind pe fiica ei, Smărăndița.

– Cum să n-ascult, mămuco bună? răspunse Smărăndița mângâind pe mama ei, Ilinca.

Și bătrâna începu basmul făgăduit. Glasul ei, la început dulce, domol, trăgănat și duios, pătrundea ca niște boabe scumpe de mărgăritar nestemat, vorbă cu vorbă, în sufletul copilii, ce asculta cu sete arzătoare acel basmu năzdrăvan, pe care mama ei nu vrea să moară până nu i l-o povesti din fir până-n ață. Glasul bătrânii se aprindea povestind și din dulce se făcea puternic, din domol bărbătos, din trăgănat și duios se făcea furtunos și zdrobitor.

– Ascultă, mamă dragă, și nu dormi.

– Ascult, zise Smărăndița potrivindu-și capul mai bine.

– A fost odată ca niciodată că de n-ar fi nu s-ar povesti; a fost odată un om frumos și cuminte și bogat.

Era frumos și voinic și mândru de nu se putea asemăna cu el niminea nu numai din satul lui, dar și din toate târgurile mari; nu era om, nu era femeie, nu era copil să-l vază și să nu stea pe loc să zică:

– Fie că frumos și voinic și mândru om! să trăiască și să aibă noroc!

Era cuminte cum nu mai era altul de cuminte, și cine-l cunoștea bărbăți, femei, copii, zicea:

– Fie că cuminte om! să trăiască să se bucure de viață!

Era bogat, că avea cuprinsul lui, tocmai de colo, vezi tu? unde e moara lui moș Tănase și până-n aria a veche și până-n dealul de dincolo-de dealul ăsta al ciocoiului; și avea slugi douăzeci și patru, și douăsprezece pluguri oțelite și șapte vaci, Lunaia, Mărtica, Miercana, Joiana, Vinerica, Sâmbotina și Dumana, și paisprezece boi, că nu-i mai țiiu minte pe nume, și patru mii de capete de oi și capre și porci, și poștalion cu șase cai, și un buiestraș care zbura ca rândunica, de puteai face cinci poștii cu el fără să-l adăpi, și să fi ținut paharul ras în palmă, nu se vărsa măcar o picătură, atât de lin zbura când se așternea la drum ca și iarba câmpului la suflarea vântului; și așa cine-i cunoștea bogățiile lui zicea:

– Fie că frumos și cuminte și bogat om! să-i ajute Dumnezeu să se bucure sănătos de bogățiile lui!

– Și cum îl chema, mămucă? întrebă Smărăndița pe mama ei, Ileana.

– O să vezi tu pe urmă, răspunse Ileana Smărăndiții. Ș-așa, mamă dragă, omul trăia pe moșiile lui fericit, și era fericit de toți câți s-apropiau de el; că nu venea sărac ori neputincios ori nevolnic la casa lui să nu plece miluit și ajutat; unuia îi pieria vitele, altuia îi ardea casa, altuia îi prăpădea voia lui Dumnezeu ogoarele, unuia îi murea copiii – pe toți, pe toți îi ajuta să puie la loc paguba. Omul lui Dumnezeu, suflet creștinesc și pace bună!

Când veneau seara oamenii de la câmp și vitele de la pășune, se umplea patru curți, și fierbeau opt căldări mari cu mămligă de mălai măcinat boierește la moara lui moș Tănase, și se umplea douăsprezece putinele, de câte cinci găleți una, de lapte pentru saramură; și după ce se isprăvea treaba toată și se dădeau vițeei la vaci, mieii la oi, mânjii la iepe și iezii la capre, și mâncau oamenii bine și se saturau și se-nchimbau, numai veneau femeile de ridicau mesele și făceau curat în bătătură cu târnurile de nuiele de richită verde, și Radu cimpoierul își umfla cimpoiul și-ncepeau să-i tragă o horă românească pe nemiluite fete și flăcăi, și după ce jucau ei cât jucau, el din pridvor numa le zicea:

– Ei! acu, copii, mâncarăți, vă saturarăți, cântarăți, jucarăți, acu-i vremea de odihnă. Măine până-n ziuă iar la treabă, c-așa e dat de la Dumnezeu omului: cât e ziua să muncească, noaptea să se odihnească. Mergeți fiecare pe la patul cui vă are; noapte bună și mâine cu bine și iar cu toții, cinstiți, sănătoși și veseli! Iar oamenii răspundeau:

– Noapte bună, stăpâne, și mâine cu bine și cu toții veseli, sănătoși și cinstiți!

– Hei, hei! ce vremuri bune, doamne-doamne! urmă llinca... cu glasul înecat de un oftat prelung și adânc. Cine ar mai fi crezut?

Și fata simți pe fruntea ei bălană o ploaie fierbinte de lacrimi.

– Mamă – zise ea ridicând capul plouat – acuma tu plângi... Spune-mi, te rog, mămuco bună; spune-mi, dacă iubești tu pe Smărăndița, care te iubește așa de mult pe tine; spune-mi dacă ai iubit tu pe tata; spune-mi, te rog, mămulico dulce și sfântă, cine era acel om? cum îl chema? Pentru ce plângi tu când vorbești despre el? Tu de câte ori mi-ai spus basme frumoase, tu vorbeai de împărați mari, și de feți-frumoși mândri, și de zmei turbați, și de zâne minunate, și de cosânzene bălaie, și de paseri măiestre, și de flori cântărețe; dar tu n-ai plâns niciodată; niciodată n-a plouat din ochii tăi blânzi o ploaie ca aceasta care mă arde până-n suflet și-mi sfășie inima de mila ta; spune-mi; te rog, te rog, te rog!

– Ai să vezi tu, așteaptă, zise mama. Iacătă nu mai plâng: să-ți povestesc mai departe.

– Bine, mămuco, zise Smărăndița. Ea luă colțul mărâmii de borangic a bătrânii, îi șterse ochii mamei, își șterse fruntea ei și-și culcă iar capul pe genuchii Ileanii, care urmă cu glasul potolit:

– Omul acela, când îi veni vremea să se însoare, trimese pețitori la fata cea mai frumoasă din sat, o fată ruptă din stele, și mândră ca o zână, și cuminte ca o sfântă, și harnică și sprintenă ca o furnică ș-o albină, și bună ca o azimă caldă, și dulce ca fagurul de miere. Erau potriviți unul cu altul, parcă Dumnezeu îi făcuse într-adins unul pentru altul, pe el pentru ea, pe ea pentru el.

– Și s-au căsătorit amândoi, mamă? întrebă Smărăndița.

– Da, s-au căsătorit, mamă dragă.

– Și au avut copii?

– Numai una.

– O fată, desigur?

– Da, o fată.

– Și cum o chema, mamă, pe fată? întrebă Smărăndița.

– Ai să vezi tu, draga mamei, răspunse Ilinca.

– Bine, zise Smărăndița.

– Ascultă, urmă Ilinca.

S-a făcut nunta – nuntă mare, bogată, strălucitoare, veselă, românească, știi, cum ți-am povestit eu de atâtea ori ție că se fac nunțile mari, bogate, strălucitoare, vesele, românești, ca în toate basmele frumoase pe care ți le spui în toate serile ca să te adorm ca pe un copilăș gingaș, mititel, bun, blând și iubitor, cum adoarme cloșca puișorul ei auriu și micuț cât o găgălice sub aripele ei călduroase, și-i gungunește din cioc, și el, somnoros, chiorțăie mărunțel din gușuliță tot încet și iar

încet și mai încet, domol de tot, până când își face bine-loc în puful moale de la pieptul fierbinte al mamei, și pleoapele golașe i se-nchid binișor și dulce, și gâgălicea de puișor adoarme și doarme, doarme fără nici un vis de grije, ori de necaz, ori de mâhnire care să-i turbure odihna, liniștea, mulțumirea, fericirea...

Nuntă mare – că s-au adunat de pe șapte hotare depărtate, din patru colțuri de zare luminoasă, nuntași și nuntașe, călări, în căruțe, în chirvane și pe jos, și cu plutele au venit din vârful de munte pe apa mare, care trece pe dincolo de iazul lui moș Tănase Cârnuț, că încă zicea și bătrânul, dar p-atunci tot nu era așa bătrân ca acum, acu vreo douăzeci de ani...

– Douăzeci de ani! zise Smărăndița.

– Da, douăzeci de ani, mamă dragă.

– Dar eu de câți ani sunt, mamă? întrebă Smărăndița.

– Tu?... Lasă, ai să vezi asta mai târziu; îți spui eu ție, mamă dragă, răspunse Ilinca. Ș-așa zicea bietul moș Tănase Cârnuț: „Doamne., doamne! ce mândrețe! așa nuntă mare cu atâția colăceri și nuntași n-am văzut eu de când sunt, și nici nu mai crez să am eu atâtea zile să mai văd așa de mare!“

Nuntă bogată – că s-au tăiat atuncea peste o sută de capete de vite, boi, porci, miei, berbeci, și păsări o groază, curcani, rațe, găini, găște, pui, boboci, și erau toate grase, dolofane și frumoase să le mănânci cu ochii, ca la curtea unui om bogat unde și-a pus Dumnezeu mâna lui bună ca să facă să curgă belșug din destul și cu prisosință, și s-au destupat și s-au secăt de istov¹ treizeci de buriașe burtoase pline cu rachiuri bune de casă, și mai tari și mai potrivite, și mai dulci, încropite cu miere albă ca laptele, și zece boloboace pântecoase și trei buți ca niște namile cu alb, negru, roșu, profir, vechi roș, bătrân de când era moș Tănase copil, de zicea, după ce l-a-nțârcat:

„Mamă! dă-mi tătă, mamă! că te bat!“ că moș Tănase a fost întors la țată și a supt până i-a crescut toți dinții; dar nu știu la alde mă-sa răposata, Dumnezeu s-o ierte și s-o odihnească, cum o fi supt, dar la nuntă știu c-a supt, și era mucalit și glumeț nevoie mare, că zicea mereu, ție minte ca acum, când venea la cep unde-mpărțeau vătășii vinul:

– Mamă! dă-mi tătă, mamă, că te bat! și râdea lumea de se prăpădea de râs.

Nuntă strălucitoare, veselă și românească, că s-a ars patru butoaie cu păcură și două sute de brazi, de luminau toate dealurile că parcă era zio cu mândrul soare pe cer, și pălpăia flacăra și trosneau crăcile și

¹ De îndată.

frunzele brazilor, și în cinci bătători câte cinci cimpoieri au cântat zece zile și zece nopți d-a rândul de auiau văile și muscelele, și chiuiau flăcări și fetele și nevestele și bărbații și vādanele și copiii, și o râpăiau și o băteau în loc când la dreapta, când la stânga, dă-i așa ș-așa ș-așa; și numai după ce ostenea un rând, haid! altul la loc! și trage-i românește cu inima veselă, și a ținut cheful dintr-o duminecă până-n joia ailaltă, de gândesc că cine a fost la nunta aia mare, bogată, strălucitoare, veselă, românească, și la morți or pomeni așa ospățare, așa petrecere ș-așa mândrețe.

Ileana se opri să-și tragă sufletul.

– Dormi, mamă? întrebă ea pe Smărăndița.

– Nu, mamă bună; cum să dorm, când îmi povestești tu așa minuni?

– Adă-mi, draga mamii, o bărdacă de apă proaspătă, că tu ești tânără și eu bătrână, ș-așa e dat de la Dumnezeu că omul tânăr să nu lase pe ăl bătrân.

– Numaidecât, mamă dragă, zise Smărăndița. Ea se sculă sprintenă în picioare și când dete cu fața drept în bătaia lunii și se uită ea la lună și luna la ea, parcă erau mai frumoase, mai bălane, mai plăvițe, mai mândre și mai strălucitoare și una și alta.

Smărăndița își luă cofița, bărdăcuța și ștergarul și merse la șipotul care șoptea cu susurul lui tainic sub malul din fața căscioarelor lor. Aci își umplu pumnii ei mici și drăgălași cu apă rece și se spală pe ochii ei negri și se șterse cu ștergarul alb. Apoi spală cofița și bărdăcuța smălțuită cu smalt verde, pe care o căpătase de la pomana mamii Catrinii, nășica ei a bună, de-o iubește ca pe copilul ei, de când i-a murit bietii bătrâne fata ei, Florica. Smărăndița clăti bine cofița și o umplu cu apa lui Dumnezeu a sănătoasă de-ți dă viață când o bei și-ți răcorește sufletul însetat, și se-ntoarse-n fuga mare, și luă o bărdăcuță și zise:

– Ține, mămucă dragă, c-așa e dat de la Dumnezeu: bătrânul să se odihnească și tânărul să-l slujească. Ilinca bău trei bărdace pe neresuflete.

– Bogdaproste! să fie morților părinților! zise bătrână, și tu să crești mare, cu minte și cu noroc! Să-ți dea Dumnezeu tot bine și tot ce dorești, după inima ta a bună, miloasă și darnică. Șezi colea la locul tău și să-ți povestesc mai departe.

Smărăndița sărută pe mama ei pe fruntea ei încrețită, pe obrajii ei veștezi, pe ochii ei blânzi și liniștiți, în care strălucea multă bunătate amestecată cu multă mâhnire și din care se vedea multă suferință, multă dragoste, multă iubire și multă nenorocire. Apoi fata se așeză iar frumos la locul ei în poala mamii, și Ilinca urmă basmul înainte:

– S-a isprăvit nunta. S-au dus nuntașii și nuntașele înapoi pe la casele și pe la treburile lor care-i doreau după atâta petrecere, fiecare

după cum veniseră, care călare, care în căruță, care-n chirvan, care pe jos; numai ai de veniseră cu plutele nu s-au mai putut întoarce acasă tot cu plutele, că plutele nu pot să suie pe apă la deal; ș-așa s-a dus fiecare după cum a putut.

Acuma a-nceput viața bună și sfântă pentru însurășii tineri: el o iubea pe ea ca pe ochii din cap, ea îl iubea pe el ca luminile ochilor. Era o viață fericită și le mergeau toate în bine, parcă Dumnezeu le da în fiecare zi de dimineață blagoslovenia lui din toată inima. Curgea bilșugul mai mult ca apa la moara lui moș Tănase, că și zicea bietul bătrân:

– Să am eu atâta apă să poci macină câte grăunțe aveți voi... hei! hei!

– Dar n-ai destulă apă de la Dumnezeu, moș Tănase? îl întrebau însurășii.

– Aș! nici pe a mia parte câte grăunțe aveți voi! Da las' că-i bine:

sunteți oamenii lui Dumnezeu; n-aveți numai pentru voi, aveți și pentru alții; să vă ajute domnul Christos să stăpâniți sănătoși și Maica Precista să vi le-nsutească și înmiiască.

La anul, Dumnezeu milostivul a pus vârf bunătaților lui, că le-a dăruit o copiliță ca o minune. Mare bucurie a fost la casa oamenilor, și bărbatul a zis:

– Nevastă, copila asta este norocul nostru ăl mare... S-o botezăm.

– Cum a botezat-o, mămucă dragă? întrebă Smărăndița.

– Lasă, c-o să vezi tu, mamă, îți spun eu, zise Ileana, mângâindu-o ușor, blând, duios, dulce, milos pe păr și pe frunte, ca și cum îi era frică să nu strice cu mâinile ei osoase, veștede, bătrâne, frumusețea, frăgezimea, tinerețea acelui obraz strălucitor, acelui chip de zână bălană de soare neatinsă, de voinic nevăzută, de ochi omenesc nedeochiată, din povești.

– Bine, mamă dragă, zise Smărăndița; spune mai departe.

– S-o botezăm, zise nevasta...

Și s-a făcut botezul. Un botez tot așa de bogat, de strălucitor și de vesel ca și nunta. Și s-a-mpărțit la flăcăi o sută de perechi de bete, bătute cu mărgelile de toate fețele și cu fir alb și galben, cu brâiele lor, cu chimire de curea galbenă, bătute-n țințe de alamă cu floare-n măciulie și-n nasturi de sidef cu fel de fel de ape cum e curcubeul de pe cer; și la fete s-a-mpărțit pânză albă de târg lată de un cot și trei rupi [i], peste o mie de digrimele, și tot atâtea testemele și catrințe la neveste; și la bărbați și la copii fiecare pe potriva lui câte ceva, ba un bici de opt cai, ba un cojocel, ba o pereche de cizme ori de iminei, ba o iconiță, ba la cărturari *Visul Maichii Precistii* și *Alixândria* ori *Avestița aripa Satanii* și *Halimaua* și câte toate, aduse în două căruțe pline, încărcate, ticsite, tocmai de la târg de la Drăgaica; și popii o sfită nouă, și la biserică

două icoane împărătești și zece oca de lumânări de ceară albă și cinci oca de tămâie și un burdușel de untdelemn grecesc.

– Toate astea câte le-am cheltuit, Ileano, sunt în cinstea ta și pentru norocul Smărăndiței, copila noastră...

Smărăndița se ridică în picioare deodată, dând un țipăt prelung, plângător, dureros, sfâșietor.

– A! Mamă bună! mămuco dragă! ce-ai zis? ce-ai spus? ce-ai grăit? ce-am auzit?

Ileana își acoperise fața și tremura; ochii ei se umplură de lacrimi. Zisese, spusese, grăise acele cuvinte, acele nume fără să vrea, biruită de șivoiul puternic al amintirilor ce curgeau, se rostogoleau, se avântau în închipuirea ei, în gândul și sufletul ei, care putuse să le ascunză până acum, dar ele, nemaiputând suferi tăinuirea, izbucniseră ca o apă de munte pe care în zadar un zăgaz slab, cletinat, zguduit și dezrădăcinat de vremuri se-ncearcă s-o mai oprească ori s-o abată din calea ei, unde e mănătă cu o putere biruitoare, covârșitoare, neînfrântă.

– A! strigă Smărăndița, scuturându-și părul plăviț ca fuiorul de borangic netopit în razele bălane ale lunii, ce parcă privea cu dragoste și milă caldă la mamă și la copilă și le-arunca razele mângâioase spre a le alina, domoli și potoli răscoala sufletului lor zbuciumat până în adâncul lui, ca un lac asupra căruia s-a abătut viforul îngrozitor ca să-l miște și să-l zbată până în fundul fundului.

– A!... Smărăndița! Ileana! Mitran!... Eu? tu?... el?... noi!...

Care va să zică tu îmi spui suferințele vieții tale, vrei să-mi arăți istoria lui bietu tata...?

– Da.

– A! zise Smărăndița... Voi să știu de ce a murit el? spune... spune! spune!

– N-a murit.

– Trăiește?

– Nu!

– A fost omorât?

– Da!

– De cine? spune...

V

Pe când jos, în valea scăldată-n lumina blândă, molatică și domoală a lunii pline, pe prispa săracă, umilită și nebătătoare de departe la ochi, stau o mamă și o copilă, una povestind și alta ascultând, o poveste tristă, neagră, înfiorătoare, grozavă, care le chinuie, le strivește, le sfărâmă inima storcând dintr-însa valuri-valuri de lacrimi de înduioșare, de

milă, de sfinte amintiri neuitate – ce se petrece sus în deal? ce se petrece în casele mândre, cari se ridică albe, sclipitoare, bogate și fudule, înconjurate de păduriștea de salcâmi înfloriți, din frunzetul cărora vântul se încarcă la fiecare bătaie cu miresme îmbătătoare, pe cari, ca o cădelniță uriașe, le împrăstie în mișcări regulate pân toată valea ca într-o sfântă biserică largă, al cărei tavan albastru-argintiu e luminat cu atâtea mii de policandre ale lui Dumnezeu și cu o candelă mare-mare, aprinsă parcă de chiar mâna lui domnul Christos pentru pomenirea mamei lui fecioare? În casele de sus e petrecere strașnică.

În salonul cel mare, care dă cu patru ferestre largi și o ușe la mijloc pe pridvorul din față, este o adunare veselă, zgomotoasă, tânără, nebună.

Salonul, ca și încăperile celelalte, sofragerie, odăi turcești, salonașe mai mici, iatacuri pentru stăpâni și pentru musafiri, este o minunăție de frumusețe, mândrețe și bogăție. Tot ce poate să-și închipuiască mintea omenească mai strălucitor, mai mândru și mai bogat este grămadit în această încăpere; este un cuib de zână, un palat vrăjit din povești.

Un cuib de zână, în adevăr, pentru că stăpâna de odinioară a acestor minunății fusese marea logofeteasa Marghiolița Sorescu, soția marelui logofăt Iordache Sorescu și fiica marelui ban Ienăchiță Grozeanu. Marea logofeteasa Maria Sorescu fusese una din acele femei făcute parcă înadins ca să arate că una din cele mai mari puteri pe pământ este frumusețea, și pentru a face bine și pentru a face rău. Copilă a unui om mândru, bogat și puternic – pe acele vremuri când nașterea deosibea pe oameni, făcând încă din leagăn pe unii robi nenorociți, umiliți, osândiți și blestemați pentru vecii-vecilor la chin, rușine și suferință, pe alții stăpâni, fericiți, mândri, cruzi, urșiți pentru vecii-vecilor să stăpânească, să robească, să zdrobească pe semenii lor – Marghiolița era de o frumusețe rară, o icoană de sfântă, ruptă din peretele bisericii și aruncată plină de viață în lume, pentru ca toată lumea să-i cază în genuchi și să i se-nchine. Crescuse de mică în alintări și mângâieri și îngrijiri; tatăl ei, marele ban, nebun de dragostea părintească, mândru de numele lui, pierduse pe mama ei și patru copii în vremea ciumii și rămăsese numai cu această copilă, la care se uita ca zgârcitul la o comoară nestimată, care dacă ar fi atinsă, el ar muri, căci n-ar mai înțelege prețul vieții, n-ar mai pricepe pentru ce mai luminează soarele acest pământ ticălos, trist, nenorocit și pustiu.

Marghiolița era de șaisprezece ani când marele logofăt Iordache Sorescu veni să o ceară în căsătorie marelui ban. Era o pereche potrivită. Marele logofăt era un tânăr frumos, înalt, chipeș, nobil, copil al unei familii mari, dintre cari atâția se arătaseră vrednici români pe vremuri întru apărarea moșiei strămoșești în luptele cu puhoaiile de vrăjmași

de toate neamurile și limbile, ce năvăleau mereu asupra acestei mult-încercate țări blagoslovite de Dumnezeu.

La început, marele ban nu voise să-și dea copila în căsătorie, zicând că el nu se poate despărți de ea, pentru că n-are încredere că copila lui, Marghiolița, are să fie fericită, nu are încredere în nimini că va ști să prețuiască acest tânăr odor împăărătesc și să o facă fericită pe potriva frumuseții și mândreții ei. Dar marele logofăt, Iordache Sorescu, nebun și deznădăjduit de acest răspuns, care i se da regulat la toate făgăduielile lui călduroase, la toate jurămintele lui de credință și de dragoste, a alergat la picioarele lui vodă, i-a spus cum merge pricina și a plâns și a sărutat tălpile măriei-sale și a strigat:

– La mila măriei-tale alergat-am să nu te-nduri, dacă mai vrei să păstrezi slujbele plecatei și credincioasei tale slugi. O poruncă a măriei-tale și robul măriei-tale, marele măriei-tale logofăt va fi fericit; iar dacă nu, hangerul ăsta va intra în fundul inimii mele până-n prăsele.

Și a și scos înaintea măriei-sale hangerul, pe care i-l dăruise măria-sa pentru slujbele ce i le făcuse tânărul logofăt. Era un hanger de Damasc cu prăsele de sidef legat în aur și-n pietre nestimate, pe care-l purtase odată viteazul Soliman, și pe care măria-sa îl avusese trimis în dar de la vizirul.

Atunci vodă a strigat răzând, cum era bun și glumeț:

– Stai, nebunule, că-ți rup urechile! Să nu-mi faci piază rea în casă sămbăta dimineața pe nemâncate!... Astea sunt parapone trecătoare de dragoste. Cine n-a trecut pân ele? Nu te apelpisi, *arhonda-mu*¹ că toate au să-ți iasă cu plin!

Și numaidecât a bătut vodă de trei ori în palme și a venit un cavaz² și l-a trimes vodă s-aducă techer-mecher pe marele ban lenăchiță Grozeanu, și când a venit bătrânul, măria-sa zice:

– Ei! ce am auzit? Dai marelui logofăt Iordache Sorescu pe fiică-ta Marghiolița? Bine faci, *arhonda-mu*! Tocmai vream să-ți spui că și eu pusesem, în mila mea pentru neamul și casa voastră, ochii pe tânărul ăsta. Să-ți trăiască și să-i vezi ani îndelungați fericiți... Eu le sunt naș!

Pas de răspunde, mare bane, ceva împotriva vorbelor măriei sale!

Și astfel, a doua zi chiar, duminică, cu blagoslovenia mitropolitului, fiind nuni mari vodă și doamna, fiica marelui ban lenăchiță Grozeanu, Marghiolița, a fost cocoana mare logofeteasă a marelui logofăt Iordache³ Sorescu.

S-a prăpădit lumea aceea parcă n-a mai fost de când lumea!

¹ Boierul meu (ngr.).

² Slujbaş.

³ În original: „lenăchiță”.

Așa trec oamenii noștri valuri-valuri în clipe scurte și repezi pe acest pământ, în această viață în care toate sunt zădărnicii, afară de fapta bună ce trebuie să se socotească odată și-odată, fiindcă oamenii pier, sunt trecători și muritori, dar omenirea nu piere, e statornică și nemuritoare, și ea socotește și păstrează amintirea faptelor noastre, pe cele rele le uiți câteodată, le iartă totdeauna, dar pe cele bune nu le uită niciodată și totdeauna le pomenește și le bine-cuvântează.

Din căsătoria marelui logofăt cu fiica marelui ban, a căpătat viață Mișu Sorescu¹.

De mic pierzând pe mamă-sa și pe tatăl său, el a fost crescut de rude. Trimes de mic la Paris, a șezut acolo peste douăzeci de ani și acolo a cheltuit, în desfrânări rușinoase și în ticăloșii nesocotite cu străinii și străinele, jumătate din averea lui uriașe. Purtând un nume mare, a fost chemat de prietini și rude în țară, atunci când, averea fiindu-i încurcată, nu mai putea să mai ducă luxul în care era obicinuit să trăiască în Babilonul modern; aceasta l-a îndemnat, fiind și sătul de atâta zgomot, de atâta viață destrăbălată, care-i ruinase pe jumătate averea și aproape de tot sănătatea, să vie înapoi în patrie, unde, fiind la putere guvernul reacționar, fu numit numaidecât într-un fotoliu de deputat – ales de colegiul pe atunci al patrulea, astăzi al treilea, de colegiul țăranimii românești, în momentul când el nu intrase încă în țară, când era încă pe drum, fiindcă, din cauza întreruperii circulației prin inundații, fusese silit a se opri două zile la Viena. Depeșa de felicitare a partizanilor noului deputat l-a găsit tocmai la Grand Hotel, unde făcea un chiolhan strașnic cu niște baletiste de la Operă. El a desfăcut depeșa care-i anunța alegerea sa și a strigat, beat de șampanie și de licoruri, luând în brațe și sărutând o baletistă:

– *Vive la Roumanie!*

Iar acele femei pierdute au repetat în cor, cu accentul lor vienez, făcând un zgomot infernal:

– *Fif la Tummanie!*

Acuma d. Mișu Sorescu de Grozény – căci acest nume, combinat din al tatălui și din al bunicului, îl purta încă de la Paris – se afla la moșia Grozenii, veche clironomie rămasă de la bunicu-său, marele ban Ienăchiță Grozeanu. D. deputat al țăranilor, care d-abia știa românește, ospăta la Grozeni pe mai mulți prietini, dintre cari pe un june pictor francez de mare talent, Victor Bonnet, o cunoștință de la Paris, care călătorea de plăcere prin Orient.

¹ În original: „Soreanu”.

Șampania înghețată curgea în valuri, fumul de tutun se ridica în tavan și pornea pe ferestre ca niște nori fantastici bătuți de vânturi, râsetele, glumele, jocurile de cuvinte nu mai conteneau.

– Tăcere! strigă un ștregar bătrân, cănit și sclivisit, care avea obicei să facă mici servicii galante tinerilor săi prietini. Dacă mă iubiți voi pe mine, tăceți să ne spună Mișu o nouă aventură a lui.

– Iar amorezat, *mon cher*? strigă tânărul Costică Melinescu.

– Și încă așa cum n-am fost niciodată, *ma parole d'honneur*! Zise Mișu; o adevărată pasiune! un...

– E turbat! e nebun! întrerupse Fănică.

– E o femeie *du monde*? întrebă Iorgu Doroneanu, care zicea că alte femei nu există pe lume, afară „poate” de artiste.

Fănică, vecinicul confident, începu să râză cu hohot de întrebarea lui Iorgu, pe când Mișu tăcea și-și mușca buzele.

– E o artistă?

– E o...

– O ce?

– O țarancă, zise serios Mișu, încruntându-și sprâncenele-i negre cu un zâmbet trist.

– A! strigă Costică. Avem dar o idilă! Și cum se numește juna păstorită, domnule Fănică? Să vedem dacă d-ta, care le știi toate, o știi și p-asta?

– Să spun, Mișule?

– De unde știi? întrebă Mișu și mai încruntat.

– Ce-ți pasă?

– Mă prinz că nu poți să știi.

– Dacă mă necăjești, o spui.

– Dacă o știi, spune.

– Ei bine, dacă vreți să știți cum o cheamă pe fericita care stăpânește astăzi inima tânărului nostru amic Mișu, ascultați... E o minune de țărăncuță, ce-i drept, și doar mă pricep și eu la asta, și o cheamă...

– O cheamă?...

– Smă-răn-di-ța!

¹ Adică publicist nelecuit (ca *recidivist*).

SPANACUL ȘI BOMBA

ÎNCĂ O LOVITURĂ DATĂ PRESEI

Când zicem: încă o lovitură dată presei, ne exprimăm inexact; ar trebui să zicem: încă mai multe lovituri...

A! dar sunt prea multe în adevăr... Până când?

Gazetele guvernamentale, cu o nedisimulată satisfacție, ne-au adus alaltăieri știrea că valorosul republicist¹ republican – democratul hotărât, asupra căruia se îndreptează atâtea persecuțiuni, procese și condamnări infame, după ce a fost bătut de un mizerabil zbir pe care-l lovide cu bastonul într-un moment de legitimă indignare – a fost din nou bătut.

De astă dată guvernul a recurs la una din acele manopere rușinoase caracteristice tuturilor guvernelor tiranice și machiavelice. Nu a pus pe un agent al forții publice să atace pe valorosul republicist: se temea de opinia publică, nu avea curajul infamiei sale. De astă dată, guvernul a pus pe un confrate al tânărului republicist, anume d. Bomba, să execute opera demnă de timpurile când presa era persecutată de zbirii venețieni în secolul al 11-lea.

Atunci cel puțin se explica lucrul; în secolul al 11-lea, Venezia era guvernată de o oligarhie care nu putea admite libertatea opiniilor; pe canalurile strâmte ale orașului dogilor, în lagunele atât de mocirloase cântate de poeți, nu era chip să prinză rădăcini și să crească frumoasa foaie a spanacului, el nefiind o plantă acvatică. Pentru aceea a și rămas în limbajul popular metafora *spanac de Venezia*¹, când vrei să vorbești despre ceva ce lipsește cu desăvârșire.

Dar să lăsăm Venezia și secolele acelea de rușine și de tiranie, și să ne întoarcem la București, în capitala regatului român, care se bucură de o constituție atât de liberală, ne garantează așa de larg cultura liberă a nobilei legume favorite.

Ce vrea guvernul? Guvernul vrea să distrugă libertatea presei, și neavând curajul s-o facă pe față, o face pieziș, neputând lovi spanacul, lovește în Spanachidi.

Cum s-a întâmplat cea din urmă lovitură? Iată:

D. Spanachidi era la masă într-un restaurant cu d. Bomba.

Se deschide o discuție despre republică și monarhie. Primul, republicist republican recunoscut, ia apărarea domniei pământene contra monarhiei străine. Principiile d-sale sunt destul de cunoscute ca să nu mai avem nevoie a le da cu de-amănuntul aici.

¹ Tufă de Veneția.

E destul să spunem că d. Bomba apără monarhia străină ca monarhist ce este; d. Spanachidi nu se lasă; discuția se-nfierbântă, și d. Spanachidi aruncă cu dignitate, de la înălțimea principiilor sale, tot disprețul ce-l merită „un adversar malonest! vândut tiranilor!”

– Am spus-o bine că sunteți malonești în articolele mele asupra regelui Bomba.

– Nu-ți permit, domnule, a te atinge de numele meu de familie... Eu ți-am zis totdeauna Edgard, nu am pomenit de Spanachidi!

– Am spus-o: oricine apără monarhia este un malonest, iar regele Bomba...

– Iar?

Bomba atunci eclatează¹ și pif! paf! puf! atinge în diverse puncte persoana inviolabilă a aceluia ce ține o pană în mână cu atâta dignitate, dezinteresare și abnegațiune.

Este trist, dar adevărat, căci, dacă n-ar fi adevărat, gazeta lui Spanachidi înregistra de mult această nouă infamie a lui Bomba.

APA BLAGOSLOVITĂ

Legendă indică

Și a stat așa înțeleptul Buda Çakia Muni o vreme de zece zile încuiat în palatul lui, și, stând încuiat în palatul lui, nu ieșea de loc.

Și avea gânduri negre și vedenii urâte, și la a unsprezecea zi a sărit din patul lui cu capul amețit de mâhniri, și a zis:

– Astăzi negreșit trebuie să ies! nu mai voi, nu mai pot, nu mai sufăr să stau așa încuiat!

Și a părăsit palatul urmat de ai săi și s-a dus la plimbare și s-a rugat... Și nu-și putea ușura capul de îngreuiare și inima de durere. Atunci tânărul prinț, el, înțeleptul Buda Çakia Muni, a zis curtenilor lui, care se țineau după dânsul pas cu pas:

– Stați aici voi, lăsați-mă singur... Voi să mă duc singur în sfânta poiană misterioasă.

Iar curtenii s-au supus, și înțeleptul s-a afundat în gânduri și-n poiană.

A mers, a mers, a mers, și pe urmă a stat pe loc însetoșat tare de durerea inimii.

Un izvor tănuț sub umbra copacilor șoptea încetișor... Aerul era frumos... și păsările cântau... Era o poiană minunată.

¹ Explodează.

Înțeleptul se apropia însetat de izvor, se aplecă și bău potrivit, cu cumpătarea înțeleptului... Și se plimbă încă puțin, și apa sfânta îi tăia durerile inimii și-i ușura capul de gândurile negre.

Atunci Buda Çakia Muni chemă pe curteni și le zise:

– Apa asta este minunată!

Și așa, Buda a blagoslovit apa și de atunci e blagoslovită apa de Buda!

CULMILE REPORTERULUI

1. – Să-i chiorăie mațele de foame și el să se scribească-n dinți în fața lui Capșa, spunând c-a dejunat adineaori cu Arton.

2. – Să intervieveze statua lui Mihai Viteazul din fața Academiei asupra ierbii fără fum și puștii Manlicher și să-i afle opinia.

3. – Să afle pe impiegații din vina cărora s-a-ntâmpat o deraiere sau ciocnire pe C.F.R.

4. – Să intervieveze pe Eiffel¹ și pe Lesseps², ca să știe dacă în vara aceasta o să se mai poarte pălării de Panama.

5. – Să arate într-o cronică „mondaine” care cucoană consumă mai multă *Eau de Lubin* la toaletă și mai multă piatră acră în menajul ei.

6. – Să afle de la un director general al teatrelor de câte ori el a intrat pe mofturi³.

7. – Să reproducă *in extenso* zgomotul⁴ care circulă sub plapoma unui derviş care doarme obosit după bairam.

CULMI

Culmea dărnicii – Să dai dosul.

Culmea cușitului – Să taie mofturi.

Culmea vânătoriei – Să împuște lei noi.

Culmea tragerii la semn – Să tragi într-un otel.

Culmea tragerii la țintă – Să tragi la măsea.

Culmea soldatului român – Să fie soldat de geniu.

¹ Inginerul francez care a ridicat turnul gigantic de fier (1889).

² Alt inginer francez care a străpuns canalul Suez și canalul Panama, cu prilejul căruia neregulile în gestiune au creat termenul „panama” pentru afacerile bănești scandaloase.

³ Pe mofturi, adică fără bilet.

⁴ Alt sens al cuvântului: zvonul.

Culmea intimității unui lăutar – Să-ți tragă brâul.

Culmea dantistului – Să-ți dreagă dinții unui pieptene și să-ți scoată o gheață care te doare.

ADEVĂRUL

Bărbatul sosește la masă mai târziu ca de obicei.

– Scuză-mă, scumpă nevastă, azi am rătăcit afurisitul de bilet de tramvai¹, nu știu ce l-am făcut pe-aici prin casă; a trebuit să viu pe jos.

– Așa!... ah, dar ia te uită, ce-ți cade din mânășă? Nu e biletul de tramvai?

– Adevărat, răspunde bărbatul în încurcătură, cam roșind.

Apoi, redobândindu-și cumpătul, zice cu glas dres:

– Ei bine, am întârziat la „Carul cu bere“, na! ce e cu asta?

– O, e mult! Să mă minți tu așa... pe mine!... Ce nenorocită am fost, doamne!... și începe să plângă.

– Eleno, ce vrea să zică asta? exclamă bărbatul cu supărare; e ceva ridicul; și tu minți adeseori.

– Eu? ah! eu?... O! Să cauți a mă înșela în așa chip!... e ceva nemaipomenit! Eu nu mint niciodată.

– Adevărat? Ei, iată, eu mă prind cu tine că ai să minți pe ziua de azi de șase ori d-aci înainte.

– Domnule!... strigă nevasta, privindu-l cu indignare.

– Poți să mă privești cum poțeste; țin prinsoarea și, de va fi să câștig, atunci să știi că n-am să-ți cumpăr pălăria pe care ți-am făgăduit-o. Din momentul ăsta încep a-ți număra minciunile, ia seama.

– Domnule, cum îndrăznești...

În acest moment bate cineva la ușă.

– Taci, taci, ce s-aude? Vin mosafiri.

– Intră.

Ușa se deschide și apare o femeie elegant îmbrăcată, prietena și rivala de toalete a stăpâniei casii.

– Ah, scumpă amică, ce bine-mi pare că te văd, zice stăpâna casii cu bucurie prefăcută.

– Una la mână, zice soțul destul de tare.

Nevasta-l privește lung în vreme ce zice vizitatoarii:

– Poftim, șezi, drago Elviro.

¹ Abonament

– Mulțumesc, nu pot să stau așa mult; am venit să te întreb cum îmi stă pălăria asta nouă.

– O, minunat de bine; minunat, *c'est ravissant*¹...

A doua, zice bărbatul.

– Da, în adevăr, asta e a doua pălărie, urmă vizitatoarea; am cumpărat încă una, cu panglici albastre, pe aceea am să ți-o arăt mâine, scumpa mea Elena.

– O să-mi facă mare plăcere.

– A treia, zice bărbatul, așa ca să audă numai nevastă-sa.

– Nu-i așa că o să te duci duminică la bal la Hugo? dacă vrei, pot să te-nsoțesc, societatea ta îmi e atât de scumpă încât...

– O, da, îmi face mare plăcere.

– A patra, murmură bărbatul.

– În compania ta petrec așa de bine, urmează nevasta.

– A cincea, zice bărbatul.

– Te rog, scumpă amică, să mă ierți că mă retrag, urmează stăpâna casii uitându-se foarte încruntată la bărbatul său; mi-a venit rău așa dodată; nu știu ce am.

– A șasea! exclamă bărbatul și începe să bată din palme.

Vizitatoarea iese nedomirită.

– Domnule – zice soția înfuriată — să știi că n-am să-ți mai vorbesc o vorbă toată viața mea.

– A șaptea, zice bărbatul.

– Ah! ah! ah! migrena... migrena! și se trânteste palidă pe canapea. Ah! ce rău mie!

– A opta... ș-a noua!

ÎNTRU COROANĂ ȘI NAȚIUNE ȘI „LIGA LITERARĂ“

S-a dezbătut adesea în presa română dacă este sau nu un loc gol între Coroană și Națiune, și, după punctul de vedere din care s-au pus, sau mai bine au fost puși polemisti, în această gravă chestiune, s-a dovedit clar și categoric că:

dacă ești în opoziție, dumneata ești Națiunea, iar între Coroană și Națiune este o prăpastie; iar, dacă ești la putere, dumneata de ești neagra Reacțiune sau infamă Colectivitate, după împrejurări, și, din

¹ Este fermecător

norocire pentru România, peste prăpastia cea adâncă s-a [...] un pod [...] ¹ foarte solid.

Aceste două teorii erau pân-acum [...] ² și, pe tema lor, publicistica română a cultivat mii de varietăți de spanac.

Astăzi o nouă teorie iese la iveală, iată-o:

Între Coroană și Națiune este... *o trăsură de unire*. Și ce, și cine este această trăsură de unire? La această întrebare ne răspunde *Liga literară*, o nouă foaie apărută pe ogorul verde al publicisticii naționale: trăsura de unire între Coroană și Națiune... este d. I. Petrescu, „secretarul petițiilor la palat“.

Iată ce ne spune direcțiunea *Ligii literare* într-o introducție ce o face la un studiu al d-lui I. Petrescu asupra *școalei*, pe care-l publică numita foaie:

„D. Petrescu, prin înalta pozițiune ce ocupă, ca secretar general pe lângă persoana Suveranului încă din timpul domnitorului Cuza, a fost și este o *trăsură de unire* între Popor și Suveran; a fost *puntea pe care s-au scurs lacrimile pornite de la cei suferinzi către îndurarea Suveranului*. D-sa, în această calitate, a putut, mai bine ca alții, cunoaște *păsurile poporului* și... *incompletețile instituțiilor noastre școlare*.“

Minunată trăsură de unire, care e o punte pe care se scurg lacrimi; dar și mai minunate bucuriile poporului, cari, împotriva legii eterne a gravitației, se scurg pe punte de jos în sus!

ISTORIA MUTULUI

Copil fugar și nesupus, cutreiera lumea în lung și în lat. Mânca ce găsea; câteodată chiar uita să mănânce; iar de se culca, se culca pe unde apuca. Cât pentru îmbrăcăminte, nu îngrijea măcar să-și prinză fâșiile și peticele ce-i atârnav ferfeniță de pe hainele lui. Umbla cu picioarele goale... Unul îi dăduse odată o pereche de cizme... A umblat cât a umblat cu ele, dar fiindcă-l îngreunau la mers, el le-a aruncat într-un șanț.

Venea de departe... Umblase toată noaptea, și despre ziuă, obosit, găsisese aci loc potrivit pentru odihnă. Soarele răsărise de mult, și băiatul nostru tot dormea... Pălăria îi sta trântită cât colo pe iarbă.

...Călugărițele îl găsiră lângă zidul mănăstirii dormind frumos, ca și cum ar fi fost cel mai fericit prinț pe patul cel mai moale... Era, în toată goliciunea lui, un băiat zdravăn și frumos. La un spectacul atât

^{1,2} Colecția consultată, defectuoasă.

de interesant, femeile închinat scoaseră niște accente de admirație și de uimire care deșteptară pe tânărul nostru.

În mișcarea pe care el, golanul surprins, sculându-se în sus, o făcu, nu putu pronunța nici o vorbă. Repede își adună poale[le] gherocului răpănos, privind zăpăcit la sfintele maici, când la una, când la alta, și, vrând să-și ceară iertăciune, d-abia bâlbâi ca un mut:

– Aa! aa! aa!

– A! mititelul este mut! zise maica stariță, privindu-l cu toată compătimirea.

Atunci, maicele miloase îl băgară la mănăstire, îl ospătară, îl îngrijiră, și fiindcă tot aveau ele nevoie de un slujitor, îl opriră pentru slujbă, mai cu seamă cum era mut – că mușii sunt răbdători și credincioși.

Mutu-n sus! Mutu-n jos! Mutu-n dreapta! Mutu-n stânga.

Mutu-și făcea treaba cu toată sârguința: pe toate maicile le slujea, pe toate le mulțumea. Dar pesemne era mănăstirea prea mare... După muncă de două-trei săptămâni, a ostenit mutul și a căzut la piroteală, zăcea istovit toată ziua la pân grădina mănăstirii... Nu mai era bun de nimica.

Atunci, se adună soborul cu maica stariță în cap, și hotărâră maicile egoiste și interesate să-l gonească pe mutul netrebnic.

Mutul, luat de umeri și de-abia ținându-se pe picioare, îmbrâncit de maici, merse până la poarta pe care cu câteva zile-nainte intrase zdravăn și voinic, și, când să închiză portăreasa poarta după el, mutul, scărpînându-se după ureche, zise zâmbind ostenit, după ce căscă bine:

– Sărut mâna, maică stariță, după ce m-oi mai întrema, să mai viu?
Grozavă ironia mutului.

FLĂCĂU

– Mă nepoate, da voinic te-ai mai făcut!

– Păi cum?

– Șezi pe laiță c-ai fi trudit. Da tătucu-tău, mămuca-ta sunt sănătoși, sunt bine?

– Păi cum?

– Mă, d-apoi tu ești holtei în formă; ți-or fi dragi și fetele.

– Păi cum?

– Da ți-ai pus ochii pe vrana?

– Păi cum?

– Da-i frumoasă, bre?

– Păi cum?

- Și... are ceva?
- Păi cum?
- Dar are părinți?
- Păi cum?
- Unde? În satul vostru?
- Păi cum?
- Da părinții voștri se unesc la treaba asta?
- Păi cum?
- Mă, d-apoi tu ai fi venit să te cunun, ha?
- Păi cum?
- Și-apoi ți-e drag să fii înșurat?
- Păi cum?
- Da-i tânără fata?
- Păi cum?
- Și ți-e dragă tare?
- Păi cum?
- Dar tu ei?
- Și ea mie!

PRECAUȚIE INUTILĂ

Un voinicel de român, mergând pe o cale cam lungă vara, însetează. Nu găsea nicăieri apă să bea.

Ajunge la un bordei, unde găsește o babă mai mult putredă decât vie, de la care cerând apă, ea îi zice:

- Poftim. Iacă ulcica pe doniță; și baba începe să mozolească un măr.

În gândul său voinicelu-și zice:

„Pe la coada ulcei am să beau, că baba n-o fi bând pe la coadă.“
...Și bea.

- Dragul mamei voinicel! Vin să te pupe mama; că din câți oameni se opresc să bea la mine, numai d-ta băuși pe unde beau eu! Vin să te pup și să-ți dau și o bucățică de măr – na-ți-l tot.

REȚETĂ PRACTICĂ PENTRU A FACE O LUCRARE LITERARĂ, ÎN GENERE

Iai o testea de hârtie, un condei, o sticlută cu cerneală. Dacă lucrezi numai ziua, nu-ți trebuie nici lampă, nici lumânare, și nici tutun, dacă nu fumezi.

Pui hârtia și cerneala pe masă, iai condeiul în mână, îl moi în călimară potrivit, ca să nu pice și să-ți facă ursuzlăc¹, te așezi frumos pe scaun și începi să scrii.

După ce ai scris o foaie, o dai la o parte, și te apuci de alta -- e bine să scrii foile numai pe o față, nu pe amândouă, fiindcă e mai practic pentru zețar -- căci desigur lucrarea d-tale e merită să vază lumina.

Scrii și scrii până ostenești, și pe urmă te oprești să te odihnești, și pe urmă iar scrii, și tot așa până isprăvești.

Acuma, ce scrii -- asta e treaba d-tale. După părerea noastră însă, dacă scrii, fă încaileă o lucrare mare și lungă -- tot e mai lesne decât fleacurile mici și ușoare, când ai o dată rețeta sigură.

„NEA ION“

Acesta este titlul unei reviste populare care va apare către finele acestei luni în București.

D. I. L. Caragiale redactor, d. Jiquidî, desenator. *Nea Ion* se va vinde 10 bani exemplarul.

Fără a promite că va fi sarcastic, *Nea Ion* își ia angajamentul să se ferească cât va putea de a fi chiar anost.

Urăm modestului nostru confrate să se bucure de partea ce o merită în publicitatea noastră atât de spirituală.

A. ODOBESCU

Din sorginte autorizată. -- Începutul romanului. -- O contrarietate. -- Incident neplăcut. -- Femeia. -- Inexplicabil. -- Ruptură. -- Reapropriere. -- Cătră catastrofă. -- La dejun. -- Explicația. -- Incurabil. -- Împăcarea și iluziile din urmă. -- Condiția. -- O inimă sublimă. -- O altfel de inimă. -- Scenă oribilă. -- Hotărârea.

DIN SORGINTE AUTORIZATĂ

Amănuntele pe cari le dăm mai la vale, asupra sfârșitului tragic al lui Alexandru Odobescu, le-am căpătat dintr-un izvor nu se poate mai autorizat.

¹ Ghinion, nenoroc.

Odobescu a fost un om public. El a avut meritul literar așa de puțin contestat odinioară, așa de greu de contestat chiar și astăzi, încât moartea lui, atât de regretată, și mai ales felul acestei morți a trebuit, se-nțelege, să miște în cel mai înalt grad pe toată lumea noastră literară. Amicul care ne comunică aceste amănunte, cu cea mai sinceră emoțiune, ne roagă să-i păstrăm anonimul, dintr-un exces de delicateță. Nu este o indiscrețiune și o lipsă de pietate din parte-ne, credem noi, că le dăm și publicului.

Din contra, credem a ne împlini o datorie către contemporani și către istoria vremii noastre consemnând aci următoarele notițe.

ÎNCEPUTUL ROMANULUI

Acum patru ani și jumătate, Alexandru Odobescu a venit la un bun prieten al său și i-a spus că-i place mult o femeie pe care prietenul o cunoaște bine.

Tonul cu care spunea acestea era tonul unui ștregar pe care-l îndeamnă un capriciu de moment, și nimic mai mult. Nimeni n-ar fi bănuir că sub acel ton se ascunde flacăra unui *coup de foudre*¹. Cu delicateța lui obicinuită, omul rafinat știa să ascundă tocmai sub masca contrară adâncul sentimentului.

Amicul a luat întâi în glumă vorbele lui Odobescu, spunându-i că dama aceea era prea cultă ca să nu respingă propoziții măgulitoare din partea unui om așa de remarcabil ca inteligență și ca educațiune.

Conversația s-a schimbat apoi în glume, și cei doi prieteni s-au despărțit.

O CONTRARIETATE

Peste câțva timp, Odobescu vine, foarte contrariat, la amicul său și îi spune că dama aceea este o femeie ori puțin inteligentă ori crescută rău, de vreme ce, la mai multe scrisori ale sale cu propozițiuni fățișe, ea n-a răspuns de loc și că, atunci când el a mers să ia răspunsul, în persoană, oamenii de serviciu i-au spus că au ordin expres ca pe acest domn să nu-l primească.

Amicul, care încă tot credea că pornirea lui Odobescu nu e decât un capriciu, s-a mărginit a-i spune că contrarietatea în care se află nu e decât rezultatul unei lipse de metodă. Nu trebuia să-i scrie femeii, pentru că metoda aceasta nu merge cu orice femeie; trebuia să caute a-i face cunoștința, într-un mod convenabil, în vreo societate oarecare.

¹ Aici: dragoste fulgerătoare (fr.).

Odobescu s-a făcut că se dezinteresează complet de urmările unei așa de proaste aventuri, și iarăși conversația a pornit pe calea glumelor-ușoare.

INCIDENT NEPLĂCUT

Cei doi amici s-au despărțit, la începutul verii, după examenele școlare, și nu s-au mai revăzut decât foarte târziu, toamna.

La întâlnire, Odobescu s-a arătat de o răceală neobicinuită. Toate încercările amicului său de a-l face pe Odobescu să zâmbească n-au mai prins. Omul acela era într-adevăr absolut schimbat. Amicul, atribuind această schimbare de înfățișare morală vreunor necazuri materiale, de cari Odobescu era, prea deseori, încercat, n-a fost atins afund de această neplăcută impresiune.

Întâlnindu-se însă mereu de acum încolo cu Odobescu, față cu care, oricât de prieten, era deprins să păstreze un ton de respect de autoritate, și văzând că neconținut Odobescu își accentuiază tonul rece și înțepat, și-a propus să afle secretul enigmei.

FEMEIA

Secretul enigmei era femeia.

Odobescu, cât timp nu se mai întâlnise vara cu prietenul său, profitase de povețile acestuia; întrebuințase metoda mai îndelungă dar mai sigură, făcuse cunoștință cu acea femeie, intrase în de aproape relațiuni cu dânsa și ar fi fost în culmea fericirii, dacă o absurdă bănuială asupra unor relații de mai-nainte dintre amicul său și acea femeie nu i-ar fi înveninat, moment cu moment, viața.

Când a aflat bunul său prieten despre această tortură a lui Odobescu, despre aceste ascunse gânduri cari turburaseră, încă de acum patru ani, o veche prietenie?

D-abia acum câteva zile.

INEXPLICABIL

Într-o zi, fără nici o cauză binecuvântată, numai sub pretextul unei umbre de nepoliteță, Odobescu rupe brusc relațiile cu prietenul său și imediat îi scrie o scrisoare, în care îi spune că e neobicinuit a fi tratat ca toată lumea, că nu primește a fi maltratat și că renunță la niște relațiuni cari, urmate în asemenea condițiuni, nu i-ar aduce decât mahniri și supărări.

Prietenul primește scrisoarea și rămâne, se-nțelege, cu desăvârșire nedomirrit. Nici prin gând nu-i trecuse să rănească câtuși de puțin pe un om a cărui inteligență și cultură le stima atât de mult și a cărui societate îi era atât de prețioasă.

RUPTURĂ

Relațiunile dintre cei doi prieteni au fost cu desăvârșire rupte, în urma unui răspuns foarte politicos pe care prietenul l-a scris lui Odobescu, căutînd să-i dovedească că nu se simte de loc vinovat de pornirea inexplicabilă a *domnului* Odobescu. În același răspuns, prietenul adaogă cum că hotărârea d-lui Odobescu de a rupe relațiunile amicale, deși regretabilă, va fi respectată de un om care nu înțelege posibilitatea de existență a unui prieteșug forțat.

Acestea se petreceau acum patru ani.

De atunci și până acum vreo două-trei luni, cei doi prieteni s-au mai revăzut câteodată, dar n-au mai schimbat măcar un salut.

Aceasta este partea întâi a romanului.

REAPROPIERE

Acum două-trei luni...

Trebuie să spunem că între Odobescu și amicul său fuseseră și relațiuni de afaceri, acum patru ani, relațiuni cari au încetat deodată cu cele prietenești.

Acum două sau trei luni dar, vine la prietenul lui Odobescu o persoană care avea legături amicale cu amândoi, și-i spune că profesorul universitar n-ar primi cu neplăcere o propunere de a reîncepe relațiunile *de afaceri* cu vechiul său prietin.

Prietenul – care, ca om cu minte, știa că la oamenii deosebiți toane de un moment pot determina o mare parte a vieții; prietenul, care cunoștea lumea, nu lăsase să se altereze în inima lui sentimentele de dragoste pentru Odobescu, din cauza toanelor acestuia – se hotărăște să meargă, foarte politicos, el, însoțit de persoana aceea, la Odobescu și să-i propuie, din toată inima, reînceperea relațiunilor.

Odobescu îl primește iarăși rece, totuși stabilește, în principiu, bazele afacerii propuse.

Se dă o nouă întâlnire pentru a vorbi în amănunt: un dejun la Odobescu acasă, între patru ochi.

Asta era ziua de duminică 20 octombre, acum trei săptămâni.

CĂTRĂ CATASTROFĂ

De aici încep ultimele peripeții ale catastrofei și deslușirea ciudatei purtări de patru ani a răposatului profesor.

Să nu uităm a spune că, în acest timp, bunul său prieten era deplin informat de cele ce se petrec cu Odobescu – de aminteri un secret public – și că începuse a cam bănuî absurdă cauză a răcelii acestuia față cu dânsul.

Era necesar să dăm această introducție pentru a putea lămuri mai bine cititorilor trista dramă, care începe așa de departe și așa de ușor spre a se sfârși într-un mod așa de neprevăzut și atât de tragic.

Spațiu ne obligă a lăsa pe mâine descrierea ultimelor peripeții ale acestui dureros roman.

LA DEJUN

La ora convenită pentru dejun, prietenul sună la Odobescu acasă în strada Cuza-vodă. Odobescu, care-l aștepta cu nerăbdare, era într-o vădită stare anormală: desfigurat, cu trăsurile lui frumoase strâmbate și asimetrice, galben ca un cadavru, cu ochii răătăciți; chipul lui trăda clar o supremă durere, o zdruncinare din adânc a sufletului.

– Providența te aduce, zise Odobescu înecat.

– Ce e? întrebă prietenul.

– Providența te aduce, îngână pierdut omul în culmea obidii.

Prietenul nu știa ce să crează.

– Sunt un om cu desăvârșire nenorocit. Șezi, să-ți spun o istorie, căreia-i cunoști foarte bine începutul. Dar cunoști numai începutul. Să vezi ce grozavă e urmarea.

O știi pe femeia aceea? Femeia despre care am vorbit odinioară.

– Da, o știu.

– Știi că am făcut cunoștință și am intrat în relații strânse cu dânsa, foarte curând după întrevorbirea în care mă plângeam de rezistența ei?

– Știu.

– Știi că m-am certat cu tine, unul din cei mai buni prieteni ai mei? Știi de ce m-am certat?

– Nu știu până acuma.

EXPLICAȚIA

– Să-ți explic eu, zise Odobescu; pentru ea m-am certat cu tine; pentru că eram gelos de trecutul ei, pentru că-mi închipuiam că tu ai fost amantul ei, și astfel nu te mai puteam suferi, te uram din toate puterile

sufletului; tot răul posibil ți l-aș fi făcut, căci erai pentru mine cea mai îngrozitoare înfățișare.

– Dar îți jur, domnule Odobescu...

– Nu trebuie să-mi juri nimic. Am aflat pe urmă destule, care trebuiau să-mi șteargă cu desăvârșire gelozia trecutului, arătându-mi mișelia în care căzusem. Pentru această femeie am făcut fapte rele, pentru femeia asta, pe care o dumnezeiam, am călcat de mii de ori peste cea mai elementară datorie de conștiință. În schimbul a ce, crezi? Crezi că patru ani și mai bine am avut măcar o zi întreagă de fericire? Nu! Numai amăriciuni, înjosiri și infamii. Odobescu se opri obosit.

– Le știam toate, răspunse prietenul; le știam din zvon îndeajuns de împrăștiat ca să le poată afla un om ce nu înceta, cu toată ruptura, să se intereseze din toată inima de soarta unui așa de distins prietin ca d-ta. Și dacă n-aș fi fost oprit de atitudinea d-tale hotărât rece, aș fi venit să-ți spun că rău face un om ca d-ta să se lase a fi așa de departe târât pe calea scandalului public...

INCURABIL

– Și cu toate astea, cu toată răutatea și trivialitatea acestei femei, o iubesc așa, încât sunt cu desăvârșire convins că fără amorul ei, ar trebui să mor; fără acest amor, viața n-ar mai putea avea nici un cuvânt pentru mine. Sunt nenorocit, sunt adânc nenorocit.

Și omul începu să povestească cu de-amănuntul toate mizeriile de patru ani ale contrariatei sale pasiuni: certuri, pretenții de cheltuieli absurde, trădări peste trădări, toate fățișe, minciuni și tertipurii înjositoare, urmate toate de iertare și de reconciliare din partea lui și de simulacre de înduioșare și de dragoste din partea femeii. Și iar de-a capul amăgiri, lașitate și în fine un grosolan „dacă-ți place!“

Este imposibil de reprodus această istorie plină de cele mai dureroase amănunte; destul să spunem că cei patru ani n-a fost decât un lung fir pe care s-au tras ca niște mărgele în culori metodic așezate, înjosirea, umilirea, durerile geloziei, cererile de iertare pentru imputări mai mult decât întemeiate, în sfârșit toată gama chinurilor la care se expune sigur un amant ridicul și batjocorit față cu o femeie rece și rea, care nu vede în el decât o pradă de neiertat.

– Și cu toate astea, pe cari le știu și le văz bine, dacă femeia asta nu-mi mai permite să mă apropiu de ea, căci m-a gonit prin slugile ei, am să mor.

Iată ce mi-a scris. Și arată o scrisoare în care femeia îi impută că a compromis-o, prin relațiile lui, în fața opiniei, și că îi interzice prin

urmare a mai încerca s-o vadă. În adevăr, cu o seară înainte, Odobescu se prezentase la casa ei, și slugile îi spusese că au ordin strict să nu-l primească.

Se înțelege că prietenul, văzând pe Odobescu în așa stare, a căutat să se retragă fără a mai încerca să-l mângâie.

– După un dejun așa de trist, în timpul căruia Odobescu își povestise nenorocitele aventuri, au ieșit amândoi prietenii pe jos – Odobescu avea nevoie de mișcare – și s-au despărțit rămânând să se vadă peste două – trei zile.

ÎMPĂCAREA ȘI ILUZIILE DIN URMĂ

Peste câteva zile, prietenul întâlnește pe Odobescu foarte vesel.

Femeia îl iertase, îl primise, punându-i, pentru a-și repara reputația de femeie onestă, o condiție pe care el spera s-o poată împlini. Omul pasionat era vesel că obținuse o așa de grabnică iertare din partea necredincioasii.

Și de aci, încep apoi tiradele nesfârșite asupra fericirii: puterea femeii pentru a inspira pe artist, orizontul unor succese literare și științifice a căror cucerire atârnă de ocrotirea dulce a femeii iubite, ce-ți mângâie fruntea ta care gândește; atmosfera aceea îmbătătoare pe care o face femeia ce umblă discret în cabinetul tău de lucru ca să nu-ți întrerupă firul unor gândiri fugitive de a căror expresie durabilă are să se mândrească mai mult ea, muza, decât tu, poetul... șcl., scl. Copil la 61 de ani!

CONDIȚIA

Condiția nu o pusese femeia; condiția și-o pusese nenorocitul singur. El voise să premeargă unor pretențiuni oneste pe care tot el și le închipuia acum, cerințe îndreptățite ce ea, din modestie sau discreție, nu îndrăznea să le formuleze.

Deși înșurat, el, bizuindu-se pe înălțimea deosebită a caracterului femeii sale legitime, merse la amanta sa și-i propuse s-o ia în căsătorie, fiind sigur că legitima are să accedeză la propunerea unei despărțiri de bunăvoie.

Amanta se-mpacă sub impresia acestor promisiuni solemne și făgădui să cheme telegrafic pe mama sa din provincie, pentru a-i căpăta bine-cuvântarea.

La ediția a treia¹ vom vedea încheierea acestui roman.

¹ „Ediția a III-a” apare în corpul aceluiași număr al ziarului.

O INIMĂ SUBLIMĂ

Până să sosească mama din provincie, Odobescu se și înțelesese cu femeia sa legitimă despre o despărțire de bunăvoie. Aci apare, în acest roman atât de necurat, o figură sublimă, o figură de sfântă martiră – este doamna Odobescu. Câtă înălțare de suflet a arătat această nobilă creatură se va vedea îndată.

Doamna Odobescu s-a dus de bunăvoie la o întâlnire cu mama tinerei sale rivale. Era așteptată.

Intrând, doamna Odobescu începu:

– Doamnă, știi că bărbatul meu iubește pe fiica d-tale și că fără dânsa nu mai poate trăi? Recunosc că fiica d-tale are dreptul să pretinză o reparație manifestă de la bărbatul meu, căruia, dintr-o slăbiciune femeiască, ușor de explicat și foarte naturală, i-a cedat. Știu că piedica pentru aceasta sunt eu, căci d. Odobescu vrea din toată inima să fie bărbatul legitim al fiicei d-tale. Eu îl ador pe bărbatul meu și n-aș fi în stare să mă refuz a-i face fericirea. De aceea vii să vă declar că sunt hotărâtă a intra îndată în călugărie și să vă rog totodată să nu puneți dv. vreo piedecă la fericirea acestui om și a fiicei dv.

O ALTFEL DE INIMĂ

Să nu uităm a spune că Odobescu era ascuns în odaia de alături fără să știe nimeni și asculta tot, așteptând cu inima încordată rezultatul acestei întrevederi.

Mama din provincie, la sublima tiradă a d-nei Odobescu, răspunse pe un ton cu totul contrariu.

Fiica sa fusese înșelată, batjocorită, compromisă de un bătrân berbant, care ar trebui pedepsit pentru infamiile sale; ca mamă, nu poate aproba căsătoria fiicei sale așa de tânără cu un om stricat, o căzătură.

În fine, cele mai brutale imputări și cele mai absurde pretențiuni.

SCENĂ ORIBILĂ

Mama recalcitrantă fu întreruptă brusc de Odobescu, care apăru pe prag vânat de indignare, cu pumnii încheștați:

– Așa? izbucni el. Sunt un om stricat, o căzătură? Mă azvârlăți acum, după ce pentru voi am făcut atâtea; după ce m-ați exploatat, m-ați torturat, m-ați împins la ultima mizerie, nu mai sunt decât o

otreapă de aruncat. Sunteți niște infame, infame... Știu ce-mi rămâne de făcut!

Odobescu, în culmea nebuniei, plecă urmat de d-na Odobescu, care nu știa cum să-l mai mângâie.

HOTĂRÂREA

Ajuns acasă, Odobescu scrisese câteva scrisori; apoi luă o doză forte de laudanum. Rezultatul acestei prime încercări fu la timp combătut; îngrijirile înginerului păzitor îl scăpară de data aceasta. Odobescu, după câteva zile de liniște, hotărî pe d-na Odobescu să plece lângă fiica lor, d-na Damian, convingând-o că este cu desăvârșire vindecată de pasiunea lui.

Doamna Odobescu plecă; dar n-ajunse bine și o telegramă îi anunță moartea adoratului ei soț, pe care numai ea l-a iubit și pe care numai o așa inimă sublimă știe să-l plângă.

Credem că cu atâta se completează romanul acesta, din nenorocire real. E de prisos să mai adăogăm amănuntele deja destul de bine cunoscute în privința ultimelor momente ale nenorocitului său erou.

SCRISORILE UNUI EGOIST

Notă

Să încep cu o minciună? De ce?

Să mă aflu rătăcit călare prin munți, într-o noapte înfiorătoare, a cărei beznă o stinge din când în când până-n adâncul prăpăstiilor lumina prevestitoare a trăsnetului. Să simț înțrozit poticnindu-se calul sub mine și, prăvălindu-mă în fundul stâncilor, să am d-abia o clipă spre a recomanda domnului sufletul meu păcătos, pe când, printr-un joc nepătruns al minții, să-mi fluture limpede la ureche motivul unui *scherzo* favorit din copilărie. Să am norocul, în căderea închipuită, a mă afla în poarta unui bătrân castel părăsit. Să bat, să mi se deschiză, să fiu găzduit de familia bunului meu îngrijitor: o vatră caldă, un pui rece și o cană de vin bătrâior; un așternut curat și o monografie sumară a negrului castel, pe care mi-o face grațioasa gazdă, pe când eu adorm.

Să văz peste noapte portretele scorjite a atâtor nobili, coborând din cadrele lor ruginite și dezvoltând pe cale autobiografică interesanta monografie, cu care am fost adormit. La răsăritul soarelui, a doua zi, să vizitez castelul și-n fundul unei lăzi pierdute în pod, lângă o fereastră oșigală, să găsesc un vraf de-ngălbenite file, pe cari mi le-nsușesc când

îngrijitorul se uită-n altă parte – *Scrisorile unui egoist*... Pot să spun asta?... Dar aş minţi... Şi de ce?

Sau să fiu chemat în grabă la căpătâiul unui prietin care moare în spital. Să găsesc pe nefericitul la ultimele răsufări; să auz de pe buzele lui vinete o ultimă şi supremă dorinţă, pe când mă îneacă până în fundul creierului odoarea¹ infectă a dezinfectantelor împrăştiate cu atâta profuziune. Să primesc de la mizerul muribund singura lui comoară, o colecţie de *Scrisorile unui egoist* – pe care să le public cu o prefaţă de mine foarte discretă, unde să dau şi cititorului celui mai gros de cap să-nţeleagă că răposatul de la spital este numai un nou costum al meu de paradă...

Dar de ce să mint? Atunci ce?

Într-o dimineaţă, trecând printr-o piaţă publică, văz multă lume grămădită, atrasă de uruiala tobii: se vând la licitaţie nişte mobile vechi a unui mare berbant, mort fără moştenitori de seamă, şi care a crezut că preţul vieţii nu e decât plăcerea. Între atâtea hodoaroage, îmi bate numaidecât la ochi un scrin vechi, mai bine păstrat între toate, de stil rococo original, pe ale cărui sertare sunt aplicate nişte delicioase medalioane pe porţelan, reprezentând subiecte trase din berjeriile² poeziilor cu peruca pudrată. Norocul mă ajută; nimeni nu se înjoseşte, din mulţimea incultă şi fără gust a negustorilor, să mă concureze. Cumpăr graţioasa mobilă; o transport acasă şi m-apuc s-o studiez cu de-amănuntul ca orice amator pasionat. Pe când mă dedau cercetării mele, îmi trece pe dinaintea fantaziei un menuet monstru de păstori şi păstorite, marchizii magnifici, abaţii galanţi, miclele ducese de la curtea lui Louis XV. Trag cu greutate un sertar înţepenit, pe medalionul căruia un tânăr abate sărută discret ceafa catifelată a unei marchize adormite pe o bancă în parc, cu cartea în mâinile-i aplecate pe genuchi, pe când alături un Amor de marmură cocoţat pe soclul lui râde şiret, privindu-i cu coada ochiului... Dar am biruit înţepeneala sertarului, şi-n fundu-i găsesc o ascunzătoare; cunosc secretul ascunzătorilor de felul acesta obicinuit la mobilele din veacul trecut; deschid şi dau de un pachet prăfuit de hârtii – *Scrisorile unui egoist*.

Dar nu! nu e adevărat nimic din toate astea!... Şi pentru ce n-aş spune drept?

Scrisorile unui egoist sunt de mine scrise. Nu doar că ele ar fi propria născocire a fantaziei mele; numai forma lor o au de la mine. Părerile atât de riscate cuprinse-n aceste scrisori, paradoxala şi câteodată primejdioasa

¹ *Odeur* (fr.) — miros.

² *Bergerie* (fr.) — pastorală.

și detestabila morală ce ele respiră sunt ale altuia, și declar dintru început că eu nu le pot împărtăși. Dar totuși ciudățenia lor mi s-a părut atât de interesantă, încât nu am putut rezista îndemnului de a le aranja în o formă accesibilă cititorului, și într-un chip metodic: pentru aceasta forma epistolară mi s-a părut cea mai nemerită.

Pe omul cu acele păreri deosebite și cu acea stranie morală, pe egoistul acela, l-am cunoscut mai bine decât oricine altul; nu mă ndoiesc că l-ai cunoscut și d-ta, dar mai puțin ca mine. Cu toată neomenia principiilor sale, pe care simțea plăcere să mi le dezvolte cu atât mai multă căldură, cu cât vedea că ele mă revoltă, era un om foarte plăcut. Era inteligent, cunoscător de multe și priceput subțire la artă.

Călătorise mult, multe văzuse și auzise, și chiar citise câte ceva; mai mult înțelesese poate decât citise. El nu ura pe oameni; ar fi nedrept să atribuiesc unui egoist așa pornire: cine urăște pe oameni trebuie să-i fi iubit odată prea tare, și el nu-i putuse iubi niciodată. Societatea lor nu-i dispăcea, chiar din contra; și deși nu-l afecta aproape de loc dezaprobarea opiniei publice, el nu era tot așa de puțin simțitor la aplauzele semenilor săi.

Om perfect de binecrescut; incapabil de brutalitate; totdeauna gata a măguli fără exagerare; darnic fără generozitate, cheltuitor fără risipă, iubitor de plăceri până la limita cuviinței și-n măsura prudenței; îngrijindu-și viața cu mare luare-aminte, fără a avea însă câtuși de puțin o deosibită frică de moarte. Avea o avere considerabilă, pe care i-a moștenit-o *ab-intestat*¹ un nepot unic, despre care el avea o foarte rea părere, o creatură ordinară.

L-am cunoscut pe egoistul de aproape, și de la el am aflat toată istoria vieții lui până în cele mai intime amănunte, câte mi le-a putut povesti, pentru că nici un om, fie cât de puțin egoist, nu-și poate spune toate amănuntele intime ale vieții și mai puțin încă toate gândurile ce s-au depănat în adânc pe fusul învârtitor al conștiinței: sunt momente în viața cea mai umilă și cea mai curată, cari trebuiesc să fie uitate, fie de rușine, fie de teama unei nepotriviri prea izbitoare cu dignitatea și echilibrul complexului ființei, ori de teama unei consecuențe duse prea departe.

El fusese însurat odată cu o femeie încântătoare și foarte avută; dar nepotrivirea de caracter și de inteligență au făcut imposibilă continuarea căsniciei. S-au despărțit de bunăvoie, fără părere de rău și fără mahnire, după trei ani de viață-mpreună. N-au avut copii și s-a simțit fericit pentru asta.

În urma morții lui, de atâtea ori mi-am adus aminte cu mare plăcere de interesantele serate ce le petreceam cu dânsul, și așa mi-am închipuit o absurditate: acel egoist, printr-un joc al capriciilor naturii, să fi avut și

¹ Formulă din dreptul roman — fără testament.

el o dată în viață o iubire mai accentuată, să fi iubit, de exemplu, pe micul său nepot, care să fi fost o creatură superioară. Egoistul, prin mândria proprie de numele lui, să-i fi lăsat nepotului averea, dându-i într-un șir de povește amabile un întreg program de viață, așa cum se putea înfățișa viața în ciudata lui concepție.

N-am uitat nimic prea important din amănuntele vieții lui, nimic de seamă din sistema lui. Așa, sper că voi fi un povestitor conștiințios al vieții omului și un credincios traducător al sistemii lui, în *Scrisorile unui egoist*, pe cari le încep în numărul nostru următor.

DIN „SCRISORILE UNUI EGOIST“

Fragmente scurte

I

...și prin urmare, când fac o bunățate, vreau să-mi mulțumescă în față acela ce o primește; aminteri, așa degeaba, pentru ce s-o fac?

Viitoare binecuvântări după moartea mea din partea pomănuțiilor postumi vor avea tot atâta valoare pentru mine câtă lumină are să mai aibă soarele. Un „bodaproste“, mai înțeleg, dar în nici un caz n-o să mă pot bucura de „Dumnezeu să-l ierte!“ Și mai la urmă, crez că nici nu prea am nevoie de iertare, afară numai dacă morala voastră n-o găsi că cea mai mare răutate nu e să faci o răutate, ci să nu faci bunătați. Acolo unde nu voi mai avea desigur nevoie de umbrelă, ploaia de binecuvântări nu va mai însemna nimic pentru mine.

Așadar să n-ai un moment teamă, nepoate, că voi lăsa un ban din averea mea la vreun institut de binefacere sau la vreo Academie; în cazul din urmă, aș fi chiar imoral; versurile rele, ca toate faptele rele, nu trebuiesc niciodată încurajate – tot morala voastră spune. Ți-o las averea mea ție pentru că știi să-mi mulțumești mai-nainte de a o atinge; te-ai plătit, prin urmare, cât ai putut; ești achitat: ești scutit să-ți mai tipărești la moartea mea, negustorește, pe panglică albă de o palmă de lată ale tale „Unchiului tău sublim, Regrete eterne“ și impertinente, încolăcite pe un enorm covrig de violete de cârpă. N-am putut suferi în viață florile artificiale și cu atât mai puțin panglicele prea late de orice culoare, mai cu seamă politică.

Până să mă moștenești, primește de la mine o teribilă lovitură; îmi place să ți-o dau; asta intră tot în prețul moștenirii. Află, cu multă părere de rău, că sunt foarte sănătos și că, după spusa doctorului, care mă tunde și mă rade, trebuie să aibi mult curaj, să te-narmez cu multă răbdare...

II

Sunt plictisit ca un suveran constituțional, care a trecut printr-o serioasă criză ministerială. Președintele consiliului, d. Ion Gafta, bătrânul intendent pe care l-am moștenit de la tata, și-a prezentat zilele trecute demisia irevocabilă: ți-a lăsat multă sănătate – un caz de anevrism. Moartea lui m-a afectat: dacă ar mai fi trăit măcar până-mi scotea vinul din primăvară! mi se pare că bolobocul de Uricani a-nceput să se oțetească. Era un an excepțional... O adevărată pagubă! Retragerea preșidentului a fost semnalul crizei generale. Ținea, faimoasa mea bucătăreasă, m-a lăsat, ca să ia de bărbat pe vechiul ei plăpumar, bețivul cela, care a deschis prăvălie pe seamă. Sper că-n curând se vor duce toate economiile făcute la mine, și Ținea se va-ntoarce pocăită de veleitățile-i de independență la vechiul ei secretariat de stat. Pe Leanca jupâneasa a trebuit, deși era foarte cinstită și ascultătoare, s-o dau afară: închipuie-ți că mă-sa i-a adus de la țară pe d. Nicu, fiu-său, un țopârlan mititel foarte urât, și mi l-a instalat în curte pentru câteva zile. Peste o săptămână, am întrebat-o ce are de gând cu băiatul; îl bagă la stăpân, ori ce? Nu; voiește să-l bage în liceu. Foarte bine, am răspuns eu; încă un publicist, încă un bărbat de stat? Foarte bine; dar în ghiveciul meu, nu am destulă încăpere să cultiv așa nobil răsad... Și am trimis pe mama viitorului om mare să se plimbe mai la larg.

Dar mi-am reconstituit ministerul și sper, ca orice rege constituțional în așa împrejurări, că am să domnesc în pace și fără necazuri... câtăva vreme... Poate să-mi aduc aminte din când în când cu regret de Ținea: costițele ei de vițel pe spanac... Dar în sfârșit... n-o s-o ducă ea mult cu plăpumarul!...

III

...Mă rugaseși să-ți trimet icre moi pe cari le dorești. De mirare cum într-un oraș ca Parisul nu se introduce odată în comerț acest excelent articol. Găsisem alaltăieri o cutie de o calitate rară; erau însă prea puține; de-abia mi-a ajuns mie... și mie îmi plăc în orice caz mai mult decât ție; știi că am mai discutat noi despre asta. Îți promit că îndată ce vor începe să mai sosească – cam greu însă, nu crez să mai găsesc așa minunată calitate: nu-ți poți închipui ce erai – îți trimet și ție...

IV

...oricât ar costa! să nu uiți: un *saumon*, două languste și vreo trei duzine de pierseci de Montreuil. Stăruiește să le împacheteze bine în bumbac; să nu se bată pe drum – piersecele sunt grozav de delicate; foarte belalii – dar bune. Le aștept toate cu nerăbdare, înaintea răspunsului tău...

...Ai primit, sigur, scrisoarea de ieri în care te rog pentru un *saumon*...

...am împușcat-o pe bătrâna... O bănuiam. Când am aflat că s-a dat să muște feciorul, a trebuit să mă hotărâsc. Am luat pușca, am ieșit în prag; sta culcată și gâfâia. Am chemat-o tare: *Vidra!* S-a sculat – avea bale la gură – și a pornit șovăind către mine. Nu i-am lăsat al treilea pas. Am tras. Se vede că n-am nemerit-o destul de bine; a mai avut puterea să se târască până la prag, unde-i era de obicei culcușul, și acolo s-a culcat de-a binele... Mi-a mânjit pragul de sânge: trebuie să pui să rază piatra... La institutul de bacteriologie s-a constatat că nu fusese turbată... Dar, în sfârșit; tot nu mai era bună de nimic; pierduse auzul și mai cu seamă mirosul. Era și bătrână – numai eu o aveam de peste zece ani... Excelentă cățea! Ți-aduci aminte la rațe...

...nu uita! un *saumon*, languste și piersicele... Sper că le-ai și expediat. Cu poșta... Asigurați!...

VI

...O mare greșală... Ar fi chiar o neghiobie. Ești nebun? Știi că ții foarte mult la această îndelungă partidă de plăcere, și tocmai, prin urmare, te invit categoric să refuzi invitația lui Berthaud. Ce ai să cauți tu la dâșșii? Să petreci două luni de zile într-un mic castel romantic cu un savant migălos, cu o femeie bătrână și cu o fată excentrică de optsprezece ani, cu atât mai primejdioasă cu cât mama e surdă. Eu îi cunosc: știi ce vechi legături de prietșug am cu dâșșii. Ți-aduci aminte că s-a cam vorbit odată răutăți pe socoteala mea din pricina asta. Se-nțelege că toate erau minciuni; mă știi destul ca să nu-ți mai spun că nu aș strica niciodată o prietenie profitabilă pentru un roman banal. La castelul lor e un prea bun culcuș, o excelentă bucătărie și o prea rară pimniță, ca să mă fi gândit vreodată a turbura niște relațiuni solide pentru capriții trecătoare. Câtă vreme madam Berthaud auzea bine și nu fusese lovită de extincțiunea ei de voce, e drept că plăteam cam scump ospitalitatea – ce gură! Acu doi ani însă, am petrecut minunat: vorbește de tot stins și n-aude de loc. Sper că de atunci până astăzi trebuie să fi ajuns la adevărata perfecție ideală a femeii. Care va să zică: o să te plictisești cu tatăl, o să te răgușești și tu cu mama, și o să te-namorezi cu fata. Ai minte? Să te supui la așa ispită? Să stai două luni de zile, la vârsta ta, cu o fată de optsprezece ani, frumoasă și voinică; să umblați călare amândoi, să cântați la piano amândoi, să erborizați, să vă plimbați pe lună prin splendida alee... Dar asta va să zică să te duci la pieire sigură.

Știu ce o să se-ntâmpale. O să te înamorezi ca un agiamiu, pentru că, cu toate povețele mele, ești încă un agiamiu. Dar asta tot n-ar fi mare primejdie; ce e mai rău, e că o să se-namoreze și ea de tine. Eu cunosc fata – e un cap prea cald. Atunci, ori o să abuzezi de amorul ei, singura scuză plauzibilă a prostiei că te-ai înamorat; ori o să o iei de soție; ori o să faci un roman stupid fără spirit, fără interes și fără încheiere – un șir de foiletoane nesărate a unui ziar care a încetat să mai apară înainte de sfârșirea povestirii, în cazul din urmă, ai fi o secătură, de care mai târziu o să răză cu despreț tocmai tânăra; în cazul întâi, m-ai face să pierz prietenia lui Berthaud, ceea ce nu-ți permit; în cazul al doilea, ai pierde tu moștenirea mea – pentru că, încă o dată ți-o repet, te dezmoștenesc din momentul ce fiind eu în viață te apuci să prăsești, și chiar numai să-ți iei nevastă. După moartea mea, te poți duce și-n Orient, poți lua și treizeci de soții, dacă te simți în stare să hrănești și mai ales să auzi atâtea guri; poți prăsi, pentru gloria profetului, o sută de ieniceri, puțin îmi pasă; cât trăiesc însă, tu singur mi-ești prea destul: te rog nu te multiplica, e în interesul tău să nu mă silești a-mi împărți simpatia ce-ți port.

Și mai la urmă, te opresc să răspunzi afirmativ la invitația amicului meu Berthaud; locul la ei e prea strâmt pentru ca să găzduiască doi străini – știi că o cameră trebuie să o păstreze totdeauna pentru bătrâna Berthaud, căreia-i abate din când în când să lase Parisul și să le pice pe spete fără să dea de știre – și am pus de gând să mă invit eu la dânsii în vara asta. Tu, vino la Sinaia; îți pun la dispoziție vila mea; tot mai bine, decât s-o las închisă pe mâna slugilor, sau s-o închiriez la o familie cu copii – să-mi devasteze grădina și să-mi ruineze casa. O să petreci bine. În anul acesta se promit la Sinaia *monts et merveilles*¹ – poate o vizită de suverani străini, festivități... mai știi ce! Pe urmă, nu e rău din când în când să-ncepi a frecuenta și societatea noastră, în orice caz, la Sinaia nu vei avea pas să regreti absența domnișoarei Berthaud – mult mai comod – și fără primejdie. În privința asta, ce e drept, nu dau societatea noastră pe cea franceză.

Complimente la Berthaud. Le-am scris și lor de proiectul meu; spune-le că mi s-a făcut dor de aleea lor și mai ales de pimniță. Sosesc la ei de azi în trei-patru săptămâni; te aștept prin urmare să-ți iei vila în primire. Știu că o să le facă mare plăcere. Să-mi gătească odaia albastră, care n-are după amiazi mult soare – lor le place soarele toată ziua; mie numai dimineața – și e și mai departe de piano: fata ciocănește dimineața într-un mod îngrozitor. Te aștept la Sinaia...

¹ Literal: munți și minuni (fr.) — marea cu sarea.

VII

(*telegrafic*) Primit scrisoarea. Renunță München. Vino direct fără zăbavă. Voi timp; mă opresc pe drum, locuri favorite. Aștept nerăbdător.

VIII

...Îți scriu în fuga mare. Aici, la bietul Berthaud, s-a-ntâmplat ceva foarte neplăcut. Bătrâna ne-a căzut pe spate sub pretext că e prea cald la Paris; închipuie-ți ce sensibilitate termometrică la o veche roșcovă! îi era frică să nu se zvânte mai tare. Nepoată-sa Mariana, flușturată și răucrescută cum o știi, a vrut să aprinză în onoarea bunicii un mare foc de bengal; a umblat în borcanele și flacoanele lui Berthaud și, fără să spună cuiva nimic, și-a preparat compoziția.

Eram seara pe terasă cu roșcova și cu soții Berthaud. Mariana a plecat de lângă noi, ca să ne facă o surpriză: și ne-a și făcut-o, destul de plăcută, ce e drept. Nu mai știu de ce vorbeam, și ne pomenim deodată cu o pocnitură puternică; un nor de fum luminos vânat ne orbește, și auzim țipetele Marianii! Alergăm iute.

Mariana se tăvălea pe iarba udă cu obrazul, mâinile și corsajul pârлите. Închipuie-ți petrecere! Doctorul a venit a doua zi: ochii, poate, or să-i scape; dacă nu amândoi, dar unul e garantat – pesemne că n-a stat tocmai drept cu fața când a dat foc fișicului cu ingenioasa ei compoziție; dar figura rămâne pe vecie arsă: e oribilă de văzut. Eu îți mărturisesc că nu mă pot uita la ea; nu-ți poți închipui ce dezgustătoare înfățișare. Dar văicărelile celorlalți! Așa că pentru mine, care știi ce milos sunt, a devenit insuportabilă șederea aici.

Totuși, nu pot să-i las în așa situație, pe niște vechi și buni prietini – bieții oameni! De aceea, îndată ce vei primi această scrisoare, fă-ți bagajul, închide vila, ia cheile și pornește spre Paris. Ești dator să vii să ajuți, să îmbărbătezi cu prezența ta, în așa momente grele, pe niște buni și vechi prietini. În așa ocazii, se cunoaște prietșugul. Cu atât mai mult că acuma sărmana Mariana nu mai poate fi primejdioasă nici chiar pentru un agiamiu ca tine. S-o vezi! e oribil de slută! Cine strică? îmi pare foarte rău, dar n-am ce-i face. Când spui eu că decât să facă cineva un copil, mai bine să înghită ca anticul cinic o caracatiță vie! În fine!

Pornesc o dată cu aceasta spre Viena. Te voi aștepta de miercurea viitoare la Gara de Vest la trecerea trenurilor pentru Paris. Adu-mi cheile. Pecetluiește pimnița. *A quelque chose malheur est bon.*¹ Mi s-a deranjat

¹ Dicton francez, cu sensul literal: nenorocirea e bună la ceva!

partida de odihnă la Berthaud; dar în schimb ajung la Viena tocmai bine: seara se dă la operă *Il Matrimonio segreto*². De mult n-am auzit-o!

Care va să zică la Viena... Nu uita să pecetluiești pîmînta...

IX

...Îmi pare foarte rău de ea, dar trebuie să avem curaj a ne închina soartii. Oricum, dacă ochiul stîng îi rămîne, cum are destulă avere ca să trăiască bine, nu e complet nenorocită. O, doamne! câți sunt mai nenorociți decât ea! nici nu-mi vine să mă mai gîndesc. Dacă rămînea frumoasă și întreagă, s-ar fi măritat desigur. Cine știe pe cine lua? cine știe ce se-ntîmpla? Bărbat... rude... copii... Nu se știe dacă mizeria ce și-a făcut-o singură n-a scăpat-o de alte mizarii mai mari ce puteau să i le facă alții.

A *propos* de mizerii cari ți le pot face alții. Ai cunoscut aici pe doamna Z...? În scrisoarea următoare, am să-ți povestesc proasta aventură în care m-a vîrât această grațioasă veche cunoștință.

Spui că pe acolo vă plouă continuu; trebuie să vă plictisiți grozav. Am avut noroc: aici la Sinaia, e o vreme strălucitoare. Complimente la toată familia Berthaud. Crez că acum s-au mai obicinuit cu nenorocirea lor: nenorocirea e ca încălțămîntea, care te bate cîtva timp până se dă după picior...

POETUL VLAHUȚĂ

Schiță

Orășelul Opidul-Nou (pe ungurește *Ujvár* – desigur, o grosolană traducere arbitrară a numelui original daco-latin) este de câteva zile în mare fierbere. Nu e, în adevăr, puțin lucru pentru acest Opid, care, cu toată modestia-i, numără până acum patru procese politice de trădare de stat maghiar, să adăpostească pe un luptător cultural din regatul liber, pe un fruntaș poet al neamului. De aceea și *Aquila carpatină*, gazeta Opidului, în ultimul său număr, a putut zice cu mîndrie:

„Avem în murii noștri o sublimă liră română liberă, pe fratele nostru preaiubit, pe poetul nostru transcarpatin, Vlahuță. Să strigăm toți cu bucurie: să trăiască!”

„Murii noștri”... asta e un mod particular de a zice al intrepidului Valeriu Chicoș, director și redactor al valorosului organ ebdomadar,

¹ *Căsătoria secretă*, operă italiană de Cimarosa, care-i plăcea mult lui Stendhal.

care singur are onoarea a trei din cele patru procese. Muri nu are de loc – și e bine – acest pitoresc orășel: el e așezat în voie pe o largă pajiște, la poalele munților, străbătut drept prin mijloc de o gârlă limpede, care, repezită dintr-un izvor înalt din coastele vecine, alunecă, fără să-i poți prinde mișcarea cu ochii, pe patul ei de pietricele mărunte, printre două brazde îmbrăcate în niște iarbă verde și grasă, culcată tot la vale în snopi mari de pornirea neînduplecată a șivoiului.

De o parte și de alta a râului, urmează două alee mari, mărginite cu grădinițe; în mijlocul fiecărei din acestea, sclipește albă și curată câte o căsuță cu ferestre apărate de loduri verzi și acoperită cu olane roșii, între toate aceste cochete locuințe, drept în fața punții celei mari, strălucește cu deosebire casa părintelui Ion Mantu, protopop cercual, unul dintre cei mai arzători și mai „valinți”¹ patrioți, care, cu toată îndrăzneala ce a dovedit, n-are până acuma nici un proces.

Cu dânsul locuiește unica sa fiică, domnișoara Veturia, o minune de nouăsprezece ani – frumoasă și voinică, sentimentală, deși veselă: lucrează și-nvață mult și bine, cântă mult și frumos, zâmbește toată vremea. Devotamentul ei pentru tată, pentru cauza națională, pentru micul institut de orfani, al cărui comitet de domnișoare îl prezidează cu atâta pricepere și tact matur, i-a atras respectul și simpatia tuturilor concetățenilor și, pe drept, numele de *Zâna Opidului* din partea *Aquilei carpatine* – niciodată nume mai meritat. „Păcat că au numit-o Veturia! gândește adesea tata; trebuia s-o cheme Aurora, pentru că-n adevăr copila asta luminează cu strălucita ei înfățișare.”

Casa domnului protopop are patru ferești spre alee în grădină și o elegantă intrare la mijloc. Sub ferești, de o parte și de alta a intrării, sunt așezați simetric câte șase stupi mari, cari, din faptul zilii și până-n noptate, bâzâie, zbârnâie și lucrează fără o clipă de preget. Privindu-i, părintele, care, deși matur și trecut prin multe, n-a uitat încă frumoasele vremi tinere, când învăța la Blaj, citează zâmbind cu satisfacție un crâmpei din clasicul său favorit: *fervet opus...*²

În această casă se află în gazdă, de șapte zile acum, poetul; el mai are o zi de stat în acest orășel; mâine, duminică, seara, „jumătate la zece”, tot poporul român are să-l conducă la gara apropiată, distanță de o jumătate de ceas de orășel prin „promenată”.

Au fost pline aceste zile, pline de neuitate impresii, de puternice mișcări sufletești, și tocmai pentru aceea au trecut ele așa de iute. Împrejurările acestor zile frumoase din urmă se deapănă în gândul domnișoarei Veturiei, unele peste altele, mai grăbite decât undele gârlei dintre cele două alee,

¹ *Valint* (latinism) — valoros, curajos.

² *Virgiliu*: munca e în toi (lat.).

mai năvălitoare decât mișcarea neastâmpărată de la gura stupilor de sub ferestre, în zadar domnișoara Veturia vrea să și le așeze treptat și metodic în ordinea lor istorică: parcă toate s-au petrecut dintr-o dată tot adineaori... Adineaori parcă – nu-și mai aduce aminte la ce se gândea atunci, cum ședea, ce făcea – a fost trezită de câteva lovituri la ușa din față... A deschis... Un tânăr blond, înalt, cu ochii mari albaștri, cu o frunte deschisă, a apărut mândru înainte-i, întrebând de părintele Mantu... „Tata nu-i acasă, dar trebui să vie...” Noul-venit se recomandă poetul Vlahuță!

Ce zile de-atunci! Ce triumf la conferința poetului! O să curgă multă apă prin mijlocul Opidului până să se mai auză acolo niște accente atât de virile. Poetul a vorbit cu cel mai înalt avânt despre limba națională; modest, el n-a pomenit de sine însuși și n-a citat din operele lui proprii decât numai de câteva ori, și aceasta ca simplă ilustrațiune a teoriei că, fără limbă, o națiune nu mai are glas în concertul umanității... Dar din toată năvala aceasta de reminiscențe, ceea ce se dezlipește mai clar și mai deosibit din mintea domnișoarei Veturiei este acea neuitată împrejurare când, rămasă singură cu poetul, își strânse cu putere tot aparatul de erudițiune pentru a face față înaltei situațiuni în care se afla.

- Care va să zică, citiți mult, domnișoară?
- Foarte mult, domnule.
- Ați citit ce-am scris eu?
- O, da, tot. Eminescu și dv. sunteți idolii mei.
- Poetul făcu o mișcare de-naltă satisfacție.
- Și care vă place mai mult?
- Amândoi.
- Dar... mai mult?
- Dumneavoastră, se-nțelege.

Acest răspuns, e drept, fusese smuls: privirea poetului era prea din cale-afară arzătoare spre a nu impune răspunsul pe care el îl dorea.

Urmară apoi, printr-o explicabilă delicatețe a poetului favorit, o serie de complimente asupra frumuseții, inteligenței, culturii și tuturilor calităților de spirit și de inimă ale domnișoarei, complimente cari o făcură să roșască până la urechi – încă o calitate, ce nu-i sta rău de loc. Ca orice răsfățat al muzelor, și acesta era îndrăzneț și nemăsurat, așa că, de la complimente vagi, iute trecu la declarațiuni precise: un poet caută un ideal, fără speranță de a-l găsi, viața lui întreagă. Norocul se însărcinează să i-l scoată fără veste în cale; nici mai mult nici mai puțin, poetul găsisese aci, în casa unde era găzduit, din două una: or culminația vieții lui, idealul, fericirea; or pierderea completă a sufletului său – și domnișoara Veturia trebuia să hotărască într-un fel de soarta lui.

Dar, nebun poet, mai întrebi? e cu puțință să răspundă ea altfel decât cum dorești tu? S-ar îndura ea să sfârâme o liră care-i chemată s-o facă pe dânsa nemuritoare? Dar ai putea s-o chemi în prăpastie, și ar merge după tine cu ochii închiși! Iată ce tremurătură a apucat-o la vorbele tale! Vezi cum scânteiază de ciudat ochii ei umezi! Uite ce fior îi trece prin păr! cu cât avânt îți întinde mâna, și ce triumf i-ai dat sărutându-i-o!

– Domnișoară – zice poetul – vrei să fii muza mea?

– Dacă nu cumva râzi de mine – răspunde Veturia – dacă nu visez, ordonă: fac ce vrei... faci cu mine ce vrei.

Domnișoara Veturia era un instrument bine acordat pentru cântarea virtuozului nostru, și n-ar fi fost de mirare ca îndrăznețul artist să încerce, fără siguranță de succes, dar totuși să ncerce, un concert complet, dacă ușile nu s-ar fi deschis de perete și întreaga societate de la „cassină”¹, având în frunte pe părintele Mantu, n-ar fi intrat cu cel mai ceremonios aer în salon. Erau profesorii gimnaziului real, cei șase preoți greco-orientali, cei trei avocați cu secretarul camerei avocațiale, medicul orașului, o delegațiune a comerțului român, în fine tot ce orașul și cercul avea ca fruntaș. Atunci s-a organizat *ștante pede*² programul celebrei serate literare, la care poetul și-a ținut conferința sa despre limba națională.

Toate acestea trec prin mintea fierbinte a domnișoarei Veturiei, care, împreună cu câteva prietene din elita locală, prepară cu ușa încuiată o surpriză poetului – o coroană de stejar verde, legată cu o fundă de panglici tricolore, desfăcute din costumul național în care domnișoara a asistat la zece mai, acu trei ani, în București. Pe când tinerele camarade lucrează, în salonașul de alături poetul improvizează pe albumul domnișoarei Veturiei câteva rime de adio. Adio? nu. Acest cuvânt e prea crud, el nu-l va zice niciodată; spiritul lui e prea inventiv pentru aceasta! Nu adio, ci la revedere... E ceva nou; aceasta iese cu desăvârșire din limitele banalului; e cu totul original. Poetul și-a terminat improvizația, când ușa se deschide și domnișoara Veturia împreună cu celelalte intră. Cu toată simplitatea, poetul cere permisiune să le arate improvizația lui. Domnișoara Veturia îi smulge cu nerăbdare albumul, își aruncă privirile pe urmele de cerneală încă nezbicite, și în culmea emoției citește:

„DOMNIȘOAREI VETURIA MANTU“

E dat poetului în viață să vadă-o dată steaua lui:

Pe-a mea eu am văzut-o-n fine și mulțumesc norocului.

Ea mi-a sclipit atât de vie și-atât de mult m-a minunat,

¹ *Cazina* (latinism) — cămin artistic și cultural.

² *Stanțe pede* (lat.) — pe loc, îndată.

Că pot să merg de-acuma sigur, căci drumu-ntreg mi-e luminat.
Nu voi, nu pot să-ți zic adio, m-aș rătăci din calea mea...
Tu luminezi întreaga-mi viață: la revedere, scumpă stea!”

Domnișoara Veturia, terminând citirea, simți o căldură nespusă la frunte... ochii i se turburară, urechile începură să-i vâjje – o amețală. Ea închise binișor albumul, îl așeză pe măsută și, întorcându-se extatică spre poet, îl întrebă:

– Care-i mâna care a scris versurile astea?

– Aceasta, răspunse modest poetul, întinzându-și dreapta. Tânăra se repezi, apucă cu amândouă mânuțele sale grăsulii dreapta care comisese capodopera și, până să aibă poetul vreme a și-o retrage, o sărută de mai multe ori cu cea mai ferventă adorațiune. După-această scenă așa de atingătoare, urmară câteva vizite grave – comitetul aranșator venea să dezbată încă o dată programul solemnității de a doua zi: dimineața, predică la Sf. Ion de părintele Mantu; după prânz, excursiune la Dumbrava-Înaltă; seara, banchet la locanda *Binschgauer-Hof*; apoi, conducerea *in corpore* cu care poetul trebuia onorat la plecare. Programul fiind definitiv votat, comitetul aranșator salută cordial și se retrase.

Seara se petrecu în intimitate, în timpul cinei, domnișoara Veturia sta dusă pe gânduri, aruncând din când în când câte o privire din fundul sufletului asupra ilustrului oaspe; poetul afla din ce în ce mai minunat vinul părintelui; iar părintele povestea poetului faimoasa petrecere cu fiică-sa la serbările de 10 mai, în capitala României.

Erau trei ani de atunci; cu toate acestea, el reconstitua din amănunte întreaga minune complexă la care luase parte: zgomotul uriaș al Capitalei, pestrițătura infinită de colori, mișcarea de veselie a unui întreg popor liber, jocul fantastic al pădurii de steaguri tricolore fluturate de vânt, figura reginii, trandafirul alb pe care încântătoarea suverană-poetă l-a prins în treacăt cu mâinile ei auguste în părul Veturiei, înfățișarea severă și măreață a regelui, și defilarea armatei, „artilăria aceea“, și marșurile triumfale, și retragerea cu torțe; apoi seara, plimbarea prin Cișmegiu, lumina electrică, ploaia de artificii polichrome – toate îi treceau acum iar limpede pe dinainte: ca printr-un ochean magic, părintele vedea în depărtarea trecutului un viitor strălucit, a căruia realitate era sigură, dar a cărui realizare el nu știa de-i va fi iertat s-o poată vedea! Poetul, găsind încă o dată minunat vinul, cu tonul unei inspirații profetice, asigură pe părintele că multdorita realizare e foarte aproape: ea atârână numai de la bărbăția românilor, de la potențierea neînduplecatei lupte fățișe contra apăsătorului... Părintele se ridică drept în picioare; mândru și cu pieptul înainte, cu pumnii strânși, cu ochii ridicați spre cer, zise:

– Da, să fim! da, vom fi bărbați!

Era târziu; fiecare voi să se retragă: poetul, care, deși foarte aprins, clipea des, avea să săvârșească versurile-toast pentru banchet; părintele trebuia să mediteze asupra predicii de dimineață; iar domnișoara Veturia, zdrobită de atâtea impresii, avea nevoie de răpaos pentru a îndura emoțiile culminante ce o așteptau în ziua următoare, își luară noapte bună și fiecare se retrase în odaia sa.

Somnul stăpânea acum de mult în murii Opidului. Domnișoara Veturia nu adormi decât după ce mai reciti de câteva ori improvizația ce-i dedicase poetul. Ea adormi ținând strâns sub căpătâi albumul scump, într-un târziu, o umbră albă trecu discret prin liniștea nopții; pornind de la tinda din dos a caselor, umbra se apropie în vârful degetelor de ușa bucătăriei. O clipă se opri; apoi, ciocăni încetinel.

Ușa se deschise, ca să primească umbra albă, și se reînchise la loc, fără cel mai mic zgomot.

Trecuse o bună parte din noapte. Era lună ca ziua. Prin aerul limpede de munte se auziră bătăile rare ale ceasornicului de la cazarma honvezilor – două și trei sferturi. Acum ușa bucătăriei se redeschise, umbra albă reapăru în prag, dar deodată se retrase repede înapoi; domnișoara era la fereastra din potrivă, în bătaia lunii. Ea sărise din pat – îi era peste puțină să mai doarmă; simțea că se-neacă – îi trebuia aer. Se repezi la fereastra care da în grădinița din dos, spre bucătărie, o deschise de perete și se așeză cu fruntea rezemată pe mână să aspire răcoarea binefăcătoare a luminoasei nopți.

Gârla își cânta cântecul știut; stupii dormeau; dar în toată pajiștea țârlăiau miile de greieri de deal îngânându-se pe întrecute din deosebite depărtări. Fata stete multă vreme așa fără nici un gând hotărât; pieptul ei frumos se umflă din ce în ce, luptând să biruie o nedeslușită apăsare, până când, deodată, ea își încrucișa brațele pe firida ferestii, își aplecă pe ele capul mândru și începu să plângă fără să știe de ce... Un fior o scutură puternic: răcoarea nopții pătrunsese tânărul corp jumătate gol; ea-și șterse ochii albaștri, nu încă sătui d-atâta plâns fără socoteală, se retrase înăuntru, închise geamurile și lăsă perdeaua, ca și cum ar fi voit să gonească din odaia ei lumina de lună, să împiedice cântecul apei și vorbirea greierilor a mai ajunge până la dânsa: o așa frumusețe de noapte nu mai era de suferit!

...Mai trecură câteva minute după aceasta, și umbra albă se arată iar în ușa bucătăriei: stete un minut cuprinsă parcă de îndoială; apoi, iute, se furișă pe lângă zid și intră în casă prin tinda dinapoi pe unde ieșise cu două ceasuri înainte.

Onoratul cititor trebuie să fi înțeles că tânărul poet, care e în gazdă la părintele Mantu din Opidul-Nou, nu este în adevăr poetul Vlahuță, amicul nostru. Pe acesta toți îl cunoaștem, dacă nu chiar în persoană, măcar după portretul din ultima ediție Müller a operilor sale. Amicul nostru este de o talie potrivită, mai mult scurt decât înalt; e foarte brun, are ochii negri și o mustață tot așa, barba rade. Prin urmare, când am spus că un tânăr înalt, cu barba blondă și ochi albaștri se recomandă domnișoarei Veturiei ca poetul Vlahuță, cititorul a trebuit să-nțeleagă că acest tânăr e un prost glumeț, care voiește să speculeze naivitatea și sentimentele familiei Mantu și ale cetățenilor din Opidul-Nou.

Dar nu numai atât. El nici nu există, și nici părintele Ion Mantu nu există, și nici domnișoara Veturia, și nici întreg Opidul-Nou; prin urmare, nici gârla răcoroasă, care trece prin mijlocul Opidului, nici cele două alee, nici căsuțele cochete, nici grădinițele, nici stupii.

Din toată povestea, un singur lucru e adevărat – luna; dar un novelist nu le poate inventa toate. Dacă găseam altceva să-i închipuiesc în loc, ca să luminez scena de la fereastră – care mi se pare că se cam aduce cu cea din actul al treilea al lui *Faust* – nu mi-ar fi părut rău să sacrific această planetă, atât de compromisă de la Eminescu încoace. Afară de lună dar, toate sunt tot așa de adevărate ca și multe informații pozitive, din sorginte sigură, ale unor gazete politice: curate născociri, ieșite din închipuirea autorului, și cari, prin urmare, nu merită nici un crezământ.

Dar, mă va-ntreba cineva, pentru ce atâtea deslușiri? Pentru că – răspunz eu – cu cât publicul este mai inteligent, cu atât se impun mai mult deslușirile asupra unei opere de artă; și cu cât o operă de artă este mai perfectă, și ca putere de concepție, și ca limpezime de execuție, cu atât cere mai multe deslușiri. Această datorie mi se impune în cazul nostru, și astfel nu mă pot da în lături de la îndeplinirea ei.

Când domnișoara Veturia este așa de romantică și de sentimentală, atât de entuziasă pentru poezie, ea are nevoie neapărată de o deslușire, tocmai pentru că domnișoara Veturia nu există în realitate, ci este numai o arbitrară invențiune. Domnișoara Veturia, naște întrebarea, poate fi așa cum o dă autorul? Este posibilă o așa creatură, pentru ca să fie admisibilă o așa creațiune? Autorul, cu toată imparțialitatea, susține că da. În adevăr, nu mi se pare nimica monstruos în tot chipul domnișoarei Veturiei de a fi și de a face. E adevărat că astfel de domnișoare se găsesc foarte rar, poate chiar de loc la noi. Da, dar cititorul să nu uite că povestea nu se petrece la noi, unde domnișoarele sunt prea cuminți ca să fie entuziaste, prea culte ca să aibă admirație pentru literatură și prea mândre

ca să sărute mâna ce-ar scrie un capodoperă. Povestea se petrece în Opidul-Nou, unde se pot găsi și domnișoare naive ca eroina mea. Nașterea și creșterea acelor domnișoare sunt cu totul altele decât ale celor de la noi; și autorul, după toate regulile artei, trebuie să țină foarte mult la așa-numita culoare locală, căci aminteri invențiunile sale devin absurde: cititorul nu le mai poate admite.

Așa, de exemplu, dacă acest pseudo-Vlahuță, în loc să-și aleagă Opidul-Nou și casa părintelui Mantu, și-ar fi ales pentru farsa lui un orășel din România liberă, ca, de pildă, Vălenii-de-Munte, și casa vreunui protopop local – ar fi fost, nu un băiat deștept, cum vrea să-l facă autorul, ci un simplu neghiob. Fata popii din Vălenii-de-Munte e prea cuminte și prea binecrescută ca să aibă entuziasm și admirație pentru un poet de frunte, și prea cultă, mai întâi, ca să știe cine-i acela Vlahuță.

Dacă tânărul ar fi voit să joace o asemenea farsă la Văleni, apoi nu s-ar fi dat desigur ca poetul Vlahuță, ci ca un alt personaj, mai popular, ca bunioară tribunul Fleva. Fata popii nu poate avea, ca și părintele ei, decât cel mai adânc respect pentru apărătorul neobosit al sfintei biserici, care a fost totdeauna paladiul naționalității noastre.

Îmi închipui ce colosală mișcare, ce entuziasm ar fi în Vălenii-de-Munte când un Fleva, fie chiar un Fleva fals, ar ține o întrunire publică!

Dar credem că ne-am deslușit îndestul în privința domnișoarei Veturia. De acuma putem să urmăim cu descrierea celor întâmplare în Opidul-Nou, în ultima zi a șederii pseudopoetului Vlahuță acolo; căci înc-o dată, să nu se uite că acela nu-i adevăratul Vlahuță, ci un farsor care se dă drept Vlahuță.

Cititorul a înțeles, desigur, însă eu îmi fac totuși datoria de a-i explica unele puncte, de aminteri îndestul de clare, din partea-ntâi a acestei povestiri.

Umbra cea albă, care iese noaptea târziu din casă și merge la bucătărie, și care apoi, vrând să iasă d-acolo despre ziuă, pe când domnișoara Veturia visează deșteaptă la fereastra ei, inundată de valurile de lumină a lunei pline – acea umbră nu este o fantasmă, ci o persoană reală, este însuși poetul Vlahuță (adică nu poetul Vlahuță adevărat, ci farsorul, care se dă drept Vlahuță, și nici o persoană reală în sensul propriu, ci numai în sensul figurat, adică închipuit real). Umbra se dănapoi când zărește la fereastră pe domnișoara Veturia, pentru că nu-i convine să-l vadă entuziasta tânără ieșind dintr-un loc atâta de prozaic. Aceasta ar zdruncina tot acordul de sentimente pe care el l-a scos din claviatura sensibilă a tinerei sale admiratoare.

Dar ce caută oare la un ceas așa de-naintat tânărul erou la bucătărie? Iată o-ntrebare care cere numaidecât un răspuns categoric. O, Dumnezeuul meu! răspunsul este ușor. Tânărul erou de câteva zile seceră atâtia lauri, mănâncă, bea și doarme așa de bine – pentru că trebuie să nu uit a spune că, totdeauna după prânz, poetul, foarte aprins la față, se retrage pentru două-trei ceasuri ca să mediteze în odaia lui, de unde cu multă grijă domnișoara Veturia a dat din vreme muștele afară.

Când cineva, la vârsta aceasta – poetul n-are nici treizeci de ani – trăiește așa de bine, are nevoie și de alt fel de mângâieri decât sărutatul platonice al mâinii care comite capodopere. Și iată ce caută tânărul la bucătărie, pe când în puterea nopții ceasornicul de la cazarma honvezilor sună „trei fârtale la trei“¹.

Acolo în bucătărie el află pe tânăra Marta, o maghiară tot așa de entuziasă, dintr-un deosebit punct de vedere, de neuitatul eveniment al trecerii ilustrului prin Opidul-Nou. Și nu știu, zău, a cui va fi durerea mai mare, care va plânge mai cu foc dintre cele două tinere, la sfârșitul acestei povestiri, când tânărul erou, silit să-și dezbrace titlul și numele uzurpat, va trebui să iasă fără zăbavă, nici multă ceremonie, din „muri“ Opidului.

Norocos fiu al muzelor, el găsește în salon ce nu poate găsi în bucătărie, și-n bucătărie, ce nu poate avea în salon: Marta este ca și patroana ei din Scriptură — care se mulțumește a sta umilă jos și a îmbrățișa genunchii domnului – modestie pentru care domnul zice frumoasele cuvinte: „Adevăr zic vouă, că Marta și-a ales locul cel mai bun!“

Marta este, se-nțelege, o fată voinică, frumoasă și sănătoasă. A descrie cu de-amănuntul această rustică frumusețe, crez de prisos; cititorul și-o poate închipui, după pasiunea ce i-a inspirat poetului.

Marta este prototipul femeii maghiare pasionate: geloasă până la nebunie de stăpâna ei, ea în fiecare noapte deschide capitolul romanului cu o scenă oribilă de gelozie, gesticulând cu cuțitul cel mare al bucătăriei și amenințând cu o crimă pe tânărul erou, în cazul când i-ar trece măcar prin minte s-o trădeze.

Dup-această intrare în materie, începe capitolul, care durează până se crapă de ziua. Lumina zorilor îl întrerupe, în ciuda Martei. Sunt așa de scurte nopțile de vară! Ce fericită ar fi fost Marta, dacă poetul venea în Ujvár iarna! Un sărutat gros încheie fiecare capitol, ca un „va urma“ la un foileton. Se poate-nțelege ușor cu ce nerăbdare așteaptă abonata asiduă numărul următor, și ce regret adânc îi umple sufletul când se gândește că și acest foileton, ca toate, are să se încheie odată cu „sfârșit“. La aceasta

¹ Ardelenism — două ore și trei sferturi.

când gândește Marta, începe să plângă; dar o idee luminoasă i-a trecut prin minte: are să-și ia un pașus² și să urmeze pe erou până-n capătul lumii. Această hotărâre nu-i convine de loc poetului, căruia nu-i place să umble cu mult bagaj, mai ales că, după programul lui, are să viziteze și alte opiduri, unde, se-nțelege, dacă n-o mai găsi o Veturie, va găsi vreo Volumnie, și dacă n-o mai fi vreo Martă, o găsi vreo Magdalenă.

Acuma sper că cititorul a-nțeles cine era umbra cea albă și ce căuta la bucătărie, duminică despre ziuă, cu câteva ceasuri înainte de a-ncepe solemnă zi a cărei programă o stabilise așa de frumos comitetul aranjator.

Dar sunt cinci ceasuri dimineața. Poetul doarme dus; Marta își spală obrazul, care arde, cu apă proaspătă, în răcoarea grădinii; iar din odaia domnișoarei Veturiei se aude pianul: *Deșteaptă-te, române!*

Ziua se-ncepe bine – o zi senină și frumoasă. Vom vedea în numărul viitor dacă e totdeuna adevărată vorba că ziua bună se cunoaște de dimineață.

Noaptea nu a fost prea liniștită nici pentru părintele Mantu...

A ațipit foarte târziu și curând după aceea s-a trezit – o stare nervoasă explicabilă la un predicator, care, iritat în grad suprem de tot ce-l înconjoară, e în ajunul operei sale culminante – o filipică din amvon. S-a coborât din pat, a deschis un geam, închizând la loc fereastra numai cu plasa de sârmă, care oprește albinele să se rătăcească prin odaie.

S-a luminat bine de ziuă. Stupii lucrează cu energia proaspătă a dimineții. Părintele se gătește, se-mbracă repede și iese din odaie prin față. Deși foarte emoționat de apropierea marelui moment, el știe să se stăpânească... Face o mică inspecție mai întâi la *opus*, apoi la brazdele grădiniței.

Brazdele acestea sunt opera domnișoarei Veturiei. Deoparte și de alta a intrării casei, în fața celor două șiruri de stupi, ele reprezintă câte trei coroane tricolore. Sunt așa de potrivite fețele florilor în vârgi unduioase: de la tonul cel mai deschis pân' la cel mai închis, garofițe și călțunași, roșii și galbeni, și albastrele, iar în vârful fiecărei coroane câte-o cruce stufoasă de o singură culoare din cele trei, foarte aprinsă și hotărâtă.

Și ochii părintelui sunt acum mai iritabili, și brazdele tricolore sunt mai strălucitoare ca totdeuna sub rouă dimineții, înainte de răsăritul soarelui. Deși nu suflă vântul de loc, câteva flori mai înalte, în vârful vrejului lor fraged și mlădios, se leagănă molatec, biruite de zorul albinelor. Pe amândouă aleile, nimini – nimini încă nu s-a deșteptat în Opidul-Nou.

¹ Ardelenism — pașaport.

În această singurătate, părintele privește mult armonica înfățișare a cuprinsului său, și e mulțumit. Dar un ton discordant îi izbește privirea: o buruiiană! ea a stat ascunsă de privigherea grădinăresei, care, distrasă acum de alte preocupări mai înalte, și-a cam uitat de grija brazdelor; acu, buruiiana a îndrăznit să-și ridice sus vânăta floare sălbatică. Părintele, după ce o privește lung, se încruntă și o jertfește fără milă din rădăcină: afară buruiiana care vrea să strice armonia tricolorului! Apoi intră în odaie; obosit se trânteste pe o canapea, cu capul spre fereastră, cu mâinile încrucișate sub cerbice, și, cu gândul încă la buruiiana aceea îndrăzneță, începe să-și recapituleze punctele predicii... Gândurile, cari-n întunecul nopții au fost încălcite, ies acum pe rând la lumina dimineții să se limpezească.

Afară urmează cunoscutul preludiu cu nemărginit înțeles, pe care de-atâta vreme îl cântă gârla și stupii. Gândurile părintelui se rânduiesc și se pornesc încet-încet după adierile acestui vechi preludiu, se supun disciplinei ritmului neînduplecat și încep să curgă limpezi unele după altele, fără șovăire, fără piedică, fără moment de îndoință, urmând undele cântărețe ale gârlii și tactul clocotirii din stupi.

Aceluiași preludiu, vine acum să se superpuie alte vibrațiuni: din odaia domnișoarei Veturiei se aude în surdină pianul și-un glas tânăr: „Deșteaptă-te, române!“ De astă dată simfonia e completă... Dar ciudat! cu cât mai mult ascultă părintele această sublimă și vastă cântare, cu atât pare că el se depărtează de dânsa... se tot depărtează... Fără nici un cletin, lin și treptat, se-nchide lumina sunetelor încetul cu încetul, precum încetul cu încetul se-nchide și lumina bolții seara, într-amurg, treptat, lin și fără nici un cletin.

Acum lumina simfoniei este stinsă aproape cu desăvârșire... Pleoapele părintelui s-au închis. De-abia mai clipesc încă într-o nemăsurată depărtare acordurile vitejești: „Înălță-ți lata frunte și cată-n jur de tine...” Părintele e pe alte locuri... departe, foarte departe – pe când aci, gârlă și stupi și piano și glas de nouăsprezece ani își urmează concertul cu mult *brio*...

S-a isprăvit în sfârșit cu bine un război uriaș, la care trebuia s-ajungă cândva două neamuri ce de-atâtea veacuri sunt osândite să trăiască împreună pe o așa de frumoasă țară, urându-se și dușmănindu-se din fundul rărunchilor, neștiind niciodată de ce, și având totdeauna pentru ce.

În fața puterii formidabile a celui apăsător, a îngenuncheat trufia apăsătorului secular. Au fost crude și negre aceste zile, nu atâta de durere cât de nerăbdare, nu atât de părerea de rău și de mila sângelui

vărsat în valuri, cât de îndoiala izbândii. Dar în sfârșit a vrut Dumnezeu, și pacea s-a ncheiat: e soluțiunea necesară a unei vaste conflagrații, ce amenința să năruiască un continent întreg. O mare cruce de aur cu pietre scumpe strălucește deasupra Sfintei Sofii, pe când o altă cruce strâmbă e frântă și smulsă din fundul unei vechi coroane, totdeauna trufașe și-mpilătoare.

Sângele a-ncețat să curgă, și, la lumina aceluiași soare de-acum trei sute de ani, porțile de fier ale cetății Alba-Iulia se deschid de perete să primească pe biruitor, pe stăpânul ce se-ntoarce în casa lui uzurpată de vremuri de către un sălbatic cutropitor. Din toate plaiurile și văile curg roiurile unui mare popor. O mândră oaste biruitoare s-apropie, cu steagul tricolor în frunte... În sunetul triumfal al muzicilor, un rege măreț și sever, încunjurat de un strălucit stat-major, înaintează încet, călare pe un cal alb. E o pădure de steaguri care i se-nchină...

Zidurile cetății bătrâne parcă se zguduie de glasurile neamului întreg, care aclamează pe erou.

Părintele Mantu, ținând cu o mână pe poetul Vlahuță și cu cealaltă pe doamna Yeturia Vlahuță, născută Mantu, care duce-n brațe pe primul ei născut, străbate cu greutate prin mulțime, aproape de poarta deschisă a cetății: tocma acum regele și statul-major au ajuns aci. De pe bastionul porții un steag se-nchină de trei ori; procesia se oprește, ca prin farmec; muzicile și uralele amuțesc. Rar și solemn bate de trei ori tunul puternic al cetății, căruia de trei ori pe rând îi răspunde imnul: *Trăiască regele!* O clipă, tăcere. Toată lumea ascultă pătrunsă până-n fundul rărunchilor; toți caii stau drepti, nemișcați, cu nările umflate, cu ochii ținți pe poarta pe care trebuie să intre; toate piepturile se umflă. La semnalul trompetelor, oastea apleacă armele ca pentru rugăciune, regele își descopere capul încărunțit în câteva săptămâni – toată lumea se descopere. Regele își face cruce – toată lumea face-asemenea. Nici un zgomot, nici o mișcare, toate inimile au încetat de-a mai bate.

„Dumnezeu al românilor! zice regele cu glas puternic – mulțumescu-ți pentru-ntregul meu popor și pentru mine, că m-ai învrednicit să calc pe urmele lui Mihai Viteazul. Privește, doamne, din înaltul cerului, și de acum înainte pe poporul tău așa de crud încercat de veacuri, și ajută-l să-și stăpânească de-acum în pace moșia, pe care și-a recăpătat-o cu atâtea jertfe, după voia ta!”

Procesia intră pe poarta cetății. Iată trăsura reginii, încărcată de flori și trasă de șase corcitori de zebra, foarte neastâmpărați. Augusta poetă privește țință la locul unde stă îngenunchată doamna Veturia Vlahuță, născută Mantu, o recunoaște, și-i trimete, cu un zâmbet și-o sărutare de

inteligentă, un trandafir. Regina e surprinsă văzând pe vechea și iubita ei cunoștință ținând în brațe un băiețel...

Regele a intrat în cetate și a mers drept la catedrală. După *Te-deum*, a mers la casa orașului și a iscălit, în fața poporului, decretul prin care se amnestiază, după dezarmare, toți ungurii revoltați...

Marșul s-a repetat de-atâtea ori. Domnișoara Veturia l-ar începe înc-o dată, dacă din perete n-ar suna cucul „jumătate la șapte“. Părintele și toată lumea trebuie să meargă la biserică. E de mirare cum de nu s-a sculat bătrânul până-acum...

Veturia merge în vârful degetelor mai întâi la ușa poetului.

Ascultă... Nici o mișcare... Doarme... desigur a vegheat pentru a-și compune toastul. Fata trece la odaia părintelui. Ușa este crăpată. Ascultă. Nimic... A ieșit desigur... Ea îndrăznește și intră.

Părintele îmbrăcat doarme pe canapea cu fața-n sus. Chipul său are o stranie expresie. Omul e, desigur, zbuciumat de un vis puternic; se-ntinde țeapăn, își ridică bărbia încordându-și gâtul; geme, oftează, și două lacrimi groase îi șiruie de-a lungul pe obraji... Trebuie să-l deștepte:

– Tată!

Părintele se scoală repede. O clipă stă uimit cu ochii mari, ca și cum nu și-ar putea da seama de locul străin în care se trezește deodată, fără să știe cum a ajuns acolo... Apoi deodată, încă nedezmățit, apucă și strânge la piept capul copilei, mai frumos și mai luminos astăzi ca totdeauna, sărutându-i de multe ori fruntea curată, peste care ea simte curgând bunele lui lacrimi de bucurie:

– A! zice părintele în extaz, ce vis, Veturio! ce vis mândru și frumos!

LUNGUL NASULUI

Basm oriental

Un împărat iubea foarte tare pe o fată de împărat, însă aceasta nu putea să se mărite, fiindcă era vrăjită. Deci împăratul tânăr a mers să se sfătuiască cu o vrăjitoare ca să-i spuie: ce ar trebui să facă pentru ca să-l îndrăgească fata de împărat. Vrăjitoarea i-a zis:

– Știu că aceea are un cotoi mare și gras, și-l iubește foarte. Acestui cotoi cine va putea să-i calce coada va putea lua pe fata de împărat soție.

Împăratul a socotit cu gândul lui cum că acest lucru nu este prea anevoie și, ieșind de la vrăjitoare, a hotărât ca să zdrobească coada cotoiului. Astfel a alergat la palatul iubitei lui; acolo, iată că-i iese cotoiul

înainte; împăratul ridică piciorul; însă, cotoiul se întoarce cu atâta iuțeală, încât nici nu poate împăratul să-l atingă.

Trecuseră opt zile de când împăratul se silea să calce acea coadă, însă ea se arăta a fi plină de argint viu, căci necurmat se mișca. Dar în sfârșit odată găsi tânărul vreme cu prilej când cotoiul dormea, și atunci calcă pe coadă cu toată puterea. Cotoiul s-a deșteptat miorlăind, și numaidecât s-a prefăcut în chipul unui om înalt, care, uitându-se spre împăratul cu ochi plini de mânie, i-a zis:

– Tu vei lua de soție pe fata împăratului, pentru că ai stricat vrajea care te oprea, însă eu voi să-mi răzbun. Vei primi un fiu care va fi totdeauna ticălos¹, până în ceasul ce-și va cunoaște lungul nasului; și de vei pomeni cumva de această amenințare ce-ți fac, să știi că vei muri pe loc.

Măcar că dintru început se speriasse foarte împăratul, dară tot văzând pe acest uriaș, care era un vrăjitor mare, nu putea ca să nu răză în sine de amenințarea aceea ciudată; căci zicea în sine:

„Dacă fiu-meu va avea nasul lung, ce mai lucru! Ajunge numai să nu fie orb sau nesimțitor, ca să-și poată vedea și simți nasul.“

După ce s-a făcut vrăjitorul nevăzut, împăratul s-a dus să găsească pe fata de împărat, care a fost mulțumită a-l lua de bărbat. Însă împăratul n-a trăit mult cu dânsa, căci opt luni după căsătorie el a murit. La o lună după moartea împăratului, a născut împărăteasa un fecior, pe care l-au numit Dizir.

Ochii acestui copil erau mari și foarte frumoși, gura cu haz și nostimă, însă nasul lui era atât de mare, încât acoperea jumătate obrazul, împărăteasa a rămas foarte întristată când a văzut nasul acela mare, iară muierile casei i-au zis ei cum că acel nas nu este așa mare după cum i se pare, ci este un nas vitejesc, după cum se arată în istorie, că toți vitejii aveau nasul mare.

Fiind dară că împărăteasa iubea foarte pe fiul său, s-au mângâiat cu această cuvântare și mângâia neconținut și pe Dizir, zicând că nasul lui nu i se părea a fi așa mare. Feciorul de împărat a fost crescut cu mare silință și, pe loc ce-a început a vorbi, toți cei de pe lângă dânsul se puseră a ocări și a mostra pe cei cu nasurile mici; și nu sufereau pe nimenea lângă dânsul, afară de aceia ale căror nasuri semănau cumva cu al lui Dizir. După ce prințul acesta a mai crescut, dascălii lui l-au învățat istoria și, când vorbeau despre vreun împărat mare sau despre vreun viteaz, ziceau totdeauna cum că aceștia avuseseră nasuri lungi. Casa lui era împodobită cu chipuri cu nasuri mari, și Dizir, atât se obicinui a socoti mărimea nasului lui ca o mare calitate, încât ar fi

¹ Nefericit.

poftit mai bine să piarză împărăția decât să sufere a grăi cineva împotriva nasului său.

Când a ajuns la 20 de ani ai vârstei sale, a hotărât să se însoare.

Deci i-au pus înaintea chipurile a multor fete de împărați ca să-și aleagă. Dizir a rămas încremenit când a văzut chipul Caliroii, fata unui împărat, care era să moștenească multe împărății. Dară Dizir nu socotea acestea, ci numai frumusețea ei de care era stăpânit. Această fată de împărat, pe care el o judeca vrednică de dragostea lui, avea nas mic și cârneci, însă el făcea o minunată săvârșire în obrazul ei. Tocmai pentru aceea, acest nas puse pe curteni la o foarte mare grijă, fiindcă se obișnuiseră a batjocori pe cei cu nasul mic, și de multe ori nu puteau să-și ție râsul, văzând nasul fetei de împărat. Iară Dizir, neputând suferi râsul lor, a gonit din curtea lui pe doi curteni cari îndrăzniseră a batjocori nasul Caliroii.

Deci ceilalți, văzând acest exemplu, aveau la mare cinste nasul cel cârn al Caliroii și oarecare dintre dâșii zise către împăratul într-acest chip:

– Cu adevărat, bărbații nu sunt dragăstoși, nici frumoși, fără de a avea nasul mare; iară frumusețea femeilor este deosebită, căci oarecare învățat mi-a spus dintr-o carte elinească veche că și Cleopatra ar fi avut nasul cârn.

Împăratul, auzind aceasta, a dat foarte mari daruri aceluia, fiindcă i-a spus acel meșteșugit basm, și pe loc a trimis soli ca să ceară pe Caliroe de soție. Cererea lui fiind primită bine, când a fost să vină fata, Dizir i-a ieșit înaintea, cale lungă, ca să o întâmpine, atât de mult ardea de dor să o vază. Însă când s-a apropiat ca să-i sărute mâna, a venit far' de veste vrăjitorul și a rădicat dinaintea ochilor lui pe împărăteasa, lăsându-l în mare întristare. Deci Dizir a hotărât să nu se mai întoarcă la împărăția lui până nu va găsi pe Caliroe, și pe nimeni n-a vrut să ia în tovărășie; încălecând un cal bun, i-a dat voie orice drum să apuce. Calul a intrat într-o liveadă mare și a alergat toată ziua fără de a găsi vreo casă, încât și Dizir și calul mai mureau de foame. Tocmai către seară a văzut o peșteră în care era lumină. A intrat înăuntru și acolo a găsit pe o babă bătrână-bătrână, care se părea a fi de o sută de ani. Aceasta, simțind că a intrat cineva în casă, vrea să-și puie ochelarii la nas ca să vază pe împăratul; însă a trecut mult până i-a putut potrivi, fiindcă-i era foarte scurt nasul, împăratul și bătrâna, care era o mare vrăjitoare, începură să răză amândoi văzându-se unul pe altul, și bătrâna zise:

– O, ce nas frumos!

– Nu așa frumos ca al tău! a răspuns Dizir către vrăjitoare, însă, o, preaiubite, să lăsăm nasurile cum le avem, și fă bine de-mi dă ceva să mănânc, fiindcă mor de foame eu și bietul calul meu.

– Din toată inima –a zis vrăjitoarea – ți-aș da, măcar că de nasul tău curios... Însă tu ești fiul bunului meu prietin; eu iubeam pe împăratul, tatăl tău, ca pe un frate... Ei! dar acela avea nasul foarte potrivit.

– Și ce-i lipsește la al meu? a întrebat Dizir.

– Nu-i lipsește nimic – a răspuns bătrâna – ba din potrivă are prea multă materie, dar... aceasta nu strică; poate fi cineva slăvit măcar de-ar avea și nasul prea lung. Eu dar ți-am spus că am fost prietina tatălui tău, carele în vremea aceea venea adesea pe la mine. Și să cunoști că eu atunci eram foarte frumoasă, după cum și tatăl tău mă lăuda. Trebuie să-ți povestesc ce am vorbit cu el cea din urmă oară când a fost aici.

– O, doamna mea – a zis Dizir – te voi asculta bucuros după ce voi mânca. Adu-ți aminte, te rog, cum că eu astăzi n-am mâncat nimica.

– Drept ai, fātu-meu, răspunse bătrâna; eu nici nu-mi aduceam aminte. Așadară am să-ți dau să cizezi și o să-ți povestesc istoria mea în câteva cuvinte, fiindcă mie nu-mi place vorba lungă. O limbă lungă este mai grea decât un nas mare; și mi-aduc aminte că, pe când eram tânără, toți se mirau de mine că nu vorbeam mult, și ziceau către maică-mea împărăteasa... fiindcă eu, cum mă vezi, sunt fata unui împărat mare... Tatăl meu...

– Tatăl tău când îi era foame mânca? întreabă Dizir, tăindu-i cuvântul.

– Firește – răspunse vrăjitoarea – și tu o să mănânci – numaidecât... Vream să-ți spun numai că tatăl meu...

– Eu nu voi să auz nimic până nu voi mânca, zise Dizir, începând să-și piarză răbdarea. Însă având nevoie de bătrâna, îndată adaogă: știu că plăcerea care aș simți-o auzindu-te ar putea să mă facă să uit foamea, dar calul meu, care nu pricepe ce vorbești, are trebuință de mâncare.

Vrăjitoarea a fost biruită de aceste măgulitoare cuvinte.

– Nu vreau să aștepți mai mult; ești foarte de bun neam și foarte plăcut, măcar că ți-e nasul cam mare.

„N-ar mai fi pomană! zise-n gândul său Dizir, parcă i-am furat din materia nasului ei ca să adaog la al meu! Dacă n-aș avea trebuință de mâncare, aș lăsa pe limbuta asta bătrână, care zice că nu-i place vorba lungă. Trebuie cu adevărat să fie nesimțitor acela care nu-și cunoaște greșelile. Iată foloasele nașterii împărătești: lingușitorii au stricat-o vârându-i în cap că vorbește puțin.“

În vremea când împăratul gândea acestea, slujnicele bătrânei pregăteau masa. Dizir se mira de vrăjitoarea că foarte multe cereri făcea

slujnicelor, parcă numai ca să mai prelungească vorba. Mai vârtos se minuna el de o slujnică ce lingușea pe stăpână-sa c-un mijloc foarte meșteșugit.

„Pre legea mea zicea în sine Dizir, mâncând – bine-mi pare că am venit aci; acu pricep eu ce înțelepțește am făcut de nu am dat ascultare lingușitorilor. Lingușitorii ne laudă fără frică, ne ascund greșelile și le prefac în daruri. Eu n-am s-ajung niciodată în nesimțire încât să nu-mi cunosc cusururile mele.“

Așa socotind Dizir, nu pricepea că aceia ce-i lăudaseră nasul își bătuseră joc de el cum își băteau slugile vrăjitoarei de stăpâna lor. Împăratul luă seama că vrăjitoarea de multe ori se întorcea să râză; el însă nu zicea nici un cuvânt, ci mânca cu mare poftă.

– Împărate, zise vrăjitoarea când îl văzu că și-a mai potolit foamea; întoarce-te puțin, te rog, fiindcă umbra nasului tău mă oprește a vedea ce este în taler. Aide acum să vorbim despre tatăl tău. Eu mergeam la curtea lui, când încă era copil; însă acum sunt patruzeci de ani de când am venit în această pustietate. Spune-mi ce fel de viață petreceți acuma la curte? În vremea mea, doamnele se arătau în toate zilele la priveriști, la plimbări și la jocuri... O, ce nas mare ai! Nu mă pot obișnui cu el...

– Adevărat îți spun, doamna mea – a răspuns Dizir – încetează de a-mi vorbi de nasul meu; ce-ți pasă dumitale de nasul meu? Eu sunt mulțumit de nasul meu, și n-aș vrea de loc să fie mai scurt; fieștecare să-și poarte nasul după cum i l-a dat soarta.

– O! văz că-ți pricinuieste întristare aceasta, scumpul meu Dizir, a zis vrăjitoarea; însă nu este acesta gândul meu, nu vreau de loc să te supăr, fiindcă te iubesc și vreau să-ți fac tot binele; deși nu pot să sufăr împunsăturile pe cari mi le dă nasul tău, voi face fel și chip ca să nu ți-l mai aduc aminte; mai vârtos mă voi sili ca să te socotesc cărn, cu toate că, dacă vrei să-ți spun adevărul, materia nasului tău este destulă pentru a face din ea trei nasuri întregi!

– Dizir, fiindcă cinase, atâta se turbură de cuvintele vrăjitoarei despre nasul lui, încât se sui pe cal și plecă. Prin orice loc trecea, socotea că toți oamenii sunt nebuni, fiindcă toată lumea vorbea despre nasul lui.

Bătrâna vrăjitoare, care vrea să-i facă bine, socoti să închiză pe Caliroe într-un foișor de cleștar, și puse foișorul în drum, dinaintea împăratului. Dizir, răpit fiind de bucurie, voi să spargă foișorul, însă nu fu chip. Deznădăjduit, se apropie de foișor ca să vorbească cu împărăteasa, care de sus întinse mâna către el. Dizir voi să i-o sărute, însă de ce parte se întorcea, nu putea să-și apropie gura din pricina nasului.

Atuncea pricepu el întâiași dată mărimea nasului său, și apucându-l cu mâna ca să și-l dea la o parte, zise:

– Trebuie să mărturisesc că nasul meu este... cam lung.

Într-această clipă se zdrobi pe loc palatul cel de cleștar și bătrâna, care ținea pe Caliroe de mâna, zise tânărului:

– Spune drept că mie-mi ești dator mare dar! Eu puteam să-ți zic orice așa fi vrut despre nasul tău; tu nu ai fi vrut niciodată să cunoști că e cam lung, dacă lungimea lui nu te oprea de la ceea ce doreai așa de mult.

MINCIUNĂ

Din snoavele populare

Au fost odată trei flăcăi ciobani. Ei s-au dus într-o zi la vânătoare, au rătăcit într-o pădure, și înnoptând, au mas acolo lângă un copac. Șezând ei acolo, li se făcu foame și, fiindcă n-aveau foc să frigă vânatul ce-l aveau, fratele cel mai mare se sui pe copac, doară va vedea vreo licărire, de unde să meargă să-și ia și ei foc pentru ca să frigă vânatul și să mănânce. După ce se sui în copac, zări o flacăra mică în depărtare, și dându-se jos se duse acolo.

– Acolo văzu o jumătate de om că frigea un om.

– Ce minune mare, mă! zise el; o jumătate om frige un om! Lucru neuzit și nevăzut!

– Dar știi că o să te frig și pe tine dacă nu-mi vei spune o minciună bună, îi răspunse jumătatea de om.

– Nu știu nici o minciună, zise ciobanul.

Atunci jumătatea de om îl legă cot la cot de un copac și se puse iar la foc. Frații ceilalți așteptară câtva timp și, văzând că nu vine celalt frate al lor, fratele cel mijlociu se sui și el în copac și văzu aceeași flacăra, și ducându-se acolo păți tot ca frate-său cel mare.

– Dup-aceea se sui și fratele cel mai mic și văzând flacăra, se duse și el acolo.

– Ce? zise el, când văzu jumătatea de om că frige un om; dar o să poți tu să mănânci un om întreg?

– Dar nu știi că te frig și pe tine, dacă nu-mi vei spune o minciună bună.

– Pe cine? răspunse ciobanul.

– Pe tine, îi zise jumătatea de om.

– Bine – zise ciobanul – o să-ți spun o minciună, dar, dacă vei zice că mint, să știi că te omor.

– Bine – zise jumătatea de om – să mă omori dacă voi zice că minți.

Atunci ciobanul începu a spune așa:

„La nunta tatii, ducându-mă la moară ca să macin porumb să-l fac mălai, am înjugat sacii la car, am pus porumbul și am plecat. Acolo am măcinat, pe urmă am pus boii în car, am înjugat sacii și am plecat acasă. Când am ajuns acasă, rămase mama grea cu mine. Mă făcu sâmbătă și se cunună duminică. Dup-aceea într-o zi tata îmi dete o bardă și mă trimise la pădure să tai lemne tocmai din vârful unui copac care ajungea la cer și care n-avea crăci decât numai sus de tot; îmi spuse că, dacă trebuie să mă urc în vârf, cată să înfig barda în pom și să pun piciorul pe dânsa; dup-aceea s-o iau și s-o înfig mai sus, și iar să pun piciorul pe dânsa; și așa să mă urc până sus; dar să bag de seamă să înfig barda bine în pom, ca să nu caz, că, dacă voi cădea, barda va face șapte barde și-un bărdoi și va zbura cu mine la cer, unde sunt niște pui de rândunică, și dacă mă vor vedea, mă vor mânca.

Așa, ducându-mă eu în pădure, făcui după cum mă învățase tata și, din întâmplare, îmi scăpă barda și căzu jos. Barda făcu șapte berde și-un bărdoi, și zbură cu mine la cer, unde, dacă mă văzură puii de rândunică, în loc să mă mănânce, mă luară și mă băgară înăuntru în rai. Acolo cum intrai, văzui o fântână și mă dusei la dânsa ca să beau apă. După ce băui apă, mă dusei mai încolo să mă plimb; dar luai seamă că-mi uitasem capul la fântână. Când mă-ntorsei la fântână, văzui că făcuse capul două picioare și se da pe gheață, îl luai și, dup-aceea, nu-ș' ce-mi veni mie, că deodată îmi băgai iar capul în fântână. Când îl scosei afară, astă dată mă pomenii pe pământ și văzui pe tata și pe tată-tău că ședeau jos pe câte un trunchi de stejar și făceau oale; însă tata trântea în capul lui tat-tău toate oalele care nu le făcea bune...”

Atunci jumătatea de om îi zise:

– Minți!

– Eu știu că mint, răspunse băiatul; dar tu ți-ai uitat legământul ce am făcut amândoi, că dacă vei zice că mint, să te omor?

Și zicând aceasta, trase una în capul jumătății de om și-l omorî.

Dup-aceea, dezlegă pe frații lui și, luând foc, se duseră iar în pădure, fripseră vânatul și mâncară.

NOROCUL ȘI MINTEA

Zice că odată norocul și mintea s-au prins tovarăși și au plecat amândoi în călătorie. Ei merșeră ziua întreagă pe un drum de țară înainte, și mai cu vorbe, mai cu glume, iată că soarele se ascunde după un deal și noaptea i-apucă pe cei doi călători în mijlocul drumului, departe de satul la care gândeau că vor putea să ajungă în ziua aceea.

Ce era de făcut? Unde era să poposească peste noapte călătorii noștri?

– Ce atâta bătaie de cap! zise în cele din urmă norocul. Hai să ne trântim aicea în mijlocul drumului, că nu e cine știe cât până dimineată, și, osteniți cum suntem, ne vom odihni tot așa de bine, ca și când am dormi în perinile cele mai moi.

– Dar dacă va veni vreun car peste noapte – zise mintea cu glasul ei înțelept – și dacă va da peste noi, așa e că nu ne va merge tocmai bine? Hai mai bine să ne dăm la o parte din drum și să ne odihnim pe pajiștea ceea de alături. Ș-apoi și altfel, nu e mai bine să ne așezăm pe iarbă verde, decât aici în pulbere?

– Fă tu cum știi, zise norocul; eu unul mă culc aici în mijlocul drumului!

Și zicând aceste cuvinte, își și trânti jos zăbunul din spate, se așeză pe el, își puse palma căpătâi și, cât ai da în amnar, adormi.

Mintea, mai cu grije, ieși din drum, își căută un locșor potrivit pe pajiștea moale ca mătasea, își așternu cum știu ea mai bine, zise *Tatăl nostru*, își făcu cruce și apoi, ostenită cum era, adormi în curând.

D-abia ațipiră drumeții noștri, și iată, în tăcerea nopții, se aude o duruitură, care se apropia din ce în ce mai mult. Era un car cu coviltir de rogojină, tras de patru cai ca patru zmei. Roatele se învâteau cu repejune și acum-acum carul avea să sosească în locul unde dormeau drumeții noștri, încă două-trei clipite, și norocul ar fi fost făcut praf și pulbere de copitele cailor sirepi și de roatele cele grele ale carului.

Dar norocul tot noroc!

Când mai erau numai vreo zece pași între car și el, auzind zgomotul, norocul se deșteptă din somn și sări drept în picioare. Caii, speriați la vederea lui, săriră la o parte, traseră carul din drum, razna pe câmp, și trecură tocmai peste picioarele minții, care nu se putuse deștepta așa de curând. Sârmana rămase multă vreme leșinată.

Nu-i vorbă, după ce se dezmeteci, ea cu înțelepciunea ei îi spuse tovarășului său de drum să-i caute niște ierburi, cu cari nu peste mult își vindecă ranele de la picioare; dar, la urma urmelor, tot n-avu încotro, ci trebui să-l cunoască pe norocul de stăpân.

Tot mai cuminte norocul decât mintea.

O PLIMBARE LA CĂLDĂRUȘANI

Ca să mergi din București la mănăstirea Căldărușani, ieși prin bariera Moșilor; apuci pe la zaană pe Țoseaua care merge la Fierbinți; treci la Pantilimon peste linia ferată București-Fetești; mai departe, înainte de Ștefănești, treci peste linia ferată a forturilor; apoi, dincolo de Ștefănești,

la kilometru 21, lași șoseaua și apuci la stânga pe drum-curea; treci prin Vărești și Moara-Săracă și ajungi la Căldărușani cu totul o poștă și jumătate, cam la 32 de kilometri, cu cai buni cam în trei ceasuri. E un drum plăcut, mai ales pentru cine de multă vreme n-a umblat decât în vagon, dacă nu va fi prea frig, ori ploaie și noroi. Noi am avut parte de neplăcerea contrară: multă zăbușeală, o dogoreală de soare îngrozitoare și mai ales praf, mult praf. Cătră apusul soarelui mai cu seamă, un nor des albicios se lasă greu dasupra țarinii, oprindu-ți vederea chiar la câțiva pași și încându-ți răsuflarea. Fizionomia marginii Bucureștilor și a satelor e foarte originală. Mai întâi de la barieră dai de o murdărie vrednică de cei mai originali africani; colea niște băieți de la o circumă toacă fel de fel de cămuri pentru cărnați, un vârtej de muște roiește împrejur; dincoace niște hârdaie cu struguri borșiți din cari un zaplan cu mâinile pline de zeamă dulce și de praf își umple mereu teacul, pentru must – un fel de sirop îngroșat cu țărână: aci un alt vârtej de muște clocotește fără astâmpăr; pe jos e noroi de struguri, de prune și de spălături de tingiri. Pe niște cotloane se prăjesc la tavă niște cărnați exalând un miros puternic de grăsime arsă. Mai departe e zaanaua; miroase a hoit și sânge stătut în soare; scursorile de murdării strânse pe lângă drum îți întoarce sufletul. Aci, sub umbrare improvizate pentru campania zaanalei, de o parte și de alta a șoselii fac chef negustorii, țăranii, soldați, bicicliști, mahalagioaice, popi etc., cu familia și copiii; mănâncă fleici, frigărui, mai ales cărnați și pastrama, și beau must, aspirând cu deliciu pe nas și pe gură mirosurile zaanalei și praful șoselii. Totul dă un tablou pitoresc oribil. Dar am scăpat de această zonă mefitică; am ieșit la largul câmpiei, lăsând la stângă mănăstirea ruinată a Plumbuitei. E praf și cald; dar cel puțin nu mai miroase. Soarele scapătă să apuie. Ne uităm înapoi; Capitala acoperită de un nor gros de pulbere luminată de soare are aspectul unei mări fără țărm.

Trecem Ștefăneștii, ieșim din șosea; apoi, Văreștii și Moara-Săracă, sate murdare locuite de bulgari și de țigani. Se-nnoptează și răsare luna. Lăsăm la stângă pădurea bătrână a Căldărușanilor, vestită pentru multe isprăvi tâlhărești, trecem podul lacului, și pe o lumină de lună minunată ajungem la poarta dintâi a mănăstirii. Poarta e închisă. Bate și ți se va deschide, zice Scriptura – am bătut și un bătrân portar călugăr ne-a deschis pe dibuite. Impresia minunată ce ne-a făcut înfățișarea mănăstirii – o cetate tare – și a paraclisului din fundul curții sub razele lunii, ne-a plătit de toată osteneala drumului, de toată priveriletea și senzațiile neplăcute prin cari trecusem. Era o noapte feerică. Am intrat în clădirea mănăstirii la arhondaric și am pus la cale pentru gustare.

Părintele Silvestru, arhondarul, cu multă bunăvoință a dat fuga să ne pregătească cina. Clădirea mănăstirii e pătrată. Spre-nafară ziduri înalte de două caturi și groase d-abia să le apuc în brațe, cu ferestre mici numai la rândul de sus. Pe dinăuntru la catul de jos arcade pe coloane scurte și puternice de jur împrejur, în mijlocul curții biserica, cu hramul sf. Dimitrie. Până când să ne pregătească cina părintele Silvestru, ajutat de fratele Gheorghe și fratele Panait, mergem să vedem sala de trapeză a arhondaricului printr-un coridor lung. Din sala aceasta foarte luminoasă și largă se vede pe ferestre lacul sclipind la razele lunii. Ne întoarcem și trecând pe dinaintea unei chilii, auzim un glas cuvios citind cu cea mai adâncă evlavie și cu glas de cea mai convinsă pocăință sfaturile lui sf. Ioan Gură-de-Aur. Ne oprim să ascultăm la ușa sfânta citanie, lăsându-ne penetrați de cuviosul glas. Suntem curioși să vedem figura venerabilă a monahului care-și citește așa de frumos rugăciunea de seară. Batem la ușe și suntem poftiți să intrăm.

Cine era evlaviosul bătrân? Imposibil să bănuim măcar. Era d. Savu Georgescu, agent secret al poliției, pus aci să supravegheze mișcările mitropolitului Ghenadie și ale mulțimii vizitatorilor acestuia. D. Savu Georgescu, un băiat voinic, era în cămașa de noapte țărănească, cu papucii-n picioare; așezat la o parte a mesei citea tare, iar de partea cealaltă un coleg al d-sale, d. Ionescu, în aceeași misie delicată la mănăstire, asculta foarte pătruns sfintele cuvinte ale Chrisostomului.

D. Savu și colegul d-sale par cu totul mulțumiți de viața monastică, urmează regulat slujbele de peste zi și chiar de peste noapte; citesc viețile sfinților cu multă osârdie, se îndeletnicesc la cântări bisericești; și n-ar fi de mirare ca sfânta mănăstire Căldărușani, unde viața este mai liniștită decât în haosul Bucureștilor, să-i răpească de-a binele din serviciul profan al poliției.

Dar, părintele Silvestru ne anunță că masa ne-așteaptă. Pe când ne așezăm, vedem cu plăcere că î.p.s.-sa mitropolitul Ghenadie, căruia ne anunțasem, vine să ne vază, știindu-și între noi pe un prietin intim, înaltul prelat, deși atât de amar încercat de atâta prigonire fără seamăn, face o impresie excelentă; ține capul sus și mândru; e vesel și sănătos – un om pe care-l vezi pătruns de cea mai sinceră și mai adâncă încredere în dreptatea și voința lui Dumnezeu.

Am petrecut o seară foarte interesantă.

Înaltul prelat este un om cu care poți vorbi despre multe; are mult bun-simț, înțelege repede și bine, și mai presus de toate e cu totul lipsit de răutate. Modul cum vorbește de prigonitorii lui, de cari nu se teme câtuși de puțin, hotărât a-i sfida până la extremitate, arată multă tărie de caracter, o lipsă complectă de cletinare sufletească.

Mitropolitul s-a retras devreme.

Am dormit la arhondaric: paturi minunate, odaie bine aerată și luminoasă, cu trei ferestre mari dând spre curte, prin cari bate dasupra turelor bisericii razele lunii, de pe un cer senin și străveziu.

La 1 din noapte ne scoală toaca întâia și clopotele, cari sună așa de frumos în tăcerea unei așa nopți.

De dimineață, am făcut o vizită mitropolitului Ghenadie, după ieșirea de la liturghie. Era încă mai bine dispus ca seara.

Am dejunat, ca la chinovie: ouă, pește și brânză.

Dejunul l-am luat cu î.p.s.-sa.

În timpul dejunului, încep să curgă vizitatorii, atât orășeni cât și săteni, cari vin să sărute mâna înaltului captiv și să-l asigure de devotamentul lor creștinesc, cerându-i binecuvântarea.

La despărțire, î.p.s.-sa ne spune, cu multă intenție, vorbele psalmistului:

„Ridicatu-s-au asupra mea mărturii mincinoase, și de cele ce nu știam m-au întrebat!“

Am pornit înapoi. Trei ceasuri până în București.

La zaană un infern de praf și de miroase; spre culmea neplăcerii, e greu de înaintat la trap; trebuie să mergem în pasul liniștit al cailor. E duminică seara: o mulțime de familii se întorc cu copii de la chef pe toate cărările șoselii – bărbații chiuiesc turmentați, cucoanele mătură cu jupele drumul cântând vesele, copiii plâng obosiți.

Încet-încet, iată intrarăm în bariera Moșilor, cu nasurile și gâtleurile astupate.

În sfârșit!

E frumos drum; e minunată mănăstirea; dar nu mai merg la Căldărușani, până nu s-o încheia campania pastramii și a mustului, și mai ales până n-o da Dumnezeu să plouă.

GRAV EVENIMENT LITERAR

Un eveniment de o extremă gravitate pe terenul literelor române. Iată ce ne-a comunicat aseară dintr-o sorginte autorizată un amic:

„Nora și Cornel s-au retras de la *Românul literar*.“

Mărturisim că, deși avem toată încrederea în informatorul nostru și-n sorgintea autorizată de unde și-a luat informația, am zâmbit deocamdată cu neîncredere.

Cum se poate? Nora și Cornel să se retragă de la *Românul literar*? *Românul literar* să se lipsească de colaborația lui Cornel și a Norii? Nu se poate!

Cu toate acestea, din nenorocire, știrea începu a se confirma.

Cineva, poate însuși Cornel, ori însăși Nora, ori chiar amândoi, au lăsat astăzi la redacția noastră, în absența mea, următoarea informație:

„Se confirmă ca pozitivă știrea că atât Cornel cât și Nora s-au retras din redacția *Românului literar*.“

Totuși, am crezut că este o mistificare; căci în adevăr e de necrezut. Cum? Nora și Cornel să se retragă de la *Românul literar*? Atunci, care va să zică *Românul literar* nu mai are colaboratori pe Cornel și pe Nora? Dar asta e imposibil.

Și am alergat în persoană după informații la Fialcowsky. Aci, unde se adună tot ce are literatura română mai însemnat din școala nouă, am găsit pe un tânăr poet, prozator, dramaturg și critic de artă, bându-și cafeaua și dând ultima perietură unui sonet macabru, menit să facă epocă.

Am îndrăznit să mă așez aproape de tânărul inspirat. Mi-a zâmbit cu multă bunăvoință. E aminteri un caracter dulce, un tânăr foarte plăcut; dar grozav de pesimist, un spirit care, când râde chiar, scrâșnește, un suflet strepezit de acreala acestei lumi – pentru a-și drege gura, bea cafea cu mult zahăr.

Contând pe bunăvoința tânărului meu poet, cutez a-l întreba:

– Mă rog, ceva nou în literatură?

– Da, mi-a răspuns el, continuând a face pe degete socoteala silabelor.

– Cam ce?

– Nu știi?

– Nu.

– Nora și Cornel s-au retras de la *Românul literar*.

– Nu se poate! zic eu.

– Ba da; *Românul literar* nu va mai avea colaborarea lui Cornel și a Norii.

– Irevocabil?

– Irevocabil!

– Pentru ce?

– Pentru ce! pentru că... Astea nu le-nțelegeți dv. gazetarii – e chestie de școală... O să vedeți asta în *Românul literar*.

– Care va să zică, *Românul literar* tot va mai apare.

– Se-nțelege.

– Fără Cornel?

– Da.

– Fără Nora?

– Firește.

Am salutat pe poetul meu și am plecat zdrobit, nu atât fiindcă nu-ñteleg chestiile de școală, ci fiindcă știrea gravă mi se confirma: așadar Cornel și Nora s-au retras irevocabil de la *Românul literar*!

Dar o să mă-ntrebe cititorul: domnule, fii bun și ne spune cine sunt Cornel și Nora?

Asta, ce e drept nu știu; ceea ce știu e că s-au retras de la *Românul literar*.

P.S. În ultimul moment, aflu că Nora nu e femeie, ci băiat, și că, din contra, Cornel... Dar în fine, sexul nu ar prezenta nici o gravitate; ceea ce e e grav e că s-au retras de la *Românul literar*.

Tinerii noștri, poeți, prozatori, dramaturgi, critici de literatură și artă, ziariști etc., n-ar trebui să uite că pseudonimul își are și el dichisul și legile lui: pseudonimul trebuie să aibă, ca toate poreclele, o fizionomie personală. Pseudonimul caracterizează prin asociație de idei, printr-o întreagă atmosferă de reminiscențe literare și istorice, o întreagă personalitate literară... *Cornel* – bine, câtă vreme rămâi flăcău... Dar *Nora*?... *Nora*!... *Nora*!... Nu știu de ce, *Nora* îmi aduce aminte de o vânătoare de prepelițe: „*Nora, apporte!*“

O REPARAȚIE

Pierdut în mijlocul unor dealuri păduroase, pe o movilă cu clină repede de toate părțile, stă Schitul-Mărului – o chinovie mică: un paraclis în mijloc și de jur împrejur patru chilii.

Curtea este încunjurată cu gard. Jos în vâlceaua despre miază-noapte, e un șipot – așa apă rece și bună se găsește numai la Schitul-Mărului. Prin partea aceea este și intrarea principală – un pârleaz țăpân în dreptul potecii care suie de la șipot.

În mijlocul curții, dinaintea paraclisului, se-nalță un măr, a cărui vârstă nu se știe și care face niște mere domnești de o mărime și de un gust extraordinare.

Locuitorii chinoviei sunt cu toții patru: trei călugări bătrâni și un țigan mut și palavatic – și are și boala copiilor. Dar tot e bun la ceva. Cară apă, taie lemne, mătură, fierbe fasolea, face mămăligă și aduce în spinare cu desagii târguielile de la satul cel mai apropiat, de unde am venit noi, cale de trei-patru ceasuri.

E un zaplan grozav de neșesălat: barba și pletele încâlcite; picioarele goale, niște labe nodoroase; îmbrăcat numai cu o pereche de țări ce putrezesc pe trupu-i, cu o ghebă pe piele, lăsând să se vază pieptul

jupuit de scărpinaturi, și încins cu un crâmpei de fringhie... Și e și țâfnos!

Mutul e acumă în toane rele. Umblă foarte îndârjit de colo până colo prin curte; se bate mereu cu pumnul în piept, scrâșnind dinții; bolborosește și nu vrea să facă nici o slujbă.

Starițul, bolnav de podagră, stă cu blăni pe picioare, înțepenit într-un jeț. Ceilalți doi bătrâni ne-au pus la dispoziție una dintre chilii, păstrată anume pentru rarii musafiri ai acestei singurătăți, în vara asta, suntem d-abia al doilea rând care vine la schit.

Chilia noastră e o odaie mare, văruiță, foarte luminoasă: două mese și două scaune de tei și-n fund de-a lungul zidului o sofa călugărească, unde de-a curmezișul pot dormi în bunăvoie zece inși. Pe fereastra zebrelită despre miazănoapte, se vede toată vâlceaua – jos șipotul și poteca suind până la pârleaz.

Cei doi bătrâni nu sunt posaci de loc; ba unul, Ieronim, e chiar foarte limbut. A călătorit mult pe la Sfânta Agora și pe la Ierusalim, a văzut multe și povestește și mai multe. Această apucătură a bătrânului monah ni s-ar părea prea ciudată, dacă el nu ne-ar spune că-n tinerețe a fost bărbier.

Oricât de interesante însă să fie povestirile părintelui, obosiți de atâta umblet, ne e foame. Deschidem proviziile, pe cari nu ne căim de loc că le-am purtat în spinare – aminteri, trebuia să ne mulțumim cu fasole și mămăligă rece.

Părintele ne-a adus după masă mere. Nu ne-am putut opri să aducem laude minunatului pom. Dar bătrânul a oftat:

- Ei! pomul ar fi bun, dacă n-ar fi tâlharul!
- Care tâlhar?
- Ursul!

Și părintele ne-a povestit cum de câțeva vreme, de când a-nceput să se coacă poamele, vine ursul regulat peste pârleaz și dă iama-n ele...

Pentru aceea, părintele a pus de gând să meargă la sat s-aducă pe cheltuială un vânător bun, ca să-i scape de fiară.

Pe la două după amiază, înainte de vecernie, s-aude mormăind devale. Suie de la șipot pe potecă, sare pârleazul și merge drept la pom. Bătrânii se-nchid în chilii, și tâlharul pradă cât îi place. După ce se satură, pleacă pe unde a venit.

Ieri a vrut mutul să-l gonească, dar ursul s-a repezit și i-a tras mutului o palmă după ceafă de l-a trântit cât colo pe brânci. De aceea e mutul așa de supărat acumă.

– Iată – zice părintele Ieronim – se apropie de toacă... Să vedeți – acu trebuie să sosească.

Am închis ușa cu zăvorul și ne-am dus la fereastra deschisă să ne uităm toți printre zăbrele.

Dar ce vedem?... Mutul cu un măr în mână sta pe vine pitit la pândă lângă pârliaz... E nebun! voiește pesemne să se măsoare cu namila! o să-l sfâșie fiara la sigur!... îl chemăm. El, încruntat, ne face semn să tăcem, amenințându-ne cu parul.

Au trecut câteva minute de când așteptăm încordați. În sfârșit, auzim bine o mormăială... Țeasta enormă a fiarii apare dasupra gardului. Fiara se înalță în labele dinapoi și încalecă pârliazul. O clipă, dând cu ochii de fereastra noastră, se oprește pe loc stând la gânduri. Dar, până să nu facă altă mișcare, mutul s-a ridicat în fața ei și a plesnit-o drept în frunte. Am auzit un hî! din fund de rărunchi și un trosnet surd. Ursul s-a cletinat și s-a prăbușit în afară; mutul a scăpat parul din mână și a căzut lung pe spate înăuntru.

Am stat mult să vedem ce are să urmeze... Nimic... Nici o mișcare afară... mutul, lungit, nu mișcă nici el.

Într-un târziu, văzând că fiara nu se mai întoarce, îndrăznim să ieșim din chilie. Binișor ne apropiem de omul lungit: e mort... nasul și gura pline de spumă sângerată. Ne ducem la pârliaz cu multă băgare de seamă; fiara e lângă gard, pe spate, cu labele-n sus și cu capul despicat.

Într-o singură lovitură mutul și-a cheltuit toată rezerva de energie; dar cel puțin a spălat în sânge ofensa din ajun.

Îl ridicăm pe mort și-l ducem în chilie, unde părintele Ieronim îi aprinde deocamdată o lumânare la cap, zicând:

– Dumnezeu să-l ierte pe nebunul! bine că ne-a scăpat de fiară!

Dar e ceasul vecerniei... Părintele Ieronim apucă funia de tei și-ncepe să tragă clopotul, uitându-se cu drag la mărul cel bătrân.

Niciodată viteaz n-a avut ca mutul nostru atâtea glasuri de aramă să vestească lumii vrednicul lui sfârșit!

Schitul-Mărului are un singur clopot, și nu mare... dar e destul. Când sunetul acioaei pornește limpede să rupă nemărginita tăcere a acestei sălbatice singurătăți, sute de alte glasuri unul după altul înviază în toate dealurile ca să-i răspundă pe-ntrecute, și când s-a stins uietul din urmă în curtea chinoviei, și când limba s-a oprit inertă din legănatul ei, încă tot se mai aud răspunsuri jalnice stingându-se unul după altul încet-încet în depărtatele adâncuri păduroase.

BAIONETA INTELIGENTĂ

Origina gvardiei naționale nu se pierde în noaptea timpurilor: această instituție s-a născut la sfârșitul primei jumătăți a veacului XIX, într-o frumoasă dimineață de vară a anului 48. Omul de știință, care va voi în viitor să facă istoria vitejiilor și isprăvilor gvardiei naționale, va găsi izvoare destule pentru savantele lui cercetări; dar sunt sigur că, fără concursul meu, n-ar putea elucida așa de ușor o importantă chestiune: pentru ce gardia națională s-a numit mai târziu „Baioneta inteligentă”? Depun dar astăzi pe altarul științei naționale un document prețios, menit să ajute cu putere la dezlegarea acestei chestiuni; și asta o fac fără de nici o pretenție, deoarece documentul mi l-a dat și mie un altul – un brav veteran de la 48. Iată...

Intr-o zi fierbinte a lunei lui Cuptor, pe la nămiezi, apăsa deasupra mahalalii Mihai-vodă o păclă strașnică. Mahalagiii stăteau la umbră prin căsuțele lor. Era o moleșeală generală. Nu se vedea pe drum, sub arșiță, nici o mișcare. La simigieria din colț, unde vrei să apuci înspre Antim, aromea pe tarabă, în cămașă, cu picioarele goale, cu capul pe un vraf de simiți, chir Mihale, foarte asudat, apărându-se din când în când de muște, în vreme ce o calfă pisa alene și îngălat covrigi uscați pentru bogaci-sadea¹ proaspăt. Alături cu simigieria, cucoana Marghioala, vestită în toată mahalaua, plămădea, pe prispă la umbră, gogoși de ristic pentru suliman. Cocoșii cântau a secetă, trimețându-și răspunsuri unul altuia din depărtări; când deodată zăduful nămiezii tremură, pătruns de un glas de vitejie: trivoga² chema la arme gardia națională.

Toată lumea tembelă sare în sus. Chir Mihale își vără picioarele în calevri³ și iese în pragul prăvăliei; coana Marghioala, foarte sprâncenată, la porțiță. Ulița începe, să se umple. Căpitanul gvardiei se plimbă de colo până colo, urmat de doi țigani bucătari, robii lui de ieri, unul suflând într-o trâmbiță și altul bătând barabanciu⁴. Căpitanul gvardiei e un fecior de boier velit; e un tânăr care, plin de entuziasm pentru ideile democratice și umanitare, a îmbrățișat cauza poporului suveran. Toate calitățile de inimă le are cuconul Iorgu, și numai un defect: vorbește cepeleag și sâsâit; de pildă, zice: *să fațem* în loc de *să facem*, *cigan* în loc de *țigan* și *țioară* în loc de *cioară*, pronunță z în loc de j, și viceversa, și ș nu se pomenește. Dar asta o s-o auzim acum îndată...

¹ Prăjituri făcute din covrigi presărați cu zahăr.

² Alarma.

³ Un fel de ghete.

⁴ Toba.

Din toate părțile se strâng isnafii. Căpitanul se oprește în fața simigieriei. Țiganul, cu ochii umflați de atâta suflare în trâmbiță un instrument cu care a învățat să cânte numai de câteva zile – se oprește un minut ca să-și ștergă cu mâneca coadele de la gură. Căpitanul, căruia i se pare că nu s-a strâns încă destulă lume, trage sabia din teacă și strigă:

– Suflă, cigane, că te tai! să vie mai muici! să vie toci isnafii!

Trâmbițașul începe iar să-mbăleze trâmbiță, umflându-și bucle și holbând ochii, iar toboșarul bate din răsputeri. Când toată răspântia e plină de lume, cuconul Iorgu strigă țiganilor:

– Destul! hòxina!¹ cigane!... Acuzica luaci-mă în brace și m-aridicaci în sus!

Țiganii îl ridică fiecare de câte un picior și-l așează pe umerii lor, după cari căpitanul face mulțimii isnafilor următoarea cuvântare bine simțită:

– Fracilor, în numele popoului suveran! respect la persoane, respect la propitate!... Uite te e, fracilor... Reacciunea a pus de gând să dea foc Bucureștilor și să-l arunțe în aer, ca să se nenorotească toată lumea nevinovată și să-si facă Reacciunea mendrele, ca să stăpânească dumnealor cu ghenereal Solomon, care s-a prins, fracilor, la capu Podului², pe meidanul de la streaze, patru buci mari cu iarbă de puscă muscălească, fiindcă le-a adus doi cajași îmbrăcaci tiptil³ mocănește, și să le badze noaptea în București, dacă nu era câciva simbatrioci⁴ democraci și s-a repejitără si a pusără mâna pe ele, care, ține stie te primezdie, doamne fereste, se putea pentru ca să se-ntâmpale, ca să se prăpădească oras domnesc întreg cu guvernul provijoriu si cu toci oamenii și negustorii cu familiile și cu copilașii, si Constuciunea, pentru că amândoi cajații a fudzit când le-a strigat: „stai pe loc!“ fiindcă-i prinseseră pitulaci mititei între buci, care acuma, fracilor, trebuie să merdzem, să n-avem frică de loc, că tulumbadzii⁵ sint acolo si dă cu tulumbele, pentru căți guvernul a porunțit să apucam bucle cu băgare de seamă, m-aci aujit? si să le duțem înțet-înțet, binisor-binisor, să le ajvârlim în helesteul de la Ciurloaia, ori si mai departe, la Țorogârla, ca să nu se mai poată ca să ia foc prin urmare! Aide, toci cu mine!... Suflă, cigane!

¹ Cuvânt turcesc de ocară.

² Piața Victoriei.

³ Îmbrăcați tiptil — travestiți.

⁴ Simpatrioți — compatrioți (ngr.)

⁵ Pompierii.

Calda cuvântare a căpitanului a făcut o profundă senzațiune. În adevăr, știrea nu era de loc fantazistă... La streaja Mogoșoaii se prinseseră, pe un maidan, într-un chervan mocănesc, niște butoaie pline cu iarbă de pușcă. Cei din gvardia națională, cari făceau slujbă de caraulă la streaja, zăriseră carul sosind, bănuiseră ceva, și, văzând că mocanii șoptesc între ei, se repeziseră asupra-le. Mocanii luaseră fuga lăsând ierbăria în mâna gvardiei. Ofițerul dăduse ștafetă la guvernul provizoriu. Acesta trimisese tulumbagiii să strophească butoaiele întruna, ca nu cumva să se încingă de arșița soarelui și să izbucnească; dăduse apoi ordin companiei lui conul Iorgu de la Mihai-vodă, să meargă la fața locului spre cele de cuviință. Pacinicul guvern al Revoluțiunii hotărâse să se facă cu iarba de pușcă ceea ce cuconul Iorgu împărtășise companiei sale și poporului.

Încet-încet, gâfâind și asudând, cei doi bucătari în frunte, pe urmă căpitanul, apoi compania și în urma ei lumea, al cărei număr sporea cu cât înaintau, ajunseră din mahala în mahala, până la capul Podului. Aci se opriră toți, cuprinși de adâncă emoție în fața butoaielor, pe cari le răcoreau pe rând două țevi de tulumbe. La un semnal, tulumbagiii se opresc, și, în culmea emoției lumii ce se grămădește de-a-ndărătele cu groază, cei doi țigani se apucă să destupe, tremurând, unul dintre butoaie, spre a se constata în fața poporului suveran infamia Reacțiunii și a lui gheeneral Solomon. Pe când toate inimile bat cu putere, țigani ferăștrăiesc cu blândețe cercurile de la un căpătâi, și apoi, cu un piron, ridică dulce fundul de sus al butoiului.

Un moment, toate inimile s-au oprit din bătăile lor, pe când cuconul Iorgu, galben ca ceara, tocmai la coada poporului suveran, își șterge broboanele de sudoare cari îi acopăr fruntea... Dar, spre asigurarea momentană a tuturilor inimilor, se constată că în cel dintâi butoi nu este iarbă de pușcă, ci scrumbii sărate. Dar dacă acesta e un marafet al Reacțiunii, care vrea astfel să adoarmă bănuielile guvernului provizoriu?... Și astfel, unul câte unul, toate butoaiele au trebuit să fie răsturnate pe rogojini întinse, făcând, până la cel din urmă, tot atâtea mormane de scrumbii. Gvardia națională și poporul suveran au dat iama pe păr, și au început să-și încarce toți, cari basmalele, cari șorțurile, în zadar căpitanul striga: „Staci, fracilor! respect la persoane! respect la propitate!” În câteva clipe rogojinile au rămas curate, și toți s-au împărășit pe acasă, veseli că n-au mers degeaba pe zăduf pân' la capul Podului.

Peste vreun ceas, iată și mocanii cu negustorul. Mocanii, văzându-se luați cu asalt de gvardia națională, o apucaseră razna prin mahalale să caute precupețul căruia îi aduceau marfa de la Brăila. Ocolind pe margini, se rătăciseră și, tocmai după Prânz, dăduseră de prăvălia lui. Acum veneau

cu el în fugă, să scape taxidul¹ de mânia poporului suveran. Era prea târziu: scrumbiile făcuseră de mult aripi. Poftim de te jeluiește! Și-n potrivea cui? în potrivea „populului suveran“?! ...Se înțelege, că nu-i mai rămânea precupețului decât să dea jalbă la Carvasară².

Din tot poporul, cucoana Marghioala, amatoare pasionată de sărături, a profitat mai mult de infamia Reacțiunii. Dar cine poate mulțumi vreodată pretențiile unei femei de gust? Mâncând seara cu chir Mihale, vecinul său, cu care era prietenă intimă de mult, scrumbiile fripte pe grătar, cucoana Marghioala zice:

– Păcat! chir Mihale, știu eu cum trebuia, dacă-i vorba: să fi adus cazacii lui ghegeneral Solomon și un chiup de undelemn.

– Și câteva leji de lemui³, a adăogat chir Mihale; fără lemui, scrumvii!... *enà ‘mbarà den kani!*“

...E mai mult decât probabil că de acest epizod și-a adus aminte răposatul G. A. Rosetti, când, la 1866, într-un moment de umor democratic, a dat gvardiei naționale numele de „Baioneta inteligentă“.

FĂRĂ NOROC

Snoavă populară

A fost odată un om foarte bun, dar fără noroc. Toate le încercase – meșteșug, negustorie, joc de cărți: pe ce punea mâna, praf și cenușe! Și-apoi mai spunea lumea că omul însemnat, ori e omul dracului, ori are noroc mult, căci pe omul nostru îl însemnase Dumnezeu destul; dar ce e drept, îl însemnase așa că semnul nu se vedea, fiindcă era acoperit: în loc de două țâțe, ca toți oamenii, avea trei – una de o parte, alta de alta și încă una la mijloc.

Așa, omul acesta se afla odată la o petrecere cu mai mulți. Alături cu el la masă, ședea la dreapta un popă și la stângă un străin lăudăros și limbut, care povestea cum a umblat prin toate părțile lumii și cum pretutindeni a făcut fel de fel de prinsori ciudate și le-a câștigat – prăpăstii, nu altceva: ba că are să înghețe Dunărea la Paște, ba că are să tune la Bobotează, și câte și mai câte.

Omul fără noroc, plictisit de-atâtea palavre și lăudării, zice:

– Nene, cu mulți ai făcut dumneata prinsori... faci una și cu mine?

– Bucuros, răspunde străinul; care?

¹ Marfa.

² Vama turcească (*caravanserai*).

³ Lăzi de lămâi.

– Uite: eu mă prinz cu dumneata că părintele și cu mine avem la un loc cinci țâțe.

– Ei, aș!

– Te prinzi?

– Mă prinz.

Și se și prind... Dar părintele de la stânga trage de mânecă pe omul fără noroc și-i șoptește la ureche:

– Taică, ai dumneata patru țâțe?... c-aminteri, ai pierdut.

– Cum, părinte?

– De, taică... Eu am numai una.

PALATUL COTROCENILOR

Rar am văzut o atmosferă mai supărătoare.

Când treci pe sub bolta bondoacă și pleoștită a clopotniței greoaie, care parcă așteaptă pe cineva, ca să-l strivească sub surpătura ei, și intri în curtea cea mare, dai drept în față de peristilul bisericii. Coloanele și frontonul lui sunt de tot ascunse sub un stufig de verdeață acățătoare – ai crede că e intrarea unei peșteri cu emanațiuni năbușitoare. Este o biserică veche, după calapodul bizantin, fără vreo deosebită valoare arhitectonică. Silueta ei, care privită la o anume distanță, ar avea oarecare eleganță caracteristică, nu se poate apuca cu ochiul, fiindcă masivul întreg e înconjurat de copaci mari și strâns prea aproape între clopotniță și noile clădiri ale palatului.

Acestea sunt o lucrare de un stil destul de îndoielnic; așa, de exemplu, palatul pare că ar voi să fie florentin, galeriile cari îl leagă cu atenanțele sunt de stil bizantino-mauresco-boieresc, iar stilul corpului de gardă e lipsit absolut de caracter – sunt scundele chilii vechi ale foastei mănăstiri, cârpite și văruiate din nou. În tot, ca lucrare de pretenție, e prea bizară, și, ca bizagerie, prea pretențioasă.

Imposibil să găsești, în această grămadire fantazistă de clădiri, o axă, o linie dominantă, un punct de reazim logic; este o amestecătură, în care arbitrarul ține loc de originalitate – o frământare, o tortură de forme și de linii, în mișcarea cărora în zadar caută ochiul ostenit un moment de repaus.

În curtea cea mare, mai ales în partea dintre altarul cu absidele bisericii și clădirile noi, parcă lipsește aerul, înălțimea clădirilor e așa de disproporționată cu lărgimea curții, încât, înaintând către scara palatului, simți că opresiunea de sub bolta clopotniței, în loc să dispară, devine mai stăruitoare: când ai vrea să răsuflă, ai sentimentul că te îneci, așa că, instinctiv, ridici obrazul spre cer frângându-ți gâtul cât poți.

Pe lângă aceasta, atmosfera din jurul palatului e saturată de duhoarea specifică a mlaștinelor, izvor damnic de friguri, de măhnire și de gânduri negre.

Zidurile au nu numai urechi; au și suflare și grai. Sunt unele, amabile și vesele, cari te întâmpină cu grație, și-ți mângâie sufletul chiar întristat, și cari risipesc gândul cel mai întunecat. Ele îți întorc razele soarelui cu aceeași generozitate cu care le-au fost aruncate și te atrag ca niște binevoitori prieteni. Sunt altele, posomorâte și încruntate, cari te privesc cu asprime; îți întristează sufletul, oricât ar fi de vesel; îți indispun și-ți înnoresc gândul, oricât ar fi de liniștit și de luminos: acestea îți fac din raza soarelui o dizgrație.

Dintre acestea din urmă sunt zidurile Cotrocenilor. Și încă lumina zilei tot atenuază oarecum posomorea acestor locuri. Când însă, după ce a scăpat soarele, răsare întunecul nopții și începe să crească încet-încet; când s-aprind luminile electrice, reci, fără viață și mișcare de flacără, prea slabe pentru a putea birui pâcla neagră – impresia devine aproape insuportabilă.

Cu puțină imaginație, cine n-ar ști că aci e un castel de *plaisance*¹ al unor copii regali, ar crede că palatul Cotrocenilor e un colț de retragere a unui bătrân ursuz, sătul de deșertăciunea luminii și zgomotului, scârbit de lume, fără puțință de împăcare, sau poate locul de exil și de captivitate a unui răzvrătit felon.

Un cuib de cucuăie mai lipsește sub streșină de la turla bătrânei biserici, pentru ca să desăvârșească armonia acestor locuri de cobe. [...]

ÎN VREME DE RĂZBOI

Schiță

I

În sfârșit, ceata de tâlhari căzuse prinsă în capătul pădurii Dobrenilor. Doi ani de zile, vreo câțiva voinici, spoii cu carbuni pe ochi, foarte ndrăzneți și foarte cruzi, băgaseră spaima în trei hotare. Întâi începuseră cu hoție de cai; apoi, o călcare, două cu cazne; pe urmă omoruri, între altele, făcuseră acum în urmă o vizită despre ziuă lui popa Iancu din Podeni.

Popa era un om cu dare de mână; rămas văduv, deși foarte tânăr, trăia cu maică-sa. Îi mergeau treburile cât se poate de bine. În timp de un an și jumătate, cumpăraseră două sfori de moșie, ridicaseră un han și o pereche de case de piatră; vite multe, oi, cinci cai, și mai avea, se zice, și

¹ Plăcere (fr.).

bănet. Astea băteau la ochi: toată lumea credea că popa găsisese vreo comoară. La așa stare, trebuia, se-nțelege, să se oprească ochii tâlharilor.

Într-o seară, părintele Iancu a făcut prostia să rămână acasă de tot singur: pe bătrâna a trimis-o cu trăsura la târg, cu un băiat; pe un argat l-a mânat la câmp; pe alți doi, cu carăle, după lemne, la pădure. Pe la două după miezul nopții, iacătă oaspeții negri: l-au legat, l-au schingiuit și i-au luat o groază de bani. Norocul bătrânii că lipsea; făcea poate greșala să țipe, și tâlharii o omorau, cum s-a și ntâmplat în altă parte cu o babă, peste câteva zile.

De mirare însă un lucru – popa avea un buiestraș minunat și două iepe de prăsilă: nu i le-au luat. Dar ceva și mai curios – câinii din curte, niște dulăi ca niște fiare, nu dedeseră măcar semn de viață! Hoții au fel de fel de meșteșuguri ca să adoarmă câinii cei mai sălbatici – le dă, pesemne, un fel de mâncare descântată, ori cine știe ce. Pe preot l-au găsit a doua zi într-un târziu legat butuc, cu mușchii curmați de strânsura frânghiilor, cu călusu-n gură, d-abia mai putând geme. L-au dezlegat degrab, și bietul om a povestit, gâfâind și cu mintea pierdută de groază, tot ce pătimize.

Nu trecură două săptămâni și se auzi de altă călcare – aceea, în adevăr, spăimântătoare.

Arendașul de la Dărmănești a fost călcat de cu seară. Omul trăia acolo cu o rudă bătrână, o babă, care-i îngrijea de casă. Baba a făcut neghiobia să țipe, și arendașul, și mai neghiob, a tras cu revolverul. Atâta le-a trebuit! I-au chinuit, i-au fierăstruit până i-au isprăvit. Nu se putea ști cât jefuiseră, desigur însă fusese o sumă însemnată – arendașul vânduse de curând o cățătime mare de bucate.

Dar în sfârșit fărădelegea asta fusese cea din urmă. Oamenii spoii cu negru căzuseră în lanțurile dreptății az-noapte, tocmai când porneau la o nouă ispravă. Vestea aceasta se-mprăștiase într-o clipă ca o lumină liniștitoare peste cătetrele hotarele bântuite.

Către seară se-ntorcea acasă, călare pe buiestrașul lui, popa Iancu. Și calul și omul erau zdrobiți de umblet. De trei zile popa alergase după daraveri de negustorie – vindea vite și cumpăra porci. Pe unde umblase n-aflase nimica de prinderea tâlharilor lui. Maică-sa îl aștepta cu masa; fiul n-avea poftă de mâncare; îi era degrabă să meargă la neica Stavrache, hangiul, frate-său mai mare.

Hangiul era foarte mulțumit: om cu dare de mână, cu han în drum – mare greutate i se luase de pe suflet. Câte nopți nu dormise el o clipă măcar cumsecade, trăgând cu urechea și așteptând cu inima sărită pe musafirii de noapte! negreșit trebuia să-i vie și lui rândul odată ș-odată.

Preotul intră în circumă, tocmai când d. Stavrache se pregătea să-nchiză.

– Neică – zise el privind ciudat și sperios în toate părțile – aș vrea să-ți spui ceva numaidecât.

– Ce?

– Ai să vezi. Închide și aide-n odaie amândoi... am venit la d-ta ca la un duhovnic...

După aerul și tonul tânărului, fratele mai mare nu știa ce să crează; totuși înțelese că preotul avea lucruri serioase de spus. Trimise pe slugi și pe femeie să se culce, închise obloanele prăvăliei și poarta hanului, și, după ce toată lumea se liniști, intră în odăița unde-l aștepta popa trăgând țigară și oftând greu.

– Ce e, mă?

– Am venit la d-ta ca la un duhovnic... N-aude nimini?

– Aș! cine s-auză?

– Neică Stavrache – zise popa înecat – m-am nenorocit!

– De ce?

Popa a-nceput să plângă cu hohot și să se bată cu pumnii-n cap. Neică Stavrache nu înțelegea de loc.

– Ce să mă fac?... ce să mă fac, neică?... spune d-ta, că mi-ești frate mai mare...

Ce avea preotul pe suflet? Ce să aibă? Lucru greu de-nțeles, firește; așa de greu că d. Stavrache, mai întâi, nici n-a voit să crează.

Cum s-a putut?... Omul cu greutate, proprietarul cu atâtea acareturi și cuprins, mai bogat decât multă lume dimprejur! – frate-său! preotul – să fi fost capul bandei de tâlhari! Și cu toate astea era adevărat. Dracu-l împinsese! Și nenorocitul își povesti din fir în păr toate isprăvile. Călcarea de la el fusese un marafet ca să adoarmă bănuielele. Cu câteva zile înainte, un notar de sat – era cam beat – dușman vechi al popii, întâlnindu-l la un han pe drum, i-a zis: „Bun buiestraș ai, părinte! ăsta nu mai e cal de popă, e cal haiducesc, să lase toate poteriile-n urmă!” și pe urmă: „Bine-ți merge, părinte! mai cumpărași o sfoară de moșie! cum de nu ți-e teamă să te calce tâlharii! pesemne că ești dres!”

Neica Stavrache ascultă în sfârșit și povestirea isprăvii din urmă de la arendașul Dărmăneștilor... Dar nu popa-l omorâse; el luptase cât putuse să-i oprească de la așa crudă faptă; ce era să le faci însă? erau îndârjiți: baba țipa și arendașul a tras cu arma – nu mai era chip să stăpânești pe băieți.

Popa scăpase din cursa întinsă la capătul pădurii numai prin întâmplare: aminteri puneau mâna poterașii și pe el... Dar toți cetașii sunt prinși... Or să-i pună la cazne... ei au să spună tot... tot... Or să pună mâna și pe el. Și popa, apucat de cutremur, își smulgea părul din cap.

– Ce-i de făcut, neică Stavrache? scapă-mă.

– Cum?... Nenorocitele! să fugi! să piei! să te-neci mai bine decât să puie mâna pe tine! în fundul ocnii îți putrezesc oasele!

Pe când vorbea d. Stavrache, deodată s-aud afară zgomot, strigăte și bătăi puternice în obloanele prăvăliei. Amândoi rămân încremeniți. – Nu deschide! zice popa scoțând un revolver de sub antieriu. Dar bubuiturile se-ndesesc – sunt oameni mulți afară. D. Stavrache, fără să mai asculte de stăruințele popii, care tremură ca varga, îl împinge cât colo și trece-n prăvălie. Trăgând bine cu urechea, hangiul înțelege că are a face cu o lume veselă: o ceată de răufăcători e mult mai serioasă și mai tăcută; nu râde și nu chiuește așa cu chef pe la miezul nopții. Și d. Stavrache a ghicit bine. Strigând: „Numaidecât!“ aprinde lampa și merge să deschiză.

În adevăr, sunt vreo douăzeci de voluntari tineri, claie peste grămadă în câteva trăsuri, conduși de un ofițer și doi sergenți rezerviști către Dunăre – la război. Poposesc două-trei ceasuri aci, să odihnească și caii; despre ziua or să se pornească; trebuie s-apuce trenul militar care trece dimineața la stația cea mai apropiată – cale de vreo patruzeci de kilometri. Sunt mușterii buni, băieți cu dare de mâna, și cântă și râd și fac fel de fel de nebunii.

D. Stavrache face tot ce poate ca să-ndatoreze pe bravii tineri. După ce au băut binișor, se aștern unul lângă altul, ticsiți în cele două odăi mai mari ale hanului. Foarte obosiți, tinerii fără grije dorm buștean. Hangiul, posomorit, stă câteva minute la gânduri adânci; dar dodată fața i se luminează: înăuntrul frunții a scânteiat o mare inspirație. Omul trece repede în odaia unde-l așteaptă cu atâta nerăbdare cainicul.

Ce și-au vorbit cei doi frați nu se poate spune, atât de-ncet și de discret și-au șoptit. E destul a arăta numai ce au făcut. Preotul Iancu s-a așezat pe scaun în mijlocul odăiții. D. Stavrache a luat o pereche de foarfece și a început să-i reteze pletele; apoi tot mai scurt și mai scurt, unde mai bine, unde mai cu scări, l-a tuns la piele, muscălește. Apoi i-a tuns scurt barba, i-a săpunit-o bine și la urmă i-a ras-o cu perdaf. Toate astea foarte degrabă.

La patru despre ziua, voluntarii s-au deșteptat, s-au pus la rând și s-au numărat. D. Stavrache le-a făcut socoteala, a încasat suma de douăzeci și cinci de lei și, mulțumindu-le, le-a zis:

– Uite ce e... este aici un tânăr care ar vrea să meargă și el volintir cu dv. ... Il primiți?

– E vârstnic?...

– Da.

– Are părinți? ori copii?

– N-are nimic.

- Are formele gata? a întrebat ofițerul.
- Forme n-are; dar... să le faceți dv.
- Asta nu se poate; trebuie să se prezinte la divizie.
- Da nu s-ar putea să-l luați cu dv. și să-și facă formele acolo unde vă duceți?
- Ba... s-ar putea.
- Atunci...

Și d. Stavrache aduse în fața camarazilor pe *domnul* Iancu Georgescu – un tânăr foarte voinic, frumos și curat, ras proaspăt – o înfățișare demnă și severă. Camarazii l-au salutat cu un „ura” puternic de s-a cutremurat hanul, și d. Iancu Georgescu, după ce s-a sărutat de multe ori cu neica Stavrache, a pornit cu vesela bandă, fără să se mai uite-napoi.

De mult nu se mai pomenea acum în sat de preotul Iancu... Se-necase? îl răpusese cineva? Nici urmă nu lăsase, parcă intrase-n pământ. În locul lui se orânduise alt preot; nu-l putuseră aștepta oamenii cât lumea; nu putea rămânea sat de creștini fără liturghie.

Când d. Stavrache se-ntorcea de la parastasul de nouă zile al maică-sii, pe la-nceputul lui dechemvrie – (bătrâna, după ce zăcuse de inimă rea vreo câteva săptămâni, murise dimineața la 28 noiembrie) – se-ntâlni cu factorul rural... O scrisoare cu timbrul de la Turnu-Măgurele și cu data din ajunul morții bătrânii. Neică Stavrache a cunoscut slova. Repede, omul, deprins a nu mai aștepta zadarnic vești de la acela pe care-l credea pierdut de-a binele, se închise în odăiță și desfăcu nervos plicul:

„Iubite neică, mai întâi nu lipsesc a cerceta despre scumpa dv. sănătate, a dumatate și a maichii...”

D. Stavrache își șterse ochii cu colțul șorțului și, foarte înduioșat, urmă semnele pe petecul de hârtie, sosit așa de departe ca să aducă în liniștitul sat un fel de răsunset al zbuciumului din locurile războiului. Fugarul era dinaintea Plevnei. Se bătuse cu mare curaj și cu mult noroc în trei rânduri; luase un steag de la inamic, într-o încăierare unde ai noștri erau aproape zdrobiți, fusese numit sergent pe câmpul de onoare, câpătând „Virtutea militară” și o decorație rusească, în curând Plevna era să fie atacată cu toată puterea armatelor aliate. Curios lucru! Cine ar fi văzut figura lui neică Stavrache, presupunând că acela ar fi fost un om deprins să descifreze înțelesuri din chipurile omeniești, ar fi rămas în mirare pricepând bine că în sufletul fratelui mai mare nu se petrecea nimic analog cu bucuria la citirea veștilor despre succesul de bravură al răspopitului.

Hangiul mototoli hârtia după ce mai privi bine data: în adevăr, scrisoarea era expeduită cu trei zile mai-nainte de luarea Plevnei. Dar acuma... Plevna era luată – asta se zvonise oficial în toate unghiurile țării.

Primarul mai știa, tot din izvor oficial, că voluntarii au să fie liberați zilele acestea spre a se-ntoarce pe la căminuri, fiindcă războiul s-a sfârșit.

– Dar... întreabă distras d. Stavrache, ce s-o mai fi făcut cu tâlharii prinși astă-primăvară?

Tâlharii fuseseră osândiți la diferite pedepse și desigur acum erau și așezați la locurile de muncă.

„Care va să zică, clipi gândul hangiului, nici vorbă n-a fost la judecată despre popa, despre capul și gazda tâlharilor. Aoleu! ce mai judecători!

...Dar o să-ndrăznească să se mai întoarcă?

...Dar dacă îndrăznește și se-ntoarce?... Atunci, ce-i de făcut?

...Da! dar sergentul se poate întoarce; popa, ba!

...Dar dacă-i vine așa o nebuneală sergentului să spuie că el e stăpânul averii, întâmplă-se orice s-o-ntâmplă! că odată a purtat barbă și plete...

...Da, dar atunci procurorul îl rade și-l tunde de-a binele.

...O veni?... n-o veni?...“

Pe când d. Stavrache își ridică așa de sus interesanta-i clădire de ipoteze, iacătă altă scrisoare: e tot de la Turnu-Măgurele – de astă dată însă e slovă străină... Slovă străină!... Ei! lucru dracului!...

„Salutare, domnule Stavrache, n-avem onoare să vă cunoaștem, dar venim să îndeplinim rugămintea unui brav camarad, sublocotenentul Iancu Georgescu, voluntar înaintat din grad în grad în timp de campanie, mort pe câmpul de onoare de trei gloanțe inimice primite în pânțec. Am stat la căpătâiul lui plângând până când a închis ochii. Mare păcat că s-a prăpădit așa viteaz soldat!

Un moment nu a arătat lașitate; deși foarte slăbit de atâta durere și pierdere de sânge, tot glumea; zâmbind și-a cântat singur popește foarte frumos: vecinica lui pomenire! apoi ne-a dat adresa dumitale și ne-a rugat să-ți scriem negreșit să-l ierți, fiindcă acuma s-a spălat în sânge, și să-i spui maică-sii, bătrânii, pe care o cunoști, să-i poarte regulat de grija sufletului. Pe urmă a-nceput să aiurească și s-a sfârșit.

Salutare: subloc. Marin Dobrescu; sergent-major George Popescu.“

D. Stavrache a plâns mult, mult, zdrobit de trista veste. Dar un bărbat trebuie să-și facă inimă! nu trebuie să se lase copleșit așa de durere. A strâns bine scrisoarea; s-a spălat frumos pe ochi; a pus caii la brișcă și a plecat repede la târg să întrebe pe avocat, cu ce forme intră cineva regulat în stăpânirea averii unui frate bun pierdut, care n-are alt moștenitor.

De mult acum, d. Stavrache stăpânește mirazul¹ rămas de la frate-său, părintele Iancu, de a cărui urmă nu s-a mai putut da și despre care nici nu se mai pomeneste.

Avocatul povețuise destul de limpede pe hangiu...

Un om stăpânește o avere; cu drept ori fără drept, o stăpânește.

Câtă vreme nu-l supără nimini, câtă vreme nu se ridică nici o pretenție asupra-i, el n-are nevoie să ia nici o măsură legală. Și mai la urmă situația d-lui Stavrache este mai limpede decât a oricărui proprietar.

– Avere a fost a popii?

– Da, a popii.

– Făcută de el, din munca lui...

– Cea mai mare parte.

– Popa are copii?

– N-are.

– Are femeie?

– Nu.

– Are părinți?

– Nu.

– Mai are alt frate?

– Nici unul, decât pe mine.

– Atunci... stăpânește sănătos, a adăogat avocatul, și dacă te-o supăra cineva, atunci vino la mine... Numai unul singur pe lume te-ar putea călca...

– Cine? întrebă d. Stavrache.

– Popa.

Moștenitorul zâmbi și cu siguranță răspunse:

– Aș! nu mai poate călca, săracul!

Apoi, văzând că răspunsul său prea sigur face o impresie ciudată avocatului, se grăbi s-adaoge cu tonul cel mai duios:

– Cine știe unde s-o fi prăpădit bietul frate-meu, dacă n-a mai venit el la avutul lui de atât amar de vreme!

Au trecut cinci ani de la război și nimini, în adevăr, n-a supărat pe d. Stavrache, afară decât popa Iancu volintirul, care venea din când în când de pe altă lume să turbure somnul fratelui său. Avocatul avusese dreptate. Singur popa avea dreptul să neliniștească pacinica stăpânire a hangiolui.

Dar orice se-ntâmplă des nu ne mai mișcă; orice minune a treia oară trebuie să ni se pară lucru foarte firesc. Pentru aceea, hangiuul primi fără multă emoție vizita înstrăinatului, care venea cine știe de unde, de departe.

¹ Moștenirea.

D. Stavrache sta în odăiță căutând să desfacă niște socoteli încurcate, când intră nenorocitul fugar.

Stins de oboseală, bolnav, cu fața hiravă și cu ochii-n fundul capului ca în clipa morții, ocnașul era-mbrăcat în haina vărgată de la ocnă, de unde scăpase, ca prin minune, pilindu-și lanțurile.

Umblase prin codri nemâncat; trecuse prăpăstii; haina și nădragii îi erau numai zdrențe; opincile sfâșiate; palmele și tălpile picioarelor și gleznele pline de sânge. Dar în sfârșit, ajunsese la frate-său.

– Ticălosule! strigă d. Stavrache, ne-ai făcut neamul de răs! Să piei să nu te mai văd! Pleacă! Du-te înapoi de-ți spășește păcatele!

Fugarul a plecat oftând și când a ajuns în prag:

– Nene – zice – fă-ți pomană, dă-mi o bărdacă de apă. Atâta a putut să zică și a picat jos moale ca o cârpă.

Lui d. Stavrache i s-a făcut milă; s-a repezit să-l ridice ca să-l puie pe pat: nu-l putea lăsa să moară ca un câine. Ocnașul, în luptă cu moartea, s-a acățat de frate-său cu o mână de gât și cu alta de brațul stâng. Hangiul a dat atunci să-l salte de jos; a încercat o dată, de două, de mai multe ori din răsuputeri – degeaba: toate opintelile și sudorile fuseră de prisos; trupul greu ca plumbul era peste puțință de dezlipit de la pământ.

Hangiul, simțind că se frânge de la mijloc, voi să dea drumul murindului și să se ridice-n picioare ca să resufle și să-și recapete puterile. Dar încercarea aceasta fu și mai grea decât cea dintâi: ocnașul, în ceasul morții, se-nclăștase cu o putere covârșitoare de gâtul și de brațul hangiului.

„Lasă-mă!“ vru să strige acesta înecat, dar glasul i se opri în gât.

Se opinti încă o dată cu supremă energie, ridică de la pământ pe nenorocit; dar acesta fu apucat de un cutremur grozav, se zbătu din toate încheieturile și, biruind cu greutatea-i de mortăciune cea din urmă putere de-mpotrivire a lui Stavrache, îl îngenunchie, îl trânti jos și-i puse, ca un luptător teafăr, biruitor, genuchiul pe piept. Apoi, începu să râză ca un nebun scrâșnind din dinți și-i zise:

– Gândeai c-am murit, neică?

A stat mult astfel d. Stavrache supus sub călcâiul ocnașului; mult a suferit în ochi rânjeala acelei fiare. Dar când nebunul a voit să-l sugrume, atunci hangiul, smintit și el de frica morții, a făcut o săritură deznădăjduită... Ocnașul a sărit cât colo ca un mototol, a bufnit în ușă, ușa s-a deschis de perete, și mototolul a pierit în întunerecul nopții.

D. Stavrache era-n picioare, în mijlocul odăii, tremurând din toate încheieturile și făcându-și cruci peste cruci... Dor de frate – bine; dar urâtă vizită!

Până la ziuă, d. Stavrache s-a plimbat pân odaie de colo până colo; s-a-nchinat întruna rugându-se fierbinte pentru odihna sufletului răposaților, și a băut mereu rachiu bun, ca să-și îndepărteze gândurile rele.

A doua zi s-a dus la biserică și a aprins lumânări pentru sufletele morților. Apoi, deși zdruncinat, și-a văzut omul de daraveri, mai pe ici, mai pe colea... mai cu seamă și-a mai petrecut vremea cu niște vin care pornise să se turbure și să se oțetească... acu era limpede ca undelemnul franțuzesc și dulce ca mustul năspřit. Toată ziua nu i-a cerut inima nimica; a băut doar două-trei năstrape de zeamă de varză; tocmai înspre seară de tot a gustat nițel pește sărat cu usturoi ș-a băut câteva pahare de vin nou. Pe urmă s-a-nchinat frumos și s-a culcat cu gândul la cine știe ce.

Afară ploua mărunțel ploaie rece de toamnă, și boabele de apă prelingându-se de pe streșini și picând în clipe ritmate pe fundul unui butoi dogit, lăsat gol într-adins la umezeală, făceau un fel de cântare cu nenumărate și ciudate înțelesuri. Legănate de mișcarea sunetelor, gândurile omului începură să sfârâie iute în cercuri strâmte, apoi încet-încet se rotiră din ce în ce mai domol în cercuri din ce în ce mai largi, și tot mai domol și tot mai larg. Când cercul unui gând ajunsese-n fine așa de larg încât conștiinții îi era peste puțință din centru să-l¹ mai urmărească din ce se tot depărta – omului i se pare c-aude afară un cântec de trâmbițe... Militari, desigur.

Hangiul ascultă mai bine: cântecul strălucește din ce în ce mai tare. Se apropie.

D. Stavrache iese afară pe prispa cârciumii. E o zi luminoasă de primăvară.

În adevăr sunt niște militari, o companie care urcă la deal în marș de paradă. Tot satul: oameni, femei, copii, câini fac alai după militari.

Au ajuns în fața hanului. Căpitanul comandă oprirea pe loc. Hangiul rămâne trăsmit: Căpitanul!

Căpitanul bagă sabia-n teacă și-naintează către d. Stavrache; acesta se dă pas cu pas mereu înapoi până în cârciumă, închide repede ușa și-ncearcă s-o încuie; dar până să clipească, ușa sare din țățâni și căpitanul s-arată-n prag și, răsând cu hohot, strigă:

– Gândeai c-am murit, neică?

Stavrache trece-n tindă – căpitanul după el; fuge în odăiță – degeaba: nesuferita arătare îl urmărește de aproape.

¹ În revistă: „să-i”.

Nemaiputând răbda prigonirea, hangiuul se repede sălbatic și apucă de gât pe căpitan; acesta se lasă fără a face o mișcare.

Hangiuul se-ndârjește și-l strânge de gât, îl strânge din ce în ce mai tare: simte cum degetele-i pătrund în mușchii grumazului strivindu-i, afundând beregata, sfărâmând încheietura cerbicii. Dar cu cât strânge mai tare, cu atât chipul căpitanului se luminează; cu cât el scrâșnește, cu atât militarul râde mai zgomotos și mai vesel. Și când d. Stavrache își descleștează dejele amorțite și cade pe o laviță, căpitanul îl întreabă:

– Gândeai c-am murit, neică?

Și rămase multă vreme în picioare, cu mâinile-ncrucisate și cu privirea ținută asupra lui Stavrache. Apoi îi făcu un semn poruncitor, la care hangiuul se supuse. Leșiră amândoi pe prispa din drum. Căpitanul dete comanda plecării, trâmbițele sunară, soldații își ridicară armele și urmată de obștea satului compania¹ plecă, în frunte cu căpitanul, al cărui răs acoperea cântecul trâmbițelor și zgomotul mulțimii.

Dis-de-diminează, d. Stavrache, tremurând de friguri, era la popa satului rugându-l să vie negreșit până seara să-i facă sfeștanie acasă.

III

Era o zloată nepomenită: ploaie, zăpadă, măzărică și vânt vrăjmaș, de nu mai știa vita cum să se-ntoarcă să poată răsufla. Deși aproape de nămieș, în tot satul era astâmpăr desăvârșit ca-n puterea nopții; ba nici glas de câine nu se mai auzea – cine știe în ce adăposturi se odihneau paznicii curților! Drumul parcă era pustiu: care om cuminte să-nfrunte așa tărie de vreme? Pe la toacă, s-a hotărât vântul să bată numai dintr-o parte; ploaia a conținut; a-nceput ninsoare mărunțică și deasă, și s-a pornit crivățul s-o vârtejească. Așa vreme ține trei zile și trei nopți: halal de cine n-are nici pentru vatră, nici pentru căldare!

D. Stavrache n-a mai ridicat oblonul prăvăliei. Singur la tarabă, ce să facă omul? Mai bea un rachiu, mai morfoleşte un covrig uscat și se gândește mai la una, mai la alta. Dar e frig în prăvălie. Mai înțeleg să se canonească negustorul când știe pentru ce; dar așa, degeaba! Pe așa vreme e de prisos să mai aștepți mușterii. D. Stavrache încuie cizmigeaua², pe urmă prăvălia și trece-n odaie la căldură: călători n-or să mai treacă, și toată lumea din sat știe să intre pe porțiță-n curte și să bată la ușa de dindos.

În adevăr, după ce se dezmoște bine d. Stavrache la gura sobii, iacăță, pe-nseratele, că bate cineva la ușă.

– Care-i acolo? întreabă hangiuul.

¹ În revistă lipsește „compania”.

² Sertarul tejghelii unde se țineau banii.

– Eu, domn' Stavrache, răspunde un glas slab de copil...Deschide...

Hangiul trage veriga. Vântul de-afară duhnește pe ușă aruncând înăuntru o fetiță foarte rebegită. Copila d-abia poate vorbi; fâlcile-i sunt înțepenite de frig, deși, pe potrivă de copil sărac, e destul de bine îmbrăcată: are peste cămășuță minteanul lui tată-său; pe picioarele goale niște cizmulite vechi ale mă-sii, și pe cap un testemel.

– Ce vrei?

– M-a trimes maica, să-i dai de un ban gaz, și taica, de doi bani țuică.

Și fata scoate de sub mintean cu băgare de seamă două clondire.

– Da... zice să nu mai pui gaz în a de țuică și țuică-n a de gaz, ca alaltăieri, că iar mă bate... și... să măsoari bine...

– Da bani ai adus?

– Ba!... zice că să scrii.

– Iar să scriu?

Și d. Stavrache, urmat de fetiță, trece-n prăvălie bolborosind:

– Scrie-v-ar popa să vă scrie, de pârliti!

În prăvălie d-abia se mai vede. Fetița, apropiându-se de d. Stavrache, care-i toarnă țuică, rămâne cu ochii pe un covrig stingher, uitat pe tarabă. Hangiul s-ableacă sub tarabă să ridice tinicheaua cu gaz; în clipa aceea, fetița întinde mâna, ia covrigul și dă să-l vâre iute sub mintean; dar d. Stavrache se ridică. O fi tras cu coada ochiului, ori știa că fusese un covrig pe tarabă și acu pierise? – că, fără vorbă, lip! o palmă peste fălcuța-nghetată:

– Lasă covrigul jos, hoțo!... De mici vă-nvățați la furat, fire-ați ai dracului!

Fata a lăsat covrigul și a pus mâna la fălcuța-ncălzită. Apoi, a luat cuminte sticlele, le-a ascuns sub mintean și a pornit afundându-se în negura nopții viscoloase.

Hangiul a încuiat ușa, a mai aruncat o răgălie în sobă, a mai băut un păhăruț, a mai cotrobăit p'în odaie... Să fi trecut așa ca la vreun ceas, când, prin urletul viforului, i se pare c-aude glasuri de oameni afară... Ascultă cu dinadinsul – urechea nu l-a amăgit. De astă dată se aud și bătăi în ușa de la drum a prăvăliei. Mușterii... Călători... Cine dracu mai umblă pe vremea asta! Hangiul aprinde o lumânare și trece-n prăvălie la ușe, unde cei de-afară bat mereu.

– Care-i acolo?

– Oameni buni!

E o sanie cu clopoței afară. D. Stavrache deschide.

– Bună vremea! zice o momăie de om înalt și spătos, cu o glugă mare, și intră, pe când altul, tot așa îmbrăbodit, stă în fața cailor, cari nu se pot astâmpăra locului de bătaia vremii.

– Bună să-ți fie inima! răspunde gazda.

– Ne rugăm dumitale, negustorule, de adăpost pentru la noapte. Nu mai e chip să mergem înainte; caii, prăpădiți; noi, degerați. Să punem caii la grajd și nouă să ne dai un colțișor până la ziuă.

– Bucuros, zise hangiuul... Dar dacă o fi poarta nemețită, e greu de deschis.

Din norocire, poarta era nemețită, însă pe dinafară; pe dinăuntru, fiind adăpostit dinspre partea hanului, locul era limpede. Doi argați ieșiră din grajd, poarta trosni spărgându-și lipiturile de gheață, sania fu trasă-n curte și caii puși la iese.

Cei doi musafiri suiră pe prispă, își scoaseră glugile, se scuturară bine de zăpadă și intrară-n căldură. Se vedeau, pe cât se poate vedea pe-ntunec, oameni cu dare de mână, cirezari, orzari, ori cine știe ce...

– Când d. Stavrache se-ntoarse peste câteva minute în odaie, aducând pe tavă vin și pahare, găsi pe unul din musafiri în picioare încălzindu-se lângă sobă, acela care intrase întâi; celălalt era culcat pe pat cu fața la perete: drumeț obosit, se-ntinsese să-și dezmoștească oasele.

– N-ai ceva mezelic?

– Se afla... Măslina, costițe de rămător afumate, pastrama și telemea... Pe când gazda căuta în prăvălie, cu ușa de la mijloc deschisă, auzi pe musafiri vorbind așa de încet că nu putu înțelege un cuvânt. Dar întorcându-se cu mezelicul, văzu că fusese o părere. Amândoi musafirii erau tot la locurile de mai-nainte; ba cel culcat începuse să sforăie.

– Lasă-l să se odihnească: e foarte trudit! zise cel din picioare, și așezându-se singur la masă, începu să guste cu mare poftă. Mâncând, firește, începu vorba.

– Strașnic viscol, domnule!

– Da de unde sunteți dumneavoastră?

– De departe...

– Și încotro vă duceți?

– Nu știu... Să mă crezi că nu știu. M-a luat prietenul cu el așa, tovarăș de drum, și uite ce sfântă de vreme ne-a apucat.

– Ciudată vorba dumitale! zise hangiuul, ridicând sprâncenele; să umble omul așa pe drumuri fără să știe unde merge...

– Ei de! răspunse simplu musafirul; vezi?

Și-și urmă gustarea liniștit. După ce se gândi nițel, gazda:

– Dumneavoastră sunteți... negustori?

– Nu.

– Foționari...

– ...Știi, nici tocma foționari; dar... cam așa.

– Am înțeles: vorba vine, umblați la inspecții.

– Ba nu!

După o pauză, în timp ce musafirul bău unul după altul două pahare de vin:

– Bravo! bun vin ai, domnule Stavrache.

– De unde știi că mă cheamă Stavrache?

– Mi-a spus prietinel.

– Da... dumnealui... de unde știe?

– Știu eu? Mi-a spus pe drum, că mi-era frică să nu înnoptăm pe așa vreme; zice: n-ai grije; mânem aici aproape, la han la neică Stavrache.

– Pesemne că m-o fi cunoscând dumnealui! zise hangiuul și dete să se apropie de pat, să vază mai bine pe omul care dormea cu fața la perete. Când, deodată:

– Cum să nu te cunosc, neică Stavrache, dacă suntem frați buni? zise omul de pe pat, râzând și ridicându-se drept în picioare în fața hangiuului.

Tot viforul care urla în noaptea grozavă să fi năpădit dintr-o dată în țeasta lui Stavrache nu l-ar fi clătinat mai cu putere decât înfățișarea și vorbele acestea!

Hangiuul deschise gura mare să spună ceva, dar gura fără să scoată un sunet nu se mai putu închide; ochii clipiră de câteva ori foarte iute și apoi rămaseră mari privind țință, peste înfățișarea aceea, în depărtări nenchipuite; mâinile voiră să se ridice, dar căzură țepene d-a lungul trupului, care se-ntinse-n sus, nălțându-și gâtul afară din umeri, ca și cum o putere nevăzută l-ar fi tras de păr vrând să-l desprindă de la pământ, unde parcă era înșurupat... Dar după acest moment dintâi, trupul se înfundă repede mai jos chiar decât fusese, apăsându-și gâtul în umeri, ca și cum puterea nevăzută îl scăpase de păr; mâinile se ridicară și-ncepură să frământa-n sec din degete; ochi-și întorseseră privirile din adânci depărtări de-afară afundându-le treptat înlăuntrul bolții capului, în alte depărtări mai adânci poate; gura se-nchise și fălcile se-nclăștară.

– Șezi, neică, zise fratele mai mic, așezându-se la masă.

Hangiuul ascultă.

– Te miri, firește, că mă vezi...

Hangiuul zâmbi.

– Mă credeai mort, nu-i așa?... aș! scrisoarea din urmă a fost o glumă...

Hangiuul începu să râză.

– Uite, neică Stavrache, la ce-am venit noi... E vorba pe dreptate frățească... Dumneata ai la mână chezașie averea mea. Eu... de! până acuma m-am învățit în lume cât am putut; de aproape doi ani nu te-am supărat... Acu... ce să-ți mai spui?... Am umblat cu banii regimentului... și de-aia am venit... Să nu mă lași! nu mai e vorba de dreptate: de pomană îmi dai... Nu bei și dumnneata cu noi?

Zicând acestea îi întinse un pahar. Stavrache luă paharul; îl duse spre gură, dar gura rămase-nclăștată. Tremurând și, ca și cum ar fi băut, deșertă paharul peste bărbie pe sân.

Musafirii se uitară lung unul la altul.

– ...Dacă până poimâne n-am cinsprezece mii, trebuie să mă-mpușc... Neică! adăogă omul cu multă căldură; neică! să nu care cumva să mă lași... Nu zici nimic?

Drept orice răspuns, Stavrache se ridică în picioare foarte liniștit; se duse drept la icoane; făcu câteva cruci și mătănii; apoi se sui în pat și se trânti pe o ureche, strângându-și genunchii în coate.

Pe când musafirii steteau nedormiți, uitând-se când unul la altul, când la omul ghemuit, acesta începu să horcăie tare și să geamă.

Dormea?... Visa urât?... Așa de repede s-adoarmă?... Se preface?... Dar n-apucară să-și pună din ochi atâtea-ntrebări, și horcăielile se porniră ca un clocot, întrerupte de gemete din adânc, în timp ce trupul adormit tremura tot mai tare și mai tare clănțănind din dinți.

Fratele se apropie de pat și atinse cu mâna umărul omului chinuit de cine știe ce vis. La acea ușoară atingere, un răcnet! – ca și cum i-ar fi-mplântat în rărunchi un junghi roșit în foc – și omul adormit se ridică drept în picioare, cu chipul îngrozitor, cu părul vâlvoi, cu mâinile-ncleștate, cu gura plină de spumă roșcată. Ca o furtună se repezi, apucă masa și o trânti de dușumea, făcând tot țândări.

Lumânarea căzând se stinse, și odaia rămase luminată numai de candela icoanelor și de tăciunele din vatră.

Stavrache rămase o clipă cu mâinile ridicate cât mai nalt, dete alt răcnet zguduitor și se năpusti asupra lui frate-său: îl doborî la pământ, năruindu-se peste el.

– Sai, că mă omoară!

Tovarășul voi s-apuce pe Stavrache de la spate; acesta părăsi pe cel trântit, se-ntoarse-n loc și-nhăță pe celălalt de gât: într-o clipă la pământ.

– Mă strânge de gât! vrea să mă muște!

Atunci începu o luptă crâncenă. Pe lângă o necovârșită putere față cu amândoi uniți, hangiul mai avea și o repeziciune de mișcări nenchipuită. S-ar fi sfârșit rău pentru musafiri înfiorătoarea tăvăleală, dacă nu-i dedea fratelui prin minte o stratagemă. Scoase repede cureaua de la brâu... Stavrache, ocupat cu tovarășul, nu luă seama că i se întâmpla ceva la picioare; fratele i le apucă, le-nfășură de două ori strâns bine și închise capătul curelii în cataramă; apoi îl apucă pe la spate dându-i cu sete pumni în cerbice. Stavrache lăsă pe tovarăș, dete să se-ntoarcă în loc; dar picioarele nu se mai putură cumpăni. Fratele îi trase un pumn strașnic în furca pieptului, așa că Stavrache șovăind nu-l mai ajunse cu mâinile și se prăbuși ca un taur, scrâșnind și răgând.

Viscolul afară ajuns în culmea nebuniei făcea să trosnească zidurile-hanului bătrân.

Până să se ridice hangiuł într-un cot, îl răstigniră jos. Îi prinseră fiecare câte o mână, i le răsuciră-n loc, frângându-le degetele pe dos, apoi cu mare silă le împreunară pe amândouă din susul capului și i le legară strâns cu brăul tovarășului, pe când Stavrache îi scuipa și râdea cu hohot. Acu era legat butuc.

– Caută lumânarea! zise fratele stins de puteri, ștergându-se de sudoare.

Tovarășul se sui în pat, luă candela de la icoane, să caute lumânarea printre lucrurile risipite pe jos. O găsi ș-o aprinse. Cum îi dete-lumina-n ochi, Stavrache începu să cânte popește.

– Ce-i de făcut? zise tovarășul cu groază.

– N-am noroc! răspunse fratele.

Zdrobit de luptă și de gânduri, omul se așează încet pe pat și privi lung asupra celui ținut jos, care cânta-nainte, legănându-și încet capul, pe mersul cântecului, când într-o parte când într-alta.

ZGOMOT

Pe vremea părinților noștri trăiau oamenii mai mult ca astăzi; sunt exemple destule: cutare a murit la nouăzeci de ani, cutare a ajuns suta, și cutare chiar a-trecut-o. Și nu se pomenea p-atunci nici de atâtea belele, nici de-atâția doftori. Așa e, pe de o parte; dar pe de alta, ia să ne gândim câți dintr-o generație ajungeau, nu la adânci bătrânețe, nici la bărbăție, dar măcar la tinerețe. Mureau o sută de copii și scăpa d-abia unul ca să ajungă la tinerețe; din o sută de tineri, unul ajungea la bărbăție, și din zece bărbați, unul d-abia pășea pragul bătrânețelor. Care va să zică e cuminte să nu prea lăudăm vremile, nici pe cele trecute, nici pe cele prezente; ba eu cred c-ar fi mai cuminte să nu le prea lăudăm nici pe cele viitoare.

Erau, și pe vremuri, și boale și doftorii, ca și acuma; ceea ce le lipsea părinților noștri, iar noi am început să avem, și firește o să avem din ce în ce mai multe, sunt mijloacele de întâmpinare a răului și-mpiedicare a răspândirii lui. Boale îngrozitoare, contra¹ cărora aldată omul nu mai știa altă armă de luptă decât invocarea cerului sau a infernului – maslul ori descântecul – astăzi le putem birui sigur: dr. Babeș să trăiască! Molime cari pustiau continente întregi fără chip de împotrăvire din partea bieteii omeniri smintite de groază, „biciuri pe cari cerul parcă le născocise pentru a pedepsi fărădelegile pământului“ se dau azi înapoi neputincioase în fața unei circulari a simpaticului director general al serviciului sanitar... Științei triumfătoare, omenirea recunoscătoare!...

¹ În *Calendarul Moftului român* lipsește cuvântul „contra”.

Și cu toate astea, curios fenomen!... Oricine se poate întreba: bine, dacă știința poate întâmpina și birui astăzi cauzele morții *fără vreme*, în copilărie, în tinerețe și la bărbăție, pentru ce atât de rar oamenii ajung astăzi la bătrânețe mai înaintate, necum la adânci?

E ușor de răspuns: pentru că astăzi, înainte de bătrânețe înaintate, moartea e *la vreme*. Altădată oamenii trăiau mai puțin, dar trăiau mai mult; astăzi trăiesc mai mulți, dar trăiesc mai puțin. De unde, putem trage următoarea formulă savantă: longevitatea stă în raport direct cu mortalitatea. Care să fie cauza acestei aparente anomalii? Mulți au studiat întrebarea și au dat, după puterile lor, un răspuns mai mult sau mai puțin plauzibil.

De exemplu, unii zic că nu poate fi aci decât o chestie economică. Pe măsură ce se-nmulțesc oamenii, lupta pentru trai devine mai grea; de aci, exces de oboseală, uzură mai repede a energiei: omul de astăzi se trăiește în cinzeci de ani cât se trăia omul de pe vremuri într-o sută – viață mai scurtă, dar poate mai plină. Apoi... mașinismul, capitalismul, alcoolismul etc. Degenerescența! strigă alții. Omenirea slăbește pe zi ce merge. Armonia anatomică și fiziologică a omului se preschimbă mereu: unele organe menite să cheltuiască energie capătă putere covârșitoare asupra altora menite să strângă energia și s-o economisească: un caz analog cu al bugetelor vecinic soldate cu deficit, osândite a se echilibra vecinic cu împrumuturi. De unde – firească urmare – criză!

– Da, adaogă acești savanți; omul va ajunge cu vremea să aibă ca înfățișare normală înfățișarea caricaturilor multregretatului nostru amic Jiquidî¹: un cap foarte mare pe un trupușor mai mic decât capul... O domnișoară pudică n-are să-și mai poată acoperi ochii cu mâinile... Așa ochi mari și așa mânușițe mititeluțe!

Și totuși, cu așa capete colosale, omenirea va sfârși prin a fi ne bună.

Nebunia va fi odinioară² starea normală a minții omenești! Planeta noastră va fi un vast balamuc! Biata omenire! După atâta prostie, frumos sfârșit! În fine, alți înțelepți pretind că scurtimea vieții se datorește numai și numai sistemii democratice, care tinde a egaliza, a nivela pe toți muritorii: să trăiască toți, puțin, dar egal!

Așa zic unii sau alții. Eu sunt de altă părere. Pricina pentru care omul, aibă cea mai solidă cherestea, nu poate ajunge astăzi la o vârstă în adevăr respectabilă este: zgomotul. Să nu uitați că, relativ cu populația, cazurile de longevitate sunt mai numeroase la sate decât în orașe, și în orașele mici mai numeroase decât în cele mari. Cu cât orașul e mai

¹ Constantin Jiquidî, talentat desenator și pictor (1865—1899); a ilustrat *Moftul român* (1893).

² Sensul vechi; odată, cândva.

mare, cu atât longevitatea e mai rară... Zgomotul!... Cu cât omul are mai mulți copii cu atâta-mbătrânește mai degrabă. De ce? Învățătorii în genere se prăpădesc devreme... De ce?... Zgomotul!... Ați observat la Moși că de pe la zece dimineața toată lumea e mai puțin ori mai mult beată, și pe urmă, toată ziua, din turtă dulce-n turtă dulce, ajung seara toți turtă? De ce? Din băutură toți? Nu! din pricina zgomotului...

București! oraș fără monumente și fără istorie până la istoria monumentală a lui Gion¹, există oare pe lume vreun loc unde să găsec eu mai mult zgomot decât în sânul tău? Birji – tramvaie – tramcare – fluier – sirene – clopoței – clopote – precupeți – *Universul!* – *Epoca!* – *Adevărul*, *Moftul român* de mâine! – căruțe de nisip goale în fuga mare – camioane cu șine de fier la pas – flașnete – carillonul² de la *L'Independance* – două muzici pe bulevard și una la birt la Cosman – vrăbiile de la palat... Și apoi se tot miră unii că se-n-desesc cazurile de nebunie și de sinucidere! Cum să n-avem clavir la cap! Sfinți împărați, patronii Bucureștilor, rugați-vă pentru noi bucureștenii!

Dar pentru numele lui Dumnezeu! mintea stă în cap, și urechile sunt niște uși ale minții, precum ochii îi sunt ferestrele: și ferestrele le poți închide, că ai perdele, dar ușile sunt deschise de perete! Iată anomalie! să ajungi a fericii cu atât mai mult pe cineva cu cât are ușile mai dărăpănate, mai în neputință de a funcționa cumsecade! Dacă vedeți pe un bătrân foarte venerabil pe stradele Capitalei, să știți că e surd: altfel nu putea ajunge la atâta bătrânețe. Dacă vedeți pe cineva preumblându-se vesel, cu figura senină, fără umbră de crispațiune, invidiați-l!... e surd, fericitul! Trecu de mult vârsta de aur, când alte sunete nu erau pe lume decât glasurile naturei generoase, acompaniate de ciobănașul arcadian pe un fluier cu două țevi de trestie. De atunci, încet-încet, longevitatea a ajuns tot mai rară; ea tinde a dispărea și va dispărea cu desăvârșire...

Se va mai întoarce oare?

Da! poate să se mai întoarcă, atunci când omenirea va intra în vârsta de cauciuc, atunci când vom avea șine de cauciuc, roți de cauciuc, potcoave, căruțe, fluier, sirene, clopoței și clopote, tobe și trâmbițe de cauciuc.

Până atunci, fericite de acei ce au urechi de cauciuc.

¹ G. I. Ionescu-Gion (1857 — 1904), profesor, autorul *Istoriei Bucureștilor* (1899).

² De fapt ceasornic care cânta arii; *carillon* (ir.) – clopoțel.

„NAȚIUNEA ROMÂNĂ“

Puțină lume astăzi și-o mai fi aducând aminte de o vestită foaie, care apărea odinioară în Capitală, pe vremea războiului independenței; voi să vorbesc de *Națiunea română*, pe care o dădeam la lumină Frederic Dame și cu mine în tovărășie. Viața acelei foi a fost pe atât de scurtă pe cât de glorioasă, așa că o pot povesti în puține cuvinte. Armatele creștine trecuseră Dunărea, într-o dimineață mă pomenesc cu un bilețel de la Dame, cam așa:

„Iubite amico,

Treci îndată pe la mine. Este vorba de o afacere foarte importantă, care ne poate face norocul la amândoi.“

Îl cunoșteam pe Dame ca pe om deștept și întreprinzător. Fără întârziere m-am dus să-l văd, torcând pe drum fel de fel de frumoase închipuiri, în câteva vorbe mi-a spus tot planul lui: o gazetă cum n-avusese țara până atunci; o gazetă fără culoare politică; o gazetă de informațiuni de pe câmpul războiului; o gazetă care să cultive entuziasmul popular pe chestiunea independenței... Să-i căutăm numele... Numele unei gazete e greu de găsit; dar după câteva minute de gândire, Dame a fost norocos: *Națiunea română*... Trăiască *Națiunea română*! Am lucrat o zi întreagă pe coale de tipar să-i nemerim fizionomia... Pe seară ne-am învoit cu amicul nostru Cucu tipograful. Capul gazetei s-a aranjat frumos și am și început să dăm materie. A treia zi a apărut primul număr: jumătate cu articole de entuziasm și jumătate cu depeși și corespondențe de pe teatrul războiului. Ceea ce era mai greu de făcut era jumătatea entuziastă: nici declamațiile zadarnice nu sunt ușoare, mai cu seamă când n-ai o deosebită înzestrare pentru așa ceva.

Depeșile însă și corespondențele curgeau ca din izvor, așa că încet-încet, afară de un prim articol declamator, gazeta nu mai conținea decât știri și iar știri, cari de cari mai amănunțite și mai senzaționale. De unde aveam atâtea? Le traduceam din gazete străine și le localizam. Luam dintr-o gazetă de la Viena o corespondență lungă de război, în care se vorbea de lucruri petrecute la Poradin, la Rusciuc, la Varna, la Vidin, la Constantinopol etc. Ei bine, din această corespondență făceam tot atâtea corespondențe câte lucruri conținea ea, și le datam pe fiecare ca din localitatea unde s-ar fi petrecut lucrul. Astfel, aveam corespondențe din Stambul, Vidin, Varna, Rusciuc, Poradin etc. Și, ca să dăm o dimensiune convenabilă fiecărei corespondențe, peste faptul de care era vorba, turnam multă zeamă de fantazie, și-apoi descrierea localității, notițe

istorice și date statistice, mai toate luate dintr-un vechi, dar excelent pe vremea lui, dicționar de conversație.

Națiunea română mergea cum nu mai mersese până atunci gazetă în țară. De unde până atunci gazetele politice nu se vindeau cu numărul, ci se împărțeau numai la abonați, tipărindu-se în cel mult 1.500– 2.000 exemplare, gazeta noastră, fără nici un abonat, se trăgea de la 12 la 15 mii. Eram firește foarte mulțumiți și noi și tipograful, care avea parte de tovarășie la câștig. Tipografia *Cucu* era atunci în Lipscani lângă hanul Șerban-vodă, exact pe locul unde este colțul grilajului Băncii Naționale cu strada Caragheorghevici. Ziua și noaptea trăgeau mașinile numai și numai gazeta noastră; iar, în ulicioară, care era pe atunci o înfundătură, făceau un zgomot teribil vânzătorii țipând să li se dea foi: o activitate febrilă continuă. Biuroul redacției îl aveam într-o prăvălioară din aceeași înfundătură, față-n față cu tipografia. De-acolo vedeam fierbând gândurile statelor-majore și samovarele de la Poradin. Dame era un om cu deosebite calități – foarte harnic, neobosit și înzestrat cu o fantazie rară. Aveam o hartă a Peninsulei Balcanice și o sumă de stegulețe de hârtie pe ace cu gămălie. În fiecare zi își așeza armatele și combina mișcările probabile; și ce e drept, în cele mai multe cazuri nimerea mai dinainte mișcările, ghicind gândurile conducătorilor războiului. Mi-aduc perfect aminte că a prevăzut faimoasa diversiune a lui Mehmet-Ali pe Lom, îndată ce am primit gazetele din Viena cu descriția ei amănunțită. Dar gazeta mergea, progresa neconținut din succes în succes: 18.000. Armatele creștine împresurată acuma Plevna. Acolo trebuia să se termine la un fel războiul; către acolo prin urmare steteau așintite cu încordare crescândă toate privirile, într-o zi Dame îmi zice:

– Gazeta noastră a întrecut așteptările mele. Am avut o idee fericită. Sunt acuma aproape sigur că ne-am făcut o situație. *Națiunea română* are să fie o moșioară pentru noi.

– Să dea Dumnezeu! am răspuns eu fără mult avânt. Nu știu de ce, dar aveam un fel de neîncredere în viitor. Pe de o parte consideram succesul spontan al gazetei ca un foc de paie, care trebuia să se stingă cu atât mai curând cu cât s-aprinsese mai iute. Pe de altă parte mă gândeam că războiul o să mai dureze o lună, două, cel mult trei, și că, nemaivând cu ce să hrănim curiozitatea publicului, o să rămânem și noi cu prea puțină hrană. Când n-o mai fi război, când s-or termina tratativele de pace – căci nu prevedeam că fără de un congres european harta Peninsulei Balcanice nu se putea modifica – ce noimă va mai putea avea o gazetă care trăiește exclusiv cu corespondențe și telegrame de pe teatrul războiului? Așa mă gândeam eu; însă tovarășul meu, și mai optimist și mai prevăzător, socotea mai bine.

– Dacă războiul se termină, cum e lucru aproape sigur, în favoarea armatelor creștine, nu se poate închipui ce eră de mișcare publică se va deschide în România independentă, după două veacuri și mai bine de restriște. Mișcarea economică și politică va lua un avânt nepomenit, și *Națiunea română* va fi primul jurnal european în țară.

– Să dea Dumnezeu! am repetat eu. Nu mi-ar părea rău de loc!

Pentru a întemeia însă cu desăvârșire succesul gazetei noastre ne mai trebuia ceva. În starea de încordare în care se aflau spiritele, așteptând rezultatul împresurării Plevnei, nu mai erau de ajuns corespondențele localizate după gazetele vieneze – veneau prea târziu.

Ne-am gândit dar, fiindcă aveam acuma mijloace, să trimetem un corespondent special, întâi la Turnu-Măgurele și apoi chiar la Plevna. De cole până colo am găsit unul – un om cu un nume binecunoscut în societatea noastră, binecrescut, afabil și inteligent, dar boier scăpătat. Am hotărât așa: corespondențe prin poștă să ne trimeată în toate zilele, scriind în fiecare seară absolut tot ce ar fi putut afla peste zi; iar telegrame să ne trimeată imediat ce ar afla ceva important, a cărui comunicare ar prezenta vreun caracter de urgență. Pentru telegrame am aranjat un dicționar cu cheie. I-am dat boierului bani de drum, de cheltuială și leafa pe o lună înainte, și l-am expedit la Turnu-Măgurele. Acolo, om de lume, cunoscând multe doamne de la Crucea Roșie și pe ofițerii români, a intrat numaidecât în relațiuni și cu cei mai de seamă ofițeri ruși. Și în adevăr ne trimetea în fiecare zi corespondențe destul de interesante. Într-o zi, pe la începutul lui noiembrie, merg foarte de dimineată la redacție, înaintea lui Dame, care de regulă venea totdeauna înaintea mea. N-apuc să-mi scot haina, și intră factorul de la telegraf. Nu pot zice c-am presimțit ceva, dar mi-a trecut un fior prin tot corpul. Am iscălit tremurând țidula, iar depeșa am aruncat-o pe masă fără s-o deschid. Mi-am făcut o țigară, am fumat-o, și tocmai apoi am luat încetinel depeșa și fără pripă nervoasă am deschis-o. Iată-i cuprinsul, pe care nu i l-aș putea uita vreodată:

„Médoc fini. Votca, Tzuica, dedans.“

Cetesc de zece ori, ținând alături dicționarul cu cheie: *Médoc* – Plevna; *fini* – luată; *Votca* – rușii; *Tzuica* – românii; *dedans* – înăuntru.

Ce să fac? Să stau să fac un număr de gazetă și tocmai seara să dau știrea? Peste puțină! Vestea aceasta de bucurie o s-o aibă și alții; se răspândește de dimineată-n oraș, iar noi venim cu ea după-n- fierbințeală. O idee. Alerg în tipografie și strig:

– Să nu se strice zațul numărului de-aseară!

Norocul meu! zațul era neatins. leșim tot cu foaia de-aseară într-o nouă ediție cu depeșă! În câteva minute, mașinile pornesc, și vânzătorii aleargă nebuni pe strade zbierând:

– *Națiunea română cu căderea Plevnei!*

Bucureștii întregi în picioare: fierbe lumea toată; încep să se arboreze drapelele tricolore... Un entuziasm furtunos... Dame, bătându-mă pe umeri, îmi zice radios:

– *Notre fortune est faite, mon bon!*¹

Dar n-apucă să termine, și auzim un zgomot infernal afară. Publicul dă năvală în înfundătură; huiduiește, lovește, sparge geamuri.

– Fugiți! ne strigă un băiețel de la tipografie, intrând prin dos. Fugiți! vă omoară!

L-am văzut pe Dame galben ca un mort; nu știu cum m-o fi văzut el pe mine. N-am așteptat altă deslușire și am ascultat fără replică de comanda băiețelului.

Ce fusese? Din nenorocire, *Médoc* nu era încă *fini*, nici *Votca* și *Tzuica* încă nu erau *dedans*. Corespondentul nostru făcuse un chef strașnic, toată noaptea cu niște muscali, care-l asiguraseră că, pe când ei beau, Osman-Pașa se predă armatelor crucii. Despre ziuă, afumat de șampanie, ne expediasă telegrama cu alte băuturi... *Națiunea română* trăise...

Peste o lună, când a capitulat în sfârșit Gazi-Osman, eu și tovarășul meu am plâns de emoție, ca fiecare român gândindu-se la națiunea sa... *Médoc fini*...

[SCRISORILE ANONIME]

Este aproape imposibil, crez eu, să se găsească un român, indiferent de sex, care să nu fi scris – chiar dacă nu știe să scrie – care să nu fi primit, sau despre care să nu se fi scris... măcar o scrisoare anonimă.

Scrisoarea anonimă este unul din semnele caracteristice ale societății românești.

Românul începe să scrie și să primească scrisori anonime din cea mai crudă vârstă.

Foarte puține scrisori anonime au caracterul ostil.

Câteva cuvinte despre aceste foarte puține.

Când un om vrea să-și verse focul necazului asupra cuiva spunându-i lucruri foarte neplăcute fără nici o teamă de neplăcută urmare, îi scrie o scrisoare anonimă injurioasă.

¹ A dat norocul peste noi, dragul meu! (fr.).

Astfel face gugumanul care nu admite vederile unui publicist, sau invidiosul care officează de succesele omului cu un nume public; astfel face secul căruia o femeie îi nesocotește curtea nesărată; astfel face femeia geloasă de triumful alteia.

Întotdeauna scrisoarea anonimă injurioasă este opera unui neputincios laș: femeia bătrână și slută, care găsește voluptate în a scoate ochii portretului unei femei tinere și grațioase, crezând că aruncă un farmec, o piață-reă cu urmări fatale pentru ochii cei frumoși.

Dar încă o dată, scrisorile d-a dreptul ostile adresantului sunt foarte puține.

În genere scrisorile anonime sunt inspirate de un cald interes ce-l poartă autorul discret pentru adresant.

Ele sunt foarte rar pur și simplu nesemnate.

În imensa majoritate a cazurilor scrisorile anonime sunt iscălite, cu nume închipuite câteodată, mult mai des cu:

„Un amic“, „un om care ține la d-ta“, „un binevoitor“, „o veche cunoștință“, „un tată de familie“, „un cetățean mâhnit de câte vede“, „un sincer liberal“, „un nestrămutat conservator“, „un român neaoș“ șcl., șcl.

Cu cât o persoană are o situație mai înaltă în societate, sau cu cât atârnă mai multe interese ale altora de la opinia și sentimentele acelei persoane, cu atât este mai des și mai stăruitor onorată cu scrisori anonime.

De exemplu, cei ce se bucură mai mult de așa onoare sunt miniștrii, directorii generali ai marilor administrațiuni și ai marilor gazete, mitropolii și episcopii, generalii, inspectorii superiori, primarii, soacrele fidanțărilor și fidanțatelor șcl., șcl.

Scrisoarea anonimă are o putere magică, formidabilă.

Interesează, captivează, subjugă; ametește, orbește și stăpânește cu cea mai neînfrănată, cu cea mai diabolică tiranie.

Cine poate avea tăria să arunce o scrisoare anonimă și să rămână cu sufletul și cu mintea nealterate de atingerea ei?

Dar ministrul află că unul din cei mai fervenți partizani ai lui, din Cameră sau din Senat, îl sapă; că unul din cei mai importanți impiegați ai departamentului său este un gheșeftar, care poate, din moment în moment, să-l expună la grea răspundere, să-l compromită. „Un binevoitor“ îi atrage toată atenția, și el să nu-i acorde nici o atenție?

Un director general al cutării mari administrațiuni află că inginerul cutare fură de la materiale, încarcă foile de plată cu nume de lucrători fictive, ori este de-a dreptul tovarăș cu întreprinzătorul unei imense lucrări publice.

S-ar putea să rămână directorul general indiferent?

Când află generalul de brigadă, de la un „admirator al bravei armate Române“, că d. căpitan cutare a omorât un sergent-major, fiindcă acesta a refuzat să împuste pe un soldat bacalaureat, pe care-l bănuia că-i curtează șcl., șcl. – se poate să nu se altereze până în suflet d. general?

Se poate mitropolitul sau episcopul să nu sară în sus când un „adevărat ortodox“ îi spune cu lacrimi de mâhnită evlavie că popa din mahalaua cutare umblă beat și face liturghia cu braga?

Soacra, în ajun de a se despărți de copila ei, spre a o da în brațele unui necunoscut, care i-a întors capul bietului înger nevinovat, se poate să dea din umeri când „un tată de familie, vechi prieten al răposatului, onorabilului și multregretatului vostru soț“ se grăbește a-i spune, „cât mai e timp ca să se evite o mare nenorocire“, că viitorul ei ginere este cartofoar, bețiv și altceva; că are două țiitoare în două mahalale deosebite și că cu știrea lor se-nsoară, ca să scape de mizerie și să aibă cu ce le întreține mai departe din venitul zestrii?

Câte majorități parlamentare slăbite, câte cariere publice zdruncinate, câte prieteșuguri sfărâmate, câte logodne stricate din cauza minunatei scrisori anonime!

O! neînțeleasă și nelimitată putere! cum stăpânești tu mințile noastre!

Eram odinioară revizor școlar. Întorcându-mă de la revizie, aflu acasă între alte scrisori una iscălită tot de „un tată de familie“.

Ce-mi spunea onorabilul tată de familie?

Îmi atrăgea serioasa atenție asupra purtărilor învățătorului de la școala mixtă din satul cutare.

Pe scurt: bețiv; nu dă pe la școală cu anii; se ocupă cu cultivarea unei moșioare, și dă bani cu camătă pe la nenorociții consăteni; când merge din joi în paști la școală, bate pe copii de-i umple de sânge; pe unul l-a bătut până i-a venit copilului boala rea; în fine, există bănuiele că o elevă de 11 ani, o nenorocită fetiță a unei biete văduve șcl., scl.

N-apucasem să termin interesanta scrisoare, și primesc un ordin de la Ministerul Școalelor, prin care mi se spune ca imediat să fac cercetare la fața locului asupra învățătorului aceluia, în privința purtărilor căruia s-a primit și la minister o scrisoare anonimă identică, cu însemnarea că „s-a trimes una asemenea și revizorului, dar că revizorul protejază pe învățătorul cămătar și nu vrea să meargă a cerceta, deși a primit scrisoarea de vreo zece zile“.

A doua zi după amiazi, pe o vreme de toamnă foarte aspră, am plecat cu căruța să calc fără veste pe monstrul acela.

Am ajuns plouat și înghețat la școală, unde am găsit... ce se găsește la o școală de sat – mizerie, neagra mizerie, mizeria română!

Ce am constatat? ești nerăbdător să știi, firește. Iată:

Învățătorul era plătit de comună cu 20 de lei pe lună; dar nu luase leafa de aproape un an.

Era văduv cu doi copii mititei. Amândoi zăceau de febră tifoidă în aceeași odăiță unde dormea și tatăl.

El trăia din pomana arendașului, un evreu, care-i trimetea din când în când mălai și uneori fasole și brânză.

Cât despre eleva de 11 ani, nenorocita copilă a bieteii văduve, aceea elevă nu se știa să fi existat în comună, pentru simplul motiv că nici biata văduvă, mama ei, nu existase vreodată.

L-am întrebat pe nenorocitul cine poate fi „tatăl de familie“, autorul scrisorii anonime.

Îl știa: era băiatul popii, un flăcău de vreo douăzeci și unu de ani; vrea să fie el învățător acolo, ca să scape de armată.

Trebuia să mă-nvăț minte – nu-i așa? – să nu mai alerg găfâind prin zloată la porunca unei scrisori anonime. Aș!

Nu știu dacă, fiind revizor școlar, am făcut altă treabă decât să dau credincios urmare la scrisori anonime, și, se-nțelege, cu același rezultat ca și întâia oară.

Așa e cine are un cerc oarecare de autoritate: cine, prin opinia și sentimentele lui, poate ocroti sau primejdui interesele altcuiva este supusul ascultător al scrisorii anonime.

Dar asta nu va să zică, firește, că numai înalții demnitari și soacrele se bucură de scrisorile anonime.

Oricât de infimă și umilă, o creatură umană trebuie să aibă cercul ei cât de meschin de protecțiune.

Un cerșetor schilod și orb stă la o răspântie, trăind din resturile ce i se acordă de la bucătăria unei bogate case vecine.

Are acel schilod nenorocit, poate oare avea un cerc în care să-și exercite și el protecțiunea?

Da, poate avea.

Alături de el s-a lipit un câine jigărit, care așteaptă hrana de la pomana lui, resturile din resturi.

Orbul primește o scrisoare anonimă și mă roagă să i-o citesc:

„Nenorocitul! javra pe care o protejezi, rupându-ți de la gură bucățica pentru ea, nu știi câte bucățele îți fură din strachină câtă vreme îți faci cruce și zici bogdaproste!

Un binevoitor care te compătimește.“

Dumnezeule! zic eu; cine să fie câinele „binevoitor“?

TRIBUNA LIBERĂ!

Pătrunși pe deplin de legile progresului și de nevoile de civilizație mereu crescânde ale societății noastre, voim să facem o inovație în presa română: deschidem în coloanele revistei noastre așa-numita *Tribuna liberă* sau *Stâlpul infamiei*.

Este o rubrică de care direcția, nici redacția nu răspund – o rubrică de care dispune oricine pofteste, cu intime condițiuni între dânsul și administrația foii.

Cititorule, ești om, ești român! ia uite-te cu atenție la icoana de mai sus¹. Ai văzut? Ei! acum, ascultă bine.

Un croitor nu voia să-ți lucreze pe datorie;

o soacră te supăra;

te jena un rival;

o slugă-ți cerea simbria întârziată;

nu voia un stăpân să ți-o plătească înainte de termen;

un bucătar bun te părăsea;

îți prindeai iubita cu altul mai galant;

te insulta un mitocan;

un om distins te nesocotea;

un creditor te prigonea;

te ocolea un debitor;

un profesor pedant îți lăsa copilul repetent;

un concurent te distanța;

te mată² un adversar politic;

o femeie-ți desprețuia stăruințele;

nu se grăbea un impiegat să te slujească pe dumneata întâi în îmbulzeală ;

un reprezentant al autorității publice voia să-și exercite atribuțiile față cu dumneata ca și cu oricine – a! cu dumneata!

un judecător nu-ți dedia dreptatea când și cum îți trebuia;

talentul și succesele d-lui Cutare nu te lăsau să dormi;

într-un cuvânt, erai de atâtea ori lovit în amorul propriu! și, se-nțelege, așa de adânc lovit, simțeai acolo buba cocând; te durea, scrâșneai și nu vedeai leacul mântuitor, neavând măcar cui să te plângi.

Așa era înainte de inovația noastră în presa română.

A! dar astăzi lucrurile s-au schimbat.

Cui să te plângi? cui?

¹ Un desen, în frontispiciul paginii întâi, reprezentând, pus la stâlp, un individ, cu inscripția MOFTUL ROMÂN, TRIBUNA LIBERĂ, scuiat, ciomăgit și lapidat.

² A matá (franțuzism) — a învinge, a face mat.

– Opiniei publice!

Da! Ia uite-te încă o dată la icoana de mai sus... Vezi-l pe acel nenorocit legat cobză la stâlpul infamiei! Uite, ce canon cumplit pe el! uite, ce furie în mulțimea răsculată împotriva-i! Auzi huiduiturile, fluierăturile, ocările, blestemele opiniei publice! Iată cum, mici, mari, femei, bărbați, copii, îi dau unii cu tifla, pe când alții îl bat cu pietre și cu lături, și pe când acei ce l-au legat la stâlp, unul îl stupește și altul îl chiorăște cu cerneală!

Ei?! Ai pe cineva la inimă? Haide! Ce mai aștepți? Ce stai? Repede vin și-l dă la *Tribuna liberă a Moftului român!* Și dacă are tată, mamă, soție or soț, copii, fete mari – atât mai bine! Adu-i aci pe toți! pe toți să-i legăm la stâlpul infamiei – să-ți sari inima, văzându-i cum se canonesc ca niște mucenici sub turba și oprobiul public!

ECONOMII...

Directorul *Moftului român* fusese numit impiecat la Regia monopolurilor statului, două luni după venirea partidului conservator la putere, în 1899. Împrejurări politice, asupra cărora, chiar dacă ne-am permite, n-avem deocamdată loc să dezbatem, au făcut să revie la putere partidul liberal.

Țara trecea printr-o criză nemaipomenită: trebuia degrab găsită o soluțiune care să restabilească față cu Europa creditul mai mult decât compromis al regatului român, amenințat a fi pus sub interdicție ca orice tânătr stricat și risipitor. Atunci s-au propus trei soluțiuni:

Impozite indirecte fără economii;

Impozite directe și mici economii;

Mari economii și mici impozite directe și indirecte.

Această a treia soluțiune – a liberalilor – a convenit m.-sale regelui; m.-sa regele a chemat pe liberali la putere, și astfel, firește, aceeași soluțiune a convenit și țării.

Atunci, individul numit de conservatori în slujbă, ca recompensă pentru mici servicii aduse prin publicitate în opoziție, a primit de la noul director general al Regiei, onor. d. C. Mănescu, următoarea adresă, cu data de 30 martie, când, printr-o stranie prevedere, primul număr al *Moftului român* ieșise de sub tipar¹:

¹ Cu data: duminică 1 aprilie 1901.

„D-lui I. L. Caragiale, registrator etc.

Domnul meu,

Postul de registrator ce ocupați în administrațiunea centrală fiind suprimat prin budgetul exercițiului 1901 – 1902, cu regret vă facem cunoscut că rămâneți în disponibilitate pe ziua de 1 aprilie 1901.

Director general
C. Mănescu“

Acel „cu regret“ era prea delicată vorbă, ca să nu merite un răspuns politic. De aceea, directorul revistei noastre se grăbește a răspunde d-lui director general al Regiei prin numărul acesta:

„D-sale d-lui director general al Regiei M.S.

Prea stimate domnule,

Înțeleg și, dacă voiți, împărtășesc chiar regretul dv. pentru aceea ce mi-ați făcut cunoscut pe ziua de 1 aprilie. Trebuie însă să ne resemnăm: țara are atâta nevoie de economii! Când mă gândesc că numai prin suprimarea postului meu de registrator, regatul face o economie enormă! Dv., ca om de calcule, veți înțelege îndată.

În adevăr, eu primeam efectiv pe lună lei 389, bani 50; asta face câte 4.674 lei 40 bani pe an. Ei! dacă slujeam 30 de ani, asta făcea 140.220 lei; dacă apoi, după acei 30 de ani, slujiți fără să fi fost lovit de vreo penalitate, care să mă facă a-mi pierde dreptul la pensiuine, m-aș fi retras, regulându-mi acest drept, și aș fi profitat de el încă, să nu zic alți 30 de ani, dar măcar 25, câte 300 lei pe lună, 3.600 pe an, și asta face un condei de 90.000. Care va să zică: 140.220 lei, leafă, și 90.000, pensiuine, fac un total de 230.220 lei.

Să nu regretăm dar, stimate domnule, când prin sacrificiul nostru, fie chiar silit, se poate aduce atâta folos statului, înecat aproape în ruină prin atâtea risipe, atâtea lefuri exagerate și pensiuini exorbitante.

Convins că împărtășiți și dv. sentimentele mele patriotice, sunt și rămân al dv. devotat servitor.

I. L. Caragiale
fost impiecat clasa I în ad-ția
centrală R.M.S.

P.S. – Știind că administrația centrală a R.M.S. are pe de o parte o sumă alocată în budgetul său pentru abonamente la ziare și deosebite reviste, iar pe de altă parte face, în ziare și reviste, publicațiuni în interesul serviciului de exploatare – profit de ocaziune, prea stimate domnule director general, spre a vă ruga să binevoiți a onora și revista noastră cu un abonament și să-i primiți și ei oferta pentru publicațiuni și anuniuri ale Regiei. Mai ales în această privință, cred că administrația dv. ar face bine, în interesul său, să trateze și cu noi, pretențiunile noastre fiind cu atât mai modeste cu cât tirajul nostru e foarte însemnat și foaia noastră, ca ebdomadară, citită cu multă insistență și atenție în toate straturile sociale.

Cu tot respectul, I.L.C.“

UN FRIZER-POET ȘI O DAMĂ CARE TREBUIE SĂ SE SCARPINE-N CAP...

Se știe că-n genere frizerii sunt, ca toți artiștii, foarte pasionați și foarte credincioși amanți ai fiicelor Melpomenei... În momentele sale pierdute, între curățitul pieptenilor și ascuțitul bricelor, orice frizer ortodox care se respectă trebuie să se dedea cultului măcar a unei muze profane... Unii cântă cu flautul ori cu ghitara; alții zugrăvesc sau compun tablouri, în fel de fel de nuanțe, cu firele de păr măturate din prăvălie; alții sculptează în miez de pâine ori în săpun-rachiu; alții fac versuri care de care mai nepieptenate, și alții scriu poeme în proză, care de care mai despletite.

Unul dintre aceștia din urmă, d. C. A. Ionescu, un lirico-decadento-simbolisto-mistico-capilaro-secesionist, turbat de impresia stupeficăntă ce i-a produs-o capelura d-auro-blondo-irizo-bronzată a *aceleia care etc.*, ne trimite, cu rugămintea de a o publica, următoarea capodoperă în genul ei, pe care o dedică părului *aceleia care etc.* Să ascultăm și să admirăm pe acest eminent *raseur*:

CAPUL EI!... PĂRUL ACELEIA CARE...

...Și e o întreagă lume, lume plină de farmec și de lumină.

O lume plină de soare, o lume plină de miresme dulci e în părul ei mătăsos, și în flacăra adormită a părului ei resfirat, plutește o întreagă patimă, patima sufletului meu bolnav.

...Și profundul ei păr de bronz, profundul și frumosul ei păr, cuprinde farmecul lumelor astrale, cuprinde mireasma drăgălașă și îmbătătoare a unei lumi-poeme.

Și cum aş dori să-mi pierd fruntea în părul ei de foc, nimb sacru, aureolă divină, castă ca și casta fecioară ce-l poartă.

Și aş vrea, aş vrea în părul ei sublim, în părul ei mătăsos să-mi ascund ochii, ochii mei uimiți de frumusețea ei divină.

...Și e o întreagă lume, o lume, plină de lumină, o lume plină de soare, părul ei bronzat.

Farmecul dulce al apusului de soare, aurul aprins al amurgului de zi și poezia suavă a danganului ce plânge trist peste holdele aurite, poezia astrală a unei lumi divine se află cuprinsă în părul ei înflăcărat, nimb sacru, nimb sfânt și drăgălaș.

Și în profunzimea înflăcăratului ei păr, în bronzul divin și mătăsos, mi se pierde sufletul meu, rățăcește mintea mea amețită de mireasma părului ei superb.

Și superbul nimb de foc, superbul păr, cuprinde ceva din poezia aspră a lumilor slave, din poezia unui neam ce moare, cuprinde farmecul lui, al națiilor ce se sting pe slabe coarde de gitară.

Și sublimul păr al iubitei mele cuprinde focul dragostelor aprinse, cuprinde suavul subtil al unei lumi virginală și demne.

Și cum aș dori să mă sting amețit de mireasma fascinatoare a părului ei bronzat, să mă sting sub parfumul delicat al visului cast, al fecioarei ideale, să adorm surprins de blând și sfânt extaz.

...Și eram beat, eram beat de părul ei, de mireasma nimbului ei sfânt, și eram fascinat de razele astrale, de flacăra suavă a profundului ei păr.

Și beat de lumina părului ei, visam vise drăguțe, visam vis bronzat de nouăsprezece ani.

Și-aș vrea să mă sting sub mireasma crepusculară a părului ei, să mă sting de dragoste, luminat de lumina sfântului ei nimb.

...Și e o întreagă lume, o lume plină de farmec în părul ei sublim, haos profund...

G. A. Ionescu

friseur-poet-critic-raseur etc. român

Toate bune, turbatul meu *friseur-raseur*! dar, *de atâta lume* în capul dumneei, tare trebuie să se scarpine iubita dumată, câtă vreme îi scrii d-ta așa minuni!

De ce nu-i dai mai bine și nițică alifie calmantă, pe lângă atâta iritantă proză?

LIGA

Moftul român vrea și trebuie să fie cronică vremii în care i-e dat să trăiască, sub soarele todeuna vesel al acestei adesea mahnite patrii. Istoricul viitor, voind să aștearnă povestirea interesantei noastre vremi, nu va trebui, credem, să nesocotească nota noastră, dacă va dori, în folosul lumii lui, să dea acordul exact al împrejurărilor lumii noastre românești.

– A! dar ce-i asta? iată că *Moftul român* își permite să ia un ton grav!

– Ei! și de ce nu, domnule cititor?... De ce, o dată, la o ocazie mare, *Moftul român* să nu-și permită și el un ton grav, când atâția confrăți gravi, foarte adesea în cele mai mărunte ocazii, își aleg de preferință tonul caraghioz?

Da... Luăm tonul grav, firește, fiindcă voim să vorbim de un lucru sacru, la care trebuie să se-nchine orice român – de „Liga pentru Unitatea culturală a tututor românilor“.

Știm că s-au găsit pe ici, pe colo pesimiști și sceptici – pădure fără uscătură nu se poate – cari au zâmbit malițios când, acum câțiva ani, națiunea noastră, toată românimea, străfulgerată de unul și același fior, a înființat Liga... Ridicau din umeri la orice manifestație – și trebuiau să ridice foarte des; pufneau înfundat în fața celui entuziasm grandios; de câte ori le arătai pornirea aceea generoasă a unui neam întreg, acel uragan de patriotism și românism, îți răspundeau ca niște cobe: urma alege!

A! n-am să uit vreodată ce mi-a fost dat să văz!

Era în primele zile ale înființării acestei sacre instituții naționale – o zi strălucitoare. Orașul sclipea adornat cu flori, ramuri și colorile noastre. Un popor întreg în veșminte de sărbătoare. Clopotele sfinte umpleau largul cu glasurile lor evlavioase. Sus, albastrul topit în lumina soarelui; jos, păduri imense de tricoloruri, fâlfâind mândre la bătaia vântului, dasupra unui vast ocean de capete omenești. Un popor întreg, vrăjit de atâta frumusețe dinafară și de atâta avânt din sufletu-i, avea deodată una și aceeași halucinație: năluca lui Traian!... Iată-! vine călcând rar cu mândria romană, cu fruntea-i și privirea maiestasă peste capetele tuturilor! iată-l vine să cheme la triumfuri nouă pe acești coloni ai lui, părăsiți de-atâta vreme mizeriei seculare!... Și poporul românesc plângea de bucurie.

Priveam și eu, uimit ca tot poporul, magica nălucă imperială și tremuram în fața acelei sublime priveliști, când simții că mă bate cineva pe umăr. Mă-ntorsei... Era una din acele cobe... Rânjind, îndrăzni să-mi propuie o prinsoare – că „în vreme relativ scurtă, Liga are să iasă un moft ca toate mofturile!“ A! ticălosul!

Am făcut rău, știu, să accept prinsoarea lui infamă; trebuia să-l desprețuiesc, să nu stau un minut la vorbă cu un copil atât de pervers al patriei mele. Un astfel de rămășag este, în orice caz și din orice parte, o impietate... Dar m-am gândit că poate a mai rămas sub cenușa sufletului lui o scânteie ascunsă: atunci când eu voi câștiga rămășagul, voi scormoni cenușa, și scânteia aceea captivă, pâlpâind iar liberă, îi va renflăcăra credința.

A! am făcut rău!

Știți până unde merge acum omul meu cu infamia? nu-și poate închipui o minte sănătoasă: pretinde pur și simplu că, în urma congresului Ligei, a câștigat definitiv prinsoarea.

Și se apucă a-mi argumenta.

– Bine, ticălosule – îi zic – o instituție întemeiată pe dragostea și jertfele unui popor mare, o instituție menită să cultive și să apropie din ce în ce idealul unui neam mândru, de atâtea veacuri călcat, ofensat și

umilit – poate fi profanată? Cum îndrăznești? O instituție care a răspândit atâta cultură națională în toate unghiurile locuite de ai noștri, a susținut atâți misionari ai sfintei idei, atâtea școli și atâtea biserici, învățând în mâinile ei sute de mii de lei, peste milion, poate – cum îndrăznești să susții că a ieșit un moft ca toate mofturile, numai și numai fiindcă la congres nu s-au adunat nici atâția membri cât să poată face o partidă completă de popici, și fiindcă nu se potrivește în catastife o mizerabilă sumă de câteva mii de lei, nici măcar o sută!?

Cu cea mai grețoașă nerușinare, omul meu mi-a răspuns:

– Toate bune cum le spui d-ta; dar eu știu că am câștigat rămășagul... Nu-mi dai banii?

– Nu ți-i dau, cobe!... Ieși afară!

Nu mai puteam suporta prezența unui așa ticălos!

TALMUDIC

Rabi – zice Sura foarte mahnită – bărbatu-meu a-nnebunit.

După ce cunoști? întrebă rabinul.

– A tăiat vecinul nostru o purcea și l-am prins pe Șmil mâncând cu vecinul.

– E un ticălos, zice rabinul; dar n-a-nnebunit; du-te liniștită acasă...

Sura merge acasă. După trei zile, se-ntoarce iar, de astă dată desperată.

– Rabi, acu a-nneburiit de tot!

– Ce-a mai făcut?

– L-am prins pupând pe bucătăreasa.

– E un mare ticălos – zice rabinul – dar n-a-nnebunit; du-te liniștită acasă...

– Cum, rabi? alaltăieri, nu; azi, nu; nu mai înțeleg.

– Firește, zice rabinul; dacă ar fi-nnebunit, mânca pe bucătăreasă și pupa purcea!... Dar așa...

ORIBILĂ STAGNAȚIUNE

Mările despre miazănoapte, în genere foarte mișcătoare, iau câteodată înfățișarea perfectă a unei oglinzi. Pe vaste întinderi, suprafața lor nu mai prezintă nici un creț; nici o suflare nu mai este în aer; pe cer, nici un nor; parcă marea a murit; e un cadavru nemișcat; și această înțepeneală durează uneori săptămâni întregi. Navigatorii cu pânze, de orice vajnică furtună, de orice uriaș ciclon, n-au mai mare groază decât

de această stare cadaverică a mării, pe care ei o numesc *calme plat*, *liniște lată*. O corabie cu pânze, în mijlocul unei liniști late, rămâne pe loc fără puțință de mișcare, ca o bucățică de hârtie lipită pe o oglindă.

Marinarii cad într-un fel de melancolie zdrobitoare, ca niște prizonieri închiși într-o temniță cu șapte verigi; ei se uită pierduți în zare, așteptând să sosească suflarea de grație; ei se roagă desperați la cer să le trimită furtuna, care să spargă calmul plat, redându-le libertatea sau moartea expeditivă.

Ceea ce este pentru marinari calmul plat, pentru noi gazetarii este uneori așa-numita *morte saison*, adică stagiunea moartă, și nu cred să fi trecut ziaristica română vreodată printr-o stagiune mai moartă decât cea actuală.

A! Dumnezeule! când mi-aduc aminte de verile trecute!

Războiul sud-african! chestia nenorocitului Dreyfus! remanierea ministerială din iunie! uciderea lui Mihăileanu! uciderea lui Umberto! și mai presus de toate, conflictul româno-bulgar! Sarafoff! Dumitroff! Trifanoff! Giciu-Penciu! șcl.!

Atunci era de navigat pentru noi gazetarii!

Dar astăzi?

Iată întrăm în toiul verii, și nici un conflict interior sau exterior, care să pasioneze publicul cititor! Calm plat!

Două nenorocite capete în Cișmegiu! și pe urmă, ce? Afacerea se clasează.

Câteva biete cazuri de ciumă la Constantinopol, și acelea, din nenorocire, nu destul de mortale!

Câteva cazuri de insolajie în New York! și-apoi ce? Căldura tinde să dispară și-mpreună cu dânsa și insolajiile.

Revoluția îngrozitoare ce amenința să izbucnească din cauza scandalului provocat de profesorii cari lăsaseră atâția repetenți la examene e conjurată printr-o măsură ministerială: se renființează corigențele!

Ei! și pe urmă?

Ultima genială ispravă a simpaticului nostru amic, a tânărului, dar deja celebrului jude de instrucție d. J. Th. Florescu: prinderea ilustrului bandit Lache Țiganul!

Și apoi?

Apoi, nenorocire! Numai cu atâta nu se poate naviga pe oceanul publicității române! *Morte saison! calme plat!*

Sfinte Karkaleki, patron al ziariștilor români! scrie numaidecât un articol de fond senzațional în *Monitorul paradisului*, buletinul oficios pe care-l redactezi cu atâta talent și cu așa de frumoasă subvenție – scrie un articol de fond, sau mai bine o serie de articole de fond cu

va-urmă, în care, atrăgând atenția asupra responsabilităților în direcția mișcării universale, să provoci pe Creator a ne trimite și nouă câteva zeci de mici scandaluri, ori măcar o mare calamitate publică – conflict intern sau extern, călduri și dezastru agricol ca la New York, ciumă măcar ca la Constantinopol, ori altceva din vastul arsenal de bice cu care din când în când obicinuieste El să bată omenirea păcătoasă!

Ne trebuie, sfinte Karkaleki, ceva *senzzațional*! Aminteri, leșină, piere ziaristica română de acest oribil *calme plat*!

MARELE CONCURS LITERAR AL „MOFTULUI ROMÂN“

Deși afacerile *Moftului român* nu merg destul de strălucit – ba tocmai pentru asta – direcțiunea revistei noastre s-a hotărât să publice un concurs literar cu următoarele condițiuni:

Moftul român propune trei premii pentru trei lucrări literare: o novelă, o poezie și un articol critic.

Termenul de prezentare al acestor lucrări va fi 1 octombrie viitor 1901.

Lucrările vor fi trimise în plic sigilat conținând, în alt plicușor mai mic, tot sigilat, numele autorului.

O comisiune de trei redactori ai revistei noastre și două persoane recunoscute ca amatoare luminate de literatură vor cerceta lucrările și vor acorda premiile. La lucrările găsite că merită premiul, li se vor deschide plicușorul, în care va trebui să se găsească, înscrise foarte clar, numele și adresa autorilor respectivi.

Lucrările cari vor rămânea nepremiate vor căpăta toate mențiuni onorabilă.

Sinceritatea judecării lucrărilor este cu jurământ garantată.

Atât cele cu premii cât și cele cu mențiuni onorabilă vor fi publicate pe rând în coloanele revistei noastre.

Premiurile vor fi: primul de 15 lei și un abonament de o jumătate de an la *Moftul român*; al doilea de 10 lei și un abonament de trei luni; al treilea de 5 lei și un abonament de o lună.

Autorii lucrărilor cu mențiuni onorabilă vor primi gratuit numărul în care se va fi publicat producțiunea respectivă.

Precum am zis, lucrările vor fi novele, poezii, sau articole de critică literară sau artistică, de orice dimensiune; fie cât de lungi, nu strică.

Autorii sunt absolut liberi să aibă orice vederi sociale, morale, politice, filozofice, estetice etc.; pot trimite lucrări vesele, triste, hazlii, lugubre, sentimentale, răutăcioase, infame, candid, grave sau umoristice, orișicum; pot scrie după orice școală le convine, clasică, romantică, naționalistă, realistă, idealistă, decadentistă, parnasianistă, fantazistă, secesionistă, optimistă, pesimistă, obscurantistă etc.

O singură condiție li se impune pentru a putea câpăta un premiu sau măcar mențiunea de onoare: lucrarea lor să fie stupidă.

Destul au fost și sunt premiate talentul și inteligența! Stupiditatea – iată ce voim noi să premiam!

Și acum, porniți din toate unghiurile patriei române, de pe unde se află un petec de hârtie virgin încă și o pană sau orice alt instrument de însemnat cuvinte – porniți, plicuri și plicușoare iubite, către Onor. Redacțiune a *Moftului român* !

Vă așteptăm cu ferma încredere că nu cresc numai talente pe ogorul literelor române și că, orice s-ar zice, sămânța stupidității nu s-a stârpit încă!

POLITICA

Nu mă pricep la politică – de ce n-aș spune drept? Pentru aceea, de câte ori orizontul politic se posomorăște, de câte ori văz că opinia publică este iritată, și-n aer miroase a evenimente de importanță deosebită, nu lipsesc de alerga după amicul meu Costică Budalaki, a cărui pricepere-n politică este astăzi mai presus de orice îndoială.

Când un om a știut să prevestească cu atâtea siguranță atâtea și atâtea evenimente mari, desigur a trebuit să cucerească încrederea noastră a tuturilor cari-l cunoaștem de aproape, într-atât, încât dacă mie, de exemplu, amicul Budalaki mi-ar spune că Rusia a pus ochii pe Țarigrad, fără să stau un moment la-ndoială l-aș crede; orbește.

Acum în urmă, nu ne-a spus nouă amicul nostru Budalaki, care avea să se termine procesul contra lui Sarafoff?

Noi toți credeam că Sarafoff are să fie spânzurat. Ei bine, singur dintre noi toți, singur amicul nostru Costică Budalaki a avut curajul să spună, cu un zâmbet de milă pentru ignoranța noastră:

– Pariez pe ce poftiți... să-mi radeți o mustață, dacă Sarafoff nu va fi achitat!

– Achitat? am strigat noi indignați. Peste puțință!

Amicul Budalaki, subliniindu-și bine cuvintele și zâmbind și mai milos, s-a mărginit a ne răspunde scurt:

– ...Sau nu mă cheamă pe mine Costică Budalaki.

Atât, și s-a depărtat de noi, cu aerul acela de siguranță caracteristic spiritelor de felul lui.

Ei? Așa e că Sarafoff a fost achitat? Ați văzut? De atunci am jurat să crez pe Costică Budalaki chiar dacă mi-o-spune că țarul are să meargă la Paris fără nici un gând politic, sau că alianțele ce se fac astăzi chiar în America n-au altă țință decât menținerea păcii în Europa.

Amețit de atâtea știri privitoare la chestia Orientului, am mers dar să caut lămuriri – unde? – ei, bravo! – unde alt puteam alerga decât la incomparabilul meu amic Costică Budalaki.

L-am găsit ca totdeauna dispus să mă lumineze și am abuzat de gentilețea lui ca totdeauna.

– Dragă Costică, uite la ce-am venit: mi-au împuiat capul gazetele și lumea că se prepară evenimente grave în Orientul pravoslavnic; vreau să știu și te rog să-mi spui părerea d-tale. Ce crezi, frate? Se-ntâmplă război?

– Se prea poate, mi-a răspuns cu multă gravitate Budalaki.

Când Budalaki arată multă gravitate, desigur se petrec lucruri grave. Și până să n-apuc a zice încă o vorbă, amicul meu adaogă:

– Și cu toate astea, dacă eram prevăzători, puteam să-i împiedicăm.

– Cine să fie prevăzători? întreb eu.

– Noi! zice Budalaki.

– Cari noi?

– Noi, românii...

– Noi, românii?... Pe cine să împiedicăm?

– Cum, pe cine?... Pe dumnealor...

– Pe cari dumnealor, frate Costică?

– Ei! asta e! ce te faci prost?

– Ba, nu mă fac de loc; poate sunt chiar; dar îți mărturisesc că nu înțeleg pe cari „dumnealor“.

– Pe ruși.

– Pe ruși? !

– Da, pe ruși, cari vor să treacă la Constantinopol pe Marea Neagră și p'în Bulgaria...

– Vor să treacă „dumnealor“ pe Marea Neagră și p'în Bulgaria?

– Firește... Ei! N-am spus eu că fortificațiile noastre sunt de prisos! Cinci sute de milioane aproape, cheltuite în zadar!

– Apoi – zic – frate Costică, nu numai d-ta – care se cheamă că te cunoaștem cât te pricepi la politică și știi că „dumnealor“ pot trece și pe Marea Neagră – dar chiar eu, așa de puțin cât mă pricep și nici prin cap nu-mi trecea de Marea Neagră, și am spus absolut același lucru despre fortificații...

– Dă-mi voie, mă întrerupe amicul Budalaki, cu demnitatea caracteristică spiritelor de felul lui; dă-mi voie: n-ar fi fost de prisos fortificațiile, dacă mă ascultau domnii politicieni pe mine; dar s-au scumpit; n-au vrut să mai cheltuiască încă p-atâta, să fi făcut o flotă strașnică pe Marea Neagră... Să fi poftit atuncea dumnealui...

– Care dumnealui?

– Muscalul!

Umilit de atâta superioritate de vederi politice, am strâns mâna cu efuziune respectuoasă amicului Costică Budalaki și l-am părăsit.

„Ce așteaptă regele (am gândit eu) și nu-l cheamă odată pe Budalaki, să-l pună în fruntea consilierilor Săi, mai ales în așa grave împrejurări?... Ce așteaptă regele – să ia rușii Țarigradul?“

GREȘALĂ DE TIPAR

Dintr-un roman:

„...mobilele prețioase ale bătrânului și nobilului castel, odinioară atât de strălucit și somptuos, erau toate *urinate*...“

POVESTE DE PAȘTI

Soarele era aproape de asfințit.

La o răscruce de drum, iată că se întâlniră ouăle roșii și ouăle albe.

– Sara bună, grăiră ouăle roșii.

– Mulțumim d-voastre, suratelor, răspunseră ouăle albe.

Cele roșii, se vede că erau grăbite; celor albe le era lor de vorbă:

– Da unde vă duceți, rogu-vă, de v-ați gătit cu broboade roșii, de v-ați pus benchiuri albe, galbene și grăulețe albastre?

– Păi, unde să ne ducem – răspunse cu glas de mândrie un ou roș, mai mult lungăreț decât rotund – unde să ne ducem? în sat, suratelor, că mâine e doar sfintele Paște...

– Ce spui? Sfintele Paște? strigară ouăle albe și se cruciră.

– Ce? D-voastre adică nu știți? le spuse în răs un coșcogemete ou roșu, curat roș, dar frumos nevoie mare.

– Apoi de unde să știm, căci noi venim de peste graniță – răspunse un ou alb – noi am auzit că în țara d-voastre țărani nu știu să se îndeletnicească cu înmulțirea și cu creșterea găinilor și uite, de! ca negustorul cinstit am alergat năvală să vă umplem târgurile.

– Cam târziu v-ați gândit, suratelor, că uite, mâine este Pastele... cum v-am spus... le răspunse un ou roșu, gătit de parcă era mire.

– Știți ce una – grăi atunci un ou roșu, brobonat cu bobite albe – mai bine rămâneți acasă la voi, suratelor... că suntem de ajuns în țară la noi. Unde o să întâlniți moldovan, să nu-și fi strâns oușoare pentru sfintele Paște! V-ați grăbit cu lăcomia și o să vă fie a așteptare și a stricăciune.

Ouăle albe se uitară unele la altele și se înfiorară, firește, dacă era Pastele a doua zi, cine era să le mai cumpere, căci toată suflarea creștinească avea.

Unul spuse la întâmplare: s-o prinde, nu s-o prinde:

– Da nu ne-ați îngădui să mânem în sat la d-voastre?

– Ba cum nu, suratelor, răspunse oul roș, cel curat roș.

Atunci s-auzi în ceata ouălor roșii un fel de răs mărunț.

– Da de ce râzi, mă? zise un ou roș înflorit cu ceară, pe [sic] un altul scris cu apă tare.

– Apoi, cum să nu râd dacă mi-am adus aminte de Leana?

– Care Leană?

– Uite, de leneșă satului, vecină cu alde nea Toader Hrișcă!

– Ei, și ce ți-o fi adică cu Leana ceea?

– Mie nu mi-e nimic, fiindcă o să intru în casă de moldovan harnic; dar îi este Lenei, fiindcă nu știu dacă vreunul din noi o să-i treacă pragul!

– Bănuiești că n-a făcut și dânsa ca alți creștini?

– Bănuială, nici gând, bre! Dar lucrul cum e, fără doar și poate Leana așteaptă de-a gata...

– Păi, atunci, hai să-i trimetem în gazdă pe rătăcitele iestea de drum mare.

– Păi, vezi, iaca de ce am râs!...

Atunci oul roș, înflorit cu ceară, zise oulor albe:

– Haideți cu noi, suratelor, că se face târziu și vă găsim noi loc de mas.

Și iată-le dura-dura, prin iarba neatinsă încă de rouă, luară cu toatele drumul satului.

Când trecură prin dreptul bisericei, Stan țârcovnicul tocmai închisese ușa și răsucea cheia.

Ouăle, cum îl văzură, grăbiră din pas, cotiră pe după biserică și cele roșii arătară celor albe o casă fără poartă:

– Iaca, opriți-vă și bateți la cea ușă, suratelor.

– Cu sănătate.

– Cu voie bună.

Cele roșii se depărtară dura-dura, fiecare pe unde avea să se ducă.

Leana lui Înghite-Puşcă crescuse cum dăduse Dumnezeu, ca firul de grâu picat din car pe pământ nearat.

Crescuse şi ea şi parcă mai repede, fiindcă se lungise de munca pe la toate casele oamenilor; adică vorba vine: muncă; biata Leana scotea doar gunoiul din ochii cioarelor şi da jos de pe corlată făcăleţul, ca alţii să învântească mămăliga. Dacă o puneai să care apă, zicea că n-ajunge cu funia în fântână; dacă scotea alţii apa, o vărsa pe jumătate ca doniţa să nu-i scoată braţul din umeri.

Dar fiindcă pesemne tot sacul îşi află petecul şi Leana află unde-i bârlogul dragostei, că se îndrăgosti de un pui de flăcău harnic.

Nu stricase Dumnezeu două muşiroaie de furnici, ca să împărecheze pe Leana cu Sava Înghite-Puşcă.

Cum muri mama lui Sava, căscioara cea curată ca un cuib de privighitoare ajunse cuib de ciori; iar după ce-i trecu pragul Leana – ori cuib de pupăză, ori casa Leanei, era totuna.

Numai ce dădu şi focul războiului. Sava, de leneş, leneş era, dar la război se duse, dar nu se mai reîntoarce.

Înghite-Puşcă îl porecli satul; puşca vrăjmaşului îl înghiţi şi pe el, săracul...

Leana rămase singură de capul ei. Cum trăia, cu ce se hrănea, nu ştia nimeni. Iacă ouăle albe prinseră a bate la uşa, care sta închisă, fiindcă era aplicată după uşori şi uşorii după păreţi...

– Da cine-i acolo? întrebă Leana, lung, alene, pare-se şi cu fălcile la urechi, de căscat.

– Iaca noi...

Leana, cu mare ce, deschise uşa şi se ivi culcată pe brânci, de două ori pare că mai lungă şi mai uscată... cu capul cât o baniţă, de scărmanat ce-i era părul.

– Elei! ouă... lefăi dânsa, trăgănat... V-o fi trimes naşa... şi v-a trimes neroşite, leneşa dracului... Hai intraţi şi grămădiţi-vă după sobă, sau sub pat...

Ouăle intrară fără să grăiască o vorbă măcar, de ostenite ce erau, şi care unde apucară acolo rămaseră...

Într-un târziu clopotul bisericei se auzea sunând: dang! dang! dang!

O clipă, două – şi ca un fel de fluturare de aripi prinse a se ridica toate leile satului... Şi, om lângă om se strângea în biserică, iar clopotele, toate acuma, începură a-şi amesteca glasurile şi a duce departe, departe, răsunetul.

În locaşul Domnului prinse a străluci lumină din lumină. Preotul se ivi în uşa cea mare, cu lumânarea Paştelor aprinsă şi la glasul lui: „Veniţi de primiţi lumină“, cei mai bătrâni îşi dau lumină unul de la altul...

Dar, taina cea mare și sfântă nu era vestită încă.

Numai o clipă însă mai fu să treacă, și preotul, înaintea bisericeii și în fața firei tăcute, izvorî din adâncul credinței cuvântul tresăltător al adevărului...

Hristos a înviat!

Chipurile omenești se luminară întru viața mângâierii și a nădejdei.

Hristos a înviat!

Vântul ușor al nopții prinse vestea și o spuse dealurilor care vegheau și așteptau neclintite... *Hristos a înviat!*

Stelele pogorâte pe drumul de lumină se întoarseră nevăzute și nesimțite ca să spuie lumii suratorilor de sus, bucuria lumii de jos... În vremea pe când lumea asculta afară glasul sfintei Evanghelii, paștile și cozonacii așteptau clipa sfințirii.

Printre dânsale ouăle roșii ședeau cuminte și mulțumite că ajunseră cu bine în fiecare casă și că se aflau acum în locașul Domnului.

Și numai într-un loc, fără umbră, o pâne neagră, înconjurată de câteva ouă albe, care nu știau cum să-și ascundă rușinea că nu purtau veștmântul mării sărbători.

Iar într-un colț al bisericeii, mai mult furată de somn decât cu simțirea deșteptată, își aducea gura la ureche de multă căscătură și abia clipea Leana lui Înghite-Pușcă...

Când preotul strigă din nou mulțimei „Hristos a înviat!“, ouăle cele albe s-au înroșit, iar biata Leana nu le-a mai cunoscut.

PESTE 50 DE ANI

Sunt aproape cinzeci de ani de când am fost față la o strălucită solemnitate.

Era găzduit în Ploiești Cuza-vodă. Primul domn al țărilor unite, înconjurat de toți notabilii orașului și de mulțimea poporului, venea să asiste la deschiderea anului școlar.

Într-o baracă vastă, unde se țineau, după metoda lankasteriană, cursurile de clasa întâia și a doua primare, plină de copii, care de care mai săracuți, îmbrăcați de sărbătoare – stăm toți în picioare, tremurând de neastâmpărul emoției.

Deodată se aud afară de departe urale zguduitoare; încet-încet, se apropie... în sfârșit!... vine... vine... A venit... Drepti!

Smirna toți! și din toate piepturile, la comanda neuitatului nostru dascăl, inimosul Basile Drăgoșescu, pornește un întreit ura! de pâraie din încheieturile bătrânelor ei bârne vasta baracă.

Vodă s-a oprit în prag; se uită la noi dintr-un capăt la altul al șirului de bănci, și cu glas măreț ne strigă:

– „Să trăiți, băieți!“ Iar noi, încă de trei ori ura!

Vodă s-așază lângă catedră pe un jeț mare, și toată lumea, fiecare după potrivea lui, de jur împrejur.

Dascălul nostru, adânc emoționat, cu spatele la tablă și cu fața către domn, zice, d-abia stăpânindu-și tremurătura bărbii:

– Măria-ta, Dumnezeu știe numai ce se petrece acum în sufletul unui biet dascăl ca mine, venit aici din părțile românești de dincolo. Rog pe Dumnezeu să te ție sănătos și voinic pentru fericirea poporului românesc. Minte, brațele, sângele nostru și al acestor copii sunt de-acuma închinat neamului român, patriei române, domnului român, măriei-tale!

La aceste vorbe, toată lumea s-a ridicat în picioare, și vodă asemenea; nimini nu mai putea sta jos – prea se ridicaseră sufletele.

După ce și-a scos focul de la inimă, dascălul a luat o bucată de tibișir, s-a-ntors către noi, și a zis:

– Copii! după secole de-ncruntare, astăzi ne zâmbește și nouă, românilor, bunul Dumnezeu. De astăzi încolo, ne-am căpătat iar onoarea de popor liber, de popor latin. Jos slova străină! sus litera străbună! Și cum scria el frumos, ca de tipar, a scris pe tabla neagră cu litere străbune:

Vivat România! Vivat Națiunea Română! Vivat Alexandru Ion întâi, Domnul Românilor!

Și bravul nostru dascăl n-a mai putut stăpâni emoția și s-a pornit pe plâns; a plâns toată lumea, și părinți și copii; iar vodă, ținându-se cât putea și ștergându-se la ochi cu batista, a bătut pe umeri pe dascăl și i-a zis:

– Să trăiești! cu români ca tine n-am teamă!

Ne-a mângâiat apoi pe noi, ne-a-ndemnat să ascultăm de dascălul nostru și a plecat cu suita, cu poporul și cu noi toți după el. Seara, luminație. A doua zi, l-am dus, iar toată lumea, pe jos împrejurul și-n urma trăsorii mergând la pas, până la Bărcănești, la câțiva kilometri afară din oraș. Acolo s-a oprit trăsura domnului, iar el, ridicându-se-n picioare, a strigat:

– Vă mulțumesc de buna voastră primire. Acum, duceți-vă acasă, că nu puteți merge cu mine până la București; și eu am treabă mâine acolo; trebuie să dăm bice cailor. Să mergem fiecare la datoria noastră și de-acu, toți, pe treabă! Rămâneți sănătoși! să ne vedem sănătoși!

Am strigat ura! până când într-un nor de praf s-au pierdut departe trăsura domnească cu ale suitei.

Așa entuziasm n-am văzut altul de-atunci și cred că numai odată s-ar mai putea vedea; dar acea *odată*, sunt prea bătrân ca s-o mai sper apuca... Îmi pare destul de rău de asta, dar nu atât de rău cât dacă n-aș crede că alții, mai târziu ori mai curând, tot o vor apuca; fiindcă, desigur, cine gândește că are să scape de asta se amăgește; căci de asta n-are să scape, decât poate atunci când Oltul și Mureșul or să pornească a curge d-a-ndăratele de la vale la deal către munții Ciucului, de unde izvorăsc din același sân adânc – și nici atunci!

Ne-am întors seara-n oraș cântând *Hora Unirii*. A doua zi, la școală. De-acum, pe treabă, copii, cum a poruncit vodă!

Să-i dea Dumnezeu odihnă bună bravului nostru dascăl, neuitatului meu domnul Basile Drăgoșescu! În trei ani m-a-nvățat, cu litere străbune, româneasca toată câtă o știu până-n ziua de azi, că mai mult, după el, nici n-am mai avut unde-nvăța; și tare bine-mi prinde! cum n-am fost bun la nimic, ce mă făceam, dacă nici atâta nu știam, barem românește?

Să las că domnul Drăgoșescu avea știință de carte și talent la predare, dar mai avea și o nuielușe, care ardea ca focul... Ah! sfinte analize, gramaticală și logică! și încă și mai sfântă nuielușe ! Să fi pofțit să scrii, la *dictando*, indiferent *numai* sau *nu mai*, sau măcar să fi confundat pe și conjuncția cu și adverbul!... or să nu fi pus virgulele și celelalte semne la locul cuvenit!... Unde ești acuma, tu, magică nuielușe, să te arăți numa în pragul unei redacțiuni de revistă literară, enciclopedică, critică scl. ...?

De cinzeci de ani scriem cu litere latine. Limbi străine, de alte familii decât familia noastră romanică, au ajuns de mult să fie scrise perfect, logic și sistematic, cu literele noastre– limbi slave și limbi germanice; maghiara chiar, atât de deosebită de toate limbile indo-europene!... iar limba noastră, de cinzeci de ani ne tot batem capul și nu reușim s-o scriem cu literele străbune cumsecade... De ce oare?... Numai și numai, fiindcă ne-a intrat în cap că¹ o știm scrie, fără a-nvăța s-o scriem... Dormi în pace, alături cu nuielușa ta, binefăcătorul meu dascăl!

Auzi dumneata! cuvinte romanice, patrimoniu la care avem drept sfânt ca toate limbile de aceeași familie, să le luăm noi, românii, în forma și cu accentul caracteristic al limbilor germanice!

„Senzație, senzațional, univerz, univerzal, seziune, conceziune, penziune, perzeuțiune, perzeverență, furnizor, penzulă“; că te apucă plânzul!

Pe urmă: „femeile însuși, noi însuși, eu și tu și voi însuși“; și: „femeia aceea, și oamenii aceea“; și „instrucțiunei, obligațiunei, seziunei“... Puțin ne mai trebuie, să ajungem a ceti: „băiatul *mamăi* și fata *tatăi*“. Să nu mai

¹ În Universul, greșit „să“.

vorbim de aceia cari sunt în stare a scrie: „prefer mai bine“ sau: „mai superior“, „mai inferior“; „foarte sublim“; și „reclamă“ în loc de reclamație; „denunț“ în loc de denunțare, și „complect“ și „complectare“...

Zilele astea, am citit într-o mare revistă literară (de rangul întâi ca dorință măcar), un articol atât de binevoitor pentru modestele mele încercări literare, încât nu știam ce să mai fac de bucurie, deși eram convins că bunăvoința criticului meu e din cale afară exagerată, mai ales că pune numele meu alături cu al altor scriitori români, fără-n-doială superiori ca factură și concepție. Totuși nu știu cum să-i mulțumesc binevoitorului meu critic; căci îmi zic: O, doamne! de câte ori n-am fost înjurat și calomniat cum nu meritam, și de ce? numai de răutate! pentru ce dar să nu mă bucur când îmi vine ca o compensare, din bunătate, o laudă mai presus de meritele mele?

Dar iată, zic, cum soarta află plăcere adeseori să ne toarne câteva picături de amărăciune în cel mai dulce pahar! și mi-a fulgerat prin gând amintirea nuielușii de odinioară.

Să nu mai vorbim de ortografie și de interpuncțiune; dar, într-un articol, de critică literară, despre un cetățean care trăiește încă și care mereu e osândit a-și scrie numele întreg cu litere străbune, prin tipar, de două ori pe săptămână (adică nensemnatul meu nume), să vezi numele acesta, pe aceeași pagină, în vreo zece rânduri, scris în trei deosebite feluri, e cam prea-prea: *Carageali, Caragiali, Caragiale...*

Și să se mai mire un biet publicist nensemnat ca mine, în secolul XX, că numele prodigiosului Shakespeare, din secolul XVI, ne-a rămas scris în atâtea feluri!

Astea le spun eu cinzeci de ani după ce am *învățată* să scriem cu litere latine.

Sârmana limbă românească! Nu mai este, cum ar fi trebuit să fie, o plantă cultivată! a ajuns o buruiănă sălbatică!... Multe vânturi au bătut-o! odată o bătea vântul franțuzesc; acu o bate vântul nemțesc. Noroc că mai are rădăcini adânci; aminteri, i s-ar stârpi soiul! și ar fi păcat de ea, fiindcă (nu că s-o laud eu!) îngrijită, ce flori frumoase și ce sănătos rod ar da această voinică buruiănă de veacuri desprețuită, cu care veacuri s-a hrănit și ținut sufletul unui întreg neam de oameni!

Care cum se scoală astăzi o calcă-n picioare, și, drept îngrijire chip și seamă, și spre păstrare, o opăresc cu cerneală de scris și de tipar; și ea rabdă, ținându-și ascunsă puterea de viață în rădăcinile-i adânci, cât și-o mai putea-o ține și acolo; căci și acolo a-nceput s-o prigonească și s-o ajungă soarta rea prin așa-numitele „metode moderne“.

Dumnezeu să-l odihnească pe domnul Basile Drăgoșescu!

PRADĂ DE RĂZBOI

Anecdotală orientală

Cine n-a auzit vreodată despre vestitul Nastratin-Hogia și despre năzdrăvăniile lui, dintre care minunatul nostru poet Anton Pann ne-a povestit câteva atât de frumos?

Acest Nastratin-Hogia este, pe cât știm, o persoană destul de cunoscută la noi, așa că nu mai avem nevoie să-l mai recomandăm cititorilor, ca om de duh și nerod, cuminte și zezec, păcală uneori, alteori, păcălit: în sfârșit, om o dată și jumătate – în toate privințele.

Noi ne mărginim acum a spune încă una din năzdrăvăniile lui, despre care credem că nu s-a povestit încă la noi, și pe care am aflat-o dintr-o carte prețioasă tălmăcită din turcește. Noi o povestim aci pe românește, ținând seama nu atâta de textul străin, cât de firea limbii noastre și prin urmare de priceperea românului. Iată.

Într-un rând, ajunsese Nastratin într-o foarte proastă stare: nu mai avea în casă nici un pumn de făină, nici lescaie frântă și hainele de pe el hărtănite de tot – de azi pe mâine, gol și muritor de foame... Ce să facă? Sta turcește pe pat și se gândea ce e de făcut; ofta și nu știa ce să pună la cale. Nevastă-sa, văzându-l așa, îi zice:

– Omule, mai du-te și tu p'în târg...

– Dacă n-am treabă, ce să fac în târg?

– Treabă, netreabă, du-te de te mai întâlnește cu bărbați; poate să dai de vreo treabă, să ne mai săltăm din lipsă... Așa, ce folos, să tot stai, să clocești acasă ca muierile?

A plecat Hogia; a umblat cât a umblat fără treabă p'în târg până a ostenit; pe urmă, pe-nserate, se-ntâlnește cu un vecin:

– Mă rog ție – îi zice Hogia – tot treci tu pe la mine pe-acasă, fă bunătate, întreabă pe nevastă-mea dacă e destul cât am umblat astăzi, că mi s-a cam făcut foame, și fiindcă știu că tot n-avem demâncare acasă, m-aș duce-ncai să mă culc.

– Cum n-ai demâncare?

– Ei cum?... că mi s-a isprăvit... Uite și uite...

Și din vorbă-n vorbă-i spune vecinului cât stă de prost. Vecinul, om bun, zice:

– Măi omule, uite, nici eu nu prea mă-nlesnesc deocamdată, pot să te ajut cu un leu de parale, să-ți ajungă pe o zi-două; dar eu crez că, până una-alta, până să-ți găsești o treabă, ai putea, cum ești om cunoscut, să ceri ajutor din casă-n casă; n-are să te lase lumea. Hogia îi mulțumește și merge acasă.

– Bine-ai făcut, nevastă, că m-ai trimis în târg; m-am ales cu mare învățătură.

A doua zi dimineața, pune o desagă pe măgarul lui și pleacă mânându-l binișor de la spate; și mergând așa încet-încet, bate dintr-o dairea¹ și cerșește din ușă-n ușă, cum fac toți orbeții p'în părțile Răsăritului. Oamenii îi pun în traistă, care ce se-ndură, ba o pâine, ba câțiva pumni de bulgur², ba o felie de pastrama, alții și o para-două. El le mulțumește la fiecare frumos și merge mai departe bătând din dairea. Către seară, ajunge la poarta unei curți mari cu o casă frumoasă în mijloc, casa unui negustor chiabur și filotim³. Oprește măgarul și-ncepe să pocnească-n dairea; bate cât bate și vede că nu iese nimini. Unul din canaturile porții fiind deschis, Hogia mână măgarul de la spate și intră cu el în curte: în curte, liniște și tăcere, parcă n-ar fi fost casa locuită.

Ce să facă? Nu-i vine să plece cu mâna goală de la așa casă bogată. Ce se gândește? Lasă măgarul sub șopron, se mai uită-ncoace-ncolo, și se hotărăște să se suie în cerdac pe scara din față. Din cerdac, intră-n sală; din sală, într-o încăpere frumoasă, și nu dă cu ochii de nimini.

Când se gândea, cum se poate așa casă să fie părăsită astfel, iată că aude glasuri și chihoteli de femei într-o odaie de-alături; se apropie de ușă și-ascultă:

– Unde-o fi negustorul nostru? pe ce mări o fi umblând? zice una.

– Aide degrabă, piaptănă-mă! zice alta. Acu pică efendi cadiul; să nu-l facem s-aștepte, că-l știi ce iute și nerăbdător este!

Nu i-a trebuit mai mult lui Hogia, că nu era om prost, ca să-nțeleagă ce drăcie e la mijloc: negustorul, departe pe talazuri; cadiul, iute și nerăbdător pe drum de seară; iar stăpâna casei se gătește frumos să-l primească. Și-n adevăr, n-apucă Nastratin să se ascundă bine după niște perdele, iată intră stăpâna casei gătită strașnic numa-n zăbranic și-n fireturi, și după dânsa o jupâneasă bătrână, care o stropește cu mirodennii.

Stăpâna s-așează pe o sofa, se mai uită-ntr-o oglinjoară, își mai potrivește cârlionții pe frunte și pe lângă urechi, zâmbește și pe urmă zice bătrânei:

– Auzi-l! vine efendi cadiul! vine! aleargă!

¹ Tamburină.

² Arpacăș de porumb.

³ Damic.

Bătrâna face un pas spre ușe, când se arată și efendi, gătit și el de sus și până jos ca orice bărbat când vine la o întâlnire iute și nerăbdător pe drum de seară. Și cum a intrat el, bătrâna s-a făcut nevăzută.

Cadiul s-a repezit lângă sofa și căzând în genuchi a-nceput să sărute mâinile cocoanii și i-a zis:

– Ah! un veac mi se pare de când nu m-am mai învrednicit...

– Și mie, două! a răspuns cocoana, luându-l în brațe.

– Mare dor am să facem iar un război: inima ta e o cetate, iar dragostea mea e ca un împărat care vrea s-o stăpânească. Dacă se dă cetatea de bunăvoie...

– De bunăvoie? a zis cocoana râzând; de bunăvoie n-are haz să se dea o cetate...

– Atunci – a zis cadiul – împăratul trebuie să ia cetatea prin silă.

– Să poftească!

Hogia, de după perdele, auzind acestea, a zis în gândul lui: „Care va să zică, așa merge treaba? pe război?... Atunci, dacă-i așa, la cetate nu se năvălește fără tobă!“ și a-nceput să bată strașnic din dairea și să strige ca un nebun cât a putut mai tare *iuruș*, după obiceiul turcilor când dau năvală la ziduri.

Intr-o clipă a-ncetat războiul; iar luptătorii au pierit amândoi prin ușa dimpotrivă. Hogia a ieșit de după perdele, a luat hainele și chiulaful¹ cadiului (căci uitai să vă spun că era vară și cadiul se dezbrăcase) și s-a coborât cu brațele-ncărcate pe scară jos. A mers la șopron, unde a găsit, alături de măgarul lui, pe al cadiului, i-a-ncărcat pe amândoi și a pornit cu ei acasă.

S-a bucurat nevasta când l-a văzut venind cu atâtea daruri bogate.

– Unde le-ai găsit?

– La război, răspunde Hogia.

Nevasta, scuturând bine hainele căpătate de bărbatu-său, zice:

– Uite! și scoate din buzunarul ciacșirilor o pungă de ibrișim. Hogia o deznoadă și găsește o sută de lire.

– Ce tot umblă – zice el – unii și alții cu mofturi, că războiul e așa și pe dincoala; că e o pacoste pe lume; că n-ar mai trebui războaie?... Ei! nevastă, ce bun e și războiul câteodată!

A doua zi, s-a gătit Nastratin cu hainele și cu chiulaful cele frumoase, a-ncălecat pe măgarul cadiului și a mers drept la judecătorie. Cadiul judeca o pricină. Cum l-a văzut pe Hogia, s-a uitat bine la el, a-ntrerupt vorbirea împricinaților și l-a poftit pe noul-venit, cu care se cunoștea firește, ca oameni de carte amândoi, să stea alături de el, și a poruncit să-i aducă o cafea gingirle și un ciubuc, și l-a-ntrăbat:

¹ Un fel de scufiță, peste care se-nfășura turbanul.

– De unde ai cumpărat chiulaful și hainele astea frumoase, Hogia efendi? Știi că te prind bine?

– Nu le-am cumpărat, a răspuns Hogia.

– Le ai, poate, de dar?

– Nici de dar...

– Atunci, cum?

– Să-ți spun drept, efendi: ieri am fost de față la un război crâncen: un împărat da năvală să ia prin silă o cetate, care nu se preda de bună voie. Tocmai în fierbințeala luptei, cine știe de ce, a intrat groaza în amândouă oștile; eu, văzându-i cum o iau la fugă, am adunat câtă pradă am găsit, știi, ca la război!

– Dacă-i așa – zice cadiul – să le porți sănătos! partea dumitale... Acuma, te rog, să mă lași că mai am pricini de judecat... Și ne mai vedem noi, că am să-ți fac un dar...

Nastratin a mulțumit pentru cafea și ciubuc și, închinându-se frumos, a vrut să plece.

– Ascultă-mă, Hogia efendi – a adăogat cadiul încet – te rog, dacă ții să rămânem prietini, nu mai spune la nimini istoria războiului...

– Se poate? Îmi pare rău, efendi cadiu! Nu mă cunoști ce om de omenie sunt?

– Cui te-o mai întreba, spune-i că le-ai cumpărat... Cine ce treabă are?

Hogia s-a ținut, ca om de omenie, de cuvânt: afară decât nevستی-si, n-a mai spus la nimini.

– Atunci, o să mă-ntrebați, dumneata de unde o știi?

– Cum să n-o știu, dacă o știe tot Țarigradul?

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE

Rolul ironiei în opera lui Caragiale este covârșitor. Fără teama exagerării, se poate afirma că ironia e principala coordonată a umorului caragialian. Ca să preîntâmpinăm orice confuzie, să începem, așadar, cu definiția ironiei, cu atât mai mult cu cât, de la Socrate până la romanticii germani și de la aceștia încoace, noțiunea a trecut prin numeroase etape, a evoluat ca și atâtea alte concepte, a variat de la epocă la epocă și de la autor la autor. Etimologic, cuvântul grecesc *aidoma* cu forma lui în limba noastră, avea înțelesul de întrebare. Ironia socratică uza de metoda zisă maieutică, adică a moșirii; din întrebare în întrebare, ieșea la iveală adevărul, filozoful simulând necunoașterea problemei, spre a scoate de la interlocutor, punct cu punct, felul acestuia de a privi lucrurile. Întrebarea nu corespundea însă nevoii de a ști, a unui ignorant, ci unei tactici a înțelepciunii, care lua numai masca neștiinței. La romanticii germani, ironia ia caracterul unei atitudini detașate a artistului față de propria sa operă, până la anularea iluziei creatoare obișnuite; în transcendența ei, ea depășește universul, oamenii și însuși eul care o emite; este manifestarea lucidă a unui fel de anarhie spirituală. Ironia franciană (a lui Anatole France), ca și cea voltairiană, de la care pleacă, presupune insurgența intelectului împotriva tuturor prejudecăților, cu deosebire a celor impuse de autoritățile clericale constituite, cultul rațiunii pure, fără încrederea absolută în rezultatele ei, cochetând, așadar, cu scepticismul, nuanțată cu îngăduință față de slăbiciunile omenești. La Caragiale, ironia are, poate, ca punct de plecare, idealul unui stil de urbanitate, într-o vreme când revistele umoristice, foarte la preț și în plină ofensivă, uzau de arma insultătoare a vehemenței agresive. De aceea, satira sa, din primele încercări de la „Ghimpele“, se diferențiază în ton, căutând prin instrumentul urban al ironiei rectificarea stilului polemic al momentului. Ironia sa este foarte ușor de definit, ca și antifraza, din figurile vechii retorici. Ea nu spune lucrurilor pe nume; nu întrebuințează însă forma vagă a eufemismului, din arsenalul politeții, ca bunăoară: un om nu prea inteligent, pentru un prost sadea. Ci, dimpotrivă, folosește tocmai noțiunea contrară, avantajoasă victimei: *intelligentisim!* Aceasta este metoda frecventă, ca să nu spunem permanentă, a lui Caragiale.

Să recurgem la un exemplu din eseistica marelui ironist. Îl alegem din „Câteva păreri anonime“, apărute în „Epoca“ la 19 iulie 1897, fără semnătură:

„De când eu am părăsit profesiunea de scriitor, s-a făcut atâta progres în publicitatea românească, încât mă simt absolut zdrobit când mă aflu în fața unei

file curate de hârtie, știind bine că ea astăzi nu mai suferă să fie mânjită, ca pe vremea mea, cu negreală, decât doar spre a spune o gândire. Care va să zică astăzi nu mai e permis nimănui a strica hârtie degeaba. Fericit publicul de astăzi!”

În paragraful transcris, Caragiale pare, la lectura izolată a textului, că rostește elogiul literaturii contemporane, față de nivelul celei din trecut. Ieri, curată mângălitură, fără conținut de idei. Astăzi, un progres atât de mare, încât nimeni nu mai poate scrie fără talent. Atât de mare, încât, spune „anonimul”, se simte „absolut” zdrobit în fața filei albe de hârtie, încearcă un sentiment de totală inhibiție.

Ce este afirmație sinceră în această declarație, și ce este, după una din definițiile ironiei, „o simplă simulare per contrarium”?

Cunoscătorii profilului artistic al lui Caragiale știu cât de sus se ridică la marele scriitor conștiința profesională. Fila albă de hârtie îl găsea de fiecare dată cu un sentiment real de inhibiție. Aceasta nu era însă provocată de teama de a jigni gustul publicului, care se mulțumea cu orice „spanac”, ci de simțul adânc al răspunderii estetice, dacă se poate spune. Ca și Flaubert, Caragiale trecea prin „les affres du style”, un gen de anxietate stârmit de spiritul necruțător de autocontrol, dintr-un ideal de artă foarte înalt.

Ironia începe să se desemneze limpede pentru acela care știe cât disprețuia Caragiale publicitatea literară contemporană, improvizatia și scrisul spontan, necontrolat, al majorității colegilor săi de breaslă. Ceea ce numea progres nu reflecta părerea lui sinceră, ci sentimentul de autosatisfacție al scriitorilor fără conștiință artistică. Exclamația finală pune vârf ironiei susținute din acest paragraf. Ea trebuie tradusă interior cu înțelegerea antifrazei: Vai de publicul de astăzi (care citește asemenea mizerii, pretins literare)! (...)

O unitate tematică poate fi urmărită în schițele „Om cu noroc!” (1890), „Mici economii...” (1900), „Cadou...” și „Diplomație” (1901). Este clasicul triumfi al menajului din „lumea bună”, cu consimțământul interesat al soțului, care-și exploatează soția, întreținută de „amicul casei” sau de alții. Un astfel de soț este Manolache Guvidi din prima schiță, apoi, la rând, Iancu Verigopolu, Stasache Panaiotopolu și Mandache (fără nume de familie). În toate, autorul afectează istorisirea la persoana întâi și familiaritatea cea mai strânsă cu eroii masculini: „Amicul meu, Mandache”. Se vede că „nenea” marchează diferența de vârstă, „domnul Manolache Guvidi”, „amicul meu, Iancu Verigopolu”, „nenea Stasache... amicul meu”, amicul meu, nenea care nu împiedică însă familiaritatea (deși Mandache îi răspunde autorului tot cu apelativul nene!). Numitorul comun este conceptul „amicul”.

În „Om cu noroc!” două sunt soțiile legitime care au contribuit în sporirea patrimoniului lui Manolache Guvidi: întâia, răpită în „floarea vârstei” și lăsându-și soțul „dezolat”, cealaltă, superioară predecesoarei în „tact diplomatic”. Cu acest dar își salvase cea dintâi soțul, „om cu avere însemnată, câștigată printr-o muncă onorabilă”, când „individuoși intriganți” încercaseră să-l surpe și să izbutească, „cu blândețe”, ceea ce ar fi compromis bărbatul intransigent prin caracterul său „neîncovoiat și mândru”. Cea de a doua soție, tânără și frumoasă ca și răposata,

obținuse de la un hipist înfocat, care se îndrăgostise de o pereche de cai ai cucoanei, în schimbul acestora, o moșie în valoare de un sfert de milion! Fericitul achiziționator a devenit și nașul copilei lui Guvidi, copilă care-l va moșteni pe bolnăviciosul ei naș, prin voința expresă a testamentului.

Eroul din „Mici economii“ nu mai este un om de afaceri, ca Guvidi, care a făcut cheagul averii dintr-o întreprindere publică, o concesiune, ca pe vremea partidelor burgheze. A fost funcționar mijlociu, cu leafă brută de trei sute de lei, dar a demisionat dintr-un simț de mândrie și independență, resemnându-se cu filozofie să locuiască într-un apartament confortabil, cu chiria anuală de două mii patru sute de lei, și să schimbe la aperitiv o hârtie de o sută de lei, din ... micile economii ale soției sale, care ține casa și își întreține soțul din aceleași venituri.

Nenea Stasache Panaiotopolu din „Cadou...” stă cu seninătate între două focuri: amicul casei, nenea Andrei, senatorul care-i copleșește familia cu cadouri, și Mișu, tânărul meditator al băieților lui, amantul „de inimă” al doamnei, adică al lui madam Acrivița Panaiotopolu. Primind în dar de Crăciun de la nenea Andrei un inel cu un brilianțel în valoare de 3-4 sute de lei, Acrivița se plânge că a pierdut inelul și acceptă ca soțul ei să dea anunț la ziar. A doua zi, un brilianțel identic apare la acul de cravată al lui Mișu.

Stasache se miră de coincidență, dar nu-l poate bănui pe Mișu, un așa „băiat de ispravă”. Așteaptă cu încredere rezultatul anunțului.

„Diplomație” are un timbru mai subiectiv. Povestitorul de la persoana întâi este însuși directorul „Moftului român” și el refuză lui Mandache, care-și așteaptă consoarta pe trotuar, un abonament gratuit... Doamna este plecată să trateze cu un „ciufut bătrân” cumpărarea în condiții mai avantajoase a unei case. Diferența este de două mii de lei. O bagatelă! O va obține doamna sau nu? Soțul se îndoiește: bătrânul e ciufut al dracului! Datorită ei, nenea Mandache, suprimat pentru lipsă de studii, este menținut, ba chiar și avansat prin „diplomația” ei, cu care îi „traduce” pe toți. Ce e această diplomație? întreabă autorul. Un fel de a privi, de a seduce omul cu vorba, răspunde fericitul soț. Doamna, într-adevăr, în acea zi, l-a „tradus” și pe bătrânul ciufut, și până la urmă și pe directorul „Moftului român”, obținând de la el abonamentul fără plată. (....)

Ironia joacă în satira socială a lui Caragiale rolul sugestiei în poezie. Analogia poate fi împinsă mai departe. Dacă este adevărat că una din sursele adânci și nesecate ale înprospătării talentelor lirice este naivitatea, acea facultate genuină, proprie copiilor și adolescenților, de a se minuna de fiecare dată de ineditul aspectelor multiple ale naturii, de miracolul veșnic nou al mediului cosmic, al galaxiilor și al boltei înstelate, atunci este și în natura comicului de a se dovedi inepuizabil acelora ce știu să-și mitocosească cu luciditate și prin disciplină voluntară un soi de candoare. Acesta este secretul celor mai bune din schițele lui Caragiale, precum și al publicisticii sale, în care criticul social se transformă în critic teatral, muzical, sau în estetician, precum și, ocazional, în ziarist politic.

Șerban CIOCULESCU, „Caragialiana”, București, Editura Eminescu, 1974.

Despre Lache și Mache sau despre a-fi-cu-celălalt. Grație festelor pe care, în posteritate, destinul le joacă câte unui scriitor, umoristul George Ranetti este încă prezent în conștiința noastră culturală nu atât datorită propriei creații, cât datorită replicii memorabile pe care i-a dat-o, la apariția „Momentelor“, lui I. L. Caragiale: „Nu „Momente“, maestre, ci „Monumente“ trebuia să botezi admirabilul volum, căci fiecare din paginile lui e un monument de spirit de observație, de spirit sadea, de perfecțiune artistică“¹. Verdictul acesta, nu lipsit, intențional, de un anume accent calamburesc, este astăzi definitiv și unanim ratificat de exegeza literară. Dar la 1901 lucrurile stăteau cu totul altfel, căci o parte din contemporanii lui Caragiale păstrau o rezervă radicală față de „Momente“, care, în opinia lor, ar fi reprezentat, spre deosebire de teatru și nuvele, opera minoră a scriitorului. Unele reacții imediate, fie la publicarea „momentelor“ în ziarul „Universul“, fie la apariția lor în volum, sunt în privința aceasta întru totul semnificative (de altfel, încă în 1890, în legătură cu schița „25 de minute“, Duiliu Zamfirescu, într-o scrisoare către Titu Maiorescu, decreta: „Caragiale ar trebui oprit, în interesul reputației sale de scriitor, de a publica fleacuri“². Cauza primă care a favorizat acțiunea de desconsiderare condescendentă a schițelor pare a fi cea revelată de Paul Zarifopol: «E de gândit dacă nu cumva unor dintre cetitori sau literați tipărirea în foileton de gazetă populară nu creă, ea singură, o prevenire defavorabilă scriitorului. Pe un bucureștean intelectual l-am auzit zicând, pe când încă mai trăia Caragiale, că sunt în capitala noastră o sumă de băieți spirituali, gata să-ți fabrice oricând mărunțișuri

¹ În privința receptării în epocă a „Momentelor“, v. secțiunea de note la I. L. Caragiale, „Opere“, II, ediție critică de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin, E. S. P. L. A., 1960, p. 581 și urm. Totodată, pentru a înțelege reacția venerabilului său confrate de la 1901 și cauza pentru care seninul orizont de așteptare al acestuia a fost tulburat de apariția „Momentelor“, cititorul de astăzi trebuie să țină seama de premisele fundamentale revelate, încă în 1935, de Șerban Cioculescu: „Schițele“ și „Momentele“ nu au avut succes de librărie imediat și răsunător. (...) Numai o burghezie istorică, ridicată printr-o evoluție firească, în decurs de veacuri, înstărită prin muncă de generații și independentă, își dezvoltă un spirit de autocontrol, care se încoronează cu opere de satiră usturătoare. Societatea românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea nu se afla în această situație. Născută oarecum spontan, prin imitare și adaptare bruscă, burghezia noastră era inaptă de spirit autocritic. (...) Ivirea lui Caragiale, în acest sens, este de bună seamă prematură și accidentală. (...) Caragiale nu găsește un public potrivit, conștient de priza pe care o oferă umorului, care să se recunoască voios în trăsăturile caricaturale și să aplaude fără reticențe. Proaspăta burghezie se cere idealizată în portrete rețușate și dacă e posibil cu obrajii îmbujorați de un carmin spălăcit, ca în arta fotografică de bălci. Este un semn de civilizație înaintată gustul pentru caricatură și chiar acela pentru fotografia fără retușă...“ („Caragialiana“, București, Editura Eminescu, 1974, pp. 155—156).

² „Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori“, cu un cuvânt de introducere și însemnări de Emanoil Bucuța, Casa Școalelor, f. a., p. 73.

amuzante ca ale lui Caragiale¹. Ipoteza lui Zarifopol își găsește confirmarea, de pildă, în afirmația disprețuitoare a lui G. Panu, după care, în ultimele decenii de viață, Caragiale n-ar mai fi scris „altceva decât oarecare siluete și tipuri pentru „Universul“». Privirii naive a multora dintre contemporanii scriitorului – nedezbărați încă de vechea deprindere, moștenită de la un Dinicu Golescu, de a măsura operele de artă cu metrul – „Momentele“ le apar, în mod automat, datorită dimensiunii lor miniaturale, ca simple crochiuri, ca „mărunțișuri amuzante“ ori „flecure“, ca lucruri neserioase, cu tot felul de „figuri care sunt numai schițate“ ș. a. m. d. În această capcană cade însuși H. Sanielevici, al cărui comentariu, elogios și substanțial, se încheie însă cu o exclamație de regret: „Ce păcat că dl Caragiale nu se poate concentra pentru a strânge într-o comedie comoara de observațiuni făcute asupra altor pături sociale decât cele zugrăvite în „Scrisoarea pierdută“ și în „Noaptea furtunoasă!...“². Dar motivul fundamental ce trebuie să fi declanșat cecitatea estetică în fața schițelor și care o și explică se află, cred, în relația aproape nemediată dintre „momente“ și realitatea de ultimă oră pe care ele o reflectă. Ca într-un serial de actualități, secvențele caragialiene reproduc fragmente vii, caracteristice, din contingent și abundă în referiri și aluzii la tribulațiile cotidiene din epocă, fapt ce a creat, aproape firesc, falsa impresie a unor texte minore, cu timbru foiletonistic și, deci, efemer. Intuind, cu siguranță, primejdia unei asemenea receptări depreciative și superficiale a volumului său, Caragiale a pus, alături de „momente“, și creații de altă factură, mai „elevate“ (cum sunt „La hanul lui Mânjoală“ sau „La conac“) și care dau senzația de „literatură“, de „invenție“, favorizând evaziunea cititorului din realitatea imediată. În mod paradoxal însă, procedând astfel, scriitorul a accentuat contrastul dintre aceste opere de tip diferit și a înlesnit tocmai inevitabilul: mulți dintre contemporanii săi, elogiind „La hanul lui Mânjoală“, au deplâns, în schimb, excesul de actualitate și așa-zisa netransfigurare a celorlalte proze, care – după cum spune un publicist din epocă – „se învârtesc în jurul berăriilor din Piața Teatrului și, oricât de frumos ar fi scrise, parcă închid orizontul“...

„Momentele“ reprezintă, într-adevăr, reflexele uimitor de prompte ale unor evenimente reale, absorbind și conservând eferescența și vehemența iscate în jurul lor, ecourile lor profane, de culise, materializate în comentarii, argumentații pro și contra, polemici, confirmări și dezmințiri, speculații, zvonuri, bârfe etc. De aceea, fraza emblematică, potrivită mai tuturor „momentelor“ și sugerând „atmosfera încărcată“ a schimbului de opinii pe baza „ultimelor informațiuni“ este cea din debutul „Inspecțiuni“: „Mai mulți prieteni – impiegați în diferite administrații publice – stau de vorbă, la masa lor obicinuită într-o berărie,

¹ Paul Zarifopol, „Introducere la I. L. Caragiale“, „Opere“, I, București, Editura „Cultura Națională“, 1930, p. XXXVII.

² H. Sanielevici, „Încercări critice“, București, Institutul de arte grafice „Carol Göbl“, 1903, p. 23.

despre chestiunile la ordinea zilei“. Astfel, „Situațiunea“ reflectă tocmai un moment de vârf, încordat, al tratativelor dintre guvern și banca germană Disconto-Gesellschaft, iar o altă etapă a acestor convorbiri financiare, în care se amestecă și societatea americană Standard-Oil, este fixată în „Politică înaltă“. Anumite aspecte tensionate ale relațiilor balcanice sunt imediat înregistrate: după comiterea în București a unui asasinat (22 iulie 1900), apar în serie: „Ultima oră!...“ (18 august), „Boris Sarafoff!...“ (25 august – 1 septembrie), „Cum stăm...“ (8 septembrie); verdictul procesului cauzat de crima menționată s-a dat la 30 septembrie, iar ecourile acestuia sunt înregistrate, la scurtă vreme, în O lacună... (13 noiembrie). Apoi, după multe runde de dusecuții, un nou guvern, cu o coloratură aparte, junimist-conservatoare, este instalat la 7 iulie 1900, așa încât deja la 14 iulie, în ziarul „Universul“, „amicul X“ ne oferă amănunte foarte exacte despre componența ministerială (aportul său fantezist făcându-se simțit din plin numai în privința așa-ziselor discuții preliminare dintre P. P. Carp și Take Ionescu¹). Un alt „moment“, „Cam târziu...“, apare la 13 octombrie 1900, curând după votarea „legii țiucii“ (3 octombrie). Schița „Atmosferă încărcată“ e declanșată de instituirea „monopolului băuturilor spirtoase“, „Articol de reportaj“, de boala prințului moștenitor, „Teatrul la țară“, de ideea năstrușnică a lui I. Kalinderu de a înființa un soi de teatru sătesc; „Emulațiune“, de ecourile vizitei elevilor liceului severinean „Traian“ în capitală; „Ultima emisiune...“, de zvonurile stărnite de proiectele privitoare la ameliorarea situației financiare, degradate „din cauza crizei de care suferea tezaurul public“, „Tren de plăcere“, de moda partidelor de plăcere la Sinaia; „Înfiorătoarea și îngrozitoarea și oribila dramă din str. Uranus“, de publicitatea odioasă făcută de ziare în jurul unei sinucideri pasionale etc., etc. Un epilog amuzant, cu consecințe în cadrul schimburilor reciproce dintre ficțiune și realitate, a avut publicarea schiței „O zi solemnă“, consacrată lui Leonida Condeescu, personaj real, de oarecare notorietate în epocă, aflat chiar în momentul apariției foiletonului în atenția opiniei publice datorită activităților sale rizibile; se pare că eroul, cuprins brusc de un sentiment de imortalitate derizorie, i-a mulțumit, într-o epistolă, lui Caragiale, într-un fel care îl înrudește cu Dobcinski-Bobcinski, cuplul gogolian: „... cât o trăi țara asta, ce-ai scris dumneata așa de frumos, o să se citească cât lumea și pământul și cu chipul acesta viitorii mei concetățeni o să afle că în orașul Mizil a trăit cândva un oarecare Leonida Condeescu...“² În legătură cu simultaneitatea perfectă dintre momentul emiterii foiletoanelor din „Universul“ și momentul receptării lor de către cititori, Ștefan Cazimir aduce un argument important: „Caracterul «documentar» al schițelor se afirmă și în alt mod, prea puțin sesizabil astăzi, dar de o certă rezonanță în contemporaneitate: prin

¹ În privința restabilirii adevărului istoric, v. comparativ T. Maiorescu, „Istoria contemporană a României“ (1866 — 1900), București, Editura librăriei Socec, 1925, p. 435.

² I. Suchianu, „Diverse Însemnări și amintiri“, Tipografia ziarului „Universul“, p. 78.

adecvarea calendaristică a subiectelor sau măcar a unor detalii ale textului. (...) Restabilind reperele cronologice ale inspirației lui Caragiale, răsfoim parcă un album în epocă, în care orice stampă conservă un fragment autentic al timpului revolut¹. Astfel, nu întâmplător, „La Moși...” apare tocmai în toiul târgului tradițional, când „de pe atâtea strade și căi, ca de pe atâtea brațe ale unui fluviu uriaș, se varsă, ca-ntr-o mare zgomotoasă, pe bariera de la capul podului Târgului de Afară, valuri peste valuri de omenire”. „Duminica Tomii” e tipărită în preajma zilei sfântului Toma, iar „De închiriat” și „Caut casă...” în proximitatea zilelor de sfântul Dumitru și sfântul Gheorghe, când, în București, începea agitația mutatăului. „O cronică de Crăciun...” și „Cadou...” au ca pretext sărbătorile de iarnă și apar chiar în timpul acestora, fixând totodată ambianța climatică: „Ș-afară-i grozav ... și plouă și ninge; și pică și-ngheață ... o zloată cumplită ... un vifor nebun ... o vreme prăpăd!”. Același tip de cadru meteorologic precis, cu trimitere la zi și anotimp, se află în multe alte schițe. Atmosferă încărcată, tipărită la 10 martie 1900, debutează cu o referință sugestivă și familiară pentru cititorul vremii: „E o zi posomorâtă de primăvară ...”; „O zi solemnă” (21 aprilie 1900): „Zi-ntâi de mai stil nou 1900, zi de redeșteptare, ziua florilor, ziua triumfului primăverii ...”; „Situățiunea” (23 iunie 1900): „A fost o zi îngrozitor de fierbinte”; „Ultima oră!...” (18 august 1900): „Vreme splendidă, deși prea călduroasă ...”; „Ultima emisiune...” (6 noiembrie 1900): „Afară e o vreme câinească; plouă ca prin sită și bate vânt rece. Începe iarna” etc., etc.

Datorită capacității absolute de absorbție a oricărui fel de mostră extrasă din straturile multiple ale realității, „Momentele” conțin o catagrafie mozaicată a evenimentelor, mentalităților și moravurilor de sfârșit de veac și, totodată, de început de secol românesc. Iată de ce, în „Note și impresii”, G. Ibrăileanu afirmă despre Caragiale că „este cel mai mare istoric al epocii dintre 1870 și 1900. Un istoric complet, care arată, care critică și care explică”, iar în prefața ediției a II-a a „Spiritalui critic...” ține să precizeze că paragraful referitor la opera caragialiană ar trebui remaniat, „pentru că, de la război încoace, mă conving din ce în ce mai mult că acest om a văzut mai bine decât oricine în realitatea noastră socială”². Constituind proiecții, de o acută promptitudine, ale unor momente de viață familială, publică, social-politică sau, în genere, ale unor momente din aria raporturilor interumane, schițele caragaliene cuprind o cantitate apreciabilă de adevăr istoric, ce poate fi confruntat cu alte surse de informație: ziarele vremii, memorii, corespondență,

¹ Ștefan Cazimir, „Caragiale. Universul comic”, Editura pentru literatură, 1967, p. 181 — 182.

² G. Ibrăileanu, „Note și impresii”, Iași, Editura „Viața Românească”, 1920, p. 227; idem, „Spiritalui critic în cultura românească”, Iași, „Viața Românească”, 1922, p. 1. Ideea e reluată de Tudor Vianu, în „Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Istoria literaturii române moderne”, I, Casa Școalelor, 1944, p. 294.

discursuri parlamentare¹ ș. a. m. d. Nu e, deci, de mirare că contemporanii lui Caragiale receptau „momentele” în cu totul alt mod decât noi, din unghiul viu al cunoașterii sensibile, savurând și înțelegând altfel comentariile, aluziile, polemicile și reacțiile personajelor. Și, iarăși, nu e de mirare că, pentru cititorii „Universului”, foiletoanele acestea, din cauza actualității lor imediate, puteau crea și impresia perisabilității, a netransfigurării și a lipsei de transcendență artistică. Aceasta și fiindcă reprezentând o fixare a momentului – nu numai a unei anumite zile, ci adeseori a unei anumite ore sau clipe – schița caragialiană include, mai totdeauna, cum am văzut, și fișa de observație a timpului, începând cu datarea calendaristică (precizările temporale, foarte minuțioase în foiletoanele din „Universul”, au fost, într-o oarecare măsură, atenuate de Caragiale, când și-a strâns „momentele” în volum): „Mă aflu alaltăieri, luni dimineața...” sau „Nu crez să fi auzit vreodată în viața mea mai multe noutăți ca luni dimineața în parcul de la Sinaia” („Ultima oră!...”); „...vom vedea joia viitoare, cum...” („Boris Sarafoff...”, dar sintagma o regăsim și în „Tren de plăcere” ori în „Inspekțiune”); „Ieri seara, în ajunul Sf. Dumitru ...” sau „aseară” („Mici economii...); „Ieri, zi-ntâi de mai stil nou 1900...” („O zi solemnă”); „Alaltăieri, întâlnindu-mă...” („|all!...”); „Zilele trecute, trebuia să aleg o temă dintre mai multe, pentru o cronică de Crăciun ...” („Cadou...”); „Marți seara, m-am suit la Sinaia în trenul 14...” („Întârziere”); „S-a hotărât! trebuie sâmbătă...” („O conferență”); „Joia trecută, 21 mai, neavând treabă, mă plimbam încet pe Calea Victoriei, pe la șapte seara ...” („Repausul dominical”) etc. Toate pasajele acestea de ordin conjunctural-cotidian scot în evidență faptul că, liminar, „Momentele” au constituit un fel de proză ocazională – Gelegenheits-prosa, cum i s-ar putea spune, transformând conceptul goethean – o proză provocată, deci, direct de una sau alta dintre întâmplările sau impresiile reale, de ultimă oră, care tocmai se cristalizează și se consumă în prezentul imediat al celui ce le transcrie. Ceea ce mărturisește Goethe, care respinge „poeziile plăsmuite”, despre punctul de plecare al creației sale se potrivește și pentru Caragiale: „Toate poeziile mele sunt poezii ocazionale (Gelegenheitsgedichte), inspirate de realitate și avându-și rădăcinile în realitate”², aceasta dându-i artistului atât ocazia, cât și substanța operei lui. Declanșată de cele mai variate „ocazii” oferite de realitate, proza aceasta trebuie să fi părut, multora dintre contemporanii scriitorului,

¹ „Momentele” pot fi citite, de ipldă, în paralel cu „Istoria contemporană a României” (1866-1900) a lui Titu Maiorescu. Astfel, referințele din Istoria contemporană... la perioada așa-numitului „viziriat” dovedesc că, dacă „proza” lui Caracudi, din „Reportaj”, este fantezistă, intuiția care-i stă la bază e, în schimb, exactă: amănuntelor despre boala prințului Ferdinand le corespund cele din „Articol de reportaj”, iar informațiile despre manipularea studenților în diverse acțiuni politice consună cu cele din „Tempora...” După cum în privința relațiilor umiltoare ale guvernului cu Disconto-Gesellschaft, indignarea, chiar așa confuză cum e, a amicului Nae din „Situațiunea” e identică cu aceea a lui Titu Maiorescu, așa cum o înregistrează „Istoria contemporană...”

² Johann Peter Eckermann, „Convorbiri cu Goethe”, în românește de Lazăr Iliescu, Editura pentru literatură, 1965, p. 57.

insuficient desprinsă de contingent, așadar dependentă de o actualitate efemeră și, în consecință, la fel de perisabilă. O asemenea proză ocazională pare să trăiască numai cât trăiește și fragmentul de realitate reflectat, atât timp cât „ocazia” supraviețuiește, cât interesul în jurul unui eveniment nu se stinge încă. Astfel că, în epoca receptării sincrone, putea părea că „Momentele” nu răsfrâng actualitatea perenă a artei, ci doar pe aceea trecătoare a realității. Într-un dialog de tip platonician, în care sub diverse măști se înfruntă opinii diferite asupra destinului în eternitate al operei caragialiene, E. Lovinescu a înregistrat, foarte precis, impresia aceasta (reprezentată, îndeosebi, de Pompiliu Eliade): „Eroii lui Caragiale sunt reprezentativi, dar numai pentru o epocă mărginită (s. n.); ei sunt tipici. În închegarea lor intră ceva și din sufletul omenesc din toate vremile, dar intră totodată și prea multe lucruri legate de niște împrejurări restrânse, ce tind să dispară cu desăvârșire”¹. Proza ocazională a „Momentelor” ar fi urmat să se volatilizeze o dată cu extincția cauzelor generate de realitate; această proză așa-zis „mărginită” ar fi trebuit să dispară o dată cu „epoca mărginită” pe care o circumscrie. Și, totuși, s-a întâmplat exact pe dos. „Momentele” și-au conturat o aură de eternitate și o autoritate de etalon tocmai pe măsură ce s-au îndepărtat de actualitatea pasageră, pe măsură ce particulele de contingent s-au dezagregat. La origine, „Momentele” au fost întâmplări din realitatea imediată și primii lor cititori, în firească cunoștință de cauză, le-au și recunoscut ca atare; un paradox fericit, iscat chiar din interiorul acestor schițe, face însă ca și noi, astăzi, să le percepem, în esență, la fel, fără a avea senzația că deasupra lor s-a lăsat o ceață a vetusteții. Cu alte cuvinte, dacă nu le mai receptăm doar ca anumite întâmplări de zi cu zi, ce pot fi dateate precis (precum într-o proză ocazională), le receptăm, în schimb, ca epure ale oricărui întâmplări cotidiene. Dacă, liminar, păreau exponențiale numai pentru „împrejurările restrânse” ale unei „epoci mărginite”, ele se dovedesc acum valabile pentru împrejurări generale.

Cum s-a remarcat adeseori, schițele caragialiene circumscriu profilul, mentalitatea și habitudinile micului burghez de la sfârșitul veacului XIX și de la începutul secolului XX². Dovada că „Momentele” nu au însă, în prezent,

¹ E. Lovinescu, „Opere”, IV, ediție îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George, Editura Minerva, 1986, p. 164.

² Constatarea aceasta necesită, probabil, o anume nuanțare, posibilă prin filtrul teoriei lui Șt. Zeletin, deși acesta, fapt curios, nu-l pomeneste, în context, pe Caragiale. Prezența insistență, în prim-planul ori în fundalul „Momentelor”, a funcționarilor de toate rangurile (lumea emblematică a lui Mitică și Costică, a lui Mache, Lache și Tache, a lui Nae etc.) revelă că, aici, e circumscrișă, în primul rând, așa-numita „birocrație orășenească parazită”, cu un rol important „în procesul de tranziție de la vechiul la noul regim” și care, formând „o pătură socială neutră”, frustrată de „legături de interese economice” cu celelalte clase sociale, în lupta ei pentru subzistență, adică în „lupta pentru buget”, se dedică cu fervoare unicei activități ce-i poate oferi avantaje, adică politiciii, „gata a-și acorda serviciile partidului care-i deschidea mai frumoase perspective bugetare” (V. Ștefan Zeletin, „Burghezia română. Origine și rolul ei istoric”, București, Cultura Națională, 1925, p. 145 și 163—164).

doar un interes istoric și documentar o dă atât faptul că pentru noi ele și-au păstrat, intactă, întreaga prospețime, cât și faptul că prin prisma multor situații narative și replici ale schițelor numim și recunoaștem aspecte tipice ale comportamentului nostru. Această și fiindcă, așa cum observă prozatorul Radu Cosașu, „ființa noastră e caragialo-eminesciană”¹. Dar explicația primordială a vitalității neîntrerupte a „Momentelor”, ca și a cauzei pentru care ele transcend statutul de proză ocazională, trebuie să fie, cred, de natură ontologică și existențială. S-a vorbit, în mod unanim, despre sociabilitatea absolută a eroului generic al „Momentelor”, despre capacitatea lui continuă de adaptare la împrejurări și cu semenii săi; altfel spus, despre trăirea lui conformă unei „filozofii a imediatului”, care-i revelă instinctul de „asociație gregară”², datorită căruia „îl întâlnim așa de adesea, pretutindeni: în somptuoasele saloane de elită, în sindrofiile modeste de mahala, la Capșa, la Gambinus, la Zdrafcu, la Jockey și la cafeneaua Schreiber din Lipscani, în Orient-Expres, în tramcar, în cupeu cu roate de cauciuc, pe jos în galoși – pretutindeni gata a te saluta cu toată afabilitatea și a-ți întinde cordial mâna lui, să fii mitropolit sau paracliser, general ori căprar, ministru ori comisionar de stradă, nobil, mojiș scl.” Punerea unui semn de egalitate între impulsul acesta vehement către sociabilitate și spiritul nostru meridional (cum procedează, între alții, G. Călinescu și Pompiliu Constantinescu), chiar dacă real, nu face decât să marginalizeze, într-un sens, semnificația globală a schițelor, dându-le o inevitabilă valoare locală. Or, după părerea mea, „Momentele” au o miză actuală mai mare, una esențială – asta ar explica, de fapt, și perenitatea lor – căci ele constituie o multiplă concretizare a fațetelor prin care omul este o ființă-în-lume, în consecință, a faptului de-a-fi-întotdeauna-cu-celălalt. Această constantă reprezintă un dat originar, determinant al existenței umane și al viețuirii în banalitatea cotidiană; atât în raporturile cu exterioritatea, cât și în cele cu sine, individul, „în calitate de ființă-în-lume este deja cu celălalt”³, acesta fiind modul său imediat și elementar de a fi. „Lumea căreia îi aparțin este totdeauna o lume pe care o împart cu alții, pentru că ființa-în-lume este o ființă-în-lume-cu ...”⁴; trăim perpetuu sub impactul coexistenței, al întâlnirii cu celălalt, întrucât avem, originar, în noi structura esențială de Mitsein, adică de

¹ Radu Cosașu, „Sonatine”, București, Editura Cartea Românească 1987, p. 41.

² Pompiliu Constantinescu, „Caleidoscop”, ediție îngrijită de Constanța Constantinescu, Editura Cartea Românească, 1974, p. 235.

³ Martin Heidegger, „Sein und Zeit”, cons. În trad. fr. „L'Être et le Temps”, traduit de l'allemand et annoté par Rudolf Boehm et Alphonse de Waelhens, Gallimard, 1964, p. 157.

⁴ Martin Heidegger, op. cit., p. 150. De menționat, totodată, că un spațiu larg este acordat „falsei întâlniri cu celălalt” de către V. Fanache în eseu Caragiale, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984, pp. 95—110

„ființă-cu ...“, aspirată mereu de „mediul ambiant comun al preocupării“ împărtășite cu semenii noștri pentru aceleași lucruri (deloc întâmplător, toate personajele „Momentelor“ sunt egal interesate de „chestiunile la ordinea zilei“, participând cu fervoare la câte o „discuțiune foarte animată“). În sfârșit, simplificând datele problemei, se poate spune că eu reprezint o ființă-cu-celălalt și, simultan, celălalt, o ființă-cu-mine, deoarece cu toții posedăm constitutivul existențial al lui „a-fi-cu ...“. Emblema umoristică a acestei însoțiri sau dedublări ontologice o încarnează pregnant cuplul Lache și Mache, care „nu sunt decât unul și același în două fețe, doime de o ființă (s.n) și nedespărțită. Viața lor seamănă foarte mult cu un sistem dublu solar, în care fiecare joacă pe rând rolul centrului, pe când celălalt „i se rotește împrejur“. Tot așa de reprezentativ e Mitică – ființa-în-lume prin excelență – pe care „îl întâlnim atât de des – în prăvălii, pe stradă, pe jos, în tramvai, în tramcar, pe bicicletă, în vagon, în restaurant, la Gambrinus – în fine pretutindeni“. Dar ca ființă-în-lume, omul constituie o figură indistinctă (cum remarcă Heidegger, în acest caz, noi suntem asemeni altora, iar alții sunt asemeni nouă, căci în lume ceilalți nu reprezintă ceea ce este diferit de noi, ci tocmai ceea ce nu se distinge de noi, deoarece viețuim cufundați în anonimatul simțului comun); în această privință, intuiția lui Caragiale funcționează ireproșabil, portretul lui Mitică fiind creionat la modul impersonal, decojit de absolut orice trăsătură particularizantă și expresivă, „micul parizian“ putând fi oricine și nimeni totodată: „El nu e nici tânăr, nici bătrân, nici frumos, nici urât, nici prea-prea, nici foarte-foarte; e un băiat potrivit în toate...“. În zona neutră și anonimă a banalității cotidiene, unde „distincțiile de nivel și autenticitate“ se șterg, suntem cu toții la fel, fără identitate reală și unică, așa încât putem fi și viceversa (ca procedeu și simbol, sintagma apare cu insistență în toată opera caragialiană): „Cine zice Lache zice Mache și viceversa“, fiindcă „în adevăr acești doi oameni nu pot avea decât una și aceeași istorie“. Ca urmare, numele noastre, în fond convenționale, ies unele din altele precum cutiile chinezești, căci nu singularizează o persoană, ci reflectă doar modul de a-fi-cu-altul: Niță Ghîțescu și Ghiță Nițescu (în „Triumful talentului...“); Mihail Constantinescu, prim-redactorul Luminii, și Constantin Mihăilescu, directorul Aurorii (în „Groaznica sinucidere din strada Fidelității“); George Marinescu și Marin Georgescu, din „De închiriat“, proprietarii unor „case gemene, peste puțină de deosebit dacă una n-ar purta numărul 7 simplu și cealaltă 7-bis“; Nicolae Georgescu și George Nicolaescu, Marin Dumitrescu și Dumitru Marinescu, Basile Ștefănescu și Ștefan Basilescu, Mihai Dobrescu și Dobre Mihăescu (în „Cum se naște o revistă?“) ș.a. În „O lacună...“, patronimicele eroilor sunt alese dinadins din aria ierarhiei bisericești (Diaconescu/Preotescu), tocmai pentru a sugera posibilitatea confundării și interșanjării lor, după cum, alteori, erori voite ale scriitorului fac ca, tot în „Groaznica sinucidere...“, „doftorașul“ Mișu Zaharescu să se cheme și Mișu Zamfirescu, iar în „Lațul slăbiciunilor“, junele protejat Mitică Georgescu (dintr-

a patra) să devină Mitică Dăscălescu (dintr-a șasea) ... Tot așa, în schița „La Paști!“ – „Oricât să zici, teribilă potriveală!“ – amicul lui Lache, „alt funcționar comercial, tot comestibile et colori“, nu constituie decât un Lache II, ambii având – iarăși „teribilă potriveală, domnule!“ – „deodată același gând“ și aceleași gesturi, identici ca niște mecanisme de serie, atâta doar că pe unul îl „supără gheata din dreapta“, iar pe celălalt, „a din stânga“ etc.

Cum conviețuiesc ferecați în cercul modului de a-fi-împreună, sfărâmarea vreunei verigi din „lanțul slăbiciunilor“ reciproce îi alarmează, cu adevărat, pe eroii „Momentelor“, care deplâng, cu o retorică patetic-panicată, posibila izolare și ruptură de ceilalți. În ciuda tonului fundamental umoristic, spectrul singurătății pentru omul ce reprezintă o „ființă-cu ...“ declanșează surprinzătoare accente dramatice, chiar dacă șarjate, în „Tren de plăcere“, „Identitate...“, „Lache și Mache“ și, îndeosebi, în „Repausul dominical“. Iată o mostră semnificativă din lamentația furioasă a buimăcitului domn Mihalache: „A! e grozav să ai ființe iubite, rătăcite departe de tine, și să nu știi la un moment în ce loc se află, ce fac, ce li se-ntâmplă, ce vorbesc, ce simt, ce gândesc despre tine ... le e dor de tine, cum ți-este ție de ele? etc., etc. «Unde dracul s-a băgatără?» zice dl Georgescu ... Și iar o înjurătură – de astă-dată la adresa tuturor celor trei ființe iubite pe cari le caută fără să le găsească“. Sau o alta din acea așa-zisă „nuvelă“ despre „inseparabilii Orest și Pilad“ ai timpurilor moderne, unde deznădejdi din cauza dislocării cuplului – „În seara acelei zile nefaste, Lache, bând trist și zdrobit cafeaua, a fost întrebat cu mult interes de toți mușteriii și chelnerii din cafenea, că ce s-a făcut Mache. El răspundea cu adâncă amărăciune și cu glasul înecat: «De unde pot pentru ca să știu eu? ... Nu știu!»“ – îi urmează miracolul restabilirii androginiei existențiale: „Pentru a o suta oară era să i se adreseze aceeași întrebare, la care probabil el ar fi răspuns cu aceleași amare cuvinte, când Mache, plouat ca un cotoi aventurier, intră în cafenea: nu se văzuseră de douăzeci și trei de ceasuri și trei sferturi! Aceea ce se petrecu în momentul acela între ei nu se poate scrie cu nici un fel de condei. Amândoi cu lacrimi în ochi se repeziră în brațe unul la altul cum se repede fierul la magnet“. O secvență superbă a regăsirii, celebrate prin „activitatea“ jubilativă la restaurantul lui Iordache („Să lucrăm! ... lucrați, domnilor!“), conține „Repausul dominical“¹, schiță insolită între celelalte, prin

¹ Fapt tulbur[tor, din ultimul enunț al „momentului“, de un cinism încă nevinovat, răsare însuși Mateiu Caragiale: „Noi — am dejunat — mai devreme — la Lăptărie — până seara“. Atât în „Repausul dominical“, cât și în „Craii de Curtea-Veche“, petrecerea are loc cam în aceeași epocă, în același spațiu (birtul din Covaci) și conform aceluiași ceremonial, marcat de două sintagme identice: închinarea în cinstea lui Comus se face „pe nerăsuflăte“, plecarea „în tăcere“, doar verva tandră a amicilor lui „ne’ lancu“ discordând cu aceea lugubră a crailor lui Mateiu. În privința interpretării „Repausului...“, v. și V. Fanache, „Vesela sau trista duminică în lumea caragialiană“, în „Steaua“, anul XXXVII, nr. 11, 1986.

lirismul subiacent aproape insesizabil, ca și prin absența caricaturii ori a ironiei sarmastice. Un timbru aparte, aproape bacovian, cu totul autentic și netrucat, străbătut de „niște idei foarte negre“, învâluie la început „momentul“, acordându-i o stranie elevație. Metaforic vorbind, omul caragialian moare duminica spre a renaște luna. Căci în biografia sa cotidiană, duminica reprezintă ziua malefică în care inima lui de ființă-în-lume e gata să înceteze să mai bată, lipsită de sângele mereu împropătat al viețuirii fervente în comun: „N-am văzut ceva mai urât pe lume decât un oraș mare în zilele de repaus dominical! Toate prăvăliile cu obloanele lăsate ca pleoapele în somn ... Ce somn! ... Peste tot închis! ... Să vrei să te spânzuri, n-ai de unde să-ți cumperi un ștreang ... Lipsa asta de activitate, de viață, de mișcare comercială mă apasă pe umeri, mă trage și pe mine la somn; și nu pot dormi măcar – parcă sunt în stare de insomnie ...“ Regăsirea celui alt devine, în atare condiții, la fel de vitală ca regăsirea Graalului: „De un ceas umblu să dau de un prieten... parcă toți au intrat în pământ!“ Negată ca idee de repaus, duminica nu va mai fi duminică, ci „zi de lucru“ de tip special; din zi a morții somnolente, ea se transformă într-una a renașterii și a jubilației produse de refacerea modalității de a-fi-împreună. De aceea, spiritualul Costică Parigoridi strigă cu toată convingerea: „Jos repausul dominical! ... Să lucrăm!... lucrați, domnilor!“, iar prietenii, preluându-i deviza, lucrează „cu stăruință“, fără răgaz, în birtul din Covaci, cam până „pe la deșteptatul rânduricilor“ ...

Ion VARTIC, Prefață la volumul „I. L. Caragiale, Temă și variațiuni“, Cluj-Napoca, Editura „Dacia“, 1988.

„Momente“! Un termen mai propriu nu se putea găsi. Cuvântul „moment“ conține însăși definiția schiței, ca specie literară. Ca specie pe care, în literatura română, Caragiale a dus-o la perfecție. Sintetizând aspecte dintre cele mai caracteristice ale atmosferei, moravurilor, mentalității societății și epocii sale, schițele lui Caragiale compun, asemenea pieselor comice, o „comedie umană“. Cu mijloace total diferite de cele balzaciene, ele compun o cataloghie a tuturor maladiilor sociale. Artistic, „momentele“ conțin, concentrate, toate virtuțile creației caragialene: ale celei epice și ale celei dramatice. Mai ales ale celei dramatice! Neizbutind să-și ducă la îndeplinire proiectul unei noi piese, „Titirică, Sotirescu et Comp.“, ce ar fi continuat „O noapte furtunoasă“ și „O scrisoare pierdută“, scriitorul a realizat, compensativ, schițele. În spațiul acestora apar tablouri și mai ales portrete de neuitat. Caragiale — scria Ibrăileanu — e „cel mai mare creator de viață din întreaga noastră literatură“, un scriitor care, „pe pământul românesc, pe lângă sutele de milioane de oameni creați de Dumnezeu de-a lungul vremii a mai creat câțiva“. Totul, în schițe, ca în teatru, procură iluzia realului tipic. Fiecare „moment“ e o piesă de teatru în miniatură. Operând, tot timpul, prin acțiune și dialog, cu

intervenții auctoriale cam tot atât de sumare ca indicațiile de regie, în piese, prozatorul nu-și face simțită prezența aproape de loc, reliefând-o, în schimb, pe a personajelor. Cititorul vede și aude pe Leanca văduvă, „comersantă de băuturi spirtoase“, pe domnul Stavrache Stăvrescu, „de profesiune proprietar“, pe Ghiță și Niță, Lache și Mache, pe madame Esméralde Piscupesco și pe Caracudi, pe „omul cu noroc“ Manolache Guvidi, ale cărui afaceri nu tocmai curate le duce întotdeauna la bun sfârșit, cu uimitoare iscusință, grațioasa lui jumătate, pe Iancu Verigopol, fericitul soț din „Mici economii“, pe bravul „pedagog de școală nouă“, ardeleanul Marius Chicoș Rostogan.

Farmecul incomparabil al schițelor îl generează, ca și pe acela al comedilor, comicul de limbaj. Formule birocratice și clișee gazetărești se ciocnesc, în vorbirea parveniților semidocti, plini de ei înșiși, cu „mă-țelegi“, „parol“, „re-zon“, „soro“, „zic-zice“; conjuncția să e înlocuită cu „pentru ca să“ („pot pentru ca să zic“); neologismele și barbarismele stâlcite sunt tot atât de termeni; pronumele relativ funcționează anapoda: „Eu, dom’ judecător, recla-m, pardon, onoarea mea, care m-a-njurat, și clondiru cu trei chile mastică prima, care venisem tomn’ atunci cu birja de la dom’ Marinescu Bragadiru din Piață, însă chiar dom’ Tomiță zicea să-l iau în birje (...)“ Ca în poveștile și amintirile lui Creangă, vorbirea este, în proza lui Caragiale (nemaivorbind de teatru) principalul mijloc de caracterizare. Tot conținutul sufletească al personajelor se varsă în limba lor, și pitorescul verbal devine fereastra prin care vedem chipul unei umanități.

Dumitru MICU, „Scurtă istorie a literaturii române“, vol. I, Ed. Iriana, București, 1994, p. 275-276.

În „momente” procedeul este acela al schiței rapide, împlinite în câteva trăsături, uneori un simplu tic verbal, caricatura, și nu marele portret clasic, laborios și complet construit.

Dar și aici oamenii astfel simplificați sunt văzuți ca exponenți ai mediului lor. Realismul mai nou este prezent în viziunea caragelească a omului, de data aceasta în nuvelele sale mai întinse, și prin investigarea adâncurilor sufletești, a stărilor de subconștiență (*O făclie de Paște, În vreme de război*), a transmisiunilor ereditare (*Păcat*), după cum foarte deseori, deși scriitorul evită să zugrăvească pe omul fizic, figura și gesturile lui, se oprește totuși asupra stărilor lui fiziologice, vagile senzații organice, cenesteziile (cf. T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, 1941, p. 128 urm.).

Situația scriitorească a lui Caragiale, mijlocind între clasicism și realism, împrumută apoi celei dintâi dintre aceste îndrumări interesul exclusiv pentru om și nu pentru mediul lui material, pentru peisajele sau lucrurile care îl înconjoară. Oamenii lui Caragiale trăiesc într-o lume fără obiecte, vidă, cu foarte rare indicații asupra costumului lor, fără

vreuna cu privire la decorul caselor în care locuiesc sau a lucrurilor pe care le manipulează. Caragiale nu este un descriptiv vizual. Impresia atât de vie a mediului (chiar a *mediului social*, o categorie literară a vremii pe care, de altfel, scriitorul o ironizează, vd. *O blană rară*, 1896, *Opere*, III, p. 266 și observația lui Zarifopol, *ibid.*, p. 343) provine din implicațiile vorbirii personajelor, surprinsă cu o mare acuitate a auzului, și reprodusă cu o asemenea exactitate în notarea vocabularului, a intonațiilor, a particularităților sintactice și stilistice, încât ni se pare a vedea aievea oamenii și înconjurimea lor, numai pentru că suntem puși în situația de a-i auzi atât de bine.

Aici întâmpinăm poate darul cel mai de seamă al scriitorului Caragiale. Omul avea o înzestrare muzicală și lingvistică neobișnuită. Melomanul dispunând de o întinsă cultură muzicală, capabil să reproducă oricând motivele marelui repertoriu clasic, fanaticul lui Beethoven, avea în același timp o ureche ascuțită pentru toate nuanțele și particularitățile graiului. Înzestrarea aceasta explică ușurința cu care și-a putut însuși cel puțin o limbă străină, limba franceză, stăpânind-o cu o mare precizie în vorbă și scris. Dar aceeași înzestrare explică apoi jocul său lingvistic permanent, în schițele sale sau în corespondență, unde nu ostenește să imite când vorbirea ardelenilor, când pe aceea a moldovenilor, când chiar particularitățile individuale ale vorbirii vreunui cunoscut.

Pentru scriitorul astfel înzestrat, poet dramatic în primul rând, evenimentele narate sunt mai ales un schimb de replici. Dar în afară de dialoguri, în care se rezolvă o bună parte din schițele sale, scriitorul își face oamenii să gândească în fața noastră, reproducând monologul lor interior sau folosește, ca naturaliștii francezi, procedeul stilului indirect liber, topind în povestirea sa vorbirea oamenilor despre care povestește. Chiar atunci când înfățișează o teză generală, ca în unele din articolele sale politice sau teoretice, expunerea sa ia forma vorbită încât omul care scrie este neconținut acoperit de acel care vorbește, de marele actor întrunit într-o structură atât de coerentă cu melomanul, cu fonetistul, cu sintacticianul. Vorbirea omenească este marea experiență a lui Caragiale, funcțiunea pe care o cunoștea mai bine și o stăpânea cu preciziunea unui virtuos, celula germinativă a întregii lui arte.

Caragiale este un scriitor obiectiv, supus realității lumii exterioare, pe care năzuiește s-o redea ca senzație nemijlocită: „Eu vreau s-auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul”, scrie el într-un rând, comentând tendințele sale artistice. Cu toate acestea, creația carageliană este susținută dintr-un plan mai adânc de curentul unui lirism personal și autobiografic, pe care nu-l putem trece cu vederea. Dacă mai cu seamă oamenii din „momente” trăiesc într-o atmosferă caldă, împrejurarea provine din aceea că scriitorul se oglindește oarecum în ei, nu-i resimte cu totul străini de el însuși.

Personajul social al lui „Nenea Iancu” este un om din „momente”. Oamenii din „momente” dezvoltă câte una din laturile lui „Nenea Iancu”. Alteori, în *Cănuță, om sucit*, sau în *Ion* (*Opere*, IV) întâmpinăm însăși alegoria scriitorului, în ceea ce credea el despre lipsa lui de noroc sau despre firea lui întoarsă, menită să se găsească totdeauna în opoziție cu înconjurimea sa.

De asemenea, în *La hanul lui Mânjoală*, una dintre puținele povestiri ale lui Caragiale debitate la persoana întâia, ne întâmpină ceva ca o adiere de lirism proaspăt, senzualitatea tinerească a unui Caragiale rural, cum în substructurile acestui om atât de complex exista încă alături de omul orașului, al vieții politice, literare și gazetărești.

Din aceleași planuri mai adânci ale firii sale, în epoca bătrâneții, atunci când satiricul și realistul își dăduseră expresia și își îndepliniseră rolul, apare un scriitor romantic și fantastic, practicând culoarea locală, exotica și istorică, în povestiri ca *Pastramă trufanda*, și *Kir Ianulea*, sau înfățișând în *Calul dracului*, una din cele mai perfecte povestiri scrise în limba română, o lume de simboluri adânci într-un cadru de natură, amintind pe acela al feeriilor lui Shakespeare.

Conștiința artistică a lui Caragiale a fost una din cele mai scrupuloase pe care le putem semna în literatura noastră. În notița explicativă a bucății *Noaptea Învierii* (*Opere*, III), în care scriitorul întreprinde parodia, în stil retoric, a propriei sale nuvele *O făclie de Paște*, Caragiale scrie cu ironie: „Toate artele cer de la om o strădanie mai mult sau mai puțin îndelungată. Muzica, pictura, sculptura, arhitectura, teatrul, până și călăria, trebuiesc învățate încet-încet, ani întregi. Cu cât le învață omul și le pătrunde, cu atât descoperă că-i mai rămâne încă mult de știut; așa s-a zis, cu drept cuvânt, că viața este prea scurtă și arta prea lungă — toate, afară de literatură. Literatura este o artă care nu trebuie învățată; cine știe cum din litere se fac silabe și din acestea cuvinte este destul de preparat pentru a face literatură.”

Evident, adevărata părere a lui Caragiale trebuie reconstituită din negarea acestui text ironic. Convingerea lui adâncă era că literatura fiind o artă, ea poate fi, dacă nu învățată, cel puțin desăvârșită printr-o lungă sârguință în timp. Această sârguință el a dezvoltat-o fără încetare, făcând din practica artei principalul conținut etic al vieții lui. Puțini sunt scriitorii literaturii românești, în afară de Caragiale, care să se fi comportat în actul creației cu o atitudine mai lucidă și mai activă și la care execuția operei să se fi însoțit cu atâtea osteneli. Caragiale este un meșter, cel mai de seamă al literaturii românești, împreună cu Eminescu, și acela care chiar sub aparențele ușurinței ne lasă să întrevădem legea severă a artei lui.

Tudor Vianu, Junimea, în *Opere*, vol. II, București, ed. Minerva, 1972, p. 280-283

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	<i>7</i>
-------------------------------	----------

DIN VOLUME

Un artist	12
Din carnetul unui vechi sufleur	15
Nenorocirea unei regine	15
Quiproquo	17
Exces de zel	17
Revanșa	18
Din care se vede că metoda chinorozului nu-i atât de recentă pe cât s-ar crede	20
Logică strânsă	22
Moment de distracție	23
Lupta dreaptă	24
Rușine	24
Fericita improvizație	25
Extemporare	26
Un „la“ natural	26
Glumă proastă	27
Ofertă grațioasă	27
Un creditor turbat	28
Îndoit lapsus	28
Chestie personală	29
Bonbon	30
O făclie de paște	33
Grand hotel „Victoria română“	45
Om cu noroc!	49
Păcat... ..	53
Norocul culegătorului	77
O invenție mare	80
Poveste. Imitație	83
Boborul!	88
Noaptea învierii	92
Baioneta inteligentă. [Garda civică]	98
Între două povește... Schiță	102
Cănuță, om sucit	107
La hanul lui Mânjoală	114
Două loturi	121
Caut casă... ..	134

La conac	138
Monopol.....	143
Mamă..	148
Ion	152
Partea poetului	157
Pastramă trufanda	162
Kir Ianulea	167
Calul dracului	189

DIN PERIODICE

Cronica sentimentale	198
Depeși telegrafice. Serviciul gratuit și de porunceală al „Ghimpelui“	200
Cronica	201
Una-alta	205
Felurimi	206
Profesie de credință	207
Gogoși	208
Rezbelul	215
Prospătură	216
În stilul și cu sintaxa „Monitorului oficial“	217
Ultime gogoși calde. (Serviciul telegrafic particular)	218
Către cititori	220
Situațiunea Europei	221
[Respectul datorit autorității]	223
Mulțumire publică	223
Importantism	224
[Cura la apele de la Văcărești]	224
[Cetățeanul Ghiță Calup]	225
Regentul anului	226
Eclipse	227
Diverse	227
Rezbelul. 1877	227
[Formular de procese-verbale polițienești]	228
Aforisme	229
La iluminatie	230
Spiritism și telepatie	230
Istoric	233
Către spiritiști români	234
Moftul	235
O necuviință	237
Culmea nenorocului	238

Mediul spiritist	238
O lămurire	239
Polemică în perspectivă	240
Un tenor scăpătat	241
O replică	242
Cugetări	243
La tribunal	244
Chestiuni militare. – Pronosticuri războinice.	
Fumuri de cucerire	244
O pildă	244
Sfaturi	245
Meteorologie	245
Epidemie	246
Reflecții	247
„Moftul“ în fața opiniei publice	247
Elocuvența	249
Poetul și „moftul“	249
Cacofonie	251
Mofturi	252
C.FR.	254
Smărăndița. Roman modern	254
Spanacul și bomba. Încă o lovitură dată presei	271
Apa blagoslovită. Legendă idilică	272
Culmile reporterului	273
Culmi	273
Adevărul	274
Între coroană și națiune și „Liga literară“	275
Istoria mutului	276
Flăcău	277
Precauție inutilă	278
Rețetă practică pentru a face o lucrare literară, în genere	278
„Nea Ion“	279
A. Odobescu	279
Din sorginte autorizată	279
Începutul romanului	280
O contrarietate	280
Incident neplăcut	281
Femeia	281
Inexplicabil	281
Ruptura	282
Reapropiere	282
Cătră catastrofă	283

La dejun	283
Explicația	283
Incurabil	284
Împăcarea și iluziile din urmă	285
Condiția	285
O inimă sublimă	286
O altfel de inimă	286
Scenă oribilă	286
Hotărârea	287
Scrisorile unui egoist	287
Din „Scrisorile unui egoist“	290
Poetul Vlăhuță. Schiță	295
Lungul nasului. Basm oriental	307
Minciună. Din snoavele populare	312
Norocul și mintea	313
O plimbare la Căldărușani	314
Grav eveniment literar	317
O reparație	319
Baioneta inteligentă	322
Fără noroc. Snoavă populară	325
Palatul Cotrocenilor	326
În vreme de război. Schiță	327
Zgomot	341
„Națiunea română“	344
[Scrisorile anonime]	347
Tribuna liberă!	351
Economii... ..	352
Un frizer-poet și o damă care trebuie să se scarpine-n cap... ..	354
Capul ei!... Părul aceleia care... ..	354
Liga	355
Talmudic	357
Oribilă stagnațiune	357
Marele concurs literar al „Moftului român“	359
Politica	360
Greșală de tipar	362
Poveste de paști	362
Peste 50 de ani	365
Pradă de război. Anecdota orientală	369
<i>Referințe istorico-literare</i>	<i>373</i>